87.0
V69

R E S T I T U T I O

I. C. VISSARION

SCRIERI ALESE

I

Ediție îngrijită de
VIORICA FLOREA
Antologie, studiu introductiv
tabel cronologic, note de
VICTOR CRĂCIUN

9712

EDITURA MINERVA ● BUCUREȘTI—1983

Biblioteca F.c. de lb. și lit. română
LITERATURA
București

STUDIU INTRODUCTIV

Prin vara anului 1895, un flăcăiandru scund și slab, căruia nu-i dădeai șaisprezece ani, atîția cîți avea de fapt, bătea timid la ușa lui Barbu Delavrancea, după ce — cum mărturisește — citise, pe nerăsuflate, nuvela *Hagi Tudose* :

„— Am venit... am venit... la dumneavoastră... să vă citesc... ceva !...

A început să zîmbească, s-a uitat la mine mult și mi-a spus :

— Intră încoace.

A început inima să-mi bată, de credeam că va ieși prin coaste. Așadar, pornisem pe drumul oamenilor mari ajungeam în cabinetul directorului !..

Și din camera plină de lumină, am intrat în alta, și acolo, la masă, m-a pus să-i citesc. Ce citeam ?... *Copiii din flori*, un roman scris de mine !

A răbdat o foaie. La a doua mi-a luat caietul din mînă și a-nceput să-mi vorbească...

— Îți trebuie carte... carte multă. Trebuie să citești mereu.

— Mereu citesc.

— Să citești... Și să nu scrii orășenește, scrie în graiul satului tău. Aici e o altă lume... și nu scrie romane ! Auzi, romane !... scrie lucruri mici..."

Flăcăiandrul cu abia cinci clase primare, ajuns la ușa lui Delavrancea și apoi la alți mari scriitori români de la interferența celor două veacuri, căutînd un sprijin moral și material pentru realizarea sa literară, se numea Ion C. Vissarion. Se născuse la 2 februarie 1879, așa cum rezultă din Buletinul de naștere, eliberat de Primăria comunei Costești, plasa Bolintin, județul Dîmbovița, la 4 februarie, document în care se precizează însă că nașterea a avut loc „alaltăieri". Aceeași dată figurează și în Certificatul de dispensă, și în *Livretul soldatului dispensat,* lăsat acasă, întrucît trebuia să-și ajute bunicii ca unic nepot. Așadar, este necesar să se corecteze toate celelalte date care figurează pe buletinele de identitate eliberate în decursul vremii precum și în „Fișa individuală“ completată pentru Uniunea Scriitorilor, la 28 mai 1949, în care, de la act la act sînt înscriși anii 1880, 1881, 1882 sau 1883, ultimul fiind preluat și de Mihai Gafița în *Prefața* la *Scrierile alese,* din 1959.

Primele amintiri sînt legate de mama sa, Ilinca, fiica unui Sotir care se trăgea la rîndul său dintr-un logofăt Dumitru, om cu oarecare stare, dar potrivnic căsătoriei fiului său cu Leanca „fata săracului Nică Firică“. Despre tatăl său deținem foarte puține informații. Se numea Constantin Visarion, era grec de origine și făcea negustorie în Muntenia, poposind în această calitate și în Costeștii din Vale, locul de obîrșie al familiei scriitorului.

Copilul se născuse doar la trei zile după ce mama sa împlinise vîrsta de 15 ani. Părăsită de Constantin Visarion, ea este determinată de părinți să se mărite cu măcelarul Nicolae Ionescu, din Titu, dar nici această căsătorie n-a durat prea mult și viitorul scriitor s-a socotit întreaga viață „copil din flori“, popularizîndu-și ca atare, cu ostentație, această „situație civilă“.

A învățat școala primară între 1886—1890, în condițiile descrise de I. L. Caragiale, revizor școlar în părțile Tîrgoviștei. „Din clasele primare — avea să-și aducă aminte mult mai tîrziu Vissarion — am ieșit îngrozit de școală. Pentru mine dascălii... au trecut drept niște chinuitori ai bieților copii.“[1]

Copilului nu i-a devenit dragă școala, dar i-a plăcut bucoavna cărții, iar drumurile, după moartea subită a mamei, pe la un Tache cizmarul, din București — un altfel de moș Chiorpec —, ori pe la grefierul Panțu din Titu, care-l folosea la copiatul diverselor acte de tribunal, îl duc într-o bună zi la un anume judecător Bucșan, intelectual pasionat de filozofie și literatură, care, fiind miop, îl pune pe încă necoptul flăcăiandru să-i citească în fiecare noapte. „După cum nu poți trece prin apă fără să te uzi, tot așa nici eu... nu se putea să nu-mi rămîie în cap cele cetite“[2]. Lecturile sale încep cu *Alexandru Macedon, Napoleon, Călăul din Paris, Dramele Parisului, Viețile oamenilor iluștri.* Cele aflate de la jălbașii de pe sălile tribunalului, mulți din ei chiar consătenii săi, oameni nevoiași și nedreptățiți, împreună cu cele citite îl fac un „mic revoluționar“, autor al unei jalbe în trei exemplare trimisă Parlamentului, Senatului și Ministerului de Interne: „ceream împărțirea moșiilor, cîte o pușcă de fiecare om, cîte două tunuri de fiecare sat și cîte un liceu în fiecare comună“[1]. Rezultatul a fost o aprigă anchetă organizată „împotriva complotiștilor“ și darea afară a incriminatului nu numai din funcția de copist la judecătorie, dar și de la omul care-i oferea lecturile și discuțiile nocturne asupra problemelor literare și de viață.

---

[1] *Lumea cealaltă,* București, 1929, p. 25.
[2] *Idem,* p. 30.

Dar cum încă din școala primară „înnodase“ versurile:

Frunzulică verde
N-are cin mă vede
Cînd fac nebunii
Cu ăilalți copii...

se decide să comită — nici mai mult nici mai puțin! — un roman, acel *Copii din flori* cu care se va prezenta la Delavrancea, avînd drept model o poveste melodramatică intitulată *Cele două mame,* publicată într-o colecție de popularizare.

Răsplata lui Delavrancea, o monedă de cinci lei, a fost însoțită de îndemnul de a învăța și a scrie despre viața satului.

Nu la fel se întîmplă la întîlnirea cu Al. Vlahuță, căruia îi citește o *Elegie:*

Cînd în pămîntul rece voi putrezi și eu,
Iar toamna o ninge frunze pe mormîntul meu;
Cînd ciorile cu toate mă vor jeli pe crăci,
Iar la capul meu vor crește mănătărci...

Rîsul nestăvilit al lui Vlahuță îl pune pe fugă, oprindu-se doar în trenul care-l va duce acasă. Dar cutezanța crește și tînărul Vissarion tipărește (cu banii agonisiți muncind din greu ca orice țăran din Costești) prima broșură, *Draci și strigoi,* în 1899, conținînd cîteva legende și credințe populare culese din satul natal și prelucrate livresc.

---

[1] *Lumea cealaltă,* p. 31—32.

Debutul trece neobservat, ceea ce îl îndîrjește și nerenunțînd la condiția sa de țăran, de pe urma căreia își cîștiga, în fond, existența, îmbrățișează simultan patima studiului autodidact și aceea a literaturii spre care simțea o neostoită atracție. Ziua lucrează la cîmp, seara poposește la șezători, învață doine și balade și băsnește alături de bătrînii satului. Noaptea, mai mult la lumina lunii decît a opaițului, buchisește cărți cu formule și calcule încîlcite, pe care se străduiește să le dezlege și să le folosească în viață. Nu are posibilitatea să umble la școli înalte. Cel oropsit și bătut de mic, cel nevoit mereu să fugă de la un stăpîn la altul, ca un alt Gorki, sau Panait Istrati, trăiește intens o viață zbuciumată, plină de întîmplări, din care dragostea pentru bine, dreptate și adevăr avea să fie mai întotdeauna învingătoare.

Între 25 și 28 martie 1907 răscoalele țărănești din Muntenia și Oltenia ajung la apogeu. Alarmate, partidele politice își dau mîna în ședința Parlamentului din 26 martie, hotărînd înăbușirea răscoalelor în sînge. Două zile mai tîrziu, începe uriașa campanie de pedepsire a țăranilor, care s-a soldat cu miile de uciși, schingiuiți și arestați. Printre cei dintîi ridicați se află și I. C. Vissarion. Era la 29 martie și, într-o mărturie din epocă este relatat astfel momentul : „Mi-aduc aminte ca astăzi. Era pe la ora 11 ziua. O zi ce mijea a primăvară. Jos, zăpadă și noroi. Un zvon... Eram în tîrgul Titu... «Au prins, au prins pe Iancu ! Trece armata cu el... Auziți, au să-l împuște». Ies și eu să văd pe celebrul Iancu !... Dinspre apus, o trupă de armată călăreață. Un căpitan, Munteanu, de la regimentul 4 Roșiori, un locotenent oacheș și patruzeci de călăreți despărțiți în două... La mijloc, un țăran tînăr... cu mîinile legate la spate c-o frînghie și îmbrăcat c-o dulamă verde... Sfida armata, sfida toate privirile dușmănoase ale negustorilor, și trecea cu pași rari prin bălțile de noroi.

— L-ați prins ? Huuo... Huo !... mai fă revoluție !... Ce credeai ?... îi strigau negustorii titeni. Ăsta, domnule, a cerut tunuri și puști, a vrut să facă revoluție !"[1]

Motivul arestării ? Incitare la răscoală. Dar, la percheziția făcută, în casa lui Iancu Vissarion se găsesc cantități de fulmicoton și nitroglicerină precum și „zece kilograme" (!) de manuscrise dedicate problemei țărănești. Toate acestea agravează situația țăranului răzvrătit care avea să recunoască mai apoi : „cum am scăpat neîmpușcat este o poveste lungă și grozavă"[1] Ajuns în închisoarea din Tîrgoviște este eliberat cu greu în urma stăruințelor prietenilor de la București, în special ale lui I. G. Duca.

Numele lui I. C. Vissarion este, astfel, trecut în cartea de aur a Răscoalei din 1907.

Cercetînd, astăzi, ansamblul preocupărilor sale în cei dintîi ani ai acestui secol, constatăm ce activitate uriașă a depus Vissarion pe tărîm social-politic, publicistic și literar, credincios idealului său de luptă pentru dreptate socială, adevăr și o viață mai bună.

În 1902—1903, la 23—24 de ani, contribuie la organizarea socială o locuitorilor din satul natal, închegînd în Costeștii din Vale o bancă sătească și o cooperativă. La 6 octombrie 1906 participă la primul Congres al Cooperativelor sătești, ținînd, așa cum consemnează ziarul „Dimineața", un discurs „electrizant" despre starea grea a țăranilor săraci. Colaborează, din același an, cu articole fulminante, la „Gazeta țăranilor", foaie sătească editată de Al. Valescu din Mușeteștii-Argeș. Articolele sale dure, directe, împotriva împilării, din care nu lipsește umorul gros, țărănesc, vorbesc singure, prin titluri ca : *Jubileaua, Oameni de dajdie și de muncă, Ne string de gît legile,* și folosesc termeni categorici : revoltă, revoluție, răscoală. Vissarion publică în același timp mici poeme de factură populară împotriva ciocoilor și a slugilor lor :

Bat-o dumnezeu s-o bată,
Ciocoimea-nfumurată
Că dacă are moșie
Vrea lumea roabă să-i fie.

. . . .

Revolta lui Vissarion nu se oprește însă aici, scriitorul răsculat îndemnînd la strîngerea rîndurilor țăranilor, la unire în lupta împotriva „claselor de sus" :

Noi cu toți ce suferim
Trebuie să ne unim.

---

[1] Stan Perșinaru : *Poșta redacției*, în „Steluța", an. I, nr. 5, 1 septembrie 1932, p. 18.

[1] Cf. *Lumea cealaltă*, p. 43.

Că dacă nu ne-om uni
Neamul ni-l vom prăpădi !

. . . .

Să ne unim, frățiori,
Să scăpăm de-asupritori !

I. C. Vissarion este totodată cel dintîi scriitor care evocă Răscoala din 1907, îndată ce presa anunțase izbucnirea mișcărilor țărănești la Flămînzi.

Scriitorul însuși va consemna, în presa vremii : „Am scris în 1907 un roman al răscoalei, o piesă de teatru și alte scrieri ce eu le cred de valoare, dar fiindcă sînt literatura țărănimii apăsate, nu se oferă nimeni să le publice". Mai tîrziu avea să scrie drama *Lupii*, apărută în 1915, celelalte lucrări rămînînd în manuscris, unele pierzindu-se integral sau parțial. Cu toate stîngăciile neexperimentatului pe atunci scriitor, lucrările sale sînt deosebit de grăitoare pentru înfățișarea literară a epocii, îmbogățind tematic evocarea răscoalelor din 1907 cu fiorul unic aparținînd scriitorului-țăran participant direct și condamnat la moarte pentru incitare împotriva ordinei sociale.

Înainte de drama *Lupii*, în momentele acelea febrile, cînd acțiunile răsculaților erau încă vii, I. C. Vissarion alcătuiește pe baza întîmplărilor reale piesa în trei acte *Copilul întunericului*, păstrată integral. Scrierea este evident autobiografică, personajul principal, Ion Trupeanu, fiind scriitorul însuși. Drama oglindește încercarea neputincioasă a copilului, de a schimba, pe cale legală, ceva din ordinea statornicită a satului. La apropierea alegerilor, vechiul primar, Ion Mitru, se vrea din nou ales, ceea ce determină nemulțumirile categorice ale țăranilor : „De cînd mănîncă satul omul ăsta, îi e destul... I-a sărăcit pe toți ; dar el e boier în opinci și în nădragi"... Pentru a fi reales, Ion Mitru face să curgă gîrlă băutura din pivnițele cîrciumarului (prilej pentru dramaturg de a biciui alcoolismul), fiind sprijinit de preot, dascăl, notar și celelalte fețe „mai arătoase" ale satului. Vissarion realizează, scenic, o frescă a cîrciumii, nu în ton semănătorist, ci cu o vigoare realistă care anunță capitolul respectiv din *Ion* al lui Liviu Rebreanu. Lupta electorală se accentuează și Vissarion știe să dozeze faptele, chiar dacă personajele nu sînt suficient conturate iar replica este naivă. Nici îmbierile cu băutură, nici promisiunile de împrumuturi la bancă și nici alte tertipuri nu-i pot convinge pe săteni să-l realeagă pe vechiul primar, înțeles cu arendașul, vizitat la rîndu-i de prefect în chiar ziua alegerilor. Dar sătenii cinstiți nu pot învinge. Fostul primar îl discreditează pe Ion Trupeanu, învinuindu-l de hoție, după ce oamenii lui avuseseră grijă să-i strecoare acestuia în casă cîteva jamboane de porc. Faptul este autentic și Vissarion îl povestește cu alt prilej în mărturiile autobiografice. Finalul nu putea să fie decît arestarea lui Trupeanu, ceea ce i se întîmplase lui Vissarion însuși și, în acest chip, reușita bogătașilor. Țăranii însă fierb, și piesa se încheie cu revolta, deocamdată neputincioasă, dar care mocnește și așteaptă momentul prielnic să izbucnească.

În mai multe rînduri, între cărțile anunțate „în lucru" pe coperțile volumelor tipărite, figurează romanul *Răsculații*, o replică literară la evenimentele din 1907 și prima evocare de amploare a răscoalelor țărănești. Nu avem certitudinea că Vissarion și-a terminat romanul deși între manuscrisele păstrate, pe o copertă de caiet, scriitorul notează : *„Răsculații*, roman, vol. IV — 25 capitole" ceea ce ar dovedi că fuseseră scrise aproximativ 500 de jumătăți de coli de hîrtie. Filele păstrate sînt capitole distincte despre viața țăranului român de la începutul acestui secol, un loc important deținînd momentul *Represiunea* — cum se intitulează un capitol. Personajul principal este Fulger, de fapt tot Vissarion, și se descrie participarea lui directă la răscoală, arestarea și condamnarea la moarte.

Consecvent crezului său artistic și anume că literatura trebuie să cuprindă *viața adevărată*, folosind procedeul cifrelor ca document de epocă, la fel ca și I. L. Caragiale în *1907 din primăvară pînă-n toamnă*, tonul scriitorului este vehement, pamfletar, înăsprit de năduful țăranului asuprit de secole. Scriitorul demonstrează „din fir în păr" că în acele condiții economice țăranul român nu putea trăi omenește, calculele sale vizînd un an de muncă din viața unei familii sărace. Un asemenea țăran se îndatorează cu aproximativ 108 lei în vreme ce cîștigul său este de 51 de lei, rămînînd dator 57 de lei anual. Pe numeroase pagini se calculează cu chibzuință nevoile și datoriile țăranului : „Așadar, muncind 9 luni, a dobîndit 180 de tîrne de porumb și mai e să dea 57 lei. Din 180 de tîrne el trebuie să-și ia cojoc și celelalte, 80 de tîrne ale lui, după prețurile ce sînt întotdeauna toamna, reprezintă o sumă de 180 lei. Socotește singur și vezi că ar trebui să-l vîndă tot ca să se-mbrace pe sine, nevastă, pe copii și bătrîni. Dar nu e numai nevoia hainelor, mai e altceva: sarea, gazul, lemnele, porcul de Crăciun, păsările... Pentru șapte guri trebuie mămăligă aproape 7 kg pe zi... Apoi vine dajdia, porumbul de milă, dobînda băncii, datoriile! Și toți îi cer, și toate i se cer. Și el n-are... Te vei încredința singur cum de trebuințele acestor oameni n-a ținut nimeni socoteala; cum hrana lor le-a fost smulsă de la gură; cum ei mor de foame și cum astfel, clasa ce-i obligă la o astfel de viață săracă face o crimă contra unui întreg neam. Nu voi să fiu socotit mincăcios, ci strig oricui: socotiți, sătuilor, de vedeți, se pot sătura flămînzii, acei robi, cu ceea ce le lăsați voi? Faceți valoarea alimentelor, cîntăriți și de mă găsiți mincinos, spînzurați-mă, dar de vă găsiți vinovați, îndreptați lucrul, ori de nu, spînzurați-vă! Nu voi să trec de turburător al unei bune ordine, ci de distrugător al unei rele ordine."

Descriptiv în prima parte a romanului, Vissarion devine pătrunzător analitic, narînd momente din desfășurarea răscoalei și apoi din reprimarea ei sîngeroasă. Scriitorul este cutremurat în fața priveliștei represiunii, dar distrugerea în masă a unui sat, descrisă într-un capitol, prilejuiește cuvinte de ură la adresa „celor cîteva mii" care năpăstuiesc.

Manuscrisul a circulat în epocă și a fost cunoscut în cercurile socialiste, iar revista „România muncitoare" din 1910 publicînd amplul fragment *Epilogul Răscoalei* preciza: „Autorul este unul din acei puțini care, la un moment dat, s-a aflat în mijlocul marii răzvrătiri și a putut să observe de aproape tot mersul ei și toată purtarea autorităților".

I. C. Vissarion a dat cel dintîi roman despre sîngerosul 1907, roman scris de un țăran, de pe pozițiile țărănimii sărace aflată într-un adevărat război cu asupritorii. Păcat că scrierea nu a apărut în 1910, atunci cînd a fost scrisă. Mai tîrziu, Vissarion a fost nemulțumit de prima variantă, refăcînd-o sub titlul *Cartea omului neînțeles* pregătită pentru a fi publicată și datată 1935[1]. Dealtfel, în 1933, cînd refăcea acest roman, Vissarion prezice, în revista sa „Steluța": „Și dacă m-apuc iarăși să judec stările noastre sociale, și să lupt pentru a le putea schimba în mai bine... nu înseamnă că am uitat lanțurile, pumnii și suferințele d-atunci, din 1907 și că mi-ar trebui o nouă reeditare a lor

---

[1] Manuscrisul romanului se află în posesia noastră.

să-mi aduc aminte. Nu am uitat nimic."[1] În cîteva *Explicări* care țin locul unui cuvînt înainte este definită specia care are menirea de a evoca „timpii" și de a face cunoscute „multe înțelesuri d-ale vieții", pentru că după el romanul „este o copie fidelă a unei vieți văzută în cele două componente ale ei: trup și suflet". Deci romanul „nu e ceva *fantastic*" sau închipuit, „este viața ce a fost și este trăită de oameni; este viețuirea urmărită în foarte încărcata ei *evoluțiune sau desăvîrșire,* este prezentarea cîtorva oameni ce înțeleg rosturile vieții și a multor altora care nu le înțeleg decît prea puțin".

Cartea omului neînțeles este romanul creșterii și formării caracterului lui Vissarion, și, ca în întreaga sa literatură, întîmplările sînt luate din viața reală a satului său. Boierul vîrstnic Ghiță Merișteanu siluiește pe copila Ileana, fată de mocan, dorindu-și-o „cucoană", iubind-o cu patimă și urîndu-și propria soție pe care o socotește necinstită. Nevoia de regenerare a spiței boierești prin încrucișarea cu sînge curat, sănătos, țărănesc, apare și în cartea lui Vissarion ca și în *Ciuleandra* lui Rebreanu, sau în unele povestiri sadoveniene ori în scrierile Hortensiei Papadat-Bengescu.

Compozițional, întregul roman este un amplu dialog al lui Ion Vernea cu lumea înconjurătoare, o mușcătoare confruntare a personajului cu boierii și oficialitățile zilei. Ion Vernea, alias Vissarion, care trăia în cultul lui Napoleon, și dorea din inimă „împărțirea moșiilor", cel ce face zmeie de foc pentru captarea energiei, nu se lasă înjosit de teoreticienii României „eminamente agricole": „Ei, domnilor... care e țara aceea... care să fie fără inimă și să socotească pe locuitorii ei — pe toți locuitorii ei — numai niște robi pentru muncă, numai niște oameni pentru toți? Visez laboratoare pentru toți copiii țării! Visez biblioteci pe de rînd! Teoria neputinței nu-mi place și nu cred în ea. Thomas Edison, numai cu două clase primare, a făcut singur mai multe descoperiri decît o sută de profesori universitari la un loc!"

Ion Vernea, ca și cei mai mulți dintre consătenii săi, nu are altă bogăție decît munca: „Puterea e capitalul propriu al omului... Munca este cel mai înalt simț de noblețe sufletească! Munca din libertate, a doua condiție ce trebuie s-o simtă omul nobil !“ De aceea el „sapă, seceră, ară... cosește... E doar țăran de-ai noștri !...“ cum îl caracterizează cineva. Scriitorul țăran își transcrie aici cu năduf concluziile la care ajunsese într-o viață de chin : „Noi, săracii, nu trăim pentru noi, ci trăim pentru bogați. Noi nu cunoaștem fericirea de a trăi, ci numai chinul de a fi vii... Am vrea să zdrobim cătușele ce ne țin în robie. Am vrea să ne ridicăm odată la demnitatea de oameni. Să ne hrănim cu bucate care să ne dea energia trebuitoare unei bune sănătăți trupești.“ În fața probelor evidente pe care le aduce Ion Vernea, i se spune, ca o amenințare : „Ești bun de împușcat !“ Sau, în alt loc : „Te-am înțeles... vrei să dărîmi lumea !... să răstorni totul“. Și, într-adevăr, Vissarion țintește mult mai sus, la întregul sistem de organizare al statului burghez : „Ah ! Ah !... perceptorul, popa, magistratul, avocatul, jandarmul și polițistul, ce invenții minunate pentru a întreține pe mulțime în foamete și pe cîțiva în îndestulare !...“

---

[1] I. C. Vissarion: *Nepotriviri de vremuri,* în „Steluța", an. I, nr. 4, 1 august 1932, p. 9.

În fața acestor necazuri, iscoditorul Vissarion găsește unele soluții propunînd ideea *solidarității oamenilor*. În acest sens încearcă să realizeze în satul său asociații cooperatiste, ca o primă formă de manifestare organizată a acestei solidarități, dar, în curînd, constată că cei mai avuți din sat și boierii folosesc organizarea cooperativei și a băncii sătești în propriile lor scopuri. Reconstituind cîțiva ani din viața lui Vissarion, romanul este departe de a avea numai o valoare documentară ; în el pulsează viața satului Costeștii din Valea din ținutul Argeșului, viața unor oameni care mocnesc și care aveau să izbucnească la 1907.

Și alte manuscrise rămase de la Vissarion au legătură directă cu evenimentele din 1907, sînt o oglindă a acestora. Impresionează paginile autobiografice : *Congresul băncilor populare. Ce-a văzut doftorul Vintuză prin sate* sau *Jurnalul doftorului Vintuză, Țăranul — temelia neamului românesc, Clasa celor care nu muncesc* și altele toate oferind descrieri exacte ale satului muntenesc din primul deceniu al acestui secol, creșterea urii împotriva asupritorilor, revolta și pașii spre răscoală, apoi dramaticele încleștări de clasă și epilogul sîngeros care s-a soldat cu 11 000 de morți. Acestea fac din I. C. Vissarion cel dintîi evocator al Răscoalei, singurul scriitor participant direct la evenimente și în același timp creatorul cu cea mai întinsă activitate literară înscrisă în tematica lui 1907. Pe drept cuvînt, pentru aceste motive, Tudor Arghezi îl caracteriza astfel la Conferința pe țară a scriitorilor, din 1965 :

„Mă gîndesc în momentul de față la talentatul țăran scriitor Vissarion, dispărut parcă pe vecie cu valoarea lui indiscutabilă. El e autorul unei admirabile cărți, *Privighetoarea neagră*, pe care cititorul de literatură frumoasă ar căuta-o zadarnic în librării. Să nu uităm că Vissarion a fost și un om de știință. Matematicile, fizica și chimia făceau parte din preocupările lui constante și pe neștiute le practica, asistat de un cal și un cîine, în bordeiul din Costești-Vale. Să nu uităm nici atitudinea lui politică și socială, căci Vissarion a fost unul din premergătorii răscoalelor țărănești din 1907.“

După răscoală, ajuns la anii maturității, scriitorul își desfășoară munca zilnică, la cîmp, întreținîndu-și astfel familia, împărțindu-și timpul liber în continuare între literatură și născociri științifice. Avea adevărate însușiri de om de știință, dar lipsa studiilor și a mijloacelor materiale pentru a experimenta și definitiva ceea ce bănuia intuitiv nu l-au făcut un „inventator“ — deși își brevetase oficial mai multe inovații. La începutul secolului înălța zmeie de dimensiuni uriașe, căutînd posibilitatea de captare a diferitelor forme de energie din natură. În 1912 proiectează un interesant aeroplan, considerat în istoria aviației românești, datorită folosirii ingenioase a elicelor, drept unul din primele elicoptere.

Încercînd să-și înfăptuiască practic proiectele sale în țară, dar negăsind înțelegere și sprijin material, Vissarion se adresează în ultimă instanță lui Edison, cu care intră în legătură prin corespondență. Proiectele inventatorului țăran român nu făceau însă parte din cercul de preocupări al marelui fizician. Aceeași deziluzie o încearcă apoi cu firma Ford, căreia îi propune fabricarea primei semănători automate, neștiind că această unealtă agricolă, care îl obseda de peste zece ani, intrase în America în producție de serie.

Lipsindu-i deci posibilitatea realizării practice a acestor invenții (și a altora, despre care aflăm din brevetele pe care le poseda), Vissarion le-a înfăptuit în plăsmuirile sale literare.

*

Dacă nu ar fi venit în contact, în chip autodidact, cu cărțile, nu ar fi pătruns între creatorii epocii avînd ambiția publicării „năzbîtiilor“ scrise și nu ar fi fost încurajat de critica literară și de prieteni, I. C. Vissarion ar fi rămas un băsmuitor popular, plin de farmec la șezătorile de seară, șugubăț, nelipsit de haz, scornitor al unor întîmplări din lumea satului, care ar fi fost preluate din gură în gură și transmise mai departe. Dar scriitorul, care a trăit tot timpul în satul natal — caz unic în literatura noastră — păstrîndu-și felul de viață ca al bunilor și străbunilor săi din partea mamei, nu s-a putut desprinde nu numai de felul de trai, de obiceiurile și concepțiile țăranilor, dar nici de modalitatea specific folclorică de a face literatură. Lecturile lui, destul de numeroase pentru un autodidact, nu au abătut în linii esențiale mijloacele sale de exprimare artistică de la făgașul lor popular. Deși volumul de debut, tipărit la 20 de ani, *Draci și strigoi,* nu este edificator pentru valoarea scrierilor la care Vissarion va ajunge după 1910, aici se află exprimată artistic calea pe care scriitorul o va urma. Căci, deși a încercat să scrie schițe, nuvele, romane, piese de teatru, Vissarion a rămas în fond un *povestitor,* iar specia pe care a onorat-o, cu consecvență este *povestirea.* Este, de fapt, specia de bază a prozei populare românești.

Ca la orice povestitor, aria tematică este deosebit de întinsă. A dat mai întîi la iveală narațiuni fantastice, transcriind legende despre draci, strigoi, căpcăuni, care circulau în lumea spirituală a satului său, specifice mitologiei populare, practicilor magice și obiceiurilor tradiționale ale zonei etno-folclorice Argeș-Dîmbovița. Apoi, cînd realitățile vieții țăranului i s-au descoperit în întregul lor ascutiș social, a scris articole incendiare împotriva exploatării. Realitățile sociale au devenit problema numărul unu a scrisului său și Vissarion a dat cele dintîi versuri, romane și piese de teatru despre tragicele evenimente din anul celor 11 000 de inimi însîngerate. După răscoală, tematica sa depășește lumea satului propriu-zis, și, după ce dă o zguduitoare povestire despre inchiziția patronată de jandarmii rurali în *Mîrlanii* (1912), se ocupă, în spiritul ideilor socialiste cu care venise în contact între 1907—1912 și pe care le acceptase cu încredere și venerație, de viața muncitorilor capitalei. *Fără pîine* (1912) este un mic roman al solidarității muncitorești, o lecție a biruinței celor mulți, care prin conștiință și unitate pot deveni puternici. Prea puțin cunoscută, povestirea este antologică pentru literatura română inspirată din viața clasei muncitoare întrucît prin problematică face trecerea de la sentimentalismul promovat în proza de la *Contemporanul* spre schițele interbelice ale lui Alexandru Sahia.

Din preajma celui dintîi război mondial, Vissarion își limitează sfera de investigație în lumea satului, cea pe care o cunoaște exemplar. Ea îi oferă deopotrivă sursa de inspirație pentru cele două direcții ale scrisului său pe care singur și le delimitează : *ceea ce a fost și este* și *ceea ce va fi în viitor.* În spiritul acestei încrengări, cu nesemnificative excepții, tematic, majoritatea cărților care îi apar își culeg subiectele din viața cotidiană a satului sau sînt plăsmuiri ale oamenilor din acest mediu care visează o viață mai bună și mai dreaptă, înfăptuind-o în basme.

Satul în care trăiește Vissarion este zbuciumat de probleme fundamentale ale existeneți : se răscoală, este îngenuncheat, trece prin tragedia ocupației germane din timpul primului război mondial. Totul este *reprezentat* fie în povestire, fie în pagini de memorialistică. Întîmplările sînt de semnificații mai mari sau mai mici, așa cum le oferă viața : o iubire neîmpărtășită duce la moartea unei fete ; doi țărani se judecă din pricina unui cățel ; un tînăr își ucide iubita și este spînzurat de stăpînire ; certuri de la nimic iau proporții de procese civile care durează ani în șir. Iată, în linii mari, modelul povestirilor sale cuprinse în volumele *Nevestele lui moș Dorogan (1913), Florica și alte nuvele, Privighetoarea neagră* (1916), *Maria de altădată* (1920), *Corvin* (1928), *Învietorul de morți* (1935).

Deasupra tuturor faptelor aparent minore pe care scriitorul încearcă să le pună în prim-plan, o temă revine în mod constant în proza sa. Este vorba de critica aparatului birocratic de stat și în primul rînd a celui judecătoresc (fără a fi pierdute din vedere chiar ranguri mai mari, de prefecți și miniștri). Țăranii duc o luptă îndîrjită împotriva avocaților, judecătorilor, procurorilor și a uneltelor lor de opresiune rurală, jandarmii, căutînd din răsputeri să-și apere drepturile lor, cu riscul pierderii brumei de pămînt și a vitelor pe care le mai au. Poate că în aceste narațiuni — zeci la număr — și-a manifestat cel mai mult Vissarion atitudinea sa hotărîtă împotriva nedreptăților săvîrșite de oligarhia epocii. În povestirile sale se perindă, din aceste motive, care atîrnă de problematica majoră tratată, o lume pestriță, ilustrînd toate clasele sociale și stratificările lor în primele patru decenii din acest secol. Dar faptele smulse din cotidian ar fi lipsite de interes literar și ar rămîne în sfera documentelor omenești dacă nu am observa deîndată că la fel de important este *cum* procedează autorul, particularizînd, de la caz la caz, întîmplări care au același sîmbure. Ca și povestitorul popular, Vissarion nu-și construiește acțiunile, nu-și dozează intriga, organizîndu-i filoanele spre izbucnirea culminantă, nu caută, ca în schițe, poanta cea mai nimerită pentru a rotunji o idee. Scriitorul povestește, *ca la o șezătoare*, o anumită întîmplare care poate să placă, lăsînd-o, de aceea, de multe ori neterminată. Ca în orice poveste, se pot împleti diverse întîmplări, dar de cele mai multe ori narațiunea are un singur fir, pe care prozatorul îl urmărește cu constanță, pînă cînd socoate că se termină interesul ascultătorilor sau cititorilor. *Nevestele lui moș Dorogan* sau *O întîmplare veche* sînt bucăți reprezentative în această privință. Moș Dorogan își istorisește dragostele din tinerețe, pline de peripeții, cu convingerea că acestea și-au avut farmecul lor, imposibil de egalat prin alte pasiuni. Povestirea se produce într-un cerc restrîns de ascultători, personajul evocînd momente demult trăite :

„Se vede, tată, că așa e făcut omul, zise moș Dorogan privind gînditor și rezemîndu-se într-un cot. Se gîndi mult și urmă : D-aia s-o fi zis : «ochii omului sînt rupți din mare : de ce are, d-aia cere, de ce-i dai, d-aia ar mai vrea ; că inima multe cere și ce chin cînd n-ai putere să îi faci după plăcere !»

Și pironindu-și privirea în zările albastre, prinse să povestească cu tîlc, cum poate eu nu voi izbuti“.

Odată cu încheierea, se revine la planul inițial, pretext al narațiunii.

Motivul narării faptelor din *O întîmplare veche* este un deal pe care se află o cruce, de unde a rămas numele : „La Crucea Fetii“ :

„Uite pe colo, pe sub muchea dealului era Crucea Fetii. Am pomenit și eu crucea. Parcă o văz, aplecată să cadă, în mijlocul unor păducei, cu tulpina roasă de putreziciune. Era crucea Ileanii, fata Radii, văduva.“

Urmează întîmplarea cu uciderea fetei și spînzurarea feciorului care o omorît-o, apoi, asemeni unei ape care scapă din vîltoare și iese la calmul șesului, narațiunea redevine liniștită, fiind lăsată, undeva, departe în timp, drama : „Așa s-a săvîrșit Radu... Povestea lui și a Ileanii a rămas, uite-o, pînă acum... Și cine știe cînd tarlalii ăștia nu i-or mai zice : «La Crucea Fetii»“.

La Sadoveanu, povestirile se desfășoară de cele mai multe ori la hanuri sau la locuri de popas, construindu-se un cadru adecvat, adesea misterios, prielnic viitoarei narațiuni. Numai rar Vissarion își găsește ca loc al narării faptelor hanul sau cîrciuma. Așa se întîmplă cu bucata *Un toi la bătrînețe*, „nebunia în dragoste“ povestindu-și-o moș Dumitru Enache în cîrciumă, unde se află dus pe gînduri, explicînd în același timp, cum de s-a pomenit, om bătrîn, să ajungă în „gura satului“, și de ce s-a apucat de băut ! Adesea, cadrul acțiunii nu este pregătit de scriitor cu minuție, fiind ales la întîmplare : „Mi-a venit gust să vă spui despre Ileana mea... mai stați jos băieți, că uite și iarbă și umbră“... *(Ileana)* sau „Zi : Doamne ferește de năpastă ! — îi taie vorba lui nea Constantin, nenea Marin al pădurarului.

— Asta cam așa e, ziseră și alții.

— Păi să vă spui eu ce-am pățit, cînd făcură ăia omorul din cîrciuma lui Vișan...“ *(Izlaz ieftin)* În acest caz, încheierea este ca un răsuflu adînc, peste întîmplarea care putea să se sfîrșească cu învinuire de omor : „Și iacă așa“, ca o concluzie. Vissarion găsește mijloace destul de variate de a introduce o anumită povestire. Iată și altele : „Neculae al lui Fănică e cîrciumar și-mi spune cu glas amărît, ce-a pățit și ce pate el, de vreo trei ani, cu niște țuică și vin de contrabandă“ *(Danțul dracului)* — sau : „Pentru ce se judecă Marin Ogărel cu Ion Mărtăcel ?... Să vedeți pentru ce“ *(Pentru un cățel)* — sau „Fu mare bucurie pe oameni cînd Tîfnoi se-ntoarse de la București fără cai și fără căruță și doar c-o pereche de opinci“ *(Pe jupuite)*. Așadar, scriitorul găsește pretexte de introducere a narațiunii, dar nu dezvoltă adevărate pregătiri pentru a da o culoare mai potrivită întîmplărilor care urmează. De aceea, bucățile au un înalt grad de autenticitate, fiind transcrieri artistice ale unor întîmplări care au existat aievea și pe care scriitorul le-a cunoscut. „Literaturizarea“ este minimă.

Ca în povestirile populare, accentul cade pe acțiune, pe dialog și pe limbaj. Acțiunea trebuie să fie strînsă, colorată, pitorească, uneori neașteptată, pentru ca ascultătorul să nu se plictisească. Am folosit și de data aceasta noțiunea de *ascultător* pentru a preciza că Vissarion *se adresează ascultătorilor*. El *povestește oral*, chiar dacă așterne pe hîrtie. Stilul lui este direct comunicativ și de aceea foarte convingător. Descrierea este rar folosită și se rezumă la o caracteristică a înfățișării cuiva, la vestminte, foarte puțin la cadrul acțiunii. În povestirile lui Vissarion nu abundă descrieri de natură și, în această privință, asemănarea cu folclorul se impune din nou. Poporul cînd a zis „Foaie verde“, „Codrule cu frunză deasă...“ a sintetizat tot sentimentul naturii. Creatorul popular este economicos în folosirea descrierii naturii, codrul, rîul, izvorul, cerul, stelele, luna fiind prezente în versuri și proză numai în măsura în care slujesc acțiunea. La fel se întîmplă și în creația lui Vissarion. Personajele sale, sînt executate în sepia, ca în basme, sau au un contur de vitraliu, fără gama de nuanțe a portretelor. Nu atît înfățișarea personajelor este surprinsă, cît vestimentația lor. Ceea ce, iarăși, amintește de basm. Nicăieri în basmele noastre nu avem portretul exact al lui Făt-Frumos sau al Ilenei Cosînzene. Despre aceste personaje se spune cu o metaforă neegalată : „la soare te puteai uita dar la dînșii ba“, într-o sinteză foarte modernă, de antiportret. Strălucirea extraordinară alungă exactitatea conturului. Procedeul este folosit și de Vissarion în basme, iar în povestiri, de cele mai multe ori scriitorul trece cu grabă peste personajele care ar trebui portretizate. Și atunci cînd încearcă să descrie sau să înfățișeze chipuri, o face cu destulă stîngăcie, rare fiind momentele cînd izbutește, ca în acest caz, aproape unic :

„Domnița era femeia pe care de cînd o văzuse întîi i se păruse că este cea mai aleasă dintre toate femeile întîlnite de el pînă atunci și ca fată și ca suflet. Înțelese acum că după paliditatea ce o cuprinsese și pe ea, el nu i-a fost totdeauna indiferent. Obrajii ei cu-ncetul se colorară și el o privi în ochi, acolo unde se privește sufletul. Îi văzu apoi fruntea încinsă cu o diademă de pietre strălucitoare, așezată pe deasupra unei marame albe de mătase și străvezie ca o plasă de păianjen. Îi văzu gîtul alb și cu începutul pieptului ieșind din gulerul prea puțin scobit al unei ii albe ca zăpada și cusută și ea cu flori roșii de mătăsică. Pieptul ei, solzit de sălbi galbene, mari, de aur, strălucea în soare. Un vîlnic cu cîmpul roșu, țesut în frumoase flori de fire de aur, făcea ca Domnița să fie cea mai frumoasă și cea mai plăcută din toate. Părea într-adevăr o zînă din lumea basmelor“ *(Corvin)*. Dar chiar și în acest caz, imaginea este mult mai romantică, compararea cu zîne din basme venind ca o ștergere a liniilor ferme. Reținem în schimb încercarea coloristică a scriitorului. Femeia este palidă, cu gîtul alb, cu marama albă și iia tot albă, doar florile sînt cusute cu roșu și galben. De obicei scriitorul vede totul în alb-negru, toată gama sa de viziuni fiind nuanțe de lumini și umbre.

Atunci cînd este impresionat de frumusețea personajelor feminine, colorația se îmbogățește dintr-o dată, ajungînd la o împletire de nuanțe. Un anume farmec descoperim într-un alt portret, al Floricăi, care este de fapt o altă imagine, rustică, a Domniței de mai înainte. Deși mai lung, pasajul, îl redăm în întregime, pentru a observa tehnica sa coloristică, brută, puțin căutată și este evident că dacă ar fi mers pe această linie, nu ar fi izbutit, să zicem, în măsura uluitoare a lui Sadoveanu :

„Ședea la tulpina unui anin căzut și putrezit de bătrînețe, cu o năframă pe genunchi, semănînd unei zîne din basme împietrită de vreun farmec. În rochia ei *albă* de mătase, cu picioarele goale în papucii cu pernițe, cu părul mare și *galben* lăsat pe spate, cu privirea rătăcită spre stropii de cer *albastru* ce se vedeau printre frunzișul crăcilor pădurii, părea o statuie de *argint*. Soarele, ridicat la amiaza zilei, trimitea prin rariștea frunzișului suliți lungi de raze *albe-gălbui*, prin coprinsul cărora țînțărași și musculițe străbăteau cînd de-o parte, cînd de alta, apărînd în fășia de lumină tremurătoare și dispărînd în *umbra* de lîngă ea. Florica urmărea fășiile de raze de unde intrau printre frunze și pînă unde cădeau, pe suprafața ușor tremurătoare a apei Neajlovului. Ea vedea cum aerul umed juca în coprinsul razelor, cum o pulbere de mici musculițe năvălea să se încălzească și cum suprafața apei, izbită de raze, se făcea *strălucitoare*, arunca fășii de raze, piezișe de jos în sus, ce se pierdeau printre atîtea trunchiuri de arbori. Suprafața apei rămasă în umbră părea *neagră* ca de abanos lustruit, dar de o strălucire *neagră* și tremurătoare ca și clătinarea frunzelor izbite de vînt.

Florica privea dusă pe gînduri. În umbra umedă a pădurii de anini, în singurătatea aceea neturburată de nici un zgomot, gîndea la un Făt-Frumos cu ochii *negri* ca noaptea, cu fața *albă* ca laptele, cu mustăți mici, îmbrăcat în haine scumpe și sositor pe un cal *negru*, turbat de putere și de tinerețe“ *(Florica)*.

Am subliniat adjectivele care arată particularitatea coloristică tocmai pentru a se observa mai bine predominanța de alb-negru, și, pe ici, pe colo, folosirea noțiunilor galben și albastru, totul distribuit fără întrepătrunderea culorilor, ca într-un vitraliu popular. Și, cu toate că naratorul se străduiește să portretizeze viu, concret, palpabil, el rămîne destul de distant, văzînd totul de departe, cu o doză de neclaritate. Și atunci cînd există, descrierile sale sînt vizuale și nu auditive. Prea rar surprinde zgomotele, particularitățile auditive ale naturii, cum la fel de rar și celelalte simțuri contribuie la înțelegerea lumii : „Fagi înalți și drepți, cu pielea netedă, cu folmotoace verzi de mușchi și mari cît căciula, își ascundeau vîrfurile în sus, de se părea că nu mai au sfîrșit. Miros muced, dar plăcut, de frunze uscate și aer înviorător, te făcea să simți îndemnul ca să sui tot mai sus, mereu mai sus“ *(Corvin)*.

Mai multă concretețe au descrierile elementelor științifice, atunci cînd scriitorul vrea să-și convingă cititorii de o realitate posibilă, care se va înfăptui cîndva. Dar și acestea sînt incidentale și valoarea lor artistică nu este deosebită. Comparativ cu scriitorii descriptivi din literatura noastră, Calistrat Hogaș, Emil Gîrleanu, Mihail Sadoveanu — I. C. Vissarion nu intră în competiție. Scriitorul nu este un *contemplativ*, el nu are un simț al naturii acut, pe care să simtă nevoia să-l comunice. Natura este înțeleasă ca o parte integrantă a existenței omului și de aceea, ca în folclor, ea este subsumată acțiunii. În această privință asemănarea cu Creangă se impune. Nici Creangă nu este un peisagist în deplinul înțeles al cuvîntului ; rar ne întîmpină în creația humuleșteanului descrierea naturii, fapt ce l-a determinat pe Tudor Vianu să conchidă : „Adevărul este însă că Ion Creangă nu este un descriptiv colorat, în felul lui Alecsandri. Peisagiul este ca și inexistent în paginile lui.“ [1]

Neavînd o deosebită forță descriptivă, Vissarion își sprijină acțiunile pe dialog. Dialogul său este remarcabil, ajungînd a exprima atît de bine gîndurile și sentimentele încît se urcă la valorile celui mai de seamă reprezentant al acestui mijloc artistic din literatura noastră, la Caragiale. Narațiunile lui Vissarion, spre deosebire de ale lui Creangă, se desfășoară prin dialog. Nu povestește cineva, ca în cazul *Amintirilor din copilărie*, nu se povestește la persoana I sau a III-a. Întîmplările se succed din confruntarea vorbită dintre personaje, ca în vorbirea populară, exactă și naivă și în același timp, concretă și întortocheată, exprimînd mișcarea ideilor, mutația gîndurilor țăranilor, cu ascunzișurile, vicleniile și hîtreniile necesare ieșirii din impas.

---

[1] T. Vianu, *Arta prozatorilor români*, I, Buc. E. L. 1966, p. 159.

Ca la Caragiale, dialogul caracterizează tipuri de personaje, atitudini, fiind un mijloc excelent pentru Vissarion de a da vioiciune povestirii, de a reliefa întîmplări interesante. Iată, rezultînd dintr-un dialog, tipologia molaticului nepăsător, a „vărului Ion“, din povestirea cu acest titlu. Personajul se mișcă — spre a folosi anume un termen din cinematografie — cu încetinitorul, tacticos, parcă împotriva timpului, cu o lenevie copleșitoare.

„Îmi luai haina și plecai afară, dar tocmai sosi și Ion.

— Ai găsit căruță ?

— N-am găsit !

— Și stai ?

— Ba n-o să m-apuce să fluier ! îmi răspunse zîmbind.

Îmi veni să rîd de vorba lui.

— Ai fost la Gheorghe Ciobanu ?

— E la plug.

— La Mihai Ion Soare ?

— Nu vrea.

— La Iedu ?

— La plug.

— La finu Niță ?

— E un calic... nu m-am dus la el !

— Du-te Ioane, la el, spune-i că te-am trimis eu.

— N-o fi acasă...

— Du-te că este...

— Aseară nu era...

— Bine, omule, de-aseară și pînă acum, crezi tu că n-o mai fi venit pe-acasă ?

— Păi știu eu ?

— Du-te și vezi !

— O să mă duc... mai e timp...

Și șezu pe pat, trase scaunul, căutînd cu ochii cuțitul.

— Lasă, mă Ioane, tutunul ! că nu e vremea lui acum...

— Ei ași ! Ce pot eu să fac fără el ! ? !... De toate rabd, dar de tutun nu pot să rabd... Fiindcă nu-l fumezi zici așa ; dar să-l fumezi !...

— Ioane, Ioane, du-te să nu plece omul undeva...

— Nu pleacă, d-o fi el acasă ; eu fără tutun nu fac nici pas !“ *(Văru Ion)*.

Replicile vărului Ion sînt scurte, pe potriva lentoarei sale. Dacă la un moment dat răspunde : „E la plug“, peste cîteva replici, din comoditate, renunță și la forma prescurtată a verbului, conchizînd : „La plug“. Apoi, săturat parcă de atîtea cuvinte rostite, dă răspunsuri eliptice : „nu fac nici pas“...

Cu exactitate este surprins și un alt personaj, de data aceasta din lumea urbană. Este un avocat care pledează pentru clientul său, Ogărel, recunoscînd în el un fel de Cațavencu în timpul „ixircițiului“ funcției sale :

„Nici o lege nu dă voie cîinilor să latre la trecători, și nici un regulament nu spune că femeile au dreptul să-i asmuță ca să latre... Prin urmare, cilentul nostru a fost lătrat. Clientul nostru a fost desconsiderat ca om !... Asmuțit cu cîinii ! Da ce e dumnealui ?... dobitoc ?... urs ?... porc... care a intrat în răzoare să le rîme ?... Pentru ce să-l asmuță ?... Deci, a fost insultat în onorul lui de om !... Faptul constituie o insultă gravă !... Asta ca prim motiv. Ca secundo motiv... Văzînd clientul nostru năvala turbată a cățelului, a socotit că e turbat !... A-nceput inima să-i bată !... Ce frică !... Ce groază !... Mușcat de cățel turbat ! Dumnealui turbat ! Institutul doctorului Babeș de turbați !... ori lătrături de cățel în cap !...

Frica asta nu era în drept s-o sufere clientul meu. Deci trebuie pedepsit Ion Mărtăcel și nevasta lui Ion Mărtăcel ; primul : pentru că are cățel, ce-l ține slobod ; secundo : pentru că l-a asmuțit, pentru că i-a zis ce i-a zis, și pentru că i-a făcut frică !...

Terțo motiv mai avem : clientul nostru a pierdut interesul cu acest proces... A păgubit și el și onorabila dumnealui soție...

— Onorabila ! sări a lui Mărtăcel...

— Taci, femeie... se răsti judecătorul.

— Auzi, domnule judecător, mă poreclește dumnealui onorabilă !... sări a lui Ogărel !...

Judecătorul nu-și putu să-și ție zîmbetul.

— Taci, femeie, că n-a zis de rău...

— Ba așa le dă ea : tronc !... C-o cunosc de mult ! mai bombăni a lui Ogărel“ *(Pentru un cățel).*

Întreaga povestire este o remarcabilă scenetă, iar caracterizarea personajelor se face treptat, prin dialog. Avocatul aduce, sforăitor, în apărarea clientului său, fapte banale, ridicole, de suprafață, neinteresat de adevăratele motive aflate în dezbatere. Dialogul lui Vissarion este în aceste cazuri satiric, șarjant, evidențiind nu numai comicul popular, hîtrenia cu

care sînt observate întîmplările ci și tipologiile înseși. Alteori, dialogul luminează caractere și întîmplări dramatice, slujind tot atît de bine temei propuse. Că Vissarion a fost un excelent mînuitor al dialogului o dovedesc mostrele de vorbire sintetică populară, eliptică, de comprimare specific țărănească, întîlnite apoi la Zaharia Stancu sau Marin Preda :

„— Atunci unde e ăla ?,

— Păi eu știu ?

— Cum nu știi ?

— Păi nu știu !...

— Mă, era ceva aici, la picioarele mele ?

— Era.

— Păi ce era ?

— Era ceva...

— Și unde e ?

— S-o fi pierdut.

— De ce l-ai pierdut ?

— Păi dac-o fi căzut ?“ *(O boală cu nume poznaș).*

Așadar, ceea ce dă autenticitate și susținere artistică povestirii lui Vissarion este cu precădere dialogul. Scriitorul își lasă personajele să converseze, le oferă, ca și Caragiale, intrarea în scenă, crede că este suficient să le introducă în problema pe care și-a propus să o trateze, intervine apoi economic în calitate de povestitor, punîndu-și toate forțele în invenția dialogică. Excepție fac povestirile autobiografice, îndeosebi volumele *Lumea cealaltă* și *Vrăjitoarea.* În aceste cazuri, ca și Creangă, Vissarion povestește la persoana întîi, colorează aducerile-aminte care trec pe planul principal :

„Nu știu dacă alții s-or fi simțind cuprinși de dorul casei și fac cum fac și mă-ntorc îndărăt. Așa m-am pomenit și așa am rămas pînă acum.“

Ceea ce dă farmec povestirii lui Creangă este muzicalitatea frazei, cadența uluitoare, de poezie în proză. S-a dat, în această privință, un exemplu clasic din *Amintiri,* desfăcîndu-se fraza în grupuri de silabe unitare, cu o succesiune metrică evidentă.

Tudor Vianu socotea procedeul aparținînd „cadențării orale“. Intuind farmecul prozei versificate, și Vissarion procedează uneori în acest chip, fără să se ridice însă la rafinamentul lui Creangă :

Sîngele fermentat al strugurelui
sorbit din sîngele bunului pămînt
ni l-a dat un om mare,
ca el,
vinul
să azvîrle veselia unde e întristare ;
uitarea unde sînt multe griji,
nesimțire unde sînt dureri
și speranțe unde sînt descurajări !

(Corvin)

Pentru autorul lui *Harap Alb* ritmul era un mijloc de a marca ideile exprimate în povestire. Vissarion introduce replici versificate, incluzîndu-le grafic în proză. Creangă ritma pentru a da intensitate expresivă frazei. Vissarion ritmează și rimează, fraza lui pare căutată, alcătuită în vers popular, peste care se așază o bună doză de sonoritate voită, artificială.

„Îndrăgostitul sărman bard... / Cînd gînduri și doruri îl ard / el se aprinde și arde, cu foc, / de-mparte lumină prin ori și ce loc... / El este făclia ce-arzînd se topește ; / el este acela ce pentru alți oameni pe el se jertfește !...

În asemenea situații Creangă făcea *proză*, pe cînd Vissarion este convertit spre o poezie facilă, de care este salvat doar cînd compune în modalitatea proprie creatorilor populari.

Alteori rima sau asonanța specifică folclorului sînt înlăturate de încercări de versuri culte transcrise în proză. Inversările de cuvinte în frază sînt căutate, le lipsește spontaneitatea și oralitatea pare contrafăcută :

„Știu c-am fost în cer odată un cinstit locuitor, deși mă vedeți p-aicea numai biet un muritor... Viața mea pămîntească de-o trăiesc cum n-am dorit, cine știe ce osîndă mi s-a dat de ispășit. Ăst pămînt plin cu de toate, și cu bune și cu rele, balamuc, iad, ori temniță cerească, unde cei nebuni prin ceruri vin doar să se pocăiască !... Iar aici răbdînd de toate : foame, chinuri, bătăi, boale, își fac termenul osîndei și se spăl de dandanale."

Cele mai multe exemple de acest fel se află în povestirea *Corvin*, bucată romantică, în care, se pune la modul terestru problema geniului. Personajul principal fiind un poet, își permite să rostească anume tirade în versuri. În povestirile inspirate din viața cotidiană a satului, asemenea replici au un anume farmec fiind în tonul țăranului care-și presară vorbirea cu un vers, cu un proverb, ori cu o zicală.

Uneori, cînd părăsește cadența strictă, fraza împrumută tonul versetelor lui Alecu Russo :

„O, țară frumoasă, ce dezbinare între clase, ce lipsă de milă și de grijă pentru cei mai mici din neamul nostru ! Cine-a ajuns să tundă podoaba munților noștri !"...

Eugen Lovinescu observase că „Vissarion e un operator cinematografic căzut în mijlocul satului, întrucît opera sa nu e de natura procesului verbal ci a filmului" [1]. Numai că el este un operator născut, crescut și nedetașat de lumea satului, mai degrabă un scormonitor de întîmplări, de folosit, așa cum am mai spus, la o șezătoare în care oamenii se cunosc și așteaptă nu descrieri ci fapte prezentate dialogic, cu umor în limbaj, pentru-a stîrni hazul participanților.

Lovinescu are însă perfectă dreptate cînd afirmă că Vissarion „este cel mai expresiv povestitor de astăzi, înzestrat cu o rară putere verbală de a reproduce realitatea și de a însufleți printr-un joc inimaginabil toate amănuntele unei memorii inepuizabile" [2].

★

În 1920 apare romanul *Petre Pîrcălabul,* reluînd tematic o idee mai veche, aceea a „iubirii libere", tratată în *Nevestele lui moș Dorogan.* Acțiunea este plasată cu un secol în urmă, avînd la bază un fapt real, care făcuse vîlvă în epocă. „În anul 1839 — notează prozatorul în *Cîteva cuvinte* care preced romanul — pe timpul locotenenței Mitropolitane, un proces ciudat, al lui Petre Pîrcălabul, a zguduit înaltul Divan. Acest om trăia cu două neveste ; avea copii cu amîndouă... Acest fapt povestit mie de bunicu-meu Sotir, fiul lui Dumitru sin logofătu Gheorghe, unul din eroi, mi s-a părut ciudat și vrednic de povestit." [3]

---

[1] E. Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane,* IV, Ed. Ancora, 1928, p. 187.

[2] *Idem,* p. 188.

[3] *Petre Pîrcălabul,* Editura librăriei Pavel Suru, București, 1921, p. 5.

Lăsînd la o parte faptul că în urma analizei înscrisurilor vremii, întregul proces al lui Petre Pîrcălabul ni se arată astăzi a fi un fals, determinat de o pîră ajunsă la înaltul Divan, importantă este teza generai umană a autorului, și anume apărarea libertății individuale a țăranului. Pentru Vissarion era limpede că un asemenea proces nu putea fi intentat cuiva din tagma moșierilor sau ciocoilor, în rîndul cărora imoralitatea nu avea judecător. Povestită destul de pitoresc, scrierea nu poate fi socotită roman propriu-zis, ci o lungă narațiune, fără coloratură de epocă, de parcă ar prezenta fapte întîmplate în Costeștii din Vale, cunoscute foarte limpede de scriitor în chiar vremea lui. I. C. Vissarion nu a avut vocația romanului, cu toată încăpățînarea de a onora specia.

*

Cele dintîi articole ale lui I. C. Vissarion s-au născut din patima apărării intereselor țăranilor oprimați. Titlurile lor sînt semnificative: *Oameni de dajdie și de muncă, Vînzarea cerealelor, Ne strîng de gît legile* și altele, publicate în „Gazeta țăranilor" în chiar anul cu *Jubileaua* — cum își intitulează un articol vehement împotriva piramidei care guverna țara, în frunte cu cel ce-și sărbătorea întronarea (articolele apar începînd cu nr. 20 din 1906).

Nici un alt scriitor, în preajma și în timpul răscoalei — poate cu excepția lui I. L. Caragiale în 1907 — *Din primăvară pînă-n toamnă* — nu a izbutit să ofere o imagine matematic-exactă asupra situației economice a țăranilor ca acest publicist-țăran din Costeștii din Vale. Sinteza stării materiale și a doleanțelor țărănești este făcută de Vissarion într-un apel, *Către țărani,* care s-a împărțit gratuit la începutul toamnei lui 1906.

„Cei mai mulți țărani nu au pămînt sau îl au într-o întindere prea mică; învoielile agricole au ajuns înfricoșător de apăsătoare și neomenești; țăranul e lipsit de drepturi politice, el nu votează la fel cu ceilalți locuitori; nu are școli atît cît îi trebuie; nu are învățătură agricolă pentru a ști cum să folosească mai bine de munca și de pămîntul lui; nu trăiește ca lumea fiindcă nu are case cum se cade." Cererile sînt formulate, în continuare, în mod categoric: „împroprietărirea țăranilor pe moșiile statului, ale așezămintelor de binefacere, ale societăților financiare și ale unor particulari", „votul universal, egal, direct și secret" etc., etc.

Fără îndoială că atitudinea sa, manifestată și în scris, a fost determinată și de gestul arestării și condamnării la moarte. După răscoală scrie piese de teatru și un amplu roman, evocînd evenimentul. În același timp se împrietenește cu cîteva din personalitățile reprezentative ale culturii noastre din acest secol, T. Arghezi, Gala Galaction, N. D. Cocea.

Chiar la începutul lui 1911, în urma unei scrisori primite de la Theodor Iordănescu, din partea revistei „România muncitoare", înființată cu cîteva luni înainte, I. C. Vissarion se decide — și din cauza iernii deosebit de grele, și fiindcă nu avea nici o slujbă — să devină redactor la această publicație. Vreme de doi ani trăiește la București, singura perioadă mai lungă din viața sa cînd părăsește satul natal, locuind la prieteni, activînd alături de M. Gh. Bujor și I. C. Frimu și scriind cîteva articole de pe poziția țărănimii, a mișcării socialiste, precum și unele cu caracter literar. Colaborează în această vreme și la o altă publicație, științific-materialistă, „Rațiunea", condusă tot de un gazetar socialist, C. I. Dicescu, aici în special cu articole ateiste, materialiste, de știință popularizată sau descriindu-și propriile inovații, îndeosebi „Avionul Vissarion 1".

Influența cercului socialist va fi hotărîtoare pentru scrisul său, nuvela de atunci, *Fără pîine,* fiind considerată chiar de autor ca rezultanta acestor preocupări.

În toiul muncilor însă, în fiecare vară, scriitorul se afla la țară, alături de familia sa, pentru a contribui la agonisirea existenței. În vara anului 1913 se decide să nu se reîntoarcă la București, dar în urma lecturii *Nevestelor lui moș Dorogan,* N. D. Cocea îl invită, entuziasmat, să lucreze în redacția publicațiilor „Rampa" și „Facla". „Ne vei da literatură și din cînd în cînd articole... Îți trimit bani de drum. Vino cu tot materialul literar pe care îl ai. Vom sta de vorbă și dacă ne înțelegem, voi face tot ce-mi va sta în putință ca să-ți deschid drumul pe care talentul dumitale ți-l asigură și în care cred."[1]

Episodul întîlnirii cu N. D. Cocea, pitoresc, s-a soldat cu „îmbrăcarea" noului colaborator care venise „cu o claie răvășită, mînecile și pantalonii scurtați de cîteva degete — eu le suflecasem pe măsură ce se rodeau pe margini"[2]. La aceste publicații lucrează alături de L. Rebreanu, T. Arghezi, Gala Galaction, M. Sorbul, Zaharia Bîrsan, Chiru-Nanov, **scriindu-și** foarte greu propriile articole. „Nu știu, d-le director; **îmi pare** că am lăsat capul cel bun acasă și l-am adus pe cel prost aici“; dar N. D. Cocea, considerîndu-l în continuare angajat, îl trimite acasă să scrie (unde elaborează, în loc de articole, volumul *Privighetoarea neagră).*

---

[1] Scrisoare inedită, din 30 septembrie 1913.

[2] I. Valerian: *De vorbă cu I. C. Vissarion,* „Viața literară", nr. 78, 1928, p. 2.

Sporadic va colabora la revista lui V. Anestin, „Orion“ și îndeosebi cu bucăți literare, la „Universul“ și „Viața românească“.

Apoi, în decursul vremii, la principalele reviste literare „Semănătorul“, „Adevărul literar și artistic“, „Luceafărul“, „Ilustrațiunea română“, „Revista Fundațiilor“ își va tipări creațiile literare, în schimb, pentru articole, eseuri, evocări, mărturisiri, memorialistică, se va folosi de numeroasele publicații, de mai mică rezonanță, fie din Capitală, cele mai multe însă din orășele, tîrgușoare de provincie sau comunele din Argeș, Dîmbovița, Teleorman, Vlașca: „Țărănismul“, „Graiul Dîmboviței“, „Gazeta noastră cooperativă“, „Satul“, „Timpul nou“, „Urlătoarea“, „Cronica“, „Vremea nouă“, „Sentinela“, „Ancheta“, „Veselia“ și atîtea altele.

Publicistica lui Vissarion este îndeosebi memorialistică. Cu excepția articolelor „în apărarea țăranilor și a problemei țărănești“, tot ce a publicat de această natură este subsumat prezentării propriei existențe. Din cele șase volume memorialistice terminate, a tipărit doar trei: *Sub călcîi,* volumul I, *Lumea cealaltă* și *Vrăjitoarea,* alte trei rămînînd în manuscris: *Sub călcîi,* volumul II, (o mare parte din capitole fiind totuși publicate în presa vremii), *Lumea celor care nu muncesc* și jurnalul *Ce-a văzut doftorul Vintuză.*

Sub călcîi,[1] subintitulat „Note și schițe din timpul nemților“ cuprinde însemnări depășind interesul simplului „jurnal la zi“, datate între 12 septembrie 1916 și 1 februarie 1917 și este dedicat lui I. Gh. Duca. Sînt pagini zguduitoare despre ocuparea Munteniei de către nemți, abuzurile și atrocitățile săvîrșite în special la sate, dar și despre lichelismul, slugărnicia, parvenitismul celor care se închiabureau cu acest prilej. El descrie primul atac al zepelinelor germane asupra Bucureștilor la 12/25 septembrie 1916, munca la Serviciul supravegherii știrilor, alături de M. Sadoveanu, O. Goga, Gala Galaction, L. Rebreanu, I. Minulescu, C. Ressu, E. Lovinescu, Ludovic Dauș, C. Medrea, J. Steriadi, N. Dărăscu, Corneliu Moldovanu și numeroși alți oameni de cultură ai epocii, drumul la Iași, revenirea, în plină ocupație, la Costești, unde este pentru a doua oară condamnat la moarte, de data asta de nemți, scăpînd printr-o altă întîmplare, datorită tălmaciului care-l cunoștea din lectura cărților.

Sub călcîi este și un remarcabil document cultural, privind fenomenele întîmplate în Bucureștiul cotropit. Iată, spre exemplu, dramatica scrisoare a lui Gala Galaction din 15 februarie 1917: „Pe-aici au murit și literatura, și revistele, și literații, și speranța vreunei învieri mai apropiate! Amicii noștri n-au nici-o perspectivă, nici-o nădejde, nici-o orientare!“ Vizitîndu-l la București, Vissarion constată că familia lui Galaction nu are nici măcar ce mînca: „nu mănîncă decît cartofi. El nu știe nici să cumpere hotește, nici să mănînce hotește. Cele patru fetițe ale lui sînt slabe și el le spune sentențios: «Regimul vegetarian e cel mai bun regim... Omul nu îmbătrînește, nu pierde puterea, nu-și strică stomacul, nu se otrăvește.»“

Așadar, pe memoralist îl preocupă două fenomene: jaful organizat al nemților, și lipsa de scrupule a moșierilor și slujbașilor români puși pe căpătuială. Nemții nu respectă nici Dreptul internațional și nici Convenția de la Haga, ci „fac războiul să fie distrugător cu totul, ca războaiele din vechime, cînd poporul învins era ucis cu totul“. Primarul, viceprimarul, notarul, jandarmii, exploatează în numele unor ordine uneori adevărate, alteori fictive, devenind „îmbogățiți de război“.

Scriitorul asistă neputincios: la 15 februarie se percepe „ouăritul“, peste șase zile taxa pentru cîini, iar peste alte două zile plata pentru a-și pune numărul de ordine pe casă; la 24 februarie se pune „lăgăritul“, taxă pentru întreținerea prizonierilor în lagăre, 21 februarie aduce altă dispoziție, tăierea nucilor: „vor civilizații nemți să facă mobile la Berlin“.

Lumea cealaltă și *Vrăjitoarea* conțin mărturisiri îndeosebi despre propria copilărie, despre pregătirea autodidactică, despre pricipalele întîmplări din propria viață pînă la împlinirea vîrstei de 30 de ani.

La toate acestea să adăugăm eseul *Cărți pe-nțeles și trenuri școală,* datînd din perioada în care, ca inspector școlar, căuta soluţii pentru îmbunătăţirea învăţămîntului în lumea satelor, *Învăţăminte pentru ostaşi*, o broşură de educaţie patriotică, istorică şi literară a tinerilor ţărani care efectuau stagiul militar, precum şi *Energie mecanică din mediul în care ne găsim*, singura publicată, la Tipografia şi editura Muscelul, din Bucureşti, în 1944 (pe copertă : 1943). Aceasta este o carte ştiinţifică în care se vădeşte cealaltă faţă a personalităţii lui Vissarion, spiritul său inventiv pus în slujba binefacerilor materiale ale omului. Aici sînt cuprinse observaţiile şi descoperirile proprii privind numeroase sisteme „culegătoare de energie mecanică din locul în care ne găsim, adică din apă, din vînt, din soare", volumul prezentînd modele de motoare, cu calculele şi schemele respective.

---

[1] București, Editura Cartea Românească, 1922.

Paginile memorialistice au culoare şi prospeţime, fascinează prin frusteţe, prin sondarea subconştientului (visul ocupă un loc hotărîtor în determinarea şocului adevărului) şi prin reţinerea sentimentalismului. Evocările despre I. L. Caragiale, Al. Vlahuţă, I. Gh. Duca sau Gala Galaction sînt portrete mişcate cu încetinitorul, redescoperiri care-l descoperă mai întîi pe scriitor. Ziaristica propriu-zisă reprezintă ţipătul direct al ţăranului, neclintit în dreptatea şi adevărul lui, în căutarea unui liman meritat, după secole de pătimire şi suferinţă. Ele nuanţează şi un anume concept al lui Vissarion, care, rămînînd ţăran toată viaţa, nu a putut figura nici de partea semănătoriştilor, nici de aceea a poporaniştilor. A reprezentat cel mai viguros crez direct al ţărănimii române, acela al izbînzii, spre cultură, spre ştiinţă, spre bunăstare, prin ea însăşi, fără mila şi ajutorinţa cuiva din afară. Aici, concepţia lui Vissarion se apropie cel mai mult de cea expusă de Iorga în suita sa de articole din „Neamul românesc" şi mai ales din „Sfaturi pe întuneric".

Articolele sale din preajma lui 1907 sînt adevărate strigăte întru trezirea la viaţă a conştiinţei celor răsculaţi la Bobîlna, sub Doja, Horia sau Avram Iancu ; cele ce au urmat încearcă să ofere noi soluţii pentru rezolvarea chestiunii ţărăneşti din România.

*

I. C. Vissarion a oscilat, întreaga viaţă, între activitatea ştiinţifică şi cea literară. Creator care dorea să îmbrăţişeze toate speciile literare, Vissarion îşi „imagina" nu numai povestirile sale ci şi diferitele aparate complicate, formulele ştiinţifice, invenţiile, spiritul său plăsmuitor ducîndu-l în mod firesc la încercările pe care le-a făcut în aeronautică, în captarea energiei solare şi a celei acvatice, în realizarea şi brevetarea a numeroase invenţii. Atras continuu de miracolul filei de hîrtie, scormonitorul de talent nu putea rezista încercărilor ştiinţifice şi iarăşi se întorcea la literatură. Toată viaţa a pendulat, astfel, neizbutind să se încredinţeze definitiv unuia din aceste domenii, dragi deopotrivă.

Astfel, de fapt, povestitorul a fost atras de delicate probleme ştiinţifice, iar inventatorul, aflat în imposibilitatea de a realiza aparate de zburat, de captat energie din natură sau produse sintetice, a fost tentat să aştearnă pe hîrtie o lume extraordinară care să se folosească de plăsmuirile lui tehnice. Aşa s-a născut o parte deosebit de interesantă a literaturii lui I. C. Vissarion : basmele sale ştiinţifice.

Ion Creangă, Ioan Slavici, Petre Ispirescu şi atîţia scriitori proveniţi din lumea satului au pus la îndemîna cititorilor basme de cele mai multe ori prelucrate, dar păstrînd autenticitatea folclorului naţional, uneori şi cu elemente din folclorul balcanic sau indoeuropean.

Coloratura autentic românească este dată în aceste basme de structura sufletească a eroilor, de legătura lor cu natura, de obiceiurile, de calităţi morale deosebite, ca vitejia, demnitatea, bunătatea, dragostea pentru bine şi frumos. În ele facem de obicei cunoştinţă cu un Făt-Frumos, indiferent sub ce nume s-ar ascunde şi ce obîrşie ar avea, erou care, slujit de vitejie, inteligenţă şi iscusinţă învinge, fie singur, fie împreună cu tovarăşii săi, ajutat întotdeauna de elemente ale naturii, spiritele răului, întruchipate de zmei, vrăjitoare şi căpcăuni. Alături de întîmplările care echivalează fapte din viaţa satului românesc, intervine miracolul, fantasticul, ceea ce mintea omenească a plăsmuit în decursul vremii, pentru a ilustra ideea de bine şi de rău. Aşa procedează şi I. C. Vissarion în primul său basm de mai mare întindere, *Ber Căciulă*, apărut în volum în 1920 dar publicat mai înainte în periodice. *Ber Căciulă* e un Cenuşotcă. Oropsit de fraţi mai mari şi pus permanent la treabă, Ber Căciulă dovedeşte calităţi morale deosebite şi o ascuţime de minte impresionantă. Ca şi în cele mai obişnuite basme, ajutat de calul năzdrăvan, el reuşeşte să cîştige dragostea fiicei de împărat, iar apoi, să învingă armatele dușmane, în vremea în care pretendenții de viță la mîna fetei îl credeau un „prostălău“.

I. C. Vissarion trece însă curînd la tratarea unor altfel de subiecte. Pornind de la bazele folclorice tradiționale românești, îndeosebi în surpriderea atmosferei și situațiilor, în lupta dintre bine și rău, în folosirea zicătorilor și proverbelor, pe care le corelează cu întîmplări reale din viața cotidiană, atît de bine cunoscută de scriitor, Vissarion adaugă elemente care devin, mai ales în finalul narațiunii, primordiale, introducînd în acțiunea basmelor, în locul personajelor și întîmplărilor supranaturale, fapte și născociri din domeniul științei, credibile, în peisajul dezvoltării civilizației din anii douăzeci-treizeci cînd a elaborat aceste basme, dar mai cu seamă aruncînd o perspectivă de arc voltaic prin intuiția sa cu totul ieșită din comun asupra descoperirilor și invențiilor dinspre cumpăna mileniului doi cu al treilea mileniu. Din aceste motive, socotim *Ber Căciulă*, dar îndeosebi *Ber Căciulă Împărat*, *Zapis Împărat*, *Agerul Pămîntului*, *Magia neagră* și neterminatul *Ion Năzdrăvanul* drept basme științifice alcătuite pe o bază folcloric-imaginativ-intuitivă specific românească.

Toate aceste basme încep aidoma basmelor obișnuite: „A fost odată un împărat tare credincios și din pricina credinței lui, era bun și milos, blînd și foarte înțelept...“ În cazul basmului *Agerul Pămîntului*, de unde am citat acest început, narațiunea continuă prin existența a trei feciori, din care unul, din cauza răutății fraților, este nevoit să plece în lume. Fie că îl cheamă Ber Căciulă, fie că îi zice Floreal sau Zapis Împărat, de aici înainte eroul se detașează de elementele miraculoase din basmele propriu-zise. Ber Căciulă, ajuns împărat, își continuă faptele, fiind un caz unic de basm în care sînt povestite întîmplări ce urmează după nunta cu adevărat „ca în poveste“ a acestui Făt-Frumos. Astfel, Ber Căciulă Împărat îi dă drumul calului năzdrăvan să se întoarcă în lumea lui, imaginînd o țară în care oamenii ajung la deplina fericire, datorită științei. El întemeiază o lume nouă, în care mașinile lucrează în slujba omului, astfel agonisind bunurile pămîntului, pregătind zborul spre alte planete, obținînd sinteze chimice extraordinare, ba chiar posibilitatea regenerării celulelor moarte.

Concepția scriitorului care se voia și om de știință este că „totul se poate în anumite condiții“. Fraza înlocuiește celebra formulă mediană din basmele noastre, fiind preluată ca un laitmotiv. În basmele sale, Vissarion concepe o lume nouă. Dispărînd toate relele lumii vechi: imoralitatea, corupția, birocrația, inegalitățile sociale, lenevia, hoția și instaurîndu-se munca și pacea, este firesc ca întreaga oligarhie să dispară, însuși Ber Căciulă Împărat devenind de fapt un îndrumător al savanților.

În basmul științific *Agerul Pămîntului*, Floreal, ajutat de personajul tradițional, Agerul Pămîntului, reușește prin istețime și vitejie să învingă țara zmeilor, a căror putere nu constă în deținerea forțelor supranaturale, ci în cele obținute prin cuceririle științei. Știința este pusă așadar în slujba omului, care a fost atît amar de vreme robit de zmei. Descătușați, oamenii zidesc o țară a fericirii, pe care însă locuitorii altor state încearcă să o readucă la robie. Tehnica dezvoltată, aparatele propulsate prin unde, helicopterele, razele electromagnetice născocite de savanții lui Floreal, alte descoperiri fizice și chimice — unele din ele la îndemîna omului de astăzi sau bănuite a se realiza în scurt timp — curmă intențiile agresive ale invadatorilor, care sînt nevoiți, în final, să trimită reprezentanți nu numai „diplomatici“ pentru a se pune de acord cu știința dezvoltată aici. Elemente asemănătoare se întîlnesc și în partea a doua din basmul *Zapis Împărat*.

Deși, cum observam, încep aidoma cu basmele clasice, aceste narațiuni devin *basme științifice*, în care, în lupta dintre bine și rău, răul este înlăturat prin marea contribuție adusă de descoperirile și invențiile iscodite de mintea omului. Supranaturalul, atît de obișnuit în narațiunile folclorice, lasă locul puterii binefăcătoare a științei.

Miracolul și neașteptatul nu mai provin din piedicile puse de elementele care reprezintă răul și din ingeniozitatea cu care eroul îl învinge, ci din născocirile extraordinare ale minții, capabilă să comunice la distanțe uluitoare, să producă mașini și aparate pentru prosperitatea vieții omului. Lumea basmelor clasice este o lume imaginară, insuficientă setei de cunoaștere a lui Vissarion, care propune o nouă realitate, aceea posibilă într-un viitor ce se apropie cu pași uriași. Cînd își scria I. C. Vissarion basmele sale științifice, nici nu se bănuia bomba atomică sau cu neutroni, cu ravagiile pe care ar putea să le facă la o nedecisă încă Hiroshima, nici nava cosmică, naveta spațială, modulul lunar, rachetele intercontinentale sau continentale — pentru a da doar cîteva exemple prea binecunoscute astăzi. Toate acestea apar cu destulă exactitate vizionară în basmele lui Vissarion. Preocupat de cîștigurile și biruințele științei, Vissarion nu mai este un *plăsmuitor* ci un *vizionar* pe baze științifice, moderne. El vede cu ochii minții minunatele invenții ale secolului al XX-lea, le prevede însemnătatea și rolul lor în societate. Nicăieri în basmele noastre populare nu se explică proveniența palatelor de aur și de cleștar. De obicei ele apar în chip miraculos dintr-un măr sau din nimic, la atingerea cu bagheta fermecată. Vissarion le inventează din preparate chimice, care nu mai reprezintă nici o noutate astăzi : sticla incasabilă pentru hublouri cosmice, plexiglasul, hrana sintetică etc., etc. Zmeii nu au aripi de pasăre cu care să zboare, ci aparate speciale pe care le folosesc cu ingeniozitate.

Ceea ce au comun aceste basme științifice cu creațiile folclorice este *umanismul* eroilor, încrederea lor într-o lume a înțelepciunii și păcii. Nu o dată scriitorul precizează că „fiecare om, fiecare popor are calități ale lui, ascunse valori de viață, ce-i dă dreptul să trăiască și să-i fie viața respectată de toți ceilalți". În fața forței de ucidere prin iradiații, la care Vissarion se referea cu teamă în anul 1939, unul din personajele sale spune : „Atacul aviației voastre a fost înfrînt... E o încercare zadarnică războiul vostru. Aveți în bombele voastre strînsă foarte multă putere... N-o mai risipiți în aer, ca să ne omorîți pe noi... Nu vă îngăduim gustul acesta de ucigași. Treceți mările îndărăt și puneți forțele din ghiulele să lucreze în motoare, iar motoarele să lucreze pămîntul, ca să producă alimente."

Cei mai de seamă eroi ai lui Vissarion, contopesc în ființa lor morală căutările și gîndurile înalte ale lui Faust, cu bunătatea adînc umană și spiritul de dăruire ale lui Don Quijote și cu demnitatea și vitejia lui Făt-Frumos, Prislea cel Voinic sau Harap Alb. Dincolo de coordonatele realului, ei cred într-o lume posibilă a înțelegerii, cîrmuită de înțelepciune și slujită de fenomene și aparate științifice negîndite încă de cei mai avîntați inventatori pe vremea cînd Vissarion le plăsmuia în lucrările sale tehnice și în basme : puterea radiațiilor, alimentele sintetice, televiziunea, astronavele. Iată de ce, păstrînd desigur proporțiile, credem că nu greșim afirmînd că Vissarion este într-o mare măsură și primul scriitor de anticipație din literatura română, deci, de fapt, un Jules Verne român. Mai exact, basmele sale se situează între plăsmuirea autohton-folclorică și literatura de anticipație științifică, într-o mixtură ce le este proprie, făcîndu-le, astfel, unice.

În anul 1951 la 5 noiembrie scriitorul s-a săvîrșit din viață, în aceeași localitate, Costeștii din Vale, unde se născuse și unde a muncit și și-a realizat întreaga operă. Nu a apucat să trăiască emoția primelor zboruri cosmice, pe care omul a început să le înfăptuiască, și la care el a visat vreme de 50 de ani. A murit însă cu convingerea fermă în puterea extraordinară a științei, încredințat că ceea ce a scris în basmele sale se va realiza cîndva — convingere pe care a insuflat-o prin eroii săi Ber Căciulă, Floreal, Agerul Pămîntului, Zapis, numeroșilor cititori cărora acești eroi le-au legănat visurile copilăriei, făcîndu-i să creadă într-o lume nouă, lume a adevărului și dreptății, a cinstei și dragostei, pe care, dorind-o, Vissarion a construit-o în basmele sale.

*

I. C. Vissarion este un povestitor de șezătoare. De aceea scriitorul convinge în măsura în care orice povestitor impresionează prin autenticitatea faptelor comunicate. Oamenii se recunosc în ele, pentru că întîmplările sînt ale lor. Sînt, dealtfel, culese din viața zilnică a satului său, cel mult a satelor vecine, și pitorescul provine nu din plăsmuire ci din îngroșarea întîmplării, mai ales din specularea spectaculozității și din vorbire. La șezătoare, ca să trezești interesul, trebuie să vorbești despre lucruri cît de cît cunoscute, despre oameni știuți. Și trebuie să strecori vorbe de duh, unele usturătoare chiar, mușcătoare în ironia lor, pentru a stîrni rîsul. Din vreme în vreme „face" chiar versuri, ca să curgă mai cu „pricepere" istorisirea. Așa se petrec lucrurile în mai toate povestirile lui Vissarion. Fără causticitatea temperamentală a lui Caragiale, dar cu mulcomirea „de isnoavă", de băsmuire, a țăranului, pe umărul căruia se așază tradiția unui folclor al înțelepciunii — Anton Pann.

Între numeroasele pagini inedite de jurnal, găsim dealtfel autoexplicarea acestui fel anume de a-și alege anecdotica povestirii în tipica manieră a șezătorii populare :

„Literatura mea este de o valoare ca și științifică ; este autentică. Numele eroilor le mai schimb, dar realitatea faptelor nu ! Eroii mei sînt sau au fost, și sînt unii care vor fi. Eroii mei au trăit aievea, trăiesc unii, iar alții vor trăi. Pe frații mei, țărani, i-am pus chiar cu numele lor din starea civilă, sau cu poreclele lor !... N-am putut să scriu nimic pînă n-am pătruns adîncimea unui fapt, taina unui suflet, virtutea sau vițiul său.

Că mai scriu cîteodată și fantezii, nu mă prind ; fanteziile mele însă vor fi icoanele unor oameni și ale unor fapte din viitor... Nu pot să creez eroi decît de acei cărora viitorul le va da suflet și viețuiri aievea..."[1]

Dealtfel, unul din primii critici ai lui Vissarion, Victor Anestin, observa în 1916 caracteristica bucăților din *Nevestele lui moș Dorogan* : „Vissarion e țăran el însuși, a trăit în mijlocul țăranilor și-i cunoaște cu toate defectele și calitățile lor... Vissarion are darul povestirii cum rar găsești acest dar la scriitorii noștri tineri. Poate că știe să povestească frumos tocmai pentru că nu a citit multe alte povești străine, a citit doar povești românești, dar materialul l-a luat chiar din jurul lui. A cunoscut, desigur, mai pe toți țăranii pe care-i descrie așa de bine, i-a cunoscut cu toată naivitatea și șiretenia lor, cu tot sentimentalismul și brutalitatea lor. I-a cunoscut și i-a descris apoi așa de bine pentru că i-a iubit, le-a înțeles nevoile pentru că nevoile lor erau și ale lui."[2]

Considerat de E. Lovinescu un „Creangă muntean", lui Vissarion îi lipsește romantismul sadovenian, acea fermecătoare pîclă a amintirii și nostalgiei. El este un consecvent consemnator al adevărului, proza lui căpătînd autenticitate, în acest sens plăsmuirea devenind minimă ; fantasticul eliberat de livrescul căutat are prospețimea narațiunii caragialești.

În totalitate, nu șarja, ironia mușcătoare predomină, cît umorul țărănesc, suculent, mai mult în expresie decît în situații. În această privință, limba joacă un rol hotărîtor. Limba este modalitatea fundamentală de a exprima întîmplările sub forma povestirii. Și din punctul de vedere al folosirii limbii., I. C. Vissarion este neîndoios „un Creangă muntean". O întreagă zonă lingvistică specifică județelor Ilfov, Dîmbovița, Teleorman, Argeș și-a găsit în Vissarion scriitorul reprezentativ în literatura acestui început de secol. „Colecția" pe care ne-o oferă nu este căutată de dragul pitorescului ci pentru a prezenta țărani cu tradiții lexicale și întorsături specifice, dar și cu forme de împrumut — influențați desigur de călătoriile la București — dibuind în folosirea cuvintelor mai noi ori descoperind forme „dubioase" în locul celor știute din moși strămoși. Aceasta este o

---

[1] *Reuniunea de joia*, mărturie manuscrisă.

[2] Victor Anestin, *I. C. Vissarion*, în „Universul literar", nr. 11, 1916.

realitate lingvistică certă în zona Titu—Găești—Tîrgoviște, pe care scriitorul o caligrafiază ca atare și ea face ca *oralitatea* creației lui Vissarion să aibă un pitoresc unic.

Un interes aparte prezintă concepția despre lume, viață și știință a scriitorului. Vissarion a fost un om modern, adept al ideilor înnoitoare, unul din cei care, în chip evident, prin concepțiile sale și-a depășit epoca în care a trăit. Mai întîi, a crezut cu toată ființa sa în puterea binelui și adevărului, în făurirea unei societăți în care întreaga populație să se bucure egal de drepturi și libertăți și să dispună de bogățiile și forțele civilizației. A exprimat-o limpede în multele pagini memorialistice dar și în broșurile științifice. Această lume — creată ca model în *Ber Căciulă Împărat* și în *Agerul Pămîntului* — nu poate exista decît în condițiile unei dezvoltări științifice fără precedent. Visase el însuși să ajute omenirea cu aparate practice. Neavînd mijloacele, le-a descris, pe altele le-a inventat iar despre cele mai multe a scris, cu convingerea că se vor înfăptui. Multe din ideile sale sînt astăzi adevăruri intrate în uzul cotidian : sateliți de telecomunicație, nave cu trepte de lansare, înlocuirea energiei de carburanți, socotită limitată în timp, cu alte forme de energie, masele plastice, hrana sintetică etc., etc.

Prin toate aceste laturi ale personalității sale, Vissarion a fost unul dintre marii vizionari români, dintre aceia care vedeau aievea dezvoltarea binemeritată a țării noastre, în timpii care vin și în raportul de prietenie și înțelegere cu toate popoarele.

Neabătut în crezurile sale, scriitorul putea să consemneze ca o sinteză a gîndirii și cutezanței neobosite, în chiar ultima lună a anului 1943, în plin război, în încheierea cărții sale despre *Energie mecanică din mediul în care ne găsim* : „Voiesc ridicarea oamenilor și pace și-nfrățire între noi toți. În cartea *Ber Căciulă* le-am spus să fie isteți, și să-și respecte cuvîntul dat, chiar dacă omul este argat și nu împărat... În *Agerul Pămîntului* am arătat că pentru *a fi pace* trebuie să renunți și la împărăție. Arăt acum și aici, posibilități de motoare ieftine, ca să împlinesc *făgăduiala dată* în cărțile mai sus pomenite... Aș vrea însă ca toate aceste aparate, arătate aici și încă multe altele nearătate, să le construiesc în *miniatură*. Dar pentru așa ceva trebuiesc și bani, și material, și meșteri. Acum însă nu e vremea. Din clipă în clipă poate sosi distrugerea. Eu însă am căutat și voi căuta să fac bine tuturor, fără speranța vreunei răsplăți. Trebuie să vie și o vreme mai bună."

Vissarion a fost un țăran de pe Argeș, ajuns la lumină prin munca sa neobosită. A gîndit în tradiția bunilor și străbunilor săi, aidoma unui Kesarion Breb modern, cu care se înrudește la nume, dacă nu cumva Sadoveanu a pornit chiar de la Vissarion pentru crearea personajului său, întrucît l-a cunoscut și l-a prețuit în chiar perioada în care scria *Creanga de aur*.

VICTOR CRĂCIUN

TABEL CRONOLOGIC

1879 2 februarie, se naște, la Costeștii din Vale, plasa Bolintinul, județul Dîmbovița, *Iancu Constantin* Visarion, din părinții Ilinca (fiica lui Sotir al logofătului Dumitru și al Leancăi) și Constantin Visarion. Tatăl, grec de origine, făcea negustorie în Muntenia și nu era căsătorit cu mama sa, fapt pentru care nici nu este trecut, la rubrica respectivă în Buletinul de naștere. (Mai tîrziu, cînd a început să publice și-a grafiat numele cu doi de *s.)*

1883 Sînt înscrise în memorie primele amintiri, legate de mama sa, evocată astfel : „După socoteala ce-mi fac acum, trebuie să fi fost de trei ani și jumătate. Mi-aduc aminte că mă aducea mama în brațe de la Titu. Era soare și-mi era cald. La podul din Capul Plopului, era umbră și răcoare. Acolo a stat cu mine jos să se odihnească. Mă aducea acasă la bunicu și la bunica în Costești. Cum era fața mamei n-o știu. Știu însă că nu era oacheșă — dar încolo nu mai știu nimic. O voce duioasă pe care n-am mai întîlnit-o pe lume d-atunci, mi-a rămas în suflet : vocea mamei ! Voce dulce ca a ei n-am mai auzit, cred" *(Lumea cealaltă).*

1886—1891 Urmează școala primară, terminînd cinci clase. În legătură cu această perioadă va afirma : „Din clasele primare — singura cultură oficială ce mi-am apropiat-o — am ieșit îngrozit de școală. Pentru mine, dascălii, fie de la școlile de stat, fie cei mari, de la cele de oraș, au trecut drept niște chinuitori ai bieților copii. Pentru cărțile mele mînzălite cu fel de fel de desemne după vedere, mîncam nenumărate bătăi. Pentru întrebările mele, totdeauna scoctite de dascăl anapoda și nențelese, mîncam iarăși multe suduieli ; iar cînd stăruisem și dădusem eu alte răspunsuri, fusesem și pentru asta bătut. Cel mai scîrbav și cel mai nebun din toți copiii tot eu mă arătam a fi în toate clasele. Așa că eu fusesem primul la luptă și la jocuri, primul la ceartă și la bătaie, dar și primul la răspunsuri“ *(Lumea cealaltă)*.

1892—1895 Pierzîndu-și mama și neprimind nici o îngrijire de la tatăl său, locuiește la Titu și la București, unde bunicul îl aduce să învețe meseria de cizmar. Fuge însă, de fiecare dată, pentru a ajunge, în sfîrșit, la subprefectura și la tribunalul din Titu unde devine copist. Are prilejul, în casa judecătorului din localitate, să cunoască unele opere din literatura română și cea franceză, în special scrieri romantice, care-i insuflă idei de dreptate și libertate.

— În vara lui 1895, copilul cu fața ovală, sfrijită, supt de muncă și de nopțile de nesomn, îndrăznește să bată la ușile lui Delavrancea și Vlahuță care-l sfătuiesc să învețe, să citească mai mult și să scrie despre viața satului pe care o cunoștea cel mai bine.

1896—1897 Este preocupat intens de probleme de matematică, fizică și chimie ; face experiențe căutînd noi forțe de energie în sprijinul omului ; crede că a descoperit motorul perpetuu ; nu renunță nici la literatură, avînd în manuscris mai multe lucrări care-și așteptau editorii.

1898 Se căsătorește cu Gheorghița Nicolescu din Petrești (n. 1885), rezultînd zece copii : Elena (n. 1903), Voltaire (n. 1906), Garibaldi (n. 1908), Iulia (n. 1912), Benedict (n. 1914), Grigore (n. 1916), Alexandrina (n. 1918), Florența (n. 1920), Cornelia (n. 1925), Octavian (n. 1929).

1899 Apare prima plachetă intitulată *Draci și strigoi — Legendele fantasmelor populare*, cuprinzînd mici narațiuni despre credințele țăranilor în iele, zburători, strigoi, pricolici etc.

1901 Funcționează cîteva luni ca notar al comunei Costeștii din Vale, apoi ca agent fiscal.

1902 Datorită activității sale, ia naștere în satul natal Societatea economico-filantropică și cooperativă „Agricultorul“, menită să-i sprijine pe țărani să-și cumpere pămîntul de la boieri.

— Îl cunoaște pe I. L. Caragiale, pe care îl va evoca, în 1912, în revista „Rațiunea“.

1903—1905 Fără a renunța la muncile agricole — singurele care îi asigurau lui și familiei existența — în timpul liber scrie, și, totodată, începe să publice în special la ziarele și revistele din Argeș, Teleorman și Vîlcea, semnînd I. C. Vissarion, I. Visarioneanu, I. Constantinescu.

1906 Colaborează intens la „Gazeta țăranilor“.

— La 6 septembrie participă în Sala Oppler din București la o întrunire a țăranilor, ținînd un răsunător discurs.
Îl cunoaște pe I. Gh. Duca, de care îl va lega o strînsă prietenie.

1907 „Am luat parte sufletească la Revoluție.“ Socotit unul din promotorii răscoalei, este arestat, transportat la Tîrgoviște și condamnat la moarte, întrucît, pe lîngă rolul său agitatoric, prin versuri și articole vehemente care chemau țărănimea la luptă împotriva nedreptăților sociale, Vissarion „fabricase“, în modestul „laborator“ situat în casa bătrînească din Costești, fulmicoton și nitroglicerină, cu care spera să-i sprijine pe răsculați. Scapă cu mare greutate la intervenția lui I. Gh. Duca și a prietenilor săi din București.
Între 20 septembrie 1907 și aprilie 1908 este „agent sanitar de combatere de epidemii“. Această experiență de viață este consemnată în jurnalul *Ce-a văzut doftorul Vintuză*, păstrat în manuscris.

1908 Scrie romanul *Răsculații*, cea dintîi lucrare de amploare despre Răscoala din 1907, realizată de pe poziția țăranilor nedreptățiți, din care publică doar mici fragmente, cel mai important, *Epilogul Răscoalei*, în „România muncitoare", nr. 27—31, 1910.

1909 Este scutit de armată printr-un *Certificat de dispensă* (din care rezultă că are înălţimea 1,64, părul castaniu, sprincenele castanii, ochii căprii, fruntea potrivită, nasul potrivit, gura mică şi este de profesie muncitor). Motivul dispensei : „Se află ca unic nepot la un moş invalid... rămînînd a fi chemat în timp de rezbel cu clasa căreia aparţine".

— Spirit ieşit din comun prin capacitatea sa inventivă, dar negăsind sprijin moral şi material la nici o instituţie specializată din acel timp, îşi ia îndrăzneala şi îi scrie lui Thomas A. Edison. Secretarul particular al marelui inventator îi răspunde că Edison se ocupă, în continuare, de problemele electricităţii, dar nu şi de captarea energiei. Îndemnat, să intre în legătură cu dr. C. Istrati, acesta „Mi-a scris foarte respectuos patru scrisori, socotindu-mă, după scrisorile trimise, om serios cu care poţi sta de vorbă. Cînd însă m-a văzut ţăranoi jerpelit şi-a schimbat părerea şi m-a dat în seama domnului Longinescu..." Acesta „a plecat la Paris şi... n-am făcut nimic" *(Spovedanie scrîşnită)*.

1910—1912 Colaborează la „România muncitoare" şi la alte publicaţii democratice, ca „Raţiunea".

— Îi apare nuvela *Mîrlanii* (1911), în Biblioteca „România muncitoare", prefaţată de M. Gh. Bujor şi primită călduros de Iosif Nădejde care scria : „Cartea d-lui Vissarion ridică un colţ al perdelei în dosul căreia se petrece această tragedie. Înzestrată, şi cu frumoase însuşiri literare, valoarea ei socială este nemăsurată." („Facla", 27 mai 1913)

— În 1911 scrie piesa faustică *Visul grozav*, rămasă în manuscris.

— Tot în „Biblioteca «România muncitoare»" publică, în 1912, nuvela *Fără pîine*, una din cele dintîi scrieri din literatura noastră dedicată solidarităţii muncitoreşti.

— 10 ianuarie 1912 este data Brevetului „Aeroplan Vissarion nr. 1", care-l înscrie printre primii inventatori români de helicoptere.

— Îl cunoaşte pe Gala Galaction de care-l va lega o strînsă prietenie toată viaţa.

1913 Pentru scurt timp este din nou agent sanitar, apoi e concentrat, pe teritoriul Bulgariei, la un spital de holerici.

— Apare, în „Biblioteca literară «Germinal»", la Biroul de editură, expediţie şi librărie „Cultura", din Bucureşti, povestirea *Nevestele lui moş Dorogan*. Un nou prieten, conjudeţeanul I. Al. Brătescu-Voineşti, îi scrie entuziasmat : „Am citit şi *Nevestele lui moş Dorogan* şi mi-a plăcut foarte mult. E minunată... Încă o dată, bravo ! Din toată inima pentru *Nevestele lui moş Dorogan* care în cea mai mare parte e admirabilă !"

Iar Gala Galaction :

„M-am născut şi am crescut între ţărani. Vissarion, cu lumea lui de amintiri şi de experienţă de la sate şi din ogoare, din pădure şi din luncă, din cîrciumă şi de la şezători, îmi readuce, ca nimeni altul dintre scriitorii noştri, subt ochi şi în inimă, lucruri de acum un sfert de veac. Acest nou povestitor al durerilor şi al traiului ţărănimii creşte şi va creşte pe zi ce trece în luare-aminte a celor ce vorbesc şi citesc limba românească." („Viaţa românească", nr. 10—12, 1914)

— Prin intermediul lui Gala Galaction îl cunoaşte pe Tudor Arghezi — alt prieten al său pentru întreaga viaţă.

— La îndemnul lui Dik-Dicescu, un cunoscut militant socialist din epocă, N. D. Cocea citeşte *Nevestele lui moş Dorogan* şi exclamă : „Bravo ! Are talent ! Se angajează. Să-l aduci la mine." Astfel devine redactor la „Rampa" şi „Facla".

1914 Publică în special la „Flacăra" şi „Viaţa românească". La revista ieşeană este recomandat de Gala Galaction şi sprijinit de G. Ibrăileanu şi G. Topîrceanu, cu ambii purtînd o interesantă corespondenţă în acea perioadă.

— Realizează prima piesă de teatru despre viaţa ţăranilor români din epoca premergătoare Răscoalei din 1907 : *Copilul întunericului*, cu evident caracter autobiografic. Lucrarea se păstrează în manuscris.

— La 1 martie este ales membru al Societăţii Scriitorilor Români.

1915 Apare piesa *Lupii*, cea dintîi creație dramatică în care este evocată Răscoala din 1907.

1916 Anul cu cel mai mare succes editorial. Publică trei volume de povestiri : *Nevestele lui moș Dorogan* (la bucata tipărită în broșură adăugîndu-se încă nouă povestiri), *Florica și alte nuvele* și *Privighetoarea neagră*. *Nevestele lui moș Dorogan* se deschide cu o scrisoare-prefață de I. Al. Brătescu-Voinești.

„În toate cîte Vissarion scrie — remarca C. G. Costa-Foru în cronica despre *Nevestele lui moș Dorogan* și *Privighetoarea neagră* — găsim adevăruri și prețioase documente omenești și sociale, presărate cu dialoguri pline de viață și de realitate... Cîte bucăți, atîtea încîntătoare giuvaeruri literare pe care acest tînăr și productiv scriitor le-a adunat în cele două volume ieșite în luna aceasta de sub tipar" („Adevărul", 4 ianuarie 1916).

— Declanșarea primului război mondial îl găsește angajat la Spitalul militar veterinar din București, trecînd apoi, cu sprijinul lui I. Gh. Duca, la Cenzura militară, unde erau concentrați numeroși scriitori, compozitori și artiști plastici de seamă ai timpului, pe care îi cunoaște îndeaproape : E. Lovinescu, M. Sadoveanu, Al. Mavrodi, G. Ranetti, C. Moldovanu, Ludovic Dauș, Chiru-Nanov, V. Demetrius, N. Pora, Octavian Goga, Traian Lalescu, J. Steriadi, N. Dărăscu, C. Ressu, Nona Otescu, D. Cuclin, C. Medrea și alții. Este evacuat cu întregul serviciu la Iași, dar de acolo, peste cîteva zile, se reîntoarce în Muntenia ocupată de nemți, pentru a avea grijă de familie.

1916—1918 Scrie paginile de jurnal *Sub călcîi* din care publică primul volum. Cel de al doilea se păstrează în manuscris.

1919 13 iunie. Printr-o scrisoare I. Negruzzi îi aduce la cunoștință că volumul *Florica și alte nuvele* obține Premiul „Adamachi" al Academiei, pe anul 1918. Deîndată, Nicolae Iorga se grăbește să consemneze, aprobativ, evenimentul, în editorialul său din „Neamul românesc" (nr. 123, 1919) : „La Academie s-a auzit miercuri și recunoașterea deplină a unui foarte mare talent. E acela al d-lui Vissarion. Cartea, lăudată de d. Brătescu-Voinești, ***Florica***, e într-adevăr ce s-a scris mai bun în povestirea românească de mai mulți ani încoace. O nouă înfățișare populară, și totuși de o extremă finețe, a naturii noastre și a ființei morale a poporului românesc...

Și scrisul însuși al d-lui Vissarion, care aduce făgăduielile cele mai frumoase încă de la apariția cărticelei sale despre *Draci și stafii* [!], e unul din glasurile nouă, care se înmulțesc, cînd avem atîta nevoie de ele."

— Între 27 iulie și 10 septembrie este mobilizat agent sanitar în lagărul de prizonieri de la Cotroceni.

— După această dată, pînă la 23 februarie 1920, este învățător în satul natal.

1920 26 aprilie, devine membru al Asociației Generale a Presei Române.

— În toamnă este, pentru scurt timp, inspector școlar.

— Apar, la editura Cartea românească, două volume : *Ber Căciulă* și *Maria de altădată*.

1921 Apare romanul *Petre Pîrcălabul*, reconstituind, fără selectarea întîmplărilor, un eveniment „de pomină" petrecut la 1839.

— Apare la editura Cartea românească, volumul cu caracter autobiografic, *Vrăjitoarea*.

1922 A treia ediție din *Nevestele lui moș Dorogan* precum și jurnalul *Sub călcîi — note și schițe din timpul nemților*, dedicat lui I. Gh. Duca.

— Brevetează alte invenții între care : Încălțămintea cu ventilație Vissarion, Văruitorul Vissarion, Bastonul-scaun Vissarion.

1923 Reeditează volumul de povestiri *Ber Căciulă* (cel mai intens cerut în librării).

1924 La 25 ianuarie este decorat pentru activitatea scriitoricească și socială.

— Apar *Cîntecele lui Iancu*, plachetă de versuri, editată în regie proprie, și care se deschide cu poezia devenită text de romanță *Maria neichii, Marie*.

— In colecția „Pagini alese din scriitori români“ (nr. 180), editura Cartea românească îi publică trei povestiri sub titlul *Izlaz ieftin*.

1925—1927 Părăsește pentru un timp munca de creație și se dedică unei invenții științifice, ***Motorul Steluța***, descris mai tîrziu în revista sa „Steluța“ (1932).

— Apare cea de a doua ediție din *Florica și alte nuvele*, cu mențiunea pe copertă : „Operă premiată de Academia Română“.

„*Florica* — scria în cronica sa Romulus Dianu — este una dintre acele cărți care după lecturi dificile dă clipe odihnitoare, oferindu-ți în același timp o proză curată, pagini frumoase, acțiune simplă, o limbă românească pitorească. Căci I. C. Vissarion nu e o falsă valoare și nici un mit literar.“ („Adevărul“, 23 februarie 1916)

1928 Apare interesantul său basm științifico-fantastic *Ber Căciulă Împărat*.

În „Universul literar“ (XLIV, nr. 20), N. Davidescu îl recenzează elogios : „Scriitorul alege calea minunii științifice. Ber Căciulă este astfel o formidabilă uzină de invenții. Pînă la un punct ne aflăm pe linia clasică a lui Făt-Frumos. Vissarion a vrut să arate că spiritul omenesc aplecat la bine duce la fericirea totală a omenirii.“

— Editura Cultura românească publică un nou volum de nuvele și povestiri, *Corvin*.

— Adună material și începe lucrul la o scriere de amploare, *Clasa celor care nu muncesc*, rămasă, din păcate, neterminată.

— 11 februarie. *Viața literară*, sub semnătura redactorului responsabil, I. Valerian, publică prima parte din *Viața aventuroasă a unui povestitor român*, care începe cu această descriere a lui I. C. Vissarion : „Cu părul în neglijente ondulări, cu mersul timid și gînditor, d. I. C. Vissarion își poartă la oraș ochii iscoditori de veveriță, acumulînd instinctiv material pentru manuscrisele, care așteaptă editorul, în lada de la Costeștii din Vale. Ocupîndu-se cu același interes de fenomenele științifice ca și de operele literare, dacă ar fi studiat putea ajunge un savant după cum a ajuns original scriitor.

Este prototipul geniului popular. Opera cea mai interesantă a vieții lui, pierdută în povestiri, nu a scris-o încă. Ar putea tot așa de ușor să o aștearnă pe un chilim maestru lucrat sau într-o doină fluierată din frunză.

Scriitorul a învins. Din ceilalți au rămas doar diletanți, care și azi mai întîrzie între flacoanele unui laborator de chimie și instrumente de fizică.

Cine se apropie de d. I. C. Vissarion simte în adînc înfiorîndu-l forțele latente ale poporului nostru, nepuse încă în valoare.“

— În *Critice, V*, și mai cuprinzător în *Istoria literaturii române contemporane*, IV, (Editura Ancora, 1929, p. 187—190), E. Lovinescu dă pentru prima dată perspectiva istorico-literară a scriitorului : „Vissarion este cel mai expresiv povestitor de astăzi, înzestrat cu o rară putere verbală de a reproduce realitatea și de a însufleți printr-un joc inimitabil toate amănuntele unei memorii inepuizabile. Trei note respiră din ființa în acțiune a povestitorului : vioiciunea, șiretenia și erotismul. Cum găsim aceste note și în țăranii filelor scrise, am putea recunoaște în ele trăsăturile specifice ale țăranului muntean în deosebire de umorul și resemnarea filozofică a țăranului moldovean.“

1929 La editura Cultura românească publică *Lumea cealaltă — Ce mai este după ce murim*, volum în care corelează viața cotidiană cu lumea viselor.

— 17 septembrie. Începe colaborarea la Radiodifuziune prin conferința *Legea solidarității speciei*. Urmează peste treizeci de participări la programe, mai ales la *Ora satului*. Vorbele de duh spuse la microfon urmau să formeze volumul *Povestiri și snoave* care nu a mai apărut.

1930 Preocupat, în continuare, de invenții, îi trimite lui H. Ford proiectul unei semănători mecanice. Dar și de la acesta, la 20 noiembrie, primește tot un răspuns negativ. Nu abdică de la încercările sale, deoarece : „Țin la țara asta în care pentru prima oară soarele și-a îngropat razele în ochii mei. Țin la frații ăștia țărani, cu care m-am jucat, m-am înjurat și m-am bătut, și a căror viață simplă dar grea am trăit-o și o trăiesc... Mi-e dragă fața pămîntului de-aici, cu cîmpiile ei, cu pădurile și munții ei. N-aș putea să trăiesc în altă țară ; aș muri de dorul locurilor de-aici" *(Spovedanie scrîșnită).*

1931 Pregătește pentru tipar volumul *Întrunire politică*, dar nu-și găsește editorul.

1932 1 mai. Apare „Steluța". *Revistă literară, științifică și sociologică.* Director : I. C. Vissarion. Cu excepția lui Gala Galaction, Al. T. Stamatiad, și a cîtorva colaborări ale învățătorilor din județele apropiate, revista este semnată aproape în întregime de Vissarion. Cu numărul dublu, 11—12, din martie-aprilie 1933 își încetează apariția din lipsă de fonduri, așa cum rezultă și din următoarea însemnare de jurnal, a scriitorului, din 21 mai 1933 : „Revista mea «Steluța», prin care voiam să spui ceea ce socotesc că e adevărat și drept, mi-e oprită de tipograf că n-am să-i răspund toată suma. Agonia ei e deci aproape de sfîrșit."

Publică aici cîteva schițe și povestiri, versuri, mai multe documente omenești și descrierea invenției sale, motorul denumit „Steluța" pe care-l socotește „cel mai simplu dintre toate motoarele ce există pînă acum, fiindcă n-are biele, n-are pistoane, n-are axi curbi".

— 1 august. Scrie articolul *Teroarea ceferiștilor*, protest vehement împotriva „adevăratei barbarii" prin care sînt oprimați muncitorii. Protestul anticipă marea acțiune grevistă din 1933.

1933 Începe să lucreze intens la romanul autobiografic *Cartea omului neînțeles* (terminat în 1935), lucrare păstrată în manuscris.

1934 18 decembrie. O însemnare edificatoare, sub semnul căreia a stat toată viața scriitorului : „Munca e cel mai înalt simț de noblețe. Ea îți dă *libertatea* — a doua condiție ce trebuie s-o aibă omul nobil."

Din aceeași pagină de jurnal rezultă că trebuia să realizeze volumul de amintiri *Contimporanii*, despre L. Rebreanu, Gala Galaction, Tudor Arghezi, Em. Bucuța, E. Lovinescu, O. Goga, Al. Hodoș, I. Al. Brătescu-Voinești, M. Sevastos, V. Voiculescu și alții.

1935 Apare, la Editura Fundației, volumul de povestiri *Învietorul de morți*, ilustrat de A. Jiquidi.

1936 Lucrează la romanul *Cei treizeci de șmecheri*, rămas neterminat.

1937 Scrie piesa *Ghiță Cătănuță și Păunașul Codrilor*, publicată în „Graiul Dîmboviței". Lucrarea este revăzută și intitulată apoi *Ochii negri.*

1938 Realizează romanul fantastic *Magia neagră*, inedit.

1939 Publică, la Tipografia și editura Muscelul din București, basmul științific *Agerul Pămîntului.* Prefața este protestul vehement al scriitorului împotriva celui de al doilea război mondial care se apropia cu pași repezi : „Gîndesc dar că potentații de azi, oamenii ce conduc popoare, fac o mare greșeală dacă încep vreun război... În povestirea aceasta pui iarăși o dorință generală, un ideal înalt al tuturor : *pacea și înfrățirea între oameni, pacea obținută prin îndestularea cu hrană și cu de toate ale tuturor oamenilor*".

1941 30 martie primește următoarea înștiințare din partea Marelui Stat major : „În conformitate cu hotărîrea Marelui Stat major de a se reorganiza pe alte baze Comitetul de redacție a broșurilor educative *Cuvinte pentru ostași și șezători ostășești*, sîntem nevoiți, cu regret, să vă facem cunoscut că activitatea dv. în aceste comitete încetează pe data de 1 aprilie 1941." I. C. Vissarion colaborase la elaborarea programelor ostășești din anul 1936, iar renunțarea la activitatea sa a fost determinată de propaganda sa antirăzboinică, de propagarea educației în spirit pașnic și prin muncă, ceea ce nu corespundea cu vederile Marelui Stat major care pregătea intrarea României — doar peste cîteva luni — în război.

— G. Călinescu, în *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent* scria: „I. C. Vissarion... se consideră însuși drept un scriitor-țăran, luîndu-și ca model pe Maxim Gorki. Este adevărat, nuvelele vorbesc mai ales de oameni de la sate. Dar cu o particularitate interesantă... Gasconismul dealtminteri este nota specifică a lui Vissarion.“

1942 21 martie, i se interpretează de către elevii Liceului „Ienăchiță Văcărescu“ din Tîrgoviște piesa *Învietorul de morți*, în scop de binefacere. Scriitorul participă, citind din opera sa.

1943 În tranșeele ostașilor români de pe frontul de Răsărit, sovieticii fac să apară materiale propagandistice. Între acestea, povestirea *Cucurigu*, a lui I. C. Vissarion, tipărită sub forma unei broșuri pitice. Era o invitație adresată țăranilor în haină militară „Să se deștepte!“ Broșura fusese editată la Moscova, la Editura în limbi străine.

— Apare, la Tipografia și editura Muscelul din București, volumul care reprezintă sinteza gîndirii inventatorului: *Energie mecanică din mediul în care ne găsim* (pe copertă, anul 1944). Se propun transformatoare care să capteze energia apelor și vîntului în locul combustibilului clasic care nu va putea îndestula globul. Din păcate, lucrarea apare în condițiile grele ale războiului și se pierde în librării, fără a avea vreun ecou.

1944 Predă la tipar volumul de schițe și povestiri *Nina*, la aceeași Tipografie și editură Muscelul din București. Condițiile grele de după război fac să fie culeasă, paginată, dar se tipăresc doar cîteva coli.

1945 Pregătește un alt volum de nuvele pe care-l intitulase *Vameșul*, după una din lucrările reprezentative apărute în „Revista Fundațiilor“. Nu găsește editor.

1947 Alcătuiește sumarul și propune o nouă carte, intitulată fie *Vameșul*, fie *Putinica cu minciuni*. Dar și de data aceasta totul rămîne la stadiul de proiect.

1949 Activează intens, în cadrul SRSC, în calitate de conferențiar „agricultor și cînd am și inspirație — scriitor“.

— 28 mai. La 80 de ani, într-o „Fișă individuală“ completată pentru Uniunea Scriitorilor nota: „Ce manuscrise și lucrări mai am? Cinci volume cu nuvele... Aș vrea să scriu un roman: *Libertatea omului prin știință*. Aș lucra la el și la *Palatul plutitor prin aer* care să-și ia *energia din mers* prin slavă, din aerul prin care ar străbate. Să n-aibă nevoie de benzină ori alt carburant.“

1950 28 mai: ultima narațiune, un reportaj rămas în manuscris: *Excursie la Doftana*.

1951 1 august — ultima însemnare: „Sînt încă viu. Boala însă n-a cedat nici un pic... Mă soarbe pămîntul! I-e foame și vrea să mă roază!... Dar tocmai pe mine mă vrea el acum? Cînd trupul mi-e piele și oase! Ce să mănînce din mine!... îi spun că-i mai bine s-amîne mîncarea... Nu face afacere! Nu are folos. Nu-mi mai sorbi corpul că te păcălești!“

— La 5 noiembrie se săvîrșește din viață, în satul natal, după o grea suferință. Peste cîteva zile este înmormîntat în cimitirul bisericii din Costeștii din Vale.

— 16 noiembrie. Sub semnătura lui G. Călinescu, Institutul de istorie literară și folclor își propune cercetarea arhivei rămase de la I. C. Vissarion în vederea studierii vieții și activității scriitorului.

1954 În „Biblioteca școlarului“ a Editurii tineretului apare cea dintîi reeditare: *Schițe și nuvele*.

1957 Cea de a doua ediție a piesei *Lupii*, apărută la ESPLA, cu prilejul semicentenarului Răscoalei țăranilor din 1907.

1959 Apar *Scrieri alese*, într-un tiraj de masă, în „Biblioteca pentru toți“.

1960 Este tălmăcit fragmentul *Epilogul Răscoalei* și publicat în limba rusă.

1966 La cincisprezece ani de la moarte, Tudor Arghezi îi dedică o impresionantă *Tabletă*: „Vissarion a trăit între tîrnăcop, lopată și manuscrise, fără veleități, fără ambiții nepotrivite cu condeiul și nu s-a mișcat dintre țărani. O singură dată a cerut și el ceva : o sfoară de țărînă pentru experiențele lui tehnice și agricole. Trebuie adaos că Vissarion era și un inginer înnăscut și un ins de factură universală. El avea în proiectele lui, pierdute pe undeva prin mucegaiuri, zeci de mașini destinate să îndestuleze lumea de la sate... Care au fost lecturile lui, nu știu, însă erau variate și fundamentale. El era medicul satelor dimprejur, și în complexitatea personalității lui cunoaște bine chimia și tot ce s-a gîndit pînă la metempsihoză. Mă surprindea uneori cu mărturisiri ciudate, visările din somn traducîndu-le în lucruri vii și adevărate. Adeseori m-a uimit cu preștiințele lui, trăind în două lumi și două metode, plugar acasă și fantast în gîndire.

I. C. Vissarion e unul de-ai noștri, un român de mare calitate, care trebuie înviat din morți, dimpreună cu caietele lui risipite."

1970 Sub titlul *Ber Căciulă* apar la Editura Ion Creangă, în remarcabile condiții grafice, ilustrate de Marcela Cordescu, cele patru basme reprezentative : *Ber Căciulă, Ber Căciulă Împărat, Zapis Împărat* și *Agerul Pămîntului.*

1976 Apare la Editura Cartea românească volumul *Vameșul*, cu o tabletă de Tudor Arghezi, cuprinzînd numeroase pagini inedite.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

I. C. Vissarion este unul dintre autorii care au scris mult, aproximativ 5000 de pagini tipărite în volume și în presa vremii și cam tot atîtea rămase în manuscrise (romane, piese de teatru, povestiri, pagini de jurnal, caiete întregi de însemnări), scrierile sale sînt, însă, puțin cunoscute. Volumele apărute au avut o circulație restrînsă și, cu puține excepții, au rămas la prima ediție. De la aceste prime ediții a trecut mai mult de o jumătate de secol, timp în care scrierile lui Vissarion, rareori, prin cîteva reapariții (*Schițe și nuvele*, Editura tineretului, 1954 ; *Lupii*, E.S.P.L.A., 1957, a doua ediție a piesei, apărută cu prilejul semicentenarului răscoalei țărănești din 1907 ; *Scrieri alese*, E.S.P.L.A., 1959 ; *Ber Căciulă*, Editura Ion Creangă, 1970 ; *Vameșul*, Cartea românească, 1976, volumul din urmă însumînd și pagini inedite), au putut lua contact cu cititorii. Retipărirea acestui povestitor atît de interesant și original este, deci, mai mult decît o necesitate. Pe de altă parte, publicarea manuscriselor lui Vissarion ar întregi imaginea asupra povestitorului, ceea ce a realizat, într-o măsură, volumul *Vameșul*, menționat mai înainte.

Ediția de față își propune, prin cele două volume, să împlinească ambele direcții : reeditarea celor mai valoroase pagini din schițele și nuvelele lui Vissarion și valorificarea ineditelor. Structura ei este *tematică* : vol. I cuprinde proză *realistă* — o selecție de povestiri apărute în volume și periodice, inspirate din realitățile imediate ale satului și constituind, astfel, mărturii vii și autentice ale epocii ; *cel de al II-lea*, proza *fantastică*, precum și publicistică ; și-n același timp, *cronologică*, schițele și povestirile urmînd ordinea apariției în volum, din această ordine rezultînd însăși evoluția scriitorului în timp.

În selecția pentru primul volum am ținut seamă atît de fondul acestor povestiri, de implicația lor socială, cît si de realizarea artistică, fiind, astfel, conceput pe criteriul includerii celor mai semnificative pagini din creația lui Vissarion și avînd ca texte de bază următoarele volume : *Mîrlanii* (1911, cu o prefață de M. Gh. Bujor) ; *Fără pîine* (1912) ; *Nevestele lui moș Dorogan* (republicat în *Nuvele și schițe*, 1916) ; *Florica și alte nuvele* (ediția a doua [f.a.]) ; *Privighetoarea neagră* (1916) ; *Maria de altădată* (1920) ; *Corvin* (1928) ; *Învietorul de morți* (1935). Din periodice au fost preluate bucățile *Vameșul*, *Epilogul răscoalei*, fragment din romanul *Răsculații*, scris în urma răscoalei din 1907, publicat parțial (ambele bucăți apărute în *Scrieri alese*, 1959, prima și în volumul cu același titlu, 1976), *Ultraj* („Satul", an. VII, nr. 74, ianuarie 1937, cupiură cu corecturile autorului) ; *Cînd își vîră dracul coada* („Satul", an. VII, nr. 75, februarie 1937, cupiură, de asemenea, cu corecturi ale autorului) ; *Hîrtia de 500 lei* („Satul", an. II, nr. 18, mai 1932, cupiură revăzută și adăugată de autor) ; *Hoți de cimitire* („Satul", an. IV, nr. 47, octombrie 1934, cupiură revăzută și adăugată de autor ; *Moș Gheorghe Scoruș* („Satul", an. VI, nr. 72 noiembrie 1936, cupiură revăzută și adăugată de autor), aceste povestiri completînd, sub raport tematic și ca mijloace de expresie, povestirile din volume. Ultima bucată, *Putinica cu minciuni* — o reluare de motive, mai izbutită, a alteia, *Putinica cu păcate* („Satul", an. V, nr. 54, mai 1935), numai ca modalități artistice are caracter imaginar, fondul ei alăturîndu-se prozei de demascare a relelor și nedreptăților sociale. *(Ultraj* și *Putinica cu minciuni* apărute în volumul *Vameșul).* ,

Nuvele sînt precedate de un *Cuvînt de introducere* (prefața pregătită de Vissarion pentru un volum de proză ce trebuia să apară în 1946, volum care nu a mai apărut), un crez literar dezvăluind concepția de creație a povestitorului asupra literaturii.

Studiul introductiv privitor la opera lui I. C. Vissarion, *Tabelul cronologic*, *Notele* și *Bibliografia* contribuie la situarea personalității autorului în istoria noastră literară din prima jumătate a acestui secol.

Pentru ca cititorul să-și facă o imagine asupra debutului lui I. C. Vissarion, am inclus la *Note* una din povestirile apărute în

volumul de debut *Draci și strigoi — Din legendele fantasmelor populare*, 1899, intitulată *Căpcăunii*, care nu se înscrie — așa cum rezultă din titlurile enunțate — în tematica volumului.

*

Dacă pentru unii scriitori limba populară este un *mijloc* de îmbogățire a limbii literare, pentru Vissarion, ea este un *fapt de viață* transpus în literatură odată cu personajele — în mare majoritate țărani. Vissarion este, fără îndoială, din acest punct de vedere, un Creangă muntean. Această transpunere directă derivă din ***autenticitatea*** scrisului său, care ne obligă să ținem seamă de ***individualitatea*** actului de vorbire, să respectăm întocmai pronunția, vorbirea personajelor, inconsecvențele fonetice sau gramaticale, dubletele, variantele, caracteristicile limbii zonei respective.

În cazul lui Vissarion, deci, respectarea limbii scriitorului înseamnă nu numai menținerea fonetismelor, a aspectelor gramaticale și lexicale din limba populară, dar și a inconsecvențelor. Oscilările între limba literară și cea populară demonstrează însăși evoluția limbii scriitorului, efortul său de a îmbogăți limba literară cu mijloacele considerate de el cele mai potrivite (în concordanță, desigur, cu scrierile sale) ale limbii populare. De altfel, întreaga zonă lingvistică a Munteniei de centru, adică a județelor Ilfov, Dîmbovița, Teleorman, Argeș, a pătruns în limba literară prin Vissarion, în mare parte.

Bogăția și varietatea fonetismelor, a aspectelor gramaticale nu ne-a împiedicat să urmărim o anume consecvență în redarea textelor, cum se va vedea mai departe.

Pe scurt, am aplicat normele ortografice și ortoepice în vigoare procedînd la uniformizare în cazurile de simplă grafie *(cheamă, viață, dasupra, întocmai, pe de rînd* în loc de *chiamă vieață, d-asupra, în tocmai, pederînd* — locuțiune adverbială des folosită de Vissarion), nu și atunci cînd faptele de limbă implică un fonetism sau o particularitate gramaticală din limba populară, din graiuri. În cele ce urmează vom enunța sistematic (ordinea faptelor de limbă fiind fonetică, gramaticală, lexicală) punctele de vedere ale transcrierii noastre :

— respectarea fonetismelor din limba populară și din graiuri, adesea concomitente cu cele din limba literară, de unde existența a numeroase dublete : *amesticat* și *amesteca, avucat* și *avocat, biolu* (pentru *bivolu*), *canțălarie* și *canțelarie, cîni* și *cîine, gecoprins* și *cuprindeau, dăsagă, descălicară, galbăn* și *galben, genuche, grijea, greșală, greșeală* și *grișală* (vezi mai departe), *iacăte, încoa* și *încoaci, înduplica, judicată, judicător* dar și *judecată* și *judecător, lambă, lapăd-o* (cu pronunția dură a consoanei inițiale), dar *lepezi, să lepede, livedea, mîne* și *mîine, mînele* și *mîinile, nădușală, nămiez(i)* și *nimezi* (ambele proprii limbii populare), *nemeri, oretenie, oule* și *ouăle, oț* (pentru *hoț*), *pimniță* și *pivniță, pîne* și *pîine, preserată, respectos, roș, sosea* și *șosea, steteau, streajă, strein* și *străin, șease, șeapte, șoarice, tabet, telencile, trimes* și *trimis, țigarea, ușă* și *ușe, să videm, vrenică* (pentru *vrednică*), *vrun* (cu pronunție dură a lui *r*), alături de *vreun* ș.a. ; formele muntenești ale pronumelor demonstrative și posesive : *ăst, ăl, ăi, alea, ai tei* (și *ai tăi*) ; alte forme, populare, de pronume : *ist, cellalt* ; formele verbale iotacizate : *auz, să mint, să mă trimeață, să mă vază* ; pronunția dură a unor prepoziții *(de, pe)*: *dă, d-a dreptul, d-ale lui, d-altfel de, dasupra, d-atunci, d-ăi* (< *de ăi* < *de cei*), *pă, p-afară, p-aici, p-atunci*, caracteristică graiului muntenesc ș.a.

Deși accidentale, dubletele : *al, ai* alături de *ăl, ăi* ; *pîi* alături de *păi*, le-am respectat așa cum apar ele în vorbirea personajelor. Am menținut de asemenea dublete ca *acuș* — *acuși* (acesta cel mai frecvent), *greșală* — *greșeală* (și *grișală*, în vorbirea unor personaje). S-ar părea că am fi putut opta pentru una din forme în cazul dubletelor de tipul *vreun* — *vrun, aș* — *ași* (interjecție), *de-atunci* — *d-atunci*. Însă una din forme apare în vorbirea personajelor-țărani : *vrun, ași, d-atunci*, în timp ce cealaltă, în vorbirea altor personaje : *vreun, aș, de-atunci*, astfel că am menținut și aceste dublete.

— cuvintele cu eliziunea proprie limbii populare, de tipul : *acas', afar', cin', 'nainte, numa', pîn'*, au fost redate fără apostrof.

— păstrarea substantivelor masculine articulate, fără *-l* final, caracteristice limbii populare, precum : *coșu, cuțitu, judicătoru, locu, procesu, rumânu* — numeroase în scrierile lui Vissarion — alături de formele cu articol final, ca în limba literară.

Am respectat forma fără *-l* final și la substantivele din locuțiuni adverbiale : *de-a curmezișu*.

— menținerea genitiv—dativului în *-ei* la substantive feminine care astăzi au genitiv-dativul în *-ii* : *amintirei, pădurei, stradei, tinereței* paralel cu genitiv-dativele în *-ii* din vorbirea populară : *doniții, ferestrii, nevestii* (grafiile *căruți, neichi, nevesti, poliții, Floari* le-am corectat corespunzător : *căruții, neichii, nevestii, polițiii, Floarii).*

— de asemenea, a pluralului feminin în *-e* acolo unde astăzi a devenit *-i* ; *mașinele, mîinele, stradele*, și a pluralului în *-i* din vorbirea populară : *beregățile, comunili, coțofeni, danganalili (dandanalele), stelili* (unele dintre ele și cu transformarea articolului hotărît *-le* în *-li).*

— respectarea formei de genitiv-dativ a substantivelor feminine cu articolul antepus, de factură populară : *lui Ileana* (care apare o singură dată).

— preluarea formelor verbale existente în limba populară : *mă condamnează*, forme de perfect simplu ca *dedei* și *didei, dederăm* și *diderăm* ; *îngăde* (pentru *îngăduie*), *să-l înjunghi* ș.a.

Am corectat tacit unele discordanțe verbale și unele dezacorduri — păstrîndu-le, evident, pe cele justificate de limbajul personajelor, și, în mod excepțional, pe cele cu forță de expresivitate (ex. *ceasuri rari)* — amintind de limba veche.

— respectarea elementelor de lexic aparținînd limbii populare și graiurilor, unele dintre ele provenind din fondul vechi al limbii : *arazna, a avilat* („a murit"), ***bîștiuri***, *ciobîrlău*, ***cleată***, *crod, dafie, deștiul* (degetul,) *flecuștec, a se frichini, gionoatele*, ***haitic*** (haită de lupi), *închiondorat, lipie, năgăbuiul, nagoda*, ***năsărîmbă, pățăul***, (de) *peiște, ramătul, a rătunzi* (îi rătunzii nevestii : „a concluziona", „a spune pe scurt, tăindu-i vorba cuiva") *sopocăind, tamjă, tarcnie* („tară", „slăbiciune"), *taropana* (de bani), ***stici*** ș.a. Valoarea lor expresivă este evidentă și în afară de context. Pe baze populare, desigur, se explică și un cuvînt ca *îmnprelung* (cavalul suna *duios* și *îmnprelung*), de o mare forță sugestivă.

— redarea neologismelor, a formelor neologice așa cum apar ele în vorbirea țăranilor (cf. și limbajul personajelor lui Caragiale) : *antiprinor, avucat, deplome, desprețuitor, freaza* (pentru *freza), ifracție, ipocă, isplici, istigator, percitor* și *percietor, pitrol, președintu* (alături de *președinte*), *procorolu, sincir* ș.a.

În scrierile lui Vissarion există și naivități de stil, care poartă pecetea începuturilor, a căutărilor, incontestabile sînt însă eforturile de meșteșug din care a rezultat o creație plină de originalitate — originalitate pe care am ținut s-o păstrăm și s-o transmitem prin retipărirea scrierilor sale în ediția de față.

VIORICA FLOREA

DIN VOLUME

CUVÎNT DE INTRODUCERE

Din punctele mele de vedere — evident alții au altele — literatura este expunere de adevăruri d-ale vieții, adevăruri vrednice de ținut minte, ca să poată fi îndemnătoare în unele împrejurări. Literatura poate să ne schimbe starea sufletească, să ne facă mai veseli, dacă sîntem prea aspri ; să ne facă mai duioși dacă urîm mai mult. După cum muzica ne poate schimba gîndurile, tot așa și literatura ne smulge dintr-o stare apăsătoare și ne transpune într-alta mai suportabilă. Și osîndiții la moarte citesc literatură, ca să uite trecerea timpului și apropierea lor de moartea hotărîtă.

Viața uneori ne zgilțîie atît de mult, că mulți înnebunesc și mulți se sinucid. În cazuri de acestea, nimeni nu poate spune că viața e o fericire. Și ce să facă bieții oameni ? Unii se-mbată, dacă au cu ce ; alții pleacă haihui, nu știu unde ; alții muncesc ; iar alții : citesc. Citește omul și cînd e mulțumit și cînd e nefericit. Citește ca să-și dobîndească o altă stare sufletească, o altă dispoziție, o altă lume de gînduri și de senzații. „Să-și mai schimbe gîndurile !"

A citi este a sta de vorbă cu scriitorul cărții. Îți spune poate o poveste frumoasă, îți spune poate niște gînduri care reprezintă observări și judecăți d-ale lui, îți povestește poate pățanii d-ale lui, or d-ale altora ; e omul cu care stînd de vorbă nu ți se prea urăște. Și fiindcă omul e o ființă sociabilă, trebuie să stai de vorbă cu cineva și de ce n-ai sta de vorbă și cu un scriitor...

Dar omul-scriitor scrie cartea, de multe ori după cum își are firea sa. Este adică om sincer, va scrie o carte plină de sinceritate ; este om fals, sau mincinos, și cartea îi va fi tot un șir de minciuni. Mai mult sau mai puțin cartea sa va reprezenta firea sau caracterul său. Va pune mult din mediul înconjurător, din mediul lui, dar va pune mult și de la el. Într-un vas, chiar de argint fiind, fierbînd diferite substanțe, organice ori anorganice, va lăsa și vasul ceva din el, în stare cel puțin coloidală. Fierbînd viața în sufletul unui om, scriitorul trebuie să amestece în ceea ce redă și ceva din el... Este — cum s-ar putea zice — vas de argint ; coloizii lui vor distruge bacilii de oftică ; este vas de aramă, dacă ar fi neconstruit bine, apoi dă ca amestec oxid de cupru, ori sulfat de cupru, substanțe otrăvitoare. După cum e sufletul scriitorului, sau ol oricărui om, căci viața fierbe-n toți, așa vor fi și coloizii ce se amestecă în ceea ce redă.

Omul scriitor este de multe ori un *inventator de idei*, un inventator de situații, un inventator de caractere, un inventator de lumi închipuite. Are un scop mărturisit sau n-are, e înțeles ori nu e înțeles deloc. Scopul privește însă ceva din viitor. Vrea să dea poate proiecte ale unei societăți omenești mai bună ca cea din timpul lui, ori mai rea, ca viața să fie distrusă.

Ca *inventator de idei* poate fi însă extrem de periculos, mai cu seamă cînd se amestecă sau descrie cum își închipuie el dezvoltarea societăților omenești. Relele ce se întîmplă în omenire, foarte multe sînt semănate de *inventatorii de idei rele*, de *inventatorii de idei proaste*, de inventatorii dușmani ai oamenilor. Ideile se poat asemăna : unele cu semințele plantelor otrăvitoare : cum ar fi mătrăguna, măselarița, laurul etc. și pot provoca paralizii sociale, nebunii sociale, moartea societăților. Nu e o figură de stil ceea ce spun, ci este un adevăr ce se poate observa în societățile omenești unde se aplică, bunînțeles, pe spinarea popoarelor, ideile rele ale inventatorilor de idei rele.

Criticii, care-și iau rolul să recomande cărțile scrise de *scriitori*, sînt și ei tot *un fel de scriitori* și articolele scrise de ei pot provoca iar mari rele în omenire. Unii dintre ei nu gîndesc temeinic, numai la suprafața celor ce sînt, celor ce se manifestă, adică gîndesc superficial, și nu în volum sau în adînc, și cad în lotul *făcătorilor de rele* al celor ce mînuiesc condeiul. Conștienți sau inconștienți, *laudă cărți rele* și *ponegresc cărțile bune!* Spun, cum s-ar zice tuturor — deși în mod indirect — nu citiți pe X, pe Y, ori Z etc., că i-am citit noi... Și vă spunem vouă, cititori ai noștri, că ei scriu prost, că n-au talent, că sînt mediocri iremediabili !... Iar *publicul*, mai cu seamă cei care se socotesc cultivați, educați, știutori, fiindcă nu citește zilnic vreun jurnal-două, nu mai citește și cartea scriitorului ponegrit, adică nu mai vrea să-și „strice" ochii citind-o !

Criticii răi — unii sînt chiar conștienți de răul ce-l samănă, știind că odată și odată critica lor își va da relele sale roade — laudă cărțile rele. Le laudă intenționat. Spun, cum s-ar zice, tot în mod indirect : „Citiți cărțile astea că le-am citit noi ! Sînt bune ! Sînt minunate... Scriitorii lor sînt dacă nu «genii» dar cu siguranță talente mari !" *Cititorul de jurnale* — că tot el e și cititorul de cărți — se socotește edificat, își face părerea că știe el ce „poamă" este scriitorul X, ori Y și nu-l mai citește ! I-a spus „savantul" lui critic : L-a deslușit !... Dar vai, cît poate fi de înșelat iubitul *cititor*. Ar trebui să se întrebe cititorul dacă „savantul" critic este și *om cinstit*, adică dacă este sincer, dacă este om care se socotește în slujba a ceea ce este frumos, ce este plăcut, adevărat... *moral*, dar mai cu seamă : *adevărat !*

Cititorii răi sînt de obicei foarte îngîmfați, foarte mîndri și de „cultura" lor ce și-o socotesc „enciclopedică" !... Îi cunoști și după mers. Trec cu privirea pe deasupra capetelor, ca să vază pe oameni de la căciulă în sus !

La noi — românii, sînt cam de obicei profesori de limba română sau franceză. Criticile prin care debutează încep cu lauda vreunui scriitor străin, ca să creadă cititorul de ziare că criticul e tare știutor, că literatura neamului lui e ceva inferior și nu-i face nici o glorie dacă o vorbi și despre ea. Cînd o vorbi el despre ea, vorbește de obicei rău, detestabil, ca să se vădească pe sine ca mare estet, cu nas subțire, delicat, simțitor pînă-n măduva oaselor : El știe cum trebuie făcută arta scrisă : adică literatura ; dar pe care el, criticul-știutor, nu poate s-o facă, iar dacă totuși s-apucă să facă și literatură, publicul nu o poate citi, nu-i place, nu vede în ea *adîncul omenesc*, cum îl vede în scrisele vreunui scriitor detestat de critic, ori nebăgat cu totul în seamă. Scriitorii, cam 99% fiind săraci — căci în săraci fierbe viața mai tare — văzînd cît atîrnă vînzarea cărții lui de... bunăvoință a criticilor, cînd îi întîlnesc pe stradă, apoi îi salută ei întîi, își scot bieții pălăria foarte respectoși și la despărțire, spun: „Ăsta-i criticul... Cutare!.. M-a-nțepat el și pe mine odată, dar... cred c-o să fie de treabă, o să revie la sentimente mai bune..." Celălalt — criticul — spune: „E un pîrlit de *poligraf mediocru!*" și își urmează mai departe convorbirea întreruptă. „Scriitorul mi-a mișcat stînca lui de simțire".

Dacă l-ai întreba pe critic de temeiurile criticii lui, ar sfîrși — după multe și multe — să spuie că e *critic impresionist*. Și atunci te-a-nfundat că aici nu e vorba de valoarea în sine, ci de părere. „Nu-i frumos ce-o fi frumos, ci-i frumos ce-mi place mie." „Nu e sfînt ce-o fi sfînt, ci e sfînt aceea ce cred eu că e sfînt." „Nu e adevăr ce-o fi adevăr, ci e adevăr aceea ce cred eu că e adevăr." „Nu e moral ce-o fi moral, ci e moral ce cred eu că e moral!" Astfel și hoțul ce fură, tîlharul ce jefuiește, martorul care jură și minte, criminalul care ucide se socotesc morali. Niciodată nu-și strigă: bestie! fiară! păcătosule!... Spurci lumina soarelui cu prezența ta; spurci pămîntul cînd vei putrezi în el!...

Din fața acestor soi de oameni te dai la o parte... *Au cu ei pe toți cei ca ei*, au *majoritate* și, din nenorocire, majoritatea a dobîndit obiceiul de a fi socotită că are și dreptate, și trebuie a i se supune toți dezideratelor ei! Și asta e tot un efect al criticilor proaste și al literaturilor false. Majoritatea poate să aibă dreptate, poate în proporție de 5%, ori 10%. Apoi criticii — unii din ei — chiar cînd nu fac critică impresionistă, fac critică ca să slujească vreunui partid politic, vreunui librar editor, or numai așa, ca să oprească ridicarea vreunui scriitor și citirea de către public a unor cărți de valoare.

Dar trebuie să dispară criticii?

Nu!... dar să fie cinstiți, obiectivi, sinceri. Să nu slujească decît *adevărului, frumosului, moralei*, iar nu unor editori, unor politicieni, unor bancheri, ori unei

coterii de necinstiți și cu scopuri ce nu și le pot mărturisi fără a se umple de ocară. Apoi să nu vorbească de rău pe scriitor, dacă s-a indușmănit cîndva cu el, dacă s-au judecat, ori s-au bătut chiar. Cele ce s-au întîmplat între ei, sînt chestiuni particulare; critica e chestiune publică, e ceva de ordin general.

Criticul, de-ar fi frate cu scriitorul, va trebui să nu-l laude dacă nu merită, să tacă, ca să nu facă inimă rea la un frate, ori să treacă și peste acest considerent și să spuie adevărul, arătînd valoarea cărții lui.

Dar cine-l pune, nene, pe excelența-sa profesorul — vai de copiii ori nepoții scriitorului — să se apuce de scris critici impresioniste?... *Setea de afirmare!* Va lăuda pe soția ministrului, dacă aceștia i-a venit gustul să fie și scriitoare. Va lăuda pe ministru, dacă acesta a ținut un discurs bombastic. Poate să-i dea ceva din fondurile secrete, că nu în zadar stă pe sacul cu grăunțe. Va lăuda pe oricine ar putea să-i înlesnească o avansare, un post mai înaintat, vreun scaun la... Academie!... Poate ajunge și profesor universitar și te miri cu ce!... Atunci se consideră urcat în *Olimpul social*. În Olimpul zeilor-oameni. Ce-o spune el — d-atunci încolo — se socotește absolut adevărat, deoarece „știe toată lumea" că „nu secăturile ajung profesori universitari!"

Unii au ajuns profesori universitari cu poezii proaste, ori cu cîte un volum de critici, ori numai ceva publicații prin reviste.

În joc este, de foarte multe ori, interesul de a parveni, iar nu setea de a spune *adevărul*.

La prăbușirea *adevărului* — care a fost, este și va fi sistemul osos al oricărei societăți omenești: popor, neam, ori țară — au lucrat și criticii falși și scriitorii nesinceri. Vina este însă și a cititorilor, că se apucă să joace mai mult cărți decît să citească cărți. Și să citească cărți recomandate, de oameni care își fac meseria de a recomanda cărți și care-și zic critici. Pe cele pe care criticii nu le-au recomandat nu vor să le citească. În Franța un Jules Verne, care e tradus aproape în toate limbile de pe pămînt, a fost neluat în seamă de criticii contemporani lui. Și cîte idei înalte, sociale, morale, științifice nu sînt puse în cărțile lui. Deci criticii, mai cu seamă cei de la noi, și-au compromis arta, chiar cînd o fac; dacă fac, însă, meserie, sînt scuzabili.

*

Paginile unei cărți — fie chiar carte de literatură: nuvele, romane — trebuie să fie depozite de adevăruri. Arta scrisă — literatura — trebuie să aibă de scop redresarea sufletului omenesc. Vorbele „late“ sau minciunile, cu care dușmanii oamenilor mistifică și prostesc pe unii scriitori și pe unii cititori că invenția unei minciuni frumoase înseamnă creație de artă, trebuiesc înlăturate. Viața cercetată și observată în adîncurile ei oferă senzațional, oferă adevăruri înalte și veșnice, oferă frumuseți care n-au moarte. Scriitorul să se uite adînc în sufletul său, apoi cît va putea de adînc și în sufletul altora, și să scoată d-acolo la vedere sedimentele depuse de traiul zilelor trecute... Cititorul va fi ajutat astfel să pătrundă în adîncul propriu al sufletului lui și va înțelege mai mult din el însuși și din alții.

Scriitorul să aibă ca scop redresarea omului, desăvîrșirea morală a omului... Cartea să fie ca o fereastră deschisă spre cer, ca un microscop ce cercetează componentele vieții, ca o lunetă cu care poți face fotografii de analiză și de astrofizică spirituală. Cititorul se va găsi pe sine însuși în paginile scrise de scriitor; se va încarna — cum am zice — în eroul descris în carte. Acest erou va trebui să fie ca spirtul sau ca parfumul mirositor, iar nu ca hidrogenul sulfurat sau ca amoniacul ce s-ar degaja din distiliarea dejecțiunilor. Arta să treacă și pe lîngă 00 dar să nu lase pe cititor în atmosfera ei! Artistul să fie un apostol iar nu o muscă care să-l ducă unde e murdărie și scîrbă.

Cuvinte ca *artă pentru artă* și *artă cu tendință* mai mult zpăcesc decît redresează judecata omului. Descripția unui incest, oricît ar fi făcută de frumos, nu înseamnă artă pentru artă ci artă pentru a distruge moralitatea și familia. O escrocherie savant pusă la cale și executată în cabinetul scriitorului prin mijloace căutate de el nu înseamnă știință sau artă pentru artă ci o lecție de cum se poate executa o escrocherie... Scriitorul nu trebuie să sugereze, prin scrierile lui, escrocherii, jafuri, crime, cu

un cuvînt vițuri, fie mici, fie mari. Cînd statistica va fi socotită știință, fiindcă va fi alcătuită cu preciziune științifică, atunci se va vedea răul produs de oricare vițuri în parte, atunci se va vedea și binele adus de un trai sau o viețuire morală și se vor extrage concluziuni ce vor fi folositoare omului care trebuie să fie om și să trăiască între oameni.

Scriitorul să povestească fapte întîmplate, sau și fapte care s-ar fi putut întîmpla, deci niște idei care în dezvoltarea lor ar fi dus la săvîrșirea acelor fapte, dar să nu inventeze idei și fapte care, prin execuția lor, degradează sufletul omenesc.

Filmele de cinematograf în care se petrec acțiuni închipuite — cele mai multe nenaturale — falsifică sufletul omenesc, îl pregătesc pentru viața cea mai mizerabilă. Incesturi, escrocherii, furturi, crime în care eroii închipuiți ai acestor filme nu pățesc nimic ci triumfă mereu, ca să se probeze că nu există ordine morală în lumea pămîntului, că morala se distramă. Dacă scriitorii de scenarii de cinematograf fac așa, *scriitorii* să nu facă. Cinematografiștii pot cîștiga milioane de... monete; scriitorii adevărați pot muri și de foame, dar ei fac valoarea speciei om. Sînt de preferat ei!...

Vor trebui cisterne de cerneală și sute de vagoane de hîrtie și mii de scriitori sinceri care să vorbească despre adevărurile vieții.

I. C. VISSARION

MIRLANII

(1911)

MÎRLANII

I

— Asta o să fie om al dracului! șoptiră sătenii, cînd văzură trecînd spre postul jandarmeriei pe sergentul Drăgănescu.

Mergea agale, cu chipiul pe ochi, arunca priviri crunte în toate părțile, și la salut nu răspundea decît cu o ușoară moțăială din cap.

— L-ați văzut cum se uita, taman ca lupul...

— Ba c-ai zice!... Ne stinge ăsta.

De gardă în ziua aceea la post se brodise a fi un dispensat. Fostul sergent Găinescu dete în primire condicele, salteaua, pătura și perna, și își luă ziua bună de la cel ce-l înlocuia.

Noul guvernator al comunei voi să bea apă. Nu vedea donița.

— Gardist! strigă el.

Gardistul tocmai lipsea; fusese trimes în sat de vechiul guvernator să-i strîngă ouă, și nu venise încă.

— Gardist! răcni el.

Caporalul Ignat, care-și freca arma, alergă numaidecît.

— Ordonați, domnule șef.

— Ce, tu ești de gardă? se răsti el.

— Gardistul e trimes de d. Găinescu să facă rost de nițele ouă prin sat, îi trebuia de un plocon.

— Și de ce n-a venit?

— Știu eu?

— Să-l ții și mîne de gardă.

— Prea bine.

— Pe tine cum te cheamă?

— Ignat.

— Bravo, pe la Crăciun o să-ți facem ignatu.

— Poate eu altuia, zise caporalul zîmbind.

— Ce-ți permiți să rîzi cu superiorii tăi ? îl întrebă el crunt.

— Mă iertați, domnule șef...

— Ei băiete, bagă de seamă. Tu ai fost soldat la front, eu am fost subofițer. Că azi ești jandarm caporal este că nu sînt soldați jandarmi. Eu azi sînt șef de post și deci autoritate. Nu-ți permit să rînjești fasolea cu mine, că te pedepsesc cît zici „mei“. M-ai înțeles ?

— Am înțeles, să trăiți, domnule șef.

— Tu aici ești pus s-asculți de ordinele mele. Aici tu ești muierea și eu sînt bărbatul, iar servitoarea e gardistul. M-ai înțeles ?

— Am înțeles, să trăiți, domnule șef.

— Prin urmare, ai să te porți întocmai ca la cazarmă. Să răspunzi stînd în picioare și cu mîna la vizieră. Nu-ți permit să fumezi înaintea mea sau să stai în poziție nerespectoasă. M-ai înțeles ?

— Am înțeles, trăiți, domnule șef.

— C-apoi te fac de nu termini armata nici în 5 ani. Tu acum ce faci ?

— Curăț arma.

— Curăț-o și p-a mea îndată.

— Îndată, domnule șef.

— Dar nu trei ceasuri.

— Nu, domnule șef.

— Mie mi-e sete, adu-mi apă.

— Îndată, domnule șef.

Și caporalul alergă într-un suflet, căută donița și-i aduse.

— E caldă, tîmpitule...

— S-aduc alta.

— Marș, ce mai aștepți ?

Caporalul plecă vorbindu-și : „Pîrlitu ăsta e dat dracului, am dat de nenea cu el !“

Cît fu el la apă, veni și gardistul.

— Tu ce vrei, mîrlane, îl întrebă noul guvernator.

— Sînt de gardă aici.

— Tu ești gardistu, mîrlane ?

— Eu, domnule *jandar*.

— Nu domnule jandar, mîrlane, ci domnule șef, că eu am rămas. Ai adus ouă ?

— Am adus.

— Unde sînt ?

— În tindă, în paner.

— Adu-le aici.

Gardistul le aduse.

— Cîte sînt ?

— 240.

— Numai atît ?

— D-abia le-am găsit.

— Tu cîte ai oprit ?

— Nici unu.

— Să fii al dracului ?

— Zău dacă am oprit !

— Să fii al dracului că n-ai oprit ?

— Zău dacă am oprit !

— Mă ! și el zbieră de răsunară geamurile. Eu nu rînjesc fasolea, mîrlane, eu te-ntreb...

— Să fiu al dracului, domnule, de-am oprit vrun ou.

— Apoi de ce nu ziceai din capul locului, mîrlane, să nu mai mă necăjești ?

— Apoi să mă dau dracului degeaba ?

— Să te dai și să te ia, sînt destui proști care să rămîie în locul tău. Ai făcut armata ?

— M-a iertat.

— Cum te-a iertat ?

— Fiindcă e mama văduvă.

— Da ibovnic are ?

— N-are.

— Știi tu ?

— Știu.

— Să fii al dracului ?

— Ei, vrei să mă dau dracului și aci ?

— Apăi să te ia, să scape satul de tine. Ai mîncat mămăliga degeaba, și degeaba ai crescut baritai mîrlanu, dacă n-ai făcut armată. Lasă coșu colo la capu patului, și găsește unul mic, să te duci după d. Găinescu cu 100 de ouă, dar să dea dracu să spui că ai adunat mai multe decît o sută, că ai căzut în petrecere... te dau militar, spun că mă-ta e întreținută de ibovnici. Ai înțeles ?

— Am înțeles.

— Marș acu după paner.

Gardistul plecă. Intră caporalul.

— Poftiți apă, domnule șef.

— Așa te-nvață, băiete, nu căuta să prostești miliția, că nu merge cu mine. În sat e curățenie ?

— Este.

— Mă, nu așa cum știi tu. Să scoți batista albă și să ștergi cana; d-o ieși murdară, e nefrecată, e rost de amendă. Noi nu sîntem puși aici să tăiem cînilor frunză, ci să facem serviciu milităresc. Prin urmare, bătătura să fie curată ca bătătura regimentului. Oala, strachina, lingura, cana, cuțitu, donița, lampa, căldarea, tigaia — e pușca femeii. Ea trebuie să le frece să le facă luceafăr. Coșu casei să fie curat. Casa văruită, podina spălată, la vite rănit, în sfîrșit totul reglementar. Omul să fie curat ca soldatul. N-o fi, proces de contravenție. Ai șters arma ?

— Acuși.

— Și mai stai ?... Repede, că vreau să facem inspecție... Pe diseară e rost de mîncare ?

— Cam nu prea.

— Vaca dracului, nu trebuie mîncare de diseară ?... Repede, lasă armele așa, și aide în inspecție.

Peste cinci minute porniră în sat, unul după altul.

II

— Tu de mult ești venit în satul ista ? întrebă sergentul pe caporal.

— De o lună.

— Și ai de gînd să stai mult ?

— Cît m-or ține cei mari...

— Ei bine, să n-ai gînd să faci purici mulți aici ; pîrjol și-ntraltă parte.

— Așa e.

— Ce așa e, așa trebuie să facem.

Săriră trei cîini și începură să-i latre.

— Stăi ! Strigă aici.

Caporalul începu să strige :

— Femeie, omule, măi, fă !...

O fată ca de 15 ani ieși cu sita de mălai în mînă.

— Vin aici.

Fata veni.

— Unde e tat-tău ?

— E la secere.

— Mă-ta ?

— Tot la secere.

— Cum îl cheamă pe tat-tău ?...

— Năstase.

— Și mai cum ?

— Tudor.

El începu să noteze, apoi zise :

— De ce nu legați cîinii ?

— Apoi cine să ne păzească curtea și casa ? întrebă fata.

— Moași-ta pă gheață s-o păzească. Legea spune să ție fiecare cînele legat și-n curte, nu pe șosea. Ia hai să vedem, e curățenie în curte ?

Fata începu să tremure și-i păzi de cîni.

— Ce sînt ogrinjii ăștia ?

— A adus tata un snop de orz și a dat la păsări, c-am isprăvit boabele.

— De unde a furat snopu ?

— Din orzu nostru.

— N-aveți voi orz.

— Ba avem.

— Unde ?

— În tarlaua puțului.

— Notează domnule, să cercetăm. De ce n-ai strîns ogrinjii ?

— Aseară a adus snopul.

— Tu ești măritată ?

— Nu...

— Da băieții îți sînt dragi ?

— Îi dau năbădăilor, ce am eu cu băieții ?

— Ce spui, puică ! și el se-ntinse și o apucă de bărbie.

— Ei, ce zici tu, să pui pe tat-tău la amendă pentru cîni și pentru băligar ?

— Nu domnișorule, că sîntem așa de săraci !... Zău, săcerăm pe de rînd pentru porumb... Avem 13 prăjini de orz, și o să-l treierăm ca să măcinăm din el... Și sîntem datori la percitor, la cîrciumă, la bancă... și de unde să mai dăm și amenzile...

— Bine fa, iacătă iert pă tat-tău, dar diseară, cînd oi veni și eu, ca flăcăii, pe la poartă, să nu mă lași s-aștept... Să ieși și tu, să vorbim... Ai, ce zici ?

— Pe mine mama nu mă lasă la poartă...

— Zău ?... În sfîrșit, nu fac procesu azi, dar diseară viu. Mă-i lăsa caraghios, oi face și eu ca un caraghios... Aide, caporale.

Amîndoi ieșiră pe poartă. Cînii îi luară iar în primire.

La a doua curte se opriră.

Fata îi privea din curtea ei.

— Măi mîrlane, mă !... N-auzi, mîrlane !

Un unchiaș ieși dinspre șatră.

— Te-apucaseși să ricîi băligarul tocmai acum ?

— Ba nu, domnule.

— Dar ce roboteai acolo cu furca în mînă ?

— Niște ogrinji, căzuse după șatră, ...o găină ouă pe înveliș și dă paiele jos.

— Hîm !... Care va să zică îngrășai porcu la Ignat... te-apucaseși acuși de vrednicie... Urmează-mă la șatră.

El plecă înainte, moșul după el, și după moș, caporalul.

— Ce sînt ăștia, ogrinji ?

— Ogrinji...

— Ți-i bag în fasolea aia rînjită... Nu e asta baligă ?... Baliga nu e băligar ?

— Ba este.

— Nu zice legea să n-ai băligar în curte, că face ifecție, și ifecția face microbi, și microbii face boală, și boala te omoară ?

— Mai bine să murim să scăpăm, răspunse unchiașul trist.

— Ce să mori, mîrlane ?... Da danganalili statului cine să le plătească, eu ? Cine să plătească biru, prestația, și alelalte toate ? Tu, mîrlane, să trăiești, și să plătești toate... De ce n-ai rănit băligaru ?

— Sînt băligi d-ast-noapte.

— Și trebuiau păstrate ?

— Ba nu, dar de...

— Cum te cheamă ?

— Pă mine ?

— Dar ce, pă tata ?

— Neculae Prăjină...

— Fecior ai ?

— Am.

— Unde e ?

— Sînt toți la secere.

— E însurat ?

— Este.

— Cum îl cheamă ?

— Ion Niculae...

— Bine, pe el îl amendez pentru băligar... Dar tu bei tutun ?

— Nu beau.

— Dar aia nu e lulea ?

— Ba lulea...

— Apoi ia stăi să vedem, n-ai tutun de contravenție ?...

— Da nu te mai lega și de luleaua mea, domnule... zise moșul, strîngîndu-se la piept.

— Cum, mîrlane, aici eu sînt procuroru !... Sînt auxiliar al parchetului, sînt forța publică, sînt judecătorul și izicutorul vostru. Desfă-te la piept...

Și-l apucă cu forță, îl zgudui și-i băgă mîna în sîn. Scoase chiseaua și găsi în ea un căpețel de păpușă.

— Ce e asta, mîrlane ?

— Nu vezi ?... păpușă.

— Vinde statu păpuși, ori pachete și țigări ?

— Da știu eu ?

— Unde-l ai pe celalt ?

— Nu mai am.

— Să fii al dracului ?

— Să mă dau eu răilor, om bătrîn ?

— Dacă ești hoț, de ce nu ?... Bei tutun de contravenție, și eu pentru a urmări contravențiile sînt pus !...

Știi tu cu cine vorbești ?! Sînt procuroru, sînt judecătoru de instrucție, sînt perceptoru, sînt forța publică, sînt guvernatoru comunei ! Ai înțeles ?

— Am înțeles, domnule.

— Unde ai tutun ?

— L-am isprăvit.

— Minți.

— Nu mint.

— Cît ai avut ?

— Am găsit păpușa asta.

— Măi al dracului, cum găsiși tu taman o păpușă, și eu nu găsesc deloc !... Ia adă luleaua.

— Lasă-mi domnișorule luleaua !... începu moșu să se roage...

— Închide-ți gura, mîrlane, și-i smulse luleaua, și o izbi de țeava carabinei de-o sparse.

— Auliu ! făcu unchiașul. Mai bine să-mi fi dat o palmă decît să-mi fi spart luleaua... Ce să mă fac eu acuși !...

— Uite-al dracului mîrlan cum se vaită, în loc să zică bodaproste, că nu i-am spart capu lui.

— Da mai bine ai fi tras un glonț în mine, că mi s-a acrit de timpurile astea, ca pe vremea lui Hangearliu...

— Ei și ce crezi că e piedică mare să fac și-așa ? Pentru cine credeți că mi s-a dat gloanțe și carabină ? Pentru urșii care nu sînt p-aici ? Mi s-a dat pentru voi ! Băgați de seamă, am gloanțe, și ce lesne vine moartea chemată de glonț !

— Și ia omorîți-ne, domnule, c-o fi mai bine pă dincolo ; aici vedem noi că s-a dat dracului de tot.

— Să știi că fiu-tău e dat în judecată pentru băligar.

Moșu tăcu iar ei merseră la altă casă. O femeie slabă le ieși înainte.

— Lasă liberă intrarea femeie, că vrem să facem inspecție.

— Bărbatu-meu e bolnav, domnișorilor.

— Dar ce l-a găsit ?

— Pelavra...

— Ce e aia ?

— Pîrleala... mai dăunăzi înnebunise, dar acum și-a venit puțin mai în fire.

— Ai băligar ?

— N-am, că n-avem picior de vită.

— Cotețu e curat ?

— Nici coteț n-avem, trei găini și un cocoș mîn într-o salcie.

— Coșu l-ai măturat ?

— E măturat, acuși vara fac focu afară și nu-l mai afum.

— Hai să-ți văz vasele...

Femeia se dete în lături și el privi bătătura plină de iarbă verde și nebătătorită. La ușă văzu că e verigă, și ușa era ca de coșar, iar casa pornită pe spate, scundă și cu ferestrele mici și acoperite cu hîrtie de jurnal.

Intră în tindă. Tinda mică și spoită cu pămînt galben. După ușă o albie, și în vatră țestul. Pe o lăvicioară un ulcior fără mănușă, ce avea baieră legată de gît.

— Din ce beți apă ?

— Din ce beți apă ?

— Nu vezi că e un hîrb împuțit ?

— N-avem doniță.

— Strachina de ce nu e smălțuită ?

— E veche și i s-a luat smalțu...

— Și uite ce linguri ! ...Și copiii ?

— Mi i-a luat d-zeu.

— Pe toți ?

— Pe toți.

— Bine a făcut, că numai tu cu microbii i-ai ucis.

Intră în casă. În pătuiacu de lîngă sobă sta un om cu barba mare și neagră, slab și cu buzele plesnite și ochii speriosi.

— Cum te cheamă, mă ?

— Tartacot ! răspunse omul.

— Bravo !... să-ți crească urechile.

Omul nu zise nimic, iar femeia lui privea tristă.

— Ala, fa, doftorul, nu vine pe la voi să vază pereții nevăruiți și să vă puie la amendă ?

— N-am văzut doftor de ani de zile... Cînd aveam găini, venea doftorul ăl mic și-i dam ouă ; dar doftorul ăl mare, nu l-am văzut, cum n-am văzut pe d-zeu.

— Vezi, băiete, se adresă el caporalului, din nespoială cum a ajuns ăla ce spune că-l cheamă Tartacot ?

— Văz, trăiți, domnule șef.
— Să văruiești pereții, fă !
— N-am var.
— Uite tîrfa, ce, o să-ți cumpăr eu var ?
Și ieși urmat de caporal. Caporalul zise : „N-are podișcă și streajă la podișcă !...“
— Apoi bine fa, de ce n-ai podișcă ?
— Din ce s-o fac ?
— Uite-a dracului ! Tu nu vezi că toată lumea a făcut podiști la poartă, le-a făcut streji, le-a văruit, și tu să n-ai deloc ? Da în ce țară crezi că trăiești ?
— Da n-am nici garduri, nici poartă, și ce-aș face cu podișca ?
— Să nu mă întrebi ce-ai face !... Să faci ! Toți au făcut ! Uită-te în lungul satului și vezi ce bine le stă. Să faci podișcă și streajă. Ai înțeles ?
— Am înțeles.
— C-apoi te închid la post, și trei zile te țiu...
— Bine ar fi, zise caporalul, și noi avem nevoie de curățenie... Pe jos trebuie spoit, pereții văruiți...
— Așa e, bravo băiete ! Fă, muiere !
— Aud, domnule.
— Să vii la post, să spoiești, dacă vrei să nu te dau în judecată.
— Cînd să viu ?
— Mîne, dar să nu uiți, că al tău e dracu.
— Nu uit.
Porniră înainte. Văzură un puț nevăruit și cu capacul ridicat în sus. El începu să răcnească :
— Aoleo... vașmaica, vascrisu, grijania, ceara și lumînarea voastră de mîrlani, ce e aici, măăăă ?!... Anafura și d-zeu, Paștili și Cristosu... Ce e asta, mă mirlanilor ?... Puț e ăsta, măăă ?! Măăă !... Luna și stelili din cer, pobrigania și cazarma în care ține d-zeu sfinții !... Curățenie e asta, măăăă ?
Femeile o tuliră prin fundul grădinii. Copiii se băgară unii sub pat, alții prin pod. Toți care mai erau pe acasă încuiau ușile...
— N-auziți, măăă ?...
Văzu o femeie fugind.

— Stai acolo, stai pe loc... Pune carabina la ochi, mă... Stai !...
Femeia stătu tremurînd. El o prinse din fugă și o luă de mînă.
— De ce fugeai ?...
Femeia tăcu și tremura
— Vorbește !
Femeia se căzni, dar nu putu răspunde.
— N-auzi, cățeaua dracului ?...
— Auz.
— De ce n-ai văruit puțu ?
— Că...
— Ce că, n-ai auzit de holeră, de ciumă, de cataroi ? De ce n-ai văruit ?
— N-a venit căruța cu var prin sat... îi veni ei glas și vorbi.
— Bine, să-mi spui pe toți care luau apă din puțul ăsta. Cum îl cheamă pe bărbatu-tău ?
— Ștefan Marcu.
— Pe ăla cu casa ?
— Ion Istrate.
— Zi...
Femeia tăcu.
— Zi fă !...
— Ce să zic ?
— Spune vecinii !...
— Păi colo e frati-meu și dincolo socru-meu...
— Uite-a dracului, acuși prinse curaj să-și apere și rudele... Cum îi cheamă ?
— Ion Marcu.
— Și mai ?
— Marcu Dumitru Golgozenie, frate-meu.
— Da ăla de colo ?
— Care ?
— Casa aia aproape dezvelită ?
— Neculae Iane !...
— Da ăla ?
— Ion Tuculie.
— Care mai bea apă ?
— Ăștia beau.

— Bine, ăștia vor fi dați judecății, pentru puțuri. Unde sînt ei ?

— La secere.

— Sînt dați judecății, mîne trimet procesele. Casa ta e văruită ?

— Este.

— Bine, la patru zile sînt în casă să vedem.

Ieșiră iar în șosea.

— Toată lumea să-și lege cînii. N-or fi mîine legați, vă fac proces că tulburați liniștea publică cu cîinii voștri. Auziți măăă, mîrlanilor !?... Să legați cînii, că vă fac proceste !...

Porniră spre cîrciumă. Tocmai atunci Lache Parpalache dete cu pușca într-o coțofană ce-i mînca oule.

— Băăă ?

— Ce-i bă ? îi răspunse Lache, care fusese și el jandarm.

— I-auzi... pobrigania mă-si și altaru lu tat-său, mă insultă în izirciţu funcțiunii !... Cum te cheamă, mă ?

— Da ce vrei, mă ?

— Cum te cheamă ?!

— Iaca nu vreau să spui ! Ce, eu n-am fost ca tine ? Ce te zborșești așa pe șosea ?...

— ...Grijania mă-ti de hoț...

— Ba a mă-ti...

— Proces, domnule !

— Proces, ce-i...

— Mă, pui carabina la ochi...

— Să nu miști că te culc mai înainte eu ! zise Lache, gătind și el pușca.

— Pentru ce tulburi liniștea publică ? Pentru ce dai cu pușca în sat ?

— Așa voi !

— Ai tu permis să porți armă ?

— Am, trebuie să am armă în casă...

— Să ucizi cu ea, să tîlhărești !...

— Da ce trebuie să fiu găină de jumulit în mînele tale ?

— Vorbește respectos !

— Vorbește și tu respectos...

— Să știi c-am să te dau judecății...

— Dă-mă !

Drăgănescu plecă supărat și cu capul în jos.

— Aici e cîrciuma, îi spuse caporalul...

— Bine, și trecu înainte.

III

Pînă seara Drăgănescu fu supărat foc.

El începuse să scrie procesul de contravenție al lui Lache, că a tras cu pușca în sat fără permisie, și altul că l-a ultragiat.

Caporalul îl vesti :

— A venit un om.

— Ce vrea ? îl întrebă el supărat.

— Are o găină în sîn și o azimă de pîne.

— E din cei de azi ?

— Da.

— Bagă-l aici.

Țăranul veni și zise :

— Sărut mîna, domnule șef.

— Bună seara. E, ce vrei ?

— Uite, am venit să mă rog, că azi am plecat de dimineață la secere, și a rămas nerînit la boi... Sînt Ion Niculae Prăjină... Am adus o găină și o pîne...

— Mă ! De ce nu sînteți oameni cumsecade ?... Tat-tău cu luleaua ca turcu și cu tutun de contravenție... Ce să-ți fac, m-am necăjit...

— Iertați-ne, domnișorule, că of ! cîte sînt pe capul nostru !...

— E friptă găina ?

— N-am știut, că d-nu Găinescu le cerea vii...

— Să o frigi altă dată... Lasă-le aci și du-te, dar să nu te lauzi, că așa, pe dincolo, că de...

— Vai de mine, tac ca peștele... Sărut mîna, d-le șef, și să trăiești.

Ion ieși pe ușă, după ce lăsă azima pe pat și găina o dete în mîna caporalului.

Veni altul.

— Sărut mîna.

— Ce vrei ?

— Uite, păcatele noastre, n-a venit cu var prin sat și a rămas puțul așa... Am adus o strachină de unt proaspăt și vro cinci felii de brînză... Să îngăduiți, pînă o veni căruța...

— Mă, mîrlanilor, mă, voi mă amărîți... Apoi eu n-am șef, care mă pedepsește?... Zice că ce păzesc eu în sat, oul femeilor?... De ce nu vă îngrijiți puțul?... Se face nicrobi, și nicrobi se face boală și de boală muriți mă și cine să mai plătească danganalili statului, măăă!... Avem și noi răspundere... Nu vedeți, ordin să nu mai fie nimeni puturos, să nu mai șadă, să nu mai moară!... Ce să vă fac?

— Iertați-ne, domnule șef... o să facem tot... dar n-avem... of, toți cer de la noi și noi n-avem de unde da la toți...

— Ei haide, lasă alea aci și du-te... Spune și la mîrlanii ceilalți să nu se facă obraznici... Un puișor fript, lapte, ouă, pîne, de... să mă vedeți și să vă văz... Nu fac procesele ci le rup, dacă se poartă toți ca tine... Eu sînt om bun, mă, crez vouă, dar ce, credeți-mi și voi mie... Nu vă lăudați, c-apoi știți voi cine sînt? Sînt totul, mă!... Uite, chiar pe primar am să-l dau în judecată; chiar pe popă, chiar pe învățător. Sînt lege eu, sînt procuror... Purtați-vă bine, ca și eu să vă trec cu vederea contravențiile voastre. Spune la toți să fie oameni de înțeles. Ai înțeles?

— Am înțeles, domnule șef.

— Acum du-te.

Țăranul plecă.

— Acuși e rost de mîncare, Ignat?

— Este, să trăiți, domnule șef.

— Fă jumări acuși cu unt, frige nițică brînză, și mîne să gătești găina.

IV

Trecuseră cinci zile de la venirea noului șef. Femeile, bărbații, fetele, flăcăii, toți vorbeau despre răutatea șefului; toți însă se grăbeau să aducă plocoane.

Era duminică, pe caporal îl trimisese în sat s-aducă un om, care fusese dat de gardă și nu venise. El rămăsese singur în cancelaria postului și se bărbierea la oglindă. După ce termină, își răsuci mustățile, le unse cu comestic, se pomădă și își zbîrli în sus părul capului. Apoi căută prin cufăr și scoase o pereche de manșete și un guler, toate de o albeață strălucitoare. Le puse la mîini, puse gulerul la gît și începu să facă mutre în oglindă, de cum trebuie să privească pe țărani, sau pe așa-zișii mîrlani, cum îi plăcea lui să poreclească pe toți. I se păru că e frumos, că are mutră de cel puțin general de brigadă. După ce isprăvi cu gătitul, chemă gardistul, care veni numaidecît.

— Ai lustruit cizmele, mîrlane?

— Da, domnule șef.

— Adu-le aici.

Gardistul i le aduse îndată.

— Acuși să te duci să iei o doniță cu apă rece.

— Îndată, domnule șef.

Gardistul plecă și el rămase singur. Puse mîna stîngă pe masă, se rezemă cu fruntea de ea, și-l fură gîndurile amintirei. Se văzu băiețaș mergînd la școala satului, și jucîndu-se în recreație de-a poarca cu alde Stan Cotonogu, care e argat la Dragomirescu, cu alde Neacșu Sulutruc, care e vătășel la primărie, și cu Marin Tudorache, care e simplu țăran... Și el, uite-l!.... Se văzu ieșit din școală și trimis cu sila să pască vitele; apoi se văzu pus la sapă, la secere și la tăiat de coceni. Își aminti de patru bice, ce i le trăsese logofătul moșiei pe spinare, din pricină că se cam codea la treabă. Își aminti că purta nădragii lui tat-său și o cămașă peticită... Se văzu apoi scris la oaste... Ce frică îi era!... Cît ar fi dorit să rămîie și porcar, numai să nu se ducă militar... Și a venit timpul și s-a dus la Pitești... A lepădat mintenașul, treanța de cămașă și nădragii peticiți, a intrat în baie și din baie s-a îmbrăcat în hainele statului... „O, da, în baia de la Pitești am lăsat tot jegul de după ceafă", murmură el aproape tare... Și a început instrucția, teoria... S-a făcut fruntaș, apoi caporal, și s-a deșteptat ambiția în el să fie sergent, și s-a făcut și subofițer... Soldații dezertau de răutatea lui, unii se împușcau, alții se otrăveau, dar ce-i păsa lui, „să facă servici" vrea el... Și a venit vremea să se libereze... Ce să facă, acasă știa ce-l așteaptă... S-a eliberat. A venit trei zile acasă și a văzut că ai lui erau în culesul porumbului la boier ; că vremea era ploioasă, frig, noroi ; ipistatul arțăgos... A înaintat actele jandarmeriei și l-a cerut în școală... S-a dus, a învățat cum se caută legea, cum se alcătuie un proces-verbal, cum să facă o cercetare, și a fost trimis la sate cu carabina în spate, cu cartușe de război în cartușieră, cu carnete de amenzi, cu revolver și baionetă... A fost într-un sat : Răsvadu, acolo a învățat cum trebuie să-și înțeleagă slujba... A îngrozit pe toți, s-a făcut îngrozitor. Veneau plocoane, veneau gologani... Toți gardiștii îi erau ordonanțe cu schimbul, și gardiști erau toți locuitori de la 18 ani în sus pînă la 60 de ani... Tuturor acestora le putea porunci să-i aducă apă, să-i facă focu, să-i taie lemne, să-i facă mîncare, să-i curețe muniția, să-i lustruiască cizmele, cu un cuvînt să fie robi ai săi... ai lui, care era un biet învoitor... Își privi manșetele strălucitoare, pantalonii de elastic, cizmele cu carîmbii ofițerești și iar murmură : „Ce va să zică noroc !... Da, da, ce aș fi făcut eu acasă, de ce m-aș fi apucat ?... pămînt nu, bani nu, de nici unde... aș fi fost slugă, sau ar fi trebuit să plec la cîmp după muncă..." El se scutură de gînduri și zise : „Ce-mi pasă de ce aș fi fost... sînt azi otoritate, procuror, judecător, șef, guvern..." Se sculă de pe scaun, se privi în oglindă și strigă apoi tare :

— Gardist !

— Porunciți.

— Ai adus apă ?

— Gata, domnule șef...

— Și-i aduse o cană. El o bău. Veni caporalul cu cel care nu ieșise de gardă.

— Sărut mîna, domnule șef, zise țăranul care intră urmat de caporal.

— Bine mă, mîrlane, de ce nu te supui îndatoririlor militare ; de ce n-ai ieșit de gardă ?

— Am fost la moară și am întîrziat...

— Ce vreau eu să știu de moară, mă mîrlane ?... Ordinul se izicută, nu se discută ; de ce n-ai venit ?

— Am fost la moară, am venit despre ziuă.

— Nu vreau să știu ! De ce n-ai venit ?

— Am fost...

— Tot asta mi-o spui, măăă ! ? Stai drept.

Țăranul stătu. Drăgănescu îi dete o palmă.

— Dom...

— Stai drept ! și-i mai trase una.

— Domnule...

— Stai drept ! și-i trase și alta.

— Iertați-mă !

— Stai drept ! Și iar îi trase...

Obrajii țăranului se înroșiră ca focul și apoi începură a învineți.

— De ți-o mai place să nu te mai supui... Și acum ai să faci 48 de ore de gardă. Marș afară, și ai să stai aici pedepsit 48 ore. Ai înțeles ?

— Am înțeles.

— Marș acuși !

Țăranul ieși afară înecîndu-se în plîns. El strigă apoi caporalului :

— Să mergem la cîrciumă... Știi, cîrciumarul a avut obrăznicia să ceară bani pe țuică... E ceasu 10 și el trebuie să deschidă la 11... De l-am găsi deschis acuși, apoi am să ți-l frec.

Se încinseră, puseră carabinele în spate și ieșind recomandă :

— Mîrlanu de gardă, să vezi să nu plece mîrlanu arestat.

Am înțeles.

Ei merseră spre cîrciumă pe furiș. Obloanele erau lăsate, ușa închisă, cînd văzu ieșind o fetiță din năuntru. Drăgănescu îi ținu drumul :

— Unde e sticla ?

— Uite-o, și fata îi arătă o sticlă de-o oca.

— Ce-ai luat aci ?

— Țuică.

— Cine mai era în cîrciumă ?

— Mai sînt patru oameni.

— Beau ?

— Beau.

— Pe tine cum te cheamă ?

— Maria.

— Și pă tat-tău?

— Ion Dumitru.

Drăgănescu notă numele fetei și merse înainte. La ușă se opri să asculte. Părea a nu fi nimeni, cînd observă că un oblon din dos era ridicat. Împinse în ușă, ușa încuiată.

— Cine e? întrebă din năuntru.

— Călător care vrea să bea. Aveți țuică aici? răspunse el.

— Berechet, i se răspunse din năuntru, și zăvorul fu tras și i se deschise ușa.

Cîrciumarul rămase înlemnit cînd îl văzu.

— Dă-te la o parte să intru.

Cîrciumarul se dete. Cei patru băutori puseră căciulile jos și se sculară în picioare.

— Tu, caporal, stai la ușe.

El scoase ceasornicul.

— Nu știam... îngînă cîrciumarul.

— Ee zece și jumătate, d-le. D-ta ai contravenit legii cîrciumelor, căci ai deschis prăvălia și ai vîndut mai nainte de ora 11... În numele legii te amendez cu 500 lei. Dv. să vă spuneți numele îndată!

— Ion Oprișan.

— Eu, Niculae Golea.

— Eu, Gheorghe Șontu.

— Și eu, Tănase Oblon.

— Pentru ce ați venit să beți în zile oprite?

— N-am știut.

— Vă găsesc în stare de beție, în numele legii vă arestez pentru 24 ore. Ia-i, caporal!

— Domnule șef!... îndrăzniră ei.

— Nici o vorbă.

Apoi scoase hîrtie, se așeză pe masă și-ncepu să scrie procesul de contravenție.

— Domnule șef, începu cîrciumarul, nu vă faceți păcat, sînt un om cum dă d-zeu, iertați-mă, iertați-mă!...

— Domnule, te rog să taci. Eu îmi fac datoria. Cu mine n-ai să vorbești. Aici eu sînt auxiliar al parchetului, eu sînt judecător și forță publică — te rog să faci liniște, c-apoi te declar arestat, și te duc la post ca să-ți închei procesu. Mulțumește-te că-l închei aci. Scurt.

Cîrciumarul tăcu. El scrise, luă declarațiunile celor patru băutori, îi puse să semneze și apoi ordonă:

— Voi, înainte marș!

Atunci începură toți să se roage, să întinză mînele. Nevasta cîrciumarului veni și ea și începu:

— Dragă domnule, am greșit, iartă-ne!

Băutorii:

— Sărutăm mînușițele, domnișorule, nu ne face ocară... N-am știut, iartă-ne!...

Drăgănescu însă se pironise în picioare; vedeai cum îi strălucește în ochi calicia; cum simțimîntul mărirei, fiind prea mare pentru sufletul lui de fost sărac și umilit, îi pocise figura, îi strîmbase mușchii și privirea ochilor, de nu l-ar mai fi cunoscut nici mă-sa... El sta neînduplecat și gîndea la ce trebuia să facă...

— Domnișorule, fie-ți milă... 500 de franci e o avere, e o muncă de un an... Nu-ți face păcat... se ruga cîrciumarul.

— Nu ne aresta... Domnișorule, rușine nouă să stăm duminica închiși, fiindcă am băut, și-apoi nu sîntem beți... se rugau cei patru.

Drăgănescu se mîngîia, scoase baioneta, o puse la carabină și strigă:

— Voi, înainte marș!

Caporalul făcu asemenea, și cei patru ieșiră rugîndu-se. Îi duse la post. Aci iar rugăciuni. El păru că se mai îmblînzește:

— Ce să vă fac, lege avem... și eu să îndeplinesc legea sînt pus...

— Dăm cîte doi lei de om, numai dați-ne drumu...

— Nu se poate...

— Iertați-ne, n-avem mai mult...

— S-aude c-am călcat legea, mă, cine v-a pus, mîrlanii dracului, să beți înainte de ora 11?

— Am greșit, domnișorule, iertați-ne, uite cîte doi lei...

Ei puseră banii pe masă...

— N-am ce vă face, mîrlanilor... S-aude, vă lăudați...

— Noi?! ferească dumnezeu, să fim ai dracului, n-om spune nici la spovedit...

— Ei bine, iacă vă iert... să nu ziceți că sînt calic... Plecați...

— Sărutăm mînușițele, domnișorilor !... Of !...

Și cei patru plecară liberi. Pe drum se întîlniră cu cîrciumarul.

— V-a dat drumul ?

— Ne-a dat.

— Pe cît ?

— Ei, cheia săraca deschide lacătele pereților ăstora... Du-te și roagă-te și d-ta, dar tot cu chipul regelui faci treabă...

Cîrciumarul plecă înainte. Drăgănescu se pomeni cu el pe ușă :

— Bună ziua, domnule șef.

— Bună ziua, domnule.

— Voi să vorbesc ceva între patru ochi...

— Domnule, aici nu e local de hoți și de pungași, să vorbim secret...

Cîrciumarul o sfecli... totuși se hotărî să dea și caporalului ce i-o da, ca să nu se mai ferească de el.

— Vă rog, nu înaintați procesul.

— Peste putință !

— Uite o hîrtie de 20 de lei...

— Ce e, domnule ? pentru 20 de lei să calc legea ?... Ce crezi d-ta că eu glumesc ?... Eu sînt otoritate, domnule ; sînt auxiliar al parchetului, sînt judecător, sînt șef al garnizoanei, sînt perceptor, sînt forța publică...

— Domnule șef, fie-vă milă, uite două hîrtii... și lăsați-mă în pace.

— Peste putință, d-le !... Legea e aspră, dar trebuie respectată... 40 de lei... ce înseamnă asta ?... Nu, domnule !... Te rog, fii respectos !

— Domnule șef, iacătă 50 de lei...

— Te rog, domnule, să isprăvești vorba !

— Domnule șef, am o droaie de copii... nu mă sărăciți...

— Încetează, domnule...

— Iacă, domnule, 60 de lei...

— Taci, domnule, din gură ; ce, ești copil ?

— 70 de lei, domnule șef.

— Da-nțelege-mă, domnule !...

— 80, domnule șef... uite, dau și d-lui caporal 10 lei.

— Dar ce, sînt orbeț, domnule ! murmură caporalul.

— E lege, domnule. Se află că te-am iertat, d-ta te lauzi, spui nevestii, nevasta prietenei, prietena prietenului și se întinde vorba ! Asta e lucru serios !... ce crezi d-ta... Și d-aș primi, te pui să juri pe icoană că n-ai să spui...

— Jur d-le, dau cu toată inima...

— Bine, dar nu atît domnule, e de rîs, ce sîntem noi, funcționărași cum dă d-zeu ? Sîntem autoritate, d-le !... Nu vezi, domnule, că pe primar l-am dat judecății pentru băligar ; pe preot pentru murdărie la latrină ; pe învățător, fiindcă n-a vrut să mături șoseaua în dreptul curții lui ; și pe delegatul sfatului sătesc, fiindcă nu și-a măturat coșu ? Te joci, domnule, cu noi ?... Peste putință să primesc atît...

— Nu pot, domnule șef...

— Lasă, domnule, nu te supăra, vei da 500...

— Domnule șef, iacătă 100 de lei, să-mi iasă un ochi de mai am...

— Nu se poate, domnule... Și-apoi ce dai caporalului ?

— Zece lei !

— Ce, sînt orbeț !... zise iar caporalul.

— Așa e, are dreptate și el...

— Iaca să vie la han, și-i mai dau zece...

— Dar e puțin...

— Să ne dea și nouă cînd om trimete... zise caporalul...

— Vă dau domnilor, de ce nu... O ! eu să am voie să vînz de dimineață, aș face treabă, că de nu, omul de dimineață ia ce ia și pleacă la masă... după masă rar care mai vine...

— Ei haide, fie, dacă ne mai dai și nouă... dar jură... și ai voie să vinzi și dimineața !

— Jur, domnule, ce, glumesc ?...

Drăgănescu căută pe pereți icoana și nu o găsi...

— Domnule, o să juri pe sufletul d-tale că nu spui.

— Cum să zic ?

— Zi așa... de, trebuie să fiu sigur : jur pe sufletul meu, și să fiu al dracului cu sufletul meu, d-oi spune cuiva că am dat bani jandarmului...

Cîrciumarul jură, Drăgănescu luă cele cinci hîrtii de cîte 20 de lei, luă și caporalul două piese și procesul fu făcut bucățele.

— Eu merg să-mi iau restu.

— Să mergi.

— Dă-ne și o oca de țuică... Sardele ai?

— Am.

— Și-o cutie de sardele...

— Prea bine.

Cîrciumarul plecă urmat de caporal, care se întoarse mai apoi cu țuica și cu sardelele.

— O, tu, apă mîntuitoare, strigă cîrciumarul cînd rămase singur... De n-ai fi tu, m-aș duce dracului. Nevastă, adu două căldări de apă să botezăm băuturile, să îngreunăm sarea, zahăru, săpunu, că ne-am dus pe copcă!...

V

Se secerase grîul și se treierase. Țăranii erau ocupați cu facerea ogoarelor pe la boieri și pe la ei.

Drăgănescu îngrozise satul și acum guverna ca un pașă. Primarul plătise 40 de lei amendă; învățătorul 10, și preotul 5. Țăranii, văzînd că cei mai fruntași fuseseră înfrînți și pedepsiți prin simple procese ale noului șef, dobîndiră o frică grozavă de el. Nu putură popa, primarul și învățătorul să se lupte cu el, darmite ei, care nu știau slovă și erau săraci!...

Așa gîndeau ei, și aleseseră calea plocoanelor și a unei umilinți înjositoare. De gardă îl serveau ca pe d-zeu. Voile toate i le-ndeplineau. Fetele ieșeau seara la poartă, la paie și oriunde ar fi zis. Pe flăcăi, ca să-i sperie, pe care-l prindea seara pe linie îl obliga să bea cîte trei oca de apă, îi da 15 lovituri cu *legea veche*, un ciomag gros, și-l făcea scăpat. Pe alții, mai de oameni cumsecade, îi da în judecată, și erau amendați cu cîte 5 lei. Așa că furcării, șezători, ori să se mai ducă seara vecin la vecin, nu se mai pomenea, căci erau arestați și cei veniți și gazda și ținuți la arest o zi sau pînă „călcau

popește". Flăcăii nu mai aveau de vorbă cu fetele decît ziua, iar noaptea avea de vorbă Drăgănescu.

*

Aproape de localul postului ședea o femeie văduvă cu fiică-sa, fată mare. Drăgănescu pusese ochii pe ea de la prima zi de inspecție. Vara, țăranii se culcă afară, care pe bătătură, care pe prispă, care în alte părți. Despa și cu mama ei se culcau pe prispa casei. Bătătura lor era neîmprejmuită.

Într-o seară Drăgănescu chemă devreme la post, prin caporal, pe Despa. Cum tot satul, oricare ar fi fost, trebuia să se supuie la chemare, Despa veni și zise ca toți:

— Sărut mîna, domnule șef!

— Bună seara!

Ea rămase în picioare așteptînd, plină de frică. Caporalul, la un semn, plecă afară și se depărtă de jandarmerie.

Drăgănescu tuși, își răsuci mustățile, ridică sus capul foarte încruntat și-i zise:

— E bănuială... te-a reclamat cineva, că tu ai fi făcut un copil și l-ai omorît!

— Vai de mine, domnule șef! se văita Despa. Cine și-a mai alergat așa de rău gura, să rîză de mine, fată săracă?...

— Eu nu știu!... E vorba că trebuie să te cercetez!

— Da eu nu sînt nici înșelată, nu pă cuminte să fac copil, începu ea să plîngă.

— Taci! răcni el aspru. Aici nu te-am chemat să-mi bîzîi!... Aici te voi cerceta. Crezi că plîngînd o să scapi?...

— Căutați-mă, domnișorule, că mă știu curată.

— Descinge-te! îi porunci el.

Despa se descinse.

— Leapădă fusta!

Despa o lepădă tremurînd.

— Descheie-te la gît!

Ea se descheie. Drăgănescu se sculă în sus.

— Despoaie-te!

— Nu! începu ea, și se strînse la piept, privind sperioasă și rugătoare.

— Ascultă ! Eu nu rînjesc fasolea ! Leapădă cămașa, să-ți văz țîțele, să văd, au lapte ?

— Domnișorule !... mi-e rușine... mi-e rușine să mă dezbrac de tot !... Credi-mă !... Sînt curată !...

— Haide ! Înțelege odată !

El îi puse mîna pe cămașă, și o despoie. Ea puse picior peste picior, se ghemui pe vine tremurînd, și încerca să-și ascundă goliciunea.

— Ce proastă ești, îi zise el tot aspru. Pentru ce te ascunzi ?... Uite aici !

Și scoase din buzunar niște cărți poștale ilustrate, și-i arătă femei despoiate, tineri fotografiați prin bordele în toate chipurile, și-i explică :

— Astea sînt cucoane mari, care nu au deloc rușine de trupul lor. Sînt camere separate prin București, *șambr separe* în care se despoaie și petrec ca Adam și Eva în rai... Uite ce țîțe are asta ! ? Ia uite ce șolduri... ce... Și tu te ferești ca o proastă !... Ești o sălbatecă.

Despa le privea pe toate sperioasă.

— Scoală-te acum în picioare.

— Domnișorule... domnișorule !... mi-e rușine, tare mi-e rușine !...

— Uite fa, altele mai ceva ca tine s-au și fotografiat !... Și de gust, nu că trebuiau cercetate. Stai drept, c-apoi o întorc pe foaia cealaltă. Eu nu știu multe.

El o ridică în sus. Ea puse mînele jos.

— Proastă ce ești, noi cînd ne caută de militari, stăm cu mînele sus, și nimeni nu rîde. Sus mînele !

— Domnișorule !...

— Sus !

— Mi-e rușine !

— Sus !

Ea ridică mînele.

— Așa !... Stai să-ți pipăi țîțele.

El puse mîna pe țîțe, și începu să le frămînte.

— De ce sînt moi țîțele tale ?

— Nu știu.

— Vezi că ești înșelată !... Țîța de fată mare e tare ca gutuia și e dulce ca o căpățînă de zahăr... Ai ?... Cine te-a înșelat ?

— Nu știu.

— Cum nu știi ?... Asta nu se poate.

— Nu știu.

— Cu mine nu merg minciunile, trebuie să-mi-l spui !...

— Eu știu că nimeni nu m-a înșelat !

— Minți !

— Zău domnișorule, dacă mint !

— De ce sînt dar țîțele moi, ca cele de femeie suptă ?

— Trăiesc rău din nemîncare, muncesc mult... n-avem de nici unele... Unde să se mai prinză carne tare ca piatra ?!...

— Minți, tu ești înșelată, tu ai născut și ai ucis copilu, sînt martori pe care o să-i vezi și tu.

— Nu știu nimic la sufletul meu, domnișorule, credi-mă !...

— Șezi pe pat, să te văd jos, cum e...

El se roșise și tremura.

— Nu voi, asta n-o fac ! zise Despa.

— Proasto ! Ce e cu aia... Tu îmi placi, și cum eu sînt flăcău, te iau de nevastă !

— Vai de mine !... începu ea să se vaite, înțelegînd pe de-a-ntregul planul lui. Nu-ți rîde de mine, domnișorule !... Sînt fată săracă !...

— Taci ! Taci !...

Și o cuprinse în brațe. Ea se zbătu cît putu.

— Stai... Despo !... Ascultă !... Nu e nimic !... Nimic... să fiu al dracului cu mama... te iau !... Îmi placi !... Mult !... Te apăr de orice !... De orice !... Nu vă dau judecății !... Te iau !... rămîi d-acum aci !...

— Nu !... O nu !...

— Stai !...

— Mi-e frică... Uf !... Nuu !... Mi-e frică !...

. . . .

— Îmbracă-te, și te du acasă. Eu am să cer voie să mă însor. Pînă atunci trebuie să stai acasă la tine, că altfel mă dă judecății, că m-am însurat fără voie. Du-te... și mîne am să viu pe la voi... Nemernicile care te-au pîrît, o să le amendez părinții... Du-te, și nu spune nimănui, să nu rîză de tine.

Ea se îmbrăcă plîngînd și tremurînd, și se duse acasă...

— La ce te-a chemat ? a-ntrebat-o mă-sa.

— Să taci mamă, să taci... că-mi vine să mă spînzur ca cea de la Măruntiș de craca cireșului !...

— Ți-a făcut ceva ?

— Taci, taci... taci !... Cine ne crede pe noi !?

Tăcură amîndouă.

VI

„Ce e de făcut ?“ se-ntrebau sătenii. „De fetele noastre se leagă, iar noi de rușine trebuie să ne facem a nu auzi, a nu vedea, a nu pricepe. De femeile noastre se leagă... Și e răgușit, e copt de boale lumești !... Găinele ni le mănîncă, laptele, ce bruma e, ni-l mănîncă !... Cu amenzile ne stinge !...“

— Așa e, spuse Onață, un fost jandarm și el... Să vezi ce case mîndre și-au făcut unii prin satele lor. Să vezi ce pămînturi și-au cumpărat !... Îmbrăcați pînă aci în zeghe și cioareci, după ce ies din jandarmărie, se-mbracă nemțește, nevestile și le-mbracă ca pe niște cucoane, și din mînele unora mănușile nu lipsesc, aproape nici noaptea. Orbotele se resfață pe de-a-ntregul gătelii lor. Pălăriile lor pline de flori, de lăptuci, cireșe, ridichi, și alte multe zarzavaturi, ne fac să ne sfiim de ele, să stăm cu capetele goale în fața lor și să le lingușim cu : Coconiță ! Coconiță, te rog din suflet ! Și ei fac lux, risipă, și totuși au, și de unde au din 50—60 de lei pe lună !? Dacă ar fi drepți, cum ar putea să facă lux ?... Chiria unuia cu familia, 10 lei pe lună. Lemne pe timp de iarnă. Haine lui și nevestii. Mîncarea toată din pungă. Doi lei pe zi i-ar trebui numai pentru mîncare... Și totuși s-ajunge și prisosește !...

— Rău, rău, rău de noi.

Tocmai atunci Iancu Lăutaru și cu Matei Țurloi treceau cu vioara și cobza pe drum, și văzînd oameni strînși, se opriră și ei.

— Ce vorbiți, mă ? întrebă Iancu Lăutaru.

— Iacă despre ale nevoii... Dar voi unde ați plecat ?

— Ne ducem la post, să cîntăm. Ne-a chemat domnu șef, că-i vin neamurile, șefii vecini...

— Adică să fie voie să cînte lăutarii în post ? întrebă Petrache.

— Și de n-o fi... ce să facem.

— Să-l reclamăm, că poate om scăpa de el, zise unul.

— Dar n-ați auzit că-n lege zice că n-are voie nimeni să facă lăcramă, decît notaru ?...

— Așa e ! ziseră toți.

— Poftim la notar, de-ți dă mîna, și spune-i, fă o jalbă contra... șefului, că te dă pe mîna lui, te face istigator, cap de răsculați, te leagă burduf, îți umple ceafa de pumni și spatele de ciomege, te ține închis trei zile, și te trimete la ăi mari, să te puie la dospeală, ca să te faci om de treabă !

— Greu, greu, greu de tot ! zise altul.

— Îi stăm în mînă. Duminecă ne-a chemat pe toți la instrucție, pe toți de la 18 ani pînă la 46 de ani. Ne-a aliniat, ne-a pus în front de cîte patru, și cum sîmbătă plouase, a-nceput să ne comande prin noroi : „Nainte marș !“... Am mers, ce dracu să facem. „Un doi !... Un, doi !...“ Și noroiu : treașc-fleașc, treașc-fleașc, treașc-fleașc !

„Băteți talpa cu putere la pămînt, mă, să se simtă militaru în voi !“ răcnea la noi. Și sărea noroiu în sus. Dac-am văzut că asta e rîs, bătaie de joc, am început a ne vorbi să călcăm încet, dar el a comandat : „Pas alergător, repede !“ Ne-am pus la fugă : treașca-fleașca, treașca-fleașca... ne-am făcut toate țoalile de pe noi ca dracu... Eu, și ista, și ista, Marin Cotor, Dumitru Ciontea, Ion Chioru, și alții, am rupt rîndurile și-am tulit-o.

— Și ați dat ca mine francu, fiindcă n-am fost ?

— Am dat 50 de bani de om.

— Eu am adunat petricele luni toată ziua, fiindcă am lipsit de la instrucție, și tocmai după ce am dat doi gologani spre seară, mi-a dat drumu.

— Eu am dat șase gologani și cinci ouă.

— Pentru duminecă acu, ne-am vorbit să-i ducem de sîmbătă cîte patru gologani, ca să nu ne mai cheme la instrucție. Ne-a ținut duminecă trecută de dimineață pînă la unu.

Lăutarii plecară văitîndu-se :

— Noi o să le cîntăm toată noaptea, și ca plată o să mîncăm și bătaie !

Și așa s-a-ntîmplat. Lăutarii se aflau dimineața răgușiți, și bătuți că n-au știut toate cîntecele.

De aci, mai în toate serile lăutarii cîntau la post ; Despa era adusă de față cu gardiștii, și oamenii își aduceau de cu sîmbătă seara darea pentru a fi scutiți de instrucție.

Într-o zi, bea în cîrciumă și ciocnea singur două ciocane ce le avea în mînă, zicînd „să trăiești Drăgane“, cînd poștașul îi aduse o scrisoare. El văzu ștampila satului său, și rupse plicul. Iată ce citi :

„Greci în 10 august...

Mitică maică și cumnate Mitică,

Tat-tău s-a dus la Pitești cu niște trifoi al ciocoiului de la noi. Noi sîntem bine și sănătoși, dar, maică, mare necaz am avut alaltăieri cu jandaru din satu nostru. Că a venit, maică, și a găsit fundu doniții plin de noroi, și a zis, maică, că e murdalîc și să ne dea, maică, în judecată. Și dacă, maică, s-a rugat cumnată-ta de el, adică eu cumnate, el a început a o ciupi, și s-o bage cu sila din tindă în casă, ca să-și rîză nemernicu de ea, maică. Și ea, maică, a țipat și l-a brîncit. Și el, maică, i-a rupt cămașa. Și ea s-a agățat de drugii ferestrii, și a dat cu pumnu în geam s-o auză vecinii, și i-a spus de tine că ești jandar ca și el, și o să-l lăcrami la ăi mari... Și atunci el a lăsat-o și i-a spus : îți fac proces de băligar, ca să nu te crează nimeni ce-ai spus, dac-oi spune, și dacă n-oi spune, o să fac să te achite de proces, și altă dată n-o să-ți mai fac proces... Și ne-a făcut proces, maică. Eu și cumnată-ta ne-am împogodnit să-ți scrim ție și să nu mai spunem nici lu frati-tău, nici lu tat-tău... Da cumnată-ta a scris lu frati-so de la București, care e funcționar p-acolo...

Vezi tu, maică, ce pățim noi în satul nostru de la jandari? Uite ce, măicuțule, te povățuiesc să nu faci și tu așa, că mare calicie este, și mari blesteme și înjurături mîncăm noi după urma ta. Că maică, tot rumâni d-ai noștri sînt și aici și la Brăila și unde te-oi duce, și mare păcat faci, nu te mai pricopsește nici d-zeu, d-ai rîma și cu nasu în baligă, cînd ți-i bate joc de neamul tău de rumâni ca și părinții și frații tăi. Că maică, dacă tu ăi fi bătînd colegii seara, că i-ai găsit adormiți lîngă paru tilifonului, apoi să știi că și aici în satul tău, alt nemernic face tot așa. Gîndește-te, măicuțule, că, dacă ai lepădat nădragii și ai luat strîmtarii ăia, ești tot rumân maică, și trebuie să crezi rumânilor ; să nu faci maică ca liftili străine, ce-și băteau joc de neamul nostru.

Că dacă te-or blestema toți, maică, e rău și nu s-alege decît prafu de neamu tău ; că o lume e maică care blesteamă, nu unu doi. Că dacă, maică, ți-a dat stăpînirea pușcă în mînă, apoi nu ți-o fi dat-o să omori rumânii cu ea — bagă de seamă și nu face, măicuțule, cum fac pîrliții veniți în satul nostru. Că amendează și bat și dă în judecată și ațin calea femeilor ! Arată-te om de omenie, ficior de rumâni cumsecade, că numai pîrliții fac rele, numai calicii necistesc lumea. Să nu să zică, maică, că s-a suit scroafa în tufan, ori a prins mămăliga coajă, ori de bagi rîtanu în seamă ți se suie în cap d-o palmă, ori dai nas lui Ivan el se suie pe divan și faci ca țiganu ce-a spînzurat pe tat-său. Bagă de seamă, sufletelu maichii, că ești rumân și între rumâni. Dacă te-i fi pomenit mai mare fără știrea lui d-zeu, nu-ți face, maică, părinții și neamu de ocară. Nu te fuduli, nu te răzbuna pe rumânii în capul cărora ești pus. Și noi ce ne-nveți tu să facem jandarului, să-l lăsăm, ori îi scrii tu vreo hîrtie să fie de omenie ?... Ai maică, de, noi nu știm ce mai e de făcut, că tare e rău, tare e calic, tare e hoț, prăpădi-l-ar d-zeu și Maica precista să-l prăpădească de calic... Spune-ne și nouă în scrisoare.

Eu cumnata ta Maria și maica ta Anica lu Drăgan.“

— Proastili dracului ! zise el. O să-i scriu un bilet...

Și apucă ciocanele, le ciocni unul de altul și zise : „Să trăiești Drăgane !“

— Mergem la ispașă, d-le șef ? întrebă un țăran.

— Merg, mîrlane, dar nu azi.

— Mîne ?

— Nici mîne

— Poimîne ?

— Nici.

— Dar ?

— Cînd ăi călca popește, mîrlane !

— încă o litră de drojdie, domnule cîrciumar, strigă mîrlanul cu pricina.

— Ai hiii... nici pingeaua nu se plătește... zise el.

— Mai calc eu și-ntr-altfel.

— Cum, să te văz.

— Să văz ispașa...

— Mă, ce-oi lega eu e legat. Vrei tu să te bag în pușcărie pînă diseară ?...

— Da de ce ?

— Uite așa mi-a venit mie gust... Zic că te-am prins gata să spargi aici... ori în altă parte ; ori ai distrus un hotar, ori... în sfîrșit, sînt stăpîn...

— Păi eu de ce mă rog, ce, nu văd eu cît de bun sînteți dumneavoastră ?...

— Mă iei pe subțire... Ha-ha, al dracului mîrlan !... Noroc mă mîrlane, ești dat dracului... Paștili mă-ti ! Hă ! Hă !... Mă !

— Porunciți ?

— Nevasta ți-e frumoasă ?

— E urîtă foc, a făcut, săraca, o droaie de copii...

— Hă, hă !... Mîrlanu dracului... am fete mă, nu hodoroage. I, hiiii... Drăgan știe ce face !...

— Apăi nu știu eu... Dumneavoastră, om frumos...

— Nu e așa ?

— Ca un Făt-Frumos din poveste...

— Și puternic, mă mîrlane ! I, hiiiii !... De nu eram om, eram ca tine mîrlan, un mîrlan și atîta tot ! Mă, i, hiiiii, a fost glagore mă, a fost colărez în dovleac, cum zice tata !... Măi cîrciumar !

— Porunca, domnule șef !...

— Să speli ocalili, ciocanili ca pă luceafăr, că dai dă dracu cu mine... I, hiiiii ! eu sînt bun mă, da și cînd mă fac al dracului, fiu-fiuu, nu-mi găsești soție ! În drojdie ai pus apă.

— N-am pus.

— Mie îmi spui ?

— Da cui ?

— Dracului, că el te crede ; eu nu, feritodel ! Voi cîrciumarii vindeți puțurili, mă !...

— Să nu-mbete lumea, d-le șef, spuse mîrlanul cu ispașa.

— Așa e, al dracului, face bine legii, că nu îmbată lumea... Noroc mîrlane !...

Se-mbătase zdravăn. Abia l-a văzut pornit cîrciumarul de acolea. Patru țărani l-au ajutat să se ducă.

VII

Într-o zi, tata Barbu, nașul tuturor porecliților din sat, căci el cum îi poreclește așa le rămîne numele, sta pe bedreagul de la poartă.

Doi țărani, Dinu și Ciontănac, stau de vorbă.

— Ama tată Barbule, cum să botezăm pe Drăgănescu și pe Ignat, unu Crăciun și unu Ajun, ori p-unu Jigodie și p-altu Riie ?

Tata Barbu se gîndi și zise :

— Nici Jigodie, nici Riie, ci p-amîndoi să-i botezăm *Mîrlani !* Ei doi inși zic la toți oamenii : mîrlani, da toți oamenii nu sînt în stare să le zică lor mîrlani ?

— Așa e.

— Să-i botezăm dar mîrlani, și să se știe și să se pomenească : e-hee, pe vremea cînd erau tari și mari mîrlanii în țară, erau ulucile văruite, femeile dezvelite ; copiii băgați în draci, și oamenii lăsați săraci. Cînd în curte la sărac, striga găina cîtcădac, de oua, de nu oua, *Mîrlanii* ou cerea !

— Sînt răi de parcă n-ar fi români, zise Ciontănac.

— Sînt leșinați, spuse tata Barbu.

— Așa e, răspunse și Dinu al Creții. Dacă simbria ce le-o dă pe lună este mică, de unde să mai ia să trăiască în sat străin ?... Iau și ei din spinarea celor puși sub stăpînirea lor !... D-astea fac boierii ; ei știu că mîrlanilor nu li se ajunge simbria, dar știu că prin matrapazlîcurile ce le fac, le rămîne să se și pricopsească. Și dacă ar face o întrebare așa prin lungul și latul țării, cam ce stare au cei ce au fost odată în pînea asta, sau care sînt, o să vadă adevărul adevărat, că numai cruci de biserici nu sînt.

— Nu fac ei întrebări, măăă! vorbi tata Barbu. La noi cam prea multe merg anapoda, și poate și pe la alte neamuri tot așa o fi mergînd. Eu nu mă-mpac cu amenda. Găsește pe rumân cu tutun de păpușă — pune-l la amendă. Găsește pe rumân cu băligar — pune-l la amendă. Găsește lac la puț — amendă. A adormit de streajă — amendă. A-njurat — amendă. S-a bătut — amendă. A furat — amendă. N-a dat copilul la școală — amendă! N-a venit la vaccinare — amendă! A cules porumbu fără voie, că-i era foame mai nainte de a-i da voie — amendă! S-a-mbătat — amendă! Toate, toate amendă! Și ce e amenda?... Să dea bani! Și cui?... Statului! Și cine-i mănîncă d-acolo?... Ăi de sînt in pîne fel și chipuri... Și ce sînt banii? — pîne! Și ce e pînea? — Viață!... Deci ne iau viața la orice greșeală, și o împart ei între ei!... Zic că românul e sărac, pîrlit pînă-n fața pămîntului, pîrlit pe mîni, pe piept, pînă în suflet: că mănîncă mălai stricat; că doarme în case mici și rele... dar viața i-o iau la orice greșeală!... Dacă te amendează, și n-ai să dai bani pentru amendă, ce să faci? Vinzi din mămăliga copiilor, din aia neagra ce se găsește, vinzi din viața lor și dintr-a ta. N-ai vinde, dar atunci vinde perceptorul, și el vinde mai ieftin... Și vinde azi că-ți cere, vinde mîne că-ți cere, umpli cimitiru de copii și satu se umple de bolnavi, de ofticoși, de nebuni din pîrleală!... Și mai-marii noștri n-au zor. Ei fac socoteala, că peste o sută de ani tot n-om mai fi noi, de ce nu ne-ar ajuta să murim mai repede?...

— Taman așa e, taică Barbule, ziseră toți.

— Așa este, urmă el. Amenda e o hoție, cu ea ni se fură viața bucată cu bucată. Din viața noastră, a mulțimilor istovite în muncă și ucise la rînd, ca și pasările de curte, crește viața lor, a acelor care nu muncesc, a acelor care zic că ne-ngrijesc, să nu dăm pe foc! a acelor ce ne pasc și ne-njugă ca pe bivolițe și ară cu noi, și muncește cu noi și ne mulg!... Viață desfătată și plină

de fericire trăiesc cei de sus, din vîrful acestor mulțimi supuse la amenzi, la pedepse, la chinuri, la munci și la foamete!... Și nu erau destui cei care aveau dreptul să ne amendeze!... Mai pus-au și pe aceștia! Au dat cuțitul în mîna copiilor, sau a nebunilor!... Dar ce le pasă?... Ne-am înmulțit, sîntem mulți și prisosim! De ce să facă economie și nu risipă?... Să ne risipească viața cît vor, ei nu mai sînt în stare, și au mai pus și pe aceștia să le ajute. Și nu erau destule cinzeci, șaizeci de temnițî, și nu erau destui cei puși să osîndească, mai pus-au și pe-aceștia!... Au făcut temnițî și la secții, și în fiece comună! Ce le trebuie popor cinstit? Sînt atîți nemernici care să-i necinstească; atîți hoți ai cinstei, care să fure cinstea, averea și viața celor ce fac mulțimile! Întîi să-ți fure cinstea, al doilea averea și al treilea viața!... Într-acolo merg sau ne duc ai noștri! Ne fac întîi popor necinstit, al doilea sărăcit și al treilea vor înființa pedeapsa cu moarte, ca să ne ia viața orișicînd pe de-a-ntregul și cu o lege criminală zisă dreaptă!... Uite încotro ne duc!... Drept nu mai e ce e drept, ci aceea ce spun ei că e drept. De milă nu se mai pomenește! De dragoste de neam așijderea!... Nu cunoaște ce e plînsul, cine n-a plîns niciodată! Trăind o viață răsfățată, cum o să priceapă chinul unei vieți zugrumată și stinsă prin sărăcie?... Puțin lucru o viață de țăran!... O ramură ruptă din codru, nu sărăcește pe proprietarul întregii păduri!... Așa ne consideră pe noi, ca avere, ca proprietăți, nu ca oameni liberi, stăpîn fiecare pe viața sa!... Vedeți p-a cui mînă ne-au dat!...

Din argați și din slugoi,
Din acei ce sînt gunoi;
Din calici și din golani,
Au ales soi de mîrlani,
I-au luat, i-au înțolit
Și pe noi i-au asmuțit!
Cu cît sînt mai leșinați,
Cu atît sînt mai turbați...
Amendează, închid, bat,
D-ai fi ori nu vinovat...

D-o pieri cuiva cocoșu
Te arde cu fieru roșu...
Te ucide cît clipești,
Dacă ceva mai crîcnești !

— Așa e, tată Barbule !...

Toți se strînseră grup dinaintea uncheașului și ascultau duși pe gînduri.

— Al lui Năstase, fu pînă mai an argat la boii boierești, și acum e mîrlan într-un sat depărtat. Ce o fi pățind sătenii cu el, numai ei și d-zeu știu. Și apoi nu e că-i adună numai din cei ce n-au avut a se lipi la casa lor de nimic, dar le și pretinde... Venise într-o zi un mai mare d-ai lor, și spunea că să amendeze, barem cît li se plătește lor de stat !... Percitoru îi spunea într-o zi : „Vezi că avem prevederi la *bunget* trei sute de lei din amenzile pronunțate de dv., cată de le împlinește mai degrabă !“ Din spinarea noastră cată să trăiască toată puzderia de feți-logofeți, cu care ne miluiesc boierii !... Am auzit și de unul bun, numai de n-o fi poveste... Era mare și tare într-o comună... Îi plăcea să citească și mai mereu era la școală, citea cărțile strînse acolo... Ei, ăsta, cică n-amenda, nu-njura, nu bătea pe nimeni. Purta bocînci roșii, nu cizme ofițerești, se avea bine cu învățătoru, cu popa și cu toți, și n-amenda deloc... Listă de amendați în cursul lunii nu trimetea deloc, pînă într-o zi l-a vestit că vine la inspecție, să vază ce slujbă face el fără amendă. Dac-a văzut și el, a tăiat 15 recipise, pe numele a 15 inși, amendați cu cîte doi gologani jumătate, a scos din punga lui banii și i-a dat percitorului !...

— Numai atît mă ? a-nceput a zbiera la el.

— Sătenii m-ascultă.

— Îi mituiești ! a răcnit la el.

— Cercetați !...

— Zece zile închisoare pentru moliciune în servici !...

L-a luat și satu nu l-a mai văzut... A venit altu de dă cu cenușă și-n ochii mă-si !

— Pentru că de ăștia răii au trebuință boierii noștri, ca să ne stăpînească, zise Ciontănac. De-ar avea lifte străine, ar pune din acelea, dar fiindcă n-au, iau tot ce e mai speriat de sărăcie, le dă o simbrie cît să nu moară

de foame și le spun : faceți cum vă poruncim. Le pune de-o parte pînea ce le-o dă ca chip simbrie, și d-alta pe sătenii unde sînt trimiși. Ori fac după poruncă și li se dă pînea, ori au milă de săteni, și li se ia pînea. Cum sînt duși departe de satul și rudele lor, aleg totdeauna pînea în locul sătenilor, și o aleg tocmai fiindcă sînt oameni săraci, și din cei care s-au speriat îndeajuns de foame și de chinuri... Să piarză pînea, tocmai ei care știu ce rău e fără pîne, nu se-ndură ; și pentru cine ? pentru un sat în care n-are rude și nu e cunoscut ?... Nici unul nu va face cum e drept, ci va face mai mult decît e porunca... Ba la cîte o zi, mai face ignatul cîte unui român, ce a stat morțiș în dreptul țevii carabinei !... Unul din mijloacele mai-marilor noștri de a stăpîni mulțimele e și ăsta : să-și ție slujitorii mai mult flămînzi, atîrnîndu-le viața de bucățelele de pîne ce le azvîrl, ca să aibă vesnic în fața sufletului lor porunca și pînea de o parte ; dreptatea și neamul de altă parte. Cu iubirea de dreptate și de neam să nu poată trăi nimeni într-o țară nedreptățită și supusă robiei.

— Șșș !...

— Ce e ?

— Auzi-i, înjură la colț.

— Cine, mîrlanii ?

— Ei, cine vrei să înjure mai groaznic ca ei ?

— Mîrlani mă, mîrlani să le ziceți, că așa sînt și așa vor rămînea.

— Bravo, tată Barbule, ăsta să le fie numele.

Și așa le-a rămas în sat și pînă azi numele.

FĂRĂ PÎINE

(1912)

FĂRĂ PÎINE

I

Veneau amîndoi alături, încet și triști.

Stradele păreau pustii. Felinarele prea rari, cu geamurile neșterse și afumate, abia răspîndeau o lumină înceată și mai mult moartă. Era tîrziu și unul se întorcea de la lucru, iar celălalt din căutarea de lucru.

Ștefan vorbea :

I-am spus : „Primește-mă domnule inginer, barim pe jumătate din preț.

— Nu.

— Îmi mor copiii de foame și patru am...

— Nu, dragul meu, nu te primesc.“

Și mă privea zîmbitor, dar cu un zîmbet fără milă, zîmbetul fiarei cînd își sfîșie prada. „Locul tău, îmi vorbi el, e ocupat de unul tînăr și îndemînatic. Ce-ai căutat să faci instigație printre lucrători ca să vă ridic plata cu încă 17 bani pe zi ?

— Este prețul unei jumătăți de pîini, i-am spus.

— Pentru mine era valoarea a 300 de pîini, zise el. Du-te la sindicat, acolo unde ai învățat să fii leneș și pretențios și cere leafă !... Eu nu pot primi la muncă zavistnici, oameni care trebuiesc spînzurați în piață.“

Și mă privea tot zîmbind, dar tăios, tot fără milă !

— Așa e Ștefane, urmă celălalt, oamenii banilor sînt fără milă !... În mîinele lor sîntem pui de găină răpiți de uliu, care zadarnic piuie de-ți rupe inima, că pe uliu tot nu-l înduioșează. Sîntem ca șoarecile în gura pisicii și tot ca el sîntem jucăria lor !

Eu încai n-am copii... De ce m-aș mai fi însurat să fac robi bogaților !... Și apoi cu ce i-aș fi crescut ?... Am pus de gînd să plec departe, unde soarele o fi mereu aprins și bun cu golanii : în Africa, acolo unde sînt lei și tigri, șerpi veninoși și crocodili... Nu mai stau deloc aici.

— Cum aș merge și eu, zise și Ștefan... M-aș duce după rîndunele departe, cît de departe... unde cerul s-o îmbina cu pămîntul în miazăzi, unde or fi locuri pustii, unde vulturii oamenilor nu și-or fi întins stăpînirea... Dar am copii și nevastă și iată-mă legat de pămîntul nenorocirii, iată-mă, legat de inimă și de suflet aici în robia cea mai neagră... să mor, să mor dar să nu pot pleca !...

Apoi, după o pauză în care celălalt se gîndea, el urmă :

Ei da, ne-am înmulțit numărul fără să ne-nmulțim și cunoștințele. Mă uitam la fabricant și azi l-am văzut mai bine ca oricînd. Avea degetele pline de inele de aur... mînele albe ca hîrtia, iar în ochi avea strălucirea aurului grozav : a aurului care ne apleacă pe toți în robie, de la un cap la altul al pămîntului ! Mi se strînse inima și parcă o mînă mă-mpinse de umăr spre el, să-l iau în brațe, să-l strîng să-i pîrîie oasele ca vreascurile uscate călcate de car... Aș fi avut încă putere, în brațele astea, pe care foamea le roade mușchii. Dar m-am gîndit la copii...

Ce sînt și copiii, tu nu știi !... Îmi venea să mă-ntorc la fabrică și să-i spui verde : „— Primește-mă ! El : — Nu. — Primește-mă ! — Nu voi ! — Nu ? — Nu !“ Atunci, să mă repez la el, să-i scot ochii, să-i rup cu dinții beregățile !... Dar copiii, patru copii, îmi rămîneau ostatici morții !... Tu nu pricepi ce sînt copiii !

— Ah da, nu pricep, știu, răspunse și Stoica, fiindcă nu-i am ; dar n-am vrut să-i am ca piedică... Am priceput de mult că nu sîntem în lume decît niște robi ai celor ce au aurul. Că aceștia nu ne lasă nici cît să ne hrănim ; că se folosesc de puterea noastră fără economie, cu risipă, pentru că sîntem mulți, și din risipa vieților noastre își iau bogățiile lor. În locul unuia, sau zece, sute-s gata să se-njuge la robia asta, așa de cu plan organizată.

La ce m-aș fi-nsurat, cînd am priceput că viața mea nu este a mea ; că, puterea mea trupească, trupurilor hodorogite slujește ; că eu mor muncind nu pentru mine sau ai mei, ci pentru cei trîndavi, care au aurul, care formează, prin unirea lor, o societate ce ne comandă ; căreia ne supunem din obicei, și care ne batjocorește și ne ucide, tot pentru că și-a făcut obicei... Lor și pentru ei muncim ; ei au luat totul, totul !

Celalt, zîmbind amar, spuse :

— Și munca, dac-ar fi fost bună, ar fi luat-o tot ei, vorba ceea !... dar numai pe ea ne-a lăsat-o, și cu sila ne obligă s-o facem... Ah uite, am ajuns la poartă... Nevasta, biata martiră, mă așteaptă cu lumina aprinsă, se vede că nici ea n-a făcut rost de pîine...

— Și n-ai deloc ? îl întrebă Stoica.

— Nici un ban !... răspunse el...

— Hai cu mine...

— La ?...

— Haide...

Plecară iar înainte, de astă dată tăcînd.

Ajunseră la o brutărie. Stoica intră înăuntru și șopti ceva brutarului la ureche ; dar brutarul înălță din umăr, și cum era bulgar, începu :

— Făină scumpă, chirie mare... nu se poate fără parale !...

— Mie dă-mi !...

— Nimului... nu pot ! răspunsul fu supărat și răstit.

— Lasă Stoico, că o fi făcut rost nevasta... Lasă... bună seara !... zise Ștefan pornind spre ușă.

Era trist. Stoica rămase pironit în mijlocul brutăriei. Ștefan plecă îndărăt. Cînd intră în casă, văzu că nevasta era deșteaptă, iar copiii dormeau. Se uită unul la altul. Ea înțelese că el a venit cu mîna goală, iar el că copiii adormiseră nemîncați.

— Ai fost la sindicat ? îl întrebă deodată nevasta.

El o privi tăcînd, apoi răspunse :

— Cît de mult trebuie să mă umilesc, după părerea ta !... Nu voi s-aud de Silescu și de toți sindicaliștii. Pe cînd pe mine patronul mă azvîrlea afară ca propagandist, el mă bănuia de polițist și-mi vorbea tot în doi peri !... M-am umplut și am răsuflat odată contra lor și am plecat... Și acum să mă fi dus, ce ar fi însemnat ?

— Unirea la loc cu ei, răspunse ea.

— Deși iubesc ideile, îmi sînt urîte persoanele, pentru că în ele e multă grosolănie...

— O, dragul meu, îi zise ea, așa sîntem cu toți... și trebuie să ne credem. Cu încetul să înlăturăm apucăturile pe care le-am deprins într-o lume în care ne-am umplut cu josniciile nedespărțite de traiul în sărăcie... Trebuie să ne iertăm, nu să ne supărăm...

— Dar tu vrei să nu mai am nici o demnitate, să mă plec și lor, ca și oricărui patron care mi-ar robi puterea de muncă.

— Nu să te pleci, ci să te-nfrățești.

— Nu, nu !... Și el, ca să schimbe vorba asta ce-i era neplăcută, căzu într-alta, dureroasă, întrebînd :

— Au mîncat copiii ?

— Nu !

— Dar cînd s-or deștepta ?

— Vor cere și mai grozav pîine !...

Ștefan se rezemă de pat și rămase pierdut în gînduri. Femeia lui rămase și ea cu mîna la frunte și rezemată în cot.

— Și zici tu că nu trebuie omorît ? întrerupse el tăcerea.

— Cine ?

— Fabricantul !

— Ce nebunie te cuprinde !?...

— Să fabric o bombă și să i-o duc plocon în birou...

— Ce, ești nebun ?... Asta ar fi o crimă anarhistă !... îi răspunse ea speriată.

— Și după ce-oi azvîrli bomba, să iau fînare de cîrpe muiate în gaz și să dau foc la tot !...

— Doamne, Ștefane !... și ea se duse și-l luă de mînă, dar el urmă ca un halucinat :

— Și cine mi-o sta împotrivă să mă omoare sau să moară !

— Ascultă ! și ea îl zgudui cît putu. Nu vezi tu copiii ?... Nu vezi tu cît sînt de nevinovați ?

— Tocmai că-i văd, o întrerupse el.

— Nu te gîndești, că dacă omori, vei fi omorît sau îngropat de viu în zidurile ocnei ; că acești copii vor purta ponosul de fii de ucigaș ; că vor fi arătați cu degetul și înlăturați de pe de rînd ; că vor sfîrși, ori uciși, ori ca tine prin temnițe ; că noi toți, care sîntem ai tăi, vom fi pierduți și necinstiți ; că chiar mișcarea socialistă va fi mînjită ca o speluncă de criminali ; că vei fi blestemat chiar de acei ce ți-au priceput sărăcia ?...

— Nu !... trebuie !... zise el.

Nevasta lui se gîndi acum și mai înspăimîntată și silindu-l a se uita în ochii ei urmă, zguduindu-l de mînă :

— Dar gîndește-te mai bine, Ștefane !... gîndește-te dacă fapta ta poate schimba în mai bine viața noastră a celor rămași !... Ucizi, aprinzi și ești ucis sau numai închis... Ei, dar ce-ai făcut pentru noi, cînd traiul nu ni l-ai schimbat în bine ; cînd ai dat tuturor motivul să ne urască și să ne ucidă prin suferințe încete... cînd tu, sprijinul acestor nevinovați copii, ești smlus dintre noi ?!... Apoi toată mișcarea murdărită, pentru că oamenii care doresc tuturor pace și înfrățire, varsă sînge ?...

— De tirani ! o întrerupse el. Oh, lasă-mă Lino, lasă-mă ! Sînt plin, mă-năbușă nedreptatea, mă sfîrșește foamea ; mă-nnebunește mila ce-o simt de voi !... Îmi tremură carnea de necaz și de durere... Uite Lino, nu mai pot să rabd !... Voi n-aveți pîine ! Noi toți sîntem fără pîine, cînd de mic copil am muncit și am produs milioane de pîini altora ! Azi strălucea soarele așa de frumos și mi-ar fi plăcut să fiu o vrăbiuță, care, liberă fiind, caută ici un grăunte, colo altul și trăiește ciripind de veselie !... Și eu simțeam sfîrșeală, mă simțeam îngreuiat de durere și am plîns !... Pînă atunci mă rugasem de fabricant și pîn-atunci primisem în suflet privirile lui tăioase și batjocoritoare ! Și-i ereau degetele pline de inele de aur ; mînele albe și subțiri, iar în casa deschisă teancuri de aur și de argint !... Și eu și voi și mulți murim de foame !... Și cînd știu că munca mea e acel aur, ce-l face fericit, îmi vine să sfîrșesc odată și cu mine, dar și cu el !

Din bunătățile acestui pămînt mare, eu, muncitorul care le însuflețesc și le dau gust și valoare, eu să nu-mi hrănesc corpul cu ele ?!... Copiii mei să plîngă de foame, pentru că tatăl lor care muncește n-are pîine să le dea, nu mai are unde să muncească !?... Dreptate-i asta ?! Oh, lasă-mă, lasă-mă, căci îmi vine să vă omor pe toți, ca să nu vă las pradă suferințelor grozave ; dar pînă m-oi omorî pe mine, să omor pe cîți oi întîlni în cale !... Acum îmi explic de ce Duțulescu s-a otrăvit cu mangal cu toată familia !

— Ştefane, Ştefănică, începu ea tremurînd. Eşti necăjit şi mila de noi îţi rătăceşte judecata! Uite colo, doarme Fănel al nostru! Acum un an a fost întîiul din 105 şcolari, fii de bogaţi, între care şi Victor al fabricantului!... Directorul mi-a spus: „Aveţi în Fănel un copil superior! Pricepe matematicele mai bine ca toţi şi e întîiul din 105!... De-o termina clasa, să-l întreţineţi în liceu.“ Şi tu însuţi vezi că ştie mai multă carte decît tine! Şi unui asemenea copil vrei să-i azvîrli pe frunte sîngele vărsat de mîinile tale?!... Să-l nimiceşti pe el?... Dacă la tine nu mai ţii, ţine la el şi la ceilalţi! Trebuie să-i păstrăm curaţi de orice tină, odraslele unor suflete curate cu toată sărăcia lor!

— Ah!... nenorocitul de mine!... Tu nu vezi că n-am nici pîine să le dau!?...

— Dar cinstea o ai! îi răspunse ea repede.

— Şi va muri de foame cu toată cinstea, urmă el.

— Nu! Nu va muri de foame! Cu puterile sufleteşti ce le are se va ridica la un trai mai bun, mai omenesc. Desenează frumos; scrie frumos ca şi un caligraf; socoteşte orice şi pricepe repede!... Se va ridica deasupra colegilor lui, oricîtă împotrivire ar întîlni în drum.

Şi tocmai tu să-l nenoroceşti prin crima ta desperată?... Noi avem datoria să-l sprijinim în năzuinţele lui. Pentru ridicarea lui să-ndurăm orice! Sîntem în noroiul sărăciei pînă-n gît, n-avem pîine, dar pe el să-l ridicăm în braţele noastre sus, cît vom putea de sus! Că ne sînt braţele slăbite de foame, încorda-le-vom în sforţări grozave, şi-l vom ţine sus, deasupra noroiului în care ne înecăm noi!

Pentru el şi cu el sus braţele noastre! Simte şi tu ca mine mîndria sufletească că fiul tău, lucrătorul sărac, e întîiul din 105 şcolari, fii ai bogătaşilor...

— Ei Linico, ai bogaţilor se vor duce înaintea lui. Vor fi întreţinuţi prin licee de părinţii lor. Vor trece clase „trăgînd la fit, copiind“ şi „ajutaţi cu puncte de trecere“ de către profesorii ce iau masa la părinţii lor, ori care primesc plocoane, cadouri, ... sau cu care petrec la băi şi pe de rînd. Cînd vor termina clasele vor obţine diplome, slujbe bine plătite, în care să muncească doar punîndu-şi iscălitura pe poruncile scrise şi alea de alţii!...

Fănel al nostru nu poate sui treptele strălucirii decît prin propriile lui sforţări, avînd împotrivirea tuturor fiilor de bogaţi, împotrivirea întregii clase de sus, care-l vor cunoaşte, după sărăcia noastră, că nu e d-ai lor. Şi să-ţi dau exemple:

Căpitan Duţescu e din ţărani şi a albit căpitan. Cînd fraţii lui vin în Bucureşti, el pleacă pe stradă cu ei, le vorbeşte, le explică şi nu se simte deloc ruşinat de fraţii, surorile şi neamurile lui ţărani. Le zice frate, surioară, vere, cumnate, unchiule, deşi aceia poartă opinci, iţari şi zeghii peticite. El a rămas omul neamului lui, dar şi bogaţii l-au lăsat să-mbătrînească căpitan!...

Apoi şi dacă se ridică vreunul mai sus, la cincizeci de ani moare, căci împotrivirile de tot felul l-au dat gata. Pe cînd celor din clasele bogate li se economisesc forţele, celor săraci li se storc, ca să-i dea în lume căzături trupeşti şi sufleteşti.

Iată viitorul celor ridicaţi din săraci... Fănel însă cum va putea să fie întreţinut prin şcoli, cînd n-avem nimic? Statul întreţine pe copiii protejaţi de către cineva mai sus ca noi... Tot lucrător dar va ajunge şi el.

— Se poate să rămîie şi lucrător, dar şi atunci va deveni un şef al socialiştilor, răspunse ea cu mîndrie în glas. Tovarăşii lui de robie îl vor vedea, din faptele lui, că el e o valoare pentru ei toţi şi se vor strînge împrejurul lui, dîndu-i puterea să înfrunte pe colegii lui de şcoală, ajunşi stăpîni, slujbaşi mari ori magistraţi. Şi-i va înfrunta mai bine ca tine. Tot dorul nostru de dreptate şi de trai bun îl moşteneşte în sînge. Toată revolta noastră îi dormitează în piept. Odată vor izbucni toate astea şi va fi măreţ. Cunoaşte-ţi copilul, care dă aşa frumoase probe, tu mai înaintea tuturor. Pentru el să îndurăm totul... să ne tîrîm chiar, dar pe el să-l ridicăm sus, cît vor putea să-l ridice braţele noastre de sus.

Ştefan nu mai găsi ce să răspunză. Cuvintele nevestei îl transformaseră prin tonul lor mîndru şi curat. Se uită spre căpătîiul patului unde dormea Fănel şi merse spre el. Voia să privească mai bine faţa copilului, pe care parcă acum vrea s-o cunoască. Se aplecă bine asupra copilului şi-l văzu că-i zîmbeşte.

— Fănel !... îl strigă el văzîndu-l deștept.

— Tătică, răspunse copilul, sculîndu-se în sus.

— Îmi pui speranțele în tine.

El nu mai putu să vorbească, înecat de plîns. Fănel se sculă repede și cu brațele sale albe ce se vedeau prin șofiliturile mînecii de cămașă, încolăci gîtul tatălui său, zicînd încetișor și ștergîndu-i lacrimile :

— Puiule tată !... Am auzit tot, tot... N-avem pîine !... Dar rabd și azi, ca și aseară !...

Ștefan îl sărută, îl strînse la sîn, zicînd în neștire :

„Speranța mea, speranța !“

— Mi-e milă de tine, tată ! tare mi-e milă ! îi spunea Fănel.

. . . .

II

Se făcuse ziuă. Copiii se deșteptaseră toți, dar rămăseseră în grija lui Fănel. Ștefan și nevasta lui plecaseră de mult să caute de lucru.

Ștefan de trei luni fusese înlăturat din fabrica unde muncea, sub motiv că face propagandă subversivă printre lucrători. În acest timp el se certase și cu unul din căpeteniile mișcării, care-l bănuia de spion.

Îndurerat de această învinuire, el părăsi clubul și nu mai făcu apel la sprijinul lor. Redus prin asta la propriele lui puteri, el își slei curînd toate economiile, și după ce împrumută de la prieteni mici sume, de un leu, și chiar zece, ajunse în stare de a muri de foame. Totuși el căuta pe de rînd de lucru, și de cîteva ori voise să intre la pavaj, dar poliția, care îl cunoștea de socialist, îl împiedica la timp, făcînd a nu fi primit nicăieri. Lipsa aceasta de lucru, îndepărtarea din organizațiile muncitorești, îi încuibau în cap ideile desperate pe care tot le repeta.

Nevasta lui, care pînă aci îngrijise de copii, plecase și ea să găsească pe la boieri rufe de spălat.

Dar și aci mașinele, atelierele de spălat rufe, cuprindeau și acest teren de muncă, și ea găsea de lucru pe la familiile evreilor, care o puneau să spele pe lucru de nimic : un franc pe zi și mîncare.

De vreo trei zile nici ea însă nu mai găsise de spălat, de aceea lipsa devenise îngrozitoare.

Fănel, copil de 12 ani, silit foarte de multe ori să mănînce pîine presărată cu sare măruntă și să bea apă să se desnece, înțelese sărăcia lor și răbda, văzînd că nu e nimic de făcut. Povățuit de mă-sa, care-i spunea că învățătura e mijlocul de a dobîndi știința, iar știința : mijlocul de a trăi bine, avînd de toate, el își făcuse hotărîrea de a învăța și de a pricepe tot ce citește. Prin cazna el întrecu pe toți colegii lui. Profesorul îl încărcă de laude, îl dete model tuturor și-i puse pe umeri galoane de plutonier. Fănel se mîndrea cu ele, și se căznea să le merite mereu.

Rămas acum cu frații lui mai mici, el încerca să le facă fel de fel de jucării, ca ei să-și uite de foame.

— Pîinică ! zicea Cristel, și după el începeau toți pîine, pîinică !

— Vine mama acuș, le răspundea el, și din nou le făcea jucării. Dar copiii nu mai vroiau să vază nici jucăriile și cereau pîine. Fănel căuta să-i potolească cu fel de fel de vorbe.

— Hai la plimbare...

— Pîine ! ziceau ei.

— Hai la mama !...

Și el, dus pe gînduri ca un om mare, îi plimba pe stradă în sus și-n jos. Copiii plîngeau și nici el nu mai putu să-i împace. Timpul trecea încet iar mă-sa nu mai venea. Dacă văzu, intră în casă și-i lăsă să plîngă...

*

Pe la prînz mama veni.

— Pîine, strigară copiii.

— Vine tat-tău cu ea, răspunse ea tristă.

— Ea privi la Fănel tristă și amintindu-și că trebuie să se ducă la școală, îi zise :

— N-am !... Du-te la școală, să nu-ți puie notă rea.

Fănel înțelese, își luă cărțile și plecă pe fugă la școală.

— Pîine, strigară iar copiii și doi, cei mai mici, se agățară de poalele ei, și se uitau în sus la ea, rugători și cu ochii scăldați în lacrimi.

Ea se uită în creștetul lor. Perișorul lor galbăn și moale, ochii lor acoperiți de undele lacrămilor, o făcu să-și ducă mîinile în cap și să-și înfigă degetele în părul ei tot galbăn. Se apucă de păr, se uită sus spre cerul cel albastru și oftă tare :

— Cerule !...

Se aplecă, luă copiii în brațe și-ncepu să-i sărute și să le spuie ca la niște oameni mari :

— Uite, n-am pîine. Credeți-mă ! Mi-e milă de voi, mai mult ca de mine... Să se poată, din carnea mea aș tăia și v-aș da vouă mîncare !... Copilași sărmani !... mai răbdați !... O să vie tăticu cu pîine...

Gîndurile o năpădeau. Îi venea să dea dreptate lui Ștefan, și să-l lase să se răzbune. În capul străzii se vedea și Ștefan venind trist, cu capul în jos, cu brațele atîrnînd, ca bolnav și bătut de toți dumnezeii.

— Uite-l ! Uite-l, începură copiii să strige, văzînd pe tat-său.

Cei doi din brațe cerură să fie lăsați jos, și cîte trei porniră pe fugă înaintea lui. Cel mai mic, neputînd ține la fugă ca cei doi, se-mpiedicase și căzuse lungit cu fața în jos.

Ștefan alergă numaidecît și-l ridică în sus mîngîindu-l și luîndu-l în brațe. Ceilalți îl urmară pe jos. Ajunse în fața porței, unde-l aștepta și nevasta.

O privire îi făcu să-nțeleagă fiecare că nici unul n-a adus pîine. Copiii văzîndu-i strînși începură iar :

— Pîine !

Fără să-și răspunză, ei se priviră iar spăimîntați. Copiii, văzîndu-i că tac, rămaseră și ei mirați și așteptînd cu captele în sus. Momentele erau grozave.

Un strigăt vesel de copil le izbi urechile : „Pîine... Pîine !..."

Ei se uitară amîndoi și văzură în fundul străzii venind un copil în fugă, cu două pîini în brațe.

— Uite un copil fericit ! murmură Ștefan. Tatăl lui i-a dat bani pentru pîine !

Copilul venea pe fugă, cu fața ascunsă de pîinile din brațe. Se apropie. Inima mamei începu să tremure... Ea se schimbă la față. Inima începu să-i bată cu zgomot și strigă :

— Fănel !

Copilul cu pîinile era Fănel al lor. Ștefan se repezi la el mirat și zăpăcit.

— Pîine ! zise copilul.

Și părinții și frățiorii îl ocoliră. El întinse pîinile către mă-sa, așteptînd să le ia.

— Cine ți le-a dat ? întrebă ea privind copilul ca p-o minune.

— Ce-ți pasă, ia-le ! Și tonul lui era serios și limpede.

— Speranța mea ! Speranța mea ! strigă Ștefan și se aplecă la el, îl luă în brațe și-l sărută iar...

— Unde îți sînt cărțile ? întrebă mă-sa. Fănel tăcu și se-ncruntă.

— Unde-s, speranța mea ? întrebă și tat-său.

— Le-am vîndut și am luat pîine pentru toți !

Amîndoi părinții izbucniră în plîns și căzură în genunchi în fața copilului, care se căznea acum să le șteargă lacrimile la amîndoi...

III

Sărăcia acestui muncitor fără lucru se umplu acum de cea mai sfîșietoare duioșie. Toată familia, strînsă împrejurul unei mese de brad, trasă lîngă pat, mînca pîine goală și bea apă.

— Ai pierdut lecțiile de azi, îi zise mama lui Fănel.

— Nu, știu bine, am citit tot pînă la cap, răspunse el.

Cele două pîini fură pe nesimțite isprăvite. Fărămiturile adunate și înghițite de copii. Toți priveau la Fănel, care acum se gîndea că a făcut rost de mîncare pentru prînz, dar ce va mai vinde pentru diseară. Puse gînd la cutia cu compasuri.

— Du-te la școală, îi zise mă-sa iar.

Fănel plecă. Tat-său plecă și el prin oraș, iar după lucru. Mama lui porni și ea iar prin oraș, din curte în curte, să caute rufe de spălat. Seara însă veniră amîndoi tot cu mîinile goale. Fănel era acum trist și dus pe gînduri. Ștefan se uită lung la Lina și se priviră așa fără să-și vorbească. În privirile lor însă se citea deznădejdea.

Cristel întrebă :

— Nu e pîinică ?

— Nu e...

Și concertul groaznic al lipsei de pîine începu :

— Pîine !

— Pîinică !...

Copiii nu pot pricepe că sînt momente grele în viață, cînd n-ai de unde să le dai pîine. Ei cer pîine și cer mereu, oricît le-ai spune că n-ai.

Ștefan plecă iar.

— Unde te duci ? îl întrebă Lina.

— Nu știu !

— Ai în ochi și-n gînd pe Fănel ; să nu greșești ceva care i-ar nenoroci viața... Ține minte asta ! îi mai strigă ea.

Apoi, rămasă singură, începu și ea să se pregătească de drum.

— Unde mergem mamă, o întrebă Fănel.

— La Clubul muncitorilor... și tăcu...

Îmbrăcată, ieși cu ei afară și-ncuie ușa. Porni apoi, cu unul în brațe, cu altul de mînă, iar Fănel ținea pe un altul de mînă.

Strada era întunecoasă. Felinarele rare. Lumina lor slabă era întunecată de roiurile de fluturi ce zburau și se-nvîrteau împrejurul sticlei felinarului.

Încet, încet mergea Lina cu copiii. Pașii mărunți ai copiilor cu greu străbăteau distanța. De la Cotroceni, unde sta, și pînă la capul bulevardului, făcu mai mult de trei sferturi de ceas.

Cristel începu să plîngă de osteneală.

— Să-l iau în brațe, mămică, zise Fănel.

Lina oftă și luă și pe Cristel în brațe. Acum avea doi în brațe.

— Mai iute voi ! și ea începu să meargă mai repede. Pe bulevard se odihni de două ori. Aci lumina era puternică, birjele treceau în goana cailor, automobilele și tramvaiele electrice treceau cu zgomot. Copiii uitîndu-se, rămîneau în loc. Neieșiți din mahalaua lor, priveau acum furnicarul acesta de lume, de trăsuri cu felinarele aprinse, automobilele și tramvaiele...

— Mergeți înaintea mea...

Cu-ncetul străbătu bulevardul, Calea Victoriei și ajunse la Club.

Ea știa Clubul unde e, dar niciodată nu intrase acolo și nu cunoștea pe nici unul din conducătorii mișcării. Se pomeni într-o mică curte pavată, în care foiau fel de fel de lucrători.

— Bună seara, zise ea grupului ce-l întîlni vorbind afară.

— Bună seara, tovarășă !

Apoi ei își urmară convorbirea înainte. Ea nu cunoștea pe nici unul. Ușa de la sala mare era deschisă. Înăuntru văzu două șiruri de bănci de o parte și de alta a sălii, ocupate toate cu oameni care ascultau ca niște școlari cînd le place cursul. În fund era tribuna roșie, înălțată pe un piedestal ca de 50 centimetri.

De laturile tribunei un șir de mese și scaune, ocupate de femei, probabil fete și femei d-ale socialiștilor.

La tribună vorbea un om cu barbă mare și neagră, cu obrajii rumeniți ca doi bujori. Ea își aținti privirea în ochii strălucitori ai vorbitorului și începu s-asculte.

„Prin unirea noastră a cît mai mulți, a tuturor care ne cercetăm pricina nevoilor noastre, vom ajunge să fim o forță, peste care guvernele de clasă ale vremii de azi nu vor putea trece fără pericol. Cu cît vom fi mai mulți, cu cît vom căuta să facem propagandă ca mulțimea de sute de mii a lucrătorilor de diferite bresle să vie și să se unească cu noi, cu atît puterea noastră se va impune, cu atît viața noastră se va îmbunătăți. Cît timp vom rămîne dezbinați nu putem fi o forță, și peste toți guvernele pot trece cu nepăsare, nenorocindu-ne, prigonindu-ne, dîndu-ne pradă tuturor speculanților și tuturor suferințelor ucigătoare..."

Cuvintele acestea ale vorbitorului cu barbă ea le văzu că sînt drepte, și suferința ce o îndura ea i le cristalizase în cap ; simțea că și ea ar fi în stare să vorbească tot așa de drept ca și acel vorbitor. Furată de propriile ei gînduri, ea nu mai putu s-auză cuvintele vorbitorului, cînd fu trezită de un ropot de bătăi din palme și de strigăte de „bravo“ ce se strigau de cei de prin bănci. După ce se potoli zgomotul, ea ascultă iar :

„Nevoile noastre sînt mari... Mașinele se înmulțesc zilnic și înlocuiesc brațele noastre din ce în ce mai mult. N-ar fi un rău înmulțirea mașinelor, dacă ele ar fi proprietatea noastră comună ; adică ar fi ale noastre. Ele sînt ale patronilor, care ne înlocuiesc pe noi cu ele, și ne lasă fără lucru, adică muritori de foame...“

Aci Lina iar fu furată de gîndurile ei proprii și nu mai auzi. Apoi gîndurile ei începură s-o neliniștească. Începu să-și simtă pieptul umflat. Nările i se măriră, i se încruntară ochii, începu să tremure și luînd copiii de mînă, plecă cu capul în sus printre locul lăsat între șirul de bănci, drept către tribună.

Încruntarea ochilor ei, expresia aceea de hotărîre, faptul că era urmată de patru băieți ce se țineau toți de mînă, atinti privirile tuturor asupra ei. Însuși vorbitorul cu barbă se opri și privi neliniștit.

— Ce vrei, tovarășă ? o întrebă vorbitorul.

— Să vorbesc ! răspunse ea hotărîtă.

— Poftim ! și el se dete jos și rămase în picioare. Ea se sui sus pe tribună, unde o urmară și copiii. Aproape toată mulțimea din sală, ca împinsă de o forță necunoscută, se ridică în picioare într-o mută așteptare.

— Tovarăși, începu ea. Culoarea roșie a acestei tribune îmi amintește de scuipatul roșu al celor ofticați de prin fabrici și de la munca patronilor !

Am venit aci ca să-mi spun și eu durerea de soție și de mamă, care n-are nici pîine goală pentru copiii săi.

Am venit aci, fiindcă am credința că de aci apăsații pot să-și spună durerile ; pot să-și spună gîndurile lor de adîncă și groaznică durere sufletească. Cei ce plîng, cei ce simt că mor de foame, au dreptul să-și spună cu tot focul durerea ce o simt, ca d-aici durerea lor să zguduie inimile tuturor, să iasă din sală pe strade și să umple tot orașul îngrozitoarea durere a muncitorilor fără pîine ! Să le strige cu glasul celui fără speranță : în paharele băuturilor voastre e sîngele muncitorilor ce mor de foame

numai pentru voi ! în aurul ce-l risipiți în orgii și desfrînări, e viața celor uciși prin muncă și foame ; în vinul care-l beți e sufetul copiilor scrofuloși, îngălbeniți de nemîncare și pieriți ! Durerea mea și a multora ca mine care suspină și gem de foame să-i dezbete, să-i trezească, să-i înfioreze, să știe și dînșii că e durerea celor fără pîine !

Asta voi eu ! Asta voi eu, mama care se zbate în chinuri neînchipuit de grozave, cînd copiii cer : pîine, pîinică, mamițică !...

Ea ridicase pumnii în sus. Privirea era cruntă și parcă îi zburau scîntei din ochi. Toți ascultătorii sculați în picioare, fără să-și dea seama, ridicaseră și ei brațele în sus, sorbindu-i cuvintele. Ea se oprise, dar ascultătorii păreau că nu mai suflă, în fața acestei mame desperate.

— N-avem deloc pîine, zise și Fănel, care se ridicase în picioare pe scaunul tribunei ca să vază de lîngă mama lui pe ascultătorii din sală.

— Copil și mamă ai vremurilor de azi ! strigă bărbosul cu obrajii ca doi bujori.

Un ropot de aplauze izbucni de pe de rînd. Tribuna fu ocolită și copiii luați în brațe...

— E soția tovarășului Ștefan, șopti unu !... Silescu, care din biroul lui auzise totul, veni la ea și strîngîndu-i mîinile îi spuse :

— Curaj tovarășă... eu sînt Silescu... Tovarășul e Bujor... Spune tovarășului Stoica că-i cer iertăciune și-l rog să vie iarăși la noi, ca la niște frați, pe care durerea celor fără pîine, cum foarte cu adevărat ai spus, ne strînge într-o familie mare ce va deveni puternică și ea odată...

Apoi toți veniră să-i strîngă mînele și să-i vorbească. În fundul sălii începuseră șoapte. Copiii întrebați dacă au mîncat de aseară spuseră că nu, și atunci li se dete de la bufetul clubului covrigi, bomboane și alte lucruri gustoase. O colectă se formă în grabă, ca să-i vie în ajutor. Lina nici nu știa, ci mîngîiată și încurajată de toți le spunea tuturor cum a umblat și ea și bărbat-său pe de rînd după muncă.

Tovarășul Bujor merse la ea și începu să-i vorbească :

— Iubită tovarăşă, să nu crezi că vrem să te umilim, rugîndu-te să primeşti din partea noastră, familia cea numeroasă a muncitorilor, un mic ajutor... Noi, care sîntem în lucru, putem să venim în sprijinul dv. Primeşte acest mic sprijin, te rog, primeşte-l!...

— De ce tovarăşi, o... murmură ea, dar el îi puse banii în sîn.

— Ia-i, ia-i, strigară cu toţii.

— Mîine venim cîţiva la tovarăşul Ştefan, începură alţii...

— Se cere un lucrător maistru la o fabrică, şi mîine va intra şi el, spuse Silescu...

Femeile care erau în sală umpluseră buzunarele copiilor cu bomboane şi cutii de rahat.

Cînd se sparse întrunirea, Lina fu petrecută de un cîrd de tovarăşi cu femeile lor pînă în bulevard, unde o puseră în tramvaiul electric.

La capul podului Malmeson, se dete jos şi porni cu copiii pe jos, în mahalaua ei.

Pe la poarta casei, Ştefan se plimba în sus şi-n jos.

— Tu eşti, Lino ? o întrebă el.

— Eu.

— Unde ai fost ?

— La tovarăşi, răspunse Fănel.

— Da mă, la tovarăşi, spuse şi Lina — şi bătu sînul care zornăia a gologani. „Trăiască tovarăşii!“ spuse ea cu curaj.

— Ce nebună ! zise el. Dar ea îl apucă de mînă, şi la lumina slabă a felinarului de la poartă îl privi in ochi şi îi zise puternic :

— Unire, muncitori, unire,
În lupta pentru dezrobire !
Voi formaţi marea familie a acelor fără pîine ; a acelor dezmoşteniţi de drepturi... Unire, unire pînă la moarte !

— Da, tată, da ! zise şi Fănel şi apucîndu-l de mînă, îl tîrî spre casă.

NEVESTELE LUI MOŞ DOROGAN

(1916)

NEVESTELE LUI MOȘ DOROGAN

I

— Se vede, tată, că așa e făcut omul, zise moș Dorogan privind gînditor și rezemîndu-se într-un cot. Se gîndi mult și urmă : D-aia s-o fi zis : „ochii omului sînt rupți din mare : de ce are, d-aia cere ; de ce-i dai, d-aia ar mai vrea ; că inima multe cere și ce chin cînd n-ai putere să îi faci după plăcere !“

Și pironindu-și privirea în zările albastre, prinse să povestească cu tîlc, cum poate eu nu voi izbuti.

„Eu n-am pus cununii decît una, dar neveste am ținut destule. Am avut și oacheșe, cu ochii plini de foc, ce simțeam că-mi dogoresc inima cu privirea lor ; am avut și bălane, cu ochii căprii și mari, rumene la față ca cireșele în mai, cu părul lung și galben ca beteala ; și măruntele, de să le pierzi în brațe și să le ridici pe opincă, să le poți săruta mai bine ; și-nalte ca trestia, cu mijloc subțire și piciorușe albe.

Cînd m-am însurat întîi eram de 18 ani și lucram la un fierăstrău în munte. Pînă atunci păzisem oile ; știam să cînt cu cavalul de adormeam și apele. Peste drum de fierăstrău era casa unui mocan, ce avea o fetiță de-o sorbeai într-o lingură cu apă nu altceva. Avea părul galben și lung ; obrajii cireșe pîrguite ; ochi mari, căprii și plini de duioșie. Tot văzînd-o și-n culcare și-n sculare, mă păli dragostea peste inimă și începui s-o visez noaptea. Încetul cu încetul, mi se părea lumea pustie cînd n-o vedeam, și prea plină cînd o zăream ori o întîlneam în cale. Simțeam că s-a aprins în mine un foc, o dogoare, ce părea că-mi arde coșul pieptului. Cînd se mai oprea fierăstrăul, apucam cavalul și începeam să cînt de stăteau și drumeții-n loc. Ciobanii își opreau turmele din mers și cîinii, ori de pe unde erau, se strîngeau în juru-mi; unii urlau, alții mîrîiau pe labe, iar alții lătrau cu capul în sus. Ea, Maria, ieșea în prag și asculta cîtă vreme cîntam.

Într-o seară, o prinsei la izvor și-o luai de mînă, dar uitasem toate vorbele ce gîndeam să i le spun.

— Lasă-mă Marine, zise ea, ne vede mama!

— Mi-ești dragă, îi răspunsei eu oftînd și privind-o de-mi venea să plîng.

— Ne vede mama!...

— Vrei să fugim amîndoi? o întrebai eu tremurînd.

— Unde? îmi răspunse ea.

— În lume, uite-o cît e de mare.

— Ne-o găsi tata!...

— Ne ducem departe, departe...

— Atunci fie, zise Maria, tremurînd lîngă mine.

— Du-te de-ți ia primenelile tale și eu p-ale mele și să ieși în amurg aici, că te aștept.

Muncisem la fierăstrău trei luni și nu luasem nici un ban, iar acuma trebuia să mă lipsesc de tot!... Din slugăria mea la oi, aveam în chimir douăsprezece lire turcești. Mă dusei în magazia fierăstrăului, îmi luai traista și gluga; mai pusei cuțitul la brîu, îmi luai bîta cu lance în vîrf și ieșii afară să mă gîndesc încotro s-o apuc cu ea. Îmi jăruia toată carnea; vream să mă gîndesc și nu puteam deloc.

Se înmurgi bine. Luminile se aprinseră în case și o văzui venind. Gîfîia și tremura.

— Haide! Și o luai de mînă și pornirăm prin dosul fierăstrăului. O sumedenie de scînduri erau trîntite pe de rînd. Îmi făcui planul să fac o plută și să plecăm pe Argeș la vale. Îi spusei și ea răspunse:

— Fă ce știi, a ta sînt.

— Stai aci, să mă duc să iau cuie.

Îi lăsai gluga și toate și mă întorsei la magazie. De aci luai cuie în sîn și mă-ntorsei. Chibzuii pluta, o prinsei bine, pusei butuci sub podul ei ca să plutească cu noi amîndoi și-o împinserăm pe apă. Ne luaserăm un mațol, drept stici, și ne suirăm pe plută. Frică nu-mi era căci pe plutele de brazi ce veneau din munte mă jucam de multe ori. Și nici ei nu-i era frică.

Pornirăm pe întuneric.

O așezai în mijlocul plutei și-i aruncai pe umeri zeghia mea. Eu rămăsei în picioare, să țin pluta pe vierul apei și să n-o izbesc de plăvii. Cînd ieșii din dreptul Curții-de-Argeș, șezui jos, lîngă ea, și-o apucai de mînă. Ea tot tremura.

— De ce tremuri? o întrebai.

— Nu știu, răspunse ea.

— Nu-ți fie frică... mi-ești dragă, și-o sărutai pentru întîiași dată. Ce-am simțit cînd am sărutat-o!... Parcă mi se umplea pieptul!... parcă mi se umplea inima, dorul și sufletul!... Știți voi ăștia care vă tîrguiți nevasta ca pe vite în obor!?... Îmi bătea inima să se spargă, și nu numai a mea, dar și a ei. Amîndoi am început să tremurăm, cuprinși de-o bucurie, de un ceva neînțeles și din cale-afară de bun. Mi-am băgat mîinile în sînu-i, care dogorea ca o sobă — și i-am apucat o țîțică!... Era mică, ascuțită ca un ou de biblică și tare ca o gutuie. Mi s-a făcut rușine și... m-am pitit cu capul în sînu-i; dar cînd am simțit gropița dintre sîni, am sărutat-o și mi-a venit un curaj așa de strașnic, de parc-aș fi tras de-a dușca o oca de vin!... Stelele sclipeau pe cer, iar noi pluteam pe Argeș la vale, îmbrățișați, fermecați de plăcerea dragostei dintîi... Mi-era cald și parcă inima vrea să iasă afară din mine. O strîngeam, o înăbușeam în sărutări, ne alipeam unul de altul, și... nu mai știam de noi!... Eu, ca un copil al nimănui, mergeam fără țintă, neștiind unde să mă opresc, dar îmi ziceam să ies la vale, departe, departe. Ne strîngeam în brațe, de ne trosneau oasele!... Nu vorbeam nimic, nu știam ce să vorbim, decît: „mi-ești dragă, mi-ești drag!“... Feții moșului, am văzut ce dulce-i viața, cînd te prinde dimineața, cu iubita-mbrățișat și sătul de sărutat!... Doamne, singur mă gîndesc, pentru ce mă zăbovesc, dacă, gîrbov, nici o fată, nu mai vrea, ca altădată, să-i pui stînga căpătîi, și cu dreapta s-o mîngîi! Unde-i vremea cea de-atunci? Cînd treceam zăvoaie, lunci, cu Maria cu ochi mari și cu dinți mărgăritari!... S-a dus vremea și uite, eu, am rămas de capul meu, să-mi plîng mîndra tinerețe, cînd aveam să mi-o resfețe, copilițe cu ochi mari și cu dinți mărgăritari!

A doua zi, soarele vedea mergînd pe Argeș la vale o plută cu doi tineri îndrăgostiți, ce-și uitaseră de griji și de orice pe lume.

— Hei Măriucă, îi zisei, tu să spui că mi-ești soră, ca să nu dăm de bănuit vreunui sprințar, care să ne strice dragostea.

— Așa am să spui, bădică, răspunse ea și mă privi, Doamne! cu niște ochi dulci, umezi, care-mi spuneau că vrea să fie a mea și numai a mea! Mergeam mereu la vale și soarele se ridica treptat. În glugă mi se brodise o pîine, ce-o luasem de cu ziua de la han, și era întreagă. Am rupt-o și am încput s-o mîncăm. Era bună amestecată cu dragoste. Pe la ziua jumătate, începui să mă gîndesc, cam unde să ne oprim. De rumân, rumân sînt, *dar p-atunci n-aveam nici un rost. Rămas fără părinți, alunecasem și prin străini și mai-mai că nu știam din ce* sat a fost tata și dacă avea ori nu vreo avere. Cum v-am spus, aveam la mine 12 lire; dar cu cîtă trudă strînsesem banii ăștia. Și dacă m-apucam să-i cheltuiesc cu însurătoarea, nu știam cum oi mai putea să-i fac la loc. Mi-adusei aminte de un boier la care păzisem oile doi ani. Tocmai ajungeam cu pluta în dreptul moșiei lui. Cunoșteam zăvoiul, malul, vadul unde spălasem de atîtea ori sidilele de brînză. Mă hotărîi să mă opresc la el și să intru pe-o leafă, oricît de mică; dar să mă primească cu nevasta. Știam să fac caș, brînză de burduf și fel de fel de lăpturi. Am oprit dar pluta în dreptul zăvoiului și am scos-o la mal. Ciobanii lui tocmai aduceau oile la adăpat.

— Hei, Mărine!...

— Hei, Toloșcane!...

— De unde vii?

— De unde-am plecat.

— Păi... de unde-ai plecat?

— De unde viu.

— Și-încotro mergi?

— Unde mă duc.

— Păi, un-te duci?

— Unde-am plecat!

În sfîrșit, l-am fiert pe bietul Toloșcan și apoi i-am spus:

— Viu cu soru-mea, să intrăm amîndoi la boier.

Am plecat la sat. Băieții, cum m-au văzut, au început să strige:

— Te-ai însurat Mărine, să-ți trăiască! Și cînd ai pierdea-o, frati-meu, s-o găsești la mine-n brațe!

— Dați-vă focului mă, e soru-mea, le răspundeam.

— Tii, da frumoasă soră ai, dă-mi-o mie! zicea cîte unul.

Ba șterge-te pe bot, soru-mea e logodită, dar logodnicu-i e luat în oaste.

— Și prostu i-a dat voie să plece de capul ei!...

Am ajuns și la curte. Boieru cum ne văzu:

— Te-ai însurat, Mărine?

Lui nu-i puteam minți și-i spusei dreptul:

— Da conașule, mi se făcu și mie, și m-am însurat; dar să nu spui în sat, că mi-o fură flăcăii.

— Să-ți trăiască Mărine! Dar știi că tare e frumoasă nevastă-ta?

Eu tăcui. Maria se-nroși și lăsă capul în jos. Văzui eu că vărgătura ar fi vrut să-mi șterpelească bucățica; dar mă gîndeam: „cocoș tu, cocoș eu, aida să vedem care o ști să ție a lui pe Măria".

— De cînd ai luat-o?

— De două luni, minții eu.

— Bravo!

— Am venit să mă bag la d-ta!

— Te primesc.

— Dar și cu nevasta...

— Și, zise el.

— Ce-mi dai?

— Ce ceri?

— Cît socotești d-ta.

În sfîrșit, tura-vura, de colo pînă colo, îmi dete zece lire pe an, preț mare de tot pe vremea aia.

— Dar nevasta o bagi?

— Nevasta nu, dar să șadă cu mine.

— Ar putea și ea mulge vacile, vedea de păsări și i-aș da și ei zece lire pe an.

— Bre! mă gîndii eu, hai, fie și zece lire... Și-am băgat-o și pe ea. M-am dus cu un car boieresc și mi-am adus pluta acasă, adică în curtea boierului. Mi-am făcut din ea un pat, un hambar, o masă și un dulap, iar rămășițele le-am vîndut. Boierul ne dăduse cuinea pe seama noastră. Roboata era ușoară, făceam pe isprăvnicelu, iar Maria pe femeia de curte. Da la păsări, la oretenii și avea grije să mulgă două vaci și două bivolițe. Și ce bine trăiam cu Maria! Cînd s-apropia noaptea, parcă s-apropia ziua de Paște. De pe la nămiez începea să mă furnice prin piele și seara încuiam ușile bine, stingeam ciobul, ne dezbrăcam și ne culcam amîndoi. Cînd ți-e nevasta frumoasă, stingi ciobul devreme în casă. Și dacă și tu-i ești drag, ea te așteaptă seara în prag; iar noaptea îți pare mică și plapuma ușurică, cînd ți-e mîndra mititică.

Hei, dragii moșului! Mare prostie a făcut dumnezeu, cînd a lăsat bătrînețea. Trebuia să lase viață fără de moarte și tinerețe fără de bătrînețe!... Ce să mai mă fac eu acum, cu pletele albe, cu spatele cobiliță, cu mușchii piftie, o herbeliște de om fără dinți, fără măsele și fără rumeneală în obraz? Mă uit ca lupul legat cînd trec mioarele la iarbă, și le-aș strînge în brațe ca odinioară. Inima tică, e tot inimă, pofta tot poftă, dar nu mai e putere. Cunoașteți vorba țiganului...

...Și cum vă spun, trăiam bine cu Măriuca mea. În vremea cositului plecam la cîmp și ea-mi aducea demîncare. Trecuse abia o lună și jumătate! Eu luasem aminte că boierul îmi purta sîmbetele. Pentru un pahar de apă ce i-l aducea Maria, el îi da un sfanț.

— Ascunde-l, că te vede cocoana și-i tare zgîrcită, îi zicea el, și apoi mai glăsuia: nu-i spune nici lui Marin, că el se laudă și află cocoana. Apoi îi mai da cîte ceva și-o mințea că are să ne cunune. Într-o zi, hoțomanul a început să mă asemene cu el. Mă vorbea de rău, pînă a venit vremea de i-a zis:

— Ce frumoasă ești, Mario, de te-ai iubi cu mine, ți-aș da o basma cu bani.

— Vai de mine, mă află Mărin, și mă taie bucățele.

— Ce proasă ești, de unde o să afle?...

Și au tăinuit ei mult, pînă au început a o da la brazdă.

Mă pomenesc că într-o zi mă trimite tocmai la Curtea-de-Argeș să cumpăr de la fierăstrău un car de blăni. Ce era să fac? Am plecat. Dar aveam patru cai voinici și iuți ca zmeii. M-a ars prin inimă, dar mi-am zis: „O să fac pînă colea, Curtea-de-Argeș!“ Și-am început să mîi. Trei poștii le-am călcat în cinci ceasuri. Într-un ceas am încărcat scîndurile și am și pornit-o îndărăt. Cei de la fierăstrău întrebau dacă Maria a plecat cu mine, și unde sînt; dar eu, nici socoteala n-am vrut să mi-o cer, și am plecat. Mînă! Ori caii or plesni, ori eu oi ajunge în noaptea aia acasă. Cînd se întuneca, mai aveam o poștie pînă la mine. Caii erau leoarcă de nădușală, dar îmi făceam socoteala: „De-o muri vreunul, ce avea să-mi ia boierul?“ Cînd îmi închipuiam pe Măriuca în brațele vărgăturii, îmi venea amețeală și-mi vîjiia capul! Știam, că după cum eram eu meșter să-mi pui tot dorul inimii în glasul cavalului, tot așa și boierul era meșter să-și puie în cuvinte pofta inimii. Era un boier tînăr, care-ți făcea un cîntec din zborul unei vrăbii. Se uita, diavolul, la un nor de pe cer și începea să spuie, de rămîneam cu gura căscată, așa de le lovea pe tocmai. I-am zis odată:

— Aba, conașule, meșter ești la ticluit vorbele! Parcă le ai în buzunar ca pe tabacherea cu tutun. Ia fă d-ta un cîntec ălor vrăbii. Și el începu, țiu minte ca acum:

Vrabia și vrăbioru,
Uite,-mi spun ce-nseamnă doru.
Lui îi place, ei își plac,
Amîndoi din cap își fac;
Se-ntîlnesc și ciripesc,
Și apoi să-ndrăgostesc...
Dacă niște păsărele
Și fac dragoste-ntre ele;
Dar eu și cu cea de-mi place,
Pentru ce oare n-aș face?

Era dat necuratului nu altceva. Vorbea de te ungea la inimă și mă gîndeam: „Hoțomanul ăsta, de n-oi fi cu ochii-n șapte, îmi fură inima Măriuchii“.

Mă punea uneori să-i cînt cu cavalul și el asculta. Și cîntam din inimă; așa cum îmi venea mie să zic în suflet.

— Măi Mărine, e în tine un cîntăreț mare, dar crescut în lească, zicea el. Cocoana lui era frumoasă, dar nu ca Măriuca mea. Era bălană, nu rîdea, n-avea lipiciu ali-i mele pentru toată lumea. De-ar fi zis boierul: hai să schimbăm cu nevestele, eu n-aș fi primit tîrgul.

Am ajuns după culcarea oamenilor, am oprit căruța departe de curte și-am plecat singur să-mi văd bănuiala.

Încet-încet, m-am apropiat de cuine și de-a bușilea m-am dus sub geamuri și m-am pus s-ascult, să vedem, aud răsufletul Măriuchii, ori aud șoapte cu cineva? Auzii șopate. Hii! Asta nu e semn bun! Și mi se ridică căciula pe vîrful capului. Scosei cuțitul și-mi pusei în gînd să-i toc. Mă-ndreptai spre ușă, o împinsei, dar ușa era încuiată. Mă repezii cu umărul în ea, nu se clinti din loc. Strigai:

— Mario, descuie ușa!

Dar ea se făcea moartă ca vulpea.

— Făi, deschide ușa!

Deloc, tăcea chitic.

— Deschide-ți zic!

Auzii o șoaptă:

— Stai aci! era glasul boierului.

Mă dusei la geam, îl spărsei și mă uitai înăuntru.

— De-astea mi-ai fost?... Na! și azvîrlii cuțitul unde credeam că sînt ei.

— Au! m-a tăiat, răcni ea.

— Săriți, strigă și boierul.

Atunci mă îngrozii, și o rupsei la fugă. Credeam că am făcut moarte de om. Și p-atunci omorîtorii se spînzurau de către stăpînire. Fugeam mereu. Dar unde? Iar în lumea largă.

II

Mersei toată noaptea. Mi se făcu ziuă departe de boier, poate cale de două poștii. Trecusem Argeșul și o luasem de-a lungul Vlășcei. Pe sub nămiezi mă oprii la un alt stăpîn. Cum mă știa vrednic, fui primit și trimis la oi.

Mi-am luat obiceiul meu de mai nainte. Începu însă să mă ajungă dorul de Măriuca și-mi părea rău de ceea ce făcusem. Mă gîndeam că oi fi omorît-o săraca, pentru o greșeală numai. Simțeam că aș fi iertat-o, cu făgăduială să nu mai facă. Dar de, năravului îi e mult pînă te iei de el, că de lăsat, cam anevoie te lasă. Stînd la oi, nu mai știam nimic de ea, dar dorul mă prindea din zi în zi mai mult. Mai cu seamă cînd o visam noaptea, dimineața îmi venea să plîng și să plec îndărăt. Mi-era însă că m-o prinde cineva și m-o trimite la spînzurătoare. Îmi făceam planul s-o uit; dar seara, cînd apucam cavalul și îl umflam, răsunau zăvoaiele și tăceau și privighetorile din cîntec.

Începui să mă duc seara în sat, pe linie, pe unde se strîngeau furcării. Mă împrietenii cu băieți și-i făcusem să se țină după mine ca și oile boierului. Eram prieten cu toți și-ncepură chiar ei să mă îndemne să glumesc și eu cu fetele. Ca ursul, dedulcit la miere, îmi lăsa mie de mult gura apă după zbeiguieli și pupături, dar nu îndrăznisem! Haida, haida, începui cîte puțin: într-o seară cu una, într-alta cu alta, pînă cînd se obișnuiră și ele cu mine și glumeam cu care vream. Ei, dar nici una nu mi se părea caldă și frumoasă ca Măriuca! Una oacheșă, cu niște ochi întunecoși în care parcă ardea ca un foc în fundul unor găuri adînci, mă agăță mai zdravăn de inimă. Avea lipiciu, zîmbea, dar nu ca Măriuca...

Îmi făcui socoteala cît o să mai stau flăcău și într-o seară îi zisei:

— Ei, Catrino fată, eu vreau să mă-nsor; tu vrei să te măriți?

— Cu cine bădică? mă-ntrebă ea.

— Uite cu cine: cu feciorul tatei! Pricepi tu? Feciorul tatei vrea să ia pe fata mumă-ti, dar e vorba: vrea feciorul tatei — vrea să știe dacă place fetii mumă-ti.

— Îi place, răspunse ea.

— Ce zestre are fata mumă-ti ? întrebai.

— O vacă, trei porci, zece oi, loc de casă și țoalele ; dar băiatul tată-tău ce are ? mă-ntreabă și ea.

— Cavalul, fetică, și cred că e destul !...

Și-am început să-i cînt așa de duios, de-mi părea că și frunzișul m-asculta și cădea jos. Am fermecat-o și m-am învoit s-o cer la tată-său. Prostie mare !

Cînd m-am dus s-o cer, m-a făcut golan, slugoi, și că nu-și dă el copilul după o haimana din lume : azi aici, mîine în Focșani. Golan eu ?... Mi-au venit dracii, am înfierbîntat cavalul și... am fugit cu ea la tîrlă !

Dimineața, foc, pieire, că de ce-am făcut așa...

— Păi, dacă ți-am cerut-o și n-ai vrut ?

— Păi, că o să te dau în judecată, bagabontule !

— Și o să-mi iei cavalul : procopseală !

Ce era să-mi facă ? Mi-a lăsat-o la tîrlă...

Cu asta am stat cinci luni. O învățasem să facă urdă, caș, brînză de burduf și lapte gros. Ei, dar dorul de Măriuca mă prindea din zi în zi ! Începui s-o visez iar, și mă socotii, că de-a dat-o la brazdă, a dat-o un boier, și ce boier, dat naibii la lovit vorbele ; nu era un om de rînd și am hotărît-o iertată. Îmi făcui planul să mă duc s-o caut și de n-o fi murit, să mi-o iau iar. Nu-mi venea mie să crez că Măriuca să moară dintr-o lovitură de cuțit azvîrlit pe întuneric. Mă uitam la Catrina, care rămăsese grea și se pătase pe ochi ca o altă aia. Hiii, Măriuca avea ochi mari, căprii, pe care nu-i puteam uita nici ziua, nici noaptea. Mă gîndii, mă răzgîndii, și-mi zisei : bună legea turcească, că-ți dă voie să iei oricîte neveste vrei. Dar la noi, lucru dracului, nevestele pot avea pe pitiș șapte-opt bărbați !... Ce să fac ! Măriuca mi-era dragă ; de Catrina nu mă-nduram. Ziceam : mi-o face vreun călifar de băiat, să-i dau cavalu în mînă și să doinească cu el s-adoarmă apele în vad... Și nu dam de leac dorului : de-o parte Catrina, grea cu băiatul, de alta Măriuca cu obrajii ei, cireși de mai ! Le-aș fi luat p-amîndouă, dar auzisem că oricine are două neveste e închis de stăpînire numaidecît. Istoria dracului : eu cu cavalul meu mi-aș fi făcut o turmă de neveste și aș fi

făcut sute de băieți cîntăreți ca mine — poate azi suspinau munții de la un cap la altul de duioșia cîntecului lor... Mă hotărîi să fug și să caut pe Măriuca să mi-o iau, dar îmi făcui planul să nu-mi stric nici rostul cu Catrina. Îi spusei ei deci că am niște bani tocmai în munte, să vază ea de oi patru-cinci zile, pînă m-oi întoarce, și, într-o dimineață de mult, mi-o sărutai de plecare, îmi luai cavalul la chimir, gluga și ciomagul și șterge-o ! În două zile haida-hai, ajunsei în satul unde lăsasem pe Măriuca. Frică mi-era ! Zic, unde să trag eu acum ? Mă dusei la o femeie bătrînă ce da cu bobii.

— Mamă Ioană, mă cunoști ?

— Ei, bată-te norocul, păi... nu ești Mărin ?

— Eu sînt, dar Măriuca mea ce face ?

— Măriuca ta... s-a dus din sat.

— De mult ?

— De patru luni.

— De ce ?

— A simțit cocoana și i-a dat socoteala.

— Și unde s-a dus ?

— De, s-o fi dus la satul ei.

Parcă m-a ars prin inimă, nu că a mai prins-o cu boierul, ci că a plecat de tot. Îmi venea să plîng. Pusei fruntea pe capul bîtei și dădui slobod inimei.

— Să nu mai spui, mămucă, că m-ai văzut, și na doi gologani cinste. Ah, îmi părea rău, de mă tăia pîn-inimă !

— Nu spui, maică, zise baba.

Și eu plecai înainte spre Curtea-de-Argeș. Dar ce drum lung și lin de chin ! Parcă îmi tăia cineva picioarele ; parcă îmi sorbea puterea, sîngele și sufletul din mine !

Am ajuns și la fierăstrău. Intru înăuntru și găsesc din vechii prieteni ce m-ascultau cîntînd cînd aveam chef.

— Hei Marine, unde-ai fost ?

Și le-am spus multe, dar nu că sînt însurat.

— Măi, știți voi ceva de Măriuca ?

— Păi n-a fost fugită cu tine, diavole ?

— Și unde e ?

— E măritată !

Aici, parcă mi-a dat cu toporu în inimă.

— Îţi pare rău ?

— Lăsaţi-mă fraţilor, că bag cuţitu-n mine ! Le spusei pe şleau, fără ruşine şi fără ocol. Tăcură toţi... Mă văzură în ce hal sînt ! Ce-am simţit atunci, nu ştiu cum n-am murit...

— Pe cine a luat ?

— Pe Năstase al lui Ispas.

— Tontu ăla, pocitu ăla ?

— Da, fiindcă nu mai era fată, l-a luat pe el.

— S-a cununat ?

— Din ziua nunţii.

— E grea ?

— Este !

„Dac-o fi cu mine, ori cu boierul ? îmi zisei eu. Ce să fac ? Cum, să mă duc să-i zic lui Năstase : Da bine mă, de ce mi-ai luat femeia ?“ Îmi pieri foamea cheful şi inima parcă mi-o trăsese cineva afară din piept...

— Rămîi fraţilor s-o mai văd, dar să nu spuneţi c-am venit.

— Rămîi !

Şi am rămas la fierăstrău.

Două zile n-am zărit-o, dar a treia am văzut-o : venise cu nişte lînă s-o spele la izvor. Şi nu era singură, era cu altele...

Tot aşa de frumoasă, tot cu perişorul căzut cîte-o viţă galbenă peste ochi, ori peste obraji, tot copilă, tot aşa de mîndră la statură şi cu lipici !...

„Doamne, ce zînă am avut în braţe şi n-am ştiut să mi-o păstrez !“

Mi-era teamă de tat-său, de judecată — fiindc-o tăiasem —, de fratele lui Năstase, care era logofăt de sat, că m-aş fi dus la ea să-i vorbesc... N-avusei decît cavalul. Mă ascunsei în nişte blăni şi-l umflai de urla valea, de plîngeau munţii !... Stătură toate din spălat s-asculte, şi eu îl duceam aşa duios şi împrelung de-mi părea că-mi zboară şi sufletul pe viersul lui !

Ele nu mai spălau, iar ea privea în toate părţile. O văzui că pleacă cu lîna, urmată de alta. Fusese sora lui Năstase, care pricepuse că am venit. Cine nu cunoştea cîntecul meu !...

A trecut ca un ceas şi m-am pomenit înhăţat de doi miliţieni şi dus la primărie. Fratele lui Năstase mă jucase !

— De unde eşti, bagabondule ?

— Din ţară, domnule.

— Ia puneţi-l jos, gardişti ! Şi m-aşternură la duşumea şi trage-mi... M-a bătut tîlharul ăla de pieişte. Apoi m-a închis în beci şi la trei zile m-a trimes la Piteşti, la judeţ, ca bagabond. Pîn-am ajuns acolo, am făcut opt zile. Hoţul vorbise cu bilete pe la ai lui, ca să mă trimeaţă încet. Tăiam lemne, aduceam apă, măturam pe la orice primărie; ajungeam azi şi mă pornea poimîine. În sfîrşit, am ajuns şi la judeţ.

Acolo m-au cercetat şi mi-a dat drumul...

Încotro să plec ? Am plecat la satul Catrinii.

Cînd am ajuns, am tras la tîrlă, dar acolo era alt cioban şi Catrina nicăieri... Boierul mă dăduse afară... şi nu trecuseră decît 16 zile ! Catrina se dusese acasă. Mă duc le ea, îmi zisei — şi plecai acas la tat-său. Ea nu era acolea, era prin sat ; acasă era numai tat-său şi un frate al ei.

— Ai venit, cobîrlăule ?

Mă luară ai dracului la repezeală.

— Am venit, mă !

— Ce-ai cătat, haimana ?...

Eu una, ei alta, tăbărîră pe mine şi trage-mi. Răbdai eu, că doar s-or sătura şi m-or lăsa, dar ei trage-mi mereu. Dacă văzui şi văzui, apucai şi eu un scaun, şi izbii p-ăl bătrîn în cap, de-l dădui purcoi. Ieşii din casă, apucai prin grădină şi, fugi băiete... Mă gîndeam : de m-o mai prinde şi pe aici vreun logofăt, o să mai mă sluţească şi ăla cu bătaia. Eram străin, cine avea să ţie cu mine şi să zică : „Lasă-l domnule ?“...

Am mers iar două zile în partea dinspre Teleorman şi m-am oprit într-un sat.

III

Cum purtam glugă, cojoc mare, căciulă cît dimerlia, bîtă, chimir și caval, eram cunoscut de oricine că sînt cioban. Nu mi-a fost dar greu să găsesc loc, mai cu seamă că știam să fac brînză și caș cum se cade, ca la munte. Am intrat cășar la o tîrlă. Aci mi-era și mai bine.

— Vrei să stai la sat, m-au întrebat oamenii, ori vrei să stai la tîrlă ?

— La tîrlă, le-am răspuns, și am rămas să locuiesc cu oile. Mi-era bine, dar nu mă slăbea dorul de Măriuca. Mi-era necaz pe ea, cum de i s-a-nstrăinat inima de mine într-atît, să mă lase numaidecît. Nu găsise ea în mine o vorbă mai dulce, o dragoste mai curată și mai sfîntă, ca s-o ție pe loc să nu se mărite așa de curînd ?... Mă gîndeam eu așa și-mi venea să sparg cavalu, dar cu el mă mai mîngîiam. Am început să slăbesc, sărac de mine, de oamenii au început să se mire.

— Ce ai tu, Mărinică, de slăbești ? Ori ți-a furat vreo hoață inima, mă întreba cîte unul.

— Cam așa, bădică, le răspundeam eu.

— Pă ia-o, ce mai stai ?

— A fost altul mai vrednic și a luat-o.

— Ia alta.

— Nu-mi place.

— Atunci n-am ce-ți face. Și drept, că n-avea nimeni ce să-mi facă. Nu-mi venea să stau. Aș fi plecat, aș fi rătăcit mereu, ca să uit vițele de păr ce cădeau peste ochii Măriucăi, să-i uit zîmbetul, dulceața graiului, lipiciul ei ! Parcă îmi lipsea tot, îmi venea să mă culc jos și să nu mă mai scol. N-aveam la ce să mă mai scol ! Aș fi vrut să nu mai fiu !

— Leacul unei dragoste mari e-nsurătoarea, îmi spuse unul. Încercasem eu leacul ăsta fără să știe el și nu-mi venea să-l mai încerc o dată. Cu cavalul cîntam de speriam satul. Mă sfătuiră unii să-mi iau clarinetă și să cînt la nunți.

— Să-mi ziceți voi, cînd v-ăți îmbăta : „cîntă cioară“ ? le spuneam eu.

Într-o seară însă, m-am pomenit cu băiatul boierului ce m-asculta cînd veneam seara în sat, că îmi dă o clarinetă.

— Să fie a ta, ca dar de la mine, pentru că îmi place cum cînți, îmi zise el.

Am primit-o și am început să cînt... Alesese o clarinetă din care auzise că e mai bună. Ce viersuri scotea din ea, mă miram și eu... Suia sus și tare de clocoteau pădurile, de cîntam la tîrlă și m-asculta lumea-n sat.

— Într-o zi, chiaburul, care avea numai el 240 de oi, îmi zise :

— Ți-am găsit o fată bună, n-are mumă, numai tată ; e singură la părinți, are 10 pogoane pămînt moștenesc, casă și 30 de oi... Te ia, că i-ai plăcut.

— Cum o cheamă ?

— Stanca.

— E frumoasă ?

— Este ; să vii diseară pe linie și să faci șezătoare la poarta mea. Mi-e vecină. O să-i zic „Stanco !“, cînd oi întreba-o de ceva, și-ai s-o vezi.

Pînă seara m-am gîndit și mi-am zis : mă-nrădăcinez și eu aci. Are pămînt, e singură la părinți... Și m-am dus seara în sat. Ce să mai lungesc povestea ? Am văzut-o, mi-a plăcut ; dar nu-mi părea a fi Măriuca. Ei, dacă nu e, capră, frunză, paște și iarbă, de vrei să nu mori de foame ! Am luat-o. Era vorbă să fac nuntă, cununii, dar eu, i-am tras un cîntec și mi-am luat-o la tîrlă.

— Să te cununi, îmi ziceau toți.

— Să mă cunun, dar sînt fugit de oaste, de unde să scot hîrtiile ? Și i-am înmuiat pe toți. Am stat cu Stanca la tîrlă pînă pe toamnă și apoi m-am mutat acasă.

Pe socru meu l-a lovit o lingoare și-a avilat ; am rămas cu Stanca, noi stăpîni. Aci eram ocrotit, logofătul satului era văr dintîi cu Stanca. Primarul era tînăr și cununat de logofăt, n-aveam grijă de oaste, că s-o lega cineva de mine. Nu eram la vîrstă, dar căutam să mă-ngrijesc din timp.

Stanca a fost rodnică și la anul mă pomenii tată. Aveam un băiat ce semăna cu mă-sa. La doi ani, iacătă alt băiat...

Hei, flăcăii taichii, unuia cavalu și altuia clarineta, ziceam eu... Mergeam pe trei ani de cînd venisem în sat. De doi nu mai umblasem cu oile, eram și eu om cu pămîntul meu. Ei, dar cînd auzeam tălăncile oilor, mă prindea un dor de cîmpul verde, de umbra de la nămiez a pădurii, cînd umbream oile, că-mi venea să mor. Zic, mă bag iar la oi, ori mai cumpăr 30—40 și fac și eu 60—70 de oi ale mele și trebuie să le păzesc.

Am făcut rost și mi-am cumpărat 50 de oi și cu 30 am făcut 80 de oi. Eram chiabur acum.

— Vă fac și cașul vostru, cît îmi plătiți ? le spusei oamenilor, primăvara.

— Doi sfanți pe zi, cu mîncarea ta, spuseră ei.

Primii, și iar mă mutai la tîrlă. Lumea mea erau florile cîmpului și frunza codrilor. Știam cînd se culcă vrabia și cînd pleacă ciuful la vînătoarea de noapte. De oile mele vedeam eu acum ! Seara cîntam cu clarineta de dragul Măriuchii, și ziua după oi cu cavalul. Gîndul de la Măriuca nu-mi fugea deloc și, spui drept, eram culcat cu Stanca, dar mă gîndeam la Măriuca...

Într-o zi, dădusem oile în porneală și... văd pe Măriuca. Începui să tremur ca frunza și plecai la ea. Cînd mă apropiai însă, văzui că nu era ea, ci o copiliță ce-i semăna. Avea ochii mari, căprii, părul galben, fața cireașă de mai, dar era mai măruntică. Îmi veni amețeală și mă-ntorsei îndărăt cu inima friptă. Mă fură dorul și umflai cavalul. Tăceau păsările să m-asculte, tăceau frunzele din freamăt și cînd ascultam, auzeam frunzele picînd jos. Îmi veni un gînd ; de-aș fermeca fetița asta, m-aș duce cu ea și la capătul pămîntului ! Toată, toată noaptea mă gîndii și cînd ațipii despre ziuă, o visai.

A doua zi, o văzui iar, păștea vreo 20 de oițe ale lor. Era o codănică de 14 ani, și eu, baritai, omul însurat și cu copii.

Mă apropiai de ea și-o-ntrebai :

— Spune-mi mîndră copiliță,
Cu rumena ta guriță,
Ești nevastă, ori ești fată,
Ori zînă din cer picată ?

Ea rușinată îmi răspunse :

— Sînt fată.

— Mă cunoști tu pe mine ?

— Te cunosc, ești Marin Ciobanu.

Tăcui și-ncepui iar să cînt din inimă. Mi se părea că e Măriuca.

A treia zi iar am abătut oile pe lîngă ale ei și am cîntat cu foc. Apoi am întrebat-o :

— Mîndruliță fără seamă,
Spune neichii cum te cheamă ?

— Lixăndrina, îmi răspunse ea.

— A cui ?

— A lui Răducanu. Mama e moartă, dar am mamă vitregă

— Tat-tău mai are copii ?

— Mai are, dar cu asta.

Sărăcuța, gîndii eu, o culcă pe trandafirii tăieți cu țepi cu tot. Și cîntam mereu. Mi-era rușine, să zic unui copil : mi-ești dragă, hai cu mine în lume și-o să fii sufletul meu ! Pe de altă parte, mă gîndeam că aveam doi copii, care trebuiau îngrijiți.

Mă frămîntam în gînduri. Dacă o vrea fata, ce să fac eu ?... Să las copiii, ce-o zice lumea ?

Cîntai nainte, și o vedeam că m-ascultă.

Într-o zi veni un nor de ploaie cu tunete și fulgere și ne apucă pe cîmp. Ei îi era frică.

— Vin la neica, de stai ici sub gluga mea.

Și fata veni. Șezurăm jos pe creasta unei buturugi. Tuna de ți se făcea groază. Eu mă gîndeam : și de m-o trăsni, dar încă mă trăsnește cu o fată frumoasă tot ca Măriuca, și poate așa, sufletele pornite deodată spre cer, o vrea să ne luăm amîndoi.

Simțind-o lîngă mine, în gluga mea, și încălzindu-mi cu trupul ei trupul meu, uitai de ploaie, de trăsnet și pusei cavalul la gură.

— De ce cînți și pe ploaie, nene Marine ? îmi zise ea.

— Ei, Lixăndrino, dac-ai ști tu, ce bine ar fi ! Mi-ai căzut dragă !

— Apoi n-ai nevastă și copii, ce vorbă e asta ? și se sculă de la subțioara mea. Rămăsei bătut de dumnezeu ; așadar, ea îmi plăcea mie, dar eu ei deloc. Plecă prin ploaie la oile ei. Îmi veni să mă spînzur, dar mă răzgîndii că am copii și sînt și eu om în rîndul oamenilor.

Vreo săptămînă fata se ținea arazna de mine. Eu n-aveam putere în cuvinte și numai la caval mi-era nădejdea.

La săptămînă, mă lăsă să m-apropii de ea și-i zisei :

— Neicuțule, ori te-ai supărat ?

— Păi dacă-mi spui d-ta, om însurat, că-ți sînt dragă.

— Și trebuie să te superi numaidecît ?... Dacă ți-aș fi spus : mi-ești urîtă, atunci aveai dreptul să te superi. Dar așa, de ce ?... Of, de ce nu mă iubește pe mine cin-mi-e dragă, și să vezi bucuria mea ! Și-apoi, dacă n-ai fi fost frumoasă, prea și de tot frumoasă, oare te-aș fi îndrăgit eu ? Nu neicuțule, doar sînt om cumsecade.

Mititica, asculta și privea cu ochii în pămînt. Se gîndea la vorbele mele, la nevasta mea, la ea că era fată, poate suduită de mama ei vitregă.

Într-altă zi, dădui oile în porneală iar spre ale ei. Mergeam agale, dar cîntam cu cavalul, de spui drept, nici oile nu se mai îndurau să pască. Încălțată cu niște opincuțe, cu cozile pe spate, cu un toiegel în mînă, Lixăndrina mă lăsă să mă apropii iar de ea, și o văzui zîmbind pe pitiș.

— Ești o zînă neicuțele ; ai niște ochi ce-mi topesc inima și-mi ard sufletul.

— Nu te cred, nene Marine, îmi răspunse ea.

— Crede-mă, neicuțule, crede-mă ! Nu bagi tu de seamă că în cîntecul meu e jale ? În lumea largă aș pleca cu tine. Te-aș purta în brațe ca pe-o mielușică, te-aș purta în glugă.

Ea tăcea. Îi spusei înainte :

— Cînd îți văd perișorul galben, ochii tăi, surîsul tău, îmi vine să mor — fetică ! Ah, de ce m-a azvîrlit d-zeu aicea, ca să te văd și să-mi cazi dragă ! Și oftai, oftai din suflet, că îmi venea, nu că mă prefăceam. Și nu căutam vorbele, ci le spuneam cum îmi veneau în gînd, și cum au rămas de atunci, de le țiu minte și acum.

— Ești însurat, nene Marine, mută-ți gîndul, îmi răspunse ea.

Mă topea aci, dar vorbele îmi răsăreau în cap, ca rîndunelele din zare cînd vine primăvara. Și-mi veneau ticluite gata, rînduite ca în cîntec :

— Ce-i dacă sînt însurat ? inima-mi nu s-a uscat. Tot ca flăcău ochiu-mi vede, florile și iarba verde. Mi-e drag cîmpul plin cu flori, codrul cu privighetori... Tot ca-n vreme de flăcău, m-am aprins de dragul tău. Obraji-ți cireși de mai, ochii tăi ca rupți din rai, mi-ard inima, mi-o scrumesc... ori te iau, ori nebunesc !

Și puneam cavalul la gură și cîntam cu foc. Șireata, mă asculta și zîmbea. O vedeam eu că nu-i păream tocmai de lepădat. Eram cu părul galben și eu și încîrlionțat după marginea căciulei. Trăit în largul cîmpului, ori în sînul codrului ; bînd apa izvorului, fără grijea traiului, eram rumen ca bujorul. Cînd mai luam cavalul de la gură, îi spuneam :

— Dragul vine neschimbat, și dacă ești însurat ; tot acel drag și-acel dor te omoară-încetișor.

Într-o zi, după ce îi cîntai eu cît putui de duios, îmi luai inima în dinți și-i zisei :

— Ai să fugim Lixăndrino, lumea-i mare, și-n ea om găsi noi loc de trăit și de iubit.

— Cui lași nevasta și copiii ? mă-ntrebă ea.

Aci e aci ; mă gîndii și-i răspunsei rar și răspicat :

— Crede-mă, Lixăndrino, dragostea asta e a mea, numai a mea, iar nicidecum a nevestei sau a copiilor mei. Înțelege-mă, că, de ea sufăr numai eu, mă prigoresc numai eu, nu și nevasta și copiii mei. Și după cum nimeni nu moare în locul altuia ci numai fiecare pentru el, tot așa durerea dragostei mele numai pe mine mă doare. Nu pot să mor dar de dragul copiilor, cum pot să mor de-al tău.

— Ești cununat, nene Marine, îmi spuse ea cu un glas așa, că parcă ar fi fost zadarnice toate gîndurile mele.

— Nu, neicuțule, nu sînt cununat ; dragostea e cununia mea. Te iubesc, mă iubești, sîntem cununați.

— Dar lumea ce-o să zică, nene Marine ?

Vedeam, vedeam c-o dau în coadă, c-o dau în placul meu și-i spusei :

— Cînd om fi departe de lumea d-aci, n-o să avem zor de zisele ei. Ce ne pasă; nici viața mea și nici a ta nu e vrun împrumut de la lume, ca să aibă dreptul să ne-o ia, de n-am făcut cum ar zice ea.

Ea se gîndea și eu îi spuneam nainte.

— Că am luat pe Stanca, nu m-am vîndut ei, ca în ziua fugii să aibă dreptul să-mi ia viața. Și nici tatăl tău, că ăi fugi cu mine, n-are dreptul să-ți ia viața, că n-ai făcut după placul lui. Cîmpul și vîntul ne-a crescut și apa ne-a adăpat, tot ca pe păsările ce zbor, pînă-n sînul norilor... Și ca și păsărelele de libere în dragoste, trebuie să fim și noi, oamenii. Îmi placi, îți plac, să mergem!... Cine ce are cu viața noastră, care nu ne e dată ca împrumut din viața lor?

Mă asculta mititica, și-nțelesei de-a binelea că-i sînt drag, dar se gîndise că însurat, cu cununii, om cu copii, o să fie cu neputință să-i fiu bărbat.

— Dar dacă lelei Stancăi i-ei fi drag, cum o s-o lași plîngînd? mă-ntrebă ea tot cu ochii în jos.

— Dacă s-ar îndrăgi de tine un țigan, ar avea dreptul să te ia cu el fără voia ta?

— N-ar avea.

— Tot așa nici Stanca, oricît m-o fi iubind, n-are să mă robească ca pe o pasăre în colivie.

— Și e adevărat că-ți sînt dragă? mă întrebă ea, privindu-mă atunci în ochi.

— Ca lumina... ca soarele... nu știu cum să-ți spun cum mi-ești de dragă!

— Dar dacă m-ai urî vreodată, ca pe lelea Stanca acum, ce ai face?

— Tu cînd m-ai urî pe mine ce-ai face? o întrebai și eu.

— Eu nu te-aș urî niciodată.

— Nici eu nu te-aș urî.

— Bagă de seamă, îmi răspunse ea înfipt, că dacă merg cu d-ta, mă încredințez d-tale. Să mă lași pîn străini, să ajung batjocura oamenilor, te omor adormit, te pîndesc, te caut și mă răzbun și ce-o fi o fi... Dar dacă mă-i vedea că iubesc pe un altul, atunci poți să mă lași fără nici o teamă, nici de mine, nici de păcat. Sînt o străină, și cum trăiesc cu mama asta, numai dumnezeu știe, și ca să mă duci tot în străini și să mă lași, te omor, cum oi putea și eu, ca pe un cîine.

— Bravo neică, așa să-mi faci, să mă omori, de te-oi lăsa cît timp mi-ei fi credincioasă. Zi, vrei să fugi cu mine?

Inima îmi bătea de bucurie, de credeam că vrea să se spargă.

— Mai lasă-mă să mă gîndesc, și ți-oi răspunde, zise ea. Era fată înțepată și mie așa fată îmi trebuia: curajoasă și hotărîtă. Îi luai seama la păr, la sprîncene, la obraji, la gît, la mîini, la trup... Măriuca întreagă, doar că era mai mărunțică nițel. Măriuca îmi venea pînă la bărbie, asta îmi ajungea cu două degete mai jos. Era mai ceva ca Măriuca. Măriuca n-avea planuri în cap, n-avea îndrăzneală, nu era femeie care să te priceapă dintr-o uitătură. Asta, Lixăndrina, era șerpoaică nu altceva. Vorbea anevoie, zîmbea anevoie, dar cînd scotea vorba, era hotărîtă și chibzuită.

Mi-a fost rușine s-o sărut, ori s-o ating cu mîinile. Cu cavalul nu mi-a mai venit să cînt; Lixăndrina avea mai multă minte decît inimă. Și mă făcusem și eu cu minte pe lîngă ea. Mă gîndeam zdravăn și văzui ce ușurele mi-au fost toate însoțirile de pînă atunci. N-am mai cîntat deloc și am lăsat cavalul a doua zi în tîrlă.

Ea n-a mai venit cu oile vreo trei zile: s-a dus în altă parte.

În timpul ăsta, m-am gîndit în fel și chip, ce să fac Stancăi și am hotărît s-o mărit. A patra sau a cincea zi a venit Lixăndrina iar.

— Ce te-ai hotărît Lixăndrino?

— Să fugim, dar nu acum, că mai îmi face tata un rînd de țoale.

— Prea bine, am și eu de zăbavă pînă mi-oi mărita nevasta.

Aci ea s-a uitat lung la mine.

— Nu te mira, am s-o prinz cu ibovnicul ei, și am să i-l dau de bărbat, dar să taci ca pămîntul.

Și am plecat acasă și am trimis un hăidău de băiat să-mi vază de oi. M-am uitat la Stanca. Ce avea a face pe lîngă Lixăndrina ! Copiii, unul abia mergea în picioare și altul mic de tot, în troacă.

„Vă las oile și ce-am agonisit“, gîndii eu cu ochii la copii și plecai la moașa satului. Moașa satului era o babă cam surdă și prietena tuturor femeilor din sat. Ea le făcea de scris la stele, de dragoste cu busuiocul ; ea înnoda dragostea flăcăilor cu fetele ori cu nevestele tinere.

— Bună vremea, babo.

— Mulțumim d-tale, maică.

Scosei o liră și i-o pusei în palmă.

— Pă ce maică ?

— Îți spui o taină mare ; dar să știi că eu sînt cîine de uși multe ; de mă spui, viu într-o noapte, îți tai beregățile și pe ici mi-e drumul.

— Vai de mine, nu spui măiculiță, se văicărea baba.

— Uite ce e, eu sînt necununat cu Stanca ; dar am doi copii. Mie mi-a căzut dragă o fată și vreau s-o las pe Stanca cu copiii, și să iau pe-a care mi-e dragă ; dar ca să aibă și Stanca rost, vreau s-o mărit cu cineva.

Mătușa zgîise ochii la mine, se mira și ea, ce dracu bărbat o mai fi și ăsta care umblă să-și mărite nevasta.

— Înțelegi d-ta, eu vreau s-o mărit ca să nu aibă nevoie de sprijin. Vreau să-i dau bărbatul ce i-o place ei ; dar d-ta trebuie să pui căpcana. Vino azi la ea, stai de vorbă și ispitește-o, cine i-ar place, ori pe cine ar fi luat, de nu m-aș fi ivit eu, și apoi să-mi spui mie.

— Măiculiță, să nu pat vrun bucluc, zise mătușa.

— Vreau s-o mărit, babo, dar vreau să-i aduc unul cu care să nu i se urască, că de, țiu la ea, nu voi să-mi rămînă copiii orfani de tot.

— Da bine, maică, nu te gîndești la copii ?

— Lasă-mă, fă așa și te plătesc bine, îți mai dau bani, dar să nu mă spui că... și-i arătai la beregăți.

— Nu, măiculiță, nu ! Vai de mine !

Plecai de la ea și de aci la oi. La două zile mă întorsei la babă.

— Ei ?

— Ar fi luat pe Ghiță a lui Matei, că-i plăcea tare cînd era fată ; dar el n-o băga în seamă atunci, vrea să ia pe Smaranda, care s-a măritat în Șelaru.

— Pe el să i-l dăm de bărbat, zisei eu, tot e flăcău.

— Păi cum să facem ? întrebă baba.

— Ei, du-te pe lîngă Ghiță, și spune-i : cocoșelule, moare una de tine și tu nici nu visezi. Și el o să te-ntrebe, și o să-i spui de Stanca. Apoi duci dragostea lor pînă mi-i dai în mînă.

— Dacă-i omori ?

— Eu ? da ce, am boale pe mine ? Nu înțelegi ? Vreau să o mărit !...

A înțeles baba ori nu, că eu așa i-am spus să facă. Și am plecat... Lixăndrina mă întreba :

— Cînd plecăm ?

— Încă nițel, neică, încă ; stai să-i prind.

A trecut o săptămînă și baba mi-a spus :

— Mîine se întîlnesc între porumburile din lunca Glavaciocului pe la ziua jumătate. Să fii acolo ; dar să nu faci vreun omor !

— Mătușă, vreau s-o mărit cu cine-i place, dar nu s-o omor ! i-am răspuns iar.

Dimineața, i-am spus Lixăndrinei :

— Azi poate că i-oi prinde. Și am lăsat-o pe ea la oi și am plecat acasă.

— Mi-ai fript un pui ? zisei Stancăi.

— Nu.

— De ce.

— Păi n-am știut.

— Așa ? numai brînză să mănînc eu, carne neam, și-i arsei două palme.

N-o mai bătusem pînă atunci.

Plecai supărat spre tîrlă, dar o luai apoi arazna și mă dusei între porumburi. Femeia, după cum plănuisem eu, se dă altuia și de necazul bărbatului. Cică să se răzbune pe el ! Și eu d-aia o năcăjisem atunci.

— Așteptai eu, așteptai și iacă-l că veni și Ghiță. Primenit ca la horă și cu un toiag în mînă. Începu să se plimbe pe drum. Eu mă urcasem într-o tufă la colțul tarlalei și-l ocheam. Iacă, deodată zării și pe Stanca mea. El îi ieși înainte. Erau aproape de mine și pe drum nici țipenie de om.

— Pentru ce m-ai chemat, Ghiță ? întrebă ea.

— Păi dacă îmi placi, îi răspunse el.

— Bine, dar cînd eram fată, de ce te ţineai mare ?

— Eu ?

— Tu.

— Ţi s-a părut ; dar dacă nu venea ciobîrnăul ce l-ai luat, tu erai nevasta mea acum, eu nu şedeam şi azi flăcău.

— Şi acu ce vrei ?

— Dragoste !

— Ei mă, asta n-o fac. Am venit să-ţi spui să fii de treabă, că află ăla şi mă toacă. Azi mi-a dat două palme din lucru de nimic...

— D-apoi cum, dar parcă şi eu îţi plăceam ţie, zise el mirat.

— Îmi plăceai şi îmi placi, dar vezi, că-s măritată.

„Ei a dracului ! strică rostu“, îmi zisei şi îmi dădui drumul din tufă binişor. Scosei cuţitu şi luai lancea la mînă. Venii înfipt la ea. Cînd mă văzură, o sfecliră. Ea se albi ca hîrtia, el se-ngălbeni ca şofranu.

— Stai, că te tai, de fugi ! răcnii eu.

Vru el s-o rază, dar nu fu rost, eram lîngă el !

— Frate-meu, iartă-mă, ea m-a chemat !

— Hei, ne, de vreme ce tu ai chemat-o pe ea, şi ea te-a chemat pe tine, înseamnă că vă placeţi amîndoi, trebuie dar să vă luaţi.

— Că...

— Scurt ! trebuie s-o iei şi să-l iei, altfel vă omor pe amîndoi. O iei ? îl întrebai cu vîrful lancei îndreptat spre el.

— O iau.

— Îl iei ? şi zgîii ochii la ea de credea c-o spulber.

— Îl iau !

— Că...

— Scurt !

— Tocmai atunci trei pîndari ai boierului ce plecaseră spre sat, sosiră vorbind. Înţeleseră tot şi începură să rîză :

— Vulpea şi vulpoiul... Marine ?

— Da, dar am să-i însoţesc fiindcă s-au plăcut ! Şi pornii la primărie cu ei şi cu pîndarii. Logofătul se făcu foc ; primarul, oamenii, începură că, neicuţule în sus,

neicuţule în jos, „iart-o ; îţi strici rostul !...“ Eu fusei neînduplicat :

— Îi tai domnule, să se ia ; eu o las, şi plec din sat ! I-a plăcut, l-a luat ; scurt.

— O iei, Ghiţă ? îl întrebară oamenii.

— O iau, ce, să mă taie, nu-l vedeţi ?... zise el.

În sfîrşit a scris logofătu acolo ce-a scris şi eu am plecat la tîrlă. Cum am ajuns, am spus Lixăndrinii :

— Să vii cu tot al tău, mîine de mult.

Seara au venit oamenii la mine să mă împace, s-o iert, dar eu n-am vrut deloc.

— Pleci de la noi, dar ?

— Plec, doar n-o să stau să joc la nunta nevestii cu Ghiţă ; dar să ştiţi toţi că-l omor, de n-oi găsi că a luat-o de nevastă şi numai a vrut să-i strice rostul cu mine. Îi las oile, pentru copii, las totul, cu bîta am venit, cu bîta mă duc ! Şi m-am făcut amărît de moarte...

S-au rugat ei fel şi chip, dar n-au avut ce-mi face. Dimineaţa am plecat, dînd mîna cu ciobanii.

Într-o poieniţă mă aştepta Lixăndrina.

— Cum ai făcut de te-ai furişat ? o-ntrebai.

— Hei, aseară i-am răspuns mamei vitrege şi am făcut-o de m-a luat niţel de păr. Azi, de mult, m-am dus pe Glavacioc, ştii că a mustit din ploi, m-am dezbrăcat pe mal şi m-am îmbrăcat cu alte ţoale, ca să zică că m-am înecat.

— Tiii, diavoliţa neichii, şi am sărutat-o atunci pentru întîia oară. Era şerpoaică nu altceva...

Zic, hai spre satul meu, doar l-om nimeri... Şi am pornit amîndoi pe jos. Am trecut Vlaşca de-a curmezişu ; am trecut prin apa Argeşului, ţinînd-o de mînă şi am ajuns şi aici... De colo, pînă colo, am întrebat şi am dat de naşu Mărin.

Nu mă mai cunoştea. I-am spus eu, şi şi-a amintit el ; mi-a spus că samăn cu mama şi m-am sprijinit la el.

— E a ta, fine ?

— A mea, naşule.

— Să-ţi trăiască, fine !

— Să dea d-zeu, nașule, că tare mi-e dragă.

Mi-a dat nașu lemne, mi-a arătat unde a stat tata, și am făcut și eu o căsuță. Nașu mi-a scos hîrtii și cu cinste și cu pretenia nașului, m-a cununat nașu cu Lixăndrina.

Apoi nașu și-a făcut moara de apă și eu, care nu eram învățat cu sapa, plugul și secera, am vrut să stau la moară. A venit darea pămîntului la șaizeci și patru, m-au scris și pe mine și am luat unsprezece pogoane de pămînt. Ce bine ne părea! Lixăndrina mă alinta ca pe copii. Trăiam bine, ca și-n ziua dintîi. Mi-era inima tot plină, eram tot vesel și parcă, tot sătul. Cînd o vedeam în ochi, parcă mi se scurgea sufletul. Cum ne strîngeam în brațe noi, nu puteți nici să vă închipuiți voi ăștia, care trimeteți cu plosca la douăzeci de fete, pînă vă loviți din cuvinte și din oretenii ca să luați una. Era altă vreme p-atunci, Doamne!

Am făcut cu Lixăndrina o fată și cinci călifari de băieți, dă-i știți toți, parcă-s brazi. Și uite Lixăndrina mea, ce băbușcă de treabă este și acuși. Ne-am fost dragi mereu. Cu toată lumea era înfiptă la privit și la locul ei; cu mine era veselă, era bună, era blîndă. Nimeni nu-ndrăznea să-i zică o vorbă mai așa, pentru că nu-i da pricină, nu-i da nas. Mie îmi da pricină să-n-drăznesc orice și oricînd; căci să știți, dragii mei, femeia ce te iubește, te privește blînd, îți dă ghes, te face să îndrăznești dacă cumva ești fricos de rușine.

Pe tatăl Lixăndrinei l-am vestit la trei ani după ce luasem pămîntul. El îi făcuse toate pomenile, căci crezuse că fata lui s-a-necat în Glavacioc. A venit și el, a văzut pămîntul, casa și fetița și după patru zile a plecat îndărăt. Eu am întrebat de Stanca, de băieți, și mi-a spus că e cu Ghiță, că a mai făcut încă un băiat, și că le merge bine...

. . . .

Eii... Și trecură vreo douăzeci de ani, și numai mă pomenesc într-o zi cu doi flăcăi că-mi intră în casă.

— Bună ziua.

— Mulțumim dv.

— Ne cunoști?

— Da de unde?

— Sîntem băieții Stancăi care ține pe Ghiță al lui Matei... Sîntem ai d-tale.

— Ei Doamne!... îmi venea așa un fior, mă sculai în sus, dădui mîna cu ei și-i pupai pe amîndoi.

— Treceți la pat.

Și începui să-i întreb despre mă-sa, despre Ghiță, și despre toți ce-i știusem prin sat. Mă uitam la ei, voinici, înalți, cu obrajii rumeni, cu părul galben, s-aduceau cu mine, cînd mă uitam în unda vreunei ape și-mi vedeam trupul pe de-a întregul.

— Cine v-a trimis pe la mine?

— Mama.

— Păi știe ea de mine?

— S-a auzit... și noi am plecat.

Veniră și ăștialalți, de pe unde erau duși, și cînd se cunoscură toți, se uitau copiii unii la alții și se mirau. Lixăndrina zîmbea și se uita la mine mereu.

— Isprăvile mele, neică, îi zisei eu.

— Le văz, Mărine.

— Dar să mai vezi.

— Ce?

— Încă trei neveste și alți doi feciori.

Ea căscă ochii la mine și rămase în așteptare să-i spui, dar eu tăcui.

Am plimbat feciorii pe cîmp și-o săptămînă i-am ținut la mine. I-am dus pe la fii-mea a măritată, i-a văzut și ea și apoi le-am dat pe furiș de Lixăndrina cîte zece lire de fiecare.

— Țineți și voi, taică, de la mine, le spusei, că de aș avea moșie, v-aș face și vouă parte; dar ați văzut ce am. Fiți oameni de ispravă, creșteți oi, mă, și cumpărați pămînt.

Am trimes p-ai mei, aștialalți, de i-a petrecut ca o poștie.

Apoi s-au dus și d-ai mei p-acolo, așa că știam unii de alții.

IV

— Și spune, mă uncheșele, îmi zise Lixăndrina într-o zi, după ce mai însurasem unul din băieți, ori ai mai ținut tu neveste înainte de Stanca?!

— Ei, Lixăndrino, nu mai răscoli cenușa din inimă, că te pomenești că mai mocnește acolo vreo scînteie de foc.

— Aide spune, că și alea s-au făcut urîte, nu numai eu.

Și eu îi spusei de Catrina și apoi de Măriuca.

— Zi, fiindcă am semănat cu Măriuca, ți-am căzut dragă?

— Știu eu?!

— Să știi că azi mi-ai spus o vorbă rea, îmi zise ea.

— De ce, cireașa neichii? o întrebai eu.

— Am crezut că m-ai îndrăgit pentru mine, numai pentru mine, nu pentru că sămănam cu alta.

— Dar parc-ați fi surori!... S-o vezi și tu... Ce vrei? mi-au plăcut ochii căprii, obrajii ca cireșile pîrguite din mai, părul galben și strălucitor ca aurul!... Mi-a plăcut Măriuca, de cînd o vedeam cu picioarele goale pe prundul Argeșului, și cînd în cîte un vad, apa limpede și mică îi învăluia picioarele pînă la glezne.

— Craiule, craiule, ce mi-ai fost, dar tot eu ți-am dat de hac.

— Așa e!

Și a trecut iar timp și am însurat și pe cel din urmă băiat. Ghioceii îmi răsăriseră de mult în tîmple. Părul galben se dusese de mult... Spatele drept se-ncovoia puțin cîte puțin. Lixăndrina nu mai era Lixăndrina de odinioară. Îi răsăriseră și ei ghioceii. În obrajii ca cireșile de mai, se coceau căpșunele, cu fața lor groasă și cam zbîrcită. Dungile se adînceau și dinții albi, îngălbeniseră și se măcinaseră mulți, ca pietrele morii nașului.

Fetița de odinioară se făcuse femeie, și ajunsese și mătușică. Măriuca însă nu se mai schimbase. O vedeam în gîndul meu tot cu părul galben, tot cu vițele de păr atîrnîndu-i peste ochi și peste obraji; cu gurița mică, ca un bobocel de trandafir. Cu obrajii aprinși, cu sînii calzi și zvîcnitori, cu carnea tare ca piatra și cu picioarele albe, grăsulii și mîngîiate de apa după vadul Argeșului.

Un dor mă prindea iar, din zi în zi. Vorba cîntecului:

Fusei pe unde-am iubit,
Văzui pămîntul pîrlit,
Iarba verde supinînd,
Păsărelele plîngînd!

Iiii Doamne, s-o mai văd o dată, ce-o fi o fi...

— Lixăndrino, zisei eu într-o zi, mă duc la feciorii Stanchii, să-i văz și eu cum stau pe la casele lor.

— Du-te Marinică.

Biata Lixăndrina, mereu bună cu mine, îmi dete voie și eu, cu bani la chimir, plecai spre Curtea-de-Argeș, să văd pe Măriuca. De feciorii mei știam eu ce sînt: unul era cîrciumar și altul avea peste 500 de oi.

Ajunsei la Curtea-de-Argeș și ieșii spre fierăstrău.

Nu mai mă cunoaștea nimeni și nici eu nu mai cunoșteam pe nimeni. Alt fierăstrău era acum. Alte case, alți oameni, doar Argeșul același, cu aceleași vaduri limpezi, tot cu fete spălînd lîna în apa lui. Cavalul mi-l luasem cu mine. Pe cine să-ntreb de Măriuca, erau 35 de ani de cu mine. Pe cine să-ntreb de Măriuca, erau 35 de ani de cînd n-o mai văzusem. Mă dusei la vadul unde o văzusem d-atîtea ori și priveam fetițe ce veneau să spele rufe, lînă, ori să-și spele picioarele numai așa, de drag. Îmi plăcea să caut printre ele pe Măriuca; dar n-o găseam. Cu dulama mea de dimie albă, cu părul mare și jumătate alb, cu barba, ce-o lăsasem să crească, eram unchiaș, nu Marin cel tînăr și frumos.

Îmi venea să plîng de dorul tinereței mele, de zilele pline de soare d-atunci, de florile care umpleau coastele dealurilor. Mă uitai în vadul apei: aceeași apă; în mine bătea aceeași inimă; dar îmi pierise văpăile ochilor, puterea trupului, lumea mea atît de dragă!

Mă așezai pe-un lemn la vale de vad și începui să cînt și să plîng... Și cîntai mult și fetele se opriră din spălat și din rîset. Le văzui și cîntai înainte. Se vede că tot frumos cîntam, că zării oameni oprindu-se în loc să asculte. Dar eu nu cîntam, plîngeam tinerețea noastră, de odinioară!

În jurul meu, stufuri mici de răchite și de plopiș, și mai încolo munți îmbrăcați în păduri verzi.

P-acolo umblam odată, și cu ochii după fete cuprindeam valea pe toată.

Mi-aminteam de fiecare copac trîntit de vijelie, ori trîntit de trăsnet; vedeam cărările, și știam locurile unde erau florile mai dese. Cîntecul se deșira prelung, părea că umple văile și se-naltă sus spre creștetele munților. Cîntam cu ochii plini de lacrimi: jeleam tinerețea ce se dusese.

De pe la spate, îmi ieși o băbuță în față. Se uită la mine și eu tăcui. Muți, ne privirăm mult, mult...

— Mărine!

— Măriucă, zisei eu.

Căzurăm mototol între răchite. Plîngeam amîndoi, cu lacrimi, ca doi copii. Mă săruta pe barbă și eu o pupam pe frunte.

— Cum te-ai schimbat, sărac de noi! zise ea.

— Dar tu!...

— Știi tu, Mărine, cum rămăseseși în gîndul meu? Tot frumos, tot tînăr, ca atunci!

— Dar tu, cum crezi că-mi erai în suflet? Cu părul galben ca beteala; cu ochii mari, căprii; cu obrajii rumeni ca cireșile de mai; cu vițe de păr atîrnînd pe obraji!

— Și tu, copilandru fără mustăți, cu ochii sfredelitori pînă-n inimă, cu căciula mare, vesel, rumen și cu cavalul în brîu. Și acuși ești un uncheșel ce nu mai sameni cu Marinică.

— Și tu o mătușică, ce nu mai sameni cu Măriuca.

— Unchieșul meu! Doamne, ce rău îmi pare!

Cînd ai venit a doua oară, avem de gînd să fug iar cu tine și să fiu cuminte pînă oi muri. Cînd am aflat ce ți-a făcut cumnatu-meu, mi-a venit să mor, și am zăcut șase săptămîni. Cînd m-am sculat, să fi știut unde ești, veneam după tine.

— Veneai?

— Zău veneam.

Ședeam unul lîngă altul, ca odinioară.

— Ești însurat?

— Sînt.

— Credeam că nu ești, eu sînt văduvă de vreo opt ani, și acuși, cum te-aș fi luat.

Mă gîndii și îmi venea să nu mă mai întorc deloc de aici. Dar — cugetam la Lixăndrina, cît fusese ea de bună cu mine; cum se-ncrezuse mie și cum îmi purtase credință. Cit de necaz nu mi-e mie pe legiuirile astea făcute de călugări, de oameni ce nu știu ce e dragostea, și ce e femeia.

— Ce rău e că n-ai drept să ții două neveste, aș merge și eu cu tine! zise ea.

— Haide, îi zisei, mai am una ca tine, și ce o fi o fi: fac ca Petre Jarcalete.

Se gîndi mult, apoi zise:

— Ce-o zice băiatu?

— Ai băiat?

— Cum să nu! ăl făcut cu tine, altu n-am mai făcut.

Fetele de la vad, văzînd că nu ne mai ridicăm, cine știe ce și-au închipuit, că ne-am pomenit cu ele.

— Ei, ce vreți, le zise Măriuca, plecați d-aci, că ăsta e unchiașu meu dintîi, de care am dat cu bobii 35 de ani.

— Știi să dai cu bobii?

— Dau cu bobii, descînt de dragoste și fac de lipitură. Dar hai acasă, că sînt singură. Cumnatul a murit naintea bărbatului meu. N-ai teamă de nimeni.

Am plecat la casa ei.

Fiu-meu, Lixandru, a venit să mă vază. Era însurat și el de 14 ani, avea fată la horă și alți trei băieți.

Cum mă răsfăța și Măriuca, săraca!... Îmi tăia tot pui cruzi, mă îngrijea și mă pupa tot ca Lixăndrina, dar mai nesățioasă.

— Hai și tu cu mine, îi zisei, mă-mpac eu cu a de-acasă, e tot bună ca tine, e tot blîndă și semănați.

— Cum o cheamă?

— Lixăndrina.

— E mai tînără decît mine?

— Cu cîțiva ani.

— Cum să merg?... Dacă ne certăm... dacă te urăște ea, copiii tăi cu ea? Dacă n-ar fi fost ea, aș fi mers — dar uite ce: stai și la mine mai mult.

Și am rămas la ea!

. . . .

Fetii moșului, focu-i foc oricînd o fi, dar eu nu mai aveam cu ce să-l fac!... În cutele adînci din obrazul nostru ne vedeam urma suferințelor și a dorului îndurat. Ce necaz mi-este pe bătrînețe, că ne smulge trandafirii din obraji și ne scrijelește fața cum e mai rău! Sufletul e tot suflet, inima tot inimă, dar pare că bate mai rar, doar trupul e moale și neputincios.

— Unchieșelul meu! îmi zicea ea.

— Mătușica mea! o mîngiiam eu.

— Cînd cîntai tu pe muntele Siliștii, cu buciumul, pînă nu veniși la fierăstrău, eu te ascultam cu drag. Te văzusem odată cîntînd și te cunoșteam...

— Cum ziceam ?... tuuuarăărăă, tuuuăărăă, tuuu-tu ; Uiu, bîr oiță, bîr! ?

— Așa ziceai, dar erai frumos. Și cînd te-ai scoborît în vale, mi-erai drag de-a binele.

— De ce nu mai sîntem tineri iarăși, să plecăm pe Argeș cu pluta la vale. Acuși da, aș ști să te păstrez.

— Ia mai cîntă tu ca atunci.

Și am început duios și potolit ca o apă ce stă pe loc. A început să plîngă iar cu hohote și mă săruta pe ochi, pe obraji, pe gît și pe mîini.

— De ce, de ce nu mai putem fi tineri ? Aducerile-aminte din anii cei mai tineri mă fac să plîng de părerea de rău că au trecut așa de repede...

Și d-aci îi cîntam mereu și trecea săptămînă peste săptămînă ; iar eu, hoinar de uși multe, nu mai mă-nduram de ea. Nu că erau obrajii ei mai frumoși, nu că-i era părul galben, dar mi-era milă de ea.

— Mă duc mătușică, îi zisei într-o zi, iacătă luna împlinită.

— Pleci, Mărine ?

— Plec.

— Așa de curînd ți s-a urît cu mine ? zise ea tristă...

— Nu mi s-a urît, dar ce-o zice Lixăndrina, copiii mei ?

— Așa e, și începu să plîngă... Dar cînd ne mai vedem ?

— Știu eu ?!

— Sîntem bătrîni, Marine, sîntem bătrîni, și asta ne-o mai fi întîlnitul!...

— Mătușica mea, hai și tu cu mine!... îi zisei iar.

— Unde stai ?

— Tot pe Argeșul ăsta, la vale... șapte poștii d-aici!

— Cum să merg, Marine ? O să zică lumea mătușă bătrînă și nebună, unchiaș sărit și stricat, să mai aducă el alta... ne-nchide stăpînirea p-amîndoi...

Mi-aduse buciumul.

— Mai zi ca atunci.

Pusei buciumul și iar :

Tuuuăărăăăă, tuuuuăărăăă tuuu-tu. Răsunară munții, și-i împlinii și voia asta. Mai stătui încă două săptămîni și mi se făcu dor de Lixăndrina.

Plecai cu ea să mă petreacă și cu fi-meu, în căruța lui cu cai. Am mers vorbind și m-au adus pînă în Rociu, în Argeș. Mi-am sărutat băiatul, am sărutat-o și pe ea mult, mult și am pornit. Ea nu vrea să mai plece d-acolo. Șezuse jos pe malul șanțului, plîngea cu marama la ochi și bietu fi-meu sta lîngă ea. M-am uitat îndărăt și tot jos o vedeam și pe fi-meu lîngă ea. Am cotit drumul și n-am mai văzut-o.

Cînd am ajuns acasă, Lixăndrina era foc, că de ce am stat cu Stanca șease săptămîni.

— Am stat la băiatu Măriuchii, în munte.

Și-i spusei tot. Lixăndrina, miloasă, îmi zise :

— De ce n-ai adus-o și pe ea ? Am fi trăit amîndouă și aș fi spus lumii că mi-e soră.

— Mă duc s-o aduc, mătușică.

— Dacă n-ai adus-o, las-o, și n-a mai vrut.

Uite așa mi-am petrecut eu viața. Mi-a fost necaz pe legea noastră și mi-este. Ce bine ar fi ca un deștept să ia oricîte fete l-or place, nu numai una pe brodite ; numai așa proștii ar rămîne stingheri. Dar acum ia prostul pe proastă și umple satul de proști. Cum eram eu, aș fi făcut tot copii de seamă — barim îi vedeți.“

— Tot căit ești mă unchiaș ? îl întreabă mătușa Lixăndrina.

— Păi tu nu știi, îi răspunse el.

— Hai să mîncăm și lasă-ți nevestele vechi.

Moș Dorogan se sculă în sus ca să plece și ca îndemn pentru noi, ne mai spuse :

— Îndrăgostiți-vă băieți, că nici vinul, nici țuica, nici cheful, nici banii, nimic nu te mulțumește ca dragostea. Ia nevastă frumoasă să nu ți se urască pe lume. Viața e scurtă și e dulce cînd trăiești cu cin ți-e drag. Să nu ziceți :

Blestemat să fii nănaș,
Te găsiși, mă cununași,
Cu urîta satului.
Cu propteaua gardului.
O noapte-am dormit cu frică,
Dar la noapte mă mănîncă !

Și moș Dorogan intră în casă...

O ÎNTÎMPLARE VECHE

Uite p-aci, pe unde este cîmpul ăsta crăpat de soare, era odată o pădure înaltă și sălbatică, de te temeai și ziua să nu te mănînce lupii în ea. Am pomenit-o și eu ; era înaltă, plină de curpeni de aguridă și de fel de fel de lighioni sălbatice. Cît era de frumoasă pe vremea mea, dar cît o fi fost p-atunci — pe vremea bătrînului meu !

Uite pe colo, pe sub muchea dealului era Crucea Fetii. Am pomenit și eu crucea. Parcă o văz, aplecată să cadă, în mjilocul unor păducei, cu tulpina roasă de putreziciune. Era crucea Ileanii, fata Radii, văduva.

Rada rămăsese văduvă după ce trăise cu bărbatu-său numai opt ani. Îmi spunea și mie bătrînul, logofătul Gheorghe, cum îți spui și eu ție acuși. Ileana îi rămăsese fetică de vreo șase ani. Rada nu s-a mai măritat de a doua oară și, femeie cuminte, nu se auzea nimic de pe urma ei. Sta într-un bordei, în marginea liniii, lîngă pădure. Ileana creștea ca din apă și mai mult prin pădure, ca o sălbatică. Un stejar mare ce era tocmai în bătătura bordeiului, avea legat de crăcile lui leagănul făcut din curpeni de aguridă. Sus pe crăci, își dusese cîteva scînduri și își făcuse un pat, cu umbrar dasupra, în care, cît a fost de mică, își păstra păpușile, iar — fată mare — se culca ziua ori noaptea să doarmă. Era frumoasă Ileana. Nu e vorba, p-atunci, fetele urîte erau rare de tot ; toate erau frumoase. Era umbră și verdeață pe de rînd. Răstoaca curgea numai și numai prin păduri ; iar de copacii prăvăliți de șivoiul apelor mari, se săpau adîncături în tot lungul ei. Vara însă, era limpede ca lacrima şi plină de peşte. Pe unde erau cîmpii, erau livezile de fîn şi locurile de muncă. Florile ce-nfloreau de cînd da colţul ierbii, primăvara, nu se mai isprăveau pînă cînd le ucidea bruma şi zăpada. Nu putea nimeni să cosească ~~toate~~ cîmpiile şi n-avea ce face cu atîta fîn. Rămînea bînşag, pe care numai zăpezile mari îl mai culcau spre pămînt. În bînşagul acela se-ncuibau iepurii iarna şi potîrnichile. Aerul d-atunci nu era sterp ca cel de acuşi : mirosea mereu şi, cînd îl trăgeai adînc în piept, simţeai că te înfiorează şi-ţi înfierbîntă trupul. Grijile traiului erau puţine ; şi cum să nu fi fost lumea d-atunci şi voinică şi frumoasă !...

Ileana era mai frumoasă poate decît toate fetele din sat. Spunea bătrînul c-avea părul galben ca aurul, mare şi des de îşi învelea tot spatele cu el ; şi era albă, cu obrajii fragezi — de puteai să-i tai c-un fir de păr !... Ochii nu-i avea albaştri, cum i-avusese tat-său, ci căprii ca rugina fierului. Gura mică, dar nu cu buzele tivite pe gingii, ci groşcioare şi cu bărbia bine ieşită în faţă. Nu era grasă, ci şuiaţă şi zvîrlavă ca o veveriţă. Cît era de frumoasă, avea un cusur : era cam surdă. Totuşi, frumseţea ei făcea să nu i se ţie în seamă surzenia.

Tatăl ei avusese un frate, jumătate vitreg, frate de mamă ; şi acela avea un băiat, pe Radu. Tatăl lui Radu murise şi el ucis de nişte turci. Radu rămăsese şi el fără tată ; şi cum muma lui zicea „cumnată" mumei Ileanii, ei se socoteau rude ; iar Ileana cu Radu se socoteau veri. Aproape toţi băieţii dădeau tîrcoale pe lîngă Ileana, cînd ajunsese fată mare ; dar Radu nu se dezlipea de ea, uneori nici noaptea.

Sub numele că i-e văr, el îi bătea capul mereu cu dragostea lui, pînă cînd, cum se întîmplă de obicei, a început şi ea să-l îndrăgostească.

Ţi-am spus, faţa pămîntului p-atunci era frumoasă ca-n basme. După cărarea plină de întuneric a pădurii, aşteptai să se ivească stolul de zîne, ori Făt-Frumos în pasul calului.

Ileana auzise şi ea basme, căci nu era aşa surdă ; era cum se spune şi acuşi : tare de urechi.

Lumea basmelor, care era de jur împrejurul ei, şi din care nu lipseau decît feţii-frumoşi, balaurii, zmeii şi zînele, o făcuse să viseze la un Făt-Frumos, răsărit cine ştie de pe ce tărîm. Radu îi făcea silă cu dragostea lui : nu era aşa frumos şi apoi era cam prostănac. În capul lui nu încăpeau multe ; dar de îndrăgit, vrea şi el să se îndrăgească !...

Ochii omului se obişnuiesc pe încetul şi cu ce într-adevăr este urît. Ileana visa la Făt-Frumos ; dar apoi, gîndindu-se la beteşugul ei, a-nceput să se întristeze şi nu s-a mai simţit vrednică de iubirea lui. Tinereţea însă are în ea mari puteri, şi omul uită lipsurile şi nădăjduieşte cîte în lună şi în soare.

Într-o zi, Ileana se suise în stejarul ei şi, stînd pe pat, cu picioarele pe un comănac, cosea la o cămaşă. Un tropot de cal se auzi dinspre pădure şi ea se uită să vază cine e. Văzu un tînăr cu un fes roş pe cap, cu un ciucure mare albastru atîrnînd pe umeri, cu două mustăcioare mici şi negre, îmbrăcat cu cămaşă albă şi numai cute ; cu nădragi albi ca zăpada şi strînşi pe pulpe şi călare pe un cal negru. La brîul lui de catifea roşie se vedeau mînere de pistoale argintii. Ileana începu să tremure şi, în neştiinţa ei, socoti că tînărul ăsta era chiar Făt-Frumos. Grecul, văzînd un bordei înaintea lui, domoli calul şi opri în bătătură.

— Aşta bre... nu e nimeni acasă ? întrebă el.

Ileana răspunse de sus :

— Sînt eu, ce vrei ?

Grecul se uită în sus şi văzînd-o, rămase cu gura căscată. Ileana, cu pulpele albe şi goale, şezînd în picioare pe patul din copac, uitase că grecul de jos ar putea-o privi şi altfel...

— Ce vrei ? îl întrebă ea.

— Aşta, aşta... şi se roşi, bîlbîi ceva pe greceşte, şi iar începu să se uite în sus. Atunci ea îşi dădu seama, se înroşi toată şi şezu jos ascunzîndu-şi faţa în palme. Grecul se dezmetici şi el, şi începu să-ntrebe :

— Aşta... Cuşteştiu unde este ?

— Costeştii, Costeşti... Pe cine cauţi în ei ?

— Pe Chirie Pană Cuştescu... Sinto gramatico de la Bucureşti...

— De cauți pe boierul nostru, ia-o nainte. Ții drumul și, lîngă biserică, îi vezi casele.

— Frumosa Elena! zise grecul, se ploconi la ea și plecă în fuga cea mai mare a calului.

„Ce băiețel frumos“, își zise și ea, azvîrlind jos cusătura și căzînd pe gînduri. Se pomeni cu Radu urcat la ea, sus.

— Ce cauți ?

— Nimic, verișoară ! Și șezu lîngă ea.

— Lasă-mă, Radule, singură...

— Nu, verișoară ! Și el se-ntinse în pat pe lîngă ea. Ea începu să coasă cu capul în jos. El începu s-o-ntrebe :

— Cine era cațaonul ăla ?

— Nu știu.

— Ce vorbeai cu el ?

— Nu știu ! îi răspunse ea iar.

Tăcu Radu mult, își făcu și el planul și începu :

— Știi că noi nu prea sîntem rude de speriat ?...

— Și ce-mi pasă...

— Mi-a spus mama că am putea să ne luăm !...

— Eu pe tine ?!... și se uită la el. El ședea tot culcat.

— De ce să nu mă iei ?... Eu sărac, tu cam tare de urechi...

— Eu aud bine... minți tu.

— Auzi ?... dar acuși ce zic ? Și el șopti încet, cine știe ce. Ea se căzni să audă, dar nu putu.

— Mai zi o dată !

El șopti iar, ea nu înțelese, își duse mîinile la ochi și începu să plîngă.

— De ce plîngi, că eu te iau... Și-i puse mîna dreaptă pe spate. Ea se lăsă și-ncepu să plîngă cu hohote. Cine știe ce gînduri se aprindeau atunci în capul ei. El nu știu s-o mîngîie, decît se ridică lîngă ea, și șezu bleg și cu ochii în jos.

— Și tu m-ai lua ? îl întrebă ea mai tîrziu.

— Te-aș lua, fiindcă-mi ești dragă...

Își luă cusătura și se căzni iar să coasă, dar lacrimile îi întunecau ochii. O azvîrli.

Mă-sa, venind acasă, îi văzu.

— Ileano, dă-te jos... Și tu, Radule, ce te-ai suit acolo ?...

El nu-i răspunse. Se deteră amîndoi jos.

— Hai, Radule, du-te acasă, îi zise Rada, tu, Ileano, vin încoace.

Radu plecă încet, iar ea intră după mă-sa.

— Ce-ți spunea năgăbuiul ăla ?

— Că nu sîntem rude și mă-sa i-a spus că... să mă ia de nevastă.

— Așa îmi zise și mie...

— Va să zică n-a mințit ? întrebă Ileana.

— Ala nu știe să mință...

Mă-sa tăcu, dar mai apoi răsuflă :

— Și este cam prostănac... Nu știu dacă știe să numere pînă la cincizeci. N-ar face de tine, n-ar face, fata mea ; dacă n-ai avea și tu cusurul tău.

Ileana puse capul în jos și iar o înecă plînsul. Așadar era adevărat că ea — cît era de frumoasă — era fată pedepsită de dumnezeu : avea cusurul surzeniei !...

*

La vreo cîteva zile după întîmplarea asta, grecul a-nceput să umble cu nepotul boierului după păsări cu puștile. Coconul Costache, flăcău p-atunci, a văzut și el pe Ileana, căci i-o arătase grecul. Amîndoi au început să dea tîrcoale bordeiului și să dea la puști. Ileana însă se ascundea de ei, de groaza că o s-o afle că e surdă. Radu însă ajunsese nelipsit. Boierul și grecul îl vedeau mereu p-acolea și pricepeau de ce pierde el vremea pe lîngă Ileana și îl socoteau tare isteț, de vreme ce de dragul lui Ileana nici ieșea să-i vază pe ei. Grecul, uneori trecea prin bătătura bordeiului, și atunci Ileana fugea și de la ochiul de geam ce-l avea pus în mijlocul hîrtiei ce acoperea restul ferestrei.

Ileana în inima ei simțea de ce bate grecul și boierul drumurile ; dar socotindu-se prea nenorocită, se ascundea, plîngea și rămînea moale în brațele lui Radu. Prostul prosticel, dar haida-hai, cu-ncetul, a-nșelat-o. Din ziua aceea ea s-a socotit nevasta lui. Nu știa nimeni de asta ; și băieții din sat, dimineața cînd duceau vitele la văcar și seara cînd le aduceau, treceau cîntînd din cavale prin bătătura bordeiului ei. Unii mai îndrăzneți o strigau și cereau : ba foc s-aprinză țigările, ba să o întrebe de cîte ceva ce născoceau ei atunci.

Vara băieții plecau la Argeș să se scalde, căci găseau nisip fulgeriș pe prunduri și se puteau juca și prăji la soare pe el. Atunci treceau iar prin bătătura ei și cînd întîlneau pe grec și pe boier, dîndu-se în leagănul Ileanii, plecau șopocăind că boierul și grecul îi poartă sîmbetele.

De vreo cîteva ori i-au găsit așa, pînă cînd unul s-a dus într-o noapte și a tăiat curpenii sus, lăsîndu-i nerăspunși însă, ca să sature pe cei doi de Ileana. La vreo două zile s-a răspîndit veste pe de rînd că Radu a tăiat curpenii leagănului de a căzut boierul să crape ! Pentru fapta asta Radu a fost închis și bătut, dar el nu știa de asta și se jura mereu. Atunci mă-sa a-nceput să spuie că Ileana e o dezmățată, ce strînge împrejurul ei fel de fel de cîini și că ibovnicii ei au tăiat leagănul, ca să cadă grecul și boierul, ce sînt tot ibovnici ai ei. Adevărul era că, după cum nu știa Radu cine tăiase curpenii, tot așa nu știa nici Ileana și nici mama ei. Ileana, socotindu-se nevasta lui Radu, fugea de toți ; și cînd îi vorbeau flăcăii vorbe fel de fel, ea le auzea, dar se făcea că nu-i aude, și-și vedea de drum. Flăcăii însă vorbeau și mai tare, spuneau vorbe și mai cu obrăznicie, pînă ce ea ridica ochii mustrători spre ei, îi privea și tăcea iar.

— Frumoasă este săraca !... Și ce păcat că este surdă !...

Ei îi venea să strige : „Nu sînt așa surdă, vă auz, dar prea vorbiți prostii !“ dar își mușca buzele și tăcea.

De la tăierea leagănului, boierul și grecul își puseră în ambiție să vie și mai des la bordeiul văduvei. Ileana sta în bordei, ori, cînd se brodea dusă și venea îndărăt, cînd era boierul și grecul p-acolo, intra fără să le răspunză. Boierul auzise că Ileana e surdă, dar grecul stăruia că nu e, că a vorbit cu el și auzea foarte bine ; dar trebuie să fie ceva la mijloc, de se face.

În vremea asta trecu și toamna, și boierul și grecul părăsiră satul, ducîndu-se la București.

Zvonul Ileanii era acum mai mare ca tot satul ; căci nu-l mai încăpea. Se auzise pe de rînd că surda cea frumoasă a păcătuit cu boierul și cu grecul, și nu se știe de n-o fi însărcinată.

Mama lui Radu se făcea foc cînd auzea așa ceva. Femeia fără bărbat ca armăsarul fără frîu ; ori te rupe cu dinții, ori te fărîmă cu picioarele, ori sare singur în vreo prăpastie. Așa și mama lui Radu. Spunea bătrînă-meu cum se chema, dar eu am uitat-o.

— Ia uite, surda dracului, după ce că n-avea decît cămășuțele de pe ea ; după ce că avea beteșug, păi îi mai plăcea să necheze și cu boierul și cu cațaonul venit într-o ghioace de mei !... Vream s-o dau lui Radu meu, dar acum nu se mai poate ; ce să facă el, flăcău, cu muierea altora ?...

Și-l certa pe Radu ori de cîte ori auzea că s-a mai dus pe la Ileana.

Ileana auzea și ea zvonul ce se făcea pe socoteala ei, căci multe urîte îl spuneau pe față ; dar n-avea ce face, se punea pe plîns și pe rugă la dumnezeu s-o ia de pe lume, dacă a lăsat-o așa nenorocită.

Cu încetul a trecut iarna. Toate caierile s-au tors în sat cu vorba de Ileana, că e fată necinstită. Îi scoteau vorbe și cu flăcăi din sat ; și cel socotit crai și ibovnic al ei, de era întrebat, zîmbea șiret, dînd să înțeleagă că așa este : el este fericitul ibovnic al Ileanii. Fiecare din cei în gura lumii știau, în sufletul lor, că nu este așa, dar iar fiecare credea pe celalt fericit.

— Să nu te mai prinz pe la surda, răcnea mamă-sa lui Radu, că-ți tai gionoatele !

Radu însă, cînd și cînd se mai ducea și p-acolo și Ileana îl întreba fel și chipuri, „de ce nu vine și de ce n-o crede el curată ; el, care o știe mai bine ca mă-sa care a făcut-o ?“

Ce era să dezlipească sărmana de pe prost ?... El nu o înțelegea. Mintea lui scurtă nu putea pricepe cele ce-i spunea Ileana. El auzea zvonul, auzea cearta mă-si și credea în toți și în toate pe de-a-ntregul. Dumnezeu să ferească pe fata cuminte de bărbatul prost, că ori s-ar cununa cu-n bou, ori s-ar cununa c-un prost, totuna îi face. E bine cînd nu strică dumnezeu două case, cînd ia prostul proasta și, se-nțeleg ori nu se-nțeleg, dar umple drumul de copii mucioși și cu gurile căscate !

Ileana rămăsese însărcinată și-i spunea cu glas de foc :

— Radule, m-am încrezut în dragostea ta, ce mi-o spuneai mereu ; am fost a ta și acum o să nasc !... Ia-mă acasă la tine !...

— Vrei să mă omoare mama ? începea el să-i spuie.

— Ești bărbat, ești om, ce zor ai de ea ? Viața e a noastră !... Vino și rămîi aici, încai să te știe lumea că ești bărbatul meu !...

— Ce, să mă omoare mama ?

Și ea nu mai putea scoate din el altceva. Orice i-ar fi spus ea, el spunea că-l omoară mă-sa !

— Ești mare, ești puternic, nu te poate omorî pe tine... Vino aici, să stai cu noi.

— Să mă omoare mama !

Pe de altă parte, prostul spunea tot mă-si acasă și ea începea — femeie fără frîu :

— Auzi surda !... Vrea să-i acopere rușinea băiatul meu !... Îl pune la cale să fugă la ea !... Desfrînata și cățeaua !... O s-o iau de coade și o s-o tunz. Ce are ea cu băiatul meu ? Să nu te mai duci p-acolo, că te omor...

Și Radu iar nu se mai ducea.

Vestea acum că Ileana este însărcinată se răspîndi pe de rînd. Nimeni nu credea că Radu să fi fost în stare s-o înșele ; toți credeau pe boier ori pe grec. Ei nu știau că merele cele mai bune porcii le mănîncă !...

— Uite de ce vin caprele rîioase în țara noastră, spuneau flăcăii, să ne-nșele fetele, să lase bidiviii lor p-aici, să zică că sînt rumâni de-ai noștri — și ei : cațaoni sadea !...

— De ce nu griși cu un rumân ? se văitau alții.

— Îi plăcu cațaonul cu mustățile răsucite, cu ochii de diavol, cu limba de șarpe.

Și zvonul creștea, fetele o urau și băieții deveneau și mai îndrăzneți.

În martie, cînd se luase zăpada — care au fost nu s-a aflat —, s-au dus și i-au dezvelit cu sapele tinda bordeiului.

Biată Rada, mama ei, se văita și-i spunea :

— Cui sămănași tu Ileană, de ieșiși așa ? Eu rămăsei văduvă și nu-mi ieși nici un zvon și tu avuseși parte

de toate !... Ileana se lungea cu fața în jos pe pat și plîngea cu sughițuri...

*

Venise aprilie. Înfrunziseră pădurile și viorelele, micșunelele, brebeneii și floarea-Paștelui umpleau de miros tot văzduhul. Lumea aștepta din zi în zi s-audă că Ileana a născut. Cu venirea primăverii, zgomotul ei se mai potolise. Cîntecele cucilor, zborurile berzelor, verdeața și tinerețea frunzișului potoliseră și zvonul Ileanii. Lumea era nerăbdătoare să știe dacă Ileana o mai ieși la horă de Paști.

Băieții, care o mai văzuseră, spuneau că e slabă, dar că este însărcinată.

Veni Paștele și trecu, și Ileana nu se arătă nici la biserică, nici la cîrciumă. Cîțiva începură s-o căineze. Boierul și grecul veniră de la București a patra zi de Paști și aflară, de la țigăncile roabe din curte, de zvonul Ileanii și de-al lor. Se mirară și ei ; și cum s-or fi dezvinovățit ei între ei, nimeni nu știe. Era ziua de Duminica Tomii, cînd Rada, mama Ileanii, veni prin sat și începu să întrebe dacă nu a văzut cineva pe Ileana ei. Nimenea nu-i spuse nimic. Trecu duminica și luni, Rada se duse acasă unde ședea Radu cu mama lui, și-i întrebă și pe ei. Ea îi răspunse :

— Ce, sînt văcăreasa fetii tale !

Radu înălță din umeri și spuse tot ca mă-sa, că nu știe nimic de Ileana.

A-nceput atunci Rada să se jelească și s-o cheme pe de rînd. A-nceput să colinde pădurile și s-o strige, că femeile își dăduseră cu socoteala că s-o fi pitit să nască.

Urlau pădurile de plînsetele Radii, de strigătele ei : și atunci s-a văzut cît de mult iubise pe fata ei. Mamă nu era ?...

În căutarea Ileanii au mai plecat și cîteva fete și băieți din sat ; ba grecul și boierul, neavînd de lucru, au plecat și ei în cîrd. Au căutat-o luni toată ziua și n-au găsit-o.

Marți, de dimineață, o fată, Voica lui Lixandru, a-nceput să spuie că : sîmbătă pe la nămiez, a văzut pe Radu spălînd o secure în Răstoacă ; că ea l-a întrebat de ce o spală, ori a omorît pe Ileana ? și el s-a luat după ea s-o taie ; că ea a fugit și d-abia a scăpat ; că ea a zis astfel, fără să-și dea seama, fără să se gîndească, și i-a venit așa în gură.

Vorba asta, cum se răspîndi în sat, se prinse de toți. Boierul alergă la Casa împărătească, începu să se răstească la bătrînul, care era logofătul satului, și ceru să aresteze numaidecît pe Radu. S-a dus bătrînul cu aleșii, și l-au luat d-acasă.

Boierul a început să-l întrebe așa :

— Știi pentru ce te-au luat aleșii. Ai auzit și tu răcnetele mamei Ileanii... Spune unde ai îngropat-o ?

— Nu știu eu, începu el să tăgăduiască.

— De ce tăgăduiești, cînd sîngele nevinovat ce l-ai spălat de pe secure sîmbătă la nimiez, strigă în lungul gîrlei că tu ai omorît pe Ileana ?

— Strigă ? întrebă el.

— Tu nu vezi că tot satul a auzit ? Voica lui Lixandru l-a auzit întîi și apoi și noi... Spune cum ai făcut ?...

Radu începu să ofteze, să-și răsucească căciula în mîini și să spuie :

— Mi-era dragă, dar mama o ura cu foc... Spunea toată lumea că... s-a ținut cu toți, și cu d-voastră. Ea însă vrea s-o iau eu de nevastă. Eu aș fi vrut, dar nu mă lăsa mama ! Mie, de cîte ori mă duceam p-acolo, îmi spunea : „de ce n-o iau ?“... Eu cum era s-o iau, cînd fusese ibovnica altora ?...

— Ei bine, îl întrebă boierul, tu n-ai făcut nimic cu ea ?

— Am făcut... dar lumea vorbea de d-voastră și de grecul de lîngă d-voastră...

— Noi nu ne-am apropiat de ea, începu să spuie boierul, înălbit ca coala de hîrtie ; poate flăcăii...

— Nimeni, nici din noi, spuseră toți, care se ținuseră alai după Radu la Casa împărătească.

— Cu el a rămas grea, zise bătrînul.

— Ei, și spune cum s-a întîmplat ; dar bagă de seamă, că sîngele a spus tot... Săcurea unde e ?

— M-a pus mama de-am îngropat-o în pragul casei.

— Trimite, logofete, pe cineva să dezgroape săcurea și s-o aducă aici.

Bătrînul trimise, și Radu își urmă spovedania ; cam așa :

— De cîte ori mă duceam p-acolo, ea îmi spunea că e însărcinată cu mine și că s-o iau. Eu, cînd spuneam mamei, tăbăra cu gura pe mine, pînă cînd odată mi-a zis : „de-ți bate capul mereu, ia-o, prostule, în pădure ; omoar-o și îngroap-o“. Spunea încet, pierzînd șirul, dar toată lumea l-a-nțeles cum a făcut el în prostia lui.

Spunea : Mie îmi era milă de ea ; dar mă gîndeam că nu pot să scap de ea altfel. Sîmbătă mi-a venit așa un dor de ea, am luat săcurea la mine și am plecat spre bordeiul ei. Tremuram de tot, dar mergeam și săcurea îmi îngheța carnea mînilor. Am trecut prin bătătura lor și ea m-a văzut și s-a luat după mine în pădure. M-a sosit și a-nceput să plîngă și să se roage, s-o iau acasă la mine să nască, că este cu mine însărcinată...

Și încet, ne-a spus cum a mers așa prin pădure, pînă a ajuns sub muchea dealului ce suie la drumul Olacului, și acolo au șezut jos amîndoi. Ea, i-a spus din nou, cum o ceartă mă-sa, cum rîde satul de ea și cum să facă el s-o ia.

Mi s-a făcut milă de ea, am luat-o în brațe... Nu știam ce să mai fac. Apoi ea mi-a zis : „Culcă-te cu capul în poala mea !...“ Și eu, m-am culcat.

„Să mă iei, Radule, să mă iei !“ și a-nceput să mă sărute. „Mă scapi din gura lumii, că au venit să dărîme și bordeiul pe mine, de necaz că sînt fată înșelată“. Și eu, am mințit-o și atunci c-o iau ; dar mi-era frică de mama, și apoi nu mai era frumoasă ca întîi : era pătată pe ochi, și groasă.

Și am ațipit eu și am visat pe mama, zicîndu-mi : „Omoar-o, prostule, ce mai stai, că ea o să-ți mănînce capul“.

Și m-am deșteptat și i-am spus :

„Stai și tu cu capul în poala mea !“ Zîmbind și sărutîndu-mă s-a culcat în poala mea, și am început s-o mîngîi pe păr... Mă gîndeam cum să fac eu s-o ucid... Mi-a venit gînd: să-i dau cu securea în cap cît oi putea și... poate o muri!... Ea a-nchis ochii, a luat-o somnul, iar eu i-am luat capul binișor din poala mea, i l-am lăsat pe iarbă, căci era o poieniță cît un cort în mijlocul păduceilor. M-am sculat în sus și am luat săcurea. Cînd am adus să dau, ea a deschis ochii; s-a repezit la picioarele mele strigînd:

— Radule, iartă-mă, că nu mai stărui să mă iei de nevastă!... Dar eu am izbit-o cu coada săcurii peste frunte, am dat-o pe spate și pînă să se scoale, am izbit-o cu muchiile săcurii, de s-au îngropat muchiile în țeastă!

Atunci a căzut jos, a-nceput să se zbată și eu m-am așezat pe picioarele ei și am ținut-o să nu se mai zvîrcolească.

A rămas nemișcată... Dar burta îi mișca... și am înțeles că se zbate copilul; am sărit în sus, am apucat săcurea și am rupt-o la fugă. Am fugit, dar nu știu cum m-am rătăcit, că m-am pomenit iar lîngă ea. Mi-a venit să răcnesc, și iar am fugit; iar am ocolit, și iar m-am pomenit lîngă ea. Am început să plîng și mi-a venit în gînd s-o îngrop, că să n-o mănînce lupii, și să n-o găsească cineva. Am săpat cu securea o groapă lîngă ea și am așezat-o acolo. Am pus pămînt și frunze pe dasupra și am venit la gîrlă, unde m-am spălat de sînge și de pămînt, și m-a văzut Voica lui Lixandru.

Aci se opri și iar începu să-nvîrtească căciula în mîini.

— Ce ți-a zis Voica? îl întrebă unul din aleși.

— Mi-a zis că de ce spăl săcurea, ori am omorît pe Ileana?... Mi-a venit necaz s-o omor și pe ea, dar n-am putut-o prinde.

Toți oamenii rămaseră înfiorați, făcîndu-și semnul crucii.

Se aduse securea și-i luară toți seama. Pe o crăpătură în coadă era încă sînge roșu, și pe muchii se vedea tot așa; cît o spălase el, tot nu putuse să șteargă de pe ea sîngele nevinovat.

Porni tot satul cu el și cu o căruță, să arate unde a-ngropat-o. Rada se jelea de răgușise și cu părul despletit, cu ochii căscați și rătăciți, striga mereu: „Ileana maichii, Ileană!...“

Flăcăii, care fuseseră în gura lumii, spuneau tuturor, cu glas de foc, că nimeni nu s-a apropiat de ea și jurau cum era mai rău, ca să-i crează toată lumea. Tot satul, femei și copii, au venit uite p-aici și le-a arătat-o. Au pusu-l s-o dezgroape și singur s-o ridice în căruță. Se umflase de parcă era carabă.

Au adus-o și, prin stăruința boierului, au îngropat-o la biserică. Lui i-au pus lanțul de gît, au venit dorobanții și l-au pornit la București să-l judice Divanul... Toată lumea o jelea și-i părea rău de frumusețea ei.

„Uite, vezi, de asta e-n stare să facă un prost!... Decît să te iubească prostul, mai bine să te urască cel cu minte, că tot mai folosit ești!...“ spuneau toți... Și mă-sa i-a ridicat o cruce la cap, la biserică; iar flăcăii o altă cruce pe locul unde a fost ucisă.

II

Ei, și trecu vara și veni și luna lui noiembrie. În noiembrie mai întotdeauna cad brume groase și uneori e mai ger decît în decembrie.

În sat venise vestea că Radu a fost osîndit la ștreang și se aștepta să sosească porunca din zi în zi.

Într-o zi, bătrînul se pomeni cu un dorobanț, că-i aduce o hîrtie cu o pecetie mare, roșie. O desfăcu și citi în ea porunca Divanului, că vodă a iscălit osînda lui Radu și că pînă în ziua de 28 noiembrie să ridice spînzurătoarea — ca să fie gata pentru Radu și să aibă prins un țigan rob, fie de unde o fi, care să împlinească slujba de gîde.

Bătrînul se avea bine cu boierul și nu vrea să prinză gîde din robii lui. Toată lumea credea, p-atunci, că cel făcut gîde moare și el pînă la șase săptămîni, și bătrînul nu vrea să moară nici țiganul și nici să aibă boierul pagubă.

S-a dus dar cu oamenii de corvoadă, cum se făcea p-atunci, a tăiat un carpen mare din pădure, l-a cioplit la patru muchii, a-njugat în capul subțire o grindă țapănă, i-a pus o paiantă și a ridicat-o la marginea drumului Olacului, acolo unde Radu ucisese pe Ileana.

Toată lumea tremura de groază și copiii nici p-acolo nu mai abăteau vitele să pască.

Țiganii cum văzură că se ridică spînzurătoarea, înțeleseră că pe ei poate să cadă nevoia și dosiră în păduri încă din ajun.

În ziua hotărîtă, dascălul bisericii începu să tragă clopotul a mort, după cum fusese porunca Divanului. Lumea se regulă toată și ieși pe poiana bisericii să aștepte sosirea lui Radu. Un dorobanț veni în fuga calului :

— Unde-i logofătul de sat ?

— Uite-mă, aici.

— Ai prins gîde ?

— N-am putut prinde !

— E stingere ! Și dorobanțul o rupse la fugă îndărăt. Lumea, suită prin arbori, se uita să-l vază ; dar cum erau p-atunci copaci pe de rînd, nu se putea vedea nimic. Pe la prînz, dascălul strigă din clopotniță :

— Vine !

Mai trecu puțin și se văzu viind o roată de dorobanți, cu un om legat și mergînd pe jos, și cu un boier cu giubea, călare și el, mergînd la pasul calului în urma dorobanților.

Dinaintea bisericii se opri. Mama lui Radu începu să se jelească. Mama Ileanii venise și ea, dar sta tăcută și cu mîna la gură. Boierul cu giubeaua porunci :

— Călărași, luați femeia aia care urlă... Călărașii o luară.

— Cine ești ?

— Sînt mama lui Radu.

— I-ai făcut colivă, colaci, lumînări ?...

— I-am făcut, că m-a vestit logofătul.

— Adu-le aci, că o să intrăm cu el în biserică.

Apoi omul domnesc luă la zdraviți pe bătrînul :

— Care-i logofătul ?

— Eu.

— De ce n-ai prins călău ?

— Au prins de veste robii și au dosit.

— Cum se poate ?... Nemernice !... Să-mi scoți gîde din pămînt, din iarbă verde...

— N-am de unde... Or fi aflat de la marele vornic, Pană Costescu, că robii ai dumnealui sînt.

— Aaaa ! ai marelui vornic !... și își mușcă buza și se îmblînzi numaidecît.

— Prin împrejurimi ce boieri mai sînt ?

— Pană Matraca, Iamandi... dar ăștia au prins de veste... La Puroinica... n-au prins de veste...

Un dorobanț spuse :

— Eu știu p-acolo.

— Repede, strigă omul domnesc, plecați patru inși, prindeți un țigan, legați-l și să vă găsesc cu el la spînzurătoare.

— E pe drumul Olacului, logofete, spînzurătoarea ? întrebă alt dorobanț.

— Aproape de hotarul moșiei lui Pană Matraca.

Dorobanții zburară pe cai.

Popa Stan puse patrafirul de gît, cum îl sfătui omul domnesc, și începu slujba, ca atunci cînd aduce mortul la biserică. Toată lumea rămase cu capetele goale.

Radu era desculț și așa de slab : ca să-i sufli să cadă. Straiele cu care plecase în aprilie, erau tot alea, dar se trențuiseră de i se vedea pielea mai pe rînd. Fusese brumă multă și el, de glozii înghețați, de umbletul pe jos, unde călca, rămînea urmă de sînge !... Era vînăt de frig, cu ochii supți în fundul capului, cu buzele supte și vinete, tremura ca varga și cu mînile legate cu lanțuri, în față, una pe alta. Mă-sa, cu colaci și colivă, merse înainte, jelindu-se. La trei pași îi făcu o odină. Lumea se milostivi de el și începu să plîngă. La ușa curții îi făcu a doua odină și la ușa bisericii a treia.

Îl băgă în biserică și-i porunci omul domnesc să se culce jos pe pietrele pardoselii, cu fața în sus, cu mîinile cruce pe piept și cu capul spre ușă și picioarele spre altar.

Pietrele înghețate, el gol, urmele de sînge rămaseră pe pietre. Tremura vargă, și niște lacrămi mici păreau că se storc din ochii-i.

Toată lumea îi lua seama. Printre încheieturile oaselor carnea pierise ; rămăseseră gropi ca scobite de daltă. Vinele gîtului, groase ca niște frînghii ; degetele lungi, slabe și încîrligate îți făceau groază.

— Cum l-au prăpădit !...

— O înșirare de oase !...

Și Rada, muma Ileanii, începu să plîngă de mila lui.

Ședea culcat cu picioarele spre altar și cu capul spre ușă. Popa slujea moliftele mortului. Îi făcu dezlegania de păcate, îl tămîie și-i aprinse lumînări la cap și la picioare.

O femeie îi legă o basma cu o para la deget ; o alta îi puse foi de mușcată la căciulă.

Cînd i se ridică coliva la cap : „Veșnica lui pomenire“, femeile începură un ramăt, de-ți fărîmau inima.

Cînd s-a isprăvit slujba și se împărțiră pomnețile, omul domnesc zise :

— Radu e mort ! Nimeni n-are voie să-i vorbească, ori să-i răspunză. Cine i-o vorbi, va fi bătut la falangă. D-acum încolo : dumnezeu să-l ierte !

— Dumnezeu să-l ierte ! zise și lumea plîngînd.

Popa Stan ridică brațele și-ncepu să vorbească.

— Vedeți, fraților creștini, în rătăcirea unuia rătăcirea noastră a tuturor !... Un om a omorît pe alt om, a făcut păcat de moarte !... S-a zis : „Nu ochi pentru ochi și dinte pentru dinte“, ci „iertați greșalele celor greșiți, ca și ale voastre să fie iertate !...“ Divanul avea temniți unde să-l închidă ; avea ocne unde să-l bage ; pentru ce îl ucide, dacă nu crede în legea lui Moise ?...

— Te rog, părinte, îl întrerupse omul domnesc, asta e predică împotriva pravilei și nu ți-o îngădui.

— Pravila mea, îi răspunse popa, este evanghelia, și-i mai dreaptă și-i mai sfîntă ca pravila Divanului ! Și iar începu : Pentru ce înțelepții să ucidă, cînd ar putea să îndrepte și să înțelepțească ?

— Taci, părinte ! sînt slujitor domnesc și te opresc ! răcni omul domnesc.

— Sînt slujitorul lui dumnezeu, spuse și popa, domn mai mare ca măria-sa vodă Caragea ; și dacă stăpînul meu e mai drept, legea lui e mai dreaptă ; se cade ca

atît d-ta cît și stăpînul d-tale să vă plecați legii mai drepte a stăpînului meu...

— Dorobanți, opriți pe popa ! răcni omul domnesc.

Dorobanții traseră săbiile și pășiră spre popa. Popa ridică crucea și strigă :

— Sînt în casa stăpînului meu !... Arma mea e cuvîntul ! În lături ucigași, că vă blestem !

— Luați osînditul, călărași !

Dorobanții înfipseră mîinile în Radu, îl tîrîră o bucată pînă se sculă și plecară cu el. Lumea începu să strige :

— Iertare, iertare, măria-ta !

— Nainte, călărași !

Afară încălicară pe cai. Dascălul începu să tragă clopotul și convoiu porni prin sat la drumul Olacului.

Radu plîngea acum de uda pămîntul.

Unul se dezbrăcă de zeghie și i-o azvîrli pe umeri. El se uită cu niște ochi, de începu toată lumea să urle :

— Iertare ! Iertare, măria-ta !

— Cine i-a dat zeghia ? întrebă omul domnesc.

Nimeni nu-i răspunse.

— Zvîrliți-o călărași, și nainte, mai repede.

— Călărașii începură să-l tragă de frînghia ce era legată de lanțurile de la mîini.

— Amînați spînzurătoarea, măria-ta, pînă cînd om pleca satul la vodă, să-l ierte !...

— Nainte, călărași !

Radu fugea. În urma pașilor lui rămînea sîngele roșu, pe care îl ocoleau toți, să nu calce în el.

Femeile se jeleau și îndemnau pe Rada să ceară ea iertare, că poate îl iartă. Rada însă nu se putea ține în cîrd ; dar, dusă de femei, mai mult pe sus, ajunsese și ea pînă să nu spînzure pe Radu.

— Măria-ta, eu sînt muma Ileanii, fata ucisă de nesocotitul ăsta... Iartă-l, iartă-l, măria-ta !

— Nu se poate, femeie !... Am poruncă să-l spînzur. Zadarnice, toate rugăciunile voastre !

— A ispășit păcatul, iertare, iertare ! începură toți.

— Nu ! Nu !... Unde e gîdele ?

Într-o căruță se vedea o rogojină ce acoperea ceva. Un dorobanț dete rogojina la o parte și acolo se văzu un țigan, legat fedeleș și cu ochii sticliți în cap. Omul domnesc îi vorbi :

— Tu ești rob, tu ești vacă. Trebuie să pui ștreangul de gît osînditului de bunăvoie ; altfel te omor și statul te plătește cu zece galbeni stăpînului tău !

Țiganul începu să tremure și nu răspunse nimic

— Dezlegați-l !

Țiganul fu dezlegat și adus lîngă Radu. Plîngea.

— Măria-ta, iartă-mă !

— Taci, țigane, că nu te spînzur pe tine. Tu trebuie doar să-i pui lanțul de gît și să-i tragi scara — atît... Haide, Radule, suie-te pe scară sus.

Radu se sui sus, pînă lîngă grindă.

— Acum, țigane, suie-te și tu sus, și leagă-i lanțurile de la mîni, de încingătoare de la mijloc.

Țiganul nu vrea.

— Dă-i, călărași, dă-i să moară !

Un călăraș apucă un par și cînd croi țiganul, îl dete jos.

— Iertați-mă, că mă sui.

— Suie-te !

Țiganul se sui după Radu și începu, după cum îl învăța de jos, să lege lanțul și mîinile de încingătoare.

— Iertați-l, iertați-l ! mai strigă lumea. Unii o rupseră la fugă.

— Amînați moartea lui ! zise și bătrînul.

— Nu se poate, logofete !... Ei, Radule, uite colo, ai luat viața altuia, ai luat darul dat de dumnezeu, pe care noi, toată lumea la un loc, nu i-l mai putem da îndărăt !... Acolo, ți-ai tăgăduit dreptul tău la viață ; aici, ți-l tăgăduiește pravila și ție... Uite-ți tronul, uite-ți mormîntul. Cine omoară, omorît va fi ! Plîngi și roagă-te de iertare la dumnezeu, că pravila nu te poate ierta...

Femeile o rupseră la fugă, spre pădure...

— Acum, Radule, iartă pe măria-sa domnitorul care, după pravila și după osînda înaltului Divan, te-a hotărît morții !

— Dumnezeu să ierte pe măria-sa, răspunse el.

— Pune-i lațul de gît, țigane ; strînge-l ușor, ca să poată vorbi, și dă-te jos.

Țiganul făcu așa și se dete jos.

— Ei, Radule, iartă pe boierii Divanului, care și ei tot după pravilă te-au osîndit.

— Dumnezeu să-i ierte.

— Iartă-mă pe mine, omul domnesc, trimis să împlinesc osînda.

— Dumnezeu să te ierte și pe măria-ta !

— Iartă satul în care ai trăit ; pe cei cu care te-ai gîlcevit ; iartă pe mama ta...

— Dumnezeu să-i ierte pe toți, dar pe mama s-o mănînce cîinii de...

— Scara idole, scara !... Și cînd izbi pe țigan, țiganul trase scara de sub picioarele Radului. Trosni brațul spînzurtăorii și el, rămas în gol, căzu în jos. Se balanță într-o parte, se duse în alta, ca găleata puțului cînd îi dai drumul, și lumea fugi răcnind.

Țiganul o rupse și el la fugă.

Omul domnesc plecă la cal, încălică cu dorobanții și veni după lume :

— Stai, logofete, că trebuie să-mi iscăliți că am împlinit osînda.

Bătrînul se opri și omul domnesc scoase călimările de la brîu — cum se purtau p-atunci ; scoase osînda, scrise în ea, și iscăli și el și aleșii.

Cînd se uitară în urmă, frînghia cu Radu se legăna în vînt. Era sus, și de jos putea cel mai nalt om să ridice mînile și tot nu i-ar fi dat de picioare.

Omul domnesc, după ce-și văzu hîrtia iscălită, o luă cu dorobanții pe drum spre Mărunțiș și pieri. Lumea plecă acasă îngrozită.

Radu rămase acolo sus, și spuneau oamenii că noaptea se auzeau cîntece, scîrțîieturi, zbierete de capre, mieunituri de pisici, și se speriau mereu caii surugiilor de la dilijență.

O lună a stat în ștreang, pînă după Crăciun. Atunci, un surugiu s-a suit sus, i-a tăiat frînghia, l-a luat în circă şi s-a dus de l-a azvîrlit în Argeş, ca să scape caii de spaimă. Bătrînul a poruncit şi el la feciori de a scobit spînzurătoarea, şi au luat-o şi pe ea, şi au azvîrlit-o tot pe Argeş... Aşa s-a săvîrşit Radu... Povestea lui şi a Ileanii a rămas, uite-o, pînă acum... Şi cine ştie cînd ţarlalii ăştia nu i-or mai zice : „La Crucea Fetii..."

JUDECATA

Ce au ajuns şi judicăţile astea, e de speriat, neiculiţă. Te jupoaie, nu altceva !... Să vedeţi păţau meu. De cinci ani de cînd îl duc, şi abia acum i-am dat de hac.

Mă judic cu sora nevesti-mi a mai mică. Cînd a murit socră-meu — dumnezeu să-l ierte, că el nu e vinovat nimic — a băgat ginere în casă pă pîrlitu de cumnată-meu : un om şurupar şi mincinos, de să te ferească dumnezeu ! Fiindcă era şi el iaca tînăr, sită nouă, cum se zice, şi om care n-avea, mi s-a făcut milă de el şi l-am lăsat să stăpînească el tot pămîntu rămas după urma socră-meu. Mi se părea că e om bun, pe cînd el era numai şi numai şiret. Cînd îi ziceam :

— Mă neică, hai să-mpărţim şi noi brînza de avere rămasă, că uite, am o laie de copii...

El răspundea :

— S-o împărţim, neicuţule, dar... sînt dator vîndut şi, de mi-i lua apa acuşi, îmi stă moara de tot !... Că uite, vezi bine, n-am nici eu.

— De, mă neică, îi răspundeam eu, ce să-ţi fac ?... Nici eu n-am. Şi înnod teie şi curmeie şi mă dau şi pă lac şi pă uscat şi tot nu pot să încropesc toate cîte-mi trebuie... Hai să-mpărţim !...

— Tiiii mă, nene, mai lasă-mă anul ăsta şi la anul, gata : împărţim !...

Şi-l lăsaaam să stăpînească !... Ei, şi a mers aşa, cu şoptele şi momele, zece ani... Vezi ? Zece ani !...

Acu cinci ani, că de cinci ani mă judec, i-am zis :

— Mă cumnate, ce mai tunsă, ce mai rasă, îmi iau partea mea de pămînt... Scurt !... Te-am lăsat destul.

A văzut el că sînt hotărît și a tăcut, n-a mai zis nici două paie legănate.

A doua zi mă dusei cu plugu la loc și-ncepui să ar. Arai eu arai, pe la prînz. La prînz, mă pomenii cu el, venea, venea-nfipt, c-o furcă de fier la spinare. Nevasta mea, cum îl văzu, zise :

— Măi Constantine, vezi tu p-ăla ?...

— Îl văd, neică.

— Ei, ăla vine chitit pă pricină !... Ia și tu oticu în mînă, să nu te găsească cu mîinele goale.

— Da ce fa, e nebun ? zisei eu, nici barim nu ne-am certat cu el...

— E șiret mă, e șiret, n-avea încredere în el.

O băgai cam pe mînecă și-ncepu să-mi tremure vinele picioarelor. De, el era mai tînăr, și dacă mă răzbea, apoi știu că numai moale nu mi-ar fi fost la oase.

El, cum se apropie de loc, cum începu :

— Dar bine mă... Paștili... cine ești tu să-mi ari locu meu ?...

Eu :

— Da de unde mă e locul tău ?... Și de ce mă-njuri ?

— De ce te-njur ? Stai să-ți arăt !

Și aduse furca să mă croiască. Eu ținui oticu și mă repezii la el ca nălucu. Dădu el, dar mă lovi peste otic cu cotoru furcii... Știi, nu mai eram în bătaia furcii, eram lîngă el. Îi înfipsei mîna în guler. El lepădă furca și mă-nhăță de mijloc. Lăsai și eu oticu și-nfipsei mîinile : una în gît și cealaltă în brîu. El huțupești-să să mă doboare jos, eu ține-mă bine și căznești-mă să-l răstorn. Umbla — umbla să mă răstoarne. Îi dă dumnezeu în cap femeii, și-l apucă d-un picior, și cînd mă opintii o dată vîrtos, îl răbufnirăm cît colo... El înfipse dinții în mîna mea, pîn pînza minteanului și-ncepu să strîngă. Îmi veni atunci nițică furie și-i trăsei cu mîna ailaltă un pumn în cap. Mă lăsă cu dinții de mînă, dar se sculă într-un genuchi și cînd îmi repezi o pereche de pumni în nas, mă tulnici și-ncepu să-mi curgă sînge. Atunci mă-nfuriai : „Și-ncă dai mă, ai !..." și-ncepui eu să-l arz. Și dădui, pînă simții că mi-am scos din capete bine. Mi-l așternui jos saltea și cînd socotii că l-am înmuiat, îl lăsai. Furca de fier o oprii la mine, ca nu cumva, cum era înfuriat, să-mi ridice zilele cu ea.

Se sculă și el și plecă cam împleticindu-se. După ce se depărtă, dobîndi omu curaj :

— ...Grijania și Paștili... te fac eu pă tine... Ară tu locu, că tot eu o să iau productu după el...

— Măi, nu-ți-e de-ajuns ?... Stai să-ți mai dau !... și mă făcui spre el. Vream să plece odată și să mîntuie cu înjurăturile... De, îmi părea rău să mă tot înjure, după ce îl răzbisem. A rupt-o la fugă și a pierit din ochi-mi... Ei, am arat locu, l-am sămănat și credeam că asta o să fie toată daravela. Cînd, ce să vezi ?... mă dă hoțu în judicată, că l-am bătut : eu și nevasta, și am intrat în silnicie în locu lui. Niște diavoli de copii, ce se brodiseră cu oile p-acolea, el, gata cu ei : martori. La judecată, minți copiii cu covrigi, pîinișoară, cîrnați fripți și spuseră toți că l-am bătut pînă ce a căzut jos, eu și nevasta ; că după ce l-am socotit mort, l-am lăsat, dar cînd s-a sculat, iar am plecat la el și abia a scăpat cu fuga.

— De ce mă, începu judicătoru să se rățoiască pe mine, de ce l-ai bătut, după ce te-ai dus în silnicie să-i ari locu ?...

— Ce-are a face socră-tău cu bătaia, mă ? se răsti judicătoru.

— Păi are, domnule judicător, zisei eu iar, că socră-meu a avut trei fete : nevasta mea, alta care a murit și nevasta ăstuia, și locu...

— Mă, ce zor am eu de loc ? Ce-ai căutat acolo să-l bați ?

— Păi mi se cuvenea mie, domnule judicător... nevasta mea și nevasta lui sînt...

— Ce zor am eu de nevasta-ta și de-a lui, mă ? E vorba l-ai bătut ?

Dacă văzui eu că nu mă pot înțelege cu judicătoru, îi spusei :

— Ne-am bătut amîndoi în parte : a dat și el, am dat și eu.

— Păi martorii spun că el n-a dat !...

— Păi martorii mint, domnule judicător...

— Mint, ai ? făcu judecătoru, să te cred pe tine, care te-ai dus să-i ari locu în silnicie?

— Păi locu, domnule judecător, mai vrusei eu să zic...

— Destul ! zise judecătoru.

— Nu e destul, domnule judecător, că locul mi se cuvine mie...

— Taci !... Te dau afară ! zbieră judecătoru la mine.

Eu mă gîndii : „Hei !... și judecătoru ăsta s-o fi judicînd cu neamurile pentru avere, d-aia ține cu cumnată-meu“...

Îl întrebă pă el :

— Ce pretinzi ?...

— Să-i încondemnați după lege, domnule judecător, și să-mi dea și 200 de lei, despăgubiri, fiindcă am zăcut de bătaia lor !...

Aci nu mai putui să rabd așa pîrîtură :

— Ai zăcut tu, mă ?... Să te trăsnească dumnezeu dacă minți ?...

Atîta apucai să zic, că judecătoru și sări după scaun, de parcă-i pusei vitriol :

— Și-ncă blestemi, mă !...

Șezu pe scaun, neică, și-ncepu :

„Condamnă pe Constantin Oleajă la două luni închisoare și pe Ioana Constantin Oleajă 100 de lei amendă. Îl mai condamnă tot pe Constantin Oleajă și la 200 lei despăgubiri“. Ai, ieșiți afară !... Aprodu mă și-nhăță și mă-mpinse pă ușă afară.

„Ia uită-te măăă ! Ce mai fu și asta ?“ mă gîndii eu.

Un avucat s-alătură de mine, văzu că i-am căzut în plasă, lui sau altuia.

— Ce-ai de gînd ?

— Pă dracu !

— Vrei să faci siminaru ?

— Ba-l dau dracului !

— Păi îl faci, dacă nu pui avucat !...

— Păi pui, să nu-l fac... Cît îmi cereți să mă scăpați ?

— Trei sute de lei.

— Iuliu !...

— Ce te vaiți ?

— Trei sute ?!!

— Da, o sută amenda, 200 despăgubirile, apoi două luni de pușcărie...

— Da să cumpăr cinstea de la d-ta, domnule?

— S-o cumperi !

— Păi, domnule, eu sînt drept, locul e al meu, și mi se cuvine mie...

— Și locu ți-l cîștig, dar cu altă tocmeală...

— Domnule, care va să zică, să mă bag la d-ta ?

— Ba nu, fă ce poftești !

Și-mi întoarse spatele. Nevasta îmi trase un ghiont.

— Te ia la pușcărie, mă !...

Mă gîndii : „Măăă... a dracului dreptate !... Auzi !... să nu bați pă-l de nu te lasă să-ți iei dreptul...“ Mă luai după avucat :

— Domnule avucat, să nu vă fie cu supărare, hai să ne tocmim, că tîrgu mînie n-are, și să mă scăpați de belea... Da e vorba, și dv. prea ați cerut mult... Zău !

Că n-am cerut... că sucită, că-nvîrtită, m-ajunsei cu el 150 de lei, să mă scape de belea și să-i dau banii în două cîștiuri : o sută peste trei zile și 50 la ziua înfățișării.

— Să vii peste trei zile, îmi spuse avucatu, să-ți fac apelul și să-mi aduci banii.

Vedeam eu grija lui de bani, dar răbdam.

Am plecat acasă, cu inima de parcă mi-o opărise cineva. Biata nevastă mergea și ea după mine, și nu ne mai venea nici să vorbim.

Cînd mă gîndeam că n-oi putea să scap de închisoare, începea capu să-mi țiuie și-mi venea o fîrșeală, de umblam să stau jos.

Moș Andrei ne întîlni în drum.

— Bună ziua, taică, zise el.

— Bună ziua, moșicule. Și mă gîndii : „D-ar ști moșu că hoțu de judecător m-a osîndit la închisoare, nu mi-ar mai fi dat el întîi bună ziua. Ei, dar tot o să afle el de la pîrlitu de cumnată-meu...“ Și așa a fost... A spus și la buni și la răi, și unul mai calic mi-a și dat-o la nas. Și să vezi cum. Mureau găinile în sat și el, în loc să-și îngroape paguba, venea cu ele să le spînzure d-o salcie. Zic :

— Mă Ioane, da-ngroapă-le dracului, mă, că spînzurate, vine vîntu și le jumule fulgii, și azvîrle molima și la mine.

Da el de colo :

— Așa e bine ! Cum zboară vîntu fulgii, așa să zboare boala în pustietăți !...

— Mă, da nu zboară boala în pustietăți, ci zboară cu fulgii în găinele mele... Ia-ți-le d-aici și îngroapă-le !

El : — Ba că nu, nu le iau.

Eu : — Ba că să le iei...

Pînă odată codălbi ochii la mine și-mi spuse :

— Mă, te trimet mai degrabă la hîrdău lui Gheorghiță !...

Parcă-mi dete cu toporu în inimă !... Îmi veni să-i sar în gît și să-i arăt eu cum trebuie să fie om de omenie ; dar mă gîndii că, de m-o mai da și ăsta în judicată, tot pentru bătaie, și mă vedea iar judicătoru, apoi mă condamnă de nu mai scap. Tăcui și-l lăsai de spînzură găinile în salcie. Ce să-ți mai spui ?... Peste o săptămînă au început găinile să-mi moară, și mi-au murit, neicuțule, pînă am mai rămas cu două și un cocoș...

La trei zile am fost la avucat, numai cu un pol. Făcusem cerere de împrumut la bancă pentru cinci poli ; dar, pînă să se strîngă conțilii dă administrație și s-o aprobe, m-am împrumutat la Gligoraș cu un pol, să-i dau și aluia un franc la pol pă lună.

Avucatu, că : „de ce numai un pol ?...“

— Atît am putut încropi așa repede, dar mai aduc...

— Nu-ți fac apelul acuși...

— Ba fă-l, domnule, că-ți aduc și restu... o să-mi dea de la bancă...

— Cînd ?...

— Peste trei zile.

— Bine, să vii atunci !...

C-o fi — c-o păți, nu fu rost să-mi facă apelu și am plecat acasă fără pol, pentru că apucasem de i-l dădusem nainte de a-mi spune că nu-mi face apelul fără toți banii... Acasă am început cu stăruințele pe lîngă ăi de la bancă ; i-am rugat, le-am dat băutură, și mi-au aprobat cererea, am făcut contratu pă șase poli și mi-au dat banii. Mi-au oprit dobînda pă șase luni și cu ce le-am dat cinste, s-a dus năibii zece lei. Un pol l-am dus lu Gligoraș datoria ; cu 10 lei am luat sare și-am dat două biruri, iar cu patru poli am plecat la avucat... Toată ziulica am stat pe lîngă el, că avea procese și trebuia să-l aștept. Măi, hoți și ca avucații ăștia, să te ferească d-zeu !... Cum m-a văzut, m-a întrebat de bani.

— I-am adus.

— Adu-i încoa și hai să-ți fac apel...

— Uite-i.

Și i-am numărat pe cîte patru în palmă. Îi băgă în portofel, mă luă acolo unde scriu logofeții, vorbi, nu-ș-ce vorbi, și-mi spuse : „Intrăm în procese acuși, mai așteaptă nițel...“ Măi, și cu nițelul lui, l-am așteptat pînă pă seară, pînă cînd s-au isprăvit toate procesele. Mi l-a făcut, am tras cu deștiu și am plecat acasă...

*

Eeei... Peste vreo două săptămîni îmi vin cetații. Eu zic : „Măăă, a și sosit după apel !“ Mă duc eu la vecin, le citește și-mi spune că-s inculpat și la judicător.

Cum naiba la judicător, că mie îmi spusese avucatu la trebunal ?... Mai bine, fie și la judicător, că-i mai aproape...

La termen, peste vreo zece zile, îmi iau nevasta după mine și hai la judicată. Cumnată-meu era și el. Umblasem eu, în ale vreo zece zile, să fac rost de 50 de franci pentru avucat, dar nu putusem. Ăi de la bancă nu mai vreau nici morți. Ziceau că : „Ce, banca s-o ție dor pentru mine, să-mi dea bani peste bani, ca să fac datorii peste datorii ?...“ La Gligoraș nu m-am mai dus, că și ala — în sfîrșit, să te ferească d-zeu să ajungi la ananghie și să ceri la mîna altuia.

La judicată căutai avucatul, dar nu-l găsii. „Mai bine, îmi zisei, că poate, d-o fi apelul lui făcut bine, scap de belea și fără el și nu mai dau nici cei 50 de franci“.

Ne strigă înăuntru și judicătoru începu să citească. Cînd, ce să vezi, neicuțule !... Mă didese în judicată cumnată-meu, că i-am arat locu lui și eu să știu : tufă !

— De ce-ai arat mă, locu ? începu iar judicătoru.

— Păi locu se cuvine mie, domnule judicător, începui și eu.

— Ce ți se cuvine ție, mă ?!

— Știți, domnule judicător, eu sînt ăl cu daravela cu locu... Ăsta mi-e cumnat... Nevasta lui e soră cu nevasta mea, și locu — știi, pentru care ne-am și bătut — se cuvine nevestei mele...

— Nu e adevărat, domnule judicător, n-o cunosc !... Locul e al meu !... Eu l-am stăpînit de 10 ani — spuse cumnată-meu.

— Așa e, domnule judicător, l-a stăpînit, că l-am lăsat eu, da el minte că nu ne cunoaște... Nevasta mea e soră mai mare și locu e de la socră-meu...

Ași, de unde, judicătoru se făcea că nu mă-nțelege, parcă eu îi vorbeam păsărește. Începu să-ntrebe el, scurt, cum știa :

— Mă, cine a stăpînit acu un an ?

— El, spusei eu.

— Destul !... Ce pretenție ai, îl întreabă pă el.

— Să-mi lase locu în stăpînire și să-mi plătească despăgubiri și cheltuieli.

— Domnule judicător, cum să las locu lui, că l-am arat, l-am semănat și se cuvine nevestei mele ?... Ce sînt nebun să i-l las ?... Numai el este ginerele socră-meu ?...

— Hai, hai, curmează vorba. O să-l lași prea !...

Și-ncepu, neicuțule :

„Obligă pe Constantin Oleajă să lase locul lui Marin Tănase în plină posesie..."

„Obligă pe Constantin Oleajă și la 50 de lei despăgubiri și cheltuieli !..."

— Da ce e asta, domnule judicător, dreptate ?

— Dă-l afar aprod !...

Și mă dă, neicuțule, afar !

— Ce mai fu și asta, nevastă ?

— Știu și eu, bărbate !...

Ne ducem noi acasă — și ce-mi veni într-o zi, că spusei notarului toată daravela...

— Păi dă-l în judicată și tu.

— Păi ce să-l mai dau dacă m-a rămas ?

— Ce te-a rămas, mă ? Judicata e cu nasu dă ceară ; dacă-i încălzești nasu, îl strîmbi încotro vrei... Fă acțiune de moștenire, ca să ișiți la împărțeală...

În sfîrșit, mă descîntă notarul și-mi deschise capul.

„Dacă-i așa, zic, păi stăi, neică, fir-am afurisiți, să mă iau și eu de tine cu judicățile... Ce adică, numai tu om și eu nimic ?" Și a doua zi plec la judicătorie și dau de avucat. Îl spui pătărania și-l tocmesc cinsprezece poli, să-mi scoață dreptul nevestei de pămînt...

Face avucatu hîrtiile și-mi dă una, de ce hîrtii să scot de la primărie. Viu eu, dau hîrtia notarului, mă tocmesc și cu ăla un pol să-mi scoață de pîn condicile primăriii tot ce-mi trebuia și pusei de gînd pă judicată și pă rost, să fac paralile avucatului. Cum adusei cetățiile, și i le dete notaru, cum intră năvîrliile în el. Îi venise rîndu s-o poarte și el pă mînică !...

Pă după Bobotează, aveam procestu la trebunal : pă-l cu bătaia, și tot p-atunci la judicătorie : pă-l cu pămîntu. Rost de parale nu era. Porumb făcusem puțin... Ce era să vînz, ca să iau eu atîtea parale cîte îmi trebuia ?...

Zic :

— Făi nevastă, odată că ne-am prins în horă, trebuie să jucăm... Hai să ne lipsim de vacă, s-o vindem și să dăm bani avucatului.

— Da bine, mă, copilașii, cu ce să se mai dedulcească și ei ?...

— Ei, ce vrei fa, dar, să ne lipsim dă judicată ?... Acuși ce-o fi o fi ; nainte cu d-zeu !...

Și făcui și nevasta să zică ca mine.

Vîndui vaca pă 7 poli... La ziua judicății, luai banii în șervet și plecai cu nevasta după mine.

— Banii, că te scap.

— Gata ! Și-i numărai cinzeci de franci.

— Așa e ? îl întrebai.

— Așa !

Și ne strigă năuntru... Și citește grafieru, și să scoală procurolu, și pîraște, și dă-i, și zi-i, ca să ne respingă apelul...

„Ia uite mă, da ce-o mai fi avînd și procorolu ăsta cu mine, nenișorule ?"

Se scoală și avucatu meu, și începe să le spuie ca după carte... Și o sucește, și o-nvîrtește, că martorii sînt niște copii ; că bătaia a fost chelfăneală între rude și... ne scapă, neicuțule, cu cîte douăzeci de lei amendă !...

— Ia uite-mă !... Bodaproste, Doamne !... Mi-a venit să sar în sus de bucurie.

Nevasta :

— Scoate banii mă, și plătește amenda.

Eu fusei gata ; dar președintu zise : „Hai, hai, ține-ți banii, că o să vă vie la percictor amenda...“ Avucatu, cum văzu banii, cum începu să-i lase gura apă de ei. „Ba că nu, dă-mi-i mie, în contu procestului de pămînt !“

— Păi amenda ?

— Amenda mijlocesc eu să vă vie tocmai la vară...

Mă gîndii, și fiindcă eram dator, îi dădui, neicuțule, patru poli. Îi spusei :

— Ține minte, domnule, mai sînt unsprezece poli de dat, și acum, vezi-mi dă proces... Să-l faci pă cumnată-meu să pomenească !...

— N-ai grijă !... Ți-l tund eu, și ți-l raz !...

Și iacaaaa, vine și judicata de pămînt...

Mergem toți la judicată : și el cu nevasta și eu cu nevasta. El dă fuga, și pune și el avucat. Credeam că o să meargă treaba mai repede ; de, doi avucați !... Ne strigă acolo, și avucatu lui, nici tunsă, nici rasă, ceru amînarea. Al meu nu zise ba, și se amînă procestu în martie...

Vine martie și plecăm iar la judicată și dă al meu hîrtiile și... ceru amînarea avucatu meu. Se amînă în cirișar.

Și vine cirișar și ne ducem la judicată iar, și nu știu ce cusur găsește avucatu lui, că ceru el amînarea.

Cumnată-meu seceră grîu pus de mine, îl treieră, îl vîndu și dete banii avucatului lui.

— Domnule avucat, mi-a luat grîu pus de mine !...

— Are hotărîre, mă !...

— Păi, să-l rămînem mai repede cu procestu...

— Nu se poate mă, tu vezi de bani, că-ți cîștig pămîntu...

Dacă văzui că asta o fi pricina de se tot amîna procestu, mă sfătuii cu nevasta și... vîndui și boii pe optsprezece poli.

Șase îi didei băncii datoria ; unu îl lăsai acasă pentru amendă și cu unsprezece plecai la avucat și îi didei pe toți.

— Acuși, să-mi cîștigi procestu...

— N-ai grijă !...

În brumărel avusei judicată iar. Al lui ceru amînarea, al meu nu suflă. Sării eu cu gura :

— Să nu se mai amîne, domnule judicător, că de cînd mă judic...

— Sssst ! făcu avucatu meu.

— Sssss ! făcu avucatu lui, și se amînă procestu în călindar.

— Da de ce, domnule avucat, mai amînarăți procestu, că eu vream să iau locu... îl făceam ogor pentru porumb.

— Ei mă, mai trebuia ceva... Și-apoi mai are de primit avucatu lui un rest de bani.

— Păi dacă să-i piarză procestu, la ce-i mai cere bani ?

— Păi ce, el nu muncește, mă ?... Avucatu n-a-nvățat carte ?... Lui nu-i trebuiesc ghete, pălărie, haine, parale ?...

— Tiiii... care va să zică, nu să știe din noi amîndoi care o să cîștige...

— Cîștigi tu ; tu cîștigi, fiindcă mă ai pă mine !...

Îmi intră cuiul la inimă !... Tot așa spunea lu cumnată-meu și avucatu lui, că-i cîștigă procestu... Și eu mă gîndeam că, din doi, o să piarză unul.

În călindar îi spusei avucatului :

— Rade-l !... Rade-l, că m-am speriat !...

— Ți-l raz, că al lui și-a primit banii !...

Și intrarăm, nenică, și-ncepură avucații să se frămînte... Și frămîntă-să, și frămîntă-să, și odată judecătoru le făcu semn și tăcură.

Ait, acu i-e acu !...

„Admite acțiunea femeii Stanca Constantin Oleajă și poruncește împărțeala... Puneți ispert...“ mai zise judicătoru.

Mă gîndesc, pă cine — pă cine... și pui ispert pe notar. Atunci se amînă, să vie ispertu să jure, da avucatu lui făcu apel, și nu mai chemă nimeni pă ispert...

Măi, da hoț cumnat!... Cum s-a lovit el cu avucatu, nene!!...

*

Aștept neică cinci luni de zile, iar prin cireșar, cînd acum procest la trebunal cu pămîntu.

Avucatu meu, că să-i mai dau bani.

— Păi, mi-ai cîștigat procestu ?

— L-am cîștigat.

— Păi, dă-mi hotărîrea...

— Păi, a făcut apel...

— Păi, rămîne-l și aci, că am vîndut și vaca copiilor, și boii de la jug... Nu mai am ce să vînd.

De data aia m-a lăsat în pace.

Aidaaa, și la trebunal... Acolo, să schimbase rostu, și eu nu știam deloc.

Ne strigă o dată, zicea că face apelu, și-mi ceru procedura. I-o didei avucatului și avucatu trebunalului. Nu ziseră nimic avucații, ce e drept, da trebunalu, din chefu lui, amînă procestu la paisprezece noiembrie.

— Domnule președint, da dă ce s-amînă?... începui eu...

Avucatu să-ncruntă la mine și-mi tăie curaju. Aprodu ne dete afară.

Eu mă gîndii, să mai stau să vorbesc cu avucatu, să videm ce mai îmi spune. Cumnată-meu, parcă nici nu mă cunoștea.

— Bine mă, cumnățele, îi zisei eu, de ce-ți sînt dragi ție pricinile ?... Nu ți-ajunge de cînd ne judecăm ?...

Da el :

— Să ne judicăm, că d-aia-s făcute judicătoriiile!...

— Bine neică, să ne judicăm !

Pîn odaia aia marea, în care foiau fel de fel de oameni, iacă și o biată femeie. Mă-ntreabă :

— De mult te judici ?

— Acuși am venit aici, și se amînă... Aștept avucatu să videm ce mai îmi spune.

— Ehei, leiculiță, începu ea. Eu mă judic de doi ani la judicătorie și de cinci aici... Uite, mă judic c-un popă — pocni-i-ar capu și s-ar alege prafu și pulberea de el! A venit în locu meu, tam-nisam. Era vecin cu pămîntu nostru. Eu, prin București după hrană, și biata mamă singură acasă. A murit mama, și hoțu de popă și-a stricat gardu și a făcut grădina lui tot una cu a noastră. Credea că eu oi fi murit prin străini. S-apucă să taie prunii, îi scoate, ară și zice că e locu lui. Cînd viu eu, nu mai cunoșteam aproape : locul lui cu al nostru totuna.

— Aba părințele, locu meu ?

— Ce loc ?

— Cum ce loc? Locu nostru rămas de la tata și de la mama...

— Nu știu eu, se vede că ești nebună !

— Nebună eu!?... Și-am început, de, ca femeia la necaz, să-i șterg barba și să-l blestem!... Dar m-a luat hoțu la trînteală, și m-a bătut, de cînd m-am pomenit eu, ajunsesem în mijlocul șoselei. Apoi nu știu, eu mă dusesem pînă acolo, ori el mă azvîrlise. Dac-am văzut și văzut, l-am dat în judicată la judicător...

Și spunea biata femeie, de la ficați, și eu mă gîndeam : „Sărac de ea și de mine. Cum în lumea asta au parte numai hoții ?..."

Ea povesti nainte, și femeia mea o asculta cu gura căscată.

— ...La judicător, doi ani amînări peste amînări, pînă cînd, la o înfățișare, pe niște noroaie de să dai cal de frîu și să te lipsești, n-am venit de dimineață. Se duse hoțu și vorbi cu judicătoru, că are mort de-ngropat, să-i ia procesu nainte. Și i-a luat procesu și m-a rămas în lipsă. Cînd am venit eu, el taman ieșea, și rînjea, rînjea la mine — pocni-i-ar capu să-i pocnească !

— Să te auză dumnezeu, zise și femeia mea.

— Nu știam că făcuse isprava. Aștept eu, aștept... Se duse judicătoru la masă, vine iar, începe și sfîrșește procesele. Cînd văzui că plecă :

— Da procesu meu, domnule judicător ?

— Ce proces ?

— Procesu cu popa...

— Aaa!... Ai venit tîrziu, s-a strigat...

— Și, ce s-a făcut?

— I-am dat drept lui!...

— Drept lui!!... Dar-ar dumnezeu să s-aleagă prafu și pulberea de el! Păi e grădina mea, locu meu de casă...

— Du-te femeie, du-te și să faci apel...

— Ce era să mai fac?... Am plătit grafierului zece lei, și mi-a făcut apelu la trebunal. Și d-atunci, uite-mă, de cinci ani, mă judic cu hoțu... Uite cu hoțu ăla, pocni-i-ar capu să-i pocnească, și s-ar alege prafu și pulberea de el!... Cu avucații: șu-șu-șu să-mi mănînce locu. Nu l-ar mai răbda d-zeu și Maica Domnului!

Taman o strigă năuntru și intră închinîndu-se.

— Vezi tu nevastă, ce va să zică judicată?... Noi cînd om mîntui-o cu hoțu nostru?...

A dat d-zeu și a ișit avucatu p-afar.

— Noi ce facem?

— Duceți-vă acasă, ce să vă fac, veniți la 14 noiembrie...

Și am venit acasă.

În noiembrie ne-am dus la tribunal, dar... ce fu, cum fu, se amînă la 7 martie!...

— Na, că a-nceput să se delungească...

La 7 martie, taman vorba femeii: șu-șu-șu, șu-șu-șu avucații între ei, și, amînară procestu la cireșar.

„Iii!... mă gîndii: la cireșar trebuie avucaților bani de băi: la noiembrie bani de iarnă, la martie bani de Paști... Ei dar acuși, vrei nu vrei, bea aiasmă Andrei!... Trebuie să mă judic...“

. . . .

La cireșar avucatu meu, nu, că să-i mai dau bani, că alfel mă lasă de pierz procestu.

— Nu mai am, domnule.

— Ba să ai, că nu sînt robul tău să te slujesc mereu.

— Păi isprăvește-l, domnule, odată...

— Termină-l tu, dacă ești grozav... Asta e judicată, nu e jucărie!...

Dacă văzui că-i sări țandăra, începui cu binișoru...

— Domnule, ți-oi mai aduce și eu din alelalte... Oușoare, găini, ce-oi mai avea, că bani nu mai am...

— Ei bine, s-aduci și d-alea!

La judicată năuntru, sare avucatu la cumnată-meu, întoarce legea p-o parte, o sucește p-ailaltă, spune iar din ea în limba lor, și amînă procestu în decembrie!...

„S-au dus boii dracului“, zisei eu. Îmi luai avucatu la zdraviți:

— Am sărăcit domnule!... Am vîndut vaca și ți-am dat-o. Am vîndut boii și ți i-am dat. Datoriile mă-ntind: boieru cere, percictoru cere, cîrciumaru cere!... Ce să mai vînz? termină procesu, că mă lipsesc!...

— Lipsește-te!...

— Vai de mine, să mă lipsesc, ai?... Da cine-mi dă vaca și boii?...

— Atunci ține-te de judicată!...

— Dar fă și d-ta ce i-i face și sfîrșește-l.

— Îl sfîrșesc, îl sfîrșesc... N-ai grijă; dar nu uita, să nu mai vii cu mîna goală la mine.

— Nu viu, da să-l razi.

— Îl raz!

. . . .

Și vine, neicuțule, și înfățișarea a șasea și duc avucatului un purceluș în dăsagă, știi colea, ciortan de cinci săptămîni...

La judicată ce să vezi? ...Se amînă iar!...

Îmi veni să iau cîmpii, nu altceva.

Îmi sta în gît să zic avucatului: „Hoțule, hoțule, îmi mîncași vaca, boii, patru găini, cincizeci de ouă, și acuși și un pruceluș!“ dar îmi înghiții necazul și o luai tot cu rugăciunea.

— Domnule avucat, termină-l odată!... Rade-l, că m-am speriat cu atîtea amînări.

— Ți-l raz, mă, ți-l raz!

— Bine, domnule, mereu îmi spui că-l razi și de ras nu-l mai razi...

— Acuși ți-l raz, că și-a primit și al lui toate paralele!...

„Of, fi-v-ar legea și dreptatea voastră a dracului, cum o suciți voi ca să trăiți tot pă spinarea noastră...“

Venii acasă.

Cînd veni înfățișarea iar, îi dusei o gîscă. Cum văzu gîsca, cum îmi spuse :

— Acu ți-l raz !

Eu zisesem în gîndu meu :

„Doamne, Doamne, dac' s-o isprăvi procestu azi, cînd oi da gîsca în mîna cucoanii avucatului, ea să strîge găgăgăgăgă : iar de s-o amîna, să tacă din gură.“ Gîsca, neicuțule, cînd o didei cucoanii, strigă : găgăgăgă !...

Mă-nchinai și-n gîndu-meu : „Bodaproste, Doamne !... Încai dup-atîtea umblete pe jos, cu biata nevastă, să cîștig procestu... Fir-ar de hîrca lu cumnătă-meu să-i fie !...“

Merserăm la trebunal. Cînd ne veni rîndu, începu avucatu lui să-i tragă cu clața ; clața-clața, de mă speriase. Zic : „Mă rămîne hoțu și-mi mănîncă dreptu !“ Mă gîndeam că cheltuisem boii, vaca și făcusem și alte datorii. Termină avucatu lui și-ncepu al meu : toca-toca, toca-toca, toca-toca, de-l incondeia pă cumnătă-meu, de parcă îmi lua cu cîrpătoru necazu de la inimă !...

Mă neicuțule, se sculă trebunalu la chibzuire și intră într-altă odaie. Noi rămăserăm să așteptăm. Șezu trebunalu șezu, și cînd intră, și eu, și el, și nevasta mea și nevasta lui, tremuram ca varga, că ce s-o hotărî. Tăceam toți și odată auzii : „Respinge apelul, cu o sută de lei cheltuieli... Pe cine puneți ispert ?...“

— Am pus ispert, spuse avucatu meu, se va cita la judicătorie.

Aprodu ne luă de mînă și ne dete afară.

— Ce s-a făcut, domnule avucat ?

— Ai cîștigat.

— Eu ?

— Firește ! Nu ți-am spus că-l raz ?

— Păi la ce mai mergem la judicător, că așa înțelesei ?

— Că așa trebuie. Acuși du-te și ce o mai fi de făcut fac eu.

Cumnată-meu iar cu avucatu lui : șu-șu-șu, șu-șu-șu... Neicuțule, credeam c-oi fi mîntuit-o !... Cînd, ce să vezi ? Avucatu lui făcuse recurs !...

Nu știam ; cînd într-o zi primesc o scrisoare — d-alea poștalile. „Măi, de la cin să fie ?... De la cin să fie ?...“ Mi-o citi un băiat și spuse : Driconescu, avucat. A ha ! e de la avucat.

Îmi spunea că cumnată-meu a făcut recurs și să viu cu 50 lei gheață, în ziua de cutare — să-l rază și aci.

Pîn la judicată mă căznii fel și chip să fac 50 de lei. Nu fu rost. Mă dusei și așa. Pe la București nu mai fusesem. Avucatu, cum mă văzu :

— Doi poli jumătate...

— N-am.

— N-ai ?

— N-am !

— Atunci s-amînă !...

— Domnule avucat... sărut mîna, păi...

— Scurt ! S-amînă !

Și se amînă procestu.

Am intrat acolo, ce zise avucatu lui, ce zise și-al meu, nu știu, că se amînă.

— Să-mi aduci 50 de lei, auzi ?

— Auz !

. . . .

Hei, trece iar timp, și uite am fost și la judicata de acuși. Am închiriat săptămîna trecută un pogon de loc pe cinci ani, și am luat cinci poli... I-am dus avucatului 50 de lei... Iaca azi fuse procestu. Și aci avucatu, cum mă văzu :

— Banii !

— Gata !

— Ți-l raz !

— Rade-l !

Și iar : clața-clața, al lui ; toca-toca, al meu... și Curtea îi respinse recursul !

„Să plătești și o sută de lei cheltuieli !“

— Ei acuși, să-mi dai procură — zise avucatu meu — să scoț cheltuielile de judicată de la el. Pentru că le scot eu, îngrijesc de tot, de ispert, de tragerea sorturilor, de tot, pînă te-oi pune în stăpînirea locului.

— Îți dau!

Și uite, mă duc cu hîrtii de la el, să le fac la judicător și să-și scoață banii, da să-l rază pe cumnată-meu, să pomenească și mort.

De bucurie, aprozii mai m-au ciupit și ei cu cîte cinci gologani bacșiș.

Și iaca așa, acuși cred că am mîntuit cu judicata, da și de speriat, m-am speriat... că m-a sărăcit cu judicata asta de mi-a ieșit și păru prin căciulă!...

UN TOI LA BĂTRÎNEȚĂ

I

Moșu Dumitru Enache, numit așa fiindcă are părul jumătate alb, se află la cîrciumă, dus pe gînduri, și povestește. Îl îndemn încetișor la băutură, cu gîndul să-mi povestească, cum de s-a pomenit să ajungă om bătrîn în gura satului.

— E nu, nu, începe el, n-a fost lucru curat. Uite, îți spui ție, ca băiatului meu: m-am stricat nițel la cap! Da, văz eu, ce mai vorbă!... Odată... am fost om; dar acum m-am stricat...

— Nu crede asta, nene Dumitre, îi zisei; dar el îmi tăie vorba:

— Ce să nu cred, mă băiețel, dacă văd?... Păi să-ți spui eu viața mea de pînă acum și ai să vezi singur ce înseamnă asta d-acuși. Da, uite, să vorbesc într-un ceas bun, de trei zile parcă m-am mai luminat!... Măăă... ce era pîn-aci, era topenie! Mare lucru e farmecul! Eu, om bătrîn, cu părul jumătate alb, cu flăcăi și fete măritate, să mă îndrăgostesc așa nebunește?...

Eu nu eram ăl băutor — întreabă tot satul, cine m-a văzut pe mine beat — și acuși mă-mbăt mereu!... De ce? Nu știu!... Om bătrîn, umblu după ea, ca umbra după om cînd e soare... Și ce femeie!... Vreo sculă?... Ferească dumnezeu!... Frumoasă, frumoasă; tînără, tînără, dar o gîscă ca toate proastele! Spune ocări ca țigăncile, și de s-o găsi un dobitoc să spuie o nerozie, ea rîde ca de-o acadea, și-i spune două... Am început să-i văd cusururile și asta o fi semn bun: mă luminez, îmi viu în minți!

Am fost și eu odată flăcău, na!... să crăpe naiba; dar dragostea nu mă prinsese. Să mor eu de dragul vreunei fete? Ferească sfinții! Aveam cîte o ibovnică colea; dar... o nimica toată, și p-aci mi-era drumul. Cînd auzeam pe cîte unul văicărindu-se de dragul vreuneia, făceam haz, rîdeam, și acuși poftim, să rîză alții de mine!

„Mor, mă, mor, spunea cîte unul, mă arde focul pe piept."

„La puț băiete, și stinge-l!"

„Păi înțelegi tu focul ăsta, mă, îl înțelegi?... Bou și vacă, na!... Bou și vacă!" Înțelegi tu, băiatule, zicea adicăte, că eu sînt prost de tot și d-aia nu simțeam dragostea. Da eu tăiam praful la zăpăciți de ăștia cu altfel de vorbe, dar tot degeaba.

„Ce e, mă, ce e femeia, ce e ogorul?"

„Ogorul, mă, ca ogorul, dar livada nearată de plug și plină de flori e ceva..."

În sfîrșit, cu nebunii nu mă puteam măsura și plecam. Și uite na, p-asta că e cruce, de știam eu ce e dragostea de fete! Ei, dar acuși, om bătrîn, văduv de unsprezece ani, s-ajung eu în gura lumii! Nu, nu, m-am stricat la creier!...

Cînd m-am însurat, m-am însurat că așa e obiceiul: să te însori și să faci viței pe lume. Da eu na, să crăp de-mi era dragă nevasta!... Ei, ce e?... O nevastă femeie ca toate femeile: tot așa de mincinoasă, tot așa de limbută, tot... în sfîrșit — și nu simțeam lîngă ea nici cald, nici rece! Îmi vedeam de treaba mea: aram, săpam, seceram, strîngeam rostul casei și îngrijeam de copiii ce mi-i tipărea ea. De la însurătoare nici n-am vrut să-mi mai pierz vremea după vreo altă femeie. Pentru ce? Tot femeie și ibovnica și nevasta! Cînd auzeam că și-a prins cîte unul nevasta cu altul, eu eram grozav: „Ha-ha-ha!... sîc!" Și cînd auzeam că le-au dat și bătaie, parcă îmi creștea inima. Mi-era necaz, de ce nu e o lege să-i puie în țeapă și pe unul și pe altul. „Ce, fa? N-ai avut bărbat? pentru ce te-ai uitat la altul?... Ce, mă, n-ai avut femeie? pentru ce te-ai uitat la alta? Nu e totuna?... Scurt!... la țeapă!" Așa i-aș fi judecat eu. Ei, dar se vede că și păcatele astea au vreun rost pe lume. Cît de grozav ar judeca omul, de nu s-ar vedea pe el singur plin de păcate!... Păcatele, gîndul ăsta ce-ți răsare în suflet, că și tu ai greșit, vrînd ori nevrînd,

că îți părea dulce, ori credeai c-o să fie minunat, te face mai blînd, mai iertător, mai îndurător! Doamne, Doamne, parcă și păcatele ne apropie de tine, nu numai curățenia și faptele bune!...

Mi-a murit nevasta... zor de altă femeie n-am avut. Femeie... ce? poale lungi și minte scurtă! Pentru o femeie?... Și-am stat la locul meu opt ani, opt, înțelegi?... călugăr, nu altceva! Dar acuși, să vezi...

Oftă, duse ciocanul cu țuică la gură, și-ncepu:

Acu trei ani, iacătă ăl, Marin, din ziua aia s-a legat diavolul de capul meu — ba că nu:

„Nea Dumitre, sînt bolnav... du-te d-ta cu nevasta mea să-mi aduci un sfert de lemne de la Nuciteanca... plătesc un leu și jumătate..."

Era un noroi...

„Măi Marine, că..."

„Du-te, nea Dumitre, îmi faci un bine..."

Primii! Veni Voica la mine, se urcă sus în căruță, înjugai boii și plecarăm amîndoi la pădure.

Pe drum, vorbirăm ba de una, ba de alta, ca doi rumâni cinstiți. Nici pomeneală, nici gînd de mă-nțelegi! Eu, cum spui, ce, era o femeie? o secătură!

La pădure își cumpără sfertul de lemne, îl încărcarăm și plecarăm; dar în pădure era un noroi, de nu putură boii nici să urnească căruța. Hi în sus, cea în jos, nu fu rost. Chemai oameni, ce erau prin pădure să cumpere lemne tot ca ea, să-mi ajute: nu vrură — ba se legau de mine: „Nea Dumitre, așa; nea Dumitre pe dincolo... Ai ciupit pe Voica; n-ai fost de treabă pe drum și d-aia nu pot boii!"

Eu rîdeam și nici gînd n-aveam. Dacă văzui că nu pot ieși din noroi, iar rumânii nu voiau să mă ajute, descărcai jumătate din lemne, o lăsai lîngă ele și pornii, abia-abia, cu cele ce rămăsese în căruță. Le adusei pînă la șosea, le descărcai și mă-ntorsei să iau și pe cele ce rămăseseră în pădure. Rumânii tot: „Hă-hă... muncește nea Dumitre, că te-ai agățat să iubești femeie tînără". Eu tot zîmbeam și-mi vedeam de treabă, cînd ea zise:

„Și ce mă? Dacă m-o fi ciupit și nea Dumitru, dă sîngele?"

„Ia uite, mă ! gîndii eu, asta pesemne nu s-ar supăra de aș ciupi-o !...“ Și parcă mă prinse un fior.

Încărcarăm lemnele și plecarăm.

La șosea, încărcînd și pe-ale d-acolo, numai mă pomenii că-ncepu :

— De cîți ani ești văduv, nea Dumitre ?

— De opt ani, neică.

— Și cîte ibovnici ai ?

— Iaca na ! nici una.

— Nici una, nici una ?

— Nici una. Dar fiorul îl simții acum prin spate și mă gîndii : „N-o îndemna-o dracu să vrea să-i fiu ibovnic ?“

Pă drum mă uitai lung la ea. Îmi venea să-i zic... dar ce să-i zic ?... Om bătrîn, cumsecade, nu un flecuștec fără minte, așa cum ai fi tu !...

Șezu lîngă mine, dar se alătură așa de-aproape de șoldul meu, că mă-ncălzi ca o sobă și-ncepură fiorii să mă fiarbă ca pe o oală la foc. Băiete, băiete, mare ispită sînt șoldurile femeii ! Cînd te-or încălzi ele, vlădică să fii, uiți crucea și ți se pare că ești ginere !

Mă uitai la ea, mă gîndii... și :

— Ța, Vioran, ța ! zisei boului.

— Păi bine, nea Dumitre, d-ta ai stat așa... adicăte, ca de lemn ? începu ea.

— Păi bine, fă Voică, nu sînt om bătrîn ?

— Ești, dar ce-are a face ?!

„Măi, măi, asta-i drăcie goală“, gîndii eu și iar simții fiorii, așa de jos în sus, de mi se păru că-mi zbîrlește și părul pe tîmple...

Pe drum eram numai noi singuri. Inima o auzeam poc-poc în coșul pieptului !

Mă uitai la ea... de, femeie tînără, tînără și frumoasă ! Mă gîndii la d-zeu și mă rugai să mă ierte ! Dar ce crezi că fu, băiete ? nimic ! Mă lua cu fiori una într-alta și-mi venea s-o ciupesc, ce-o fi o fi...

De, nu era ăsta farmec ? Ori că, Doamne ferește, d-atunci m-am cam stricat de cap !

Nu mai putui să gîndesc la d-zeu... Îl didei încolo și pusei mîna pe hartanul piciorului și... ciup !... Doamne iartă-mă, că păcătos e omul ; d-aia îl ia pe el dracul, cînd cu gîndul nu gîndește...

Măi — că-ți spui ca băiatului meu — nu zise nimic ; se înroși și se-nghesui în mine și mai mult.

Ei, gîndii eu, și-a pus dracul în cap să-și bată joc de mine. Mă văzui cu mîinile zbîrcite, îmi zării sub nas mustățile cărunte și mi se făcu rușine. Pe furiș făcui o cruce și :

— Ț-a-a Viorean, ce-e-e-a boală ! dădui bice boilor, așa în neștire. Îmi urla capul, ca apa la scocul morii, și-mi venea s-o iau în brațe, s-o strîng și s-o pup pînă oi omorî-o !...

Ea ședea cu capul sus, mă fura cu coada ochiului și parcă ofta încetișor.

Ce să fac ? Iar făcui o cruce și scuipai pe diavolul, dar fiorii-fiori, dracii-draci, și nebunia-nebunie !

Nu, nu vreau ! și sării din căruță să mîi boii pe jos.

Nu știu cine îmi întoarse capul spre ea ; și cînd mă uitai, o văzui tristă și mi se păru ofilită, ca o floare prinsă de brumă.

Mi se făcu milă și mă gîndii : „Ea săraca... i-oi fi drag !... parcă dragostea are ochi ! Fac păcat de n-oi săruta-o barim o dată...“ Și pusei gînd să mă urc sus ; dar cînd o văzui, era așa de cruntă, așa de înfocată pe mine, că-mi tăie tot curajul de-mi venea să mă culc jos dinaintea căruții, să mă calce și să mă ucidă.

De, nu era asta sminteală ?... Se vede că d-atunci m-am stricat eu. Abia m-am ținut de resteul boului să nu cad jos.

Și așa-a... intrarăm în sat și scăpai de ispită de rîndul ăsta.

Noaptea se ținu însă ucigașul de mine : o visai ! Auzi, să visez eu o femeie ? și-ncă-n ce fel ?...

Dimineața mi-a venit a plînge, simțeam un gol, o fîrșeală, de ziceam : „Doamne, ce mai e și asta ?“

Și uite așa, parcă fără să vreau, ieșii din curte și plecai pe drum spre casa ei. Zic : mă duc s-o văz pe ea și-l întreb pe el, ce-l doare !...

Acolo :

— Bună dimineața.

— Bună...

C-o fi, c-o drege... Marin era bolnav de un fel de lunguroșniță. Ea era lîngă sobă și... mi se păru frumoasă de mă pomenii oftînd!... Auzi tu, băiatule? oftînd! Ea sta cu capul sus, cu buza de jos cam lăsată nepăsătoare și supărată pe mine. Mă gîndii la tot trecutul meu de om neprigonit de fuste și zisei în mine: „Te superi, hai?... Atîta jaf în ciuperci!“ și plecai acasă. Supărarea ei, nepăsarea ce mi-o arăta, mă făcu să-mi văd de treabă.

Și trecu așa un răstimp. Cîteodată însă mă pomeneam c-o visez; dar dimineața îmi făceam cruce, scuipam și uitam.

*

A trecut așa iarna, primăvara, vara... Pe toamnă, el se băgase la Boșneagu; fură un sac de porumb din tarla. Ața de unde e subțire tot d-acolo se rupe: alții fură mereu și din gros, dar el cum fură, cum îl prinse. Boierul hop, să-l bage în pușcărie, că el, ca pîndar, i-a furat porumbul. Cum făcu, cum drese, îl luă jandarmii și-l duseră în pivniță pînă la judecată. Voica rămase singură acasă.

Toamna se pusese cu ploi, cu bicnițe și cu noroaie.

Într-o dimineață, iacătă, mă pomenii cu ea la mine, să-i aduc așchii de la Nuciteanca.

Măi drăcie! gîndii eu. Asta e una. Acu un an tot cam pe vremea asta, îi adusei lemne, și ce era să pat... dar acuși... Nu vrusei.

— Nu mă lăsa, nene Dumitre. Sînt femeie singură, cine să mă ajute?... Marin stă tot închis, boierul zice că să-l învețe minte.

Începu să mă furnice prin piele. Mă gîndii: „Acuși oi fi prost, de nu ți-oi da de rost!...“

— Merg!

Și plecarăm iar, dar eu purtînd în cap gîndul dracului!... Tăiculiță, băiatul taichii, cum ieșii din sat, cum începură să mă scalde fiorii din creștet pîn-n tălpi și din tălpi pîn-n creștet. Parcă-mi turna numai găleți de apă-n cap, cînd fierbinți, cînd reci. Inima bătea poc-poc și tot sufletul parcă ardea în mine.

Ajunserăm în cîmp. Era ceață și boii mergeau alene prin noroi.

— Făi Voică!

— Ce, nene Dumitre?

— Noi singuri pe drum!...

— Și dacă?

Mă rușinai. Mi se păru că nu-mi pricepe gîndul și tăcui. Mă uitai la ea și o văzui crudă, tînără, plină de foc; iar eu — un hodorog!...

Doamne iartă-mă, că tare-i păcătos omul; d-aia îl ia pe el dracul, cînd cu gîndul nu gîndește!

Nu mă mai urcai în căruță, de teamă să nu fac vreo nerozie și să nu-mi scape vreo vorbă de care să-mi fie rușine. Of, ce chin! Parcă nu știu cine îmi da brînci. Inima toată parcă striga: „Ia-o în brațe și strînge-o, strînge-o!...“ Răbdai ca un mucenic și ajunserăm la pădure. Cumpără așchiile, le încărcă și plecarăm iar îndărăt. Ea sta sus. Cum ieșirăm la șosea, ea începu:

— Nu te sui sus nici acum, nea Dumitre?

— Merg pe jos.

— Sui-te sus, că pot boii să ne ducă.

Începui iar să tremur. Cu ce gînd zise ea asta?... Mă vrea și așa bătrîn, ori zice așa, că-i e milă de mine?... Nu mai gîndii, nu mai putui și mă suii în căruță. Mă așezai lîngă ea. Închisei ochii, strînsei dinții și mîinile:

— Voico, mă omori!...

— Eu, nea Dumitre?

— Mă topești, Voică!

— Pe dumneata, nea Dumitre?

— Voică, mă ia dracu!...

— Pe dumneata?...

— Pe mine, na!... Și mă grămădii lîngă ea. O înăbușii în cojoc și-n zeghe...

O auzii:

— Uite, doi oameni, ne văd.

O lăsai, dar strînsei pumnii împotriva lui dumnezeu. De ce-mi albise părul și nu-mi veștejise inima; de ce mă zbîrcise și focul dragostii mi-l aprinsese tocmai așa de tîrziu?...

Cei doi oameni se apropiau și eu trebui să fiu de treabă; dar inima îmi bătea de credeam că vrea să-mi spargă pieptul.

— Voică!

Ea zîmbi și spuse:

— Fii de treabă, că ne vede lumea și cînd o veni Marin ne spune.

Crezui că-i sînt urît, că părul meu cărunt o s-o scîrbească de mine și că, dacă nu-mi zice cuvinte aspre, este că îi fac treabă și o ajut. Mă uitai iar la ea. Obrajii ei plini, mîinile groase, trunchi nu altceva, iar eu o uscătură. Gîndii : „Dracul a intrat în mine și el se umflă acum în locu-mi“. Mă rugai la dumnezeu în gîndul meu, să mă ierte și să scoață pe diavolul din mine. Aș, unde era chip !...

Ajunserăm acasă la ea. Un flăcău, cam vecin și el, veni să-i ajute la descărcat. Vorbea și rîdea cu ea. Îl prinsei c-o ciupi și ea tăcu de parcă nici n-ar fi simțit. Odată îmi veni o ciudă. De ce s-o ciupească hoțul și ea să tacă ? Cum isprăvirăm așchiile de dat jos, înjugai boii și plecai.

— Banii, nea Dumitre.

Nu-i răspunsei. Îmi venea un necaz de aș fi tras-o în țeapă !... Nici nu știu cum am ajuns acasă. Gineri-meu era p-acolea.

— Dejugă-i tu și lăsați-mă !

— Ți-e rău, taică ?...

— Haide, nu mai vorbiți ! și umblai furios prin grădină, pe la malul gîrlei, apoi o luai la cîrciumă !... Cerui o litră de țuică și o pusei la gură. Mi se părea apă !... Țuica începu să-mi umble prin vine altfel și gîndii : „A ciupit-o un flăcău, dar e tînăr și crud ca ea, a lor e tinerețea și viața, iar nu a mea, nu a mea, îmbătrînitul !“ Și mă izbii cu palmele peste obraji.

— Ce ai, nene Dumitre ? mă-ntrebă cîrciumarul.

Îi azvîrlii banii pe masă și plecai nebun, răsculat asupra lui dumnezeu. Că dacă mai e tinerețe, frumusețe, lipic, dor și dragoste nebună, nu mai e și pentru mine... Și în loc să-mi ia ochii, să nu mai văd astea, mi-i lasă, cu o inimă tot așa de poftitoare ca a altora tineri, ce mor de dorul îndrăgitelor !...

Noaptea nu dădui ochi în gene. Fierbeam în gînduri și, tot învîrtindu-mă cînd pe o parte, cînd pe alta, toți nasturii de la cămașă mi se rupseseră.

Dimineața ieșii la poartă și-ndreptai ochii spre casa ei. Ea mă văzu, intră în casă și cînd ieși, mă pomenii că vine spre mine. De departe începu să-mi zîmbească.

„Așa !... zîmbești tutulor !“ gîndii eu și mă-ncruntai de foc.

— Bună dimineața.

— Bună...

— Ești supărat ?

— Sînt.

— De ce ?

— Dar cine ești tu, să-mi ceri socoteală ? O mîlci de tot ! Puse capul în jos, scoase gologanii din sîn, chiria așchiilor, și zise :

— Ți-am adus banii chiriei...

— Lasă-i jos !

Se uită iar la mine ; și cum m-oi fi uitat eu, nu știu, că iar pierdu curajul și puse banii pe capul porții. Se întoarse spre casă. O văzui că puse mîna la ochi și se șterse. Pricepui că i-am făcut necaz mare, îmi veni să trag un chiot de bucurie. Luai banii și, cum nu mai putui sta locului, plecai iar la cîrciumă !...

— O oca de țuică.

— În ce ? mă-ntrebă cîrciumarul.

— În căciula ta ! Ce mă-ntrebi ? o beau aci.

— Dumneata, nea Dumitre ?

— Haida !... na-ți banii și nu spori !

Cîrciumarul puse țuica mirat, că el și nimeni nu mă pomenise băutor, și apoi o oca numaidecît ! Mi-aduse țuica și-ncepui să beau. Nu-mi plăcea, dar așa, în silă, băui cu hotărîre, băui, pînă o isprăvii. Curajul îmi veni la loc. Mă simții tare și-ncepui. „Cine este ea ? Poale lungi și minte scurtă !...“ Îi trăsei o-njurătură și plecai acasă.

*

Trecură cîteva zile în chinuri ; dar eu mă ameții regulat la cîrciumă. Dorul de ea mă ardea și-mi venea să plec acasă unde o știam singură. Gînduri ciudate, ce nu le pomenisem în capul meu nici cînd fusesem flăcău, îmi veneau acum și nu mă lăsau să dorm. Ba, cum o fi dormind ea în pat ?... Ochii închiși, sprincenele destinse, obrajii plini și rumeni... Cum o fi învelită ?... Greierile i-o fi cîntînd după sobă... Și eu, și eu, de ce nu sînt lîngă ea ?... Rușine ! sînt om bătrîn, Doamne iartă-mă !... Dar cîte zice gura și la cîte îți dă brînci pustia de inimă !

Începu să fulguiască și eu, cînd văzui așa posomorală pe cer, mă simții străin, singur și străin. Plecai spre ea. O întîlnii în drum și pusei mînile sub brîu, fiindcă mă ardea în burtă !... Ea cum mă văzu, ridică capul în sus nepăsătoare și trecu pe lîngă mine de parcă n-aș fi fost p-acolea.

„Așa ?... Așa ?... Bine-mi faci, fiindcă mor de dragul tău !“ Și mă-ntorsei acasă trist și necăjit. Mă gîndii apoi că are dreptate, că e tînără ; că de m-a băgat în seamă cu vorba, de ce să-și capete netrai cu mine.

Iar ajunsei la cîrciumă... De, nu e asta scrînteală, bătaie de joc ?...

D-aci toată iarna fui la cîrciumă, nelipsit. Țuica începuse să-mi placă și cînd mă îmbătam, o uitam și o înjuram din toată inima.

Primăvara, veni și Marin al ei de la închisoare. Făcuse o lună osîndă și patru privință. Găsii cusuru să mă duc să-l văz.

— Noroc Marine, bine ai venit sănătos...

— Bine te-am găsit sănătos, nene.

— Da o trăseși, ai ?

— O trăsei.

— Țapănă !

— Țapănă !

— Boier mă, boier !

— Boier, nene... Îi ceream porumb și nu vrea. M-a ispitit diavolul și... ai văzut.

— Nu e nimic.

Și ca să-l îmbunez, scosei din pungă una de doi franci și zisei :

— Voică, ia o sticlă și na asta... Du-te de ne adu țuică de ea.

Voica zîmbi, că pînă atunci nu vorbisem cu ea. Luă banii și plecă. Marin începu să-mi spuie ce pățea el p-acolo. Cînd veni Voica, ne așezarăm pe băutură. El, în cinci luni, nemaiatins de țuică, o sorbea de nici n-o simțea. Ce-i veni lui, că zise :

— Bagă-mă și pe mine pogonici, nea Dumitre, că de, ce o să fac eu fără bani ?

— Te bag, neică !

Și d-aci am început să bem pentru plugărie. Pe seară am plecat beat ca niciodată. Voica prea puțin vorbise cu mine, iar eu eram nebun de dragul ei. Vezi ?... așa a mers pînă aci.

II

— Noroc.

— Noroc, nea Dumitre. Și el bău iar, băgă o mînă sub brîu și iar începu să deșire povestea dragostei lui.

— Începurăm plugăria și simții atîta dragoste de flori și de păsărele, cum nu mai simțisem niciodată. În toate vinele îmi fierbea sîngele ; mă simțeam tare, vederea ochilor mi se limpezea, îmi venea o putere de nimic nu mi s-ar fi putut împotrivi. Și zău, cînd m-am uitat în oglindă, mi se roșiseră obrajii, mai întinerisem !...

Doamne ! nu te-o pune dracul să faci vreo minune cu mine, să mă-ntinerești numai de dragul Voichii !...

Așa, odată, cînd Marin era pe loc, iar am ciupit-o.

— Ași, nea Dumitre, zise ea. Nu ți-e frică să te mușc ?

— Nu, neică.

— Vezi, să nu ne vadă ăla, că ne ucide pe amîndoi.

Și am început să mă feresc de Marin, dar o ciupeam regulat.

— Voică, Voică !...

— Mi-e frică !...

Înțelesei că vrea !... Dar cum să fac ?... Începui iar să tremur.

Sîmbătă seara îl iuai la cîrciumă și începurăm beția ; era și ea. Plecarăm tîrziu numai noi cîtetrei. Găsii vremea și-i șoptii :

— Voică, Marin e beat... ce zici ?

— Ne vede...

— Vino la mine acasă, sînt singur... Băiatul s-a mutat la socru-său...

— Viu.

— Să mori de n-ăi veni ?

— Să mor !

Hei, băiete, băiete; nici cînd eram ginere, n-am simțit așa de grozav bucuria așteptării. La poarta mea ne-am despărțit și ea l-a dus acasă. Eu rămăsei s-aștept afară la poarta mea. Mă pomenii cu ea viind pe fugă. Îi deschisei portița.

— El?

— Sforăie în pat.

— L-ai învelit bine să nu se deștepte de frig?

— L-am învelit.

Intrarăm în casă. De la prag o luai în brațe:

— Voică, mi-ești dragă de mor!

Și... ce-a mai fost, nu-ți mai spui!...

Duse ciocanul la gură, bău, își șterse mustățile și-ncepu iar.

Da tu nu pricepi ce-a fost... Mi-a venit să leșin, să mor!...

Ei și ce-a mai fost d-aci?... Nebunie, foc, sminteală la creier!

Am spart plugăria, dar eu am rămas cu obiceiul să mă duc mereu la... Marin. Ziua, noaptea: acolo!

Gineri-meu Stan și băieții mei îmi băgară de seamă și-ncepură să mă împilduie cu vorba:

— Hă, hă!... s-a aprins tărîțele în tata...

— Tărîțe!... Vă fărîm, secăturilor! Și am început să-i lovesc c-o prăjină. S-au dus toți rîzînd și scărpinîndu-se pe unde îi lovisem.

Marin, ori că nu băga de seamă, ori că avea încredere în perii mei cărunți, nici nu visa de dragostea mea cu Voica lui. Eu mă-ntîlneam cu ea în toate serile; de ce mă-ntîlneam, d-aia muream după ea. Ziua mă plimbam de colo pînă colo, că doar s-o văz și să-mi treacă focul.

Trecu primăvara și sosi și vara, și eu numai după ea mă ținui, ca mînzul după iapă. Treburile mele le părăsii și mă țineam după urma ei. Pleca duminica la Titu, plecam și eu, și acolo vorbă, pe drum vorbă, și de vorba ei nu mă mai săturam.

Toamna culesei fasolea ei cu ea. A mea a rămas de s-a stricat în tufe! Drumurile toate i le țineam.

Azi mă prinse unul. Poimîine altul. Află tot satul. Și unul îndrăzneț îi spuse lui.

Într-o seară, cum ședeam la el după obicei, mă pomenii că-mi zice:

— Măi nea Dumitre, lumea asta s-a făcut afurisită de tot. Dacă te vede intrînd seara într-o casă și ieșind dimineața, zice că ai mas acolo! Dacă te-a prins pupînd nevasta altuia, zice că te dai în dragoste cu ea... N-ar fi bine să mă mai slăbești cu dragostea, că mi-ai făcut casa de rîs?

— Care va să zică Marine neică, de mine e vorba? întrebai eu.

— De dumneata, nea Dumitre.

— Bine neică, să te slăbesc!... Am dat bună seara și am plecat acasă, hotărît să fiu om cuminte... „Vai, ce-am făcut?... A băgat de seamă și bietul om“, gîndii eu.

Dar ce crezi că mintea mi-a ținut mult de povață?... Două zile, că a treia îi ținui calea și-i spusei:

— Voică, nu-mi sufla în lumînare, că nu vreau să mor d-acuși...

— N-ai grijă, că-mi ești drag!

Auzi tu, băiatule? că-i sînt drag! Eu?... Am crezut-o, n-am crezut-o, dar bine știu că mi-a părut!

— În toate nopțile, după ce adoarme, ieși sub șatră, că pe mine acolo mă găsești.

— Bine.

Și așa am început. Marin dormea în casă iar eu păzeam, mai abitir ca un cîne, șatra și casa lui. Voica, cînd scăpa, venea la mine și am început așa o dragoste, cum niciodată nu mai simțisem. O strîngeam în brațe de-i pîrîia oasele, ne sărutam și simțeam în mine putere de speriat!... Uite! și acum simt așa ceva. Mă cred că sînt în stare să fărîm orice ușă numai trîntindu-mă cu pieptul de ea!...

Îmi venea să cînt, cum cîntă unii flăcăi. Și zilele pline de soare îmi plăceau ca niciodată.

Grecul de la curtea boierească mă văzu într-o zi cu ea între tarlale. Ea fugi, eu rămăsei.

— Mai merge, moșule, ceva?

— Merge, taică, merge, îi răspunsei.

— Maninca untdelemn grecesc, că întinerești!... îmi spuse el. Și așa am făcut!...

La o săptămînă eram cît trei flăcăi. Cînd îl întîlnii !

— Caprilor, căprițelor, d-aia săriți gardurile, că v-ajută vinile !...

Veni tîrgul Cornățelului, la 8 septembrie. Fusei la tîrg și acolo mă-ntîlnii cu ea, cum aveam vorbă. Îi cumpărai scurteică de pluș, broboadă, ghete, fustă, ciorapi, un toc de bumbac ; nădragi și opinci lui.

— Spui că ai găsit două sute de lei și ai tîrguit și tu.

Cu ce bucurie nu i le-am luat ! Nu-mi ceruse nimic, nimic ; dar eu, așa din gîndul meu, văzînd-o că ține la mine, eram în stare că, dacă mi-o cere sufletul, să-l scot și să i-l dau : „Na !“

Seara ne-am întîlnit iar. Și cum mă săruta. Iar mie ce puteri fără măsură îmi veneau !

Pe iarnă, Marin îi dădu o bătaie. Ea fugi strigînd că o să-l lase. Eu auzii și un gînd mi se înfipse în cap : „De l-ar lăsa pe el și m-ar lua pe mine ?... Ce bine ar fi !...“

Seara mă dusei pe la ei. Marin nu era acasă.

— Singură, Voică ?

— Singură.

— El unde e ?

— La dracul să-l ia : de gardă.

— Te-a bătut ?

— De pieiște !

Tăcui, dar ea începu :

— Ce-ar fi, dacă m-ai lua dumneata ?

— Ar fi... bine, dar, copiii ?

— Îi las doi și iau unul. Ăsta ce-l simt ici, este cu dumneata.

— Cu mine, Voică ?

— Cu dumneata !

Începui iar să tremur, nu știu de ce...

— Mă minți, Voică... Eu sînt om... de, bătrîn...

— Cu dumneata este, știu eu ce-ți spui. Și am hotărît să-l las... Viu la dumneata, divorțez de el și ne luăm...

— E greu divorțul... Trebuie să te judeci ani de zile, și trebuie și bani și avucați... zisei eu. Săracii se desfac anevoie : vite legate de gard ; cine se grăbește să le dezlege, cînd s-or fi împungînd e moarte...

— Atunci, omoară-l !...

— Eu, Voică ?!

— Dumneata !

Aci mă simții cuprins de fiori și calzi și reci. Înțelesei că toată dragostea mea e fapt diavolesc, de vreme ce voia să mă facă și ucigaș. Mă-nchinai și-i răspunsei :

— Nu te gîndești, Voică, că dragostea ne-o poate ierta și lumea, nu numai dumnezeu, dar omorul nu-l iartă nimeni ?... Nu mai ai suflet, copii ? nu te mai duci la biserică ?

Îngălbeni și puse capul în jos. Ieșii pe ușă și mă dusei acasă. Gîndul ei mă-ngrozi, și a fost ăl dintîi fapt ce m-a făcut să n-o mai iubesc cu focul de pînă aci.

Iacă, așa se cam sfîrșesc furiile astea de dragoste, gîndii eu, și ca să nu mă capete dracul plocon, pusei gînd să spui lui Marin să se păzească de nevastă-sa.

Dimineața trecu el pe la poartă. Vrusei să-i spui :

— Marine...

— Nene Dumitre...

— Unde-ai fost ?

— Pînă la Gligore Boșcan. Dar ce ?

— Nimic !

Înghiții cuvintele ce aveam în gînd și tăcui, iar el trecu. Păzește-o tu, Doamne, că mie mi-e frică c-o omoară el pe ea, de i-aș spune-o. Și l-am lăsat în știrea lui dumnezeu !

Cînd mai mă-ntîlnii cu ea, o-ntrebai :

— Ți-a pierit gîndul dracului ori clocește și scoate pui ?

— Mi-ești drag, nea Dumitre, mi-ești drag !... mi-ești drag !... Să mor, să rămîi oarbă de mint !

— Și tu mi-ești dragă ; dar gîndul omorului ucide-l în cap. Tremură de el, că de la diavolul îți vine.

— El mă urăște, mă urăște cu foc... Zice că nu știe cum să scape de mine, cum să răsufle odată slobod. Ia-mă, ia-mă, nea Dumitre !... Și începu să se roage și să mă pupe, ca pe copii.

— Ce să fac eu, Doamne ?... Cum să iau nevasta tînără a altuia, și eu om bătrîn ?

— Lasă-mă să mă gîndesc !...

Și două săptămîni m-am frămîntat în gînduri, ce să fac. Că e grozav să iei nevasta altuia, cînd ea e copil tînăr, tu hodorog bătrîn, cînd tu ești om cumsecade, iar nu flecuștec oarecare.

Hotărîi să o iau de la Marin prin bună învoială.

În vremea asta venise primăvara și el tot sărac, tot nevoiaș, mă rugase să-mi fie tot pogonici. Primii, că de-altfel, eu de dragul Voichii tot i-aș fi arat de pomană toate locurile lui în parte.

În timpul plugăriei îi spusei și ei planul. Ea credea că nu e bun, că el, deși o bate mereu, dar așa ușor, n-o să vrea.

— Te cumpăr... îi dau bani... îl pricopsesc!...

— Poate.

Eu, știi și tu, ori dacă nu, ai auzit că am fost om harnic. Am ceva părăluțe strînse și la fetele mele am datu-le cîte o mie de franci zestre...

— Să aștepți la spartul plugăriei, mă povățui ea.

Și așteptai...

A treia zi de Sfîntul Gheorghe, culcarăm plugul la perete. Seara luai douăzeci de poli sub brîu și plecai la el. Îi găsii pilduindu-se cu vorbe tăioase.

— Ori e vijelie la voi?

— Vijelie, nea Dumitre, zise el, că mi-e urîtă treanța asta de nevastă, de nu mai știu ce să fac.

Atunci îmi veni bine mie și-i zisei:

— Te scap eu de ea.

— Dumneata?

— Eu Marine. Tu la ea nu ții deloc.

— Aș da-o dracului cu paie pe spinare! zise el.

— Ei bine, decît s-o dai ăluia, mai bine dă-mi-o mie!

Marin zgîi ochii la mine. Eu nu clipii.

— Ce te uiți?... Ea nu-ți place ție, dar mie îmi place.

— Nevasta mea, nea Dumitre?

— Nevasta ta, Marine.

— Păi ți-e dragă?

— Mi-este.

— Și-ai avut ceva cu ea?

— De un an și mai bine... Și acum îți dau patruzeci de poli pe ea... O iau acasă, iar tu cu banii îți ei alta...

— Așa! Și unde se sculă ăl Marin de pe pat și se repezi în gîtul meu.

— Stai Marine, că am venit să ne înțelegem ca oamenii...

— Ce să stau... Luceafăru și Christosu!... și-ncepu să-mi dea la pumni în cap și-n obraji. Voica începu să răcnească. Atunci mă simții eu, omul tînăr. Încordai vinele, îl apucai, îl răsucii ca pe o țoală și cînd îl azvîrlii, rupsei ușa tinzii cu el: căzu jos mototol în tindă!...

Trăsei suflare în mine și mă simții grozav!

El se sculă în sus și începu să dibuie toporul. Ca năluca fui lîngă el și-l repezii din tindă tocmai în bătătură.

De răcnetele Voichii vecinii sosiră numaidecît.

— Ce e, ce e?

Uite fraților, începu el. A venit tîlharul și-mi cere să-i vînz nevasta pe patruzeci de poli, auziți voi?!

Văru-meu, Gheorghe, puse mîna la gură și începu:

— Nu ți-e rușine obrazului, Dumitre! Om bătrîn cu băieți și fete măritate?

Obrăzniceala lui mă-nfurie. Pusei mîna pe scaunul de la vatră, mă gîndii să-l repez în capul lui, dar mă oprii și intrai din tindă în casă.

— Ieși afară! începură toți. Eu, zăpăcit, că zdravăn n-am fost, băiatule, nu vrui. Intrară rumânii peste mine. Un jandarm, ce fusese și el la o leicuță, ce-i era bărbatul militar, sosi numaidecît.

— Ce e?

— Uite și uite! îi spuseră toți pe scurt. Jandarmul începu să rîză. Rîsul lui mă stinse ca apa pe foc. Gîndul că sînt nebun, că ce fac eu este o prostie mare, îmi veni în cap, dar fu scurt de tot.

— Dați-l afară, domnule! începu Marin.

Eu nu tăcui și să ies; începui:

— Nu vreau mă, mi-e dragă, tu o urăști, tu o bați mereu ca p-o vacă legată... Na patruzeci de poli și dă-mi-o!

— Auziți, lume!... Auliu!... și iar se repezi Marin la mine... Dar aveam putere de nebun. Se izbi de mine ca de un arc îndrăcit, că se pomeni împins și azvîrlit cu oamenii plavie.

— E nebun, e nebun !... auzii pe toți. Untdelemnul grecesc făcea minuni !... Ah, sfînt e osul de grec !... Cînd văzui că șase inși izbesc pereții, mi se păru că sînt uriaș, umflai nările, ridicai capul și strigai :

— Nemernicilor ! vă fac mici fărîme !...

— E nebun, nebun ! Trebuie legat ! zise văru Gheorghe al Florii.

Iacătă răsări și o ceată de flăcăi, în care era și hoțul, care o ciupise, cînd descărcasem așchiile.

— Puneți mîna cu toții să-l legăm ! zise jandarmul. Și dete pușca s-o ție un flăcău.

— La o parte ! strigai.

Vorbă să fie, că ei se repeziră odată toți la mine. În față veni flăcăul cu gîlceava. Îi didei un pumn în frunte de căzu jos. Dar mă pomenii încurcat în mîni, de parcă îmi azvîrlise cineva în cap un maldăr de șerpi. Mă luptai eu, dar îmi azvîrliră frînghii peste cap și... mă legară !... Mă zvîrcolii, mă răsucii, înjurai, nimic ; mă domoliră.

— Al dracului moș, ce putere are și acum ! zise jandarmul.

— Moș e tat-tău, nu eu ! îi răspunsei.

— Bine, bine, ajungem noi la secție, să te fac eu să-mi zici măria-ta.

Și mă scoaseră afară, cum se obișnuiește : în pumni și-n palme. Le răbdai toate, că doar legat bine eram.

Mă duseră cu alai toți, la secție.

Beat nu eram deloc, dar fiindcă auzii pe unii zicînd : trebuie să se fi-mbătat de-a făcut el așa ceva, începui să fac și eu pe beatul.

— E beat, uite-l, ziseră unii.

— Las că-l dezbat eu ! se lăudă jandarmul. Atunci sosi ginere-meu Stan :

— Ce zici să-i faci, domnule ?

— Să-l dezbat. Dar cine ești tu ?

— Sînt ginerele lui și dacă îl bați, ori te omor, ori mă omori !

— Auziți ? zise jandarmul.

— Să asculte toți, nu-mi pasă. Îl bați, ai a face cu mine !

— L-am prins în domiciliul altuia... Îi fac proces ! se răsti jandarmul.

— Fă-i o mie de procese, dar nu-l bate !

Eu mă rușinai și stam cu capul în jos, împachetat în frînghii și în bețe, ca o altă nascraconie.

— Ce legături sînt astea ?... Mîine plec drept la procuror.

Jandarmul scîrșni din dinți și strigă :

— Ieși afară !

— Dezleagă-l !

Feciorii mei intrară pe ușă. Jandarmul îi cunoscu că sînt ai mei. Începu să mă dezlege. Feciorii mei se uitau crunt ca niște arhangeli. Mă simții iar tare, dar de rușine tăcui. D-aci s-au potolit oamenii și m-au lăsat legat cu fiarele alea de mînă și de un pat de fier. Așa am mas noaptea : legat și cu feciorii lîngă mine, să mă păzească de jandar.

Dimineața, tot eu mai dibaci : vorba, vorba și strecurai jandarmului doi poli în mînă. Pricepu nemțește băiatul, că mă pomenii că-mi dă drumul din lanț.

— Te-ai dezbătat, moșule ?

— Da, tăiculiță.

— Păi, știi ce-ai făcut ?

— Prea puțin... rachiul, rachiul e afurisit ! și eu nici nu-l gustasem de trei zile.

Veni și Marin :

— Ce vrei ?

— Să-i faci proces.

— Pentru ce ?

— Pentru că mi-a cerut să-i vînz nevasta...

— Asta e vorbă ! pentru așa ceva nu se scrie nimic în lege...

— Păi eu n-am nici un drept ? mai zise el.

— Fă petiție !

Și mi-a dat drumul. Am venit acasă cu capul în jos. Vedeam că am făcut mare prostie și lumea se uita la mine, ca la urs...

III

Și acum, crezi tu, băiețele, că întîmplarea asta mi-a lecuit scrînteala de la cap? Doamne ferește, m-am stricat și stricat am rămas. Fiind acum certat cu Marin, nu mai putui să mă întîlnesc cu Voica. O păzea ca muma pe copilul mic; iar vecinii îmi luau seama, de parcă mă lăsase cineva în grija lor. Ca să fiu voinic, urmam povața grecului; beam în fiecare dimineață cîte o ceașcă de untdelemn!... Ei, de voinic, voinic eram, dar înnebuneam de dorul Voichii... De, nu era asta scrînteală la creier?... Și acuși simt așa ceva... Uite ici, unde sînt cocoașele astea ale frunții, parcă mișcă și apasă ceva!... Doamne ferește, n-am simțit niciodată așa ceva.

Și el iar luă ciocanul și-l bău.

Primăvara sosi citațiile și mă dusei cu Marin la judicată.

— Te faci de rîs, mă băiatule, îi zisei. Na un pol și hai să ne împăcăm.

— Ai dat și-n mine.

— Am fost beat.

— Nu ți-era rușine să-mi ceri nevasta?

— Beat neică, beat; tu nu știi ce e beția!

Și-abia m-am împăcat cu el cu treizeci de franci. Am intrat împăcați. Acasă am venit iar prieteni și îmbătați amîndoi.

Băieții mei, cînd mă văzură iar împăcat cu Marin, făcură sfat și veniră la mine acasă.

— Trebuie să te lași de Voica, tată, ești bătrîn!

— Afar! le strigai.

— Tată, te mănîncă. E o hoață. Te-a aflat cu bani... Ești bătrîn, șade rușine...

— Afară!... Voi n-aveți drept să mă judecați!... Sînt om încă!...

— Tată!...

— Ieșiți voi de cuvînt, ori de ciomag?

— Îți mănîncă banii!

— Vă e foc de ei, știu; dar eu i-am făcut. Voi să vă faceți bani prin munca voastră.

Și i-am luat la goană. Cu Voica iar am avut întîlniri regulate. Ca să tacă Marin, să le facă nevăzute și neauzite, i-am dat o sută de lei împrumut. D-atunci tace... Mai acu o lună i-am dat doi poli și tot tace. Și mie nu-mi pare rău de bani, deși știu că n-o să mi-i mai dea. Gustul meu, plăcerea mea!

Mi-e necaz pe gineri-meu, că acu două săptămîni, ai auzit daravela, ne-a pîzit cînd veneam de la cîrciumă noaptea și i-a tras ei un pietroi de i-a rupt dinții din gură. L-aș fi împușcat să-l fi prins. Dar a fugit tîlharul. Și la jandarmi am spus eu că el a dat, deși nu l-am văzut, dar pesemne că a călcat și el popește, că jardarmul nu i-a făcut nimic. A rămas, săraca, foamfă!...

Dar d-atunci uite, parcă mă mai luminez... nu îmi mai e așa de dragă!... Cred, încă, că o fi vreun farmec ceva, de m-am stricat eu așa...

Tocmai cînd sfîrșise de vorbă, Voica venea spre cîrciumă, cu obrajii plini, cu mîinile groase, cu ochii afurisiți în cap.

— Uite-o, uite-o!... începu moș Dumitru. O vezi?... Ei, n-o aduce dracul acuși?... Ce ochi are! ce gură, ce păr!... Nu rîde băiatule, nu, m-am scrintit la creier și pace!

Puse ciocanul la gură și-l răsuflă în fund. Voica intră pe ușă. El șezu cu capul în jos, bleg.

— Dă-mi două kilograme sare! zise ea cîrciumarului.

— Pune-i cinci, băiete: plătesc eu. Și mai adu țuică, să mă cinstesc cu ea!

Voica zîmbi la el, apoi la mine și tăcu.

Cîrciumarul clipi din ochi și spuse:

— Toi la bătrînețe!...

— Toi, netoi, tu adu ce ți-am spus, dar repede!

Și moș Dumitru se-ndreptă de spinare, privi înfipt, izbi cu pumnul în masă și strigă: Eu plătesc!

IZLAZ IEFTIN

Zi : Doamne ferește de năpastă ! îi tăie vorba lui nea Constantin, nenea Marin al pădurarului.

— Asta cam așa e, ziseră și alții.

— Păi să vă spui eu ce-am pățit, cînd făcură ăia omorul din cîrciuma lui Vișan...

— Ce-ai pățit ? întrebară unii, care nu auziseră povestea lui nea Marin.

— Să vedeți, n-aveam izlaz de vite. Grecu lăsase puțin de tot și cerea zece lei de vită. De unde pînă unde aude Pleșea că la Pierșinari, la Calinderu, e patru lei de vită... și mă pomenesc cu el, că să mergem să ne învoim vitele acolo. Zic : „Tocmai la Calinderu, mă ?... unde a-nțărcat dracu copiii ?“ Dar el : „Nu, că nu e departe, că de ce să dăm aici zece lei de vită și să moară și de foame !“ Vaca mi-era pe-nțărcate și m-am gîndit s-o duc și pe ea tocmai acolo, și s-o iau toamna gonită gata. Și așa, neiculiță, ne vorbirăm noi, Pleșea, Stîngă și cu mine, să plecăm a doua zi la Pierșinari. Ne sculăm din noapte și o pornim cîtetrei, cîșa-cîșa vorbind. Am luat-o de-a dreptu peste cîmp. În Produlești începuse să se ivească zorile, dar tot nu se vedea bine. Ajunserăm în capu Broștenilor. În Broșteni știam că Sîrbu are cîini răi. Luaserăm noi d-acasă niște bețișoare, dar Pleșea :

— Stați mă, să rup eu o grădea de aici !

— Mă, îi zic eu, aici stă primarul, să nu ne simtă și să zică că-i rupem gardu.

— Ei, o să-mi ia cureaua pentru o grădea !

Și sări nebunul cît era de nalt peste șanț și desfăcu o grădea. Trosni nițel și cîinii săriră. El o smulse și trecu la noi. Plecarăm. Grădeaua era lungă ca de doi stînjeni și nebunu o pusese la spinare. Cîinii Sîrbului nu ne simțiră. P-aproape de capul de dincolo al Broștenilor, hop ! o femeie cu sec.

— Măi, a dracului, ne ieși cu sec ! zise Stîngă.

— Spurcu-mă-n doniță-i ! adăugă Pleșea.

— Ne ieșiși cu sec, leicuță !...

— S-a-ntîmplat, răspunse ea. Dar unde vă duceți ?

— Ne ducem după izlaz, îi răspunsei.

— Pă unde dați ?

— Pîn cîrciuma lui Vișan.

— Făceți îndărăt, ne spuse femeia, s-a făcut astnoapte un omor acolo, să nu pățiți vreun bucluc.

Eu mă oprii în loc și zisei :

— Măi Pleșeo, auzi tu ?

— Hai nainte mă, ce zor avem noi de omor, ce l-am omorît noi ? zise el. Dar biata femeie ne spuse :

— L-a călcat hoții și l-a omorît, și nu se știe cine-s hoții.

— I-auzi mă, îi spusei eu iar.

— Prost ești, mă Marine !... Hai nainte, ce, l-am omorît noi ?

Plecai îndoit. Începuse acum să se vadă bine pe drum, cînd : iacătă o coadă de săcure, înaintea lui Pleșea.

— Ietă mă, norocul !

— Ce mai coadă de secure, mînca-i-aș gura !

Stîngă de colo :

— Dă-mi-o mie, Pleșeo ! îți dau un ban...

— Ei ași ! asta e norocul, e lucru găsit...

Dar eu de colo îmi veni așa și zisei :

— Ar fi mai bine s-o lepezi jos... Cînd te-or vedea cu ea în mînă, intră la bănuială că noi sîntem hoții.

— Ce hoți mă, ce hoți... eu am găsit-o ; nu vă am pe voi martori ?

— Lapăd-o dracului, mă Pleșeo ! zise și Stîngă. Ne ieși și femeia cu sec... Te pomenești că se leagă cineva de coada ta...

— Aoleo !... făcu Pleșea cu-ndoială, iar Stîngă își lăsă și ciomăgelul jos. Lăsă și Pleșea coada securii, dar apoi se gîndi și zise :

— Da ce mă, am mîncat lauri s-o las ? Am găsit-o, nu vezi tu ce frumoasă e ?

— Mă las-o dracului jos, stăruii eu.

— N-o las ! și plecă cu ea la spinare. Grădeaua o lepădase. Ieși soarele iar și noi ne apropiarăm de sat. În capul satului văzurăm un mîrlan.

— Mă, vedeți voi ?

— E ?

— Uite mîrlanul ; de s-o lega de noi ?

— De !... zise Stîngă.

— ...Dă-l dracului, ce-am omorît noi rumânu ? Hai înainte ! răspunse Pleșea.

Mie mi se făcu o frică și parcă-mi venea să mă-ntorc îndărăt. Mîrlanu, cum puse ochii pă noi :

— Mă, mă, dați-vă mai încoa !

Ajunserăm.

— Stați !

Noi de colo :

— Bună dimineața, domnule jandar.

— Ce bună dimineața ? De unde sînteți ?

— Din Costești.

Ne luă la măsurat cu ochii de sus pînă jos, de parcă avea să ne puie în tirizii.

— De unde e coada aia de săcure, mă ?

— Am găsit-o, spuse Pleșea.

— Urmați-mă !

— Da de ce, domnule ? întrebai eu.

— Și-ncă vorbiți ?!... Ați omorît rumânu și-acum vă faceți a nu ști ?!... Vîrî un încărcător în armă și ne strigă : Nainte că vă-mpușc !... Cu coada săcurii la voi, și mai vorbiți !

— Ia-uite mă, istoria dracului ! Vezi, Pleșeo ? zisei eu, nu spuneam că de coada ta o să se lege ?... Nu puteai s-o lepezi ?...

— Cum s-o lepede, mă tîlharule ? se răsti mîrlanul, și pînă să iau seama, îmi și trase una peste ochi, de mi se păru că fulgeră la Cornu-caprei !...

— Da nu mai da, domnule, că noi n-am furat nimic.

— Ce n-ați furat, mă ? Ați omorît ! Nainte !

— Ia-uită-te, măăă ! zisei eu și-ncepui să mă-nchin. Simții că mi se ridică părul cu căciula în sus, și mă gîndeam : „Dă ce plecai eu mă, d-acas ? ai ?... Izlaz ieftin îmi trebuia mie ? Mînca-o-ar lupii de boală s-o mînce !

Noi nici nu știam cine e mortu, dar auzeam la o casă jeletu femeilor și vedeam lume strînsă și vreo patru mîrlani. Cînd ne apropiarăm de casa unde se vedea lumea strînsă, ne porunci să stăm. Stăturăm. Doi mîrlani puseră ochii pe noi și veniră crunți.

— Ce-i cu ăștia ? întrebară ei pe cel ce ne adusese.

— Uite o coadă de săcure... și-i șopti unuia la ureche.

— Sînteți din Costești, mă ? ne întrebă unul încruntat.

— Da, domnișorilor, din Costești sîntem... N-avem izlaz de vaci și am auzit că la Pierșinari, la Calinderu, e izlaz mult și numai patru lei de vită...

— Taci !... Cine te-a întrebat ?... se răsti la mine. Tăcui. Bietul Stîngă, uite să fie ici, era galben, galben și tremura. Eu cum oi fi fost, dumnezeu știe !... Pleșea, chipurile, parcă-și mai ținea firea, dar îi perise inima jumătate. Ce se gîndiră hoții, că numai văzurăm că strigară cîțiva milițieni din sat și ne despărțiră : pă mine mă duse ca o trăsură de loc, pe Pleșea într-o parte, iar pe Stîngă în alta. Începură vinele picioarelor să-mi tremure și-mi venea o sfîrșală pîn burtă de șezui jos. Începu să ne întrebe : că sucită, că învîrtită ; noi, c-o fi, c-o păți, că nu l-am omorît noi... Se strînseră ăi din sat împrejurul nostru ca la urs.

— Hoții, ăștia o fi hoții ? șopteau unii de prin ei.

Noi :

— Da de unde, neiculiță, iaca, păcatele noastre, ne duceam să căutăm izlaz de vaci, la Calinderu, la Pierșinari !

— Hmîî !... mîrîia cîte unul. Tocmai din Costești p-acolo, cam al dracului izlaz !

— Vezi, mă Pleșeo, vezi ?... Satură-te de izlaz ieftin !... Oamenii ne cred hoți, că am căutat izlaz prea departe. Of ! lovi-le-ar boala de vaci, să ne scape de ele !...

Tot greul era pe Pleșea, se strînseseră pe el cîte cinci. Auzii pe unul din ei, un mîrlan oacheș și îndesat ca un sac cu paie :

— Tu ești hoțu, te cunoști după coada săcurii și după uitătură... Spune, cum ați făcut ?

Dar Pleșea răspundea curajos :

— Nu mă face hoț, domnule, că eu cinci ani am fost în vardie la Tîrgoviște, și am văzut multe și mulți ca d-ta...

— Și încă răspunzi, tîlharule !... și cînd îi dădu una, cît era Pleșea de voinic, se împletici să cadă. Îmi veni să-i strig : „Ha, ha, haaa !... ia izlaz ieftin, Pleșeo ! Satură-te acuș !...“ Da Pleșea se repede la el și înfinge mîinile în guler și începe să-l zguduie.

— Dă drumul ! răcni jandarul.

— Mor cu tine de gît, dă ce mă omori de pomană ?... Săriți, lume, că mă omoară ! începu el să strige, dar de guler tot nu-i da drumul. Mîrlanii ăilalți înfipseră mîinile în el ca racii. Alergară și rumânii. Eu de colo, îmi făcui socoteala și-i strigai :

— Auliu, Pleșeo, nu mai întărîta beleaua !... Fi-ți-ar izlazul ieftin al dracului !

— Lasă-l, domnule... lăsați-l !... auzii cîțiva oameni.

— Mă, ori că mă puneți alături de mort, ori că pui eu vrunu din voi !... ce, să mă omorîți ?... zicea Pleșea.

Nebunul înalt, voinic, spătos, și mîrlanii pă lîngă el ca cîrcîiecii. Eu mă gîndeam : „De ce n-o fi vrînd el să mai rabde pe spinare, și să nu mai întărîte beleaua, necăjindu-i.“ Chipurile îl mai lăsară. Dar veniră la Stîngă.

— Frati-meu, frati-meu !... se văită Stîngă mai dinainte cu ochii la mine.

— De ce ați omorît rumânu, mă ?

— Să fiu, să pat ! începu Stîngă. Jandarii începură să-l arză. Bietu Stîngă puse coatele în cap, se stînci, și ei trage-i. Tocmai atunci iacătă primarul din Ghinești. Un ăla oacheș, cu obrajii plini de negi păroși. Sări din căruță și veni la Stîngă.

— S-a descoperit vreunul ?

— Uite ăștia... S-a găsit coada săcurii la ei !

— Auliu, măiculiță, Doamne ! zisei eu. Vezi tu, Pleșeo ? Fi-ți-ar coada a dracului !... Satură-te acuș de coadă dă săcure și de izlaz ieftin !... Izlaz ieftin ne trebuia nouă ?...

— De unde sînteți ?

— Din Costești.

— Ce-ați căutat p-aici ?

— Pă dracu ! și bietu Stîngă, cu căciula în mînă, gălbejit, prăpădit, începu să spuie tot șiru de la cap...

— O să-i luăm la Ghinești, spuse primarul, să facem la noapte instrucție cu ei !

— Auzi, Pleșeo, auzi ?... Sărăcuț de maica mea !... Auzi la ce izlaz ieftin m-ai adus tu ?!

— Din toți ăsta naltu e mai hoț, spuse jandarul, arătînd pe Pleșea.

— Nu mă faceți hoț, domnilor, zise el înfipt, cu ce m-ați prins ?

— Mă Pleșeo, nu mai întărîta beleaua, îi zisei eu, taci dracului !

— Mă, te uiți tu colo, și-mi arătă un nor, colo după norul ăla, e d-zeu, și el știe că nu sîntem noi ucigașii !...

Îmi veni să-i spui : „Ei mă, pînă la d-zeu ne burdușesc mîrlanii“, dar tăcui. Mîrlanii țineau sfat pe pielea noastră, cînd iacătă și subprefectu : băiatul lui Morlova.

Cum puse ochii pe noi, ne și cunoscu.

— Ce e cu tine, Pleșeo ? întrebă el pe Pleșea.

— Ne-a luat după drum, domnule suprefect.

— Și tu, Marine ?

— Și eu, domnule suprefect... dar nu știm nimic la sufletul nostru... Și-ncepui eu să-i deșir : Am auzit că la Calinderu e izlaz ieftin : patru lei de vita mare... Grecu de la noi n-a lăsat izlaz d-ajuns. Așa, ne-am vorbit, păcatili noastre, să ne sculăm de mult și să plecăm acolo, să videm, așa e ?... Și d-o fi, să dăm arvună și s-aducem vitili. Ne-am sculat ast-noapte de mult și-am plecat. În capul Broștenilor, Pleșea găsește o coadă de săcure. Iaca na !... zice el, norocul, mă ! și o ia de jos. Asta, Stîngă, ba că nu, să i-o dea lui p-un ban. Eu, parcă-mi șoptea dumnezeu, s-o lase dracului jos. Dar el nu, că e frumoasă, și că e norocul, și uite acuș : s-a legat norocul de noi, cică noi am omorît pă creștinu din pat !

— Mă, da cum să plecați voi după izlaz din Costești tocma-n Pierșinari ? întrebă suprefectu.

— Așa e, domnule suprefect, am auzit că e mai ieftin, lovi-le-ar boala de vaci să le lovească, că de nu erau ele, noi nu mai trăgeam danțu ăsta p-aici !...

— Spuneți mă, spuneți mai bine cîți ați fost ?

— N-am fost, domnule suprefect !...

— Să-i luați la Ghinești, că trebuie să spuie ei pînă mîine ! zise și suprefectu.

— Ia-uite, mă !... Sărăcuț de maica mea, de seara ne-au luat sfinții !... Ne omoară cu bătaia pe bună dreptate... Vezi tu, Pleșeo ? Nu-ți spuneam eu s-o lași dracului dă coadă acolo jos... Na !... Satură-te acuș de izlaz ieftin !

Treceau oameni pe drum și pe ei nu-i mai opreau deloc.

— Uite, mă Pleșeo, p-ăia nu-i mai ia la cercetat ; da pă noi ce căzu mă ?... ne-arată dracu cu deștu, Pleșeo ?...

— Tăceți, mă ! zise Pleșea. Ce-o fi o fi ! Ce vreți să mai facem ?

Veni și primarul Mateescu din Produlești.

— Da voi, mă ?

— Uite, ne-a oprit aici.

— Voi sînteți ăi de azi-dimineață, care ați jumulit grădeaua din gardul meu ? ne întrebă el.

— Noi, ne era frică de cîini.

— Pe tine, Pleșeo, te-am cunoscut după glas.

— Și uite, acuș zice că noi sîntem hoții.

Primarul intră după subprefect. Ce-i spuse, că ne pomenirăm că-ncepură să se vărzuie. Auzeam și noi : repede, repede !. Jandarii încălicară pe cai, subprefectul se puse cu primarul în trăsură și porniră. Pe noi ne lăsară în seama milițienilor... Ei, ...pe seară, aduseră pe nevasta lui Nușcă. Toată lumea se grămădi împrejurul ei și tocmai atunci puturăm și noi să intrăm în curtea mortului.

Subprefectul începu s-o întrebe :

— A bărbată-tău e pușca asta, femeie ?

— Nu e.

Știți că hoții, în vălmășagul luptei cu oamenii din sat, împușcaseră pe ăla ce înfipsese mîna în unul din ei, iar pușca lu Nușcă se agățase cu cureaua de ivorul ușii. Nușcă văzînd că e încolțit de rumâni, a lăsat-o acolo și a tulit-o. Pușca lui era d-alea bunili, luată de la căpitan Bogdan și se-ncărca pe la coadă. Se găsise un vînător din cîrciuma lui Vișan, care o cunoscuse, și spuse că e a lui Nușcă. Femeia însă tăgăduia.

— Spune, femeie, că pușca o mai cunosc și alții !

— Nu e a lui.

— Luați-o ! Și au luat-o, neiculiță, la bătaie ; o trînteau ca pe-o țoală cînd vrei s-o scuturi. La fiecare smîcitură, le rămînea păr în mîini, cît ai face un cot de tîrsînă. A-nceput să strige :

— Iertați-mă !... Iertați-mă, a lui este.

— Cu cine a fost ?

— Cu cutare, cutare... îi înșiră pe toți.

— Ăștia au fost ?

— Ait !... Și mă prinse un tremurat ca de friguri. Femeia se uită să ne vază.

— N-au fost.

— Au fost ! răcniră jandarii și o luară iar la bătaie.

— Doamne, Doamne, mă-nchinam eu. Întărește-o Doamne, să nu zică c-am fost și noi... Pleșeo, Pleșeo !... la ce izlaz ieftin m-ai adus tu !...

— Nu mai mă omorîți, domnilor, zise femeia. Or fi fost, da eu nu i-am văzut niciodată în casa noastră.

O lăsară săraca mai mult sluțită.

— Unde e Nușcă ?

— Lucrează în gară.

— După ei !...

Și iar încălicară cîțiva jandari, alții, din cei plecați, nici nu mai veniseră îndărăt.

— Mînca-le-ar lupii de boale, blestema Stîngă vacili.

Eu mă-nchinam și tremuram.

Soarele sfinți și de noi nici pomeneală nu era să scăpăm. Sosi un mîrlan cu Mocanu legat cu mîinile la spate. Cum sosi, îl întrebă :

— Cîți ați fost ?

El buchisit pe drum, spusese tot. Îi spuse pe toți.

— Ăștia au fost ?

— N-au fost.

— Bodaproste, Doamne !

— Nu sînt vinovați ăștia, domnule subprefect, zise primarul Mateescu. Să le dăm drumul.

Se gîndi subprefectul, apoi ne spuse :

— Haide, plecați acasă.

— Sărut mîinile, domnilor!... ziserăm noi. Plecarăm închinîndu-ne. Era noapte acum. Am ajuns tîrziu acasă. Nevestele ne jeleau, căci fusese cercetate și ele prin tilifon și auziseră toți că ne-au prins la omor. Era o întristare acasă la noi de parcă murisem de-a binelea.

D-atunci mi s-a tăiat pofta de izlaz ieftin, și lui Stîngă și mie și lui Pleșea.

Și iacă așa.

FLORICA ȘI ALTE NUVELE

(1916)

FLORICA

Ședea la tulpina unui anin căzut și putrezit de bătrînețe, cu o năframă pe genunchi, semănînd unei zîne din basme împietrită ca prin farmec. În rochia ei albă de mătase, cu picioarele goale în papucii cu pernițe, cu părul mare și galben lăsat pe spate, cu privirea rătăcită spre stropii de cer albastru ce se vedeau printre frunzișul crăcilor pădurii, părea o statuie de argint. Soarele, ridicat la amiaza zilei, trimitea prin rariștea frunzișului suliți lungi de raze albe-gălbui, prin coprinsul cărora țînțărași și musculițe străbăteau cînd de-o parte, cînd de alta, apărînd în fășia de lumină tremurătoare și dispărînd în umbra de lîngă ea. Florica urmărea fășiile de raze de unde intrau printre frunze și pînă unde cădeau, pe suprafața ușor tremurătoare a apei Neajlovului. Ea vedea cum aerul umed juca în coprinsul razelor, cum o pulbere de mici musculițe năvălea să se încălzească și cum suprafața apei, izbită de raze, se făcea strălucitoare, arunca fășii de raze, piezișe de jos în sus, ce se pierdeau printre atîtea trunchiuri de arbori. Suprafața apei rămasă în umbră părea neagră ca de abanos lustruit, dar de o strălucire neagră și tremurătoare ca și clătinarea frunzelor izbite de vînt.

Florica privea dusă pe gînduri. În umbra umedă a pădurii de anini, în singurătatea aceea neturburată de nici un zgomot, gîndea la un Făt-Frumos cu ochii negri ca noaptea, cu fața albă ca laptele, cu mustăți mici, îmbrăcat în haine scumpe și sositor pe un cal negru, turbat de putere și de tinerețe.

În închipuirea ei aprinsă, de fetiță visătoare, vedea ca aievea toate trăsăturile feței viteazului sositor, și în așteptarea lui, îi născocea cîntece frumoase ca și zorile dimineții, își îngrijea părul gălbior și ondulat și se uita în oglinda apei, căutînd să se facă din ce în ce mai frumoasă și mai cuminte. În apa limpede a Neajlovului, ce curgea p-acolea pe un fund de pietriș negru, ori pe pămînt și mai negru, ea se privea și își regula cutele rotunde ale tulpanului după umăr, cutele albei rochii, ce cădeau grele în jos peste șoldurile rotunde și peste albeața picioarelor ei goale. Netezindu-și vițele de păr ce-i gîdilau obrajii, gîndea înainte la viitorul ei soț, căruia i se părea că-i vede și ochii negri și fruntea mare și albă, și privirea îndrăzneață și neînfricoșată de nimic. Se vedea și pe ea, la brațul lui puternic, pășind mîndră ca o regină din basme, mulțumită și încredințată că va duce o viață fericită.

Un scîrțîit pe pietrișul potecei din fîn o aduse din gînduri și cînd se uită, văzu viind din susul coastei, un călăreț în pasul calului, scoborînd în valea apei. Călărețul era un tînăr ce venea încet, privind poiana pe care crescuse fînul înalt și plin de o puzderie de fel de fel de flori, colorate în toate chipurile. Călărețul visa și el, cu sufletul ca și pierdut în bîzîitul atîtor albini, atîtor fluturi ce pluteau pe deasupra fînului înflorit și plin de lumina soarelui. El venea pe poiană spre locul din marginea zăvoiului, unde sta și Florica pe buturuga de anin. O văzu, o cunoscu și începu să zîmbească. Ochii lui nu erau negri, el n-avea sabie la cingătoare, cum visa ea pe fătul-frumos, dar tînărul acesta avea privirea senină și focoasă ca și a soarelui și zîmbea plin de dulceață și bunătate. Florica îl cunoscu și ea și se ridică după buturugă și alergă nainte-i.

— Vere !...

— Verișoară !

— De unde vii ?

— De pe deal...

El opri calul, întinse mîinile și dete mîna cu ea. Fără să-și dea seama se strînseră și se priviră mult. Ea se roși și schimbă privirea în jos, mai revenită în fire decît el.

— Păzesc și eu fînul, începu ea să spuie. Sînt căpșuni prin el și copiii vin de-l încurcă și nu se mai poate cosi...

— Te cred, te cred... îi răspunse. Ești zîna fînului înflorit, a Neajlovului limpede și a pădurei de anini...

Ea rîse, îl privi iar, și-i strigă, cu mîna de coama calului :

— Mai sări jos...

Tînărul sări jos după cal, îi scoase frîul din gură, îl anină de șea, și-l lăsă slobod să pască prin fîn.

— Uite, vezi, o să-ți încurc fînul și eu și calul.

— Nu e nimic, răspunse ea.

— Ce mai faci ?

— Eu bine, dar... dumneata ?

— Și eu bine.

Amîndoi priviră în alte părți. Se simțiră cuprinși de o sfială și de o rușine neînțeleasă. Porniră alături. În urma lor fînul rămînea două cărări. Rochia ei albă plutea pe dasupra florilor, păru-i galben strălucea de soare, flutureii de pe flori zburau înaintea lor și îi ocoleau curioși pînă se așezau pe alte flori dinainte-le sau din urmă-le.

Ea îl privi iar și-l văzu dus pe gînduri. Îl apucă de mînă, el tresări și ea îi spuse :

— La cine te gîndești ?

El o privi, zîmbi, o strînse de mînă și-i răspunse :

— Nu știu !

Tăcură iar rușinați. Calul sforăia pe nas de musculițele ce-i intrau pe nări și păștea cu botul vîrît în fîn.

Ea îl duse la buturuga pe care șezuse și pe care lăsase cusătura.

— Uite aici.

Șezură jos. Ea își dădu pe după urechi vițele de păr ce-i veniseră pe obraji și el îi văzu obrajii plini, bucălați și cu cîteva alunițe negre, ce-i punctau fața și gîtul și o făceau și mai frumoasă și mai fermecătoare. Îi văzu ochii de culoarea strugurilor rumeniți de soare cum se fixau asupra lui, parcă într-o întrebare lungă și drăgăstoasă. Atunci el o privi mai în ochi, ea se roși iar, închise ochii, parcă vrînd să-i înghită privirea, și plecă capul în jos. El se rușină că i-a înțeles gîndul, duse mîna la frunte și își strînse tîmplele. Prin toată carnea simți o răcoreală ce-l înțepa ca mii de vîrfuri de ace ; se scutură, se înveli la piept și închise și el ochii și îi strînse tare. Stătură așa cîteva momente. Ea deschise ochii și se uita acum la el. Parcă-l înțelese că sufere, nu știu de ce i se făcu milă și-i puse mîna pe umăr, și-l mișcă. El deschise ochii, îi văzu gîtul și umerii rotunzi, brațele albe și grasulii ieșite de sub mînecile scurte... Îl văzu rochia desfăcută la sîn, gurguiele ce țineau piepții rochiei în sus, mișcările ritmice ale răsuflărilor și își simți trupul și mai înfiorat, mușchii îi trosniră, răsuflarea îi veni fierbinte, și întinse mîinile cu ochii iar închiși, vrînd s-o cuprindă, s-o strîngă și s-o omoare cu brațele lui...

Ea îi văzu tremurul ce-l cuprinsese, îi auzi bătăile zgomotoase ale inimii și cu gura căscată, cu capul uitat spre spate, cu privirea aiurită, zise :

— Vere !...

El se opri și ea așteptă zadarnic să se simtă cuprinsă și înăbușită în brațe. În capul lui i se păru că este un fier încins pînă la alb, ce e bătut cu ciocanul și acum lepăda mii de scîntei ce-i ardeau inima, țeasta și tot trupul !

„Rude !..." zise în mintea lui. „Nenorocire !... rude !..." Îi venise o poftă nebună să se repeadă asupra ei, să-i sărute ochii căprii, vițele galbene de păr, alunițele negre de pe obraji, gîtul rotund, brațele grăsulii și cutele ce cădeau grele în jos ale rochiei ei.

„Dacă... dacă... dacă oi săruta-o și m-o spune la tușa ? ... Tușa !... Ce grozăvie !..."

Strînse pumnii, îi ridică în sus și se sculă de lîngă ea.

— Ce faci ?

— Nimic !...

Și cu trupul zguduit de fiori, de nebunia dragostei, se opri iar în picioare în fața ei...

— Verișoară !... și plecă încet de lîngă ea.

— Vere !... el se opri iar.

— Mă duc acasă plec !... și plecă iar încet.

— Așa degrabă ?!...

O privi ; își izbi mîna peste frunte, se lovi cu degetul cel mic peste lumina ochiului și usturimea îl mai întări oleacă.

„Tușa !... Ce-ar zice tușa ?!"

Ea începu să meargă în urma lui.

„Ce-ar fi dacă aș săruta-o numai o dată ?... Numai o dată, numai o dată, numai !"

— Pe la noi te mai abați ?

— Nu știu ! îi răspunse el.

Ajunse la cal, îl prinse, îi puse frîul în cap și porniră iar amîndoi alături, cu calul în urma lor ținut de frîu.

— Cînd mai vii pe la noi ?

— Nu știu !...

— Să mai vii curînd... că am trimis niște cîntece la o gazetă... poate mi le publică...

— Am să viu ! îi răspunse el. Parcă se smuci ca dintr-o îmbrățișare de urs și se aruncă pe cal.

— Pleci ?

— Da.

Ieșiseră în marginea pădurei, la vadul cu pietrile spălate de picioarele femeilor ce înălbeau pînzele.

— Numai atîta vere, numai atît ?! zise ea.

— La revedere, la revedere, zise el și îi întinse iar mîinele. Ea i le dete pe amîndouă și și le strînseră. Apoi dete pinteni calului și mișcînd pălăria, porni la fugă, în timp ce ea clătina năframa și-i făcea fel de fel de semne.

La Moara Neamțului se mai uită iar în urmă și o văzu șezînd tot în marginea pădurei, ca o statuie albă, cu tulpanul aniniat de umeri și clătinînd năframa.

„Ce nenorocire că sîntem rude !" zise el și intră în sat...

II

Trecuseră cinci ani de zile de la întîlnirea în livedea de fîn din zăvoiul de pe malul Neajlovului. De patru ani și jumătate Florica se măritase și tot de atîta timp nu se mai văzuse și nu se mai întîlnise cu verișorul ei. Se măritase într-un oraș depărtat, fiindcă acolo, în băieții cei de departe, crezuse că ar putea să fie amestecat și năzdrăvanul de Făt-Frumos, cel atît de mult dorit de ea odinioară.

Vremea lungă a celor patru ani și jumătate ce se scursese, îngropase adînc în memorie întîlnirea din umbra codrului de anini și a fînului înflorit. Atît Florica cît și verișorul ei uitaseră aproape simțirea ce-i cuprinsese atunci și numai cîteodată, în ceasuri rari, cînd sufletul se mai plimbă prin trecut, își mai aminteau de livedea de fîn, de umbra aninilor, de ziua aceea cu cer senin, cînd el a întîlnit-o păzind fînul să nu-l încurce copiii după căpșuni.

Pentru ea, care copilărise pe malul Neajlovului și-n umbra zăvoaielor după malurile lui; pentru ea care știa toate cotiturile apei, toate prundurile, toate colnicele codrului, care văzuse atîtea colțuri înflorite și frumoase ca rupte din rai, întîlnirea din ziua aceea se amestecase în toate icoanele ce le văzuse mai înainte și nu rămăsese, ca ceva mai răsărit în minte, decît el, călare pe cal, visător, bun și blînd, dar înfiorător, pentru că fusese numai ea și el, amîndoi tineri, dar... rude între ei...

Pentru el însă, întîlnirea aceea — cînd își amintea de ea — era singura lui dragoste, dureroasă ca toate ce le simțise, pentru că și asta îi fusese cu neputință. După cîteva luni de la întîlnirea aceea, el a fost vestit de nunta ei; dar ca să nu insulte nunta cu gîndurile lui de dragoste neîngăduită, nici nu s-a mai dus să i-o vază, și nici să vază ginerele ori pe ea, în hainele albe și frumoase de mireasă. A stat acasă închis într-o odaie, fiindcă îl frămîntaseră gîndurile, mai mult ca niciodată.

Dar trecuse vremea nunții ei, fusese mustrat prin scrisori, că de ce n-a venit, cu încetul însă se uitaseră toate, și trecuseră patru ani și jumătate, fără ca el s-o mai vază ori să-i cunoască bărbatul.

Cum o știa cu gusturi alese, visătoare, pornită pe gînduri și pe versuri, credea că soțul ales trebuia să fie un tînăr cu o fire tot ca a ei, îndrăgostit de flori și de cîntece, un Făt-Frumos îndrăzneț, un om puternic, mîndru și ales de toți. Și-i închipuia pe amîndoi o pereche frumoasă, înțeleaptă și fericită. Se gîndea apoi la el, își urmărea viața trăită zi cu zi, lipsită de dragoste, plină însă de dorul ochilor frumoși, ba de ai Bibichii, ai Didinii și ai ei: Florica! și ofta!...

În închipuirea lui ea rămăsese aceeași copilă de odinioară, cu trupul tot împlinit, cu carnea tot tare, cu sînii tot gurguieți și zvîcnitori, cu gîtul, umerii și brațele tot albe, grase și rotunde și cu ochii, tot de culoarea

strugurilor rumeniți de soare! Cînd și-amintea de ea, o vedea avînd aceeași privire întrebătoare și dulce, aceiași obraji albi și ușor rumeniți, cu alunițele lor tot negre și cu vițele de păr galben și inelat, atîrnînd pe tîmple și-n lungul obrajilor. Și-o închipuia tot în rochie albă ca atunci, cu picioarele goale în papucii cu pernițe, și tot cu capul gol, cu fruntea sus, cu părul în bătaia vîntului, o copilă vioaie, nebunatică, fermecată și de tinerețea și de frumusețea ei, și de codrul plin de umbră și de flori, codru în care crescuse și visase. Dar dacă el și-o închipuia cum o văzuse atunci, știa însă că acum Neajlovul nu-i mai oglindește trupul în apele lui; că umbra pădurei de anini n-o mai ferește de arșița soarelui și că ea nu mai este liberă să stea în cărarea pădurei, cu cusătura pe mînă, să păzească fînul să nu-l încurce copiii după căpșuni. Știa că ea nu mai poate să asculte visătoare cîntecele de la vad ale fetelor și femeilor venite cu pînzele la înălbit; că satul copilăriei ei, ocolit de păduri, că toate vîlcelele verzi și semănate cu ghiocei în faptul primăverii, le-a părăsit, pentru o stradă cu pietre colțuroase, cu zgomot asurzitor de căruțe; și toate pădurile înalte și liniștite, pentru o grădină mică, cu cîțiva pomișori mai mult sterpi și ofticoși. Viața de oraș o cunoștea și el și își închipuia dorul ce trebuia să cuprindă din cînd în cînd pe Florica, care crescuse în largul cîmpiilor sărutate de soare și-n umbra codrilor ce-i ocoleau satul pe toate părțile.

La patru ani și jumătate împliniți, îl duce împrejurările prin orașul în care se măritase ea. Era tocmai o zi de tîrg cu lume multă, și el se gîndea la ea, deși nu știa unde stă cu casa. Se plimba prin tîrg singur și necunoscut de nimeni. Auzi un glas:

— Vere, vere!...

Se uită fără să șie de ce. Cîte și cîți n-ar fi putut să se strige într-un tîrg: „vere, vere?..." Văzu o femeie ce i se păru înaltă și se uita drept la el. Se opri în loc, dar femeia îl chemă iar:

— Vere, vin încoa, vin încoa!...

Porni spre ea şi văzu aceeaşi femeie cu obrajii albi şi slabi, cu aluniţe negre semănate pe ei, cu părul galben împletit în coc şi cu ochii... de culoarea strugurilor rumeniţi de soare !

— Ve...ri...şoara !?

Şi la trei paşi se opri mirat de atîta schimbare. Cum o ştiuse el, cum o văzuse în închipuire, şi cum o găsea... Ce făcuse căsătoria din frumuseţea ei...

Ea veni repede şi-l apucă de mînă.

— Vere !... Vere !...

Îşi strînseră mîinile fără să-şi dea seama şi se apropiară aşa de mult unul de altul că gata să se sărute, dar îşi reveniră şi se opriră. Era în tîrg şi socrul şi soacra se aflau acolea cu marfă de vînzare.

— De cînd nu ne-am mai văzut ?! începu ea uimită... De patru ani şi jumătate !...

El o privea mirat şi fără să-i răspundă.

— M-ai uitat vere !... şi cît ne iubeam noi odată !

— Nu te-am uitat, îngînă el ; dar nu ştiam unde stai aici... Dar, cum te-ai schimbat !...

— M-am măritat !... Uite, îţi recomand pe bărbatul meu..

Un om slăbănog, mărunţel şi subţire, veni vesel şi dete mîna.

— E vărul meu, despre care îţi spuneam uneori...

Rămaseră tăcuţi. Bărbatul ei începu să-l întrebe : că de ce n-a venit să-l vază, că de ce nu-i socoteşte rude... El abia îi răspunse cîteva cuvinte venite la întîmplare.

— Sîntem şi noi negustori... ne merge binişor, începu ea să spuie.

— Îmi pare bine...

Apoi el nu mai luă seama la ce i se vorbea ; afirma cu capul tot ce i se spunea, dar fără să le reţie, ca şi cînd nu auzea nimic.

— Să mergi acasă la mine, să vezi unde stau...

— Ai copii ?

— Doi... o fetiţă şi un băiat. Bărbatul meu e om... strîngător şi econom... Trăim binişor... dar dumneata cum o duci, bine ?

— Binişor.

— Haide, haide pe la mine... haide...

— Nu mai stai la prăvălie ?...

— Nu... nu... îi las pe ei...

Şi ea se duse, să spuie că se duce p-acasă cu vărul ei şi apoi veni, îl luă de mînă, îl zgudui din gînduri, şi îl tîrî după ea veselă. După ce se pierdură prin valul lumei din tîrg, ea se mai potoli şi rămase să meargă alături, spunîndu-i cum i se pare ei oraşul, cum a făcut o groază de prietene, cu care nu i se prea urăşte.

— Aici şade naşa... Hai şi pe la ea.

— Nu, nu... ce să caut eu ? Nu !

— Hai, hai... e o femeie de treabă, citeşte mult... e bună... hai !...

Şi veselă îl apucă de mînă, îl ţinu şi-ncepu să strige :

— Naşă, naşă... eşti acasă ?

Naşi-sa însă nu era acasă.

Porni iar înveselită şi vorbind mereu.

— Uite, colo stă o prietenă, nevasta unui funcţionar la prefectură...

Colo stă fratele bărbatu-meu.

Colo stă socră-meu...

Aici stau eu... Uite-mi copiii !...

Ea vorbea mereu, iar el o asculta dus pe gînduri. Intrară într-o curte pietruită. O ţigăncuşă mică vedea de doi copii. Ea luă unul în braţe şi-i spuse :

— Uite maică... moşul tău, vărul meu !...

— Ăsta ţi-e flăcăul ? Să-ţi trăiască !

Copilul, frichinindu-se cu mîna la nas, tăcea şi se uita la el. Ea cu mîna liberă, descuie uşa şi intrară înăuntru.

— Haide vere... uite aici stau şi eu... Trei odăi şi sală...

Şi îi arată paturile, mesele, velinţele, totul ce i se părea ei mai frumos.

— N-am vrut să-mi îmbrac casa cu lucruri de tîrg... ţiu tot ca la ţară, velinţe pe pat, pe pereţi, şi preşuri pe jos...

Ea spune şi-i arată mereu, iar el, cu mîinile la spate, cu capul gol, priveşte şi-i laudă simţul ei tot frumos şi de ţară. Pe mesele din salon, el mai găsi risipite o mulţime de cărţi poştale ilustrate.

Ea se duse să facă cafea și să aducă fetița, care ieșise la poartă. El rămase singur și își aruncă ochii pe cărțile poștale.

Toate erau primite din vremea cînd era domnișoară. Lucrul acesta îl miră. O alta, după patru ani, ar fi distrus toate scrisorile primite, n-ar mai fi oprit nimic; dar ea, pentru ce le ținea pe toate și încă pe masă, să le vază soțul, prietenii și prietenele ei?... Erau însă toate scrisori respectoase; dragoste nevinovată de tineri doritori, îndrăgostiți de flori și de fete; dar totuși erau scrisori cu pretenții de dragoste. Multe erau venite și de prin America.

Tineri, care o văzuseră într-o seară de bal la țară, plecaseră apoi în lume, ca să nu o mai uite, legînd de ochii ei, ca strugurii rumeniți de soare, chipul țării ce părăsiseră. De prin alte meleaguri străine îi trimiseseră vederi, complimente și salutări respectoase.

Ea veni și-l găsi citind prin ele.

— Tinerețea, visurile și speranțele mele risipite!

El o privi oarecum mirat. O văzu slabă, cu obrajii albi, cu alunițele negre pe la colțul gurii, cu brațele albe dar nu rotunde și cu ochii tot ca strugurii rumeniți de soare... Ei, ochii mai rămăseseră din chipul ei de zînă!

Ea parcă îi înțelese gîndurile, că luă din cui o fotografie și i-o arătă:

— Uite cum eram odată!...

Acolo, în fotografie, era împlinită, cu formlele trupului rotunde și albe, cu ochii dulci și sfredelitori pînă la inimă; cu vițele de păr jucătoare pe obrajii cu alunițe negre... Azi, nu mai era așa.

— Așa e că m-am schimbat?

— Da.

— M-am măritat!... Se așeză pe scaun, rezemă un cot pe masă și-ncepu să spuie: Ei, odată visam pe malul Neajlovului; cîntam fermecată de umbra aninilor și de fînul înflorit. Îmi făceam coroane de flori de cicoare și de drăgaici înflorite și zilele îmi treceau pline de soare, de bucurii și de visuri de noroc... Satul tatii și al mamii, cu pădurile înalte, cu Neajlovul fermecător, mă face să plîng de dor de cîte ori mi-aduc aminte de el. Se întoarse cu fața în altă parte și apoi porni afară. El rămase cu fotografia ei în mînă, cuprins de mirare și de durere că poate verișoara lui să nu-și fi găsit în căsătorie norocul dorit odată. Căzu iar pe gînduri și înțelese din păstrarea acelor ilustrate, din slăbiciunea obrajilor ei, din cele cîteva cuvinte ce le rostise, că ea nu și-a găsit împlinirea visurilor în căsătorie. Și el știa că o fată, orice fată, în căsătorie vede lotul cel mare, tot norocul ei în lume.

Amintirile îl năpădiră. Se vedea pe el și pe ea, citind împreună fel de fel de cărți, cînd amîndoi se căzneau să facă versuri, cînd părul ei îi gîdila obrazul și cînd își spuneau unul altuia secrete de băieți și fete; cine o place pe ea; cine i-ar place ei, cine îi place lui și cine îl place pe el... Și din toate petrecerile lor împreună îi răsări în minte imaginea lui și a ei în mijlocul fînului înflorit, cînd ea, cu sînii zvîcnitori, nebunatică și zglobie, și-a înfipt în ochii lui privirea ochilor ei de culoarea strugurilor rumeniți de soare. De ce nu i-a spus el atunci: „Verișoară... ce obraji frumoși ai acum! Ce păr galben și ce ochi fermecători!“...

Și să fi închis ochii, ca să nu-i vază privirea dacă s-ar încrunta, și să fi așteptat. Și dacă ar fi tăcut și ea, el cu ochii tot închiși, să fi întins brațele, s-o fi prins după gît și... s-o fi sărutat! Și poate că ar fi fost mai bine ca acum. Se duse la peretele pe care era pusă fotografia ei de atunci și o privi iar. Și cîte gînduri nu-l prinse... Obrajii ei, atît de frumoși atunci, n-or să se mai facă niciodată cum au fost, niciodată... Îndemnul tinereței de atunci, nici ea și nici el, n-or să-l mai simtă!... Flori veștejite amîndoi, vor pleca capetele în jos, să-și scuture petalele, să se încovoaie și să se stingă sub umbra altor flori proaspete sau ale altor bălării...

Numai în patru ani și jumătate, cîte petale nu se smulseseră pe nesimțite din trandafirii obrajilor ei, și cîte încrețituri noi, împrejurul ochilor lui! Dacă atunci nu i-ar fi iertat îndrăzneala de a o săruta, acum i-ar fi înțeles-o, și i-ar fi iertat-o, fiind totuna cu pofta inimei ei de-atunci, cu a sînilor ei dogoritori.

Cum era atunci?... Dar era vreuna mai frumoasă ca ea, mai cuminte, mai dorită de toți tinerii, care de care mai frumoși!?... Și azi, pe mesele din salonul casei unde s-a măritat, ține împrăștiate ilustratele primite de la atîția adoratori; vede în ele dorințele lor aprinse după ea, dar pline de respect, și mai vede și visele și speranțele ei de-atunci risipite de împrejurări și de vreme, ca frunzele de toamnă, cînd le suflă crivățul și le scutură galbene, reci și moarte!...

Începu să se plimbe neliniștit prin odaie, cu inima strînsă de păreri de rău și își închipui tot ce-ar fi putut să simtă ea acum, după spulberarea atîtor dorinți de fată frumoasă și mai cuminte ca toate.

Da, astăzi, cînd o fi citind acestea, or fi trecînd-o lacrimile, văzîndu-și în ele tinerețea și frumusețea ei dorită de toți și pierdută azi. Cum să nu-i pară rău de anii cei mai frumoși pe care n-a știut să-i umple de farmecul dragostei ce o năpădea din toate părțile!...

Și au trecut... patru ani, ca niște flori de primăvară; și i s-au dus visele, ca niște șiruri de cocori; și i s-au spulberat speranțele de o dragoste ca în basme, cum s-a spulberat și imaginea fătului-frumos.

Îl aștepta atunci și zicea: mîine, mîine!...

Și mîine venea și trecea; și iar venea și iar trecea, și tot așa mereu, fără ca visele se să împlinească!...

Dar într-o zi a venit de departe un tînăr slab și mărunțel; aducea cu el zgomotul orașului; i s-a părut a fi om ca toți oamenii; dar plină cu visurile ei, l-a înfrumusețat cu gîndul mai mult decît era și, în chipul lui de rînd, în vorbirea lui ca și a altora, a crezut că se ascunde năzdrăvanul, ce va ajunge și împărat, deși atunci nu prea i se părea. A primit dar să facă din el soțul și zeul ei.

În ziua nunții, cînd credea că-și împlinește toate visele, toate speranțele și toate dragostele, atunci le-a înmormîntat, fără să știe, sub un vraf de beteală aurie și sub o coroană de ghirlandă înflorită!

Da, verișoara lui plîngea frumusețea și tinerețea ei, anii cei mai dragi, ce trecuseră așa de repede, așa de pe nesimțite, așa ca să nu se mai întoarcă niciodată, și fără ca iubirea ei aleasă, s-o poată revărsa asupra omului ce l-ar fi vrut să ajungă mai sus ca toți.

Veni în salon cu fetița de mînă și cu tava cu ceștile cu cafea în cealaltă.

— Uite mămică, sărută mîna moșului...

— Nu copiliță, că nu-s popă... și el sărută copila pe frunte.

— Vere... ia cafeaua și să mergem prin grădină.

— Ai grădină?

— Un fleac... De, nu ca la noi... din malul Neajlovului pînă în malul Argeșului... Aici e oraș, lumea înghesuită și grădinile sînt mici și păcătoase.

Tot vorbind el își sorbi cafeaua și o privea să vadă cît a pierdut din frumusețea ei de fată.

Plecară și-n grădină; dar lui nu-i plăcu. Cum era să-i placă o grădiniță mică cu iarba împrăfoșată, și cu cîțiva pruni, cînd el știa brîul de păduri înalte și întinse, ce ocolea satul ei de copilărie și de tinerețe... Nu putură să stea în grădină. El plecă fără să spuie nimic.

— Nu mai stăm în grădină?

— Nu.

Se opriră prin curte și ea îi arăta totul ce credea că era și p-afară.

— În sfîrșit... ești mulțumită cu viața?...

Ea se uită în ochii lui, îi plecă și îi răspunse:

— Da!

El înțelese că minte, zîmbi și tăcu.

Intrară iar în casă și-i privi iar fotografia aceea din ziua nunței.

— Să faci un tablou după asta...

— Aș face... dar... nu prea vrea el: bărbatu-meu.

— Ce-ți pasă!

El se încruntă și-apoi îi spuse:

— Să-l rogi frumos, și de n-o vrea, mi-o dai mie și-ți aduc un tablou după ea...

Scoase ceasornicul și se uită...

— Mă duc la gară, nu vreau să pierd trenul...

— Așa degrabă?!... Dar văzu și ea că e timpul ca el să plece. Se priviră tăcînd și parcă ochii lor și-ar fi spus întreaga lor dragoste de odinioară, ce nu și-o mărturisiseră nici unul.

Își luă pălăria și plecară încet. La poartă, deteră mîinele:

— Vere!...

— Verișoară!

— Să mai vii pe la mine!... Nu mă uita... Aici... sînt oarecum străină!

— Am să mai viu.

— Spune sărutări copiilor dumitale și nevestei...

— Mulțumesc.

Își strînseră iar mîinile, se despărțiră, și el plecă. La trei pași întoarse capul și se uită. O văzu tot unde o lăsase, cu un copil în brațe și cu celălalt de mînă. La zece pași se uită iar și o văzu tot acolo, urmărindu-l cu ochii. La colțul stradei, se uitară iar și o văzu tot în acei loc nemișcată și cu capul întors spre el. Inima lui se strînse, își șterse ochii și coti spre gară. „Ah, verișoară!“ Cînd închise ochii, așa, ca să uite, văzu lucind în mintea lui, frumoșii ei ochi, ca strugurii rumeniți de soare.

TAIN DE DRUM

Ion Alexe, un om mărunțel și nevoiaș, e vătășel al școalii. Pomenit sărac și sătul de sărăcie, dorește în toată vremea să găsească banii pierduți de cineva pe drum, ca să scape și el de lipsuri, dar cum cei ce au bani nu sînt așa, de nebăgători de seamă încît să-i piardă, el se uită și caută în zadar. Tot ce povestește el, aproape, coprinde bani. Dacă unul din săteni își face casă nouă, el povestește altora ce-și închipuie el că s-a întîmplat. Îl crede ori nu-l crede cineva, dar el spune:

— Ei vericule, cum să nu facă omul, dacă a găsit o geantă cu bani!

— A găsit o geantă?!?...

— A găsit-o!... Mergea pe drum, uite așa... și, înaintea lui ceva negru jos... Se uită, o geantă. Doi inși în urmă gata să-l vază. El, se face că se împiedică și, vrașc, cu burta pe geantă!... Cînd se făcea că se scoală, a băgat-o în sîn! Puteau jura ceilalți că n-a găsit nimic. Șmecher, vericule!... Acuși face casă, o să se îmbrace, o să ia pămînt... ferice de el!... Da noi, tot amărîți, tot golăneți...

Și în tot ce spune el, cu glas încredințat, pare că se ascunde ceva de seamă; dar toate sînt fleacuri, ce te fac să rîzi, tocmai de însemnătatea ce o dă el lucrurilor acestora.

— Să auzi, domnule profes, ce va să zică om bătrîn!... Ooo, multe știe omul bătrîn!... Bietu tata — dumnezeu să-l ție tot cu bani în chimir — mi-a spus una și bună. Și d-atunci o țin minte. Eram cu el; ne duceam la București, trimiși de boier.

„Du-te mă Alexe la București și să încarci d-acolo cărbuni de piatră, că soba mea din birou nu arde cu lemne. Era, știi, drăcie d-aia de sobe, cum a ieșit acum pe de rînd... Uite na, ca asta d-aci. P-atunci ieșise întîi la boier. Și scrie biletu boieru la fii-său și ne pornește.
Da tata :

— Mă Ioane, hai și tu...

— Hai, tată !

Mai mîi boii, că e drumul lung...

— Mai îi mîi !

Și-am plecat, cu căruța goală. Aveam niște boi p-atunci... galbeni : unul Porumbel și altul Cocoșel. Erau mici dar iuți pînă nu osteneau ; cînd osteneau, abia mergeau.

Ei, omul bătrîn să-l vinzi cînd îl ai și să-l cumperi cînd nu-l ai.

Mergem noi, mergem, unu sus și unul pă jos. Căruța grea... ieșiseră atunci căruțe cu osii de fier. Boii mici...

Mînă tata, mînă ; osteniră boii...

— Hăis Porumbel...

— Cea Cocoșel...

Boii, ca boi... harc, harc, harc, harc... Eu, aș fi vrut să meargă mai repede. Tata iurci-iurci cu un bici... Pînă la nimiez, am ajuns în Tărtășești. Aolo : ho-ho... Porumbel, stai la odihnă Cocoșel... Și-am oprit la Ioniță Chibrit.

Acuși tata avea taronie rea... eu o am mai mică. Cînd vedea cîrciuma, îi lăsa gura apă...

— Măi Ioane !

— Auz tată ?

— Bine mă, boii o să mănînce și-o să bea ; dar noi să nu bem deloc ?

— Măi tată, de...

— Ce de, adică noi n-om fi boi s-avem dreptul ăsta și noi ?...

— Măi tată, de... te pomenești că bei francul tot și ce mai mîncăm în București ?...

Boierul ne dedese tain un franc.

„Ce mă, luați trei pîini și v-ajunge două-trei zile“, ne spusese boierul.

„Nu ne ajunge, zisese tata, că doi inși pe drum, de... Mai iei păcură să ungi căruța...“

„Haida-haida... trei poștii dusul și trei venitul nu e mare lucru... luați trei pîini și gata... Apă găsiți voi...“

„Găsim, nu e vorbă...“ și se mulțumise cu francu tain de drum. Acum, cînd era gata să ceară rachiu, eu mă gîndeam că de l-o vedea bun, o să bea francu tot...

— Măi tată, de... turta s-a isprăvit.

— Eiași ?

— Zău așa... Am mîncat-o cînd ședeam în căruță... Eu mințeam, turta n-o mîncasem toată. Da el, om bătrîn și cu plan :

— Lasă mă, să bem, barim o litră... Acolo cerem la băiatu boierului, spui că am pierdut francu pe drum.

Și cere o litră.

Acuș de, cum să nu fie bun cînd îți place !... S-a dus litra cît te-ai șterge la sprînceană.

— Turtă nu mai e mă, că acuși mi-e foame ?
Eu îl crezui și-mi fu milă.

— Ba mai este.

— A să văz !

— Uite !... Și-i arătai turta. Dar el, om bătrîn, de, tocit de alde d-astea, își șterse mustățile, zîmbi și strigă lui Ioniță :

— Ioniță Chibrit, nu m-am pilit... Mai dă o jumătate !... Erau doi bani și cu patru, făceau șase ; mai rămînea din tot francu patru bani.

— Măi tată, de...

— Taci Ioane... viața asta e scurtă și proastă... Să țiu eu la un franc ?... Eu mă ? De cîți franci n-am băut, și tot eu sînt !

Veni jumătatea și o bău... Eu abia gustai...

— Măi tată, de... ce facem noi ?...

— Taci, mă !... Dă la boi, și n-ai habar... Ce mă, cine e boierul ? Un hoț !... Păi un franc la doi inși ?... Păi e francul lui cît roata carului meu ? Să-l păstrez ca pe pol, mă ?... O să mai facă el pui în chimirul meu ?... Huidu după el ; ducă-se și cu-a brînzei nouă !... Ioniță Chibrit, m-am pilit, mai dă una de călit !

— Măi tată, de... Se duce dracului francu...

— Ducă-se cu boier cu tot... Ce mă ?... Cînd m-o-ntreba acasă : „Ce-ai făcut cu francu, Alexe ?...“ „Fiindcă nu puteam deschide tarapana de bani cu el, l-am băut, boierule...“

„Tot mă ?“

„Tot, boierule ; de, mai te lasă dracu de inimă, mai dă unul !“

Da cine-i el, mă ?... Chibrit, m-am pilit !

Ioniță Chibrit veni cu jumătatea a doua.

— S-a făcut un franc.

— Na-l ; să-ți fie ție !

Și i l-a dat.

După ce a sfîrșit și jumătatea aia, s-a suit în căruță și a tăbărît pe turtă.

— Haida mă, Ioane.

— Haida, tată...

Și-am plecat. Ei, ce-a mai fost ?... A adormit și cînd înnoptase ieșeam din Rîioasa.

Da el, beat-beat, da om, nu glumă — aici să vezi sfatul lui de om bătrîn...

— Mă, taică, mă... e drmul lung...

— Lung, tată...

— Țin-te bine, mă...

— Păi mă țiu...

— Țin-te de resteul boului din hăis...

— Pentru ce, tată ?

— Ca să nu cazi mă !... Drumul lung, noapte... adormi și cazi... Na !...

— Așa e !... Și mă țineam de resteu !...

Vezi plan pe el ?... Așa e !... Eu, puteam să caz jos... Noapte, ostenit, da așa da... Vezi ce va să zică om bătrîn ?...

Hiii, pe la noaptea jumătate am ajuns la boier... Încă avea zaifet... A ieșit, a vorbit, și ne-am culcat în căruță, pe fînul boilor...

Dimineața, adică pe la prînz, cînd s-a sculat boierul ăl mic, am plecat la cărbuni... I-a luat, și noi i-am încărcat.

— Boierașule, un franc.

— Pă ce ?

— N-avem deloc...

— Nu v-a dat tata ?

— De ne da, nu ceream...

— Lă-i fi băut, Alexe ?

— Eu ?... Se putea ?...

— Mă, l-ai băut !...?

— Zău dacă l-am băut...

Scoase și-i dete un franc.

— P-ăsta să nu-l bei...

— Atunci zi-i să mi-l dea mie, zisei eu...

— Dă francu lui fii-tău.

— Ași !

— Dă-i francu.

— Da cine-i el ?

— Dă-i francu, că te bat !

Mi-l dete tata, cam de frică.

— Zi, ai mai băut unul ?

— Cum să-l beau, boierule ?... Nu mă-necam cu el ?

— Să luați pîine, mă...

Și ne lăsă să plecăm. Eu, ca să nu-l bea, cumpărai pîine de tot francu.

— Ce-ai făcut, proclete ?

— Am luat pîine...

N-a mai avut ce face, am plecat să ne vedem de drum. La Ioniță Chibrit... Tata, hoț...

„Iei cărbuni ?“

„Ai de vînzare ?“

„Nu vezi ?“

Și... tot beat l-am pus sus !

— Ce mă ?... El nu e hoț ?... Ba e hoț... Da cine i-a dat lui moșia, mă ?... A luat-o așa, cu japca !... Păi eu să nu beau, mă ?

Mînă boii... și, bagă de seamă : ține-te de resteul boului din hăis, să n-adormi să cazi...

Vezi dumneata ?... Om bătrîn și beat, și tot avea minte, mă-ngrijea să nu caz !...

Acasă boieru a pus sacii pe duțumal...

— Lipsesc cinsprezece kile, mă!

— Cinsprece?... Păi o kilă are douăzeci de băniți... da eu cum furai cinsprece kile?

— Ki-lo-grame!

— Au fost uzi boierule, ca să atîrne la cîntar, și pe drum s-au zvîntat de soare...

Ne-a crezut... și asta a fost... Dar să vezi dumneata, el beat-beat, dar tot avea grijă de mine, să mă țiu de resteul boului să nu caz jos!...

VIZITIUL SUBPREFECTULUI

Uite, vedeți pe cioroiul ăla cu pălăria la o parte ce calcă așa fudul? E vizitiul domnului subprefect!... Pentru că e vizitiul lui, se crede și el stăpîn pe locuitorii din plasă; așteaptă să-i dai „bună ziua“ întîi tu, iar de-i dai „bună ziua“, vine să-ți dea și mîna, și oricît ai fi de primenit, el se așază lîngă tine, de parcă ți-ar fi frate. Nu te mai descurci de el în nici un chip.

În Rusalii, acum, veni pe la mine nepotă-meu Ionel de la București. Ăla învață acolo să se facă avucat. Ne găsi la cîrciumă și pe mine și pe nevastă-mea. Dar pînă să sosească el, ne-am pomenit cu Gheorghe de la subprefect:

— Noroc, nea Vasile.

— Noroc, neică.

— Ce mai faci, sănătoșel?

— Sănătoșel.

Și dete mîna cu mine, cu nevasta și cu fata. Apoi se așeză în rînd cu noi. Nevasta schimbă locul, trecu de lîngă el, lîngă mine. Fata, cînd se văzu rămasă lîngă el, trecu și ea lîngă mă-sa; rămăsei eu lîngă el.

— Ce mai faci, nea Vasile?

— Bine, neicuțule.

— Ceva tutun, d-ăla mai bunu, ai?

— Am.

Și scosei tabacherea și-i dădui ca trei țigări.

Credeam c-o să scap de el. Dar începu:

— Ai săpat porumbu, nea Vasile?

— Săpat, neică.

— E frumos?

— Frumos.

Nevasta:

— Hai Vasile colo pe bancă, că aici mă dor picioarele...

— Hai.

Şi plecarăm ; dar Gheorghe merse şi el. Şezurăm noi jos, şezu şi el.

„Eu o duc bine cu serviciu, începu el să povestească. Am doi cai şi o trăsură. Subprefectu e el cam p-o parte, nea-porneà, dar şi cu mine şi-a găsit omul.“

Nevasta mea iar strîmbă nasu, văzuse ea că Gheorghe are gînd de tamjă lungă. Eu zîmbii şi-l lăsai să spuie.

„— Gheorghescule ! strigă subprefectu.

— Porunciţi ! răspund eu.

— Pune caii la trăsură, în trei minute, zice el.

— În trei minute ! zic şi eu.

Şi în trei minute sînt gata, ies ca pompierii, îmbrăcat, echipat ! Trag la scară.

— Tartanu, Mariţo ! strig eu.

Mariţa scoboară scările în fugă, aducîndu-i tartanul. Se pune în trăsură. Eu, dintr-o uitătură îl pricep de i-a venit toţi dracii, ori numai pe jumătate. Că ştii, nea Vasile, cafeaua de n-a luat-o la timp, e vai de notarii şi primarii din plasă. Se duce la tilifon şi începe să sune :

— Alo, alo ! Golanii, Pîrliţii, Haimanalili... ia la strigat comunili la rînd.

— Unde-i notaru, mă ?... Unde-i primaru, mă ?... La cîrciumă, boule ?... Ce caută la bancă, vacă ?... Ce constatare, măgarule ?... Minţi, porcule !... ai fost la cîrciumă, juncule ! Da tu ce mai faci, catîrule ?...

Şi după ce-şi varsă focul pe dobitoacele lui, atunci strigă :

— Gheorghe !

— Porunciţi !

— În trei minute caii.

— În trei !

De-mi zice Gheorghescu, e în toane bune ; de-mi zice Gheorghe, e cu dracii lîngă el.

— Mînă !

Şi eu încep : hiiiiii-ii ! Şi clopotele : balanga-balanga-balanga, îl duc ca vîntu spre apus, spre răsărit, oriîncotro îmi face semn cu mîna.

— Ho !

— Stop ! strig şi eu cailor şi opresc.

Primaru, notaru, secretaru, conţilii, vătăşei, gardişti cu arma la picior, stau toţi smirnă şi cu capetele goale.“

Nevasta mea, văzînd că Gheorghe şi-a lungit povestea, începu să ofteze şi să strîmbe din nas. Fata porni arazna la nişte fete, iar Gheorghe spunea mereu şi trăgea din ţigare. Mie îmi plăcea ce spunea el şi rîdeam cu poftă. N-aş fi vrut să mai fugă.

„Eu trag trăsura să nu vie în dreptul geamurilor primăriei, ca să vază el dinăuntru, şi mă pomenesc cu ajutoru ori cu primaru.

— E supărat ?

— Foc !

— De ce ?

— L-a muşcat puricii astă-noapte !

— Ba nu, zău, spune drept !...

— Drept, e supărat.

— Păi de ce ?

— I s-a stricat stomacu peste noapte...

— Vai de mine !

— Zău aşa.

— Of, l-a mai durut odată burta, şi-a dat pe notar cu capu de dulapul hîrtiilor, pînă ce crăpase uşa.“

— Da capu notarului ?

— Dă-l dracului, n-avea nimic.

Nevasta începu şi ea să zîmbească. Gheorghe spunea înainte :

„După ferestre eu ştiu ce pat cu el ăi dinăuntru. De închid ferestrele : e vai de ei ; de le ţin deschise : nu le face nimic. Ştii, ei închid ferestrele ca să n-auză lumea cum îi înjură !... Cînd le ţin deschise, mă pomenesc cu vătăşelu că aduce pe furiş o cutie cu ouă, cu ceva unt, brînză, ori cine ştie ce. Puii de găină îi aduc noaptea chiar notari.“

Tocmai Gheorghe ajunsese cu povestea pînă aci, cînd iacătă, nepotă-meu, Ionel, cu o trăsură de la gară.

Mă văzu și opri. Pînă să ies eu înainte-i, el plăti bîrjarului și veni la noi.

— Bună ziua, unchiule !... Bună ziua, tușă...

— Bună ziua, maică.

Știi, ca oamenii. El scoase batista și se șterse de nădușeală. Gheorghe, ce credeți, că s-a sculat să plece ?... Deloc. A șezut și el lîngă noi. Nepotă-meu se uită la el cam așa, parcă l-ar fi întrebat ce vrea, dar apoi îl lăsă. Și începu el să spuie de la București ; cum că mai are un an și iese avucat. Eu mă bucuram. De, nu e puțin lucru să ai un avocat în familie !... Procesele ți le ține gratis, și apoi eu, cu daravela cu pămîntu, tocmai atunci oi mîntui-o.

Fata veni și ea și dete mîna cu văru-său ; îi părea bine și ei. Gheorghe tăcuse acum, dar se tot da pe lîngă noi. Mai cît colo juca hora. Cînd iacătă altă tărsură cu vreo patru inși, tot papaleți de București. Puseră ochii pe nepotă-meu și opriră :

— Hăăăă !... Juncu... Juncu... Hăă... iată Juncu... Juncule, aici ți-e satu ?

Gheorghe știa că neamului nostru îi zice, după poreclă, Vasile Juncu, Marin Juncu, da el, învățat cu măgarii și boii subprefectului, cască ochii mari, cum de îi zice lui nepotă-meu și acum Juncu.

Veniră ăia, deteră mîinile cu el.

— Unchiu-meu... verișoara... spuse el, și toți deteră mîinile și cu noi, și văzînd și pe Gheorghe, oacheș, tot ca nepotă-meu, deteră mîinile și cu el, îl socotiră rudă.

Prietenii lui Juncu, colegi... „Eu sînt la medicină“ spuse unul — altu nu știu unde spuse... În sfîrșit : cărturari toți.

Gheorghe, cînd se văzu așa de băgat în seamă, începu să rîză și se vîrî și mai în noi. Acum vrusei și eu să scap de Gheorghe și zisei :

— Haideți mai colo.

Merserăm toți, dar Gheorghe merse și el.

— Ceva răcoreală, mă ! zise un prieten de ăia de-ai nepotă-meu.

— E vinu bun, unchiule ?

— Nu e bun, nepoate, dar are bere.

— Bere... bravo !... Cîți sîntem ? strigă ăla și zise : nouă !... Nouă sticle ! strigă iar. Eu spusei : opt ! Da el n-auzi, pusese la număr și pe Gheorghe. Cîrciumarul aduse nouă sticle numaidecît. Începu să destupe și să toarne în pahare. Gheorghe puse pălăria la o parte și strigă :

— Pițigoi !... Vin aici de cîntă !

Lăutarii veniră numaidecît. Nepotă-meu iar se uită ciudat la Gheorghe. Mie îmi veni să-l iau deoparte și să-i spui : „Gheorghe, lasă-ne singuri“, dar nu-ndrăznii... de, cioroi, cioroi, da povestea cu tîlc. Mă gîndii că n-o să stea să bea cu noi și o să plece singur. Unul din bucureșteni luă paharul și-l dete lui Gheorghe întîi :

— Ia dumneata, țărane, și spune-ne o dafie.

Gheorghe luă paharul. Apoi toți luarăm cîte unul. Eu îl luai mai pe urmă. Ala spuse :

— Vivat ! Ura !... Vivat ! Vivat !

Știi, noroceli d-ale lor !...

Băură toți. Luătarii veniră și începură să zbiere :

Albă ești, frumoasă ești,
Tudoriţo neică,
De ce naiba nu iubești,
Tudoriţo neică !

Tudorița mea se roși și puse capul în jos. Un diavol de ăia pricepu că pe fată o cheamă Tudora, că începu să strige :

— Zi, maestru, zi de tot !

Umplură paharele și iar ciocniră și băurăm.

Gheorghe se ținu în cîrd.

— Ei, ia începi, îl îndemnă pe Gheorghe.

Gheorghe tuși, se scărpină în frunte sub strășinile pălăriei, făcu semn lăutarilor să tacă și-ncepu :

— Păi de, știu eu ce să spui ?... Basme știu multe, nu-i vorbă, da-i rău să le spui ziua... E rău de buboaie...

— Spune o trăsnaie, o întîmplare, ceva, așa, hazliu, îl povățui cel ce-i plăceau fleacurile.

— Păi de...

Și iar își trase degetele prin păr, scuipă țigara și-ncepu :

„De... Veneam într-o zi de la Ioana... O găsisem singură și aveam chef. Bărbatu-său era dus la moară. Cînd mă dusesem, zisesem pe drum : «O fi acasă — n-o fi acasă, o fi acasă — n-o fi acasă» — adică bărbatu-său. Şi nu era acasă ! Bucurie şi trai pe mine !... Cînd am plecat, ziceam : «Cum o găsii, bine-o brodii ; cum o găsii — bine-o brodii». În drumul meu scoate dracu o cîrciumă. De bucurie, hai să-mi cinstesc noorocu. Cerui o litră de ţuică. Acolo un rumân, sta răscăcărat la masă. Era beat.

— Cine eşti tu, mă ? începu el să-ntrebe.

— Da tu cine eşti, mă ? întrebai şi eu.

— Eu sînt eu, mă, şi mă cheamă ca pe mine ; da tu ce guştere eşti ? Mă făcea adicătelea ţigan !... Mie îmi veni greaţă. Adicăte, ce are cu mine ?...

— Mă, ştii tu cine sînt eu ? îl întrebai.

— O cioară mă, o cioară !

— Cioară eu ?

— Nu, cioroi !

— Cioroi eu ?

— Aoleo, nu... eşti cuc !...

— Cuc eu, ai ?

— Nu, nu, eşti grangure !... Ba nu, coţofană !...

Cîrciumarul se puse pe rîs. Eu zisei :

— Mă, ce coţofană, că nu ţi-am băut nici un ou !

— Păi ai băut p-ale nevestii !...

Îmi veni să-i dau cu litra-n cap. Cîrciumarul căzu pe tijghea rîzînd... De ! el vorbea d-altfel de ouă !... Mă ţinui cît putui.

— Mă frati-meu, cum te cheamă ? zisei eu.

— Stan Mămăligă, mă !... Dar vrei să mă pui la pomelnic ?...

— Poate.

El rîse şi făcu cu ochiul cîrciumarului. Eu văzui că iar se găteşte de mine.

— Ştii tu mă, cînd au făcut ţiganii biserică ?

Asta era lată de tot !... Scosei banii pe litra de ţuică, plătii şi plecai. Românu ajunsese cu povestea pînă la clopotul bisericii şi striga după mine :

Talalane, balalane
Oarba ţigane !

M-am făcut că nu-l auz. Mi se dusese tot chefu. Necazu meu îmi căşună pe cîrciumar ; că la urma urmei el era vinovatu. Trebuia să nu îngăduie lui Stan Mămăligă să îşi bată joc de mine. Îl ţinui minte şi mă gîndeam mereu cum să i-o coc şi eu cîrciumarului.

*

Într-o noapte veneam iar de la Ioana. În dreptul cîrciumei lui, scosei ceasul şi mă uitai la lumina felinarului. El, cîrciumarul, punea obloanele, dar bea afară cu nişte prieteni. Eu îmi făcui socoteala că acum e pontul. Începui :

— Dar bine, domnule, ceasurile unsprece şi dumneata cu hanu deschis ? Nouă e acuşi ?

Dar cine eşti dumneata ?

— Eu ?

— Da.

— Sînt vizitiul domnului subprefect.

— Aşa ?... vin la neica să te cinstesc, că n-am ştiut..."

Gheorghe spuse pînă aci, cînd luai seama, papaleţii mei se roşiseră şi îşi dau coate. Ei tocmai acum înţelegeau că Gheorghe e un vizitiu, şi ei beau cu el, ca şi cu un prieten. Nepotă-meu se uită la mine, se uită la Tudoriţa, se uită la ţigan, înghiţi în sec şi tăcu. Gheorghe se aprinse şi spunea înainte ; acum povestea lui era chiar frumoasă. Papaleţii nu mai umplură paharele, ci rămaseră în ascultare. Gheorghe spunea :

„El, cîrciumaru :

— Hai neică să te cinstesc, că n-am ştiut.

Eu :

— Nu-mi trebuie cinstea dumitale ; de ce nu ştii legea ?

El :

— Păi legea o ştiu, dar am greşit... Hai să te cinstesc !....

Eu :

— Nu, am să te fac !

În sfîrşit, eu una, el alta, mă-nduplică să intru în han. Acolo, schimbă vorba :

— Bine idole, biru-l dau ; şoseaua o fac ; colu îl fac ; licenţa o plătesc ; toate danganalili le plătesc, păi să te știu de frică și pă tine ? Și-ncepu să-mi tragă palme, ghionți, mă luă de gît, mă puse jos și-mi căra întruna.

— Aoleu, iartă-mă nene ! iartă-mă !

Da el, turbat de băutură, îmi trăgea mereu. Au intrat prietenii lui și m-au scăpat. Cînd m-a azvîrlit în bătătura hanului, dădui cu ochii de Stan Mămăligă. Era de col.

— Uș cioară ! strigă ăla.

Îl cunoscui numaidecît. Felinarul parcă se hîțîna pe stîlpul lui. Plecai împleticindu-mă. Pă drum plînsei de necaz, și cînd ajunsei acasă la grajd, în casili de sus era lumină. «De n-ar dormi domnu subprefect» — zisei eu și pornii la bucătărie. Marița făcea cafele.

— Marițo, e deștept domnu subprefect ?

— E deștept, lua-l-ar dracii...

— Cu cine mai e ?

— Cu judicătoru, joacă table... Judicătorul îl bate mereu și el îmi dete o palmă mie.

Eu nu mai așteptai și pornii sus pe scări. La ușă : cioc-cioc.

— Cine e, Marițo ? începu el să strige ; credea că intră hoții să-l gituie.

— Eu sînt, coconașule, eu... Eu : Gheorghe vizitiu.

— Intră !

Intrai. Cum intrai și puseră ochii pe mine, rămaseră trăsniți.

— Ce-ai pățit ?

— M-a omorît cu bătaia !

— Cine ?

— Cîrciumarul Ghiță Dracu din Sălcați : el și cu unu Stan Mămăligă...

— Cum s-a întîmplat ?

Așa și așa, și o încornorai eu, de dădui vina pe cîrciumar... Că Stan Mămăligă fiind de col, m-a dus în han să mă cunoască de om cinstit și cîrciumaru a spus că mă cunoaște după nas că sînt hoț și m-au bătut, uite, cum mă vedeți.

Subprefectu se făcu foc. Începu să înjure și să spuie ce are să-i facă mîine. Mie îmi treceau usturimile numai că-l auzeam.

Pînă dimineața pe la opt, pînă se sculă domnu subprefect, mi se păru un an. Cum se sculă, plecă numai în cămașa de noapte în cancelarie.

Puse mîna pe tilifon și începu :

— Alo, secția de jandari... Alo.

Îi răspunseră.

— Aici administratoru... Du-te domnule imediat în comuna Sălcați, la cîrciumarul Ghiță Dracu. Fă-i inspecție de murdărie și dă-l în judecată. După asta, să trimeți un jandar pe la patru, să-l ia și să-l aducă aici la mine.

Eu ascultam. El mă văzu și începu :

— Ce cauți ?... Ce vrei ?... Cin te-a chemat ?!

Plecai la grajd. El se domoli, că pe urmă strigă :

— Gheorghescule, vin aici !

Mă dusei.

— Te mai doare ?

— Mă doare, domnule subprefect.

— Rău, rău ?

— Rău.

— Bine mă, te-a bătut bine ?

— M-a bătut bine.

— Să pui caii, că diseară am să merg eu acolo.

— Da de Stan Mămăligă ați uitat... zisei eu.

— Ce Stan ?

— Al care m-a luat după drum...

— Aha !...

Și puse mîna pe tilifon și spuse : «Să cercetezi cine a fost de col și să aduci aici la mine pe Stan Mămăligă...»

Stătui ca pe ghimpi. Nu-mi mai venea nici să mai mănînc.

Pe la două însă mă pomenii cu un jandar că aducea dindărăt pe Stan Mămăligă.

— Adu-l încoaci, încoaci ! strigai eu.

Îl aduse.

— Domnu administrator ?

— Doarme. Mai așteaptă, și p-ăsta lasă-l aici.

Stan, cum puse ochii pe mine, cum se îngălbeni. Mă cunoscu și văzu tocmai acum cine sînt eu ! Eu luai țesala și numai în fudulie începui să trag pe cai. Ca să mi-l sperii și mai tare, începui să spui cum spunea el la han :

Da clopotu de ce să-l facă ?
Să-l facă de căpățînă de cal breaz,
cînd l-o bătea vîntu, să-nceapă să urle :
Talalane, balalane, oarba țigane !

El însă își ținea firea.

Pe la trei, se sculă domnu subprefect. Scoase capu pe fereastra de sus. Jandaru, cu mîna la chipiu, îi spuse :

— Am adus pe Stan Mămăligă...

— Care Stan Mămăligă ?... Aha !... Închide-l în grajd și pleacă la secție.

— Păi am raport !

— Ce raport, măgarule ?

— Păi l-am găsit lipsă de col astă-noapte. L-am amendat cu trei lei și l-am adus și aici pentru că e un om nesupus...

— Nesupuuuus !... Lasă-l aici.

Eu îi zisei :

— Treci, treci, treci, treci ! C-am să te dau la coardă !

Jandarul plecă și Stan rămase cu mine.

— Îți mai aduci aminte, nea Stane, de țiganul ăla de care ziceai că e coțofană ?

— Măi neică, așa e rumânu... păcătos. Rîde unul de altul și dracu de toți.

— Păi acuși mi-a venit rîndul să rîd și eu de d-ta !

— Văz că ți-a venit !... Așa joacă ursu... Azi la mine, mîine la tine.

— Ce-aveai, nea Stane, cu mine ? Ai ?

— Nimic, neică... Omu la beție... Crede-mă, crede.

— Hei, he, nea Stane, nu mai e de crezut...

— N-o mai fi, neică...

Subprefectu sosi în ușa grajdului.

— Cum te cheamă, mă ?

— Stan Mămăligă, sărut mîna.

— De ce n-ai fost aseară de col ?

— Am fost, zău, uite, întrebați și pă vizitiul d-voastră...

— N-a fost, domnule subprefect, zisei eu.

— Eu neică, n-am fost ?... Păi nu m-ai văzut ?

— Deloc !...

— De ce ești om nesupus, mă ?...

— Mă supui, domnule subprefect.

— Ce supunere e asta, mă !... Dumnezeul și Paștili... Îi veni dracii. Ia-l dă păr, Gheorghe ! răcni la mine. Eu, sumesei mînecile și-l înhățai.

— Pentru una, două Gheorghe...

Și-ncepui să-l tîrnui. Mă gîndeam cîte mi-o fi dat cîrciumarul. Trei perechi dinaintea tijghelii. Patru perechi lîngă butoiu ăl mare. Opt picioare, lîngă masa a mică, cînd căzusem jos... Păi pumnii nu-i mai țineam minte.“

— Zi, n-ai putut ține contabilitatea bine ! răsuflă papaletele ce se rugase de el să-i spuie vreo dafie.

— N-am ținut-o, îi răspunse Gheorghe. Papaleții rîdeau acum cu lacrimi.

— Spune... spune !... îl îndemnară ei acum.

Gheorghe începu iar :

„Și-i dădui palme, și-i dădui ghionți, pînă zise subprefectu : «Lasă-l».

Îl lăsai.

— Mai faci, mă ?

— Nu mai fac !...

— Acuși du-te acasă, și de ți-o place, să mai faci.

— Sărut mîna !...

Și plecă împleticindu-se și el ca mine. La drept vorbind, nu era el tocmai vinovat, da de la el începuse daravela.

— Te-am răzbunat, Gheorghescule ?

— Da, domnule subprefect.

— Zi-mi cocoane, cioara dracului !

— Da, coconașule, da... dar mai e cîrciumaru.

— Așa e. Pune caii să mergem acolo.

— În trei minute.

— Fie și-n trei.

Pusei caii și trăsei la scară. Ieși și el și se puse sus. Pe drum, ne-ntîlnirăm cu șeful de jandari.

— I-am făcut proces de contravenție... dar el s-a pitit, spune nevastă-sa că nu-i aici.

— Bine, să trimeți procesu înainte.

Pornirăm. În dreptul lui, oprirăm.

— Cîrciumar ! începu el să strige.

— Porunciți ! răspunse tocmai el.

— Adu un pachet de țigări «Prințul Carol».

Îi aduse țigările.

— De mult ești cîrciumar ?

— De trei ani !...

— Înainte cu ce te ocupai ?

— Eram cizmar.

— De ce ai lăsat cizmăria ?

— Era scumpă pielea...

— Aha, acuși e mai ieftină băutura. Ia să vedem și noi cum ții prin han... Sări jos. Eu rămăsei la trăsură, dar trăgeam cu urechea.

— De ce nu speli sticlele ?

— Sînt spălate...

— Mă faci orb pe mine, tîmpitule ? Vacă !.... Boule !...

— Nu, domnule administrator.

— Astea-s sticle legiuite ?

— Legiuite....

— Ai plătit tu marcaristitu pentru ele ?

Și măsură una ș-o găsi mică.

— Așadar, tu vinzi cu măsuri mici, fiindcă e pielea scumpă.

Porunci la un român ce era acolea și-i adună toate sticlele... Îi luă niște ocale ruginite.

— Ce-i asta, boule ?... Vas curat ?

— Iertați-mă că n-a ieșit...

— Cum n-a ieșit ?... Ai pus cîrciuma la colț să otrăvești lumea ?... Otrăvitorule !...

— Că...

— Nici un că !...

Du sticlele la trăsură, porunci el unui om.

Vacă !... Boule !... Măgrule !... Porcule !... Catîrul !... Tîlharule !... Otrăvitorule !... Unde ți-e vadra ?...

— Aici...

— De ce ții apă împuțită în ea ?

— Azi am pus-o... Acu... că veni și domn șef... și tot de ea se legă...

— Măgarule !... Minți !...

Și căscă ochii la el și-i spuse :

Mîine să vii să iscălești procesu... te dau în judecată...

— Domnule administrator... mi-a mai făcut procest și d-nu șef !...

— Ce-mi pasă mie ?! Dacă te-a găsit și el vinovat, cu atît mai mult...

Veni la trăsură și se sui sus. Cîrciumarul veni după el.

— Iertați-mă, domnule subprefect !...

— Mînă Gheorghe...

Pornii strigînd : hiiiii-ii !... Și mă uitai îndărăt la cîrciumar, care rămăsese bleg în mijlocul șoselei. Pă drum stătu tot închiondorat, nu îndrăznii să-l întreb nimic.

A doua zi de dimineață mă pomenii cu cîrciumarul, venise după nevoie.

— Neică, băiețel, eu pricep că te-am supărat... da hai să ne-mpăcăm și să rugăm pe d-nu subprefect să mă lase în pace.

— Cum zici, să ne-mpăcăm ?...

— Da, să-ți dau ceva...

— Mă-mpac cu dumneata, numai cînd ai primi să-ți dau atîtea palme cît mi-ai dat.

— Asta niciodată ! Așa nu putem să ne-mpăcăm.

Și mă gîndii : «Doamne, Doamne, de te-o da și pe tine pe mîna mea, că-ți arăt eu cum ne-mpăcăm !»

Cînd se sculă subprefectu, el fu gata :

— Săru mîna, domnule subprefect !

— Mai așteaptă.

— Domnule subprefect... iertați-mă !... începu el să se roage.

— Taci !

Și cînd zise asta, piuiră și geamurile.

— Domnule suprefect,... iertați-mă !... Știu ce e asta... Am greșit ! D-ai plătesc lu Gheorghe.

— Așa, îi plătești ? Adică pe plată merge ? Cum să îndrăznești tu să bați omul meu ?

— N-am știut, domnule subprefect, n-am știut că e vizitiul dv.

— Dacă ai dat tu în el, dar în altu de rînd ?... Tu îl omorai, tîlharule !

— Iertați-mă, domnule subprefect, am greșit!

— Îl ierți, Gheorghe? mă-ntreabă pe mine.

— Să primească ca Stan Mămăligă și-l iert.

Subprefectul zîmbi și apoi se-ncruntă:

— Domnule, ce-ai făcut cu vizitiul meu e o afacere ce nu mă privește. Ocalele și sticlele d-tale mă privesc și ieși afară pînă oi scri procesu... Scurt!

— Domnule!

— Ieși!

Ieși cîrciumarul și-ncepu să se roage de mine:

— Na un pol.

— Nu vreau!

— Mă neică, am greșit. Eram amărît... Și-apoi nu ți-am dat multe.

— Minți: mi-ai dat trei perechi de palme lîngă butoiu ăl mare... Opt picioare lîngă masa a mică, dar pumni cîți mi-ai dat...

— ... Am grișit, neicuțule, am grișit. Na un pol și o piasă și hai la domnu subprefect, să te rogi să mă ierte...

Mă gîndii, mă răzgîndii... Un pol și-o piasă era ceva. Eu la el am 20 de lei pe lună.

— Ia ascultă, zic, dai doi poli?

— Doi poli?... Vai, n-am, nu pot!

— Doi poli!

— Nu pot!

— Un pol jumate atunci...

— E mult, neică...

— Atunci lasă.

Începu el să-mi spuie că are greutăți, că plătește taxe mari, că nu se alege cu nimic... da mie ce-mi păsa.

Subprefectu trimise aprodu de-l chemă.

— Na, neică, polu și piasa.

— Du-te, du-te.

— Na, neică, atunci și cît ai zis!

Și-mi dădu o hîrtie și două piase. Le luai și le băgai în portofel.

— Hai de te roagă.

— Hai.

Intrarăm la subprefect.

— Coconașule, iertați-l, că eu l-am iertat.

— Ieși afară, țigane!... Ce zor am eu de iertarea ta!

— Păi i-am dat 30 de lei, spuse cîrciumarul.

— Treaba voastră; aia e bătaia lui, nu m-amestec. Ieși afară, mă.

Ieșii afară. L-a luat la procitit. L-a zbierat, l-a măgărit și i-a dat drumul. Ce i-o fi făcut, nu știu. D-atunci cîrciumarul mă salută el pe mine, și eu stau picior peste picior și fumez țigări funcționare!... L-am făcut să știe cine e vizitiul subprefectului!“

— Bravo, Gheorghe! Bravo... începură toți și-l bătură cu mîinile pe spinare.

Gheorghe se mîndrea acum și mai tare.

— Asta a fost. Ce, eu adică nu sînt om? Uite, beau cu nea Vasile: chiaburu satului. Cu d-voastră: feți-logofeți de pe la București... Zău, o să-i spui și domnului subprefect cu cine am chefuit eu azi!...

— Bravo Gheorghe, Bravo!... Ia 5 lei de la mine! — și-i dete unul cinci franci.

Gheorghe îi luă și scoase ceasul:

— Ulîu... trei!... Mă duc că s-o scula și i-o veni chef de ducă, mă ia dracii!

Dete mîna cu mine, cu nevastă-mea, cu fii-mea, cu nepotă-meu și cu toți. Toți rîseră și-i deteră mîinile.

— Aoleo unchiule!... zise nepotă-meu.

Da eu îl pricepui și le spusei:

— Măi, feții taichii, pe la țară așa e viața; nu e cum o citiți voi prin hrisoavele voastre. Cutare e rău, cutare e bun; cutare e pungaș, cutare e tîlhar... Sînt fiecare și așa și așa; zi-le oameni și dă-le pace. Noi așa trăim. Așa e lumea noastră de p-aici. Băgăm în seamă pe toți, ca să ne bage și pe noi alții în seamă; că de, vine vremea cînd și prietenia cu vizitiul subprefectului ori al boierului este de folos...

Bietul Stan Mămăligă a mîncat moarte, pentru vanghelia țigănească; Ghiță Dracu, cine știe cînd s-o descurca de procese... Noi ne-nchinăm la sfinți, pentru că stau prin preajma lui d-zeu și sînt slugile lui...

— Așa e, așa e... și-mi dădură dreptate; păi fie cu tot dinadinsu, ori numai așa de florile mărului.

Nepotă-meu începu sfranțuzește cu ai lui. Eu îi spusei :

— Lasă sfranțuzeasca în pace și nu mai fiți supărați că ați băut cu vizitiul ; om e și el, deși e cioroi !...

— A, nu, nu zicem asta...

Și uite așa am pățit eu cu Gheorghe vizitiul. Se vîră oamenii ăstia, se cred și ei ceva și d-aia Gheorghe umblă fudul, cu pălăria la o parte și așteaptă să-i dai întîi tu cu „bună ziua“...

PRIVIGHETOAREA NEAGRĂ

(1916)

MEȘTER

— Noroc neică, și să trăiești fiindcă făcuși cinste.

— Noroc, nene.

— Mă neică, mă speriasem că nu mai am cu ce să trăiesc. Pămînt nu, sirvici nu, bani nu ; mă luasem de gînduri că pier. Făcusem un drum pe la București să găsesc de lucru, nu găsisem. Aflasem pe o stradă vreo treizcei de lucrători, făcînd pavaj ; mă rugasem eu de ei : „Măi vere, da primiți-mă și pă mine în rînd cu voi, că doar rumân sărac sînt și eu“ — nu fusese chip ; spuneau că trebuie să fiu trecut de la primăria orașului. Umblasem după binale, dar nu se-ncepuse lucrul la ele. Căutasem să intru la făcut de canale, dar nici la alea nu se-ncepuse. Mă dusesem pe cheiul gîrlei, acolo unde se face Senatul acuși, dar nu m-a primit nimeni. Cei doi franci, cu care plecasem d-acasă, se isprăviseră și a trebuit să mă-ntorc mort de osteneala drumului : trei poștii dusu și trei venitu, și mort aproape de foame. Nevasta :

— Ai venit, mă ?

— Am venit, fă !

— Păi, de ce ?

— Păi, uite așa ! N-am găsit de lucru. Și boierii nu m-au chemat să le dau cîinii la apă !...

— Păi acuși ce e de făcut ?

— Să mai aștept...

Nu m-a lăsat hoața de nevastă decît vreo patru zile să stau acasă și iar m-a pornit pe drum.

— Du-te, măăă !... Că arbagic nu e, usturoi nu e ; basma în cap n-am, fustă n-am ; cămașă n-ai, opinci n-ai... bani n-avem... Copiii cer, eu îți cer, ție îți trebuie !...

Un hoț de perceptor mă tot amăra și ăla din două în două zile. Dac-am văzut, am plecat iar la București după lucru. Nevasta îmi făcuse o turtă mare și mi-o băgase în traistă împreună cu vreo opt fire de praz.

Plecasem singur din sat și, cum s-a brodit, tot drumul l-am făcut singur, fără tovarăș. Acuși de, ca pă drum cînd ești singur, te prind gîndurile și mergînd haida-hai, haida-hai, ele se deșiră lungi, lungi, împînzuiești drumul cu ele și-ți faci fel de fel de planuri. Așa și eu, m-am pus pe gînduri, ce să fac, ca să pot trăi în lumea asta, în care e și atîta bine pentru unii și atîta rău pentru alții.

„Măi, da ce-aș păți, dacă aș zice că sînt un meșter ?... că sînt și eu meseriaș ?..."

Judicai toate meseriile. Să zic că sînt... fierar ? Te pomenești că n-oi ști să călesc fierul cum trebuie și-oi mînca vreo trînteală. Văzusem eu pe țigani cum fac cînd ascut fiarele plugului, dar de... nu m-am uitat cu stăruință și nici nu i-am întrebat cu gînd să le fur meșteșugul.

Să zic că sînt... tîmplar ?... Nu știam nici sculele cum se cheamă. Și-apoi sînt măsuri, scoburi, drăcii, pe care n-oi ști să le fac. Stric blănile și oi păți și vrun bucluc de judicată.

Ia să mă fac... zidar !... La zid ce mare lucru e ? Pui cărămida drept, păzind-o să nu vie rost peste rost ; atîrni un pietroi de o ață, ca să duci zidu drept în sus ; chiorăști ca pe pușcă în lungu zidului, ca să nu fie borțos sau flămînd într-o parte, iei var sau pămînt cu canciogu și... lalala-lai toată ziua, cînți și strigi din cînd în cînd : var, băieți ; cărămidă, băieți și... ești meșter zidar !

Intrai în București cu planul făcut gata : să zic că sînt zidar. Plecai prin binale. Acolo zidari erau talieni, nemți și țigani. Mai zdrențe de oameni ca țiganii n-or fi pe lume. Mai puturoși și mai scîrboși ca ei nu se mai găsesc alții. Mă uitai la felul cum lucra fiecare. Talienii, cu pipele în colțul gurii, cu pălăriile strîmbate pe-o parte a capului, cu gust, ciocneau cărămizile și le așezau pe

zid de parcă erau de acolea. Un țigan mustăcios făcea și el pe zidarul. Patru-cinci țigănci se-nvîrteau pe lîngă el, ba dîndu-i var, ba cărămidă, ba aprinzîndu-i luleaua, ce te trăsnea a scrum împuțit cît de colo. Gașperu cu deștili încîrligate, fudul și umflat ca un curcan primăvara, striga :

— Aida cu varu !... Aida cu caramida... ca stà zidaru dîn lucru !...

Adică eu să nu fac zidărie, barim ca cioroiul ăsta ?... Îmi tai mîinele de n-oi face !... Mă dusei la antiprinor înfipt.

— Domnule, n-ai nevoie de un meșter ?

— Ce meșter ?

— Zidar.

— D-ta zidar ?

— Eu zidar.

Se uită la mine, mă văzu cu nădragi, cu cojoc și mintean peticit... În sfîrșit, cum zice vorba : „gol pistol", ori „îmbrăcat prepeleag".

— De așa zidari n-avem nevoie.

— De ce, domnule ?

— Pentru că nu știi.

— Eu, domnule ?

— Tu, domnule !

— Mă domnule, nu te uita la trențe, uită-te la cine-ți vorbește din trențe !... Eu sînt zidar de colț... Eu domnule, am avut și 15 lei pe zi la noi la țară...

— D-ta ?

— Eu !

Văzui că îndrăzneala îl făcu să-mi zică „dumneata".

— Păi atunci de ce nu ești îmbrăcat mai bine ?

— A-ha !... zi ăsta e cusuru ?... Vreai să mă vezi cu ceas la brîu, cu vărgături de papalete, cu genuchii plini și roșii de praf de cărămidă ?... Păi bine, domnule, de ce uiți că eu sînt țăran ?

— Bine, atunci să vii mîine... dar cît ceri pe zi ?

— Ca să mă vezi întîi cît pot, îți cer puțin de tot : șase lei.

— Bine, să vii mîine.

— Bine domnule, am să viu mîine.

Şi am plecat. Pînă seara am mai fost la vreo patru binale, lăudîndu-mă cu meşteşugul meu de bun zidar, zidar de colţ.

Un antiprinor de la o bina mă luă la rost :

— Carnetu de meşter...

— Ce carnet, domnule ! Ăsta mi-e carnetu, şi-i arătai palmele.

— De ce n-ai carnet ?

— Pentru că n-am ; da adică, carnetu lucrează bine, ori meşteru ?... Lăsaţi-mă în pace, domnule, cu mofturile dumneavoastră !...

Seara, la un han, mă-mprietenii cu un golan ; n-avea nici el de lucru şi umbla de vreo trei zile flămînd prin Bucureşti. Sărăcia îl făcuse şi pă el să se ia de gînduri :

— Ştii ce, îmi zise el, hai să zicem că sîntem olteni şi să ne băgăm cu coşurile... N-avem nădragi olteneşti, dar nu s-o băga de seamă, ne-or primi ca olteni...

— Ce olteni, mă, i-am zis, să strig eu de colo pînă colo : „peş-peş ; cherb-cherb ; iaurt-caimăcel“ şi să mă bată vardiştii că-nşel la cîntar ?! Eu sînt zidar !

— Păi atunci fă-mă şi pă mine zidar, zise el.

— Iaca na, parcă-i lucru mare şi treaba asta ! Haida, de azi nainte zidar să te cheme ! În numele Tatălui şi al Fiului şi al sfîntului Duh !... I-am zis ca la botez !

Mîine, să zici că eşti un vechi lucrător al meu. Că ai lucrat sub comanda mea sute de binale — şi să-mi zici : meştere... Auzi ?

— Auz.

— Că altfel nu te iau la lucru cu mine...

— Aşa am să zic. Da dumneata eşti zidar cu bună seamă ?

— Eu, mă ? Păi adică tu crezi că nu sînt ? Vai de tine, secătură ! Păi eu sînt zidar neam din neam... Bătrînul a căzut de pe coşul unei case, drept pă vatră, în căldarea cu mămăligă !... S-a şi opărit o toană. Tată-meu a căzut de pe zidul bisericii drept în braţele priotesei... Eu, de mic-mititel, cu canciogu, iurci-fleaşc, am zidit mereu... Ei, da tu te miri, că de ce-oi fi aşa jerpelit ? ...Am dat şi eu de-o belea, ca tot creştinu.

— Mare ?

— O-ho !... Cît tine de mare ! Acolo mi-a şi rămas carnetu de lucrător... Şi-mi veni un gînd să torn prostului ăstuia o minciună, care să-mi aducă şi bine pe-o parte şi puţin rău pe alta.

— Ce-ai păţit, zău ? stărui el.

— Mi-e că spui la cineva şi e stingere... îl mai înfierbîntai eu cu vorba.

— Ferească d-zeu, nu spui !

— Uite ce, da să nu spui... mi-am omorît nevasta... am prins-o cu ibovnicu... Am făcut un an osîndă şi mi-a luat dreptu să port carnet... da meşter ca mine mai rar ! Stăi să vadă ei lucrul meu şi — lasă ! Tu să taci şi ai să fii lucrător cu 4—5 lei pe zi.

— Tac.

Eu mă gîndeam : „Zevzecul ăsta o să ţie deocamdată secretul în el, dar o să şoptească : «E-he, ăsta e zidar mare, da are şi el un cusur !» şi toţi o să-l întrebe. Şi el legat cu mine, n-o să spuie şi toţi o să sfîrşească prin a avea credinţă în meşteşugul meu. Pe de altă parte, el o să aibă frică de mine, că de m-o spune, îl altoiesc c-o muche de ciocan şi-l suflu după lume... Şi-apoi şi dacă o spune, o să spuie tîrziu de tot, cînd eu am învăţat meşteşugul şi cînd voi putea să trăiesc oriunde.“

L-am lăsat în credinţa asta. Dimineaţa am plecat cu el după mine prin binale...

— Un meşter şi un lucrător...

— Nu e loc !

Dacă am văzut, m-am dus întins la cel ce-mi spusese : să vii mîine.

— Uite domnule, mi-am găsit şi un vechi lucrător al meu... Nici el n-are de lucru...

— Domnule, zău, nu putem azi... Vreau să dau afară pe gaşperul ăla, da... să vii mîine...

— Bine, domnule, vin şi mîine.

Am plecatără iar amîndoi.

— Meştere, încotro o luăm ?

— Hai să ne-ntindem cu burta la soare...

— Păi ni-e foame...

— Şi dacă ; pînă mîine dimineaţă avem destul timp să răbdăm !

Nu mai zise nimic. Plecarăm prin mahalale. Tovarășul meu se opri la o poartă unde erau vreo două-trei cucoane la sfat.

— N-aveți ceva de lucru ?... le-ntrebă el.

— Da ce știți dv. să faceți ?

— Orice ! sării eu cu gura.

— Cum orice ?

— Orice coconiță, stărui și el.

— Știți să faceți uluci ?

— Noi ? D-apoi asta-i meseria noastră, întării eu.

— Atunci veniți încoace.

Și am intrat după cocoană, într-o curte mică, ca de zece pași. Ne arătă pe ici, pe colea, niște mici reparații, vreo 70—80 de scînduri de bătut.

— Cît dați, coconiță ?

— Cît cereți ?

— Păi, opt lei.

— E mult.

— Dar cît ?

— Cinci lei.

— Noroc să dea dumnezeu !... Să dați și cîte un rachiu.

— Dau.

— Aduceți cuie și scînduri.

— Păi nu vă duceți să vă luați sculele ?

— Nu ne mai ducem coniță, că stăm departe... Găsim p-aici vreo muche și... gata.

Cocoana începu să se cam îndoiască de meșteșugul nostru.

— Zău, știți dulgheria ?

— Noi, coniță ? Vai de noi ! Păi sîntem meșteri, care pot face scule, nu numai lucruri cu ajutorul sculelor !... Meșterul lucrează, coconiță, nu sculele.

Uite, ia d-ta un camion și hai să-ți încarc sculele mele și să vedem faci ulucile cu ele. Dar mie, dă-mi cuie și blăni și mă prind că și cu un pietroi îți fac ulucile.

Cocoana se încredință iar, trimise servitoarea să cumpere două kilograme de cuie și pe noi ne duse la o magazie să luăm d-acolo niște șipci ce le avea luate mai dinainte. Cărarăm șipcile, ne apucarăm și îndreptarăm cum trebuia bulumacii, mai băturăm pe lîngă ei pietroaie, ca să-i înțepenim, puserăm cîte un laț pe unde trebuia și, cînd ni se aduse cuiele, începurăm :

— Mă, pune șipca drept... bate-o în cap să mai intre în pămînt ca să rămîie în linia aței, să fie toate deopotrivă... Ține — și dam : tranc-banc în cui, cu un toporaș cu care cocoana spărgea retezăturile de lemne ca să facă țîndărele de sobă.

Se făcea uluca de ne miram și noi.

Pe la nămiez o deterăm gata.

— Bravo, băieți, nu credeam.

— Rău, coniță ; noi sîntem meșteri.

— Vă credeam că sînteți țărani proști și vă lăudați.

— Și mai rău, coniță, pentru că țăranii nu sînt proști pe toate părțile, ci numai pe cîte-o parte.

Cocoana ne dete șase franci.

— Vă mulțumesc, băieți, că ați fost oameni cinstiți... Douăzeci de lei mi-au cerut unii, și le-am dat 15 lei și n-au vrut.

— I-auzi mă, zisei eu ghiontind pe tovarășul meu. Dar îmi luai seama și o dresei.

— Ce hoți și meșterii de la București, coniță !

Plecarăm. Scosei și dădui tovarășului trei lei și oprii și eu trei.

— Vezi, mă ?

— Văd, meștere.

Am umblat pînă seara să mai găsim vrun chilipir de lucru, dar nu s-a putut... A doua zi ne-am sculat de dimineață și hai la bina... Antiprinorul nu venise încă. Întrebăm noi de el, lucrătorii începură să ne spuie :

— Rîde de dv. ! Nu vă crede meșteri.

— Așa ?! Păi adică m-a ținut trei zile cu vorba ! Stăi, că-l fac eu să mă pomenească ! Haide după mine, mă ! și plecarăm.

— Ce ai de gînd, meștere, să-i faci ? întrebă tovarășul.

— Ce să-i fac ?

— Să nu mai faci vreo nefăcută, să intru și eu în bucluc...

Mă umflai de rîs. El ținuse minte minciuna cu omorul și acum căuta să se păzească. Zisei așa, cum i-aș da să-nțeleagă că, ce am de gînd să-i fac, o să fie grozav.

— Nu-i fac nimic !

Da el tot fricos :

— Păi dacă nu-i faci nimic, de ce te lăudași că-i faci ?

— Bine, zevzecule, trebuia să ne lăsăm să rîză äia de noi, acolea în față ? În dos zică ce-or pofti, da în față n-aș fi răbdat, aș fi altoit vreunul și poate că nu se mai scula !

Tovarășul meu rămase și mai înfricoșat. Ca să mă îmbuneze, pesemne, zise :

— Dar dacă lucrătorii ne-or fi mințit ?

— Așa poate să fie. Și mă gîndii că și asta s-ar putea.

Mă, știi ceva ?... Hai să ne-mbătăm nițel, ca să avem poftă de harță și să ne întoarcem îndărăt.

El nu prea vrea. Eu mă răstii la el :

Haide !... De nu ne-o primi, i-om trage doar o-njurătură...

— Pentru o-njurătură nu e belea mare, da să te oprești numai la ea.

— Numai dacă ți-e frică de bătaie.

— De, și bătaia e rea.

— Prostule, parcă ești oală, să te spargi ! Ce e ? El dă, tu dai și asta e. Dacă te-a răzbit, o rupi de fugă să scapi, dacă l-ai răzbit, o rupe el dă fugă să scape !

Ne duserăm la un han. Băurăm drojdie. El nu prea vru să bea. Plecarăm trăsniți la bina. De departe începui să strig :

— Hei, domnule, ți-a sosit meșteru și lucrătoru... Noroc să dea dumnezeu !

— Noroc, meștere, noroc !

— Ei, ce gînd ai ? Reteaz-o, intrăm în lucru că vreau să știu ?

— Să intrați.

— Șase lei eu ?

— Șase.

— Patru lei lucrătoru ?

— Patru.

— Noroc să dea dumnezeu !

— Noroc.

— Dezbracă-te, mă, și hai după mine.

Începură toți să se uite la mine ca la altă aia.

— Cazi după schelă, domnule...

— Eu... pe schele m-a făcut mama !...

M-am suit sus.

— Cărămidă și var !... Ia canciogu în mînă, mă, și toarnă ici să pui cărămida drept ca să dau cu pușca... Așa !... Una !... Pune ! Și-alta... gata...

Tovarășul punea varul și eu așezam cărămizile, căznindu-mă să le pui drepte ca și talienii. Unii din cei vechi începură să rîză ; eu le tăiai prafu :

— Mexina !... Nu rîdeți, că vă azvîrl de sus de-a raca-baca !... Scurt ! N-a mai rîs nimeni.

Pe la nămiez m-am pomenit dezbătat de-a binele. Trăsei cu urechea și auzii :

„Se cunoaște după beție că e meseriaș ! Beția îl face așa golăneț, dar aminteri pare om al dracului !“ Am tăcut muche. Ei nu știau că și sărăcia te lasă gol tot ca beția. Două-trei zile m-am făcut beat, ca să se puie greșalele pe socoteala beției, da mă uitam cu ochii de mi se părea că găuresc și cărămida. La trei zile m-am simțit zidar. Antiprinoru mi-a suit prețul la opt lei pe zi și lucrătorul șase... Am luat bune parale. D-atunci am rămas zidar sadea. Am priceput că în lume îndrăzneala face multe parale. Da cum s-a brodit : aici și beția a făcut ceva : mi-a slujit de carnet de meseriaș !... Acuși mă gîndesc, să nu mă puie dracu la cale să îndrăgesc beția, că ar fi stingere. Tovarășul meu e și el zidar și nu vrea să se mai despartă de mine... Și uite, așa am învățat eu meșteșugul. Îți mulțumesc de cinste, neică.

— N-ai pentru ce.

— Să ne vedem în bine...

— Amin !

CĂPCANA

Era iarnă pe după Sfîntu Vasile.

Noi, vreo trei diavoli de băieți, ne hotărîrăm să facem o căpcană de lupi la zăvoiul „Văcăreasca“ pe marginea Argeșului.

Căpcanele de lupi se fac astfel: se sapă o groapă adîncă de vreo trei metri și îngustă ca puțul; împrejurul gropii se fac două garduri ce se împreună sus într-unul singur, iar în locul dintre cele două garduri, se închide un purcel, care de frig ori fiindcă se vede închis singur, începe să guițe. Pe gura gropii se pun rătioare subțiri, ca să nu se vază și să prinză lupii de veste.

Lupii, auzind guițăturile purcelului, vin, dau ocol gardului, caută să-l rupă, dar purcelul fuge pînă cînd unul sare năuntru, în coteț, cum crede dînsul, cade în groapă, după el sar toți lupii și dimineața, îi împuști în groapă.

Am plecat dar într-o dimineață, noi trei inși, cu cazmale, tîrnăcoape, lopeți, un topor, o bardă și o roabă, drept la zăvoi.

Într-un colț al zăvoiului, la margine, am ales locul și ne-am pus pe muncă. Pămîntul era înghețat ca de-o palmă, dar noi l-am fărîmat ca pe sloi și am scobit nainte. Pămîntul scos îl puneam în roabă și-l căram la Argeș, unde îl azvîrleam în apă. Făceam așa, ca să nu vadă lupii că acolo e pămînt scos și să priceapă de căpcana noastră. Și așa trebuiesc făcute căpcanele, căci altfel, lupii pricep și nu se lasă nici unul înșelat.

După ce am făcut groapa, am ales din zăvoi surcelușe și bălării uscate și le-am pus pe dasupra; apoi

ne-am apucat de gard și pînă la nimiez căpcana era gata după toate cerințele.

— Acuși băieți, ne trebuie purcel!...

— Purcel! făcură cei doi înălțînd din umeri.

— Tu, Prichindel, să faci rost de purcel, am văzut c-aveți purcei mici.

— Nu mi-l dă tata.

— Fură-l!

— Da, da, șterge-l! zise și celalt. Prichindel căzu la învoială și făgădui că o să facă rost să fure purcelul.

— Da de pușcă cine face rost? întrebă Prichindel.

— De pușcă fac eu rost, le răspunsei.

— Și eu iau o oală nouă să urlăm, zise Ghimiș.

— A, bravo!... Căpcană cu urlătoare!... Atunci trei puști ne trebuie...

— Trei!

— Bravo!...

— Acas băieți, să facem rost.

Pornirăm de la zăvoi pe fuga. În sat ne despărțirăm, vorbiți, ca la apusul soarelui, să fim în capul satului, cel puțin, cu purcelul, oala nouă, puștile și îmbrăcați cît mai gros, să nu degerăm.

Tatii-bătrînului îi spusei isprava:

— Am făcut căpcană de lupi.

— Voi?

— Noi.

— Voi, mă?

— Noi, tată.

— Ei hai să vă văz.

— O să ne vezi mîine, cînd om veni cu lupii la spinare.

Tata bătrînu rîse și apoi mă-ntrebă cum am făcut-o. Îi spusei...

— E bună, dar vă trebuie purcel.

— Păi să-l luăm p-al nostru.

— Aia e vorbă, nu dau purcelul în fleacurile voastre. Și apoi niște copii să stea noaptea la un sfert de poștie de sat, pe timp de iarnă... Nu, băiete, eu nu te las să pleci, să te mănînce lupii.

— Ce să mă mănînce, tată, n-avem puști?... Iau pușca matale...

— Ferească d-zeu, pușca mea n-o dau...

— Tată bătrînelule...

— Aida, aida, curmează cu prostiile... Nu te las eu să pleci năuc noaptea pe timp de iarnă. S-ar putea întîmpla să vie lupii auzind urlatul vostru ori guicitul purcelului... Ei, poate nu sar acolo, dar se așază jos la rădăcina sălciilor unde-ți fi urcați, și voi, de ger, cădeți jos și vă mănîncă... Cine prinde lupi nu sînt ca voi, niște flaimuci !

Dacă văzui că tata bătrînu e neînduplecat, tăcui. Prin tindă mîncai lupește niște șorici și o strachină de piftie și începui să-mi fur cojocul, minteanul, încă o pereche de ițari, ciorapi și le dusei la Ghimiș. Ghimiș, băiat de văduvă, nu prea avea stăpîn în cap și el nu făcuse ca mine, să spuie mă-si isprava.

Îmi trebuia pușcă și mie, că Ghimiș ascunsese pe cea rămasă de la tat-său, o pușcă cu o țeavă și cu capsă, și o lua pentru el.

Mă dusei la logofătul moșiei, căruia îi dusesem odată un iepure.

— Domnule Mișu...

— Spune.

— Dă-mi pușca să-mpușc un lup.

— Unde l-ai legat ?

— Într-un loc.

— În ce loc ?

— Eeee... Uite... uite... și-i spusei tot.

— E periculos, mă pomenesc că mîine îmi găsesc și pușca Lefaucheux roasă de lupi.

— Da de unde, că merge și tata bătrînu cu noi...

— Așaa ?

— Firește.

— Atunci ți-o dau.

Și-a mers în cas cu mine și mi-a dat-o. M-a încins cu cartușierul în care erau 25 de cartușe și mi-a făcut vînt. Bucuria ce-o simțeam era nespusă. Mă uitam pe lîngă mine ; mă uitam la cartușier, la pușcă și mi se părea că sînt cel mai grozav om din sat. Cine era încins cu 25 de morți ca mine ?... Fiecare cartuș era o moarte, o moarte fulgerătoare pentru orice coțofană, sau pentru orice lup !...

Mă simții mare și grozav de puternic.

Un cioroi sta într-un par.

— La rai, băiete ! Ochii, banc ! și-l dădui purcoi.

Aproape de casa lui Ghimiș trecea o coțofană în zbor.

— Păzea fetițo !... O ochii și... banc !... o trîntii și pe ea în zăpadă.

Cînd văzu Ghimiș pușca, nu mai putea de bucurie...

— Asta pușcă, vere, nu ca a mea, pînă o încarci trece baba cu colacii.

Ne duserăm amîndoi la Prichindel. Pușca o lăsasem la Ghimiș acasă, într-un coșar, unde era dusă și a lui.

— Prichindel !

— Vere !

— E rost ?

— Am furat purcelul... E la tușa într-un hambar, nici ea nu-l știe.

— Ai mîncat ?

— Am mîncat pe furiș.

— Ești gata ?

— Eu sînt gata.

— Atunci ia purcelul și vin repede la Ghimiș, că te așteptăm afară.

— Acuși.

Plecarăm îndărăt și abia avurăm timp să ne îmbrăcăm gros, că Prichindel și sosi.

— Gata, mă ?

— Gata.

— Păi purcelul ?

— E blînd, doarme în dăsagă.

Plecarăm pe fuga. Purcelul se deșteptă în dăsagă și începu să grofăie încet simțindu-se legănat.

— Cum l-ai furat, mă ?

— Păi dacă e blînd, vere !... Mama zice că degeră purceii singuri, că i-a ințărcat, că trebuie să tăiem pe mama lor. Ca să-i ințarce, îi ținem după sobă, și eu mereu îi scarpin. Sînt toți blînzi.

Eu, fiindcă aveam pușca cea mai bună și cartușele cele mai multe, mergeam înainte, ca cel mai cu putere și nici de un haitic întreg nu mi-ar fi fost teamă.

Cînd ajunserăm la căpcană, se întunericea. Vîrîrăm purcelul între garduri, pe unde lăsasem portiță, legarăm portița cu ațe și o rupserăm la fugă într-o salcie groasă și plină de comănaci.

Se brodise să fie o noapte fără lună. Gerul se lăsase de cu seară. Din Argeș se ridica în sus o ceață deasă.

Stelele sclipeau, parcă simțeau și ele gerul de jos. Purcelul începu să guițe încet, deși îl băgasem înăuntru cu dăsagă cu tot. A tăcut el pînă nu ieșise din dăsagă, dar cînd s-a pomenit în ger și pe zăpadă a-nceput să guițe, de urla zăvoiul.

Ghimiș scoase oala dintr-o traistă și o puse la gură și urlă în ea :

„Baaauuuuu !

Zăvoiul răsuna pînă în adîncuri. Parcă cineva din fundul lui ne răspundea și mai fioros.

Ghimiș mai urlă o dată.

Auzirăm un urlet grozav, mai puternic ca al nostru. Eu simții un fior de frig.

— Lupul !...

Ghimiș îmi trase un ghiont să tac și urlă iar : „baauuuu... uuuu... uuuu !...

Alt urlet răspunse dintr-o parte și altul din alta.

— Doi !...

Și bucuria și frica noastră ne făcură să tremurăm.

— Să taci acum, că ei o să urle singuri.

— Tac.

Ridicarăm cocoașele la puști și rămaserăm cu ochii țintă, să vedem dincotro or să vie lupii.

Un urlet ne făcu să tresărim. Urlase lupul în marginea zăvoiului. Alt urlet îi răspunse și apoi altul și altul.

Ghimiș îmi dete alt ghiont de bucurie.

Purcelul guița înainte.

O mogîndeață vînătă porni pe zăpadă și se opri ca la treizeci de pași de căpcană. O alta veni la partea cealaltă și se opri iar.

Începură să urle amîndoi. Purcelul tăcu !... Simțea pesemne că ce vine peste el, nu vine să-l încălzească.

O altă mogîndeață se arătă și se opri tot la depărtare.

Purcelul tăcea. Lupii ascultau. O a patra mogîndeață veni și se așeză la șir cu cele trei.

Purcelul începu iar să guițe.

Lupii plecară spre el, dar ca la zece pași se opriră iar. Purcelul, sărmanul, tăcu iar. Mic, mic, dar simțise primejdia. Un lup plecă spre căpcană. Merse, și la trei pași se opri. Altul porni și el și se opri tot ca la trei pași. Al treilea și al patrulea porniră și ei. Acum era liniște, nici purcelul nu mai guița, nici lupii nu mai urlau.

Un lup îndrăzni și se duse lîngă gard. Purcelul bufni și o rupse la fugă. Lupul ocoli după el. Veniră și ceilalți. Unul sări gardul. Ceilalți se azvîrliră și ei, și... pieriră.

— Au căzut ! șopti Ghimiș, dîndu-mi iar un ghiont.

— Hai la ei, zise Prichindel, că-mi degeră purcelul și mă omoară tata.

— Să mai stăm... or mai fi lupi... zisei eu în șoapte.

— Nu mai, vericule, degeră purcelul și mă omoară tata.

El zise astea cu gura mare.

— S-au speriat lupii acum, zise Ghimiș, hai să ne dăm jos.

Ne deterăm jos. Ca să speriem lupii care ar mai fi p-acolea și să nu sară la noi, trăsei un foc de pușcă degeaba.

— Ce făcuși, mă ?

— Să sperie lupii, mă... Dacă mai sînt lupii p-afară și le vine gust de noi ?... Nu e mai bine să le dăm veste să fugă, că nu sîntem cu mîinile goale ?

— Bine ai făcut.

Plecarăm spre căpcană.

— Cum am face să-i vedem cum stă ? zisei eu.

— Aprinz eu un chibrit, făcu Ghimiș.

— Eu vere, să prinz purcelul... stați să prind purcelul, că degeră și mă omoară tata.

Desfăcurăm ușa și chemarăm purcelul.

— Ghițică, Ghițică... țu... țu... țu...

Purceul veni la noi ca un cățeluș. Prichindel luă dăsaga și băgă purcelul în ea, și apoi îl atîrnă de gît.

— Vere, vere, cum tremură purcelul !... El, învățat după sobă, știu că aci a dat de nen-său !...

— Ne uităm, mă, la lupi, zise Ghimiș, ori plecăm acasă să vestim pe cineva să vie cu noi și să-i omorîm ?...

— Să ne uităm, zisei eu.

Ne suirăm pe gard și ne uitarăm. Rățioarele, aproape toate, erau căzute. Nu puturăm vedea nimic.

— Aprinde, Ghimiș, un chibrit.

Ghimiș aprinse chibritul și-l lăsă cu mîna în jos. Văzurăm ceva sticlind în fundul gropii.

— Ha, ha... uite ochii... uite ochii. Stai să-i împușcăm !

Luai pușca, ochii, dar chibritul se stinse.

— Aprinde altul, Ghimiș.

Ghimiș aprinse altul. Eu căutai să văz bine, dar... mă pomenii de-a tîrliușu și căzui în capcană răcnind !...

— Au !... răcniră și cei de pe mal. Ajuns în fundul gropii, mă pomenii că sînt călcat de picioarele lupilor, care săreau acum în sus pe groapă, cît puteau, că doară or ieși afară. Eu m-am făcut mort cu fața în jos. Pușca căzuse sub mine.

— Iancule ! Iancule ! începură să mă strige Ghimiș și Prichindel.

Eu mă gîndii : „De le-oi răspunde, înfricoșez lupii și mai tare și mă sfîșie, ca să mîntuie cu frica de mine.“ Tăcui.

— A murit !

— A murit !

— Stați !...

— Să vedem îi pîrîie oasele !...

— Să dăm cu pușca...

— Să dăm..

Eu mă gîndeam :

„Nu se gîndesc, proștii, că, de vor da cu pușca în groapă, mă omoară și pe mine...“

— Dă, Ghimiș...

— Nu dați, zisei încet.

Lupii săriră iar în sus și rămaseră cu picioarele suite pe pereții gropii...

— E viu !

— L-auzii și eu !

— Iancule !...

— Iancule !...

Eu iar tăcui.

— De bună seamă că-l mănîncă.

— Îl mănîncă !...

— Ce să facem ?...

— Să dăm cu pușca, să-i speriem...

— Să ne ducem acasă, să vestim pe tat-său bătrîn.

— Pînă atunci nu-l mănîncă ?

— Îl mănîncă.

— Iancule, ce să facem ?

— Ne ducem ?

— Nu ! zisei eu.

— E viu.

— Viu !...

— N-ai murit, mă ?...

— Iancule !

— Frati-meu !...

— Ce să facem ?

— Cum să te scăpăm ?

— Stricați gardul !... spusei iar încet.

Lupii începură să sară în sus cînd mă auziră vorbind.

— Auzi-i cum sar.

— Îl sfîșie !

— Vai !

— Săracul !

— Ia, îi pîrîie oasele !...

— Ai murit ?

— Frățioare !

Lupii iar rămaseră ridicați în două picioare și eu cocoloș în mijlocul groapei.

— Azvîrliți grădelele pe mine morman !... vorbii eu iar.

— La ce ?

— S-azvîrlim grădelele ?

— Așa ai zis ?

— Doamne !... ajută-i, să nu-l mănînce lupii...

— Frati-meu, ai zis de grădele ?

— Da... zisei eu iar încet.

— Păi la ce ?

— Despărțiți... le răspunsei iar încet.

— Așaa !... făcu Ghimiș.

— Ce ? întrebă Prichindel.

— Am priceput !... Azvîrlim grădelele gardului, el rămîne sub grădele jos, lupii dasupra și nu mai sînt cu toți... E despărțit de ei. N-o să caute ei în jos...

Amîndoi începură să rupă grădelile și să le azvîrle în jos. Ele cădeau, lupii săreau înnebuniți și grădelele cădeau mereu pe mine, care nu mă mișcam deloc.

Lupii se suiau totdeauna dasupra celor căzute, numai eu stam dedesubt. Gardul fu stricat tot și azvîrlit pe mine. Acum lupii stau pe grădele dasupra mea.

Mă învîrtii cît putui, mă uitai în sus și îmi făcui socoteala că sînt pe mine grădele un vîrf ca de o jumătate de metru. Găsii pușca, dar nu putui să fac nimic cu ea. Începui să vorbesc celor de pe mal.

— Ghimiș.

— Auz, frățioare.

— Nu mai azvîrliți lemne, că ajunge. Sînt dedesubtul lupilor și acum nu mai sînt în pericol. Dacă mai azvîrliți, scapă lupii... Fă lumină tu, Prichindel, și tu Ghimiș, trage cu pușca. Prichindel să-ți lumineze și tu să tragi în altul. Să faci așa, pînă i-ei ucide pe cîtepatru.

— Bine, frati-meu.

Prichindel aprinse un chibrit.

— Ha ha... uite-i... Să nu-ți fie frică, frati-meu, că trag !

— Trage !

Auzii : banc ! Lupii începură să sară de credeam că or să mă turtească dedesubt.

— Stai, frati-meu, că încarc pușca iar.

Ghimiș încărcă pușca, Prichindel aprinse iar un chibrit și Ghimiș strigă :

— N-ai frică. Trag.

Banc ! iar, și iar sărituri. Picături calde îmi intrară pe după ceafă în sîn și greutate mare se puse dasupră-mi pe grădele.

— Numa în cap să le tragi, frati-meu, spusei eu, că altfel se face vreunul mort și cînd vă-ți scoborî să-i luați, fiara, văzînd că tot moare, te sfîșie.

— N-ai grijă, numai creierii li-i sfărîm.

Ghimiș încărcă pușca iar, îmi dete de veste și iar trase.

Greutatea era acum și mai mare în spinare-mi.

— Mai iute, frati-meu, că cei morți sînt grei și mă năbușesc.

— Îngăde, îngăde, că te scap eu și de cel rămas : unul mai e.

Încărcă pușca iar și trase și-n cel de-al patrulea.

— I-am mîntuit.

— Pe toți ? întrebai eu.

— Pe toți !... sînt morți cu capetele sfărîmate.

— Mai iute, că mă turtesc dedesubt și mă umple de sînge.

— Îngăde, îngăde ! Pericolul a trecut... Dar spune drept, e nevoie să te spălăm la Argeș ?...

— Nu mai glumiți, scoateți-mă de aici mai repede...

— Numai pe găurile urechilor le-am tras !...

— Sări jos, strigai eu înăbușit.

— Prichindele... ține-mă de mînă. Ghimiș sări în groapă. Aprinse iar un chibrit și alese unul din lupi și-l luă de urechi și-l săltă în sus pînă-l apucă Prichindel de pe mal. Scoase pe cîte patru lupi.

Îmi veni rîndul și mie. Scormoni în grădele și mă ridică în sus...

— Stăi că e și pușca...

— Cu ea ai fost ?... Eu uitasem...

— Mergem, mergem, că... miroase, zise Prichindel.

— Proștilor, zisei eu cu curaj, lupii miros, iar nu eu, că mie nu mi-a fost frică !

— Se și simte ! rîseră ei.

Prichindel ne scoase afară cu prăjina, căci noi eram mai grei ca un lup. La lup se apleca pe burtă și întindea mîinele în jos de-l apuca ; dar la noi trebuia să se opintească zdravăn și stînd în picioare.

— Ei, asta, da, căpcană nu glumă.

— La Argeș ! zise Prichindel.

— Ba hai cu lupii acasă, le zisei eu.

— Cum îi ducem ?

— Care va să zică, tot mie îmi cereți plan ?

— Păi de, nu ești tu cel ce trebui îmbăiat ? glumi iar Ghimiș.

— Să facem targă : o prăjină, înfășurăm cu betele lupii de ea, trei, și unul îl duce Prichindel. Noi luăm trei.

— Bun !

Prăjina care ne slujise ziua ca să ieșim din groapă, o puserăm jos și lupii împrejurul ei ; apoi înfășurarăm betele și strînserăm lupii pe prăjină, îi legarăm de gîturi, de mijloc, și de picioarele din urmă.

— Gata viteji !...

— Ba ce viteji ! zise Prichindel.

— Că am căzut în groapa lupilor ca Daniil în groapa leilor, nici naiba n-o să ne crează, zise Ghimiș.

— Oameni nepățiți, răspunse Prichindel.

— Vor zice că, de-ai fi căzut, te-ar fi mîncat lupii... Dealtfel, poate că d-zeu le-a încleștat fălcile de nu te-a sfîșiat.

— Se poate, spusei și eu. Lupii sînt cuminți ; și căzuți în astfel de curse, nu strică, în speranța liberării... S-au mai văzut d-ald-astea : lupi, care au stat în oboare de zid, la un loc cu oile, fără să fi mursicat vreuna din ele.

— Poate asta ți-a fost norocu !

— Poate.

Am plecat. Am ajuns acasă înădușiți și osteniți de greutate.

— Tată bătrînule, tată bătrînule ! strigai eu la geam.

— Ce e împelițatule ? Acuși vii din sat ?...

— Scoală, tată, de vezi isprava.

— Ce ispravă ?

— Scoală de vezi.

Tata bătrînu sculă pe bătrînica, aprinseră lampa și, cînd intrarăm cu prăjina cu lupii în tindă, puse mîna la gură

— Voi mă, mucoșilor ? !...

— Noi !...

— A căzut și în groapă...

— Unde-n groapă ?

— Peste lupi !

— Cine ?

— Iancu !

— Măi taci !...

— Zău așa...

— Haida, haida... Asta e piron.

— Zău nu e ! Uite... are nevoie de scăldat !...

— Aaa... eu ziceam că lupii put așa...

— Da de unde, bătrînule, lupii put... eu am fost... tare !...

— Se și vede... Leanco, primenește pe vînătoru, c-a-mbălsămat tinda !...

Bătrînica a mers în celar cu mine și m-a spălat și primenit. În timpul ăsta, Ghimiș a povestit întîmplarea. Tata bătrînu se-nchină și ne spuse :

— Nu trebuiau uciși... Sînt cîinii lui Sfîntu Petre... Trebuia puse rătini, pînă puteau să saie afară...

— Dar ne mîncau, că pușca a bună era la el !

— Nu vă mîncau ! Rău ați făcut că i-ați ucis ! Ei, cînd are omul zile, doarme cu lupii-n strat și nu-l mănîncă.

CHIRIGIUL GROSU

Am plecat la o logodnă cu nenea Grosu chirigiu. Ce-am pățit pe drum, mă mir și acum, cum nu mi-a venit leșin să mor. Întîi m-a făcut să plesnesc de necaz. Ei, simțeam cum se umflă necazul în mine și odată, cînd credeam : acu-acu... crăp !... mă pomeneam oftînd !...

S-o iau de la început, să vezi ce om șiret și hoț al dracului e nenea Grosu.

Cînd am venit sîmbătă seara de la școală, iacătă mama-mare :

— Gogule, hai...

— Unde, mamă-mare ?

— Hai iute, îmbracă-te... că vine...

— Cine, mamă-mare ?

— Hai frate, iute...

— Da vreau să știu, mamă-mare ?

— Tiii... hai... că a venit doi oameni și te-a chemat... Vine Grosu cu brișca acuși... Merg și eu, nu vezi ?

— Da spune, mamă-mare, unde ?

— La asta, mă, cum îi zice ?... A lu ăsta, mă... ăla mă... cuscru...

— Ei, ce-a pățit cuscru ?

— N-a pățit nimic el ; dar aia, of, cum o cheamă ?

— Cine, mamă-mare ?

— Fata lui, mă... asta...

— Zoe ?

— Ei Zoe, Zoe...

— Ei ce e cu Zoe, d-a trimes doi oameni, ori a... murit ?

— Ași nu... îi e nunta, are nuntă !...

— Are nuntă ? !

— Da, astă-seară...

— Da ce, e nebună ?

— Ei, nu e ; hai că merg și eu la fi-meu, Fănică. I-a venit și ei... Se mărită, ce vrei ? și te cheamă și pe tine.

— Ei, ei, ei... și eu mă speriasem ! Și-ncepui să săr, să cînt, să mă spăl și să mă bărbieresc de bucurie, că mă duc la nuntă. Da aveam un chef, de parcă toată lumea era a mea. De, mă gîndeam : nuntă, brad, fete, lăutari, joc, petrecere, sărutări, dragoste, chef !... În sfîrșit...

Cînd fusei gata, hop și nenea Grosu.

— Gata, nea Grosule !

— Gata neică.

Ne puserăm sus în brișcă. Acuși știi că, toamna asta, s-a lăsat un frig strașnic.

Eu cu pardisiul. Mama-mare lîngă mine.

Prin sat merse la țăcăneală. Lumea nu se culcase încă ; era ceasul șeapte.

— Nea Grosule...

— Auz neică.

— Să mîi mai știi ?... că de... cincisprezece kilometri, de i-om face așa, cum merg ăi cu sare, apoi ajungem mîine...

— Nu e nimic, neică !... Și tîlharul domoli caii și mai mult. Așteptai, așteptai, dar mai apoi :

— Nea Grosule ?

— Auz neică.

— Păi ce faci ?

— Vreau să sucesc o țigare.

— Sucește-o și hai.

— Taci, n-ai grijă, ajungem noi... Odată c-am plecat !... E mult pînă pleci, că de ajuns, ajungi.

Și-l lăsai să-și sucească țigarea și caii să meargă la pas. Vîntul, săracul ăsta de Austru, sufla, de parcă era afurisit. Pardisiul de, pardisiu : subțire și rar. Începu să-mi fie frig. Pînă să-ncep eu vorba, începu el :

— Mergi bine cu școala ?

— Merg, nea Grosule.

— Îi pui la amendă pe oameni ?

— Pînă acuși nu i-am pus ; dar le-am spus, ălor de nu și-au dat încă copiii la școală, că îi pui și la amendă.

— Am și eu un cumnat acolo... el i-o fi dat?

— Nu știu...

— Îl cheamă Palan...

— A-ha, taman cumnatul dumitale nu i-a dat...

— Și-o să-l pui la amendă?

— De nu i-o da, n-am ce-i face: îl pui.

— Păi e cumnat cu mine.

— Și ce-are a face?

— Păi de, e cumnatul meu.

— Nu vreau să știu, trebuie să se supuie legei; tata să fie, îl pui la amendă de n-ar da pe frate-meu la școală.

— Așa?

— Așa.

Merse tăcînd și caii tot la pas.

— Da adică ce-o să faci dumneata din băieții oamenilor?

— Cum ce-o să fac?... Fac oameni învățați.

— Oameni învățați?... făcu el. Mă neică, oameni învățați mai rari; da d-ăia cu deplome: berechet.

— Ei, ași, se poate! zisei eu.

— Ascultă la mine, că n-am zor să mint. Păi stai să-ți spui...

— Nu se poate, nea Grosule... Nu pricepi?... Uite, nu vezi, din școală cum ies: popi, protopopi, învățători, profesori, avocați, judicători...

— Ho-hoo... stai!... Iacătă că nu e așa...

— Da cum e, nea Grosule?

— Zici de avucați, ai?... Păi ce sînt avucații? Din zece avucați, unul are minte de avucat; nouă, să-i pui să pască gîștili! Îi dai procesu drept în brațe, și el îl scapă jos, că nu știe: i-l fură ăl deștept; avucatu ăl cu minte.

— Ei, asta nu se poate...

— Stai, stai... că ce știu eu, știu. Îi dai avucatului bun proces strîmb, și ți-l îndreptează de și judicătorii zic că așa e...

— Ei, păi vezi; școala l-a făcut așa pe avucatul bun.

— Iacătă că nu e așa! sări el iar.

— Da, școala care a-nvățat-o și avucatul prost, n-a fost tot la un loc cu a unde a-nvățat avucatul bun?... Da, judicătorul, care e prostit de face dreptate strîmbului, nu e și el un judicător prost?... Ba bine că nu... E vorba așa: din zece unu e om, nouă să pască gîștili!

— Ei și ce vrei să-mi spui, că nu te-nțeleg?

— Că dumneata n-o să faci mare brînză dacă ăi pune oamenii la amendă, că nu trimet copiii, să-ți ție de urît în școală!

— Păi aici eu îi învăț începutul cărței... e-hei, dacă se duc mai departe...

— Popi, protopopi, avucați, judicători... taci că știu: unul bun și nouă proști!... Să-ți spun eu o daravelă, să vezi dumneata, ce va să zică avucat cu minte. Și se gîndea cum să-nceapă.

— Da mînă mai repede, că trece noaptea și se culcă mireasa...

— Ei ași, n-ai grijă!... Nu vezi, e noroi, și caii osteniți, c-am adus coceni azi toată ziua.

Tăcui. Ce era să-i mai fac?... Băgai mîinile mai adînc în buzunare, stîrcii gîtul mai în guler și-l lăsai să spuie...

El începu:

— Știi, hoțul ăla de Svîrlugă, zor nevoie, că i-am furat eu găinile.

„— Mă omule, da nu eu.

El de colo:

— Tu mă, tu.

— Juri tu, mă?

Eu de dincoaci.

— Adică și furat și jurat? Spuse el de dincolo.

— Păi dacă zici că eu...

— Tu, că la tine s-au găsit picioarele găinilor mele...

De, la percheziție, se găsiseră, neicuțule, patru picioare de găini, însemnate în semnul lui. Se găsiseră sub pat. Acu, nu că mă dusesem eu să le fur; dar... poate băiatu, dracu știe; că flăcăii, cîte drăcii nu fac!... Eu am luat — cînd eram flăcău — cotețu lu Duravela cu totu. M-am dus cu Radu, cu Onață și l-am legat cu frînghii, am pus caii cu răscrucile de el: șase cai, și, cînd am mînat, venea cotețu ca un dovleac legat de coadă și găinile înăuntru: «Crau-crau» și țiganii după noi : «Ho mă, săriți mă !»... Ne-am dus cu el tocmai la zăvoi, am prins găinile, le-am tăiat, am fript din ele și am plecat la fete în sat... Era Catrina... Ah !... Am mîncat o săptămînă, în fiecare zi cîte o găină !... Era vremea p-atunci !... Primăria nu te da pieirii pentru fleacuri d-astea ; acuși, furi un pui de găină, îți dă un an osîndă !... Și cum spui, eu nu știam de găinile lui Svîrlugă, dar bănuiam pe băiat.

— Mă taică, tu ai luat găinile ?

— Nu tată, răspundea hoțul de băiat.

— Mă diavole !

— Zău de le-am luat.

— Fă nevastă, ce cătau picioarele aici, ori ai făcut-o tu ?

— Ei ași... poate fi-tău, răspundea și ea.

— Mă diavole ?...

— Zău tată, de știu.

În sfîrșit, care era hoțul, n-am putut afla ; picioarele găinilor însă la mine sub pat se găsiseră. Acuși, de ce zicea Svîrlugă că eu le-am furat și nu fi-meu ?... Pentru că mă judec cu el pe un hotar, și știe el cum furam noi găini, cînd eram flăcăi. Știi, ne dam cîteodată la vorbă :

— Mai... furi tu ? mă-ntreba el.

— Deloc ; dar tu ? îl întrebam și eu.

— Nici pai ! răspundea el zîmbind.

— Nici eu, îi spuneam și eu.

Și mă pomeneam cu el bufnind de rîs : nu mă credea !

— Du-te dracului mă, acuși am flăcău, nu mai fac eu nebunii d-alea.

— De, știu eu... Și nu mă credea.

Cum a găsit picioarele sub patu-mi, că : eu sînt hoțul. Mi-au făcut procest și gata la judicată. Pînă să sosească ziua înfățișărei, eu fuga la coconașu. «C-o fi, c-o drege, coconașule... mă bagă hoțu la răcoare, tocmai acum, om cumsecade, nici barim tînăr...» Se milostivi boierul și scrise o scrisoare la avucatul lui și mi-o dete.

Mă dusei la avucat...

— Nu pot ; la judicătorie nu merg, tocmai la voi... zise avucatul.

— Mă condamnează !... mă văitai eu...

— Faci apel, și atunci...

— Păi mă scapi ?

— Te scap.

— Atunci ce să fac ?

— Ce vrei.

— Să mă duc ?

— Du-te.

— Și ce să spui ?

— Că nu le-ai furat.

— Păi m-o crede ?

— Treaba lui, tu faci apel.

Ce era să fac ?... M-am gîndit și la judicată am lipsit. M-a osîndit o lună !...

— Vezi tu taică, o lună pe două găini furate de tine !...

— Zău de le-am luat eu, respundea băiatu.

— Bine-bine !

Și-am făcut apel : mi l-a făcut avucatul boierului.

La vreo cinci luni sosiră citațiile. Mă dusei. Avucatu meu știa ziua.

— Azi e, mă ?

— Azi, conașule.

— Ei spune drept, le-ai furat ?

— Eu, conașule ?... să fiu, să paț.

— Mă, ori așa, ori așa, eu tot te scap ; da e vorba, le-ai furat ? Vreau să știu numai eu. Eu, dacă nu le furasem, ce era să zic ?...

— Zău de le-am furat.

— Tu minți !

— Să fiu, să paț !... Mă lăsă în pace.

Svîrlugă, și el sosit la judecată, începu :

— Te-aștern eu, hoțule !

— Măi frati-meu, da furam amîndoi odată ?... Ce te faci tu așa cruce de-nchinat ?

— Ți-arăt eu ție, că eu m-am lăsat !

— Păi și eu m-am lăsat...

— Tu ?... Da picioarele de sub pat ?

Aci mă înfunda cu vorba.

— De mă, știu eu... Poate băiatu meu, de dragu fetii tale.

— Ba tu, de necazu hotarului.

În sfîrșit ne-am certat pîn ne-a strigat. Intrarăm. Trebunalu ședea negru și fioros. Începui să tremur. Avucatu meu ședea liniștit. Mă gîndeam : «De, ce zor are el ?... De m-o lăsa cu luna pe cap, ce-o face el, ca să fie îngrijorat ? Eu, păcatele mele !»

— Cum ai furat mă, Grosu Nădrag, găinili lui Svîrlugă Prăjină ? zise președintele după ce se citi hîrtiile toate, ce spuneau de daravera mea. Eu de colo :

— Trăiți, domnule Trebunal, nu le-am furat eu, minte !

— Cine minte, mă ? zise Trebunalul.

— Svîrlugă Prăjină.

— Păi aci a scris jandarmul și judicătorul !

— Păi dacă au scris ei, ce, așa am făcut eu ?... Hîrtie și cerneală : berechet.

— Păi bine mă, cum isplici tu, că au venit gănile lui Svîrlugă pînă sub patul tău și acolo și-au lăsat picioarele însemnate, ca să le găsească jandarmul ?

Aici n-aveam nici un plan deloc. Botă !... Cum era să spui eu c-au venit singure ?... Începui să tremur ! Da avucatu, sireacu, om cu minte, nu dă-i să-i pui după gîște, începu :

— Domnule Trebunal, țăranu e sincir : n-a furat !

— Așa e, zisei eu.

— Tu taci ! zise avucatul.

— Țăranul e sincir, n-a furat ; dar el nu pricepe întrebările. El are pisici.

„Pisici, mă gîndii eu. Nu l-o pune naiba să spuie că pisicile mele au furat găinile din cotețul lui Svîrlugă și le-a adus mie, iar eu, ca un hoț le-am tăiat ?... Vrusei să spui că n-am pisici, da așteptai nițel, și asta mi-a fost norocu, că altfel o pățeam.“

— Pisicele clientului meu, s-au dus...

— Ei nu, făcui eu. Avucatul se uită rău la mine... Trebunalul începu să zîmbească.

— Pisicele clientului meu s-au suit în podul lui Svîrlugă Prăjină, s-au dat pe gura podului jos în tindă ; au găsit picioarele găinilor ce le tăiase chiar Svîrlugă pentru hrana familiii lui, și fiindcă pisicele lui Grosu aveau pisoi mititei, au adus picioarele găinilor sub patu lui Grosu, unde și-aveau pisoiașii !... Svîrlugă, văzînd fapta pisicilor, și cum îi desparte doar o casă, și cum e un om foarte dibaci și pismătăreț, din pricina unui hotar ce se judică, hai să-l necinstească, făcîndu-l hoț de găini !... Și asta de unde ?... Din prostia femeii lui Grosu. Femeia lui Grosu, sculîndu-se dimineața să măture, a dat sub pat de picioarele găinilor — pisoii, nu le putuse roade. Ea, a crezut că i-a făcut de pagubă — nevasta lui Svîrlugă ! Și au început cearta ca femeile la țară, că i-a făcut vrăji de pagubă ! La ei este o credință, că se face de pagubă cu picioare de găini moarte : «cum rîcîie găinele orice, așa să rîcîie și starea lui Cutare ; să se aleagă praful de ea !» De aci a prins de veste Svîrlugă și gata, că e păgubaș de găini, iar Grosu e hoțul ! Și iată, cum au venit sub patul lui Grosu, picioarele gănilor lui Svîrlugă !...

— Măi al dracului, gîndii eu, brava om !... Ăsta, cînd o fi furînd, nici dracului nu-i dă în gînd ; și unde pitește, nici d-zeu nu ghicește !

— Așa e mă Grosule, ori tu le-ai luat ? mă întrebă președintu.

— Zău dacă nu e așa, cum a spus domnu avucat.

Judicătorii zîmbiră, citiră și ziseră : «Achită...» Apoi îmi ziseră :

— Grosule, să nu care cumva să mai vii cu d-astea p-aici...

— Astea nu trebuiau spuse de față cu ăsta, domnule Trebunal, că te pomenești că iar născocește ceva pe capul meu...

— Haide, hai, ieșiți afară. Și am ieșit. Ei vezi ?... Acuși, spune d-ta, un avucat prost mă scăpa ?... Da de unde !... Cine îi da în gînd de pisici, de pisoi, de gura podului și de atîtea ce îndrugase avucatul ?...

Jandarmul zicea că n-o să scap, că s-a găsit sub pat corpu delectului, și că e destul ; dar el nu știa, tot ca mine, că se putea pune asta în spinarea pisicilor !... Ei, ai văzut acum ?... Ce tot îmi spui dumneata de avucați...“

Vru el să mai spuie, dar eu clănțănind de frig îl îndemnai :

— Haide nene, mînă...

— Hii !... Păi... da lasă, că ajungem noi...

— Nunta nene, se culcă, pleacă bradul !...

— Ei ași, e noaptea un an.

Caii mergeau ceva mai iute ca la pas...

— Mai zi-i matale, mamă-mare, zisei eu, că el tăcuse, se rezemase de dric și părea că doarme fără grijă.

— Grosule maică, ori ți-e somn ?...

— Ei aşi, d-acuşi ?... Sînt învățat eu, că dorm cu caii pe cîmp.

— Păi, mînă mai repede...

— Hai-hai !... Iurci-iurci din bici și tot încet. Dincolo de Miulești, o luă pe un drum de tarla.

— Pe unde o iei ?

— O iau mai d-a dreptul...

— Ia-o.

Și merge el, merge, ocolește și nu mai soseam. Acolo : porumburile culese, dar cocenii netăiați.

— O fi culese ?

— Da ce e ?

— Rup nițel, să dau la cai.

— Auliu, nene Grosule, ne prind pîndarii și ne sluțesc și pe noi !...

— N-ai grijă, că de frig cine știe unde sînt ghemuiți.

Și sare jos, dar vine necăjit că sînt culese, doar cocenii nu sînt tăiați.

— Și mînă mă nea Grosule, că mi-e frig... îi zisei eu iar.

— Ei aşi !... Ce frig e ăla, flăcău ce te afli ?...

— Mînă maică, mînă, că ne-apucă ziua ! îl mai îndemnă și mama-mare.

— Ei aşi, mamă Leanco... E noaptea un an ! Ajungem noi ; dar caii osteniți... de ?!...

Începui să joc în brișcă, că mă degera.

— Mînă mă, nea Grosule...

— Hai ! hai !...

Și caii tot încet. Mergeam mereu și nu mai ieșeam din porumburi.

— Da unde om fi noi ? începu el să se-ntrebe.

— Cum, unde-om fi ?...

— Păi, ne-am rătăcit !

— Ce, ești copil ?!

— Ne-am rătăcit ! Zisei s-o iau d-a dreptul și... văz că nu mai sosim !

— Mînă mai iute încai.

Începu el : iurci-iurci și caii să meargă mai repezicior ; dar merserăm și ne pomenirăm într-un izlaz.

— Dar aici ?

— Păi nu cunoști ? îl întrebai eu.

— Deloc.

— Da bine mă, nea Grosule, dracu te puse ?... De ce lăsași șoseaua, ai ?...

— Dacă mă tot sileați : iute-iute... zisei și eu să o iau d-a dreptu și iacă acuși !...

Îmi venea necaz să plesnesc.

Merserăm pe izlaz și ne pomenirăm într-un mal de gîrlă.

— Ce apă o fi asta, neică ?

— Auliu !... trebuie să fie Răstoaca.

— Ea este... Dar pe unde dracu s-o luăm noi ?... Ia dă-te jos, de vezi încotro curge, ca să ne dăm seama unde sîntem.

Sării jos, scoborîi prin niște sălcii, dar ce să văd ? întuneric și nu pricepeam deloc. Rupsei o nuia și o băgai în apă. Apa adîncă și nici aci nu pricepeam încotro merge apa ; nu-mi apăsa nuiaua în nici o parte.

— Încotro merge apa, neică ?

— La dracu, nene.

— Sui-te sus dar, și hai și noi tot la el.

Mă suii sus și-mi adusei aminte de stele... A...

— Încolo e miazănoapte, încolo miazăzi... într-acolo e Pitaru...

Și o luarăm pe lîngă gîrlă. O tarla de porumb ne-nchise drumul.

— O ho-ho !... S-o fi nădușit caii... Stăi să vedem pe unde o fi drumul, zise el oprind brișca.

— Nene Grosule, uuf !

— Taci neică, nu te trece cu firea că-mbătrînești !

Se dete jos, frecă caii la ochi, îi pipăi de nădușeală și porni pe marginea porumbului pe jos. Eu luai hățurile și pornii după el.

— Nu e drum p-aici... da tarlaua asta trebuie să aibă drum... Hii ! făcu el.

— Ce, nea Grosule ?

— Un lucru ! Și-ncepu să rupă porumb și s-aducă la brișcă.

— Ce faci, nea Grosule ?

— Rupsei vreo treizeci-patruzeci de porumbi, să dau grăunțe la cai... Și acuși, hai sus.

Se sui și el și pornirăm iar — izlazul fusese anul trecut porumbiște. Brișca hondîncîia printre mușuroaie, de parcă ne cernea. Ajunserăm la un drum.

— O luăm pe ăsta ?

— O luăm.

Și porni pe drum. Merserăm noi, dar drumul merse ce merse și o coti spre apus.

— Nene Grosule, mergem spre apus, în loc să mergem spre răsărit...

— Ei ași...

— Uite cunosc eu după stele...

— Stele ne stele... drumul nu vezi unde merge ? ce s-o iau d-a dreptul prin porumb ?

— Da cine te puse să lași soseaua, nene Grosule ? Nu vezi că mor de frig ?

— Păi n-ai cojocel ?

— N-am.

— Rău, făcu el, trebuia să-ți iei un cojocel pe dedesubt ; eu am două ! și pieptar și cojoc... da crez, că nu e așa frig !...

— Hai mai iute, nene, hai !

— Hai ; da caii, după ce munciră toată ziua, să muncească și acuși toată noaptea ? Dracu mă puse ?... Dacă știam, mă lipseam d-așa chirie ! începu el supărat.

— Dar eu ! îi răspunsei și-mi venea să plesnesc !

Caii osteniți acum, nu mai vreau să meargă decît la pas. Vîntul bătea ; cocenii sunau și eu clănțăneam de frig. Și era și un întuneric...

— Nea Grosule, mă dau pe jos.

— Că bine faci, zise el, mai ușurezi caii ; mă dau și eu. Și ne dederăm jos. O luai înaintea briștei și : fugi... Fugii eu, fugii și cînd mă oprii și ascultai, nu mai auzeam deloc păcăniturile briștei. Mersei tot nainte și dedei de un drum ce o luase spre miazăzi. Aci stătui ; dar iar simții frigul. Începui să-l strig, o dată, de două ori, de nouă ori, deloc. Mi-o mai face vreo șotie ! gîndii eu.

O luai îndărăt și : fugi. Mai stătui, ascultai și-l auzii viind. Mă dusei pînă mă întîlnii cu el.

— De ce nu veneai ?

— Ei maică, începu mama-mare, a stat jos, a-ntors căciula pe dos, s-a-nchinat, ca să se dezrătăcească, că i se pare, auzi, lumea anapoda. Și te-am auzit strigînd și atunci a plecat.

— Păi de, răspunse el, decît să umblu așa : zănatic pe cîmp, mai bine, stau în loc, deham caii, îi pasc și mîine cînd om vedea crugurile cerului, pornim !...

— Mîine !? făcui eu.

— Păi nunta ? zise și mama-mare.

— Nunta, o găsim și mîine !...

Ei, îmi venea să plesnesc ! Adicăte, pentru a mă plimba pe luncă, mă lipsisem eu de somn și plecasem să mor de frig în pardisiu ?

Mă urcai sus iar, dîndu-l în gîndul meu la toți dracii.

— Hai că știu eu drumul, zisei.

— Hai !

Și pornirăm și ajunserăm la drumul ce mergea spre miazăzi.

— Păi nu vezi că ăsta merge la apus ! zise el.

— Ba la miazăzi !

— Ba la apus !

— Măi nene, steaua aia o vezi ?

— Păi ce-am cu ea ?

— Păi ai, că dacă te pui cu fața la ea, în spate ai miazăzi și la dreapta răsăritul...

— Mie mi se pare altfel... Ar fi bine să dăhămăm !... Eu mă speriai acum cu totul.

— Vai de mine, vrei să mor de frig ?!

— Ei ași ; dar eu să omor caii ?... M-am rătăcit, m-am rătăcit și pace !... Ce-o să-mi iei capul acuși ?... Și parcă vrea să oprească brișca.

— Of ! nene Grosule !... Ai, hai nainte !... Mi-e frig ! sînt cu pardisiu !... Nu-nțelegi ?

— Păi de, de ce n-ai plecat îmbrăcat gros !...

Ori adică, dascăl nou, n-ai avut pe ce lua gros ?

— Mînă, mînă mai iute!

— De, da caii?... făcea el moale.

Și merserăm și diderăm de șosea. Pornirăm înainte și ne pomenirăm ajunși abia la biserica din Miulești! Noi, cît colindasem, colindasem rătăciți pe moșia lui Lăzărescu! Of — nene Grosule!

D-aci a cunoscut și el și am luat-o prin Voinești, peste cîmp și iacăte-ne și-n Odobești. Acolo am tras la nenea Fănică. Sării jos, strigai, credeam să răspunză altcineva, pe el îl credeam la nuntă. Respunse el.

— Cine e?

— Eu nene Fănică, eu: Gogu.

— Tu?... Da ce e?... E rău p-acasă?

— Ași... am venit la nuntă.

— Ce nuntă, mă?

— Nunta Zoii...

— Care Zoe?

— A cumnată-ti.

— Are cumnată-mea nuntă?

— Păi n-o are astă-seară?

— Da de unde mă?... abia mîine-seară se logodește! Da nici asta nu se știe...

Iacă vine și mama-mare...

— Aoleo, maică Fănică, am înghețat... Aprinse lampa nenea Fănică, intrarăm toți și intră și el.

— Nu e nuntă, ai? întrebă el zîmbind.

— Nu e.

— De, dacă știam nu mai plecam... Ce faceți acuși, mergeți îndărăt?

— Noi?!...

— Da.

— Du-te singur, că te-oi ține mine!...

El zîmbea și tăcu.

Cînd mă uitai la ceas, erau trei și trei sferturi. Ne plimbasem de la șapte seara, pînă pe vremea aia: aproape nouă ceasuri.

A mai stat nițel și a plecat. Pînă ne-am dezmorțit și cînd ne-am culcat, se făcuse șase... Am pierdut o noapte pe drum, cu nea Grosu chirigiu... I-am plătit și patru lei! Și azi, știi ce-am auzit?... A spus unuia: „Mă, păi mi-am frecat o noapte pe dascălul ăl nou, de-o pomeni!... Plecase în niște zdrențe la o nuntă și fiindcă l-am văzut că e tot rău cu golanii, m-am făcut rătăcit și l-am plimbat o noapte, de umbla să crăpe de frig!..."

Ei vezi acuși? pricepi cît de hoț este nea Grosu?... Eu acuși îl pricep, abia!...

MARIA DE ALTĂDATĂ

(1920)

PLĂVANII

E toamnă. Tot cerul parcă s-a pornit pe plîns. De sus cad picături mici prin ceața umedă și deasă. Jos, toate drumurile sînt mociorlite. Toate șanțurile sînt jumătate pline cu apă. Foile pomilor, ale salcîmilor și plutelor se amestecă cu apa și noroiul. Crăcile au rămas goale și picături limpezi de apă cad rar, dar cad mereu. Cioroii și baraonile s-au strîns în stoluri și cad pe locurile semănate cu grîu ce se văd negrind de departe.

Oamenii, îmbrăcați în zeghii peticite, cu căciulile roase pe margini, cu picături de apă atîrnate de mustățile ce spînzură și ele în jos, trec pe drum, călcînd cît se poate de feriți. Noroiul e mare și subțire ca laptele bătut.

Pe drumul ce vine de la moșia boierească, se văd un cîrd de căruțe, viind încet-încet. Ceața întunecă vederea și parcă le azvîrle la depărtări mari, cînd ele sînt aproape. Sînt oamenii învoitori ce-și aduc pe la case partea lor de porumb dijmuit.

În urma tuturor e Mihail.

Șirul de căruțe sosesc și ajungînd la poarta Fițoiului se opresc. Hoaga e plină de noroi clisos și adînc. Oamenii au azvîrlit în noroi snopi de coceni mulți, dar greutatea carelor îi cufundă și cu greu mai pot trece căruțele. Cei cu vite bune trec mai lesne, cei cu ele nevoiașe se mai ajută : iar alții hăiesc mult și-mping din răsputeri de le trosnesc oasele.

Trec în sfîrșit toți și pornesc nainte. Sosește și Mihai cel de pe urmă...

Boii lui sînt mici, aproape niște viței, și ei merg încet, suflînd aburi groși pe nări. Mihai, cu niște opinci sparte, cu obiele multe pe picior, toate ude și pline de noroi, merge pe lîngă ei prin noroiul în care se scufundă. Boii nu mai pot însă : înaintează doi-trei pași și se opresc. El îi îndeamnă încetișor și vorbindu-le :

— Haide taică, Plăvănică... Haide Viorean !...

Le mai dă și cu o nuia de tufă pe spinare, dar cu milă. După căciula lui curg șiroaie de apă peste sprîncene și peste obrajii lui galbeni și slabi. De noroi e plin pe de rînd. Încet-încet a ajuns și el la noroiul din vîlcea. Acolo își odihnește boii mult și apoi îi pornește.

— Hii, băieții taichii ! Hii !...

Boii, parcă înțelegînd și ei că acolo e greul, se opintesc și intră cu căruța în noroi, dar... la jumătate se opresc ! Roatele căruței se ascunseseră în noroi pînă aproape de căpățînă. Mihai se uită și se miră singur : „Mult s-a scufundat !... N-o mai pornesc d-aci !“

Printre spițele roatelor izbesc picături piezișe și lovesc în gratia căruței. Părul pe boi e ud cu totul. Ei suflă greu și aburii lor mișcă apa din urmele vitelor ce au trecut înaintea lor. Un vînt rece dinspre răsărit caută să împrăștie ceața. Cîrdul de care s-a dus în sat. Mihai a rămas singur. Se mai uită în urmă să vază vreunul rămas tot ca el, nu mai zărește. Vede că înmurgește de seară și cu mîna de restelul boului din stînga, aduce cu cealaltă, dă și strigă :

— Hii, plăvanii !...

Plăvan, lovit cu nuiaua de tufă, se lasă de spinare, pufnește cu putere, se opintește în ceafa jugului cu toată greutatea, se pune în genunchi dar... carul rămîne tot pe loc.

— Hii Plăvan, hii Viorean, boală ! Hii, hii !... și el izbește peste amîndoi, zgîlțiie resteul, dă cu ghiontul, strigă, boii se pun în genunchi, gem, dar carul tot nu se mișcă.

Se duse la liocă, ia căciula din cap, o pune sus pe umăr, o potrivește bine, așază umărul, dă cu o mînă, împinge și strigă :

— Hii, Plăvan ! Hii ! boală ! Hii ! Hii ! Obrajii galbeni i se roșesc, i se bulbuchează ; ochii i se-nverzesc în cap și vinele după albul ochilor se roșesc, dar carul tot stă pe loc !...

Din fruntea lui uscată iese sudoarea ce se amestecă cu ploaia ce se scurge după căciulă.

— Hii, Plăvan !... Viorean !... Hiiiii !... Și împinge, ochii i se roșesc, oasele îi pîrîie, boii cad în genunchi, gem de lovituri, dar nu pot !...

Ploaia se scurge în jos și se amestică cu umezeala ochilor lor mari și blînzi. De genele lor mari atîrnă picături mari și limpezi.

Se duce și apucă de proțap și cîrmește, că doar o reuși.

— Hi ! Hi !... Hi Plăvan !

Boii se opintesc. După nările lor ies aburi ce încrețesc apa din făgașe și din urme.

Se întunecă.

Mihai stă și se scarpină în ceafă. Se uită apoi în sus și mai așteaptă...

Cerul vînăt. Ceața se rostogolește la trei-patru staturi de om, parcă ar fi nori de fum.

Crivățul repede ; picăturile de pe lîngă gulerul minteanului lui cad și-l udă încet pe spate. Dar nu-i e frig, el e înădușit și trudit. Din spinarea udă a boilor, vărgată de lovituri, aburi se ridicau în sus, ca de la un cazan cu apă clocotită.

„Adică de ce să-i mai bat ?“ se gîndește el. Oare soarta lor e mai bună ca a lui ? Prin noroi și prin ploaie, el și ei, se vor nevoi prin bezna nopții. „Bieții boi !“ zise tare. Se uită în ochii lor, le văzu picăturile limpezi ce le spînzurau de genele ochilor, le privi mult și le șterse apoi cu mîneca minteanului lui.

„Ce viață, gîndi el. Nici laptele mamei lor nu l-au supt deplin, și au fost legați cu frînghia de gît, că n-aveau cornițele crescute...

Crescuți cînd mîncați, cînd nemîncați ; cînd adăpați, cînd neadăpați ; au răbdat de foame și de sete. Au răbdat lovituri, zile, săptămîni și ani încheiați !... Cînd le erau dragi junicele, au fost întorși !... Legați, ori lăsați să pască pe un izlaz fără iarbă, s-au pomenit într-o zi înjugați și puși să tragă de plug, căruță și d-aci... a-nceput greul vieței lor păcătoase...

Îmbătrînesc repede de chinurile foamei și de ale muncei. Bieții plăvani, bieții plăvani !

Şi cînd nu mai pot, cînd îmbătrînesc, măcelarul îi înjunghe; iar muşchii lor trudiţi, carnea lor înfrăgezită ori întărită în sudori, satură pe ciocoi!... Ciocoii!... Of! Ne mănîncă şi pe noi de zile, îi mănîncă şi pe ei!...

Nu mai plîngeţi, fraţii mei, nu mai plîngeţi, că nu vă mai bat!“

Şi el, iar îi şterse la ochi de picăturile de ploaie sau de lacrimi, îi netezi pe spinare şi apoi merse la căruţă, puse în tîrne cîte zece porumbi şi li le puse denainte.

Îi dejugă, îi legă de proţap şi-ncepu să le vorbească:

— Şi voi şi noi sîntem sortiţi lacrimilor. Lacrimile şi sărăcia ne unesc. Mă duc să caut alţii, să vie să vă ajute!

Mîncaţi!... voi l-aţi arat; voi cădeaţi pe brazde ca şi acum!... Să-l împărţim!... Şi cînd l-om sfîrşi, om muri cu toţii!...

Boii îl privesc duios. Sufletele mute, poate îi înţelegeau vorbele şi-l iertau de loviturile ce le didese pînatunci.

El aşteptă să ia boii porumbi din tîrnă, dar ei suflau greu şi încă nu luau.

— Bieţii plăvani! Bieţii plăvani!... Mîncaţi fraţiori, că vi-l dau cu toată inima!

Le împinse tîrnele sub boturi şi apoi plecă la sat, să ceară ca ajutor doi boi la cineva, ca să-l scoată şi pe el din nomol.

Crivăţul izbea picăturile cu putere. Ceaţa se rostogolea pe sus, ca folmotoace de întuneric. Întunericul creştea şi plăvanii, dedaţi cu vremuri de astea, au început să ronţăie porumbul din tîrne.

MAMA SAFTA ÎNGROPATĂ DE VIE...

Ion al lui Gionete, un bondoc nalt cît un băiet de doisprezece ani, deşi în vîrstă de 16, se tot învîrtea pe lîngă Stîngă Chioru, să-i fure chiseaua cu tutun.

Toţi ceilalţi tăietori de lemene din pădure îşi căutau de treabă, ciopîrţind lemnele pe măsură şi cărîndu-le ca să le aşeze în sferturi, pe cînd el căuta lemnele cele mai drepte şi mai fără buturugi groase jos şi aflate prin preajma unde tăia Stîngă Chioru şi toată ziua îi da cu vorba:

„Nea Stîngă, păzea că te omoară copacul... Nea Stîngă nu-ş cine ţi-a furat traista cu turtă.“ Ori: „Dă-mi şi mie o ţigare, că eu fac focul să ne-ncălzim amîndoi!...“

Stîngă îi da tutun, sta de vorbă cu el, pe cînd el şoptea: „Mă, păi are o chisea de băşică, de s-o fur eu, m-aş socoti că n-am pierdut ziua de azi!“

Într-o zi, punga de tutun a lui Stîngă se făcu nevăzută.

— Dă-mi o ţigare, nea Stîngă, spunea tot el...

— Mi-a furat neică, mi-a furat punga...

— Cine, nea Stîngă?

— De, ştiu eu cine... că să ştiu... i-aş tăia gîtu!...

— Of!... da eu, l-aş spînzura!

Tăietorii ceilalţi socotiră însă că Ion a şterpelit punga ţiganului şi-ncepură să vorbească pe socoteala lui...

— Ăsta? Ăsta e naiba gol, spuse Stan al Nichii. E în stare să îngroape om de viu, cum a-ngropat de vie pe mama Safta.

— Ce-a făcut? A-ngropat-o de vie?! întrebară cîţiva miraţi.

— Da, a îngropat-o de vie.

Rămaserăm toți mirați. Fiecare știam că mama Safta era moartă de vreo patru-cinci ani, dar în ce fel și cum murise, nu știam nimeni.

— Pe mama Safta, măi ?...

— Ei, minunea năibii !... Pe mama Safta.

— Și unde a-ngropat-o ?

— La cimitir.

Mirarea tuturor acum era și mai mare. Mama Safta o știam toți. Fusese o mătușă bețivă, care, după ce-i murise întîiul bărbat, Dumitru Saftii, adică Dumitru Ștefan, se căsătorise de al doilea, așa bătrînă cum era, cu Dragne Panait, un uncheș bețiv și ăla, de i se dusese vestea.

Știam toți că mama Safta își găsise în măritișul acesta omul de pereche potrivită, cu care se-mbăta zilnic și cu care se bătea tot zilnic ; mai știam toți că murise de patru-cinci ani, dar nu că fusese îngropată de vie.

— Mă Stane, a-ngropat-o în groapă, ori vrei să ne legi de gard și glumești ?

— Ce dumnezeu, răspunse Stan, credeți că vă mint ?... Uite, Ion e aci... Întrebați-l pe el să vă spuie.

Ion, privind la noi cu dinții rînjind și zîmbind, începu să ne spuie.

— Am îngropat-o, dar eram mic atunci.

— Știm noi că erai mic atunci, diavole ciut, dar spune-ne cum ai făcut tu lucrul ăsta grozavu ?...

— Nu l-am făcut numai eu. Am fost patru inși !...

Isprava lui se adeverea din spusa asta și mirarea tuturor ne crescu și mai mare. El urma să ne povestească :

„— Ea se îmbătase în ziua aia cu tata Dragne, la cîrciuma Mitii. Cum veniseră acasă, cum se luaseră și la bătaie, ca după obicei. După ce tata Dragne a bătut-o bine și a lăsat-o cocoloș după ușă, el s-a trîntit jos pe pătură — că ei n-aveau paturi, ci țineau așternutul jos — și l-a luat somnul.

Mama Safta, cînd și-a venit în fire puțin, a văzut lîngă ea tăgîrța cu mălai. Mai era ca o ferdelă. A huțupit-o cum a putut — i-am ajutat și eu — și a plecat cu ea la cîrciumă să-i mai dea băutură. Cîrciumăreasa i-a mai dat, și ea a venit acasă și mai beată.

Cum a intrat în casă, a pus ochii pe tata Dragne, care sforăia tot așa de tare, de parcă se hîrîiau cîinii prin gard.

Șezu și ea jos la capul lui și începu să se jelească de Dumitrică al ei.

Cînd era beată, avea obiceiul să-l jelească.

Acuși care nu știți de... pe tata Dragne și pe mama Safta ?... El, cu fața zbîrcită și buavă de băutură ; cu ochii verzui în cap și cu mustățile zburlite ca spinarea ariciului, ținea și gura și umerul într-o parte. Încins cu un trenț de brîu roșu, ieșit de purtare multă, nici p-ala nu-l înfășura bine pe lîngă el. Cămașa neagră de tort în tort, țesută de mama Safta, rară ca plasa... făcută să se poată tăvăli cu ea prin șanțuri, cînd se-mbăta... Ea ?... cocoșată, păsmăgită, zbîrcită și cu ochii fierți în cap... Două momii ale beției, cărora numai eu le țineam de urît cînd erau treji ; că beți, nu prea aveau nevoie de nimic...

Eram p-atunci de 12 ani împliniți, fiindcă tot îmi spunea tata : «Nu te mai dau la școală băiete, că ai împlinit 12 ani. Dacă n-ai învățat tu pînă acuși, cît ai fost vițel, dar de aci înainte, cînd ajungi junc !» Și mă duceam întotdeauna pe la ei... Căci dacă veneau beți, numai eu mă nevoiam cu mîncarea lor și eu le mîncam toate bucățile din oală sau din cratiță.

Tata Dragne «puf !» încolo, beat, cum face curcanu ; Mama Safta «îîc !» în partea ailaltă, aproape că nici nu mai nemereau cu bucăturile la gură. Nici nu știau ce fac. Eu însă mîncam de făceam burta tantană, să troznesc puricele pe ea.

Mama Safta ținea la mine.

Tata Dragne : tot așa ; pentru că și eu le făceam focu în sobă, le aduceam apă de la fîntînă, le încălzeam mîncarea, le rupeam găteje și le aprindeam seara găzoiu, ca să aibă și ei lumină.

Cînd era în sărbătorile astea ale Crăciunului, eu le frigeam carnea de purcel, mai mult pentru mine, decît pentru ei.

Eram dar în casa lor mai mult decît într-a tatii.

Dimineața, cum mă sculam, o luam pe după casa noastră și drept la ei mă opream. Gardul despre noi îl arseseră și ei și mama, așa că părea casa noastră cu a lor, amîndouă, într-o singură curte.

În ziua aia, cînd am îngropat-o, ea sta la capul lui tata Dragne, bleagă, proastă și beată, de-abia putea să mai pronunțe vorbele și zicea :

— A... îc... Dumitrică ! aoleo... îîc !... Omu mieu, bărbatu mieu... îîc !... sughița, cum muriși tu îîc !... și mă lăsași pe mîna hoțului ăsta ?... îîc !...

Tata Dragne n-avea însă habar de jeletele și de ocările ei și sforăia, de parcă tăia lemne cu joagăru.

Mama Safta dondănea însă mereu :

— Aaoleo... îîc !... Dumitrică ! soțioara mea dintîi !... îîc !... Mă lăsași pe mîna hoțului ăsta... îîc !... că-i dau un pumn acuși !

Și ce-i veni ei, că și dete poc cu pumnul în nasul lui tata Dragne.

Tata Dragne înălță sprîncenele, dar nu deschise ochii, smîrci din nas și din mustăți, pufui ca ariciul, mișcă capul și iar se puse să horcăie nainte !... Nu se putu deștepta de pumnu mamii Safti. Eu mă uitam și rîdeam.

Ea iar începu :

— Îîc !... Ăsta mă bate, Dumitrică !... îîc !... ăsta m-a pus la cale Dumitrică, de îmi vîndui pămîntu de la tata, îîc !... în loc să-l las copiilor... și l-a băut el tot... el ! îîc !... bea-l-ar șerpii și coscăile !...

Îîc !... și-acuși mă bate, uite !... Dar... îîc !... să-i dau și eu !

— Și-i trase alt pumn în cap.

Tata Dragne se opri din horcăit, făcu „ai ?“ plescăni din gură, mestică niște bale, înghiți și... horcăni nainte.

Eu stam în colțul sobei, rîdeam și nu ziceam nimic.

Mama Safta socoti pesemne că o să bată și ea strașnic pe tata Dragne, adormit, că iar :

— Îîc !... și Radu nostru, Dumitrică, mă gonește !... Și Tudora noastră, Dumitrică, mă gonește !... îîc... zice că pentru hoț, am vîndut pămîntul... hoțu să-mi puie capu ! Da, hoțu m-a pus la cale... ăsta uite... îîc !... Na pămînt, na !... îîc !

Și poc cu o sticlă goală, drept în rădăcina nasului lui tata Dragne.

Sticla era d-alea negrele și groasă.

Acum tata Dragne făcu „îîî !... ce e fa !?“ Deschise un ochi roșu, deschise apoi și pe celalt, duse mîna la nas, din rădăcina căruia ieșise sînge și se sculă în capul oaselor. Se uită prost în toate părțile, dar nu zise nimic. Mama Safta, în loc să tacă, că el nici n-ar fi priceput că ea l-a bătut adormit, începu iar :

— Îîc !... Uite așa hoțule, uite așa... îîc !... să te bat și eu pă tine !

— Adică tu mă loviși, fa ? o-ntrebă el.

— Îîc !... eu mă, eu !... îîc... eu...

— Așa !... Pufff !... păi stăi hodoroago să te potolesc eu !...

Și se propti în mîini, se sculă cu mare caznă, în capul oaselor, se rezemă de perete și o luă de păr și-ncepu s-o moțiie.

Ea :

— Îîîc !... mă bateți, mă îîc ?...

El puse ochii pe mine și-mi zise :

— Caută taică cuțitul și-l adu s-o tai.

Cuțitul era în firida sobei, dar eu nu vrusei.

Cum era să duc eu cuțitul să taie pe mama Safta... El o hîțîna, și amîndoi, moi, se mozoleau acolo, de parcă se jucau... nu era, știi, bătaie de oameni treji...

— Adu taică cuțitu, să tai bețiva, îmi zise el iar.

— Îîc !... îîc !... adu-l maică, adu-l, că vreau să intre hoțu în ocnă !... Nu mai vreau să trăiesc... îîc !...

Eu nu vrusei nici acum, dar el o lăsă de păr, și plecă să-l ia el, căci îl văzuse în firida sobei.

Eu luai atunci cuțitul și o rupsei la fuga pe ușă, cu cuțitul la mine. Vream să spui mamei să sară s-o scape ; dar și mama și tata plecaseră la secere — nu erau acasă decît frati-meu, Niculai, cu Anica lui nea Din și cu Lina lui Leu.

— Unde fuseși mă ? mă-ntrebă frati-meu.

— La tata Dragne și la mama Safta... îi lăsai bătîndu-se...

— Lasă-i să se bată... ai să ne jucăm !...

Mă mai gîndii eu ce să fac, dar apoi intrai și eu în joacă și-mi făcui uitare de ei...

*

Peste un ceas, ne pomenirăm însă cu ea la noi.

— Îic... unde e mă-ta, maică?

— E dusă la secere cu tata, îi spusei eu.

Ea era tot beată. Se uită la noi și începu să ne spuie plîngînd:

— Îiic... maică! Nu mai vreau să trăiesc!... îic... Aideți voi de mă-ngropați la cimitir... îic... că vă plătește măicuța, cîte un franc de om...

Eu nu vrusei... Mă gîndeam că de-o muri ea, n-o să mai am de la cine să mănînc bucăți.

Anica însă îi zise:

— Ne dai bani de nichel?

— Îic, numai gologani de nichel, vă dă măicuța!

— Păi ni-i dai de acuși?

— Îic!... uite vi-i dau acuși... îic... veniți încoa!...

Și se duseră toți împrejurul ei și mă dusei și eu.

Ea deznodă cu mare caznă gologanii dintr-o cîrpă murdară, și cu deștele încîrligate, abia ne numără la fiecare cîte zece gologani.

— Îic!... mergem maică la cimitir... îic... îmi săpați groapa și trageți pămînt peste mine!

În cîrpă îi mai rămăseseră gologani.

— Păi ăștia de ce-i mai păstrezi? o-ntrebă Lina Leului, dă-ni-i tot nouă...

— Îic... măicuțule, îmi trebuie pentru dincolo, să plătesc... îic... vama! îi leg la deșt...

— Și mergem la cimitir?

— Îic... mergem.

Dacă văzui că ăilalți ar îngropa-o și fără mine, și apoi o să ceară de la mine și gologanii dați mie, fiindcă n-am muncit la groapă, căutai o sapă să fiu și eu amesticat. Lina lui Leu găsi și ea alta. Anica se duse și fură d-acasă de la ei — că țața Rada, mă-sa, era acasă — fură cazmaua. Frati-meu, Niculae, care nu mai găsi altă sapă, luă tîrnăcopul.

Cu sculele la spinare și cu mama Safta după noi, plecarăm cîtepatru drept la cimitir. Ea mergea în urma noastră, cocoșată, urîtă și cu scurteica neagră, băgată pe mîneci — zicea că vrea să fie îngropată cu ea.

Pe șosea nu era nimeni să ne vază.

Era un cald și o pîclă de o vedeai cu ochii. Praful subțire se vedea ca un fum roșcat ce pătrundea printre crăcile și foile sălciilor de pe drum. Pă cer nici pic de nor, iar noi, cu sculele la spinare, mergeam țanțoși pe drum, dar ne uitam în toate părțile... nu știu de ce... parcă simțeam așa că facem un rău îngropînd-o pe mama Safta.

Merserăm toți iute.

Ea nu se putea ține de noi: era doar și beată și bătrînă.

Trecurăm podul și o așteptarăm la poarta cimitirului.

Sosi și ea, intrarăm năuntru, că ne era cam frică de morți, și își alese locul la umbra unor lilieci.

— Îic!... aici maică!...

Și ne apucarăm noi să săpăm groapa, unii cu sapele, Ana cu cazmaua și frati-meu cu tîrnăcopul.

Pămîntul însă era tare ca fierul, că nu plouase de vreo lună și mai bine.

Munceam noi de ne curgeau năduşelile, iar mama Safta, ghemuită pe vine, aștepta lîngă noi și jelea pe Dumitrică al ei:

— Îic... uite Dumitrică... las pe hoțu de Dragne, îic... și viu la tine!

Făcurăm noi groapa pînă o adîncirăm de trecea de genuchile mele. Pămîntul era tot tare, de parcă săpam în zgură...

Anica, care era și mai mare între noi, era și cea mai deșteaptă:

— Ia ascultă, mamă Saftă, zise ea, ne-ai plătit puțin!... Pămîntul e tare ca fieru!... Nu mai putem să săpăm!... Dacă ne mai dai și gologanii ăilalți, ne mai căznim; dacă nu, uite, culcă-te și-n asta.

— Îic! ăștia sînt gologanii pentru vamă, măicuțule... Nu vi-i dau; dar voi mai săpați groapa, mai adînciți-o...

Eu aș fi vrut să mai săpăm, dar Anica se-ncruntă și ne șopti:

— E hoață, mă!... Păstrează banii să-i bea p-acolo... Las să vie cîrciumarii d-acolo, să-i facă ei groapa de pe plac.

Apoi îi spuse Lina Leului:

— Am ostenit, mamă Safto, nu mai vrem.

Și șezu jos să se odihnească... Șezurăm și noi.

De pe toți curgeau nădușelile gîrlă.

Eu mă uitai în sus. Văzui soarele drept dasupra capului și mi se păru că ne privește și el cu dinții rînjiți, rîzînd de isprava noastră.

În cimitir era și mai pîclă. Nu bătea vînt deloc. Stufurile de lilieci de pe la capetele mormintelor aveau umbră fără răcoare. Pe jos era iarbă fără verdeață... Nu-mi mai veni nici mie să muncesc.

Mama Safta se tîrî de-a bușelea, se uită în groapă și ne spuse :

— Îîc !... e mică, mă !...

— Păi de, lasă că ai loc, îi spuse Anica, ia culcă-te în ea și ghemuiește-te, să vezi, n-ai loc ?

Mama Safta intră în groapă și se-ntinse în ea cu fața în sus. Dar, dacă întindea picioarele, îi rămîneau afară ; iar dacă le băga înăuntru, îi rămînea afară capul. Noi croisem groapa și scurtă.

— Îîc !... n-am loc, maică !...

— Ai, ai, zise Lina Leului, cocoloșește-te aci în ea, că ai loc...

— Fă, n-are loc, zisei și eu.

— Dă-o dracului, mă, îmi șopti Anica, că are ! Cocoloșește-te, mamă Saftă, cum ăi putea, că te-ngropăm noi și așa !

— Îîc... uite maică, uite nu prea am...

— Ba o să ai prea...

Și începurăm noi să-i punem pămînt pe pantofi și pe picioare, că ea se-mbrăcase cu hainele de moarte... Țărîna era uscată și pămîntul cel mai mărunțit era dasupra bolovanilor.

Puserăm noi pămînt pînă la gît.

Capul îi era cam afară din groapă.

— Îîc !... înveliți-mă maică bine, să nu mă scobească cîinii !

— N-ai grijă, îîc !... făcu Lina, îngînînd-o.

Văzurăm însă că pămînt aveam puțin.

Începurăm să-i punem împrejurul capului bolovanii cei mai mari, și-i potrivirăm așa, ca un fel de boltă dasupra obrajilor.

— Făi Lino, nu avem pămînt destul !... șoptii eu iar.

— Dă-o dracului mă, îmi șopti Anica, vrei să mai muncești iar ?...

Tăcui și-i puneam bolovănași, cîte unul — cîte unul dasupra capului...

— Îîc !... văz lumină mă, văz lumină ! ne spunea ea.

— Ei, vezi pe Cornea !... îîc !... o îngîna Lina.

— Mori acolo și taci ! îi strigă și Anica.

— Păi... îîc !... văz lumină !... mai zise ea.

Anica smulse niște stufuri de crăițe de pe un mormînt, le azvîrli pe bolovanii de peste capu-i și ne făcu semn s-o rupem toți de fugă și s-o lăsăm să moară acolo...

Așa și făcurăm. Toți o pornirăm în fugă din cimitir, cu sculele la spinare și ne oprirăm tocmai acasă.

— Să nu spunem, mă !... zise Lina Leului !

— Să nu spunem ! hotărîrăm toți.

Ne înnumărarăm iar gologanii și apoi ne dădurăm iar la joacă, uitîndu-ne de mama Safta.

*

Seara au venit mama și tata de la secere.

Eu povățuiam pe frati-meu Niculae să nu spuie.

Dar el, cînd mesteca mama mămăliga pe vatră, iar tata aprindea o țigare, începu :

— Noi mămică, am îngropat azi pe mama Safta... Și zîmbea, prostul, de parcă făcuse mare ispravă.

— Ce-ați făcut, mă ? îl întrebă tata.

— Am îngropat pe mama Safta, răspunse el, ținînd acum capul jos.

— Ce mă ? ! îl întrebă tata și mai mirat, ați îngropat voi pe mama Safta ?... Ce vorbă e asta ?

— Păi dacă ne-a plătit cîte un franc !... uite banii !...

Tata se uită crunt la mine și aștepta parcă să-i spui eu... Dacă văzui că nu mai e rost de tăgadă, povestii tatei toată isprava.

— Auliu, împielițații dracului ! și puse mîna la gură. Mama uitase să mai mestece și mămăliga. Văzui eu că isprava asta e mare drăcie, și mă cam înfricoșai.

— Și este acolo ea acum ?

— Este acolo !

— Aide afurisiților, aide la nea Din... să vedem ce-o mai fi de făcut... Ați omorît mătușa, o să vedeți și voi și noi pe dracu!...

Plecă bietu tata pe fuga. Mama să luă și ea după el. Noi, eu și frati-meu, ne luarăm după mama.

Nea Din era tocmai la masă.

— Nene, începu tata, scoală și hai la cimitir, că dracii mei, cu a ta și cu a lui Leu, au îngropat de vie pe mama Safta...

— Ce mă, ce? începu și ala să întrebe.

— Hai, hai!... uite, a-ngropat de vie pe mama Safta!... Ea s-a-mbătat, s-a bătut cu tata Dragne, după obiceiul lor, ș-a plătit copiilor s-o îngroape, și ei, afurisiții dracului, au îngropat-o!...

— Așa ai făcut, fa?... se resti și el pe Anica.

Ea nu răspunse.

— Spune afurisito, spune, că te omor!

— Ea ne-a pus!... răspunse și Anica.

— Auliu! și se plesni și el cu palmele peste ochi. Ce om mai păți neicuțule și cu beleaua asta!... Hai, hai afurisiților, hai de ne arătați unde ați îngropat-o!

Acuși mă-nfricoșai d-a binele... Văzui că mare năsărîmbă făcusem...

Nea Din, cu capul gol, ca și tata, porni pe fugă înainte, iar noi toți, șir după el.

Țața Rada și mama, merseră și ele.

Pe drum era întuneric și nu se simțea nimic și nimeni.

Intrarăm cu toții în cimtir. Anica arătă mormanul de pămînt, ce era tot cum îl lăsaserăm noi.

Tata cu nea Din, îngenuncheară jos și-i traseră pămîntul de pe ochi. Ascultară.

— Mi se pare că suflă mă! zise tata.

— Doarme!... zise și nea Din.

— E vie!... Bodaproste! zise iar tata.

— Da cum dracu mă, trăiește?!... Asta are nouă suflete ca pisica!... Și se-nchinară amîndoi.

Dădură la o parte și pămîntul cellalt de pe corp și o apucară unul de o mînă și altul de alta și o săltară în sus:

— Hei, mamă Safto... scoală...

— Îic!... ce mă, Dragne? începu ea să-ntrebe.

— Îic!... fiți-ar Dragne al dracului... o îngînă și tata. Păi cu Dragne ești tu aici?... Știi unde ești?...

— Îic!... Nu sînt în casa mea?

— Ești în casa ta!... Prăpădito!... Te-ntorci de la rai!... Ești la cimitir, unde ai pus copiii să te-ngroape de vie!... Să ne bagi pe toți în nevoie!...

— Îiic!... și tăcu nițel... Se uită prostită, își aduse aminte și spuse...

— Dacă mă bate hoțu!... la ce să mai trăiesc! Îic!

— Să mori, să faci ce poftești, da nu să ne bagi pe noi în belea. Hai, hai să te ducem acasă... că se vede c-a pierdut moartea catastifu, de nu te ia mai repede.

— Îic!... m-a bătut hoțu!... și mă bate mereu! La ce să mai trăiesc?...

O luară de mîini și pornirăm cu ea acasă... Mi se părea și mie că tot mai era beată, fiindcă mergea tot împleticindu-se.

O duse tata și cu nea Din, pînă o băgară pe ușa casei. Se întoarseră îndărăt.

Noi credeam c-am scăpat cu atît; cînd mă pomenii înhățat de tata de păr și lovit cu pumni în spinare, de-mi luase sufletul. Auzii tot atunci și pe Anica răcnind în partea cealaltă; o judeca și pe ea tat-său, nenea Din. «Aoleu!» unul dintr-o parte. «Aoleu!» cellalt în cealaltă... ne ieșeau acum gologanii de nichel prin piele.

Ne lăsară din bătaie.

— Bine că s-a întîmplat numai așa! spunea mama. Ce ar fi fost, dacă murea?!...

Noi am adormit suspinînd, da nici gologanii mamii Safta nu i-am mai dat îndărăt. Nici ea însă nu ni i-a cerut.

Apoi, iar m-am dus p-acolo, și, după vreo cîtăva vreme, a murit, săraca!...."

Astfel povesti Ion al lui Gionete. Ne miram toți de isprava asta, iar el spunea:

— Să-ntrebați și pe Anica lui nea Din, să vă spuie și ea, să vedeți că e tocmai așa.

BAȘABUZUCUL

Scapi teafăr din multe nevoi dacă ai dibăcie, începu Ghiță Lungu să spuie.

Eram ipistat la boierul nostru, și nu că mă laud, dar boierul era mulțumit de mine.

Într-o zi mă pomenii că-mi spune :

— Ghiță, aici nu mai vreau să mă slujești.

Odată simții o arsură prin tot trupul, căci crezui că mă dă afară. Nu știu de ce e făcut omul așa ciudat. Aș fi vrut și eu să ies de la boier, dar nu așa tronc : „Ghiță, nu mai vreau să mă slujești". Tăcui chipurile și așteptai. Boierul șiret, spusese vorbele astea și-mi luase seama să vadă dacă tremur, ori mă-ngălbenesc de necaz. Eu îl pricepui și-ncepui să zîmbesc. Zisei și eu :

— Atunci, să facem socoteala...

El rîse și-ncepu :

— Nu te dau afară Ghiță, ci vreau să te duc la moșia de la Talpa. Tu ești om șmecher și acolo e un sat de hoți, de m-a speriat și pe mine.

— Am auzit și eu de ei, îi răspunsei.

— Tocmai d-aia. Te trimit, acolo, că tu doar le-i da de hac.

— Prea mă lăudați, boierule, da în sfîrșit ; dați-mi voie să mă gîndesc, și apoi...

— Nimic, te vei duce acolo... Îți măresc leafa și acolo tu vei fi ca și stăpîn.

— Bine boierule, mă duc, dar să-mi dați ce-oi cere eu.

— Ce ceri tu ?

— Lăsați-mă să mă gîndesc.

Și boierul m-a lăsat.

La trei zile i-am spus : cîtă leafă cer și să-mi mai dea și pe Ilie Țiganu, pe Țîrlea și pe Costache.

— Ți-i dau.

— Și să-mi aduci de la București un fes turcesc, o pereche de pistoale, o fermenea turcească, o pereche de șalvari și opinci cu ciucuri în vîrf.

— Vrei să fii turc, mă ? mă întrebă boierul cam mirat.

— Să-mi aduci astea și mă duc, altfel nu !

Hotărîi neted și boierul, oricît mă ispiti, nu-i spusei planul, deși cam îl pricepuse el...

*

La cîteva zile fesul și toate celelalte mi-erau date în primire.

— Cînd pleci Ghiță ?

— Cînd poruncești, boierule.

Eram flăcău de 24 de ani, om în dracii mei. Rezbelul se terminase în iarna ce trecuse.

— Păi atunci să pleci poimîine, că eu mă duc cu trenul să dau logofătului socoteala și să iau în primire. Voi veniți și mă găsiți acolo.

— Venim ; da știi ce să spui sătenilor ?

— Ce ?

— Că ai cumpărat cu o sută de poli un rob bașabuzuc ; că o să vie la moșie și că bașabuzucul mănîncă și carne de om.

— Și care o să fie din voi bașabuzucul ?

— Mă gîndesc eu pînă atunci.

În sfîrșit m-am învoit cu boierul și el a plecat înainte. Noi am plecat a treia zi într-o căruță.

Pe drum :

— Ilie, tu ai fost mutul din căluși, vreodată ?

— Am fost.

— Ai ținut să nu vorbești o săptămînă, cît ținea călușul ?

— Cum să nu țiu, dacă mă dam dracului ?...

— Și nu vorbeai nici acasă ?

— Deloc... altfel mă lua dracu din Rusalii și ce mai făceam eu ?

— Ei bine, acuși, ai să fii mut două luni de zile!... Ai să fii un bașabuzuc mut și rău, care a mîncat și carne omenească...

— Am priceput!... E vorba ce-o vorbeai cu boierul?

— Tocmai. Dar trebuie să te dai dracului, că două luni ai să fii mut. Oricine te-o-ntreba, orice-ai păți, orice ai vrea, tu n-ai să vorbești decît prin semne și mormăituri ca muții... Că ai auzit în ce sat de hoți mergem noi?... Ne pune capul äia, de n-om fi mai hoți ca ei.

— Am auzit de Tălpeni.

— D-aia, să fii diavol, nu om. Să belești ochii, să te faci poftitor de carne omenească, și cînd ăi bate pe cineva, să-l muști ca zăvodu, nu altceva... Să băgăm frica în ei! Tu ești negru, buzat și sameni a bașabuzuc. O să te numești Osman.

— Ca Osman Pașa?

— Ca el. Ia-ți acum astea și primenește-te; nici boierul să nu te cunoască.

Sărind în sus de bucurie, Ilie se-mbrăcă turcește. Se mai legă și cu un tartan peste fes, de jurai acum că e turcul cel mai adevărat.

Își căută pistoalele, le încărcă și le înfipse la brîu. Argatu ce ne ducea, rîdea să se prăpădească.

*

Merserăm noi rîzînd și vorbind pînă aproape de Talpa.

Acolo oprirăm în cîmp, pusei pe Ilie de scoase pistolul de la brîu și se dete dracului cu mîna pe el, că va fi bașabuzuc și mut o lună și jumătate. Eu zisesem două luni, dar el rostise o lună și jumătate. Cum jură, cum Ilie fu mut ca de cînd lumea.

Intrarăm în sat, cu Ilie turc. Se uita lumea la el cam cu frică, boierul vorbise oamenilor despre turc.

Cînd intrarăm în curte, cîțiva oameni erau la socoteală; logofătul nu plecase încă.

Osman duse o mînă la fes și alta la piept, cum îl învățasem, în fața boierului și rămase ca un stîlp.

— Iacăte conașule, am adus și pe Osman; dar... mi-e frică că n-om putea să-l dezbărăm de carne omenească... Se tot linge mereu pe buze, spusei eu.

— Lasă... să vă căzniți cu-ncetul... Am spus eu la lume... Voi să nu vă culcați într-o odaie cu el... zise și boierul.

— D-asta ne păzim noi.

Oamenii, auzindu-ne vorbind așa, se uitau foarte speriosi. Osman al nostru se uita la cîte unul, se lingea pe buze și înghițea în sec.

— Da bine conașule, zise un uncheaș, cine v-a pus să aduceți bala spurcată pe capul nostru?

— De ce mă? întrebă boierul.

— Păi dacă ne prinde copiii cu vitele pe cîmp și ni-i mănîncă?... Adică, și căpcăun aduceți pe capul nostru?

— De, mă, ce să vă fac, răspunse boierul, eu nu știam că procletul e spurcat la carne de om... L-am cumpărat acuși din urma războiului!...

— Bine; dar de ce nu-l țineți acolo?

— Păi ce să-mi păzească acolo?...

— Și-ncai înțelege românește?

— Ba e și mut, zisei eu, ca nu care cumva să spuie boierul altfel; dar înțelege din semne. O să mă duc coconașule, să-i arăt hotarele moșiei... Izlazul unde să-ngăduiască vite și unde nu...

— Românește înțelege, zise boierul, că a fost rob la un turc la marginea Dunării, și acolo erau mulți români.

— Coconașule, coconașule... nu trebuia să ne aduci căpcăuni la noi... mai zise altul.

— Ei aide, mai tăceți și voi, că și pe mine m-ați cam supărat... Stricați holdele, furați, nu-nțelegeți de cuvînt. Dar o să vi-l iau dacă vă purtați cinstit.

— Să iei bala d-aici, să nu se-ntîmple ceva!...

— Să vă feriți și voi!...

Osman al nostru sta crunt și se uita la rumâni cu cea mai mare poftă.

*

În sfîrșit a venit și vremea de am rămas singuri.

I-am arătat hotarele moșiei și el și-a luat în primire treaba de pîndar.

Plecam călare pe moșie. Vedeam copiii fugind și cîte doi-trei oameni nu lipseau din preajma lor. Lumea credea cu bună seamă că Ilie al nostru e turc sadea și că ar fi în stare să-i mănînce.

Cînd vedeau copiii pe Osman, fugeau rupînd pămîntul. Tarlalele cu bucate ședeau acum nestricate. Nu se mai fura nimic. Osman, cu pușca între spete și cu pistoalele la brîu, se plimba pe moșie fără să găsească nici o stricăciune.

Începurăm treierișul.

Osman rămase pe cîmp, căci la mașină nu era nevoie de el și tocmai pe vremea mașinii se furau clăile de grîu. Cred că de rîndul ăsta nu s-a furat nici un spic.

Boierul, care venise de cîteva zile, dase o raită pe moșie, și nu găsi nimic clintit. Rămase pe deplin mulțumit.

— Ilie ! vrea boierul să vorbească cu el.

Ilie tăcea.

— Ilie, n-auzi ?

— Îîîî !

— Osman, de ?

— Îîîî !

— S-a dat răilor boierule, să stea mut... Degeaba îi vorbești, spuneam eu boierului.

Rîdea și boierul și lăsa pe Ilie în pace.

Mai zice cineva că hainele nu schimbă pe om !...

Ilie al nostru se făcuse Osman, de ne miram și noi ; parcă era turc de cînd lumea... Bucătăreasa tremura de frica lui. El, rînjind dinții albi, o apuca de bărbie și ea răcnea, de uneori alergau toate slugile, crezînd că Osman mănîncă bucătăreasa. Îi luam noi seama și nu găseam nimic în Ilie al nostru, care să nu-l facă Osman. Rînjeala, încruntătura, buzele groase, oacheș, totul cu totul.

*

În sat era un băiat de douăzeci de ani, hoț de se dusese vestea. Îl scrisese la sorț și toamna îl alegea și-l lua. Băiatul ăsta avea niște ochi de lup. Cînd se ducea Osman pe moșie, Costea nu se sfia de el, ci numai se uita lung și tăcea. Lumea ne vorbea de Costea, că e hoț fără pereche. Spuneau toți de o ispravă nouă a lui. Că într-o zi, venea de la Giurgiu, cu alții, ce duseseră grîu. Și odată i-a venit un gust și a-nceput să le spuie :

— Ce mă, să merg eu acasă, ca babele în căruță ?... Rămîi jos să fur un cal !...

Ceilalți :

— De unde să-l iei tu Costeo acuși ? Ce, ești nebun, să furi calul ziua, să te prinză ?...

— Haide, lăsați-mă în pace și să mă căutați acasă !

L-au lăsat oamenii și el a rămas pe jos.

Pe Vlașca apa e jos tare și puțurile sînt mari și adînci.

Soarele era la ziua jumătate. În drum nainte, se zărea cumpăna unui puț. Căruțele s-au dus înainte.

Cum mergea Costea singur, iacătă un unchiaș cu doi cai, venind din urmă spre puț. Costea numaidecît se făcu șchiop.

În dreptul lui, începu să se roage :

— Moșulică !... Am făcut bătăi la picioare ; că viu tocmai de la Giurgiu... sînt din Merenii-de-Jos... Pune-mă și pe mine călare pînă în satul dumitale...

— Măi băiețel, calul e nărăvaș... e armăsar și te poate sluti, îi răspunse unchiașul...

— Lasă moșulică, îi pui d-ta în gură... mergem încet și nu fuge el, cînd om merge la pas...

— Bine mă băiețel, haide ! zise moșul înduplecat.

Și puse moșu în gură calului ; îi dădu picioru să-ncalice și porniră amîndoi vorbind. Moșu se ducea cu caii acasă.

La puț, adăpară caii, și au pornit-o iar.

Cînd era aproape de sat, ca cinci sute de pași, și-a scos Costea pălăria din cap și spuse moșului :

— Mulțumesc moșule ! Pe lumea ailaltă o să găsești pe arapu, înșelat, înfrînat, gata să te ducă în rai !... Rămîi sănătos !...

Și cînd dădu un chiot și două ciomege calului, porni ca năluca !

Se luă și moșu după el strigînd : „Săriți ! săriți !“ dar el a trecut prin sat și a-ndreptat-o pe un drum de tarla.

Porumburile erau mari.

Din sat, s-a mai găsit un nebun, iar cu un cal zdravăn, și a luat-o în goană după el. Costea, nemaivăzînd pe nimeni, a mai domolit calul, dar s-a pomenit cu acela ce-l luase în goană, că venea să plesnească calul sub el ! Costea iar i-a pus pintenii arapului și-au început o goană ca în poveste.

— Stăi hoțule, stăi! striga cel ce-l urmărea.

— Stăi tu, hoțule! îi striga și Costea.

S-au pomenit pe niște miriști.

Calul celui ce-l gonea, mai odihnit, pesemne, l-a ajuns. Acela era cu mîinile goale, Costea cu măciuca. Au început să fugă alături.

— Stai, că te-am prins!

— Ce ești prost, tu nu vezi că încă nu m-ai prins și fug? i-a răspuns Costea.

— Lasă calul!

— Ei ași! Eu nu l-am luat să-l las!...

A-nceput acela să strige iar „hoții".

I-a venit bine lui Costea și cînd i-a dat o măciucă de-a-ncălările, l-a dat jos mototol de pe cal...

— M-ai omorît, frati-meu!

— Ei ași! i-a răspuns Costea, ți-am dat plata alergăturii.

Și-a descălicat de pe calul moșului și-a încălicat pe al aceluia, că i s-a părut mai bun.

— Acum, rămîi sănătos!...

— Aoleo frati-meu, nu mă lăsa sărac! a-nceput acela să se vaite.

— Vinde și tu calul moșului și te despăgubește! și-a pornit-o la fugă cu calul celui ce-l gonise pînă atunci.

Cînd s-a mai uitat în urmă, ce văzu?... o poteră după el, și-n fruntea lor, cel cu calul moșului!... A ajuns atunci într-o vale și a luat-o pe ea, părăsind drumul.

Pe vale n-a mers mult, și a luat-o pe alt drum și păzește... Calul se umpluse de spume. În fața lui însă nici o pădure, nici nimic.

S-a pomenit într-un izlaz plin de vite și de copii. A descălicat în grabă de pe cal și a stat jos. Cîțiva copii au venit la el; le-a dat tutun, a aprins de la ei, iar cei ce-l goneau, treceau pe un drum, înșirați în tot lungul lui.

Cum i-a văzut trecuți, a-ncălicat pe cal și a pornit-o în urma lor.

A fugit pe unde i s-a părut și... la culcarea oamenilor, era ajuns în satul lui, la Talpa.

Acolo în sat, toți erau hoți: popa, primarul, consilii. I-au liberat bilet și a vîndut calul cu opt poli tocmai în tîrg la Găești, la alți hoți d-ai lui.

Isprava asta o auzisem și noi și ne cam temeam de el, că de, vorba aia, hoțului nici să-i faci, nici să-ți facă!...

*

Într-o zi eram mulți pe cîmp; lumea ara la miriști.

Iacătă și Costea, cu o preocă de doisprezece cai, că o ia de-a dreptul peste arături, peste grîne...

— Măi Costea, mă? îi strig eu.

— Ce mă, ce? răspunse el dîrz.

— De ce vrei să bați arăturile, mă?

— Vezi să nu te bat pe tine, mă!

— Prindeți-l! zisei eu la ai mei.

Eram patru inși toți călări. Îl ocolirăm și cît era de hoț, îl prinserăm.

— Pune-l jos, Osmane! poruncii.

Nu putea Osman singur.

Atunci sărirăm toți, îl încurcarăm și-l așternurăm la pămînt.

Dă-i, dă-i! începui eu să strig la ai mei.

Osman începu să-i care la pumni și să-l muște cu dinții de da sîngele! Costea gemea dar nu răcnea deloc. Dă-i noi, sucește-l, învîrtește-l, trîntește-l! Cînd îl lăsarăm, apucă căciula cu dinții și trase de o sfîșie.

Încălică și plecă de parcă era beat, așa de se clătina pe cal. Îl bătusem bine și pe gustul nostru...

Tot satul se vesti că Osman era gata-gata să mănînce pe Costea.

Tremura acum lumea de noi.

Luna și jumătate se împlinea peste o săptămînă. Ne gîndeam c-am făcut o ispravă de să rămîie de fală.

*

La vreo patru zile, mă brodesc pe cîmp, aproape de pădurea dinspre Șerpești. Veneam încet, cînd auzii:

— Iartă-mă mînca-ți-aș... că nu sînt turc, sînt țigan!

— Stăi să te fac eu căpcăun! auzii alt glas.

— Frati-meu, nu-mi lua zilele, că să fiu al dracului, de nu fug acuși, uite, nici nu mai dai cu mîna de mine. Mă duc !... Iartă-mă !... nu-mi lua zilele !...

— Ei ași !... Închină-te mai bine, că am să te bat pînă-i muri, țigane !...

Înțelesei că e vorba de Osman al nostru.

Scosei revolverul și o rupsei de fugă acolo. Cînd colo, ce văzui ?... Osman, cu fața în sus, și călare pe el, ședea Costea, fără grijă sucind o țigare să se odihnească. Osman era legat de mîini și de picioare.

— Ce faci mă ! ? răcnii eu.

El odată sări în sus și trase cuțitul de la brîu.

— Te-a omorît, Osmane ?

— M-a omorît, logofete !...

— Stai hoțule, să nu miști ! răcnii eu.

— Ei ași !... Și plecă liniștit cu cuțitul în mînă.

— Stai că dau !

— Dă ! Și se ducea fără să se uite îndărăt.

— Te-mpușc, stai !...

— Ei ași !

— Să fiu al dracului de nu te-mpușc, stai !

— Ași !...

Și mergea parcă fără grijă. Mă gîndii, să-l împușc, cum mai scap eu de pușcărie...

— Dezleagă-mă ! că m-a omorît !... M-a găsit hoțu adormit, și cînd m-am trezit, eram legat... Uite cum m-a mușcat și el pe mine !... se văita Ilie. M-a bătut pînă a ostenit.

Cămașa lui Osman era plină de sînge mai pe de rînd : îl rupsese cu dinții, nu altceva.

— Stai ! strigai eu iar.

— Ași ! Trăsei un glonț în aer.

El se uită, se pipăi și plecă iar rînjind.

— Stai !... că acum dau bine !

— Dă !

— Trăsei altul, răcnind :

— Stai că te omor !

— Și omoară-mă, mă, omoară-mă, că și pe tine o să te frigă de viu tovarășii mei.

Mă gîndii, să-l împușc ! ? Ce-o să fie ? O să mă aresteze. Primarul era unchi-său. Dacă m-o bate și m-o omorî

și el pe mine, ori s-or răscula cu toții împotrivă-ne, că toți țineau la Costea ?...

— Stai, Costeo !

— Nu stau mă... Păstrează-ți gloanțele, că de-i rămîne fără ele, e rău ! îmi spuse el.

— Dezleagă-mă, dezleagă-mă, c-o fi cu hoții lui p-aci, și ne omoară p-amîndoi.

Lăsai pe Costea să se ducă și dezlegai pe Osman.

— Te-a bătut rău, Osmane ?

— Zi-mi Ilie, ca să fiu eu... dacă m-oi mai face turc vreodată !...

— Pistoalele unde sînt ?

— La el. Mi le-a luat !

Atunci mi se zbîrli părul.

— Sînt gole, că didesem în niște coțofeni, să vedem nemeresc... da hai să fugim, că de-o găsi el să le-ncarce, ne omoară p-amîndoi.

— Calul tău unde e ?

— Nu știu... L-o fi luat.

— Așaa... acum îl împușc !

Încălicai și plecai să-l caut pe unde o luase. Ieșii la margine, mă uitai să-l văd, deloc !...

Mă-ntorsei la Osman. Osman pornise spre Șerpești.

— Unde te duci, Osmane ?

— Zi-mi Ilie !... Mă duc acasă. N-am venit să-mi las oasele p-aici.

— Ai Ilie îndărăt...

— M-am dat dracului de o sută de ori că fug : așa m-a pus el, fug ! fug ! fug !

Am rămas pe gînduri și Ilie se ducea...

După ce s-a depărtat, am pornit-o și eu la sat.

Mă dusei la primărie și spusei că s-a furat calul lui Osman de către Costea.

— Și unde e Osman.

— A fugit.

— Păi atunci a fugit cu calul !

Dac-am văzut că nu sînt înțeles și cam luat în rîs, am plecat la București și-am spus boierului pățania lui Osman.

Boierul s-a dus și a vorbit nu știu cu cine, că atunci cînd m-am întors îndărăt, calul lui Osman era în grajd ;

îl adusese, iar Costea legat de zapciu și trimes la Giurgiu cu călărași.

De frică că mi-o pune capul, m-am mutat și eu îndărăt și s-a dus acolo logofătul ce era în locul meu.

— Să nu mai spui, mînca-ți-aș, se ruga Ilie, ce-am pățit eu cu turcia mea, că rîde satul de mine...

— Nu spui Ilie... Dar vorbă a fost, că am spus și au rîs toți.

Și astfel a pățit bașabuzucul nostru Osman, cu Costea, hoțul de cai din Talpa.

PĂȚANIA LUI ION NĂDRAG

Ion Nădrag fusese în toată viața lui om cinstit și muncitor. Avusese frică de dumnezeu și de oamenii cei buni, dar mai cu seamă de cei mai răi. Respectase și pe unii și pe alții, căutînd să trăiască în bună pace cu toți.

Cu toate astea, în vremea din urmă, o feștelise rău de tot. Făcuse o greșală, pe care oamenii i-o scoteau mereu în față ponos, zicîndu-i că a făcut greșala cu tot dinadinsu, din răutate, iar nicidecum că nu s-o fi priceput cum să facă mai bine.

Pentru greșala lui, căci o greșală era, Ion Nădrag zăcea bolnav și amărît, cu oasele zobite de bătaie și cu sufletul hulit de toți.

Lumea oamenilor e mai mult rea decît bună.

Răutatea stă în suflete întocmai ca niște gunoaie căzute la fund, într-un vas cu apă. Puțin-puțin să fie clătinat omul din părerile lui, că toată murdăria așezată la fund, se ridică, se amestică în clarul sufletului și avem a face cu un suflet turburat, ca și o apă turbure, sau cu un om înrăit, cu care nu te mai poți înțelege. Supărarea, pofta de a face pe altul să sufere este momentul cînd murdăria de la fund se amestică în clarul și curățenia sufletului. Toate astea, bietul Ion Nădrag nu le pricepea și era amărît, și pe el că greșise, dar și pe toți ceilalți, că după ce-l bătuseră, îl mai dăduseră și în judecată, hulindu-l pe toate căile.

*

Dar care fusese greșala cea mare a lui Ion Nădrag?...

O nimica toată: o nepricepere de cum să se poarte cu cinstiții lui vecini.

Copiii și nevasta lui se pomeniseră într-o zi cu el, că vine aproape pe brînci, văitîndu-se : „aoleo-aoleo... m-au slutit cu bătaia !“

— Cine Ioane, cine ?...

— Aoleu, unde nu e cap vai de spinare, vai de picioare, vai și de cap !

Ochii lui Ion Nădrag îi erau umflați ca cepele în cap. Plină fața de zgîrituri și de sînge. Capul numai cucuie din pricina fulgerăturilor de ciomag ; picioarele cotonogite ; iar hainele rupte, căciula pierdută, urechile roșii și aproape dezlipite de tîmple, iar părul smuls. Venise bătut în lege, adică fără lege, venise bătut strașnic !

Se strînseră împrejurul lui surorile și ginerii, fetele și băieții, cumnatele și cuscrii, iar el le-a spus atunci întocmai cum vă voi spune eu acum. L-am ascultat, sărmanul, l-am înțeles în nepriceperea lui și l-am iertat.

Uite cum povestea el pricina bătăii.

„Radu Comănac cu Marin Pitpălac sînt neamuri. Comănac vrea să ajungă primar, Pitpălac : ajutor.

Eu, păcatele mele, eu Ion Nădrag, nu vream să mă pui nici vătășel cel puțin, nu păcum-mi-te primar.

Și cu toate astea, eu primii bătaia cea mai înghisuită din toți.

Marin Tunsu, vărul meu bun, și cu Ghiță Ursu, tîlharul meu de vecin, ba că nu, ei să fie, unul primar și altul ajutor.

Ion Buligai, primarul de azi, vrea să-i tragă pe sfoară și pe o partidă și pe alta.

Eu, ca orice cetățean, am drept să dau un vot și atîta tot. Ei bine, de la votul ăsta mi se trage toată bătaia.

Știți și voi că Ghiță Ursu are o puzdină de copii și de frați, că e neam numeros cu care nu e bine să te iei în colț.

Marin Tunsu, e om bogat, știe multe, are prieteni și ragele... iar nu e bine să-i stai împotrivă.

Comănac, e om meșter, se pricepe în toate și ai nevoie de meșteșugul lui, din cînd în cînd.

Pitpălac, e mai sărac, dar e cumnatul lui Comănac și se ceartă ei pe ciolan, dar totuși sîngele apă nu se face... trebuie să nu te cerți nici cu Pitpălac !

Așa gîndeam eu, cînd a început fierberea de mai nainte de alegeri.

Votez, vai de mine, dau un vot ca orice cetățean, și cum îți spun, de aici s-a început : cu cine votez !...

A venit la mine Comănac, eram prieteni și neamuri de departe, pentru că o soră a mea ține pe un frate d-ai lui...

— Cuscre, zise el, sîntem rude, să-mi dai votul.

— Cuscre, zisei eu, un vot am... ți-l dau, dar... să nu te lauzi cu votul meu.

— De ce ?

— Fiindcă... înțelegi, sînt om sărac... Sînt văr cu Tunsu, vecin cu Ursu... Nu vreau să mă gîlcevesc cu ei.

— Mie să-mi dai votul.

— Ți-l dau, dar... pe sicret...

— Ei bine, fie și pe sicret, dar mie..

— Dumitale...

Și a plecat.

— Ce faci, vecine ?

A venit Ursu la mine.

— Bine, vecine.

— Vreau să mă pui primar !

— Pune-te, vecine.

Da în gîndul meu : «Ah ! că hoț mai ești, vecine ! Mi-ai cotropit o bucată de loc și nu mi-l mai dai, spui că-i al tău.»

— Nu zici : să-mi ajute d-zeu ?

— Ba zic, vecine, zic... să-ți ajute... Și în gînd ; «să n-ajungi primar»...

Vecinul meu Ursu e foarte ipocrit. Se-nchină mult... A furat chiar un butoi de untdelemn și a adus la biserică o oală plină, de a pus-o în candele !... Pe cellalt l-a vîndut și l-a mîncat.

— Ei, o să-mi dai votul ?

— O să ți-l dau.

— Ai interes de mine : vecin, get-beget, coada vacii.

— Ți-l dau.

— Mi-l dai ?

— Ți-l dau !

Da-n gînul meu : «Dracu ți l-o da, că te știu ce hoț ești. Nu poți să furi cît vrei ; nu-ți îngăduie dumnezeu să faci tot răul ce-l pui la cale.»

— Care va să zică : sînt sigur de d-ta.

— Sigur.

Am răspunsu-i în politica lui, că Ghiţă Ursu e politicos ca ursul la miere, ori ca Ghiţă dinaintea troacei cu lături.

— Dar ştii ce ? am adăugat eu, vreau pe sicret.

— De ce ?

— Fiindcă sînt rudă cu Marin Tunsu, cuscru cu Radu Comănac... Ăştia vor să fie iar primari... Nu voi să mă cert nici cu ei... Da să-i lucrăm cu ibrişin, pe dedesubt...

— Hî-hî ! rînji Ursu, te pricep... Ei bine, fie !...

Şi a plecat şi Ursu.

Iacătă Marin Tunsu, vărî-meu.

— Noroc, vere.

— Noroc, verişorule.

— Ai auzit, fără-ndoială, ce vreau să fac... Comănac mi-a cutropit un loc, ca şi ţie Pitpălac...

— Ca şi Ghiţă Ursu.

— Ei şi Ursu, dar nu e vorba de el... Vreau să mă pui primar, ca să-mi iau îndărăt locşorul.

— Pune-te, vere.

— Şi dacă-mi dai votul tău, sprijinul tău, eu ca primar îţi dau locul ce ţi l-a luat Pitpalac.

— Mi-l dai ?

— Ţi-l dau.

— Atunci, noroc !... Cu tine sînt ! Şi deterăm mîinile.

— Dar, îi spusei eu în şoapte, Ursu vrea şi el primar...

— Ursu e mare şi prost, pentru că să nu crezi că, dacă e cineva hoţ e şi deştept. Ursu e hoţ, e şiret, e lacom, e numeros, dar e prost ca o ciobotă de iuft rusesc. Eu sînt învoit cu el, de ce o să facem... Avem şi pe Ion Buligai de partea noastră... El, ca perceptorul comunei, ce-o zice e zis şi de vodă.

— Bine, vere, să ştii că fac.

Şi-am cinstit cu vărî-meu Tunsu un pahar de vin. Nu-l văzusem în casa mea sărăcăcioasă de ani de zile... Că de, omul care are rude sărace, nu se duce pe la ele, zice că-i fac ruşine.

Votul meu era acum hotărît : lui văru Marin Tunsu, chiar de stă în înţelegere cu potlogarul de Ursu.

Ei, dar tocmai de aci începe dandanaua. Ursu, şiret şi prost, cum e el făcut de maică-sa, a vrut să mă învrăjbească cu Pitpălac şi Comănac. Le-a spus : Ion Nădrag e al meu... Cu mine votează... Îi dau locul ce-l ţineţi voi !...

— Aşa ?

— Aşa !

Şi iacă Comănac, şi iacă Pitpălac : «cu cine ţiu ?»

— Cu dv... sîntem vecini, am făgăduit.

— Dar şi Ursu ţi-e vecin, şi i-ai făgăduit şi lui...

Ca să-l înşel... Eu cu Ursu, cu hoţul ăla, care mi-a furat locul cu japca ?

Dar îmi muşcai buza... Pitpălac îmi luase şi el alt loc şi putea crede că pildui înspre el.

— Cu dv. votez.

— Vrem pe faţă.

— Asta nu !... Ursu e mare, are neamuri multe, mă bate chiar în casa mea... Gîndiţi-vă, la cît e el de mare şi la cît sînt eu de mic...

— Eşti şiret...

— Şiretenia este arma celor mici şi slabi !

Rîseră şi mă lăsară în pace, dar îmi spuseră : să nu ne trădezi, că-ţi rupem urechile !

Asta era ameninţare pe care, ca mai mic, o-nghiţii tăcînd.

*

Alegerea se apropia. Ursu iar mă-ntrebă :

— Vecine, ai de gînd cu noi ?...

— Cu voi, cu voi...

— Ori ai de gînd să nu ne mai descurci mîinele din păru-ţi ?...

— Ba nu, vecine, zău nu !

Şi-n gîndul meu, «la uite mă, tîlharul, nu i-ar mai ajuta d-zeu să mai fure !»

— Ei, bine, bine, vedem noi.

Şi a rămas să vedem. Din toţi, vărul Marin Tunsu, mai bun : nu mă ameninţa deloc. Credea în cinstea mea, în cuvîntul dat şi nu l-aş fi înşelat pentru nimic în lume.

Zic : dau lui văru-meu, ce zor am de Ursu !... Şi am rămas hotărît să votez pe Tunsu şi să-l sprijin din toate puterile, întîi pe sicret, cît s-o putea, şi apoi pe faţă — ce-o fi o fi !

*

A venit vremea alegerii.

Au început alegătorii să se strîngă, în cete, pe partizani. Eu rămăsesem nehotărît. Pitpălac în dos, Ursu în faţă. Cum să mă port cu amîndoi ?...

Au început ei să se ia la ceartă la formarea listelor... Ştii că trebuie 18—19 alegători să propuie lista de aleşi către birou.

Aci fusei încolţit, cu cine ţiu ?

Făcui eu semne unuia, că ţiu cu el ; celuilat : că lui îi dau votul ; dar îmi văzură toţi semnele, se îndoiră toţi de cuvîntul meu şi Ursu îmi înfipse mîna în guler. Nu e vorba, văru Tunsu îi făcuse semn să mă zguduie, ca să ştie şi el cu cine ţiu, pentru cine mă declar.

— Ia ascultă mă, strigă Ursu, cu cine ţii, ori te umflu ?...

— Vecine, eu nu ţi-am spus ?... cu... d-ta !

— Minţi...

— Zău, uite.

Pitpălac strigă :

— Nădrag, ce-ai vorbit cu Comănac ?...

— Fraţilor... lăsaţi-mă în pace !...

— Ce pace, mă ! strigă Ursu... azi nu e pace... azi e cu cine ţii ?...

Şi mă strînse de guler de-mi luă sufletul. Comănac era departe, se certa cu Tunsu. Pitpălac se zgîlţîia cu văru Macaron, iar eu singur în ghearele Ursului !

— Frati-meu, cu tine ţiu.

— Iscăleşte ici şi haide.

De frică iscălii... Dar cînd să plec, văru Tunsu, văru Macaron, Ion Buligai se băteau straşnic cu Comănac şi Pitpălac.

— Haide ! că te ia dracul ! dă şi tu ! răcni Ursu la mine, şi mă amestecai şi eu în trînteală.

Acuşi eu pentru ce, cînd nu vream să mă pui deloc primar ? Nenorocul meu de a nu sta cu oasele nerupte !

Se întoarse vericule, cuscru Comănac şi-mi dete una în nas, de mă dusei de-a berbeleaca cît colo. Veni Pitpălac şi trage-mi !

Săriră vecinii lor şi cară-mi în spinare şi peste ochi.

Luară pe Ursu la trînteală şi dă-i şi lui.

Îl zăpăciră.

Ursu o rupse la fugă. Neamurile lui, vecini de la care furase pămînt, săriră la el şi dă-i, bate-l şi închide-l !... Scăpase de Comănac şi de Pitpălac, cum scăpase, dar acum încăpuse mai straşnic în mîinile alor lui.

Feciorii lui, puişori de răpitori, se năpustiră şi la mine... Şi dă-mi iar pe spinare şi-n cap !

Comănac şi Pitpălac trage-mi !

Cei ce ţineau cu el, trage-mi iar !

Feciorii şi rudele lui Ursu, trage-mi tot mie !

— Mă ! răcnii eu cît putui, da aţi făcut clacă în capul meu ! ?... Toţi mă bateţi mă, toţi ?... Da ce sînt eu, toba voastră ?

Comănac a zîmbit şi m-a lăsat, şi atunci am mai putut să repez şi eu cîţiva ghionţi în burta neamurilor lui Ursu...

Şi de aci s-a mai potolit nevoia, dar am rămas să bolesc, să zac ca vitele rupte, tocmai eu, care n-aveam nici gîndul să mă pui primar !...“

Aşa povestise Ion Nădrag bătaia lui, aşa se întîmplase; dar lumea rea îl judecă în altfel. Spunea că a fost hrăpăreţ, că a vrut să-şi negustorească votul, că trebuie, după celelalte toate, să-l mai şi închidă, să-l mai şi dezbrace.

Ofta Ion Nădrag ; spunea cu glas de foc suferinţele lui, dar pe cine îl mişcau astea toate ? Era învinuit de înşelăciune, cu toate că el voise să ţie cu neamul lui, să-i dea un vot şi atîta tot, dar pe ascuns, ca să nu-şi atragă duşmănia vecinilor. Asta fusese vina lui, aşa o feştelise el în lume şi pentru asta nu-l lăsa nimeni în pace.

Sărmanul Ion Nădrag, om bun a fost, om iubitor de pace a fost, dar tocmai el a mîncat bătaie mai straşnică...

Şi gîndiţi-vă : el nu voia cîtuşi de puţin să fie ales primar !

Aşa e în lume : capra face istoria şi oaia pate ruşinea !...

CARTEA LA 1848

„Acum 60—70 de ani altfel învățau copiii carte, începu tata bătrînul să povestească.

Cartea d-atunci era aproape nimic pe lîngă cea de acuși. Cine știa să citească Ceaslovul, Bucoavna și Psaltirea, era învățat și bun de făcut popă !...

Cînd s-a făcut școală în satul nostru, se strînseseră rumânii de prin șapte-opt sate și cei mai chiaburi își aduceau băieții la școală legați cu frînghia ; pentru că p-atunci, bătaia fiind socotită ruptă din rai, la școală bătea dascălul ca la cazarmă.

Mi-aduc aminte, cum într-o zi m-am pomenit cu bietu tata — dumnezeu să-i ierte — că-mi spune : «Sotire, să mergi mîine la școală».

Tata era logofăt și cum eram eu băiatul cel mai mare, vrea să facă și din mine, dacă nu popă, cel puțin logofăt. Aveam glas și, spui drept, cînd începeam să cînt, rămîneau toți s-asculte. Glasul meu îl hotărîse pesemne să facă din mine popă.

M-a dus la școală.

Acolo, spune dascălului că «ori să scoață din mine om, ori să-i aducă pielea mea pusă pă ciomag — că proști la casa lui nu-i trebuie».

Cînd am auzit așa, am intrat la gînduri.

Dascăl, sau profes d-ăștia, cum îi ziceți voi acuși, era unul Năstase, ce s-a făcut mai apoi popă.

Ăsta era un om rău, se ținea morțiș după fetele lui popa Dragomir, și cînd venea să ne-ntrebe de lecții, ni se zbîrlea părul, pentru că înfuriat, ne bătea de spaimă.

Pe băieții din școală — școală făcută într-o odaie a casei împărătești — îi cunoșteam aproape pe toți. Erau toți băieți de la 16 ani pînă pe la 23 de ani.

Ne-a fost mult pînă ne-am dedat cu dascălul și d-aci ține-te nebunii !

Între școlari era Barbu Palangă, care d-atunci se ținea numai de păcăleli ; Dincă, ăl care se lupta toată ziua cu Taulete ; Ghiță, care trecea cu piatra aproape de două ori mai sus peste turla bisericii ; Naie, care sărea într-un picior aproape cît era de înalt, și Nistor din deal, de care nu se lipea cartea, cum nu se lipește apa de untură.

Mai erau ei și alții, dar erau mai smiriți și mai cruzi ; ceștilalți erau toți niște herghidani, nalți, spătoși și gata pe trîntă și pe bătaie de ți se făcea frică.

Slovele nu erau *a, be, ce...* erau alte mofturi : *azi, buche, vede, glagore, dobro, zalo, zimne, on pocoi, rîță...* în sfîrșit niște alea, date focului de ținut minte și scrise pe niște tăblițe bătute sus pe pereți, unde băieții le ajungeau cu niște nuiele făcute înadins.

De scris scriam pe niște tăblițe de lemn mînjite cu ceară : le zicea panachizi — scriam cu cîte un cui sau cu cîte un băț.

Toată ziulica steteau băieții cu ochii sticliți în sus la tăblițele cu slovele.

Dimineața dascălul ni le numea pe fiecare de cîte două-trei ori și apoi noi trebuia să le ținem minte și să le cunoaștem, cînd ne-o-ntreba el să i le spunem. Toți, mai de bine, mai de rău, țineam minte pe unele din ele, dar Nistor nu ținea nici una.

Dincă fugise de cîteva ori din școală cînd îi venise rîndul să le zică. Era însă curajos și ne spunea : «Mă, cînd mi-o veni mie, și pe dascăl îl trîntesc... și tot fug» — dar asta n-a făcut-o el și a făcut-o Nistor.

— Dincă ! zicea dascălul.

— Porunca ! răcnea Dincă din fundul școalei.

— Știi lecția ?

— Ca pă apă !...

— Treci d-o spune...

— Trec îndată...

Și venea înfipt, dar dascălul se așeza la ușă cu o tufă în mînă, ca să nu o mai tulească pe ușă în pădure, cum făcuse de cîteva ori.

Odată, cînd a văzut pe dascăl că îl scurtează din urmă gata să-l prinză, a început să strige : „fugiți, fraților, că vă omoară și pă voi !“ și toți au rupt-o la fugă în toate părțile, de a rămas în școală numai Taulete. Așa că dascălul îi învățase năravul și sta cu tufa la ușă, gata să croiască cu ea pe oricare s-ar fi apropiat mai mult de el.

— Zi Dincă.

— Zic jupîne.

— Aide zi.

— Zic dascăle...

— Păi zi...

— Păi zic acuși... și tăcea cu bățu pe slovă și cu ochii cînd la ușă, cînd la dascăl, cînd la slovă.

— Ce slovă e aia după tăblița din cap ?

— Aia ?

— E.

— E slova după tăblița din cap !...

— Și cum o cheamă ?

— Zău, jupîne, de n-am uitat-o !... Da stăi nițel, că pînă adineaori o știam bine.

— Nistor !

— Porunca ! răspundea și Nistor.

— Tu o cunoști ?

— Ha-ha !...

— Spune-o.

— E tot slova a de azi-dimineață, răspundea și Nistor.

— Bine, tot aia e, dar cum o cheamă ? întreba dascălul.

Nistor tăcea.

— Dincă !

— Porunca !

— Ți-ai adus aminte ?

— Da... e a de azi-dimineață.

— E *azi*, mă, e *azi* ! răcnea dascălul.

— Azi, jupîne, azi — răcnea și Dincă.

— Îi zice : *azi* !

— Da, azi, îi zice azi !

— Dar ailantă ?

— Mîine !

— Nu mîine, vaca domnului !... Spune tu Nistor... Nistor :

— Poimîine !

— Ah, vițelul Domnului !... E *buche* măăă !... *buche !*

— Buche ! repetau toți.

— Dar asta ?

— Aia ?

— E.

— Buche !...

— Asta fuse *buche,* tu n-o vezi că nu seamănă cu asta ?... Ei, care o știți ?

— *Vede* ! răspundea Taulete.

— Bravo Ioniță... Taci tu ; lasă să spuie boii Domnului.

— Dar asta ? și cu ochii la Nistor.

— Asta ?

— E.

— Astaaaa...

— Ei aia ?...

— Gligore, spunea Dincă.

— *Glagore,* boul Domnului, nu gligore.

— Glagore...

— Mă, dă ce n-aveți glagore în cap !... Of !... Dar asta ?

— Dobra.

— Nu dobra, *dobro* ! Boii Domnului.

— Dar asta ?

— Aia ?...

Și nu mai era chip să mergem mai departe. Atunci dascălul începea bătaia :

— Ghiță, ia pe Dincă-n cîrcă !...

Ghiță lua pe Dincă de păr și-l azvîrlea la spinare.

Dincă înfigea însă dinții în umerii lui Ghiță și să fi auzit d-aci nainte răcnete și pe unul și pe altul, că Ghiță trăgea cît putea de părul lui Dincă și Dincă mușca prin cojoc, prin mintean, umerii lui Ghiță.

Începea și dascălul cu nuiaua și da, pînă cînd Dincă uita să mai strîngă cu dinții pe Ghiță și atunci începea Ghiță : «Dă-i dascăle, dă-i... lumînarea mă-si !... că m-a topit cu dinții !»

După ce-l zbiera pe Dincă pînă rupea o nuia, ca să-i mulțumească, îi poruncea :

— Acuși ia și tu Dincă pe Nistor în cîrcă !

— Frati-meu, frati-meu ! zicea Dincă bucurat, și se repezea să ia pe Nistor, îl azvîrlea la spinare și pățea și el ce pățise și Ghiță : căci îl mușca și Nistor de pe unde nemerea.

Pe Nistor îl bătea mai rău, pînă cînd odată s-a speriat Nistor, a făcut un meșteșug de a trîntit jos pe Dincă, și cînd s-a repezit ca un turbat peste dascăl, l-a trîntit și pă el jos și a tulit-o la pădure.

D-atunci trei săptămîni n-a mai știut nimeni de știrea lui Nistor.

Păcăliciul de Barbu făcuse însă un cîntec, pe care noi îl ziceam cu toții și cu tonuri tărăgănate de școlari :

Azi-buche, vede *pe gligooore...*
Dobra este *zalog* ziiiiimni,
Iar *juvete* făr de *lude.*
Cu *mislete* nași-său,
Face *on pocoi* în *rîță !*
Numai *șteà* i-a-o geà,
C-apoi vai de ipingeà !

Gea pe țigănește înseamnă *păzește.*

La trei săptămîni, ne-am pomenit cu Nistor, că-l aducea tat-său legat cu o frînghie și cu un clopot, atîrnat de gît. Noi : Hă-hă-hăăăă !...

«Acuși Nistor e cu adevărat vițelul Domnului !...» ne-a spus dascălul. Și d-atunci așa i-a rămas porecla pînă a murit.

Cînd simțeam pe dascăl supărat, începea cîte unul să spuie :

Numai stà, ia-o geà,
C-apoi vai de ipingeà !...

Și o tuleam mai dinainte.

Pînă primăvara am fugit toți de a rămas școala goală, fugisem din pricina bătăilor.

Atunci boierul a făcut popă pe dascălul Năstase și ne-a spus că la anul o să ne-aducă dascăl pe dascălul Toma, fost în tinerețea lui grămăticul lui vodă Caragea.

Și s-a ținut de cuvînt, căci a adus pe dascălul Toma. Greculețul era mărunțel, blînd și ne spunea binișor. Cînd grișeam, el ne spunea : «Nu așa mi leică — vrea să zică neică dar nemerea leică — așa este vede... șamana cu vita al nostru». Grecu ne-a-nvățat carte, pînă cînd băieții au prins curaj de îl ciupeau de turu pantalonilor, de zicea grecul : «Ma magari !... Nu fiți magarile, că șade rușini !...»

Așa a fost primul meu an de școală.

Acuși du-te la treabă băiete, că altădată o să-ți mai spui eu din isprăvile noastre de școlari...“

CIOARA BUNICULUI

Ca de obicei, mă dusei într-o zi pe la bunicu : popa Nica. Mi se făcuse dor de vorba lui blîndă și plină de sfaturi, înțelepte.

Mă dusesem pe jos și drumul lung, mă ostenise strașnic. O altă treabă aș mai fi avut și prin Uliești ; dar bunicul, după obiceiul lui, spunea mereu, și eu trebuia să ascult. Soarele însă își vedea de drum : ajunsese la nimez. După ce-mi spuse bunicul și din ce a fost făcută crucea Mîntuitorului, păzii cînd își trase resufletul și îi tăiai vorba :

— Bunicule, un cuvînt...

— Cîntă-l !

— Am nițică treabă prin Uliești... Dă-mi pe Cioara, că m-aș duce pe jos, dar sînt tare ostenit...

— Ți-e degrab ?

— Da, mi-e degrab.

— Atunci șterge-o pe jos !

Ce-nseamnă asta ? mă gîndii eu. Începui să-l rog binișior, să nu-l supăr...

— Sînt așa de ostenit, bunicule !... Și apoi eu sînt milos, nu am s-o bat pe drum...

Bunicul își dete pletele albe ale părului pe spate, se uită la mine lung, zîmbi și îmi spuse :

— Bine băiete, ia-o.

Bucurat că vru să mi-o dea, ieșii pe fuga la coșar, unde locuia Cioara, cu ovăz și fîn denainte și fluierînd binișor, o înșelai, o mîngîiai și cu frîul pus în capu-i, o scosei afară la prispă, unde bunicul ieșise să mă vadă plecînd.

— Trîntește bunicule ?

— Nu.

— Se sperie de ceva ?

— Nu.

— Se poticnește ?

— Nu mă, n-auzi ?!...

— Mușcă, cumva ?

— Ei aşi, să muște...

— Azvîrle cu picioarele ?

— Nu mă, n-auzi, n-are nici un cusur. Și iar zîmbi șiret. Eu mă uitai ciudat de tot, mi se părea că iapa bunicului avea vreun cusur, dar bunicul mi-l ascundea. În sfîrșit, strecurai o nuia de dud, cam groscioară, pe partea de dincolo de sub șea și între pătura șelei, să o întrebuințez la nevoie !

— La revedere bunicule și-ți mulțumesc !...

— Să vii sănătos.

Încălicai și, ca să nu zică bunicul că sînt om rău, o atinsei ușor cu călcîiu și zisei mîngîios :

— Haida Cioroicuța !...

Cioara plecă cu mine la pas.

Bunicul rămase pe prispă uitîndu-se după mine și zîmbind.

Ieșii în șosea încet de tot, căci așa mergea Cioara și eu nu vream să încep a o iuți de acolea, din ochii bunicului. Depărtîndu-mă ca o bătaie de pușcă, mă uitai îndărăt să văz dacă mai stă bunicul pe prispă, or a intrat în casă. Intrase.

— Hiii Cioara ! și-i arsei o nuia.

Cioara odată tresări, se opri în loc și întoarse capul să se uite în urmă, parcă vrînd să mă întrebe, că ce înseamnă asta.

— Hiii ! Hiii ! și-i mai dădui una. Cioara iar tresări și acum pricepînd că eu sînt cel care o loveam, făcu jumătate la stînga, să se întoarcă acasă !

— Hiii !... Hiii !... N-auzi ?! Și o-nvîrtii din frîu încotro voiam să merg ; dar ea se-ntoarse cu capul tocmai dincotro veneam ! Eu o sucii îndărăt, ea se suci și mai mult, dînd din cap și flușturînd din coadă.

Dacă văzui, o oprii pe loc. Stătu, dar bătea din picior, de parcă zicea : nu vreau. O ținui nițel, o întorsei iar încotro vream să merg și, binișor :

— Hii Cioara !

Cioara moțăi din cap, fluștură din coadă și căută iar să se întoarcă îndărăt.

— A-ha, care va să zică, ești deșteaptă, ești șireată... Păi stăi neică, să te satur eu de șiritlicuri ! Și unde începui s-o strîng în frîu și s-o lovesc cu călcîiele și cu nuiaua, să meargă. Ea începu să sară, să se învîrtească cu mine pe loc, eu iar s-o lovesc și să-i strig, pînă cînd mă pomenii odată : vrasc în șanțul șoselei ! Căzuse amețită d-atîta învîrteală !

Mă sculai repede de jos, mă pipăii, mișcai din piciorul care căzuse jumătate sub ea și văzînd că nu mă doare nimic, începui, vorba țiganului, să fluier a pagubă !

Ce era de făcut ?

Să mă duc înainte ori să mă întorc îndărăt ? Mă gîndii că bunicul ar fi făcut haz mare de voinicia mea, și asta nu-mi venea la socoteală.

Ieșii cu ea iar în mijlocul șoselei, încălicai și :

— Stăi tu ! Ori tu iapă, ori eu călăreț ! Haida !

*

Cioara avea însă ambiție, că nu degeaba era ea iapă popească, iapă cucoană, în rîndul celorlalte iepe !

Bătu din picior și nu vru decît să se întoarcă cu botul spre casă.

Pusei gînd s-o smintesc cu bătaia. Mă uitai iar de bunicu, să nu fie cumva la ferestre. Descălicai și începui să trag de ea încotro vream să mă duc. Întîi nu vru, sărea în sus, și cu așa putere, de uneori rămîneam atîrnat de zabale-i, de nu mai dam nici cu picioarele de pămînt !... Pe urmă se învoi, și mă urmă încet și moțăind din cap.

Mersei așa ca vreo două sute de pași și îmi făcui socoteala că, bunicu fiind așa de bătrîn — 98 de ani — și nu mai citea decît cu ochelarii și mai mult din cei rămăsese în cap, fiindcă literile nu le mai vedea, n-o să poată să mă vază, dacă oi începe să cumințesc pe Cioara.

Încălicai iar.

— Haida Cioară.

Plecă cu mine, dar tot la pas.

— Hii mai iute !

Rămase tot în pasul ei obișnuit. Eu fierbeam de necaz.

— Hiii ! și-i dădui cu nuiaua, de o rupsei din jumătate. Însă ea se ridică în două picioare și pe sus ca o maimuță, se răsuci în loc și căzu cu picioarele de înainte tocmai unde fusese cu coada.

— Măi, afurisită iapă ! Îmi veni să rîz de manevra asta ce n-am văzut-o nici la circ. O oprii iar pe loc.

Îmi făcui socoteala că ar putea să cadă iar jos și poate, căzînd pe mine, mă turtește dedesubt și mă satură de călărit.

Începui s-o mîngîi cu mîna pe coamă și să-i vorbesc :

— Hai Ciorica, mititica...
De nu știi ce-nseamnă frica,
O să-nveți, nu e nimica !...

Un flăcăiandru venea din urmă. Îmi veni un gînd :

— Măi vere !

— Ce ?

— Cunoști iapa ?

— Parc-ar fi a popii...

— A lui este... Uite ce, nu vrea să meargă iute... O bat : se-nvîrtește cu mine, amețește și cade să mă și omoare... Azvîrle cu a căciulă între picioarele ei. Poate se sperie și o rupe mai la fugă, că iapa asta, cred că n-a fugit de cînd este.

— Dacă-i cădea ?

— Într-un noroc... Ce-o fi o fi... Trebuie să-i scot pas și s-o învăț să știe de frică.

— Ține-te !

Zvîrrr... Țîșt ! Și Cioara o rupse la fugă, de mă mirai și eu că a știut așa ceva ; dar mai apoi, după ce se depărtă un petec, întoarse capul și uitîndu-se îndărăt, să vază ce-a fost, se domoli iar la pas, înțelegînd că n-a fost primejdie și că și d-o fi fost, a trecut ! Flăcăiandrul, rămas în urmă, rîdea să se prăpădească.

Ce să aibă ?... mă gîndii eu. O fi șeaua pusă rău...

Descălicai, o deschingai, dibuii pătura să nu facă vreo cută, să nu fie vreun glod prin îndoiturile ei ; luai seama șelei, să nu aibă vreun cuișor, ceva, nu găsii nimic rău.

O înșelai iar, încălicai și plecai, tot la pas, că numai așa vrea să meargă, gîndindu-mă cînd o să mai ajung eu în Uliești !

O femeie ieși dintr-o curte cu donițele la apă.

Na ! iacătă și secul ! Ce-oi mai păți cu Cioara ! Cioara văzînd femeia, iuți pașii și apoi merse iar încet, cînd se simți lîngă ea.

— Bună ziua, îmi zise femeia.

— Bună ziua, îi răspunsei eu supărat, și de ișitul ei cu sec.

— E iapa popii ?

— A lui, da.

— Acas e părințelu ?

— Acasă.

— Mă duc s-aduc apă unei lăuze...

— Treaba dumitale... Hii Cioara !

Cioara însă rămase tot neînțelegătoare, adică tot la pas.

— O să viu la părințelu...

— Du-te...

— Unde te duci ?

— Hii Cioara !...

— Te duci departe ?...

— Mă duc, lele.

Femeia începu să scoată apă și să mă tot întrebe de vorbă. Mie însă, care mi-era degrab, numai de vorbă nu-mi ardea.

— Mi se pare că ești nepoțelu ?...

— El... Hii Cioara !

Cioara : moț din cap și rămase tot pe loc, lîngă femeie.

— Nu vrea să plece ?

— Nu. Hiii !

— I-o fi sete...

— Ași !... Hi Cioara !

Cioara rămase tot pe loc ; simțea mare plăcere să mă audă vorbind cu femeia.

— Dă-i apă...

— Ași... Hiiii... Cioara !

Femeia scoase o altă găleată de apă și lăsă lanțul găleței lung și se apropie de Cioara s-o adape. Eu reușii s-o mai fac să meargă nițel înainte și femeia îi puse sub bot găleata cu apă.

Ea gustă, moțăi din cap, tocmai ca o cucoană ce face fasoane că nu-s bune prăjiturile și se scutură zdravăn.

Femeia plecă cu donița de la puț. Atunci mă pomenii că pleacă și Cioara, dar tot încet și în pasul ei obișnuit.

— Ce sfînt popă ? !...

— Sfînt.

— De cînd a venit în satul nostru tutulor ne merge bine.

— Îmi pare bine.

— Unde te duci ?

— Încoaci...

Femeia pricepu că n-am chef de vorbă și tăcu. Ajunse la poartă și intră. Cioara se uită lung după ea și merse înainte.

Ei, dar mersul ei, așa de încet, nu-mi convenea deloc ; abia aș fi ajuns pînă seara în Uliești, că de întors, n-ar mai fi fost chip.

Frămîntîndu-mă eu în gînduri ce să născocesc ca să scot pas Cioarei, mă pomenii ajuns în dreptul caselor boierești. Tocmai atunci scoase d-zeu cucoanele la plimbare. Se înmuiase zăduful, venea seara cu stolurile de rîndunele și cu roiurile de țînțari după malurile și valea întinsă a Neajlovului. Cioara, văzînd cucoanele ceva mai înaintea ei, iuți pașii, ajunse în dreptul cucoanelor, se alătură și mai bine și rămase la pas cu ele.

— Sărut mîna ! zisei eu, văzînd cucoanele uitîndu-se întrebătoare la mine.

— Bună ziua. Ce vrei ?

— Eu, nimic !... Hii Cioara ! și-i didei un călcii ușor. Cioara însă nu înțelese decît anapoda gîndul meu, că în loc să meargă ceva mai repede, ea se apropie și mai bine de cucoane. Cucoanele văzînd că soarele arunca umbra mea și a Cioarei în umbra lor, se uitară la mine și mai întrebătoare. Eu mă simții cu obrajii înfierbîntați și...

— Hii Cioara ! Hi, n-auzi !

Dar vorbe d-astea, îndemnuri așa nemaipomenite, o lăsară nepăsătoare, și pășea încet, parcă asculta cu mare băgare de seamă vorba franțuzească a cucoanelor.

— Domnule, pentru ce te ții după noi ? se cam răsti una din cucoane.

— Nu mă țiu deloc, cuconițelor, dar iapa...

— Hait, hait... nu întinde vorba... Ia-o la picior !

— Hiii... Hiii... Cioara !

Vorbă să fie. Cioara tot așa de potolită, tot așa moțăind din cap la fiece pas, de părea că urcă tot dealuri, n-avea nici gînd să meargă mai repede.

— Domnule, nu-nțelegi ?

— Înțeleg cuconițelor, dar, uite, nu vrea Cioara... Hiii !...

— Ce-nseamnă domule asta ? Asta e obrăznicie...

— Cuconițelor !... Hiiii ! Hiiii ! și începui s-o ating ușor cu călcîiele ; dar zadarnic.

— Obraznicule !... Măgarule !... Nu-nțelegi să pleci nainte ; ce-nseamnă purtarea asta ?... Răule crescut !

Vorbele astea mă supărară strașnic. Destul eram eu amărît de purtarea Cioarei, mai veneau acum și cucoanele să-și bată joc de mine. Repede, fără să mă gîndesc la ce o să se întîmple, începui :

— Fira-i !... Găsite-ar !... și tăbării să dau cu nuiaua cît puteam, de-o rupsei iar de la jumătatea rămasă.

Odată mă pomenii însă ca într-un vîrtej, auzii chiote de „îu, auliu ! săriți !“ și cînd băgai de seamă, Cioara se-nvîrtea ca o sfîrlează, trîntise o cucoană în șanțul șoselei, iar celelalte fugeau, de nu le-aș fi prins nici cu un cal de ceilalți. Cînd se domoli chiotul, se domoli și Cioara din învîrtit, chipurile nu căzu cu mine, și asta nu știu, fu noroc, ori nenoroc, dar mă pomenii cu un argat boieresc, că ieșea din curte în fugă, cu capul gol și întrebînd de mama focului „ce este, ce este ?“

Hait !... îmi tăbăcește ăla pielea, gîndii eu și țineam de frîu de amîndouă părțile, ca să nu se poată învîrti cu mine și-i dam călcîie, ca tot și oricum să-i scot pas, să nu mă prinză nevoia ce venea din curte.

— Ce e, ce e ?

— Uite Ioane, măgaru ăla... să ne omoare cu iapa pe toate.

— Cuconițelor, începui eu mai din vreme, pînă n-o apuca Ion să dea, iapa e vinovată, nu eu... că nu merge !... Zău !... Hiii... Uite ! Nu da, nene !... Auleu !... Dar zadarnic : Ion nu mai stătu de vorbă, mă prinse și cînd dădu cu o prăjină, ce parcă naiba i-o scoase în cale, mă stîrci pe spinarea Cioarei.

— Aoleu... Nene mă !... Iartă-mă !...

Nea Ion, că d-aia l-o fi botezat nași-său Ion, nu vrea nici el să știe, că-mi mai altoi una, de umblai să cad dincolo.

— Iapa, nene !... iapa !...

Îi altoi și ei una, de mă pomenii cu Cioara iar pusă la fugă.

Fuga asta a ei fu cu noroc, că mă depărtă de nea Ion și de prăjina lui.

Fugi ea iar un petic și văzînd că nea Ion a rămas și nu mai se simte viind, se mai uită în urmă și apoi domoli pasul, de parcă nimic nu se-ntîmplase.

Ei, asta era prea, prea.

Ajunsesem abia în capul satului.

Crezînd că sînt singur, începui și eu să-mi vărs usturimea de pe spinare în ocări și în înjurături :

„Cioara dracului !... Cioară împelițată !...“ Cînd numai ce auzii :

— Da bine mă băiete, de ce mă faci cioară ?...

Mă uitai și văzui sculindu-se, de sub umbra unui salcîm, o țigancă cu o traistă mare și cu un țigan voinic.

— Ei asta e, zisei eu, ce am cu voi ?

— Păi ce ai mă cu noi, de ne cioräiești ?... Și începu țiganca să mă ocărască.

— Făi lele, da-nțelege... Așa îmi cheamă iapa. Că uite-o, e neagră...

— Ce iapă mă, ce iapă... pacatosule, că te mudără acuși de vezi stele roșii.

— Aoleu Cioară !... Hait !... Lele, nene... fi-i-ar numele de rîs !... Zău !... Na... E lesne să... uite-o... nu merge !...

Țiganul se uită și mai crunt, țiganca îi da înainte cu ocările, iar Cioara domol și moțăind din cap, scobori singură potecuța din capul satului, ce ducea la Obislav, sau la Uliești, la moara lui Martac.

Ţiganul înţelese ori nu înţelese, că rămase pe loc, scăpînd de ăsta destul de ieftin...

— Ce mai fu şi asta Doamne? mă tot întrebam eu. Gîndeam însă că întîmplările pe dos s-au isprăvit şi că, pînă la Glieşti, n-o să mai paţ nimic.

*

Scoborîi în valea plină de anini, prin care şerpuieşte Neajlovul.

Acolo era iarbă verde, şi umbră din destul.

Telencile oilor se auzeau spre Ulieşti, iar alte telenci mai mari, sub sat, la poalele dealului, ale vitelor mari boiereşti.

Îndreptasem potecuţa ce ducea la moara lui Martac. P-aci, îmi plăcea şi d-ar fi fost Cioara iapă chiar vrenică, aci tot aş fi domolit-o la pas.

Auzii în laturea mea dinspre dreapta.

— Sto breazu!... Sto!

Mă uitai, căci strigătul acesta ştiam că se zice pentru vrun bivol. Văzui un bivol mare cu un butuc de picior şi breaz în frunte.

— Sto!... Stoi!... Măi băiete! începu văcaru să mă strige.

— Nu merge iapa, răspunsei eu, dînd călcîie Cioarei, că poate o fi dobîndit obiceiul, după atîtea întîmplări, să meargă mai repede.

— Sto!... Sto... Măi băiete, fugi, că uite bivolul te-mpunge!...

Bivolul mugi de două ori şi porni cu capul sus spre mine.

— Hiii... Hiiiii... Hiiii! Şi-ncepui s-o-nţep cu cotorul ciompeiului de nuia şi s-o bat, dar ea începu iar să se învîrtească pe loc, cum luase obiceiul.

Bivolul o rupse de fugă spre mine, pe cît îi îngăduia butucul, cu capul în jos şi cu coada zbîrlicată în sus.

Cînd văzui aşa, nici nu ştiu cînd sării jos din spinarea Cioarei, şi o rupsei la fugă spre un stuf de anini, în care unul era ceva mai groscior ca mîna.

— Sto!... Sto!... Fugi mă, fugi! Auzii văcarul, ce-l zării şi pe el, viind cît putea, cu ciomagul ridicat în sus.

Ajunsei la stuf, dar şi bivolul ajunsese lîngă Cioara.

Fu ciudată de tot întîlnirea Cioarei cu bivolul...

Se uită la ea, nu-i făcu nimic, dar... o-ndreptă la mine.

Mă repezii şi eu sus în anin. Veni şi bivolul numaidecît, se vîrî în stuf cu toată puterea, îl resfiră în toate părţile şi puse ochii sus pe mine. Tîlharul de bivol, că altfel nu ştiu cum să-l numesc, pricepînd că aninul e subţire, începu să împingă cu capul în el, de îl îndoia gata-gata să-l rupă.

— Nene măăă... Nene săi! începui eu să strig la văcar. Rupe bivolul aninul cu mine — sări mai repede!...

Ajunse şi văcarul lîngă stuf, înţepă bivolul cu boldul din capul ciomagului şi-l puse pe goană. Eu tremuram sus şi mă trecuseră o mie de năduşeli de frică.

— Da bine, mă băiete, începu văcarul, dracu te-a adus p-aci? Dacă te prindea bivolu şi te omora, ai?...

— De...

— Cum de, dam eu de belea, ai?

— Ştiu eu.

— Al cui eşti?

— Sînt nepotu popii Nichi...

— Aaa!... Bine tăiculiţă, d-aia cunoscui eu iapa; dacă te omora biolu, ce făceam eu cu părinţelu?... auliu!... Şi ţi-am dat de veste... Vai de mine!...

— Mi-ai dat, moşicule... dar iapa, iapă popească, de popă bătrîn, nu merge...

— Auliu... Ştiu... Ştiu, aşa duce şi pe bietu popa, încet, de parcă ar fi tăgîrţă cu ouă, să nu se spargă...

Plecai cu văcarul spre Cioara, gîndindu-mă că purtarea asta e un obicei la ea, prins din pricina bunicului, care de bătrîneţe, n-ar fi putut niciodată s-o puie pe o fugă mai repede, decît la pasul şi în voia ei.

Ea păştea fără grijă.

— Las-o, zisei văcarului.

— De ce?

— Ai de mă petrece de bivol... Mă-ntorc îndărăt şi o las dracului... O trimite bunicu pe cineva s-o aducă de p-aici...

Mă petrecu văcarul şi venii la bunicu.

— Venişi mă?

— Venii.

— Așa repede ?

— Așa.

— Mare minune !... Nu credeam să ajungi tu cu iapa la Uliești, numaidecît.

— Ce Uliești, bunicule ?... Și... îi spusei totul... Rîse și el și apoi îmi spuse :

— Ei mă, voinic tînăr, cal bătrîn, greu se-ngăduie la drum... Dar nu e nimic... bine că nu te-a-mpuns bivolu, că așa era mai rău...

Și a trimis un băiat să-i aducă pe Cioara acasă, care rămăsese să pască în valea aninilor, d-a valma cu vitele boierești.

CORVIN

(1928)

DANȚUL DRACULUI

I

Neculae al lui Fănică e cîrciumar și-mi spune, cu glas amărît, ce-a pățit și ce pate el de vreo trei ani, cu niște țuică și vin de contrabandă. Cu toate că necazurile lui sînt mari, totuși nu mă pot opri să nu izbucnesc în rîs. Cum îmi zugrăvește el pățaniile și oamenii cu care a intrat în acest joc nenorocit, mă face să-mi închipuiesc legile ca pe niște mari plăși, cu firele unse cu smoală și cu păcură, iar pe întinsoarea lor, sămănați cu puncte negre și fioroase, marii păianjeni, sau oamenii puși să le aplice. Și-mi închipuiesc și pe bietul Neculae, muscă mititică, încurcată în plasă și chinuită și suptă de toți. Cînd rîd eu — fără să știe el ce-mi închipuiesc — rîde și el și spune : «Cică să te pricopsești !... Cum să te pricopsești, cînd dai de hoți peste hoți !... Zice unul și altul că de, ești cîrciumar, doar stai la tarabă și vine cîștigul !... Dar pe cîrciumar cîți îl sug, nimeni nu-l întreabă ! Suge și el un sat de bețivi, dar și pe el îl suge o haită de hoți...

Pe la Paști, acum doi ani — ăsta e al treilea an — ăl cumnată-meu Gheorghe, că e un hoț, da și un prost... dar mai prost eu, nene Iancule — ah ! am să mi-l bat, să-mi sting jeregaiul de la inimă ! — a venit acasă, mi-a găsit nevasta singură și a-nceput cu-n băț să-mi măsoare băuturile prin butoaie. A văzut că am puține băuturi, și a lăsat vorbă nevestii, cum oi veni, să mă duc pe la el, că are să-mi spuie ceva.

Cînd am venit acasă, nevasta mi-a spus, și eu, prost, am plecat la el.

— Bună ziua, cumnate.

— Bună ziua, cumnate...

— De ce m-ai chemat pe la tine?

— Mă, știi de ce te-am chemat?... Ca să mergem la băuturi. Venisem la tine să mă-mprumuți, dar văzînd că nici tu n-ai, am plănuit ca mai bine să mergem la altele...

— Cum să mergem mă, i-am zis eu, nu știi ce ordine s-a dat?...

— Le dăm dracului de ordine...

— Cum să le dai, mă?

— Cu plan!...

Hoții ăia de politicieni dăduseră niște ordine, ca să nu mai transporte nimeni băuturi cu carele, ci numai cu trenul și cu camioanele automobile, că vitele să fie oprite la munca cîmpului. Erau ordine la preceptori, la jandarmi, la poliție, la primari, și la dracu să-i ia. Acuși noi, cîrciumari păcătoși de sat, ne da nouă mîna să ne ducem la București, să angajăm otomobil, ca să ne aducă o sută de vedre de băuturi?... D-am fi adus mai mult, da; dar așa, cum?... Noi însă, eu și cu cumnatul Gheorghe, aveam caii noștri; isprăvisem de plug, dar era ordin!... Cei mari îl dă, orb-șchiop, dar ăi mici trebuie să-și scoată ochii și să șchiopăteze după el...

— Ei, și cam ce plan ai tu? l-am întrebat eu.

— Plan ușor... Punem butoaiele în căruță, coceni împrejurul lor, coceni dasupra, apoi plugul și apoi grapa!... Cine ne vede, zice că ne ducem la plug, ori că venim de la plug.

— Mă cumnate, îi zisei eu, mie parcă-mi șoptește cineva să mă astîmpăr... Să vînz băuturi cît oi mai avea, și apoi pui lacătul... Decît să mă prindă și să dau de belea... Tu nu știi că nici cîrciuma nu e pe numele meu?... E pe numele lui Traian al Floarii. Cînd m-o descoperi cu vreun bucluc, mă dă afară și d-acolo...

— Ce sec ești mă! începu el, deșteptul!... Of!... ce bătaie am să-i dau, că ne-am bătut de trei ori pînă acuși — să plătești taxile degeaba, mă?...

— Să le plătesc mă, dacă așa e norocul meu.

— Ești sec și fricos. Ia-te mai bine după mine, că eu pe cîți i-am răsucit după dești!... Ei-he, erau și nemții dați dracului, și eu îi păcăleam... Ocoleam satele și veneam numai noaptea!... Dar p-ai noștri?...

— Ai noștri sînt mai hoți, cumnate, că sînt tot rumâni, și pricepînd cum ar face ei hoția, d-ar fi în locul tău, o pricep și p-a ta cum o faci!... De unde știi tu că nu vine și înțeapă prin coceni și dă, banc! de butoaie?... Ce te faci atunci?...

— Îi mituim! Eu, cînd mă prindeau nemții, așa făceam!

Mă gîndii, mă răzgîndii, și dracu, ca să-și bată de mine joc, mă-ndemnă să primesc.

Plănuirăm ca să mă-ntorc acasă, să viu cu căruța și caii mei la el, să-i iau două butoaie ale lui — iar băuturile să le împărțim acasă pe din două — și apoi să plecăm de la mine noaptea.

Plecai acasă, dar pe drum îmi tot venea să oftez!... Ei, zisei eu, nu sînt învățat și d-aia... dar cărăușia învață pe căruș și hoția pe hoț.

*

Și mă duc cu căruța și caii mei la el, punem butoaiele sus, punem cocenii bine împrejurul lor ca să nu se vadă și venim la mine. De la mine mai puserăm dasupra plugul meu și grapa mea. Pe Neacșu, ca să-l luăm să ne mîie caii și să avem om la căruță. Isplicarăm țiganului cum stă șiretenia și el primi. Ne luarăm bani și merinde și plecarăm.

Prin sate, ce e drept, nu ne-a-ntrebat nimeni. Cine ne vedea, socotea că trei oameni se duc să are. În Găești ni se revărsa zorile. Un sticlete d-ăla — că, nene Iancule, mîrlanii prin sate și sticleții prin orașe, sînt hoții hoților. Ce sînt ei hoți d-acasă, da ce-i mai învață și la școală! Stăpînirea cînd i-a ales, parcă a dat cu bobii, de a aflat pe cei mai hoți, ca să-i puie în slujbele astea. O fi socotind, dracu știe, că hoț pe hoț se prinde — se tot învîrtea prin piață fără rost.

— Unde vă duceți, mă?

Da cumnată-meu Gheorghe, cu curaj:

— Tu nu vezi, la plug!

Moțăi din cap sticletele, zîmbi, și ne-ntoarse spatele.

— Mă, ăla zîmbi și moțăi din cap... A priceput unde ne ducem!

— Ptiu! sec ești!

Tăcui. D-aci începu să ne iasă cu sec mereu ; ba într-un sat, prin Bădulești, iaca și popa !

— Mă, numai cu sec ne iese...

— Ce mă, vrei să nu se mai ducă femeile să-și ia apă, din pricină că treci pe drum ?

— Bine mă, da și popa ?...

— Și ? ce-o să legi tu omul să nu umble, fiindcă-i popă ! ?

Prin Glîmbocata și-alt popă !

Începui să mă-nchin... „Doamne, nu-mi trimete cioclii tăi nainte... Doamne, apără-ne !“

— Mă, s-o răsturna căruța cu noi, om muri vreunul, că uite și-alt popă !...

— Și dacă mă, și dacă !... Sec ești, mă !...

Și merserăm, și în Leurdeni... alt popă !

Acuși se-nchină și el...

— Neacșule, să mîi încet, să nu care cumva să te-mbeți, că... prea mulți popi !...

*

O luarăm încolo pe Glîmbocel și întrebam... sfioși...

— Cu ce s-o ridicați ?

— Cu căruța...

— Nu e voie...

— Ne privește pe noi.

— Nu dă perceptorul bilet de liberă circulație, nu primește taxele... e oprită vînzarea în mic...

— Plătim șperț... ungem osia, toate osiile !...

Găsim tocmai pe seară unul, care zise ca noi.

— Cît țuica ?

— O sută de lei decalitru pentru mine și 20 lei pentru stat...

— Lasă-l pe stat...

— Împărțim dreptul lui în două...

— Fie, dar vinul ?

— Dar vinul ?... Se gîndi și apoi :

Șaizeci cu fond, cincizeci și cinci, împărțindu-l.

— Primim.

— Dar, ne spune rumânul, dacă v-o prinde, să nu care cumva să veniți la mine, că vă omor cu bătaia... De v-o prinde în curtea mea jandarmul, perceptorul sau primarul, răspund eu ; dar pe drum, răspundeți voi — eu : nu știu, nu v-am văzut.

— Pă noi nene ?!... ehe ! se laudă cumată-meu de colo !... of... Pînă nu l-oi bate eu să mă satur, nu mă las !...

— Trageți căruța încoaci...

Băgarăm căruța la el și ne-o vîrî între un pătul și între o magazie.

— Acuși ai să bem, să mîncăm, că tocmai de noapte măsurăm.

Primirăm și asta, gustarăm băuturile, mîncarăm, ne împretenirăm cu rumânul și, cînd se aprinseră luminele, începurăm și noi lucrul. El dăduse raită pe la perceptor, pe la jandarm și ne spuse : „sînt beți !... n-aveți grijă !...“ Pînă pe la noaptea jumătate măsurarăm, încărcarăm și plătirăm.

— Mă, să nu vă prindă, începu rumânul iar, că măcar de plătesc jandarmului două sute de lei, d-al pui de vă sluțește cu bătaia... De v-o prinde, să nu spuneți nici morți de unde ați luat, ca să nu mai mă băgați și pe mine în nevoie...

— Las nene, noi ?!... O-ho !... d-ar tăia carne și-ar pune sare și tot nu spunem, zise ăl cumnată-meu de colo.

Plecarăm din curtea lui pe la douăsprezece și jumătate noaptea.

*

Acuși pe drumul Piteștilor trec căruțe întruna, și nu le mai întreabă nimeni. Nu ne-ntreabă dar nici pe noi.

Neacșu nostru, hoț, fir-ar al dracului, cît cotroboirăm noi prin năuntru, cotroboise și el pe unde putuse. Furase românului o căciulă, îi mai furase o bardă, grătiile și coșu căruții ! Băgarăm noi de seamă tocmai la ziuă, cînd ne apropiam de Găești.

— Mă Neacșule, dar cînd dobîndi căruța mea gratii și coș ? întrebai eu.

— Ast-noapte.

— De cînd se făcu pleașca ta de pălărie căciulă de miel creț ? îl întrebă și cumnată-meu.

— Tot ast-noapte ! Și începu să ne spuie cum a făcut.

— Auliu, trăsnite-ar sfîntu Ilie, începui eu să mă vait, bine mă, nu te-ai gîndit ? Mai avem noi obraz să ne mai ducem și altă dată în curtea rumânului ?

— Păi eu nu mai mă duc !...

— Ia uite măăă !... cînd pleci cu nagoda pe drum !...

— Taci mă, bine i-a făcut, începu cumnată-meu, era un hoț și ăla !... Vinu se vinde cu patruzeci de lei decalitrul și țuica cu optzeci... a vrut să se folosească de încolțeala noastră... Bravo Neacșule !... Doar dacă n-ai găsit tu altceva mai de preț să-i iei.

Tăcui. Văzui eu că am plecat pe drum ca oamenii dracului. Încai de nu ne-o prinde, că... mai bine sărac și curat, decît bogat și murdar.

*

Ne apropiarăm de Găești. Ăl cumnată-meu :

— Mă, știu eu un drum pe marginea Potopului. Făcem hăț caii, ocolim Găieștii și ieșim tocmai la moara Carabuloaicii.

Hotărîrăm să ocolim. Cînd însă ce să vezi ?... Drumul acela avea un noroi de intra roata pînă la căpățînă. Caii se opriră numaidecît...

— Mă, nu e rost... e drumul rău... nu se poate merge pe el...

— Să videm cît o ține rău, zise el.

Pornirăm amîndoi înainte. Drumul era cu neputință de mers pe el cu o căruță goală, dar încă fiind încărcată. Acolo, spre Potop, locul e mlăștinos și pămîntul pufai.

— Să-ntoarcem... s-o luăm prin Găești... ce-o fi o fi..

Abia întoarserăm căruța, înlăturînd cu mîinele noroiul dinaintea roatelor.

— Ajută Doamne ! Ajută Doamne ! ziceam eu.

Dar el :

— Mă, nu zi așa, că dumnezeu nu e hoț și deci nu ne ajută... Zi : ajută drace, ajută drace, că ăla e de-ai noștri ! Da eu nu zisei nici așa, ci-l lăsai, vorba ovreiului, să zică el !... Mi-era că s-o supăra dumnezeu...

Mergeam pe jos și făcurăm planul, ca Neacșu să mîie caii, iar noi să mergem unul înainte, pe o margine de strada, ca să spionăm, și altul în urmă pe marginea cealaltă.

— Care s-o lega de noi, îl mituim și trecem.

*

În dreptul poliției îmi tremura inima. Vardistul d-acolo dormea. Trecurăm.

— Mai e sticletele din piață...

Cum mergeam în urmă, odată numai auzii păcăniturile căruței. Mă arse prin inimă. Silii pasul și... în dreptul pieței vreo cinci-șase căruțe oprite și alea. Sticletele se ciorovăia cu oamenii... Erau tot cîrciumari ca noi. Ăia se tocmeau cu sticletele.

Cumnată-meu, hoț, ba că nu, că să-i tragă chiulul. Strîmbă căruța spre fundul pieții, ca să treacă spre Obor.

Sticletele nu băgase de seamă că era tot noapte și întuneric beznă.

Cînd la colț, la brutărie, un găzar, care venea dinspre Obor, vîrî oiștea printre spițele roței și ne împiedică căruța.

Cumnată-meu, nu tăcu... îl luă la înjurătură ! Sticletele auzi larma și veni pe fuga.

— Dar voi mă ?... Ce-aveți aici ?

— Gaz ! spuse găzarul.

— Dar voi ?

— Noi ne ducem la plug !...

El păru că ne crede, dar pînă să descleștăm noi căruțele, hoțu vîrî cu tesacul prin coceni și dete de butoaie.

— Ce tot îndrugați voi mă, că vă duceți la plug ?... Voi sînteți tot contrabandiști...

— Lasă frati-meu, începu cumnatu... na un pol !...

— Un poool ! ?...

— Na doi !

— Doooi !?...

— Ei, na trei !

— Bine, mă secule, începu sticletele... Cu marfă de 7—8 mii de lei, umbli tu să mă cumperi cu trei poli !... Dacă dai o mie, treci ; dacă nu, hai la poliție...

Eu văzînd că se-ncepe danțul dracului, mă amesticai în vorbă.

— Dă mia cumnate, şi să scăpăm...

— Ce eşti prost, mă ? !

Şi ar începu... Abia ajunsese la două sute. Cînd, hop !... poliţaiul !

„Ia !... mai mituie acu !... Vezi cumnate ? Se duse dracu, deşteptă pe poliţai şi-l aduse aici !... Fluieră cumnate, fi-ţi-ar de cap !...“

Cumnată-meu începu şi către poliţai...

— Domnule, ia-ne două sute, şi dă-ne drumul...

— Haide !... haide !... Întoarce, mă !... şi arse pe Neacşu cu o nuia peste căciulă.

Întoarserăm căruţa. Ăilalţi cîrciumari o şterseră, plătiseră şi scăpaseră pînă să vie poliţaiu.

— Vezi mă, vezi ? începui eu, calicia pierde omenia... Ăia au dat şi au scăpat... noi ne calicirăm şi-o păţirăm...

Vardistul luă caii de dîrlogi şi porni cu căruţa îndărăt. Neacşu se oprise în mijlocul străzei, cu fişca în mînă.

Cumnată-meu mergea pe lîngă poliţai, încerca să-l mituie mereu.

*

— Ce faci mă ? zisei eu lui Neacşu.

— Păi ce să fac ?

— Tu nu mergi la poliţie ?

— Eu să merg la poliţie ! ?... Da nu ştiu eu ce e la poliţie ?...

— Neacşule, trebuie să mergi şi tu... Am făcut-o toţi, s-o tragem toţi...

— Dar pe ce ? ! Am eu marfă în căruţă ?... pă ce să mănînc bătaie ?...

— Nu se poate Neacşule, trebuie să mergi... Poate faci tu meşteşugul şi furi căruţa... Pe noi o să ne-nchidă ; da pe tine, dacă spunem noi că eşti chirigiu, te lasă slobod şi tu furi căruţa...

— Nu merg, că mă bate, de ce am lăsat plugu şi am plecat în chirie, şi am călcat ordinul statului !...

— Neacşule, trebuie să mergi, că, de unde nu, te spui cum ai furat căciula, barda şi grătiile !... Te-aduce poliţia, ori de unde te-i ascunde... Mai bine hai cu noi !

— Măi mînca-ţi-aş, începu ţiganul, dacă e aşa, merg ; dar să spuneţi despre mine că sînt mut şi surd, ca să scap de-ntrebările lor... Şi eu, d-oi putea, fur şi pe cucoana poliţaiului, nu numai căruţa.

— Aşa să faci Neacşule, că de mi-o lua caii şi căruţa, plugul şi grapa cotrobonţ, mă împuşc !... Marfa ca marfa, ducă-să ; dar dacă-mi ia şi astea, rămîi sărac de mă-ntind cîinii !... Îţi faci o pomană, dacă mi le scapi.

Mergînd noi, iacă şi cumnatul, ne aştepta...

— Mă, poliţaiul e hoţ, începu să-mi şoptească cumnatu, nu vrea mită... Dar eu am făcut un plan... să spunem nume schimbate... Mie să-mi ziceţi Gheorghe Mirescu, şi ţie Ştefan Cristescu, iar lui Neacşu, Neacşu Ion.

— Bine mă, cumnate, cum să punem noi beleaua noastră în spinarea lui Gheorghe Mirescu ?... Ăla e om de treabă...

— Ce de treabă mă, ce de treabă ?... El duce coperativa de la noi... Nu-l ştiu eu ce hoţ e şi el ?...

— Ba nu, băiete, zisei eu, altfel de Gheorghe zic, da Mirescu, nu...

— Ziceţi-mi Gheorghe Stănescu ! că trebuie să fim la o vorbă... Poate ne cercetează pe cîte unul, pe cîte unul... Aşadar... eu sînt Gheorghe Stănescu, tu eşti Ştefan Cristescu şi tu, Neacşu Ion... ţineţi minte ?...

— Ţinem...

Şi intrarăm în curtea poliţiii. El ne făcu semn, să-l lăsăm tot pe el întîi să intre...

Intră înăuntru.

Ce făcu, ce drese, că auzirăm : „Buf, trosc, plici !“... şi pe el : „Hau ! î !... ho !... Dau cin'sute !“

Calicul şi bătut, şi tot nu da o mie !...

— Măă, şoptii eu lui Neacşu, ăsta nu se retrage din calicie, cum nu ne retrăgeam noi de la Mărăşeşti !...

— Brava om ! îmi răspunse Neacşu.

— E prost ! îi răspunsei eu şi tăcui.

Ieşi poliţistul afară şi strigă din corpul de gardă, să mai iasă vardişti.

Ieşiră alţi trei sticleţi... Se cunoştea de ziuă.

— Puneţi mîna să dăm butoaiele contrabandiştilor ăstora jos, că sînt confiscate — răcni poliţaiul.

Eu începui să tremur şi mai tare şi ca să nu dea jos şi plugul cu grapa, mă urcai sus să le ghimuiesc în partea de denainte a căruţii.

— Dați jos tot, tot, răcni polițaiul.

— Puneți mîna și voi mă ! se resti un vardist la noi.

Pusei mîna și eu și cumnată-meu. Neacșu însă sta de o parte, cu gura căscată.

— Tu de ce nu pui mîna țigane ! ? se răsti un vardist.

— Be-be-be-be-be !... zise Neacșu repde, dînd din mîini la nasul vardistului.

Eu spusei :

— Lăsați-l, domnilor, că țiganul e surd și mut...

Țiganul începu să blebăie din gură și să dea cu fișca în dricul căruții.

Sticleții rîseră și deteră tot jos... Cînd la butoaie, luai seama că lipsea cumnată-meu : pierise.

„Măi al dracului, o șterse ? !"... tăcui și nu spusei nimic

Opintii cu vardiștii de butoaie, și abia le dădurăm jos... Apoi le rostogolirăm spre o odaie... unde le așezarăm acolo.

— Intrați năuntru, porunci polițaiul.

Intrai numai eu cu vardiștii.

Afară se luminase.

— De unde ești ?

— Din Potlogi...

— Cum te cheamă ?

— Ștefan Cristescu...

Polițaiu scrise, dar băgă de seamă că lipsește cumnată-meu... Se sculă repede și zise :

— Vedeți să nu fugă cellalt... aduceți-l incoa...

Mă uitai pe geam, și văzui că bietu Neacșu întorsese căruța cu oiștea spre poartă și pusese sus plugu și grapa...

Vardiștii strigară d-afară :

— Celalt lipsește...

— După el, să nu vă scape !... Și ieși și polițaiul. Dar ce-i veni lui, se-ntoarse îndărăt și-mi spuse :

— Vin încoace !

Mă dusei după el și deschise o ușă și mă vîrî într-o odaie și apoi auzii cheia : tronc-clonț, mă-ncuie înăuntru.

Auzii și eu o huruială de căruță și văzui pe Neacșu suit sus, și mînînd de-a-npicioarele.

Începu inima să-mi bată.

— Doamne, Doamne, ajută barim lui Neacșu, să fure căruța, să nu mi le facă pe toate cotrobonț... și dă putere cailor să zboare, ca să nu-i poată prinde...

Auzii ușa troncănind și pe polițai strigînd : „Prindeți mutu ! prindeți mutu ! A furat mutu căruța !"

Îmi veni să rîz, că eu știam că mutul nostru, de-o apuca să dea vînt cailor, trece și peste douăzeci de oameni, îi face chisăliță cu roatele și tot se duce dracului !...

Îmi veni idee s-o raz și eu după ei.

Mă dusei repede la ușă s-o scoț din țîțînă. Nu se putea. Repede la ferestre, ele cu drugi încrucișați !... Să rup tavanul ?... tavanul nalt, n-ajungeam la el !... Pe jos ?... dușumea !... Prin perete ?... zid !... Of, Neculae, de ce nu te-a stîrpit mă-ta, să nu mai trăiești pe lume și să mai ai a face cu hoții ei !...

Mă domolii și gîndii : „Să vezi bătaie pă mine ! cît am fi mîncat trei inși, o să mănînc eu unul singur.

Cumnate !... Cumnate !... cu adevărat că fuseși hoț, că și bătaia ta, o lăsași tot pe spinarea mea !..."

De Neacșu, zău dacă-mi părea rău ! Putea să mă bată trei zile pentru Neacșu, numai de prins să nu-l mai prindă...

Trecu nu știu cît trecu, că zău de nu mă zăpăcisem. Vedeam că eu am rămas prins, să mănînc bătaia tuturor și să mă ție închis cine știe cît. Mă descuiară și mă băgară în cancelaria polițaiului.

Mă uitai de Neacșu, nu era ; de cumnată-meu, nu era nici el, rămăsesem numai eu în danțul dracului.

— De unde sînteți mă, începu polițaiul să mă întrebe iar.

— Din Potlogi..

— Amîndoi ?

— Da.

— Păi cellalt a spus că e din Măruntișu !...

— O fi greșit.

— Cum îl cheamă pe el ?

— Gheorghe Stănescu.

— Dar pe tine ?

— Ștefan Cristescu...

— Da pe mutu.

— Neacșu Ion.

— Mă, ăla a spus tot ca tine, că-l cheamă Gheorghe Stănescu, dar că sînteți din Măruntișu, iar nu din Potlogi...

— V-a mințit, domnule.

Aci mă crezu polițaiul pe mine.

— Ce sînteți voi, cîrciumari ?

— Ași, de unde ! rumâni...

— Bine, bine, rumâni, dar ce faceți voi cu atîta vin și cu atîta țuică ?...

Mă gîndii să tai și eu la minciuni, că doar s-or lovi. Începui :

— Domnișorule, păcatele noastre... eu iau de soție pe o soră a lui... Și-am zis că să-mpărțim băuturile de nuntă pe din două...

— Cum mă, optzeci de vedre de vin și optzeci de vedre de țuică, pentru o nuntă ?

— Pîi, domnișorule, vrem să facem nuntă, nu jucărie...

— Și de ce n-ați plătit la perceptor ?

— Pîi perceptorul avea ordin să nu dea la nimeni voie ca să cumpere, e ipoca muncilor, nu trebuie să care vitele băuturi, ci să muncească.

— Și voi de ce ați luat băuturi ?

— Pîi trebuia să rămîi neînsurat ?

— Și cum îl cheamă p-ăla care ați luat băutura ?

— Nae.

— Și mai cum ?

— Nae, Nae, atît...

— Comunii lui cum îi zice ?

— Nu știu, că am luat-o pe o vale, și ne-am dus, și ne-am dus, am trecut două biserici și trei poduri, și tocmai sub o coastă ședea el... nevasta îi zicea Nae și i-am zis și noi tot așa...

— Și nu v-a spus ăla de fond comunal, de bilet de liberă circulație, de recipise ?

— Ne-a spus el, dar dacă era ordin să nu ne dea perceptorul ?

— Să nu fi luat !...

— Și să fi rămas neînsurat ?

Se sculă polițaiul de pe scaun și veni la mine și m-apucă de guler.

— Bine mă, te-am înjurat ?

— Nu domnule !... și strînsei fălcile ca la armată, că văzui eu palma care se chitea.

— De ce mă minți, mă ?... Ce tot îndrugi de nuntă, cînd voi, ca să mascați contrabanda, ați pus plugul și grapa sus ?

Și cînd îmi arse una, socotii că mi-a fărîmat măselele din stînga.

— Nu da, domnule !... că sînt fecior de om cumsecade și am fost sergent în armată, rănit în război ; și nu m-au omorît nemții, și d-ta rumân să mă omori ! ?

— Cum hoțule, de ce-ați pus plugul și grapa sus, dacă nu să mascați contrabanda ?

— Cumnată-meu a pus astea la cale... i-a spus un cîrciumar că nu e voie să se transporte băuturi cu vitele trăgătoare... și noi, ca să nu ne oprească nimeni, am făcut așa.

Nu mai dete polițaiul, se vede că el știa de ordinul ăla.

Începu să scrie procesul pe hîrtie, și eu minții-nainte... și cînd fu la iscălitură, nu mă puse dracu să zic că nu știu carte, nu mă puse și iscălii : Ștefan Cristescu.

— Și-acuși ce fac cu tine, hoțule ?

— Îmi dați drumul să mă-nsor !

— Nu !... trebuie să te țiu pînă cînd voi aduce pe cellalt...

Eu o băgai pe mînică. Era lată de tot.

Sticleții veniră îndărăt.

— N-am putut să prindem pă mut... Am tras și cu revolverele după el, dar el surd, n-a auzit !... Ce era să-l împușcăm ?

— Lăsați-l, bine că n-ați tras în el.

— Auzi mă hoțule, a scăpat și mutul...

— Văz și eu...

— La cine e el pripășit, la tine, ori la cumnată-tău ?

— La cumnată-meu... Dar domnule, mie dă-mi drumul, că duminică acum am nunta... Vrei să mă nenorocești ?

— Cum mă, dacă-i fi mințit ?

— Eu să mint?... Adică ce, Potlogii sînt peste pămînt?...

Eu știam că nemții, după ce furaseră toate telefoanele de prin comune, ai noștri nu mai avuseră altele să le puie la loc, așa că polițaiul n-avea cu ce să-ntrebe.

— Mă, începu polițaiul... Dacă e vorba de căsătorie, o să fac așa, ca amenda să vă fie de vreo 400 de lei. Motivez cu ordinul ăsta dat anapoda, ba și neștiința voastră!... Peste două săptămîni o să veniți cu amenda, și-o să vă luați băuturile... Le-ți desface și voi la cîrciumari... Hai du-te...

— Să trăiți, domnule!... și plecai acasă pe jos.

*

Acasă, căruța, caii, plugul, grapa, toate în ființă.

Mulțumesc ție Doamne, și ție Neacșule, că scăparăți barim p-astea!...

Nevasta:

— Bine mă, cum vă prinse?

— Cum să prind hoții, fa... Pune să mănînc, că bătaie am mîncat, dar mîncare nu...

Și-mi puse nevasta și mîncai.

— Astea toate ce le pat, și ce-oi mai păți, numai din pricina lui frati-tău le pățesc!...

— De, ce sînt eu vinovată?!

O pornii la cumnatu, dar cu gînd tot să-l bat... Știam eu că-l răzbesc, că mă tot luptam cu el și-l trînteam...

— Ce e de făcut, mă?

— Mă, eu am un avucat în Găești... un om de te scoate din ocnă... Mergem la el, îi spunem și gata... Îi dăm o sută de lei.

— Mă, ce tot te-ncurci tu cu cîte-o sută de lei?...

— De ce mă, sînt nebun să dau deodată mult?... Ne tocmim...

Și-i spui eu ce-am pățit în urmă-i și ce mi-a spus vardistu de la poartă.

— Vezi mă? începu el, tot mai deștept eu... Dacă-i dam mia, el o făcea cotrobonț și pe ea, și tot ne lua butoaiele...

— Ei și acum, ce ispravă cu avucatul tău?! zisei eu. Să ne afle numele și să ne dea în judicată, să ne ia și brevetele?

Se gîndi el, și spuse:

— Mă, o să mă duc eu singur, să sondez beleaua pe departe... Îi spui avucatului să nu ne spuie numele...

— Mă, da și popa spune azi ce-i spui la spovedanie, că s-a făcut lumea rea, da avucatu?... Nu e tot hoț și el?

— Avucatu, mă? Păi mi-e prieten...

— Bine... știi tu că avucații pot să fie prieteni!... Avucații, mă, le dai bani azi și zic ca tine tot azi; le dă altu bani mîine, zic contra ta chiar mîine! Avucatu n-are prieteni decît punga noastră!...

— Ași... Avucatu ăla e om cumsecade mă, nu e ce crezi tu... mi-e prieten!...

— Bine cumnate, du-te; dar să nu spui de mine, de numele meu, ori c-ai fost cu vreun cumnat; că de unde nu, te bat de pomenești.

— Mă? zise el, ce tot spui tu c-o să mă bați?

— Da, să te bat.

— Pă mine?

— Pă tine.

— Mă, scuipă-ți în sîn să treacă ceasul rău, că te satur de bătaie și de soru-mea.

Mă gîndii să-i răspunz ca să-l întărît...

Nu!... Eu eram singur, el era cu nevastă-sa și cu o slugă în curte... Mă răzbea. Zisei numai atît:

— Pă mine să mă slăbești cu pomenitul numelui meu, că, dacă mă amesteci din nou în danț, ți-am spus.

Nu-mi răspunse, iar eu plecai acasă.

Acasă îi rătunzii nevestii:

— Fă!... N-ai să te mai duci pe la frații tăi, mai cu seamă pe la Gheorghe, că te sluțesc cu bătaia. Din pricina prostiii lui pierdui marfă de patru mii de lei, un butoi, mîncai bătaie, și dacă nu era Neacșu, pierdeam și căruța cu caii, cu plugu și cu grapa.

Nevasta înțelese amarul meu... Mirosea ea că ar mînca trînteală, dacă ar zice să facă împotrivă-mi, și nu mai zise nimic.

*

Și trecu, nene Iancule, o lună și jumătate, fără să mai simt ceva.

Într-o zi însă mă pomenesc cu jandarmul rîzînd cîinește la mine.

— Noroc Neculae.

— Noroc, domnule șef...

— Nu te duci să-ți iei țuica de la Găești ?

— Ce țuică ? !

— Ei, ce țuică !... Ce te mai faci ?... Țuica care v-a confiscat-o poliția la Găești...

— Nu mi-a confiscat mie nici o țuică..

— Dă-o la dracu, nu mai face pe niznai, că știu tot.

— Nu e adevărat... Eu nu știu nimic...

— Ce nu știi, mă ?... De mine te ferești ? Păi nu-mi spuse cumnată-tău Gheorghe tot ?... Cum ați făcut, cum v-a prins, cum a fugit el, cum ai rămas tu ?...

— Nu știu eu... O fi visat el !...

— Ei asta e !... prea o faci de oaie !... Eu n-am nici un interes... Ce zor am eu ?... Un sfat ți-aș putea da, da-ncolo, ce-am cu tine, doar sîntem prieteni ?... Și mie mi-a părut rău, și chiar îmi pare...

Măi nene Iancule, mă-nmuie hoțu cu vorba și-i spusei tot, socotindu-l prieten. Mă jăluii lui ca lui frati-meu.

— Pune o jumătate de vin...

Pusei.

Vorbă, vorbă, o bău...

— Mai pune una.

Mai pusei.

O bău și pe aia.

— Mai pune una !

— Ce dracu, zisei eu, bău el două jumătăți de vin ?

— Ce ! ! ? făcu Neculae. Păi șefu bea mereu și sațiu n-are.

Îmi bău nouă jumătăți de vin pînă seara. Cînd la plată, îmi spuse și scoase o hîrtie din buzunar.

— Vezi ?... Poliția de la Găești dibuie să vă prindă... Tu ai spus că sînteți din Potlogi. Potlogii însă a spus că nu se găsesc acolo oameni cu numele vostru. A căutat în Titu... Jăndărmăria a spus că nu se găsește ; dar

că în Mărunțișu se găsește Ștefan Cristescu Mustață, care e cîrciumar...

Atunci am primit eu adresă, să cercetez și să prind pe contrabandiști. Ștefan, luat din scurt, și-a dat cu socoteala, că o fi cumnatu-tău Gheorghe, că pe el îl știe dibaci la pozne. L-am luat pe Gheorghe cu plan, ca și pe tine, și mi-a declarat tot... Lui i-am spus, că mi-ai spus tu... Acum uite adresa poliții. Trebuie să scriu acolo, că de, trebuie să vă dea judicății, să vă ia brevetele... Hoții, contrabandiștii n-au drept să fie cîrciumari...

— Ce să faci, domnule ! ?

— Să vă spui... așa e datoria mea !... Eu de ce sînt pus, să tai cîinilor frunză ?...

Îmi veni amețeală. Uite mă în ce labe de hoțișor mai căzui !... Doamne, de ce m-ai făcut !...

Începui cu rugăciunea :

— Domnule șef... ce dracu... eu mă-ncrezui ca unui frate, și d-ta, așa ?

— N-am ce face... datoria... mă calcă datoria.

„Of ! călcate-ar trinu pe mațe ! gîndii eu, că meșter ești să jăfuiești în numele și la adăpostul legii..."

— Domnule șef, datoria ca datoria, dar omenia unde o lăsăm, că dor oameni sîntem... Cîrciumar nou... fără capital, sărac, prăpădit... să mai mă dai și pe drumul pieirii ?

— N-am ce-ți face... datoria !... Și-apoi dacă te află ei, eu ce spui ?

— N-are să afle, domnule șef... răspunzi d-ta că nu se găsesc nici la noi...

— Ei ași, cînd v-am găsit !... se poate să ascunz ? !

— Domnule șef... vă dau... ceva...

— Ei, știu eu, că poți să dai șapte-opt sute de lei, dar ce fac cu datoria de polițist ?...

„Șapte-opt sute de lei !" îmi venea să mă repez la el, să-l strîng de gît, să-l omor și să-l îngrop în pimniță... Dar mi-era teamă că tocmai atunci o scoate dracu vreun muștiriu... Îmi mușcai limba în gură și tot cu binișorul :

— Șapte-opt sute, e mult... cinci sute, și cu jurămînt că am scăpat.

— Așî... opt sute...

Nene Iancule, mă luai la tocmeală cu el, și cît bău el p-a zecea jumătate, m-ajunsei cu șapte sute!...

Of!... Cumnate! Cumnate! Păi pînă cînd nu te-oi bate eu să mă satur, nu mă las!...

Și-i dădui șapte sute de lei, îi băgă în buzunar, și-mi spuse:

— N-ai grijă... răspund că n-am descoperit nimic... dar tu să ștergi și ăi două sute de lei datoria...

— Vai de mine!...

— Să-i ștergi! Cred că știi ce-nseamnă să-ți ia brevetu de cîrciumar...

Ține-mă Doamne să nu crăp!...

Și plecă hoțu și băut și cu bani la buzunar! Și mai spune lumea: „cîrciumar! Om care înșeală, care face avere pe isențuri!“ Da nu știe lumea ce fel mă jupoaie și pe mine hoții statului!

*

A doua zi, nene Iancule, șefu meu iar:

— Pune o jumătate...

Îi pusei.

O bău.

— Mai pune una...

Îi pusei.

O bău.

— Mai pune una.

— Păi le plătești p-astea?

— Așî!... Parcă nu le-ai plătit tu cînd le-ai luat!

— Domnule șef... e păcat!...

— Ce?... Asta e recunoștința?... Păi știi tu ce am găsit aseară sosit în plic cu poșta?... Chiar bănuiala poliției, că cei pe care îi caută, trebuie să fie cîrciumarii din Costești... Și am apucat de ți-am luat din mînă, da altfel te dam pe drumul judecății...

Tăcui... „Rabdă Neculae, rabdă; că, dacă dracu cu oamenii lui nu te-o învăța minte, apoi dumnezeu cu îngerii lui nici n-are ce-ți mai face...“

D-aci, nea Iancule, în fiecare zi, șefu meu venea, bea, nu plătea și pleca...

Cîteodată mai spunea:

— Am răspuns poliției Găești, dar ea tot stăruiește să cercetez mereu.

— Răspunde că nu e și sfîrșește odată.

— Ei așî!

Și trebuia să rabd nainte și răbdam.

Într-altă zi veni cu altă prăpastie...

— Neculae, e stingere!...

— Ce!?

— Poliția cere să-i trimeț la Găești pe toți cîrciumarii din comună, ca să-i cunoască. Și nu știu ce să fac... te-or cunoaște?...

— Domnule șef!... vrei să mă omori?

— Mă, e ordin! Trebuie să trimet pe cineva...

— Domnule șef!... Trimete pe tata!... mă rog eu de el să primească...

— Păi te spun ăilalți cîrciumari!

— Of!... trimeț pe tata, pe cumnatu Mihai — dar nu, ăla samănă cu frati-său Gheorghe — trimeț eu trei oameni cu tata. Le-oi plăti... ce-oi face, oi face!... D-ta zici că ăia sînt cîrciumarii... și poliția n-are pe cine cunoaște.

— De... ce să fac... nu știu!... Mai dă o jumătate.

Și iar jumătate peste jumătate, pînă spuse c-o să trimeață hîrtie, că fără ordinul procurorului nu poate să ia cîrciumarii să-i pornească pe drum...

— Bodaproste... și de asta!...

*

Și d-aci începu danțul cel lung, danțul sărăciii! Venea șefu, bea și pleca...

Ba odată a venit la Dina și:

— Dino, dă un pol încoa... și spune lui Neculae că i-am dat eu lui un pol odată. Și nevasta i-a dat. Cînd mi-a spus, n-am mai răbdat.

— I-ai dat, fa, i-ai dat?...

— Păi dacă a zis?...

— Și dac-a zis?... Tu trebuia să-i dai lui ce-o cere el?... Grijania și Pașteli!... Și turbat, am cujbit nevasta cu bătaia... După ce o lăsai, mă-ntrebă, săraca:

— Da asta pentru ce fu, Neculae?

— Pentru minte, nevastă !... Să nu mai dai altuia ce ți-o cere el să-i dai și fiindcă mai ești soră și cu prostu de frati-tău Gheorghe...

*

Într-o zi, hop Gheorghe la mine.

— Noroc cumnate.

— Noroc, dac-o mai vrea dumnezeu, să-mi dea alt noroc, că dracu văd că l-a închis pe cel vechi al meu, pă-l de-l aveam...

— Hai la Găești...

— La ce ?...

— Poate luăm butoaiele... Avucatu mieu mi-a spus că e rost...

— Să ne dea băutura ?...

— Tot... Îi dăm lui trei sute de lei... Tu o sută cinzeci, eu o sută cinzeci.

— Ce ?! ...tot să mai dau bani ?!

— Să mai dai.

— Tu cît ai dat jandarmului ?

— Șefului ?

— E...

— Nici un ban.

— Ce ?!

— Nu i-am dat nimic !... Am tăgăduit și i-am spus că, de nu mă lasă în pace, mă duc la frati-meu căpitanu, și-l scoate din jandărmărie... N-a mai suflat... Tu, ori ai dat ceva ?

— Eu ?! aproape și cămașa, mă, și cămașa !...

— Dacă ești deștept !... „Măi al dracului !... El mai prost, și tot el mai deștept !..." O-nghiții, dar gîndul de bătaie tot gînd. Și tot am să-l mai bat, nea Iancule, fiindcă face pe deșteptu !...

Și acum ? mai întrebai eu.

— Sînt și cu frati-meu Mihai... Mergem la avucat. Merge el la poliție și ne dă marfa... Am regulat eu tot...

Mă prosti cu planul ăsta, scosei bani din tijghea, îmi luai minteanul și plecai de mă suii în căruță și pornirăm la Găești.

Acolo merserăm la o casă, oprirăm și intrarăm la avucat...

— Ăsta e cumnată-tău ?...

— Ăsta...

— Scoateți banii.

Scosei o sută cinzeci de lei de la mine, și el o sută cinzeci...

Îi puserăm avucatului pe masă.

— Acum haideți cu mine.

Și plecarăm cu avucatu. Merse el la poliție, intră năuntru, vorbi, și ieși afară la noi...

— Mă, s-au-nvîrtit lucrurile... Administratorul financiar a auzit de contrabandă, și a picat aseară un ordin, în care cere relații... Controloru s-a ascuns... Nu mai e rost !...

— Vezi mă ? zisei eu, și apoi luai eu nevoia în piept : Știi ce, domnule avucat, începui eu, pentru banii care ți i-am dat, mijlocește să se vînză marfa cît mai curînd, chiar și azi de se poate ; că am în sat un hoț de jandarm care mă sfîșie ca pe hoit, ca să nu mă spuie... Fă-ți pomana asta cu mine și cu sufletul meu !... Zi-le să vîndă marfa, ca să se isprăvească odată dandanaua.

— Asta v-o fac... Stați să vorbesc.

Și se întoarce avocatul iar la poliție și vorbește și vine și ne spune...

— Poimîine, duminică, o vinde... Vă scriu eu...

— Ia-mi adresa, să-mi scrii recomandat ca să știu, să nu mai dau jandarmului nimic...

— Scoase carnetu și-mi scrise numele... Plecarăm.

Pusei de gînd pe drum tot să bat pe cumnată-meu Gheorghe.

*

Luai eu vreo zece pîini, el vreo zece ; mai tîrguirăm cîte ceva și ne suirăm în căruță. Cumnatu Mihai mîna caii. Eu nu mai putui să rabd : eram plin pînă în gît. Și l-aș fi bătut, de-mi sfîrîiau ficații !...

— Vezi mă în ce nevoie m-ai vîrît tu cu deșteptăciunea ta ?!

— Așa a fost să fie, mă... răspunse el.

— Așa a fost să fie ?

— Așa...

— Ba ești prost tu, mă !...

— Ba ești prost tu!...

— Prost eu? Eu am venit să te iau de la casa ta cu planuri de hoții, ori tu ai venit?...

— Și dac-am venit, și s-a-ntîmplat, ce?... tu nu știi că așa se-ntîmplă omului?...

— Așa se-ntîmplă unui prost ca tine...

— Mă, nu mă tot face prost aci, c-apoi...

— Ce apoi, ce mă, ce apoi? ce mi-e frică de tine?

— Dar ce, mie mi-e frică de tine, nemernicule!

— Uliu... Grijania și Paștele... și cînd îi didei una în nas, îl pocii... văzui roșu.

Dete și el în mine...

— Mă, fir-ați ai dracului! începu cumnatu Mihai, frati-său, nu v-astîmpărați?...

Ce să ne astîmpărăm noi. Eu îl luasem de breton, c-avea un păr, nene Iancule, de se-nfigeau degetele în el ca-n lînă... iar el, hîrjia prin capu meu cu ghearele și de urechi ce mai da... Eu mă tunsesem c-o zi nainte, parcă-mi șoptise d-zeu c-o să mă bat azi cu cumnată-meu și trebuie să mă aflu tuns.

Eu, ține-l c-o mînă de păr, și cu ailaltă, dă-i. El strigă, caii se speriară și o rupseră la fugă.

Cumnatu Mihai ne lasă pe noi, ca să domolească cai... El da, eu dam...

Pîn dreptul spitalului, cumnatu Mihai ia pălăria mea din căruță și zvîr cu ea jos. Ia legătura tot a mea și zvîr și cu ea...

— Căruța e a mea păcătoșilor... nu a voastră... Duceți-vă dracului!

Și-l ea pe el și pe mine, și cum dracu a făcut, nu știu, că ne-a făcut și nouă brînci jos prin codirla căruții...

Eu, care eram dasupra, m-am pomenit dedesubt... buf în pulberea șoselii! De căzătură ne-am desfăcut. El, care căzuse pe moale, adică pe mine, s-a sculat întîi și a rupt-o la fugă după frati-său, strigînd:

— Neneee!... stai să mă pui sus, că mă omoară hoțu, dacă mă lași cu el pe drum!...

Nen-său, de, hoț și ăla, nu-i era frate? opri căruța, îl așteptă, îl puse sus și dete bice cailor... Eu, rămăsei în drum, zgîriat și plin de praf... Îmi curgea și mie sînge de prin nas... Mă uitai în urmă, văzui legătura... Mai în urma ei și pălăria...

Plecai îndărăt... Șontîc, șontîc, că mă lovisem rău... de, să te azvîrle jos dintr-o căruță în fugă, nu e de glumă...

Lumea care trecea p-acolea, văzuse pățaul, dar nu lua nimic de jos.

— Ia lele, dumneata, ia alea și adu-le încoa, am strigat eu. Și o femeie mi-a adus pălăria și legătura din urmă.

— Da de ce te băteai cu ăia?

— Niște hoți de cumnați!...

Și mi-am luat alea și am pornit acasă pe jos.

Abia am ajuns.

Acasă, nevasta, că de ce să-i bat pe frati-său...

— De ce? Uite de ce!...

Și ia-o și pe ea... Și dă-i și trage-i!

Și trîntește-o și zobește-o!...

— Să te duci!... Să pleci!... Isprăvesc și rudenia... Isprăvesc și căsătoria și cîrciumăria!...

Și-nfuriat, trăsei obloanele, o didei afară, spunîndu-i să plece de tot de la mine, și încuiai ușa pe dinăuntru.

Mă-nchisei apoi în casă și mă culcai...

Am adormit.

Pe seară: boc, boc în ușă.

Eu tăceam... Era el, șefu, venise la supt.

— Neculae!...

— Sînt bolnav, domnule...

— Am să-ți spui ceva...

— Poimîine...

— Interesul tău...

— S-a dus dracului interesu meu!...

— Te căiești!...

— Lasă-mă, ori bagă-mă în pușcărie odată, să mă hodinesc acolo, și să scap și de d-ta...

Acolo trebuie să fie mai bine ca-n sat.

— Bine, mai vorbim noi!

— Mai vorbim!

M-a lăsat.

De necaz n-am mîncat. Am ținut-o tot într-un somn pînă a doua zi.

*

A doua zi, am ieșit, am încuiat ușile, și am plecat la tata...

— De ce-ai gonit mă nevasta, ce strică ea?

— Tată! M-ai făcut om odată?... M-ai făcut!... E, lasă-mă! că oi fi avînd și eu nevoile mele... Vreți să mor, mă?... Vreți să mor?! Păi mă roade ca pe os... Mi-a băut de peste o mie de lei vin... și cu ce i-am dat, șapte sute, și cu două, datoria... și bea mereu, mereu, ba vine și cu popa și bea, zice că face el cinste, el șeful!

— Păi nevastă-ta nu strică mă, nu strică nimica, domolește-te!...

— Strică, de ce e frate cu el, de ce nu se brodi să aibă un frate mai bun, și tocmai pe prostu ăsta!...

Am plecat pe cîmp și toată ziua m-am învîrtit fără rost... Era sîmbătă... Of! De s-ar vinde mîine... S-ar închide pricina.

Seara m-am dus și m-am culcat în han...

Nevasta sta pe lîngă pereți cu copiii în brațe, venise acasă.

— Neculae, n-am stricat nimic!...

— Fugi!... Fugi! Ești frate cu hoțu și cu prostu, fugi că te pierd cînd oi da!... Fugi, că dau de se usucă carnea!...

Și a plecat nevasta. Eram amărît, de-mi venea să mor!...

A doua zi, nu m-a răbdat inima... și am primit-o îndărăt. La urma urmelor nu era vinovată ea.

*

Luni, nea Iancule, primii scrisoare de la avucat: „S-a isprăvit cu afacerea... negustorul s-a păcălit strașnic, că băuturile erau adăpate prea mult... S-a mîngîiat însă că numai butoaiele fac cît a dat el. Ați scăpat.“

Bodaproste Doamne!

Pe seară iacă șeful.

— De ce ești vesel, Neculae?

— Mi s-a prăsit caprili, domnule.

— Azi am trimes cu poșta cercetările mele în chestia voastră.

— Bine-ai făcut.

— Pune o jumătate de vin.

— Pune banii jos.

— Pune mă, că n-am trimes nimic, glumesc!

— Dracu o pune, da eu nu.

— Neculae, te dau de gît!

— Dă-mă!

Ieși furios din cîrciumă, se duse la telefon, strigă poliția Găeștii și spuse c-a descoperit contrabandiștii și ne dete pe nume.

Ce i-a spus poliția d-acolo, nu știu, că veni și spuse:

— Ei bine, ați scăpat d-aia, că s-au vîndut ieri... dar pentru substituire de nume n-o să scăpați... O să pui pe Mustață să vă dea judecății!

Mă uitai la el!... Să-i crăp capu dintr-o dată... Îmi rămîn copiii pe drumuri. Începui tremurînd:

— Domnișorule... du-te la post... scrie, fă ce vrei, dar lasă-mă să n-ajung în temniță...

— De! făcu el, cînd faci o hoție și te prinde și spui numele altuia, e caz de pușcărie!... Pune o jumătate...

— Banii.

— Faci tu cinste...

— Dumitale?

— Mie... Hai, că dacă te pui cu mine, e rău Neculae!... Vadră fără apă... sticle nespălate, vase coclite... muște-n prăvălie... vin cu apă-n borcan... felinarul stins noaptea... Cîte nu-mi stă în mînă să-ți fac ție!...

Iar mă uitai la el lung... Să-l izbesc, ori să-mi mușc limba-n gură?...

— Nu-ți dau, domnule.

— Nu ți-e rușine? începu el. Îți fac proces!...

— Fă!...

— Urmează-mă! se răsti la mine.

— Unde?

— La post.

— Ai mandat de pușcărie pentru mine?

— Ești contrabandist!

Puse mîna pe armă. Mă gîndii, mă-npuşcă hoţul şi-l achită stăpînirea, că zice să nu-şi facă jandarmăria de rîs... Să-l curăţ eu, pe mine mă osîndeşte pe viaţă.

— Bine, domnule, merg !

Strigai nevasta.

— Dino, pe mine mă ia dumnealui de necaz că nu-l mai las să mă jefuiască. Să pleci mîine la frati-tău căpitanu, şi să-i spui păţania noastră.

— Obraznicule ! strigă şeful, trebuie să răspunzi de contrabandă.

— Nu ştiu de nici o contrabandă !

Puse puşca la spinare şi ieşi din cîrciumă, fără să-mi mai zică să-l urmez.

D-atunci m-a lăsat în pace... Dar m-am pomenit cu citaţii de la tribunal şi eu şi cumnată-meu. Ne didese în judecată Mustaţă, pentru că eu şi cumnată-meu făcusem beleaua şi-i spusesem numele lui...»

*

— Ţi s-a urît, nene Iancule, ascultînd ? mă-ntrebă el.

— Nu, Nicolae.

— Dar eu suferind zile, luni şi ani întregi numai d-astea ?!...

«Şi ne ducem la Instrucţie... Ne pune judecătoru să iscălim... şi iscălitura mea semăna şi mă găseşte hoţ, c-am azvîrlit fapta mea p-altul. Şi asta e belea nu jucărie !...

— Te-nchid d-acu, spune !... zise judecătorul de instrucţie...

— Domnule judecător, n-am fost eu cu contrabanda... nu ştiu !...

— E scrisul tău !

Hoţii de la Găeşti mă pusese să iscălesc declaraţia şi de unde sînt. Era o groază de slove d-ale mele puse pe hîrtie.

— Scrie mandatul pentru prevenţă ! porunci judecătorul grefierului.

Pe hoţu de cumnată-meu nu-l putu încurca, el fugise de la poliţie, după ce-l lăsaseră din bătaie şi n-apucaseră de la el nici o slovă. Şi el o ţinea mereu că nu ştie...

Dacă văzui :

— Eu am fost !... Dar nu mă trimete la puşcărie, ai milă, domnişorule... c-am fost în toate luptele... am văzut moartea cu ochii... şi sînt şi rănit...

— Şi dacă, de ce eşti contrabandist şi om ce arunci păcatele tale pe alţii ?!...

— Iartă-mă !...

— Legea iertării nu e votată... n-am ce-ţi face...

— Iartă-mă, dumneata, din inima dumitale.

— Nu se poate. Scrie declaraţia şi te duci acasă. Atîta îmi dă legea voie să fac !...

— Scrisă de mine, nu mai scap !...

— Adică tot tragi nădejde să scapi ? mă-ntrebă judecătorul.

— Vai şi vai ! Cîtă puşcărie este ?...

— O să afli atunci !

Şi scrisei şi eu pe scurt ce-mi veni în gînd de la dumnezeu : „De frica bătăii am uitat şi cum mă cheamă şi am iscălit pe cumnatul meu Ştefan Cristescu, la care mă gîndeam atunci... Nevasta mea dintîi, care a murit, a fost soră vitregă cu el... Nu ştiu cum m-am gîndit la el, că am scris numele lui.“ Şi mă iscălii.

— Eşti hoţ ! zise judecătorul... Dar haide... pleacă acasă... de hoţia asta te iert...

— Sărut mîna.

Şi am plecat.

*

— Ei bine, nene Iancule, danţul dracului s-a urmat nainte !...

Cumnatul Mustaţă, asmuţit de şef, se ţinea de proces.

Eu : pune avucat şi-ncearcă să scap, el pune avucat, să nu pot să scap !...

Avucatul meu, dă : „să pui martori... altfel nu se poate...“

— Şi ce să spuie martorii ?...

— Că erai zăpăcit, ori beat...

— Eu beat !?...

— Altfel... puşcărie...

Şi mă gîndii să caut şi martori falşi, să le plătesc, să iau şi jurămîntul lor păcat pe sufletul meu ! Of !

of !... Mamă !... de ce nu m-ai stîrpit tu, să nu mai mă faci om pe lume !

Și mă rog iar de Neacșu să jure el strîmb !... De nea Lixandru Mufu, de Pleșea, și le dau cîte o hîrtie de cinsute și-i duc martori la tribunal.

— Mîncați-aș, domnule avocat, începu Mufu, învață-ne ce să spunem, că de vrei să spunem că Neculae a picat din cer alaltăieri, noi spunem ; dar fă-o dumneata să se lovească, încai să facem păcatul cu toții !... Mînca-ți-aș barba, și prin iad o fi trebuind avucați... Învață-ne, să mergem cu toții în iad...

— Să spuneți că Neculae e bolnav de pîrleală ; că odată a zis că el este... mitropolitul... Și d-atunci cînd și cînd îl apucă sminteala și nu-și dă seama de ce vorbește...

— Auziți mă ? zise nea Lixandru, așa s-o croim.

— Păi dacă nebunii n-au drept să ție cîrciumă ? întrebai eu.

— Așa e, zise avucatul. Păi să te ia dracu, de ce te-ai apucat să scrii declarația.

— Păi mă-nchidea hoțu de judecător la pușcărie...

— Măi, știți ce... să spuneți toți că are nărav de-l găsește epilepsia... știți voi, năbădăile sau boala copiilor !

— Ah !... cumnate Gheorghe, cumnate Gheorghe !... Adică să fiu declarat și năbădăios, și încă cu crucea în mînă ?

— Mă, nu-nțelegi, că altfel nu te pot scăpa ? zise avucatul.

— Dar dacă mă declară ăștia de năbădios, nu-mi i-a brevetul ?

— Nu, că epilepticii nu sînt periculoși decît pentru ei...

Și primii să fiu și năbădăios !...

*

Cînd ne strigă la proces, adică pe Mustață și pe mine, că cumnatu Gheorghe nici nu era pus, avucatul meu mă arătă epileptic...

C-o carte de doftori în mînă, îi trăgea cu clanța, că sînt năbădăi ușoare, cînd năbădăiosul doar strîmbă capul, face un gest, spune cuvinte nențelese, ori uită cum îl

cheamă... Și că eu, năbădăios d-aia sînt... iar ca să creadă și trebunalu și să dovedească năbădăili mele, puse martorii să jure... Și jurară și martorii. Ăștia spuseră însă că atunci cînd mă găsește năbădăile, apoi caz jos, fac spume la gură, mă strîmbez și dau din picioare, că am adică năbădăi rele de tot.

— Da așa ceva, gura n-o strîmbă, numele nu și-l uită ? întrebă președintele.

— Uită pe toată lumea, nu numai numele, spuse Lixandru Mufu !... că dă din picioare, răcnește... se perpelește... Îl găsește năbădăile cum trebuie !...

Hoțu de procuror spuse : că el nu crede în nebunia mea, crede că sînt șiret, dar asta o fac, ca să scap ieftin de pedeapsa legii...

— Așa e, ai boala aia reaua ? mă-ntrebă președintele.

— O am ! minții și eu.

— Și dai din picioare ? mă-ntrebă procurorul.

— Eu nu știu ce fac !

Aci mi-a spus și avucatul c-am brodit-o bine.

Se retraseră la chibzuire... și cînd veniră, mă pomenii că mă condamnă o lună închisoare.

„Aha, Neculae !... Bravo ție !... o să intri acuși și la bulibășie !... Of ! mamă, mamă, de ce nu m-ai stîrpit !“

— Ce e de făcut ? domnule avucat.

— Apel la curte !

— Of !... mă-nec !...

— Îneacă-te !...

— Și cît îmi mai ceri... să-mi faci apelul și să mă susții și-acolo ?...

— Tot cinci mii...

— Nu mai am !...

— Atunci așteaptă... să faci o lună și scapi... Nu e mare lucru o lună !...

— Așa e, pentru dumneata nu e mare lucru... parcă faci dumneata osînda !... Și mă gîndii iar... Da grațiere la rege ?

— Bine zici !... Ești decorat ?

— Patru decorații...

— Să-ți fac cerere de grațiere... stăruiesc eu de procuror... dar tot dai cinci mii.

— Şi scap ?
— Dacă vrea regele !
— Dar dacă nu vrea ?
— Ce sînt dumnezeu ?!...

Şi mă gîndii, mă gîndii, îmi didei cu pumnii în cap, mă plesnii peste obraz, mă uitai în toate părţile să văd pe cineva, căruia să-i zic să mă bată ; văzui un om : „Bati-mă mă, bati-mă !... că vreau să fiu bătut !“ Omul beli ochii şi o rupse la fugă !... „Oarba..., grijania mă-ti ! ...dacă fugi !“ şi pornii nebun pe stradă... Umblai, apoi mă potolii şi zisei : „vînd vaca şi dau cinci mii de lei...“

Mă dusei la avocat...

— Dacă mă graţiează îmi ia brevetul ?

— Ţi-l ia.

— Atunci apel... fă apel şi-ţi aduc mîine o mie de lei !...

S-a apucat şi-a scris apelul... Şi ieri i-am dus o mie de lei !...

Iacă nea Iancule, ce va să zică danţul dracului !... La noi, drumurile vieţii sînt înguste ca muchea cuţitului... Şi de-o parte şi de alta sînt căscate prăpăstii, cu hoţi puşi să-ţi ia tot... Întîi ce ai şi apoi zilele, dacă nu mai ai... Dintr-un ordin zăpăcit, iată cîtă nenorocire pe capul meu !...»

ŞPERACLU

Of ! ce-or mai păţi şi fraţii ăştia ai mei în armată, nu ştiu, că eu, cît am fost de şmecher, şi tot abia-abia am tăvălit-o... Ştii de ce nu m-am făcut eu sergent ?

— De ce ?

— Pentru c-am ştiut să mă-nvîrtesc... şi pe cît m-am învîrtit, tot n-a fost de-ajuns !...

În armată trebuie să fii tare de clanţă... Trebuie să fii şmecher, atît de şmecher, că, de te-ar pune în piuă, cînd o da cu pisălogu, tot să nu te lovească !... Da fraţii mei, of !... or să mănînce pe puţin zece camioane de pumni, dacă nu şi mai mult.

Îşi suci ţigarea şi povesti nainte.

— Eu, d-abia am ajuns caporal... Nişte cai bătrîni şi un şperaclu mi-a mîncat gradu...

Aveam daţi în seama mea doi cai bătrîni, de, unul din ei avea 25 de ani, dar erau iuţi şi mergeau în frunte cînd îi înhămam la pompa de incendiu.

Toată ziua, domnu căpitan al postului, cînd venea beat, mă lua la înjurătură prin grajd : „Cristoşii ! Cristoşii ! Cristoşii !“ de parcă mama ar fi avut un regiment de Cristoşi, nu unul ca toţi săracii. „Caii slabi, Cristoşii... nu-i ţeseli cum trebuie ! Cristoşii..., nu le aşterni curat Cristoşii..., nu-i adăpi la timp, Cristoşii... !“

M-am pus pe gînduri... Ce dracu să fac eu cailor...

Am văzut, după părerea mea, că raţia de ovăz ce le-o dam, era prea mică... Şi m-am hotărît să le măresc eu raţia : dar în ce fel şi cum ?... Aci era greul. Să le cumpăr ?... N-aveam nici bani şi nici de unde... Să le fur... fur din magazie... Asta le era leacul.

Am început să iau seama broaștei de la ușa magaziei. Văzusem eu odată o cheie hoțească, o cheie d-alea de care au hoții din poliție și hoții ăilalți din oraș.

Ei, bine, șperaclu, șperaclu mi-ar fi trebuit, dar de unde dracu să iau eu șperaclu ? Ca să-l cumpăr, nu mi l-ar fi vîndut nici un polițist, și să-l fur, nu cunoșteam nici un hoț... Că de-aș fi cunoscut, m-aș fi luat bine cu hoțul și i l-aș fi șterpelit... Dar dacă aș face eu șperaclu ?... Ba bine că nu !... Și am căutat o sîrmă groasă, am îndoit-o cît trebuia, am pilit-o, și, în sfîrșit, muncind printre picături, am dat șperaclu gata în vreo trei zile. Îl încercam pe broască și, de nu mergea, iar îl pileam, pînă l-am făcut să se lovească tocmai pe tocmai.

Bucurați-vă, cai, și păzește-te, Mitică, că șperaclu e gata.

Noaptea, cînd dormeau toți, am încercat șperaclu... a mers, căci am descuiat ușa magaziii și am umflat o căldare de ovăz. Caii mei erau în grajd și lîngă zid. Le-am împărțit ovăzul din căldare în două și l-am pus dinainte, legînd scurt calul de alături, ca să nu ajungă la ai mei.

Îl sorbeau caii, nu numai îl mîncau.

Dimineața țesală-i, curățește-le așternutul, adapă-i ca după obicei...

În noaptea următoare iar descuie, iar ia și iar dă-le.

În vreo 15 zile caii se schimbară la păr...

Căpitanul băgă de seamă îndreptarea cailor...

„Vezi, Cristoșii... Vezi !... Dacă-i țesăli și-i adăpi la timp cum s-au îndreptat !... Vezi, Cristoșii... Vezi ?..."

El zicea că țesala e-nstare să-ngrașe caii în locul ovăzului.

La vreo cincizeci de zile, caii se spărgeau de grași. Jucau și făceau nebunii...

Căpitanul era vesel acum și venea la mine și-ncepea prin grajd și prin bătătură :

— Cristoșii !... Vezi ?... Am să te fac caporal !... Am să te fac !... Sergent, să-l treci pe tablou !... Vedeți voi... Cristoșii !... Eu fac om vrednic din cel mai leneș soldat. Bravo băiete !... Bravo !... Vezi... Te fac caporal !... Voi sînteți leneși... leneși !... Sînt caii voștri ca ai lui ?... Nu sînt... Vedeți... Cristoșii !... Pe el o să-l fac caporal, doar pe el !... Și mă bătea cu mîna pe spinare și-njura pe toți ceilalți...

— Măi al dracului, ce le dai tu cailor... le faci injecții de îngrășare, mă ?... mă întrebau camarazii.

— Văz de ei, mă, asta e...

— Tiii... păi parcă noi nu vedem...

Și intrară camarazii la bănuială. Dar și eu gîndeam : „Deschide ochii, Mitică, că dai de dracu !... Te bănuiesc proștii că nu ești cinstit !... Păzește-te Mitică, să nu plătească cățeaua bucățeaua !..."

În seara următoare chiar, mă prinse un sergent... Mă lăsă pînă pusei ovăzul în covată și-ncepu :

— Te-a luat dracu !... Ce-ai făcut ? Ifracție cu cheie potrivită !...

— Mînca-ți-aș, d-le sergent, nu-ți face păcat !...

— Tiii... așa !... Te dau de gît...

— Mîncați-aș !... Nu știi cum mă înjura hoțul numai de Cristoșii mamii ? Ce era să fac ? Ce l-am furat să-l vînz ?... Am furat ovăzul statului să-l dau la caii tot ai statului... Iartă-mă !...

— Ifracție mă, ifracție !... Chei false... Pușcărie, Domneștii, Tîrgșoru...

— Ifracție fie, dar gîndește-te că sînt băiat tînăr și-n loc să mă libereze odată și să mă-nsor, să mă nenorocești ?...

— Mai faci ?

— Nu mai fac.

— Să fii ?

— Să fiu !

— Iacă-tă, te iert, dar să nu mai faci...

— Nu mai fac.

Și a tăcut sergentul, ducă-l dumnezeu pă bine.

Trei nopți nu mai furai ovăz. Caii nechezau și parcă stau să-mi vorbească, că de ce nu le mai dau, așa nechezau de încet, de puneau boturile pe mine și mă lingeau pe obraji și pe mîini...

— Arapule !... Arapule ! Hoții, Arapule !... Calicii. Arapule !... Nu ești al meu, Arapule... Voi robi, Arapule, eu rob ca și voi... N-am de unde vă da, cît vă cere vouă pofta...

Mi se rupea inima de mila lor...

Tiii !... Fur iar... Și de jurămînt mă dezleg la popa...

Și cu pază mare a patra noapte iar descuiai, iar furai ovăz și le dădui !... Mi se părea că dîndu-le lor, fac pomană tatii !

Caii se potoliră. În cele trei zile, luaseră toți seama că sînt neliniștiți caii mei. Cum îi văzură potoliți, cum intrară iar la bănuială.

Mă păziră opt zile la rînd, fără să știu. Furam mereu și nu mă prinseră.

Mai erau cîteva zile pînă să fiu avansat caporal.

Căpitanul era acum prietenul meu — cel puțin așa îl socoteam eu. Prietenia celor mari e însă pe genuche, azi ești prieten și mîine te azvîrlă în ocnă.

În seara a noua furai două găleți de ovăz și le turnai dinainte.

Un sergent, altul, nu cel care mă mai prinsese, veni la mine și văzu ovăzul la cai. Eu începui să tremur.

— Dă-mi o țigare, zise el.

Mă mirai, căci îl știam că nu fumează, dar totuși îi dădui. Șperaclu era în buzunarul pantalonilor.

După felul cum se uita, văzui că mă spionează și că sînt prins. Luai șperaclu și-l vîrîi pe nevăzute în carîmbul cizmei.

El însă, după ce trase o dată din țigare, o stinse și o zvîrli, spunînd că nu e bună. Apoi :

— Tu trebuie să ai prin buzunar tutun mai bun.

— N-am.

— Stai să te caut.

— N-am, zău !

Și-l lăsai. El mă căută strașnic. Eu pricepeam de ce mă caută.

— N-ai, dar ia trage cizmele.

— Adică ca ce plan ? întrebai eu.

— C-așa vreau...

— Nu vreau.

— Îți poruncesc ca subofițer... scoateți cizmele !...

Mă supusei ; dar căznindu-mă să scot cizmele, scosei și șperaclu și-l vîrîi în așternutul cailor. Trăsei cizmele, mă căută, dar nu găsi nimic.

Atunci începu să strige santinela și să-i spuie să deștepte pe toți și să vie la grajd... Grăjdarul fu cel dintîi.

— Ce este ?...

— L-am prins furînd ovăz, dar ușa magaziei e tot încuiată...

Veniră sergenții, caporalii și cîțiva soldați.

Se făcură zece inși împrejurul meu. Le spuse la toți și toți începură :

— Așaa... d-aia ne-njură pe noi domnu căpitan, că ești hoț, ai ?... Așa-ngrași tu caii, așa ești tu vrednic ?...

— Și cheia e în așternutul cailor.

Eu trecui între cai și-ncepui să-i ciupesc. Caii începură să sară, de-i goni de pe lîngă ei.

— Ieși dintre cai, hoțule, începu sergentul să strige.

— Da ce, să mă bateți ?

— Nu, hoțule, să căutăm cheia... și apoi vine ea și aia...

— Nu știu eu de nici o cheie...

Dau ei să se apropie, dar eu ciupeam caii și mi-i goneam numaidecît. Săracii cai, parcă-nțelegeau că i-a lovit nenorocul și pe mine și pe ei.

Un hoț de sergent, Franț, de felul lui neamț, veni înfipt la cai — văzuse el de ei nainte — îi apucă de bărbii, îi dezlegă și-i luă de acolea. Rămase așternutul singur.

Căutară apoi paiele fir cu fir și găsiră șperaclu.

— Uliu !... Cheie hoțească !... se mirară unii.

Mă luară pe sus în pumni și-n palme...

— A ! pentru ăsta mîncam noi suduieli de moarte, pentru ăsta, că el e vrednic... Asta e vrednicia ?...

— Măi fraților !...

Dar cine să mai asculte vorbele mele, dracu !... Răsticnit în mijlocul cazărmii, făceau toți clacă pe mine.

— Să fii al dracului ! zise sergentul ce mă prinsese și mă iertase întîi... S-a-nfundat vulpea-n sac ?... Sîc !... Rabdă acuși !...

Răbdam, că n-aveam încotro.

Dimineața mă raportară la căpitan, la căpitanul ce-l socoteam prieten.

— Aduceți hoțul sus.

Mă duseră la el.

— Cristoșii !... Cristoșii !... Cristoșii !... Hoț ai ? Știi tu ce e asta ?... Asta e cheia pușcăriii !... Spune cum ai făcut ?

— Nu știu nimic, începui eu.

— Cum nu știi, Cristoșii... Nu știi ai ?... Cheia la tine și nu știi !?...

— Am găsit-o în paie...

— Cine a pus-o în paie ?

— Nu știu, o fi fost acolo...

— De unde ai luat ovăzul ?

— Nu era ovăz...

— Cristoșii !... Cristoșii !... Cristoșii !... Faci mincinoși pe oamenii dintr-o companie ?... Te tai !... Dați-vă la o parte să-l tai ! Voi sînteți martori că s-a sinucis singur...

Trase sabia și mi-o puse în piept. Împingea cîte nițel, sabia se-ndoia, că era tunica groasă.

— Dă unde ai luat cheia pușcăriei, hoțule ?...

— Nu știu !

— Cristoșii ! Cristoșii ! Cristoșii !... Mă luă la bătaie cu latul săbiii... Eu întăream mușchii pe unde vedeam c-o să dea.

Sergentul neamț ieși iar în față și spuse :

— Hoțul acesta fură ovăz de cel puțin două luni de zile. Caii sînt bătrîni și nu se puteau îngrășa ; dar el, de cînd fură ovăzul statului, i-a îngrășat !...

— Uliu !... Mîncați-aș coliva, dă otoliber !... și scrîșnii din dinți... El luase caii din stanoage și tot el mă mai pîra și acum...

După ce osteni căpitanul croindu-mă, trimese la magazie să vază dacă mai lipsesc alte efecte d-acolo.

— Ești hoț, mă, hoț !... Și am să te tai !... Eu te tai ! Și pui toată compania să spuie că te-ai tăiat singur de frica pușcăriii... Ai să vezi c-am să te tai !...

Veniră sergenții și raportară că din magazie nu lipsește nimic, că toate sînt după inventar, doar ovăz ce-oi fi furat !

— Cine ți-a făcut cheia, hoțule ?...

— Am găsit-o !...

Iar mă luă la omor cu pumnul săbiii...

„Măi al dracului, gîndii eu, n-are gînd să mă lase..." Începui :

— Iertați-mă, domnule căpitan... D-l Franț a făcut cheia !... domnul sergent Franț !...

Franț era sergentul ce mă pîra și era chiar mecanic.

—Aduceți pe Franț.

Veni neamțul sus.

— Franț, ce e asta, Cristoșii !... faci chei d-astea ?...

— Eu ?!

— Tu !

— Nu e adevărat, domnule căpitan...

— N-o mai învîrti, domnule sergent, zisei eu, n-ai făcut d-ta cheia ?

— Eu cheie ?!...

— D-ta...

— Minte, domnule căpitan.

— Eu, să mint ?!... Să fie al dracului cine minte ! și-n gîndul meu adăugai : „afar de mine care mint acuși !"

Neamțul îngălbeni. Mie parcă îmi lua cu găvanul necazul de adineauri cînd spusese că fur ovăz de cel puțin două luni.

— N-am făcut nici o cheie...

— Domnule sergent, n-ai făcut d-ta cheia asta la bucătărie ?... Păi știe toți oamenii din postul nostru...

Neamțul făcuse un șperaclu la bucătărie, după ce se pierduse cheia, dar îl stricase, după ce se făcuse cheie bună.

— Eu am făcut șperaclu, spuse el, dar l-am stricat... Acesta e alt șperaclu, dar nu l-am făcut eu.

— Asta e și nu l-ai stricat pe acela.

— Ba l-am stricat.

— Ba nu.

— Ba da.

Pînă cînd căpitanul hotărî :

— Îl bag în pușcărie !... Faceți-i proces. E hoț !... Și mă-nchise iar și începură să scrie.

— Măi, ce dracu să spui eu acum !...

Cînd mă scoaseră, îmi citi declarațiile și toți spuneau că au găsit ovăz la caii mei ca un dublu, și că au găsit șperaclu în stratul cailor, iar sergentul ce mă prinsese declarase că m-a văzut cînd am descuiat, cînd am luat ovăz, cînd am încuiat și cînd l-am dat la cai și că, atunci cînd a venit să mă caute de cheie, eu am ascuns-o.

Eram adicăte prins și de mîini și de picioare.

— Te bagă la coteț, băiete, îmi zise plutonierul... Declară și tu ce vrei...

Era un plutonier bun și citea toată ziua; era un om cărturar și mai bun la suflet.

Mă gîndii și apoi spusei:

— Șperaclu l-am găsit. E cel făcut de domnu sergent Franț. Ovăz am furat de două nopți ca să dau la cai. Efecte n-am luat.

Am iscălit și mi-a dat drumul.

Procesul s-a dus mai sus la domnu căpitan Pascu, comandantul companiei, și acela om bun, a-nceput:

— Ce mai umblați cu fleacuri, mă? Un soldat îndrăgostit de cai a furat ovăz să le dea... De două luni... după cum declară sergentul Franț, el avea cheia în mînă și totuși n-a furat nici efecte și nici ovăz să vîndă... Lăsați-l, că nu e hoț!...

Și n-a vrut să nainteze procesul.

— Uliuuu! Cristoșii!... începu căpitanul postului de pompieri, scăpași... Sergenți!... sergenți!... să-l ștergeți de pe tabloul de caporali... Așa hoț nu trebuie să fie caporal...

Și m-au șters...

Ei și... fie și așa... Și am pus altele la cale.

Am cerut să-mi dea alți cai, că mi-era rău să-i mai auz vorbindu-mi și lingîndu-mă, iar eu să nu am de unde să le dau ovăz din destul.

Caii au început să slăbească săracii, de-mi făcea rău să-i mai văz. Mi-am împietrit și eu inima și am răbdat.

Apoi am mijlocit și m-au trimis îngrijitor la o grădină, unde făceam o cultură de zarzavaturi. La grădină acolo n-aveam cai, n-aveam nimic... Am căutat să fiu om de treabă, așa cum zic ei... Milă?... Ce milă?... e averea mea?... Nu!... Dar ca să nu mai văd sufletele pedepsite, stau departe, fac altceva, alte treburi și... trece timpul.

Ce le-a venit lor pe urmă, nu știu, că m-au făcut caporal... Tîrziu de tot, fiindcă din leatul meu sînt sergenți, pe cînd eu, abia atît... Și uite, așa am dus-o.

Și d-aia zic că ce șmecher am fost, și tot, ha, ha, să-nfund Domneștii!... dar blegii mei de frați!... În sfîrșit, treaba lor, fiecare avem p-aici porția noastră de amar...

PENTRU UN CĂȚEL

Pentru ce se judecă Marin Ogărel cu Ion Mărtăcel ?... Să vedeți pentru ce.

Ion Mărtăcel este dat în judecată de Marin Ogărel, fiindcă un cățel ce-l are Mărtăcel, a lătrat la Ogărel ! Și d-aci, ține-te judecată cu amînări peste amînări, cu martori peste martori și cu avocați dibaci în chichițele dreptății.

„Colțoși oameni, zic unii și alții, dacă pentru asta tocesc ei pragurile judecății !..."

— Vinovat este numai Ogărel, spun neamurile lui Mărtăcel, fiindcă pentru un cățel, ce-a lătrat la Ogărel, el a și dat în judecată pe Mărtăcel !...

— Așadar, afurisitul este numai Ogărel, dacă se judecă pentru-n cățel !...

— Ba, afurisitul este numai Mărtăcel, începe să-l învinuiască neamurile lui Ogărel, pentru că nevasta lui Mărtăcel, cînd trecea pe drum Ogărel, a zis „Pă el cățel !..." Ogărel a auzit, cățelu a și sărit ; el i-a zis una ei, de i-a stat în coadă ; ea i-a zis alta lui, de i-a căzut în căciulă, și apoi el : „Dregu-ți" ea : „Facu-ți" — s-a-ntărîtat beleaua !...

Vecinii lor, auzind ramătul, au început să caște gura de pomană, pentru ca să umble acum pe la judecată de-a surda !...

— Dar afusitul de cățel, a mușcat pe Ogărel ?

— Da de unde !... Cînd a-nceput să bîstîcîie cracii Ogărelu, s-a dus dracului cățelu !... N-a-ndrăznit să muște așa prăjină de om ; dar inima i-a sărit din loc de frică !...

*

Pe sala judecătoriei, oamenii veniți și ei la judecată cu alte pricini se căznesc să-i împace. Dar ei nu se împacă.

— Am să te fac, mă, se laudă Ogărel, să-ți împuști singur cățelul !

— N-ai să poți, mă, se laudă și Mărtăcel, c-am să mă judic cu tine și la Curtea Înaltă !...

— Pentru ce nevasta ta să zică : „Pe el cățel" ?

— Pentru ce i-ai făcut cu ochiu ?

— Eu, mă ?...

— Tu, mă !...

— Se laudă !... Nu-nchiz eu ochiul meu pentru una ca ea !...

— Da ce grozăvenie de om ești tu, mă ? tu te socoți zugrăvit de dumnezeu cu deștu ?...

— Ce-ți pasă !... Sînt eu !... Nu trebuia ca s-asmuță cățelu, și-apoi să zică ce-a zis...

— Da tu de ce-ai zis, ce-ai zis ?...

— Dacă și ea mi-a zis, i-am zis !...

— Păi ți-a zis, fiindcă i-ai zis !

Și oricum o sucesc cu vorba, la pace nu pot să-ajungă. Nevestele lor, venite și ele ca să povățuiască bărbații, ca nu cumva să se lase unul să-l rămîine cellalt, iau seama la dibăcia lor.

Avocații lor, amîndoi oameni în cîte un partid politic, îi despart și-i iau de cîte-o parte să-i povățuiască. Avocații au în vedere nu numai banii ce vor să ia de la ei, ci și alte interese politice.

Îi strigară înăuntru la judecată. Judecătorul, plictisit, asculta citirea reclamațiii făcută de Ogărel. După citire, avocatul lui Ogărel începu pîra...

— Am avut cinsprezece amînări, fiindcă a trebuit să introducem în proces și pe soția dumnealui, care a asmuțit cățelu... Iar avocatul dumnealui a cerut să introducă în proces și pe nevasta clientului meu, fiindcă și ea ar fi zis că are să-i otrăvească cățelu... Martorii noștri, puși la rîndul întîi, au dovedit justițiii lătratul cățelului !... Martorii dumnealui, admiși în urmă, au dovedit justiții mîrîitul cățelului, că n-ar fi lătrat tare, și că n-a mușcat pe clientul nostru...

Al doilea rînd de martori ai noștri, au dovedit justiției că nevasta dumnealui nu și-a ținut gura, a zis clientului meu lucruri murdare pentru căciula și gura dumnealui !...

Al doilea rînd de martori, admiși ai dumnealui, au dovedit justițiii că și clientul nostru n-ar fi tăcut din gură... Dar e logic, domnule judecător, ca un bărbat să nu tacă, mai cu seamă cînd o femeie zice ce i-a zis femeia dumnealui !

— Nu e adevărat, domnule judecător, sări cu gura nevasta lui Mărtăcel, dumnealui mi-a zis...

— Ce ți-a zis ? întrebă judecătorul.

— Mi-e rușine să spui !...

Avocatul lui Mărtăcel explică :

— Martorii noștri au precizat... cînd vom avea cuvîntul, vom dovedi ce fel de oameni sînt clienții dumnealui !...

Și cu o uitătură cruntă, făcu pe Ogărel să plece capul în jos. Dar nevasta lui Ogărel nu se lăsă :

— Nici dumnealor nu sînt mai breji !...

— Auzi, domnule judecător ? ne face breji aici !... Dar acasă ce ne zice ? sări acum Mărtăcel.

— Da luați-le cuvîntul, domnule judecător, sări avocatul lui Ogărel, e rîndul meu să vorbesc.

— Tăceți !... se răsti judecătorul.

Avocatul lui Ogărel ceru dosarul, începu să umble prin el și să spuie :

— Nici o lege nu dă voie cîinilor să latre la trecători, și nici un regulament nu spune că femeile au drept să-i asmută ca să latre... Prin urmare, clientul nostru a fost lătrat. Clientul nostru a fost desconsiderat ca om !... Asmuțit cu cîinii !... Da ce e dumnealui ?... dobitoc ?!... urs ?... porc care a intrat în răzoare să le rîme ?... Pentru ce să-l asmuță ?... Deci, a fost insultat în onorul lui de om !... Faptul constituie o insultă gravă !... Asta ca prim motiv. Ca secundo motiv... Văzînd clientul nostru năvala turbată a cățelului, a socotit că e turbat !... A-nceput inima să-i bată !... Ce frică !... Ce groază !... Mușcat de cățel turbat ! dumnealui turbat ! Institutul doctorului Babeș de turbați !... ori lătrături de căței în cap !...

Frica asta nu era în drept s-o sufere clientul meu. Deci : trebuie pedepsit Ion Mărtăcel și nevasta lui Ion Mărtăcel ; primul : pentru că are cățel, ce-l ține slobod ; secundo : pentru că l-a asmuțit, pentru că i-a zis ce i-a zis, și pentru că i-a făcut frică !...

Terțo motiv mai avem : clientul nostru a pierdut interesul cu acest proces... A păgubit și el și onorabila dumnealui soție...

— Onorabilă ! sări a lui Mărtăcel...

— Taci femeie !... se resti judecătorul.

— Auzi, domnule judecător, mă poreclește dumneaei onorabilă !... sări a lui Ogărel !...

Judecătorul nu putu să-și ție zîmbetul.

— Taci femeie, că n-a zis de rău...

— Ba așa le dă ea : tronc !... C-o cunosc de mult ! mai bombăni a lui Ogărel.

Avocatul lui Ogărel continuă :

— După cum se vede din depozițiile martorilor, audiați în cinsprezece ședințe, Ion Mărtăcel și soția lui Marița, sînt vinovați și trebuie pedepsiți...

— Zi să-și împuște cățelul, domnule avocat, șopti tare Ogărel către avocat.

— Ce să-mpușc cățelu, mă, ce să-mpușc ? sări Mărtăcel : ca să poți veni tu noaptea să-mi furi găinele ?...

— Auziți, domnule judecător, începu Ogărel, aici în favoru dumneavoastră m-a făcut hoț !...

— Mă, vă amendez p-amîndoi !

— Domnule judecător, sări avocatul, este o insultă gravă !... Clientul meu atrage atenția onorabilii justiții, asupra calificativului de hoț !...

— Nu i-a zis hoț ! sări avocatul lui Mărtăcel...

— Cățelu meu e jandaru meu !... El îmi păzește curtea pe leafa cea mai mică : un crod de mămăligă, ori firimiturile și oasele ce rămîn la masă... vorbi Mărtăcel.

— Oase la el ! șopti a lui Ogărel... Mănîncă ceapă pînă...

— Voi mîncați mierte fierte ! se strîmbă, pe furiș a lui Mărtăcel.

Avocatul lui Ogărel începu iar :

— Dar nu mă lasă să continui... Of, că nu mai sînt zapciu !... V-aș arăta eu !...

Domnule judecător, faptele sînt dovedite ; cer pedepsirea d-lor, împușcarea cățelului și o sută de lei despăgubiri civile și onorar de advocat... Am zis !

— Apărarea are cuvîntul ! zise și judecătorul.

Avocatul lui Mărtăcel își sumese ușor mînecele și începu.

— Mult și preaonorate, domnule judecător, clientul meu și soția lui — pardon — Ion Mărtăcel, este — pardon — au fost, dați în judecată de Marin Ogărel, pentru un fleac : că l-ar fi lătrat un cățel !... Marin Ogărel — nu l-am botezat eu cu nume de cățel — nu știu de ce, e dușmanul cîinilor din sat... Da să nu vază cîine în ochi — pardon — pe lîngă dînsul, că e gata la judecată cu jalba-n proțap — pardon — în mînă !

Necazul lui Ogărel nu este așa de mare pe Mărtăcel cît este pe cățel. Foc, pieire, să-mpuște Mărtăcel pe nevinovatul cățel ! D-aici, vedeți cîtă dandana — pardon, judecată.

S-a dovedit prin martorii noștri oameni fără cusur.

— I-a-mbătat tun ! răsuflă Ogărel.

— Ai tăi nu s-au bătut beți ? răsuflă și Mărtăcel.

— Tăceți ! se resti judecătorul.

Avocatu urmă :

— Care au spus că doar a mîrîit cățelul, și că nu l-a mușcat... Apoi dacă nu l-a lătrat și nici nu l-a mușcat, pentru un mîrîit, este Ogărel îndreptățit să zică ce-a zis, așa de murdar, că nici în dosar nu s-a scris ?... Nu, onorate și preaonorate domnule judecător ! Dar Ogărel, dușmanul nevinovatului cățel, hai la judecată, cu trei rînduri de martori și cu stăruință să-mpuște cățelu !... Nu mai sînt eu căpitan de jandarmi, că i-aș arăta eu legea !

— Domnule judecător, sări avocatul lui Ogărel, auziți amenințarea ?... Ce-ar fi, dac-ar fi ce-a fost ! Patru martori ai noștri au spus că a lătrat cățelu... Ce-o mai dă de colo-colo !...

— Domnule judecător, ce-ar fi dacă dumnealui, onoratul confrate, ar fi ce-a fost... Mărtăcel al meu ar fi trebuit să stea cu oblojeli în spinare !.... Doar așa zise. Prin urmare : eu cer achitarea !

Primo motiv : cățelu n-a mușcat, ci doar a mîrîit.

Secundo motiv : dumnealui a zis întîi ce-a zis și dumneaei pe urmă.

Terțo motiv : Ogărel e vecin și dușman al nevinovatului cățel.

— Domnule judecător, onorate domnule judecător, sfinte domnule judecător ! scrie în lege că Ion Mărtăcel să aibă un cățel și să-l asmută pe clientul meu Ogărel ?... Păi dacă nu scrie, ce achitare cere dumnealui ? Eu cer capu cățelului și osîndirea lor !...

— Onorate domnule judecător, preaonorate stăpîne al dreptății !... Nu vă lăsați influențați de tiradele confratelui meu... Ce-are a face legea cu faptu ?... Legea zice, dar dacă n-a călcat cățelu legea, ce-are dumnealui cu capu cățelului ? Martorii noștri au spus : „am auzit doar că mîrîia“ .... Și sînt patru martori...

— Și ai noștri au fost patru... la cazul ăla primo...

— Chiar așa fiind : patru ocale goale deoparte și patru ocale de cealaltă parte, vadra tot goală rămîne...

— Dar am mai avut patru...

— Au fost la secundo motive... și am avut și noi alți patru... Cer deci achitarea lui Ion Mărtăcel și a soției lui, Stana — pardon : Marița, de orice penalitate, cum și despăgubiri civile și onorar de avocat.

— Vă-mpăcați ? întrebă judecătorul.

— Eu cu ei ?! se miră Ogărel.

— Ei da, tu cu ei ?

— Nici mort ! S-o-nvăț eu să zică : „pe el cățel !“... Dacă împușcă cățelu...

— Împuști mă cățelu ?...

— Cățelu meu ? făcu Mărtăcel... El e straja mea credincioasă.

Judecătorul răsfoi prin dosar și spuse :

— Pentru motivele ce se vor vedea, achită. Ieșiți afară.

În sală începură :

— Sic !... mă făcuși ! A !... mîncați-aș barba, domnule avucat, mi-l răseși !... Sîc, Ogărel !... Sîc !... Crapă !... Plesnește !... Ha !...

— Auliu !... păi fac apel și tot nu ești tu cu cățel !... Să nu-mi zici tu Ogărel, de-i mai avea cățel !...

AVEREA RĂPOSATULUI

Notarul Zaharescu zace în pat, într-o odăiță îngustă, parcă făcută înadins pentru ceia ce vrea să-i părăsească și viața, după ce îi părăsesc și oamenii.

— Cum îi mai este ? întrebă o vecină, pe Rada, soția bolnavului.

— Tot rău. Și cu mîna, făcu gestul ducerei.

Vecina își scoase apă din puț și-o puse în doniță și mai rămase nițel de vorbă.

— Nu-l slăbește boala deloc ?

— Deloc !... Din asta nu mai scapă el... S-a umflat, o umflătură albă, ce-i albește gingiile și buzele... Nu mai poate să fie om.

Vecina, clătinînd din cap, își luă donița și porni acas la ea.

Victoria, fiica bolnavului, ieși în pragul ușei și se răsti încet la mă-sa :

— Mamă !!...

— E, ce vrei ?

— N-auzi ? iar a început să dondăne... iar vorbește cu dușii de pe lume.

— Și ce-ai cu el ?... Crezi că-l pot opri eu să nu vorbească cu neamurile moarte ?... Se vede că iar l-a apucat durerea de rinichi...

— Bine, l-o fi apucat, că degeaba nu aiurează el, dar tu de ce taci, de nu-l întrebi ce are și cît are, că s-ar putea să moară și...

— Și dacă moare ?... Nebună ești tu, Victorio ! Păi îmi stă mie în putere să-l opresc să nu moară ?

— Nu-ți stă, dar trebuie să-l întrebi dacă n-o mai fi avînd bani ascunși pe undeva... că-l știi doar, că ținea banii încuiați și nu-i știai leafa cînd o ia, unde-o pune, ori ce-o face... Dacă el are bani ascunși, și cum d-atîtea ori a fost să moară și n-a murit, el crede că nici acum nu o să moară și tace și nu ne spune banii, ce-i mai are, iar dacă moare, cum să-i mai găsim ?

— L-am întrebat de bani și mi-a spus că nu mai are, decît cei hotărîți pentru îngropăciune, cîteva sute de lei...

— Ba trebuie să-l întrebi, că are bani, e hoț, tace, crede c-o să se scoale și-o să-i rămîie.

— Ce bani, fa, ce bani ? !... îi răspunse mă-sa supărată. Ești nebună ? Nu știi tu că cheltuia cu noi toți. Pe Costică să-l ție în școală, de l-a făcut ofițer ; pe noi toți să ne-mbrace și să ne hrănească. Un oleab ne-a făcut și nouă : casa, pătulul, coșarul... Tu crezi că banii nu se cheltuiesc ?

— Nu crez ! Iaca nu crez !... El trebuie să aibă bani ascunși ; dar, crezînd c-o să scape, nu ni-i spune și o să moară, și o să rămînem așa...

— Așa tot rămînem noi, pentru că n-are.

— Cere-i cheia, ce tot o ține atîrnată de gît ?... Crede c-o să-l îngropăm cu ea ?

— Eu nu i-o cer.

— De ce ?

— Pentru că nu vreau să-i stric inima.

— Vezi, are el ce are acolo în cutia mesii.

— N-are nimic...

— Ba are... trebuie să știm noi ce-o fi avînd. Cînd o veni Lixandru cu Lisaveta lui, Aneta cu Iepurile ei, noi, care ne mîncăm amarul cu el, n-o să mai apucăm nimic. Lixandru, fiindcă e beat, o să zică el că are drept să ia banii toți... Nouă nu ne dă nimic...

— N-are ce lua nici el...

— Are, are, și fiindcă tot spui că n-are, mi se pare că... ai apucat ceva, ori că ți i-a dat ție...

— Mie !... Zău, Victorio, dacă nu ești nebună... Nu lași pe tat-tău nici să moară ticnit.

— Păi să ne dea banii !...

— Dacă n-are ?...

Victoria tăcu bosumflată. Mă-sa intră în odăița în care zăcea bolnavul. Îl privi lung. Bolnavul își mai veni în fire, gemu și se opri din șoptite.

— Cum îți mai e, Grigore, îl întrebă ea, aplecîndu-se asupra lui ca s-o auză și ca să-i înțeleagă șoaptele.

— Răău ! răspunse el lung.

Îl privi iar. Buzele erau albe și mari. Gingiile fără sînge. Victoria intră cu sticla cu untdelemn, ca să mai pună în candela ce ardea pusă în perete, dasupra bolnavului.

Privi pe mă-sa întrebătoare.

— Dacă nu ți-e milă, zi-i tu...

— Milă !... Și Victoria, încruntînd sprincenele, turnă untdelemn în candelă.

Se gîndi și apoi veni în fața ochilor lui tat-său. Îl privi și ea mult. I se făcu milă... Simți că i-ar fi fost mai bine ei să nu mai vază așa...

— Ți-e rău, tată ?...

— Răăău...

Tăcu nițel și apoi :

— Ai bani pentru cele ce-ți trebuie la un... Doamne ferește ?

— Aaam ! răspunse el încet.

— Unde sînt ?

— Acolo... și plimbă ochii spre cutia mesii.

— Într-altă parte n-ai !

— Naam...

— Nici un ban, nici un ban ?!...

— Nici...

— Gîndește-te că e și viață, e și moarte... zilele omului cine le știe... De ce nu spui banii ce-i ascunzi ?

— N-am alții ! se sili bolnavul să spuie.

Victoria se-ncruntă. Nădejdea, ascunsă în suflet, îi muri tot acolo. Un gînd o mai îmboldi din nou :

— Știu că i-ai dat mamii pe aceia, dar mai știi că ea o să-i bea și n-o să facă nimic cu ei... nici barim pomenile ție...

— N-am !... N-am !...

— I-ai dat bani mamii ?

— Nu !

— Ce bani, fa, ce bani, sări mă-sa cu gura, nu ți-e rușine ? Îl superi la ceasul morții !?

— Ți-a dat bani ție !

— Nu mi-a dat !

— Ba ți-a dat !...

— N-am alți bani, Victorio... rosti bolnavul.

— Vezi ?... Auzi ?

Victoria tăcea. O țigancă cu ghiocul îi spusese că tat-său e om bogat, cu putere asupra oamenilor și cu bani mulți. Ideea asta i se înfipsese în cap. Ghicitoarea singură știa secretele bolnavului. Cîte nădejdi îi crescuseră în suflet de la ghicitul acela !... O să aibă ea banii tat-său !... Și acum, el tăgăduia !... Ce om zgîrcit !

— De ce nu-mi dai cheia să caut în cutie să văz cît ai ?

— Nu !

— O să-i apuce mama și-o să-i bea, și-o să vezi pomană la sfîntul așteaptă !

Ieși supărată din odăiță.

Bolnavul scoase un deget pe lîngă marginea plăpumei, chemă cu el pe nevastă-sa și îi șopti :

— Ia cheia, descuie, ia șapte, lasă cinci și-ncuie și dă-mi cheia.

Rada se uită sperioasă pe geam să vază pe fii-sa încotro este, apoi luă șnurul cu cheia de după gîtul bolnavului, descuie și-ncepu să caute.

— În carte, în carte... douăspe sute, iei șapte, lași cinci, mai zise bolnavul.

Ea căută în carte, luă șapte hîrtii de cîte o sută, le vîrî în sîn, împinse cutia la loc, încuie și veni de petrecu șnurul cheii iar pe după gîtul bolnavului.

— Așa ! și bolnavul mulțumit închise ochii... Să mă lași să dorm că-s ostenit, mi-e somn !

Rada îl privi și apoi se așeză pe un scaun la geam, ca să stea în odaie și lîngă el de pază.

Un ceasornic de masă ticăia pe glaful ferestrei și arăta ora trei după-prînz.

Rada privi ceasul și-și aduse aminte că ceasul cel mic, din buzunarul vestei, trebuie să fie stătut de acum o lună, de cînd bărbatul ei a căzut la zacerea cea grea.

Se sculă în sus și-l căută în vestă prin toate buzunarile, dar nu-l găsi. Se uită pe masă, prin cărți, prin jurnale, pe sub masă, pe de rînd, dar ceasul lipsea...

Căută pe sub pat, că doar o fi căzut p-acolo, dar nu-l găsi nici acolo. Intră la bănuială că ceasul o fi furat, dar de cine ? De Victoria ?... Și unde l-ar fi dus ea ?...

Se uită la ochii bolnavului care mișcau sub pleoapele închise.

Ieși binișor din odaie, trecu sala și intră în odăița cealaltă, ceva mai mare ca cea din care ieșise. Victoria gîndea șezînd rezemată de soba rece, căci era vară. Mă-sa începu să caute.

— Ce cauți ?

— Știu eu ce caut...

Victoria o privi cu necaz și o lăsă în pace. Mă-sa răscoli tot.

— Ce tot răvăcești casa, spune-mi ce cauți ?

Rada o privi și apoi spuse :

— Tu l-ai luat !... Nu ne rămînea tot nouă ? Nu-ți rămînea tot ție ?

— Ce tot spui, mamă, c-am luat ?

— Ceasul cel mic, fa, ceasul cel mic, nu l-ai luat tu ?

— Eu !? N-am luat ceasul... Dar ce, lipsește ?

— Nu e-n vestă și nu e nicăieri.

— Vezi ?... Nu ți-am spus eu că Lisaveta lui Lixandru se uită să vază ce să ia ?... Că Aneta tot așa face ?...

Și porni în odaia tat-său, să caute ea ceasul.

Mă-sa o urmă.

Începu să caute.

— Dar cizmele tatii unde sînt ?

— Nu sînt su-pat ?

— Nu sînt...

— Mamă, a furat și cizmele... asta ori Lixandru a făcut-o, ori Iepure...

— Ce, fa, ești nebună, lipsesc și cizmele ?

— Vezi-le tu, de, dacă sînt, că eu nu le văd.

Într-adevăr cizmele lipseau.

— Vezi, mamă, vezi cum întind toți din averea tatii, cum vor s-o ia numai pentru ei ?...

Mă-sa se opri și strigă :

— Lumînarea !... Lumînarea, că tat-tău trage !...

Victoria ieși zăpăcită ca vijelia și-ncepu să răcnească. Mă-sa căută chibritul și văzu lumînarea pe glaful ferestrei... O apucă, o aprinse și o ținu bolnavului în mînă.

Lisaveta, soția lui Lixandru, veni pe fuga. Aneta, fiica cea mare a bolnavului, sosi și ea. Începură toate să se jelească.

Aneta intră înăuntru. Tat-său mai suflă o dată și se opri... Murise.

Acum toate începură să-l jelească.

— Cui ne lași, cui ne lași, tată ? începu Aneta... Dacă mai trăiai, ne mai dai și nouă ceva.

Victoria, înfuriată, răspunse, oprindu-se din jelit :

— Ție ți-a dat și tot i-ai furat cizmele !...

Cizmele ?... Da vreai să-ți rămîie și ele tot ție ?! îi răspunse Aneta, cu necaz, nemaijelindu-se nici ea.

— Și i-ai furat și ceasul...

— Ce, lipsește ceasul tatii !

— Ce te mai faci ?

Lisaveta puse capul jos. Aneta se-nfurie. Lisaveta nu mai răcni.

— Așa ?... Așa merge ?... Ai pitit, ceasul, ca să-l faci furat ?... Stăi, dacă e așa, zise Aneta.

Se repezi și luă ceasul cel mare de pe glaf și plecă cu el.

— Oarba ! zise Victoria. Să nu mai vii p-aici, că n-ai ce căuta.

— Am să viu, că e tata... și am să iau, că iau de la tata !

— Aneto, Victorio !... Nu s-a răcit tat-tău, le zise mă-sa.

— Tu taci, că ești o hoață ! îi zise Victoria.

Mă-sa tăcu. Simți in sîn cele șapte hîrtii. Se gîndi că fetele ar putea s-o caute, să i le găsească și să i le ia. Făcu planul să le ascundă.

— Aide, tăceți, duceți-vă la apă, făceți focul, că trebuie să-l scăldăm... Nu vă mai certați și acum...

— Eu îmi duc ceasul acasă...

— Du-l ! Du-l ! pricopsito ! îi strigă Victoria.

Aneta ieși pe ușă. Victoria se apropie încet de tat-său. Lumînarea încă ardea. Îl văzu și ea rămas nemișat și îngălbenind cu încetul.

Șnurul negru al cheii se vedea la bărbie. Întinse mîna să-l ia, dar se opri.

Apoi ieși afară.

— Mă duc să car apă și să fac focul...

Mă-sa rămase singură lîngă mort. Îi apucă mîna, o ridică în sus, și-i dete drumul jos; ea căzu moale. Atunci lipi lumînarea de colțul mesii și ieși afară să ascundă banii!...

Victoria intră în casă, se repezi să ia cheia, dar se-nfioră. O lăsă tot de gîtul tat-său. Cureaua lui era însă pe un scaun la capul patului. O luă și ea, murmurînd: „O ia ăilalți și p-asta“. Ieși cu ea s-o ascundă.

Mă-sa intră în casă și-ncepu să plîngă încet...

ÎNVIETORUL DE MORȚI

(1935)

ÎNVIETORUL DE MORȚI

Într-o zi o birjă de la gară aduse într-un sat un necunoscut, care, după ochelarii ce purta și după hainele nemțești cu care era îmbrăcat, se vedea a fi de la oraș. Pe deasupra hainelor negre și a pantalonilor cu dungă peste genunchi, purta o manta de dril menită să-l ferească de praf și poate și de ploaie.

Cam în dreptul bisericii se întîlni cu o babă și făcu un semn cu bastonul în spatele birjarului; acesta opri.

— Ascultă, mămucă, zise el către babă. Mătușa se opri s-asculte. Ești din satul ăsta?

— Din satul ăsta, domnișorule.

— Unde stă popa?

— Popa al nostru?... ăl bătrîn ori ăl tînăr?

— Cel bătrîn.

— Apoi cel bătrîn stă aci, în casele astea cu geamlîc; cel tînăr stă în capul satului.

— Tot om de treabă a rămas bătrînul?

— Vai, domnișorule, da cînd a fost el altfel?... Ăsta, tînărul, îl cam face de bani răi... Da el slujește drept... și spune că i-a venit și vederea la loc...

Necunoscutul zîmbi, scoase o hîrtie de un pol și o întinse babei.

— Pe ce? întrebă ea.

— C-ai pierdut vremea cu mine stînd de vorbă... Uite ce te mai rog... spune-mi d-ta, dar drept, mor în satul ăsta oameni tineri?

— Care n-are zile, cum să nu moară, domnișorule! răspunse baba.

— Ei vezi ? ăsta e păcatul, îi întoarse vorba necunoscutul, dar ia banii, că mă ții cu mîna-ntinsă.

— Dar pe ce, maică ?

— N-auzi ? fiindcă stai de vorbă cu mine și fiindcă vreau să-mi spui drept.

— Lasă, domnișorule, ține-ți banii ; că nu păgubesc dacă vorbesc.

— Băbuțo, vorbi necunoscutul, am spus că păcatul d-voastră e ăsta : credeți că mor numai oamenii care nu mai au zile... Iacă, eu sînt doctor și am descoperit o mașină — o am aici în geamantan — prin care pot să-nviez oamenii ! Nimenea pe lume, pînă acum, n-a mai fost în stare să facă așa ceva.

Baba, negreșit, auzind asta, se uită la ochelarii necunoscutului, la hainele lui scumpe și fără de cusur, și rămase cu gura căscată.

— Da, babo, d-voastră, oamenii de la țară, nu credeți în știința noastră și vă lăsați să muriți cine știe din ce fleac, de o boală de nimic ! Și cu toate astea, dacă v-ați gîndi la minunile ce le vedeți și d-voastră cu ochii, ori le ascultați cu urechile, apoi nu vi s-ar mai părea și mașina mea de înviat morții că ar fi cine știe ce grozăvenie minunată. Ia acolea o mașină, ca toate mașinile de azi, și lucrul ar fi înțeles... Auzi pe sus : zbîrr... zbîrr... ; te uiți și vezi că e un aerocîrlan năzdrăvan, adică un aeroplan sau mai multe !... Auzi o muzică, un cîntec, sau un glas, care vorbește parcă dintr-o cutie, și ce e ?... radio ! Vezi o sîrmă, o drăcie mică, zbirr, un clopoțel ca de bicicletă și alo... ce e ?... o nimica toată : un telefon !... Știi, drăcia, parcă ar fi un cîine, cu coada în București și cu botul la Timișoara... Îl strîngi de coadă la București și el : chealalău pe malul Beghii, ori într-o odaie la hotel „Coroana“ !

La fel este și mașina mea... dezgrop mortul, îi pui sîrme la tîmple, la podul palmelor și la al picioarelor, dau drumul mașinii, hîr-zbîrr-sfîrr... și mortul se trezește, se freacă la ochi, cască, se-ntinde și se miră : ce vis !... parcă eram pe lumea ailaltă !... Apoi, negreșit, el pe lumea ailaltă se și dusese, dar eu l-am chemat îndărăt, pe lumea asta, să-și vadă omul de treabă !... Unul, de pildă, pe care l-am înviat eu, murise în ziua nunții ! „Chiu ! Vai !“ — mireasa ! „Ah ! Of !“ — socrii !

Ho ! oameni buni, eu de colo, îl aduc îndărăt de urechi !... Asta nu se face, să lași o mireasă plîngînd și tu să-ți iei tălpășița !...

Și... hîr-zbîr-sfîr... l-am înviat !

— Maică, maică, ce-o mai fi și asta !... A ieșit dracul pe pămînt ! zise și baba.

— Astfel că pot să-nviez cu mașina mea, pe orice mort... Aveți azi vrun mort în sat să-l înviez ?...

— N-avem ; a fost unul — da ce mîndrețe de bărbat, și bogat, și de treabă, și-nvățat, și frumos, dar l-a îngropat aseară...

— Păcat ! zise necunoscutul, și-apoi urmă :

— De pildă, uncheașul dumitale, de cîți ani e mort ?

— Iiii !... păi... de vreo douăzeci de ani și mai bine...

— Să-l înviez flăcău de 18 ani !

— Ai ?! strigă baba mirată.

— Da, să ți-l înviez de 18 ani, flăcău cu puf pe obraji...

— Îmîîî... maică, maică... să-l mai văz eu ca odată... Da eu ?

— Păi, d-ta rămîi așa cum ești... N-am ce-ți face...

— Da să mă omor la noapte și să mă-nviezi mîine ?

— Nu ; trebuie să-ți examinez inima !... Nu se poate ; dar lasă să-l înviez pe el...

Baba se gîndi nițel și apoi spuse :

— Flăcău de 18 ani, o să se uite la cele de 15 ani, iar mie o să-mi zică : uși, babornită bătrînă ! Să-l înviezi ca atunci cînd a murit, tot e mai tînăr ca mine acum, și... sînt atîtea văduve de război !... Înviază-l mai bătrîn !... dar nu... c-am făcut și eu doi copii după ce a murit el... și era uricios foc, pentru lucruri d-alea !...

Baba se mai gîndi și vorbi tot ea :

Aș vrea să-mi înviezi pe un băiețel al meu, e mort de 40 de ani... Uncheașu, lasă-l...

— Da, să înviem pe feciorul d-tale... Și acum uite ce ai d-ta de făcut. Eu îți înviez băiatul dumitale aproape gratis... dai o mie de lei... dar trebuie să faci altceva... Lucrul ăsta nu trebuie însă aflat de către stăpînire. Stăpînirea nu ține la oameni : îi pune la biruri și atîta tot ;

iar, ca să nu mai ceară pămînt, cînd moare cîte unul, zice : bogdaproste... Așa că, dacă or auzi de mașina mea, n-or să-mi dea voie să înviez decît pe de-ai lor !... Te duci dar în sat — d-ta știi să descînți ?

— Scol omul de pe lingoare ! răspunse baba.

— Așa... te duci la oamenii cei buni, la cei care au morți vrednici de înviat... Căci înțelegi d-ta : eu nu vreau să-nviez un hoț, de care a zis satul : bogdaproste, cînd a auzit că l-a luat dracul ; nu vreau să-nviez un slut, de care au zis alții : bine că l-a luat dumnezeu ; și nici vreun leneș, ori vreun bețiv, de care s-a zis : bine c-a descurcat dumnezeu pămîntul de el !... Vreau să-nviez oameni tineri, femei tinere, ai căror părinți au să plătească taxa de trei mii de lei.

— Maică, maică, ce minune !... Și unde tragi, unde te poate găsi lumea ? mai întrebă baba.

— La popa... aici la popa !... Dar să vie seara la mine, nu ziua... să n-audă stăpînirea !

— Maică, maică... da ăsta... dumnealui... de pe capră ?

— Vizitiul e surd de poți cînta cu goarna la ureche-i ; altfel vorbeam eu așa de tare cu d-ta ?...

— Atunci scrie-mă și pe mine : mătușa Dobra, doftoroaia... să învieze pe Mateică, feciorașul ei !...

Necunoscutul scoase carnetul și-nsemnă.

— Și-acum, vezi de ei... bărbați tineri, femei, fete, flăcăi... Le spui, între patru ochi, și-i trimeți la mine.

Apoi el se dădu jos cu un geamantan în mînă, întinse birjarului cîțiva poli și-i făcu semn să întoarcă și s-o ia îndărăt. În urmă porni spre casa popii, petrecut de babă pînă la poartă.

La popa, ce-o fi spus, cum o fi sucit-o el, cine știe, că popa i-a dat o odaie pe seama lui și l-a lăsat în pace.

Seara au început să latre întruna cîinii popii : veneau oamenii cei mai bogați, bărbați și femei, să plătească taxa și să-și înscrie morții, scumpi și neuitați lor, la înviere ! Pînă în revărsatul zorilor scrise doctorul la nume de morți, luă banii și tuturor le spuse că învierea se va face duminică, atunci cînd or mai fi două ceasuri pînă în ziuă.

Ziua doctorul dormi și pe seară iar mai avu de lucru. Oamenii se vestiră pe ascuns și de prin alte sate, și veneau alții să înscrie la înviere, pe iubiții și veșnic plînșii lor morți !

Și a treia noapte și-a patra noapte, doctorul scrisese la morți pentru înviere.

Ajunse ziua sîmbetei.

O femeie tinerică, cea care-și îngropase bărbatul chiar în ajunul sosirii doctorului, și despre care vorbise baba, veni la doctor.

— D-ta... parcă te cunosc ?... o-ntrebă doctorul, mai ai vrun frate sau vrei să-ți înviez și pe mămica ?

— Domnule doctor, răspunse femeia încet și tremurînd, eu m-am gîndit d-atunci mereu... și... tot e mai bine cum a făcut dumnezeu...

— Adică cum ?

— Că a luat pe Ionică al meu !... De ce să ne punem noi de-a curmezișul voinței Domnului și să-i facem împotrivă ?...

— Dar nu e nici un rău că-l înviem !...

— Ba este !.. Cum, dumnezeu : „ia-l, arhanghele !“, și noi : „lasă-l !...“ Da cine sîntem noi ?... Eu una nu mai vreau... Mă lipsesc de taxă, numai să rămîie cum a rămas : mort e, mort să fie !

— Dar cum, femeie... dumneata ai leșinat de trei ori cînd ți-ai dus bărbatul la groapă !... Strigai, mi-a spus popa, „ia-mă Doamne, că eu fără el n-am ce mai face pe lume !...“

— Irai, domnule doctor... parcă dumnezeu nu știa el, că zic și eu așa, de gura lumii !?... Tînăr, bogat și de treabă a fost, dar îl cunoșteam îndeajuns ; iar pe pămînt, mai sînt destui alții și mai tineri și mai bogați și mai frumoși !... Nu, nu !... nu mai vreau !... Mă lipsesc de taxă, lăsați-l mort !

— Taxa, îndată ce te-ai scris și-am făcut rugăciuni e îndoită ; adică dai trei mii de lei și ți-l las mort.

— Of !... În ce belea intrai !... baba Dobra strică !... Dar fie... bine că se poate și asta... Iată, domnule doctor, trei mii de lei și șterge-l de pe listă !

Deznodă banii din colțul tulpanului negru, că era cernită, îi puse pe masa doctorului și zise : „bodaproste !...“ Doctorul îi șterse mortul și femeia ieși pe ușă veselă și închinîndu-se.

Cum ieși ea, alta intră, întrebînd-o din ochi, cînd se-ncrucișă cu cea dintîi, pe ușă, ce-a făcut?

Doctorul surîse și așteptă.

— Al meu e mort de șas' săptămîni... dar era, dumnezeu să-l ierte, cam afurisit: iubea pe altele, iar dacă săream și eu alături, mă omora ca pe hoții de cai... Te rog, nu-ți face păcat... Dac-a murit, eu n-am mai avut frică... Acuși el ar afla tot, și curat că m-ar omorî!...

— Ei?

— Lasă-l unde l-am băgat!... Tot mai bun e mort, decît viu!... Mort stă acolo, cu dinții rînjiți și nu zice nimic; da viu ar fi tot timpul cu dinții pe mine!... Mă lipsesc de taxă, numai șterge-l de pe listă!...

— Am făcut rugăciuni pentru înviere!... dacă mai dai o dată taxa, îl șterg, de nu, îl înviez!

— Domnule doctor, mă nenorocești!

— N-am ce-ți face, femeie.

— Domnule doctor, cînd era o zi mare se-mbăta, mă-njura și degeaba!...

— Nu pot!

— Am adus două mii... Ia-le p-astea... nu mai pot face alta.

— Adu-le încoaci, iar diseară vii și cu restul și ți-l șterg!

Femeia oftă și căzu în genunchi:

— M-am împrumutat și de banii ăștia!... n-am alții!... Nu mai învia hoțul iar, că-mi strici tot rostul!... Mă-ngropi de vie!...

Și începu să se roage cu lacrimile șiruindu-i pe obraji.

Doctorul o privi, zîmbi, luă cele două mii, ce i le întindea, și șterse un nume de pe listă.

Femeia îi sărută mîna și ieși pe ușă.

Un bărbat intră, învîrtind pălăria încet și fără rost, ca omul care nu știe să înceapă vorba, și zise: „Sărut mîna!“ Doctorul îi răspunse: „Bună ziua“ și-l întrebă tot cu ochii.

— Domnule doctor, mama s-a zăpăcit de bătrînețe!... îi răspunse el.

— Dragul meu, eu n-am venit să omor oameni, ci am venit să-nviez oameni; deci nu pot să fac nici un rău mamii dumitale!

— Vorbiți mai încet, domnule doctor, că vreau să nu știe nici pămîntul ce-om vorbi noi... Mama nu este zăpăcită, așa, ca să fie bună de dus la balamuc; este zăpăcită numai fiindcă a scris pe frati-meu la înviere!... Noi sîntem cinci frați și cu el eram șase. Tata, om sărac, nu ne-a lăsat cine știe ce avere. Cum frati-meu ăsta, Stan, n-a fost prăsitor, n-a făcut cu nevastă-sa nici un copil. Murind el, nevastă-sa a plecat, iar eu am intrat în casa lui și am plătit fraților ceva bani, dreptul lor de moștenire la casă. Mi-am făcut și eu rostul meu de om cumsecade... Închipuiește-ți acum, domnule doctor, că inviază frati-meu, Stan. Tot rostul stricat, toată fala mea de om suflată-n vînt! Să ies din căsuță, care de, am văruit-o și eu, am bătut un cui pe ici, pe colea... e păcat!... A hotărît dumnezeu, în atotștiința lui, să ia pe frati-meu — de ce să asculți dumneata o babă zăpăcită și să nu lași mortul la treaba lui!?... Nu-l mai învia dar, că-mi strici rostul, încurci lumea, și ia de la mine șease mii de lei și lasă-l mort!

— Bine, omule, zise doctorul, ce-o să spui eu babei, mama dumitale?

— Ah!... Ce-o să-i spui?... spune-i... că e păcătos mare, știu eu, doar amîndoi furam.

— Adu banii, dar să nu spui cuiva ceva.

Fratele iubitor de frate, scoase șease mii de lei și-i puse pe masa doctorului, iar doctorul șterse un nume din carnet.

— Bodaproste! Bodaproste!... o casă, pe vremea asta, n-o mai faci nici c-un teanc d-astea.

Și el, ploconindu-se pînă la pămînt, ieși pe ușă, spunînd altuia ce era gata să intre: „E om bun, mă, e sufletul lui dumnezeu, are milă de noi păcătoșii!... Să trăiți, domnule doctor.“

Intră unul, cu nasul cam roșu, cu fața buhavă.

— Să trăiți, domnule doctor, de... dacă a ieșit dracu pe pămînt, ce stric eu...

— Bună ziua, dumneata?

— Eu sînt... Mihalache, cîrciumarul...

— Treaba dumitale, faci bine că ai meserie cinstită.

— Am venit să mă rog...

— Vrei să-ți înviez pe tat-tău?

— Ferească dumnezeu, era... of...

— Pe mamă-ta ?

— Vai de mine... era coclită de bătrînă și se certa mereu cu nevastă-mea...

— Pe soacră-ta ?

— Da ce-aș avea draci ori năbădăi, să mai fac și prostia asta !

— Ei bine, dar atunci, pe cine scrii la înviere ?

— Pe nimeni, domnule doctor, pe nimeni !... Nici un mort nu mai merită învierea ! Toți au murit, cînd nu mai erau de nici o lege, ori erau bătrîni și zăltați ; ori tineri și tîlhari ; ori frumoase și, mă-nțelegi... Lasă-i morți, știe el dumnezeu ce face, n-o să-l învățăm noi !... Am auzit că mama unuia Petre, care a fost cîrciumar, a venit să-i înviezi pe Petre... Lasă-l mort, domnișorule, că punea tutun în țuică și fel de fel de isențuri — eu tot de la el am învățat, dar eu sînt mai cinstit... Eu pui esență de oțet, zaharină și apă și fac vin, da el nu punea zaharină, ci amestica vin dulce. De ce să mai înviezi hoțul să-mi facă concurență ?... Că la urma urmelor, de la moartea lui am înviat eu ca negustor !... Ștergeți-l de pe listă și... plătesc eu taxa de trei mii de lei... Gîndiți-vă cîte interese le răsturnați, cîtă lume o să intre în fierbere !... Cel puțin să nu mai fiu și eu în numărul celor necăjiți.

Puse trei mii de lei pe masă și se retrase spre ușă.

— S-a făcut ; dar bagă de seamă, să nu spui nici nevesti-ti ! îl povățui doctorul.

D-aci toată ziua și pînă noaptea tîrziu, veniră oamenii și plătiră toți, iar cîte trei mii de lei, ca să le lase morții morți, aruncînd fiecare fel de fel de pricini.

După plecarea lor, doctorul, care-și avea și el pricinile lui ascunse, stinse lampa și se făcu că se culcă. Își strînse însă tot al lui și, așteptînd să adoarmă toți din casa preotului, se culcă îmbrăcat, d-a curmezișul patului. Fără să prindă de veste, se pomeni adormit.

O mînă rece îl trezi însă din somn.

— Cine e ?! întrebă el cam sperios.

— Nu răcni... sînt eu, domnule doctor, un tîlhar !

— Tîlhar !?...

— Da, dar n-am venit să-ți iau banii, deși am auzit c-ai umplut geamantanul... Am venit să-ți fac o mare rugăciune.

— Pe unde ai intrat ?

— Pe fereastră, pe unde vreai să intru... Uite, să lăsăm astea, eu sînt om cinstit și am venit să te rog frumos, să lași morții în pace ! Eu am omorît unul, pe care d-ta vrei să-l înviezi. Nimeni nu m-a văzut, dar el m-a văzut și, înviat fiind, m-ar spune !... D-aci pricepi și dumneata : jandarmi, procuror, judecători, avocați, jurați, belea !... Pe alții i-am furat ; pe alții i-am bătut... Toți ăștia s-ar pune martori falși în contra-mi, ca să se răzbune... M-am gîndit să viu să te ucid și iată-mă !... Dormeai cu gura căscată și era gata să fac un hîrș pe la beregată și al meu era geamantanul ! Dar m-am gîndit că-i învia și tot o să mă afli... Dacă poți să-nviezi p-alții, cum n-ai putea să te-nviezi pe dumneata... Așa, ce mi-am zis : „Ia s-o iau pe calea cinstită... să-i spui omului : astîmpără-te, nenișorule, ce, altă treabă n-ai, că dai de dracul cu un nebun ca mine !...“ Te rog dar, lasă morții și ar fi bine s-o cam ștergi și d-ta... să nu mai ai cu nimeni de vorbă... Mîine o să vie aici căpitanul de jandarmi, să-i înviezi și lui, auzi, pe soacră-sa !... Și ăstuia știu c-o să i-o înviezi gratis !... Apoi gîndește-te mai departe... mai sînt mulți ucigași neprinși !... Ăștia îți vor coace turta... Lasă morții în pace, nu-i mai învia, că i-a luat dumnezeu tocmai atunci cînd trebuiau luați...

— Măi vere, răspunse și doctorul, tu ai dreptate, da, ai mare dreptate... Pentru tine, pentru liniștea lumii, pentru rosturile puse la cale și stricate, uite, n-am să mai înviez pe nimeni !... Ieși pe fereastră încet și să taci și tu din gură !... Am să mă fac mîine bolnav tare și n-am să mai înviez pe nimeni — doar pe soacra căpitanului de jandarmi, ca să nu piarză lumea credința în mine !

— Of ! Of... las-o și p-aia... că tot eu știu bine cine a omorît-o... I-a pus otravă în cafea chiar el, ginerele, și zice așa, fiindcă vrea să nu-l mai crează lumea ucigaș și poate, fiindcă nu crede în mașina d-voastră !...

— Du-te, du-te, bună seara... Oi vedea eu ce trebuie să fac — dar de-nviat, n-am să-nviez pe nimeni... Așa e, ăștia d-aici nu merită nici unul învierea !... toți trebuie să rămîie morți !

Ucigașul sări pe fereastră, iar doctorul rămase mult la geam s-asculte.

Cînd nu mai auzi nici un zgomot, își luă și el geamantanul, bastonul și bluza, sări pe fereastră încet și pieri de parcă se topi în întunericul nopții.

Dimineața, cînd se duse servitoarea popii în odaia doctorului, cu cafeluța, găsi odaia goală și nici un strai și nici un alt semn rămas de la doctor. Popa înțelese cu cine a avut de-a face, dar, ca să n-aibă vreo încurcătură cu autoritățile, hotărî să facă pe „nu știe n-a văzut...“ și tăcu cu totul.

Astfel, că, în satul acela, n-a mai înviat nici un mort, și d-atunci nu s-a mai ivit prin sat nici un doctor !...

SURICA LUI NENEA IANCU

— Ah ! De mult nu m-am plimbat în trăsură la țară, vorbi Ella, soția lui Mișu, privind pe fereastra trenului cîmpul cu clăi de grîu ce păreau că fug îndărăt, spre București.

— Dar eu... îi răspunse Ecaterina, soția lui Demar.

— Să aud copitele cailor : trap, trap, trap, trap și trăsura poca-poca-poca, iar cîmpul cu pomii de pe marginea șoselei să se furișeze încet în urmă.

— E o plăcere, dragă !

— Mișulică !...

— Ella !...

— Așa e că o să mergem și la Argeș să ne scăldăm ?...

— E un prund cu nisipul moale, ca la Mamaia !... spuse Mișu.

— Și zăvoi verde pe malurile Argeșului ! întregi Robert.

— Să-i spunem să mergem repede, să mîncăm ce-om mînca și să ne rămîie timp pentru Argeș... pentru plajă !...

— Pui fripți !... ce mai pui fripți are nea Iancu, spuse iar Robert.

— Unt cu mămăligă și cu ouă multe răscoapte, terciuite prin unt, adăugi Mișu.

— Brînză de vacă proaspătă cu smîntînă, spuse Demar ; are nea Iancu niște smîntînă !...

— Eu Argeșul îl vreau ! spuse Ella. D-aia să porunciți trăsurilor să meargă iute !... Mă lăsați pe mine să mă sui în trăsura dintîi... și știu eu ce fac...

— Te lăsăm !...

— Să vedeți voi !... făgăduiesc bacșiș vizitiului și ne duce ca vîntul...

— Ar fi trebuit să aibă mașină nea Iancu...

— Are o rablă, al cărei motor s-a spart că a înghețat apa în el astă-iarnă, pe gerurile alea... i l-a lăsat Garibaldi cu apa în el !

— Vai !...

— Ce bine ar fi fost ! să avem mașină... Cu trăsurile, de... obicei vechi...

Tot vorbind astfel, Mișu cu Ella lui, Demar cu nevastă-sa, Mitică cu soția și copilul lor și cu Robert, un flăcău vonic, se pomeniră ajunși cu trenul și în gara unde trebuiau să se dea jos și de unde să plece cu trăsurile pînă la „Conacul moșiei lui nea Iancu", un scriitor de nuvele și prieten bun cu acești funcționari de librărie.

Drumul de la gară pînă la Gîrlești, reședința lui nea Iancu, trebuiau să-l facă deci cu trăsurile — cel puțin așa gîndiseră ei.

S-au dat eroii noștri jos din tren, fiecare cu cîte ceva în mînă : unul c-o damigeană cu vin, garantat fără mitilic, altul cu o cutie de carton cu plăcintă și cu prăjituri, iar altul cu alt pachet, în care aveau vreo zece portocale. Soția lui Demar avea în mînă o păpușă și un fluier, pe care îl ducea copiilor lui nea Iancu : iar Constanța lui Mitică își ținea copilul de mînă, un băiețel ca de trei ani.

Pe peronul gării fură întîmpinați de chiar nea Iancu, care avea în mînă o fișcă de birjar și în cap pălăria lui veche, cu marginile lăbărțate, ce atîrnau mereu în jos.

— Noroc, nea Iancule ! Noroc ! ziseră ei veseli, întinzînd să dea mîinile cu el.

— Noroc, băieți !... Bine-ați venit sănătoși... și le strînse mîna la fiecare.

— Nevastă-mea ! recomandă Mitică pe doamna cu copilul de mînă.

— Nevastă-mea ! spuse și Demar, recomandînd pe doamna cu păpușa.

— Fiți binevenite, conițe ! răspunse nea Iancu zîmbitor și cu un aer grăbit. Fiți binevenite !

Să mergem băieți, că pînă la mine mai e nițel drum...

Ieșiră cu toții în dosul gării și îi duse la o brișcă, la care era înhămată o iapă neagră și grasă.

— Vă recomand pe Surica, iapa mea, care, vrînd dumnezeu și ea, o să ne ducă acasă la Gîrlești.

— Nu sîntem mulți, nea Iancule ? întrebă Mișu.

— Acuși doar n-o să ne-nghițim, unii pe alții, ca să ne facem mai puțini... Om merge cum om putea, numai Surica să vrea !

Surica, dacă a văzut atîția inși pe lîngă brișcă, albi ochii, bătu din picior și pufni pe nas, moțăind din cap a supărată.

În gară nici o altă trăsură, nici o altă brișcă.

— Suiți-vă sus și faceți-vă loc cum ăți putea, că mă duc să iau vreo zece pîini proaspete, le spuse nea Iancu. Și el îi lăsă în jurul briștii.

Doamnele moțăiră din cap și șoptiră între ele :

— Unde să ședem toți ? întrebă una.

— Brișca are numai un leagăn, răspunse alta.

— Aolică... lică... credeam că o veni cu vreo două trăsuri !...

Spuneai că e bogat nea Iancu ! protestează alta.

— Dacă era bogat, dragă, nu era scriitor, o lămuri Demar.

— Firește !... rotunji Mișu. Poeții sînt blestemați să n-aibă bani... În locul lor fac bani numai librarii cei mari.

— Și n-are nici pălărie cum se cade ! șopti una.

— Șoapta !... s-ar putea să ne audă... șade rușine ! zise Robert.

— Ei, dar cum ne suim ?...

— Haide... hăăăp ! Așa, spuse Mitică. Așezați-vă voi cucoanele, că noi... om merge, mai pe dric, mai pe jos, sîntem bărbați... Ce să facem ?...

Cînd sosi nea Iancu, în brațe, el, cu cinci pîini, și băiatul de la brutărie cu alte cinci, cucoanele se înghesuiseră cîtetrele pe leagănul briștii, în urmă. Băiețașul stătea în picioare, rezemat de genunchii mă-si.

— Nu vă suiți, neică, și voi ? ce mai stați ?... Dar nu... Demar să se urce, că e mai slab... Mitică, Mișu și cu mine mai stăm nițel, că Surica are un merchez !...

— Merchez ?... Zău, ce merchez are, nea Iancule ? întrebă Mișu.

— Mai încet, să nu ne auză, le răspunse nea Iancu... că ar fi în stare să ne facă pontul...

— Zău ? ce pont ?

— Tăceți și ziceți Doamne ajută... Demar, stai mai spre cucoane.

— De ce, nea Iancule ?

— Stai, omule, acolo unde-ți zic, nu acolo unde te-ai așezat. Și ține copilul. Surica azvîrle și din picioare și te omoară și-n brișcă.

— Hii, Surica ! strigă el și o amenință cu fișca.

Surica rămase însă nemișcată pe loc și fîțîi numai din cap și din coadă.

— Nu vrea ? întrebă Mitică.

— Are... tabet... spuse nea Iancu. Apoi puse umărul la liocă, împinse și zise tare : Hiii ! Surica !

Surica se simți lovită de lama briștii și începu să se dea îndărăt și să împingă brișca înspre uluca gării...

— Ho ! Ho ! Ho !... fir-ai a dracului ! Ho-ho !... mînca-te-ar lupii !...

Pune mîna, neică Mitică... Mișule... Aa !... păi ce credeți că-i așa ? Împingeți înainte s-o răzbim... Că, uite-o, împinge brișca îndărăt.

Cîtetrei împinseră brișca peste ea, o loviră, dar iapa se lăsă jos pe oiște, rupse huluba din stînga și căzu jos încurcată în ham...

— Na ! fir-ai a, era să zic... Ne făcu pocinogul !

— A rupt aia ?

— S-a dus huluba... Dar stați... cucoanelor...

— Ne dăm jos ? întrebară ele mirate și înfricoșate.

— Nu, nu, am eu aici în fîn o hulubă de rezervă... Scoatem p-aia și punem p-asta... Dar întîi să descurcăm pe Surica...

Mișu pune mîna încercînd să ridice iapa de jos...

— Stăi, neică, ce faci ?... Eihe, iapa e grea al dracului. Stăi să-i iau ștreangul din răscruce. Nu vezi ?... A căzut ca o iapă în ham...

— Și nu că nu poate, ci că nu vrea ! zise Demar.

— Păi ăsta-i tabetul... E o iapă foarte hoață... Cînd vede că mai pui pe cineva în brișcă, pune și ea tagă : nu mai pornește !

— Bate-o !

— O-ho !... I-am aprins și talaj de rîndea sub burtă și a jucat pe foc pînă l-a stins, dar de pornit tot n-a pornit.

— De ce n-o vinzi, nea Iancule ? întrebă Mitică.

— Pentru că n-o cumpără nimeni... De cîte ori nu m-am dus cu ea în tîrg s-o vînd... Cînd se mai punea un om în brișcă lîngă mine, Surica nu mai pleca, credea, pesemne, că e greu, iar mușteriul văzînd așa, se ducea dracului.

— Și cine te-a păcălit cu ea ?

— O femeie văduvă, care mi s-a părut și frumoasă ! Am crezut-o pe cuvînt, că-i e iapa bună, i-am dat prețul cerut și am plecat pe ea călare acasă. Cînd am văzut-o ce era să mai fac ?

De la o lună am încercat s-o vînd în pierdere, dar cît p-aci să mă înjure și mușterii, după ce-o vedeau că nu pornește.

— Are nărav, vere, are nărav de nu pornește... Ăsteia pălălăul îi mănîncă capul ! spunea cîte unul.

În vremea asta Surica fu descurcată, sculată în sus și huluba ruptă înlocuită cu cea de rezervă. Pînă se făcură astea, se scursese un ceas.

— Știi ce-ar fi bine ? zise nea Iancu. Să rămîie numai copilul în brișcă, ceilalți să vă dați toți jos, să treceți înaintea ei, să rîdeți, și eu să mă sui singur și s-o pornesc.... Apoi, după ce trece de d-voastră, Mitică se suie pe codirlă și, ca mai voinic, apucă de mînă pe cîte o cucoană și o suie sus prin codirlă. Acolo cucoana tace chituc. Apoi alta e azvîrlită sus, și alta, pînă vă suiți toți, dar să nu vă auză și să priceapă că sînteți sus, că Surica iar se oprește !

Cucoanele se dădură jos triste, probabil gîndindu-se la plăcerea de a se scălda în Argeș și a face plajă pe nisip.

Surica se uită după ele, ciuli urechile și porni singură.

Din fugă nea Iancu se urcă sus și o ținu cu frîul, ca să nu se mai uite în lături și iar să vază mușteriii ce trebuia să-i ducă ea.

Ca luptător de circ și boxeur, Mitică ridică în brațe dintr-un salt pe nevastă-sa și mai mult o azvîrli în codirla briștei.

Cucoana vru să zică ceva, că n-a fost azvîrlită ușor, dar nea Iancu îi făcu semn cu degetul pe buze să tacă, să n-audă Surica și să stea iar, și cucoana strînse doar din ochi și din fălci și tăcu.

Mitică luă apoi pe Ella lui Mișu în brațe și o azvîrli și pe ea.

Constanța lui Mitică o prinse repede și încercă să treacă încet în fața leagănului. Ecaterina lui Demar alerga roșie pe lîngă brișcă, încercînd să se urce singură din fugă. Izbuti și cîtetrele cucoanele se așezară tăcînd pe leagăn.

Mișu și Demar se urcară și ei, Robert se azvîrli în codirlă. Surica vru să-ntoarcă capul să se uite, i se părea pesemne greu; dar nea Iancu o ținu cumpănită în frîu, îmboldind-o cu coada fișcei.

Mitică se agăță și el, iar Surica încetini trapul gata să se oprească. Un nou bold o făcu de azvîrli cu picioarele în codirla de dinainte, iar nea Iancu se feri și căzu în brațele lui Mișu.

— Ho Surica !... fir-ai a... of !... că sîntem numai eu și cu tine...

— A dracului, nea Iancule ? întrebă Mitică. Dar Surica l-auzi și se opri.

— Iaca na !... acuși sîntem ai dracului și cu tine, Mitică, nu numai eu și Surica... Dă-te jos și mergi înainte, să te vadă ea...

— Mă, a dracului iapă !... și Mitică sări jos. Surica îl văzu, se opinti și porni încet, încet și apoi iar la țăcăneală. Se vedea însă că-i era greu. Toți ar fi vorbit și ar fi arătat și prin cuvinte mirarea că au văzut o iapă ce nu vrea să ducă în brișcă decît pe stăpînă-său.

Mitică rămase în urmă și se urcă prin codirlă, lîngă Robert. Surica încetini trapul și vru să se uite îndărăt, spre brișcă, dar nea Iancu o ținu la fel de amîndouă părțile frîului și ea nu se putu uita.

— Haida, Surica, haida... și ea o luă iar la țăcăneală, dar opintindu-se ceva mai strașnic.

Cucoanele făceau gesturi, rîdeau pe înfundate și arătau la iapă...

— Eu îi cînt Suricăi mele... începu nea Iancu, care-și păstra încă veselia.

Haida Sura-Sura-Sura...
Vezi cum păcăne trăsura !...
Haida-hai, mai repejor,
Că n-ai bube la picior !...
Haida Sura-Sura-Sura...
Auzi cum cîntă trăsura !...

— Ba, trăsură ! zise Ella lui Mișu, bufnind în rîs.

Surica ciuli urechile și se opri !... auzise că mai e cineva în brișcă.

— Na !... Și făcu semn lui Mitică să se dea iar jos... să-l vază iapa și apoi să se suie încet și pe nesimțite.

— Să fiu al dracului, dacă n-aș împușca-o, nea Iancule ! zise Robert sărind el jos. Cucoanele vrură să rîdă, dar nea Iancu le făcu semn să rabde, că e primejdie să fie date jos cu toatele...

Surica porni iar și Robert se urcă tăcînd.

— Hai Surică ! hai Surică !
Că ești iapă tinerică...
Mergi ca melcul și mai și...
Hai Surică, hi-hi-hi !...

iar cîntă nea Iancu iepei.

Cucoanele leșinară de rîs ; dar nea Iancu cîntînd tare ca să le acopere chicotelile, le făcea semne deznădăjduite să înceteze că le aude iapa și se oprește.

Depărtarea de zece kilometri pînă acasă la nea Iancu nu se făcea așa repede cu Surica.

Soția lui Mitică, întrebă prin semne, că mai e departe ?

— Hai surică,-ndeamnă,-ndeamnă,
Că tu știi drumu ce-nseamnă...
N-aștepta să-ți mai dau ghers,
Mai avem pe cît am mers !...

Cîntă nea Iancu Surichii, ca răspuns soției lui Mitică.

În satul Plopu, avocatul Rădescu salută pînă la pămînt și vorbi :

— Mîine ești liber, nea Iancule ?

— De ce ?

— Vreau să te rog ceva...

Nea Iancu trebui să oprească pe Surica, să nu fie nevoit avocatul să alerge după brișcă.

Avocatul veni, dădu mîinile și, după ce șopti ceva la urechea lui nea Iancu, vru să afle mai mult...

— Prieteni de la București ?

— Da... răspunse Mitică. Surica însă se uită și începu să sară în ham.

— Dar ce are ? întrebă avocatul, ferindu-se să nu-l lovească.

— Are draci !... răspunse nea Iancu scîrbit... este iapă cu nărav și hoață rău... Asta se vede c-a fost fată în casă în întruparea ei dinaintea ăștia... E prea hoață...

Vru să plece :

— Hii, Surica !...

Surica începu să dea îndărăt.

— Vrea să ne ducă îndărăt la gară ! spuse și Mișu.

— Da nu mai vorbiți, frate... că nu mai ajungem acasă pînă diseară.

Avocatul luă o prăjină din curte-i și tăbărî cu ea s-o lovească.

Surica însă nu vrea și se da îndărăt mereu.

— Știți ce ? Stai să-i cînt. Apoi eu și cu Mitică, s-o tragem în urmă, că ea de necaz și ca să nu se ia după noi, o să...

— Pornească înainte ! zise Demar.

— Nu zice, nu ziceți nimic... nu mă-nțelegeți că trebuie să tăceți... că poate ne-nțelege planul...

Și el începu să cînte tare :

— Dați-vă jos ! Dați-vă jos !
C-asta nu șade frumos !
În brișcă, Surica mea,
Nu vrea să ducă pe nimenea !

Și le făcu semn să stea pe loc, că el doar cîntă, ca să mintă iapa !

— Ei haida, Surica, la gară de vrei,
Să vezi acolo, ce tufe mai iei !...

Și începură s-o împingă îndărăt.

Merse ea ca la zece pași, dar se supără și o porni înainte.

— Nu !... hai îndărăt !... și el se făcu că o împinge să nu meargă.

Surica o porni pe fugă tot înainte.

Nea Iancu se azvîrli în brișcă și după el toți, tăcînd, afară de cucoane, care nu se dăduseră jos.

Surica porni acum pe fugă și apoi și la aruncate. De aci se așeză pe mers. De fiece lovitură de fișcă, și cîte o fîțîitură de coadă ; dar nu se mai opri. În capul satului Gîrlești, domoli pasul...

Îi trecuse se vede necazul. Nea Iancu începu să-i cînte :

— Haida Sura-Sura-Sura.
Auzi cum cîntă trăsura !...

Cucoanele izbucniră în rîs și spuseră :

— Ce-o fi o fi... vrei să plesnim de rîs ?... Fi-ți-ar Surica a dracului, nea Iancule.

Surica însă se opri și cu capul întors văzu purcoiul de mușterii de pe spinarea ei.

— Mai e departe ? întrebă Constanța lui Mitică.

— Colo, unde se vede salcia aia pletoasă...

— Mergem și pe jos.

Se dădură toți jos... Nea Iancu înălță din umeri plictisit și el.

— Și de mai era și Bărbulescu, apoi era lată de tot...

— Ce s-a rugat ăsta de noi, vorbi Demar. Numai Robert îl întărîta, că ne spunea cu mutră de serios : „Să-l luăm, mă, și pe el !...“ „Da nu se poate, omule, sîntem prea mulți, îi răspundea Mișu. Ce-o să ne dea nea Iancu la atîția să mîncăm ? Lasă, altă dată.“ „Ba nu, spunea el, merg acuși !... Vreau să viu și eu cu un coș cu ouă de la nea Iancu, cu un iepure, cu o oală de unt, cum veniți voi și cum vă aduce el vouă tot mereu.“ Robert, tot mai șiret, îl întărîta : „Așa e, mă... ce aveți cu d-l Bărbulescu să nu-l luați ?... Domnule, dacă vrei să știi, să-ți spui eu adevărat... Că eu am fost la nea Iancu... Ouăle de găini să le rănești cu lopata din vreo cinsprezece cotețe de găini ce are ! În zăvoi iepurii sînt curat turmă de oi ! S-a speriat că i-l usucă cu mizdritul... Se duc copiii lui nea Iancu și-i vînează cu arcul !... Apoi douăzeci de vaci cu lapte, fac atîta unt de-l pune în putinele. E moșier mare, nea

Iancu !... S-a hotărît, domnule, mîine mergi cu noi.“ „Nu se poate Robert !... ce, ești nebun, vrei să puie nea Iancu cîinii pe noi !... Atîția și sîntem destui“, se necăjea Mișu. „Ei, unul mai mult sau mai puțin !... Ce va să zică la treizeci de vaci, la o turmă de iepuri și la douăzeci de coteţe de găini !“ Bărbulescu tocmai atunci pricepu că Robert minte, fiindcă mărea numărul lighionilor lui nea Iancu ; se îmbufnă și plecă dintre noi spunînd : „Să mîncați numai voi bunătăți ! numai voi !... Ce colegi de librărie sînteți !“ Ne-am pus pe rîs ! Să știți mă, că Bărbulescu își închipuie turma de iepuri spusă de Robert !

— Dar ce-ar fi zis el acuși pe drum ? !

— Hai, cîntă-i !... cîntă-i, că i se cade, nea Iancule ! zise Ella...

— De, coniţelor, așa e la ţară !... Sînt eu vinovat ? iapa e vinovată...

La 12 și jumătate intrară în curte, fiind în brișcă numai nea Iancu și copilul lui Mitică.

— Gata masa, nevastă ? întrebă el de departe.

— Da de cînd !... Dar de ce așa tîrziu ?... și veniți pe jos ? îi întrebă nevasta lui nea Iancu.

— Surica, răspunse el, Surica, neică.

— Uff ! Se vede treaba că muierea aia de la care ai cumpărat-o a fost frumoasă rău și ți-a luat ochii... D-aia îți tragi acum păcatul.

Nea Iancu nu mai zise nimic și își recomandă musafirii...

LA PLIMBARE CU MOTOCICLETA

— Ia... s-aude !... și Costică Portofel își făcu palmele pîlnie la urechi și ascultă...

— Ce să se auză, Costică ? întrebă Dan, argat în curtea boierului Nicolae, proprietarul moșiei Șuțești.

— Motorul mă, motorul motocicletei !... boierașul își cumpără motocicletă și vine la moșie călare pe ea.

— Și dacă vine ? întrebă Fițoiu.

— Păi vine călare... Să vedeți voi motocicletă ! Știți voi ce e aia ? Ciorile dracului !... Credeți că e măgarul lui tat-tău bătrîn !

Țiganii tăcură, dar înjurară în gîndul lor pe Costică Portofel, care era credinciosul boierului, mecanicul mașinii de treierat, șoferul și nedespărțitul tovarăș de vînătoare al proprietarului.

— Păi dacă-și ia, tot el o să se plimbe pe la Pățita cu ea... răspunse Țurloiul.

— Negreșit tot el, nu unul ca tine !... Dar eu o să mă plimb cu motocicleta coconelului meu !... Eu o să mă plimb !... Ia !... Ia... s-aude !...

Ascultă iar și auzi acum bine niște pocnete repezi și depărtate. Alergă repede și deschise larg porțile curții.

— Veniți și voi să-l primim ! strigă el.

— Da ce, e vodă ? zise Țurloiul.

— Cum nu e vodă, mă ?... Să-l vedeți cum o să intre în fugă, ca un arhanghel, și o să se oprească : hop !... la scară !

Pocnetele se apropiară. Cîinii începură să latre în goană prin sat și boierul Nicolae se ivi la cotitura circiumii, călare pe motocicletă.

Pînă să numere Costică douăzeci, boierul și ajunse, așa cum și-l închipuise Costică : crunt, măreț, cu șapca pusă pînă pe sprîncene ; cu haina de blană cafenie, încheiată bine la toți nasturii.

Costică alergă în urma lui, strigîndu-i : ura !

Boierul însă, care era cam binișor tare de urechi, n-auzi deloc semnele astea de bucurie ale lui Portofel al lui.

— Noroc, Costică ! zise boierul cu glasul lui gros și cam pe nas, cînd Costică ajunse lîngă el.

— Ura, coconelule, ura !...

— Ce e ? întrebă boierul, punînd o palmă la ureche, zici ura ?

— Zic : să trăiești, să trăiești ! și apoi mai încet, ca să nu fie auzit : dacă aș ști că și dumnezeu e surd ca tine, apoi nici lui nu m-aș mai ruga !... De ce ai mai da bani unuia care-i azvîrle pe jos, și de ce te-ai mai ruga unui dumnezeu surd, care nu te-ar mai auzi ?

— Cheamă pe Floarea să mă șteargă de praf cu peria pe spate...

— Floarea e dusă prin sat, n-a știut că veniți ; dar te șterg eu.

Și Costică intră repede în odăița de sub scara cea mare ce ducea în catul de sus al caselor și se-ntoarse cu o perie, își perie boierul pe spate, pe la umeri și apoi se duse să privească motocicleta mai de-aproape.

— Of ! of ! oftă Portofel.

— De ce oftezi ?

— Fiindcă n-am și eu bani să-mi iau una la fel... Trec prin viață flămînd, slugă și cu sufletul ars de doruri nemplinite...

— Ce zici, mă, vorbește mai tare, că n-ăi fi nemîncat. Mănîncă dracului mai mult, că la mine ai ce mînca.

Costică Portofel iar răcni :

— Zic, ce să mai zic... costă mult ?

— Cincizeci de mii de lei.

— Uuu !... ce de bănet, ce de bănet !... Dar ca să fac și eu un tur cu ea, un cerc, mi-o dai ?

— Să te plimbi tu cu ea ?

— Da !

— Nu se poate, Costică... Costă o sută de mii de lei...

Atît am dat pe ea... Ce să-ți mai iau eu ție, dacă mi-ei strica-o ?

Costică tăcu și s-apucă c-o cîrpă de perdea să șteargă motocicleta de praf. Boierul sui scara cea mare și se duse în odăile lui de sus.

Noaptea și toată ziua următoare căzură mai multe ploi repezi, care umpluseră șanțurile șoselelor de apă. Spre munte zarea cerului era tot vînătă. Porumburile verzi, și înalte ca de un metru, a treia zi păreau că rîd în fața soarelui, care se arătase vesel în zarea limpezită a cerului dinspre miazăzi. Se făcuse bine, dar apele veneau mari și amenințau să iasă din matcă.

— Costică, scoate-mi motocicleta la scară... Fac o plimbare pînă la Găești, să vedem p-acolo cît a fost de bună ploaia... Și-apoi, știi tu... Madam Șurup e p-acolo.

— Iii, boierule !... lasă să mă duc eu ! începu să se roage tare Costică Portofel.

— Nu se poate, mă, îmi strici mașina... Ș-apoi e vorba de madam Șurup !...

— Boierașule, coconelule... Vreau să merg și eu repede ca vîntul... Dumneata, ce să vezi mai mult ca mine ?...

— Nu se poate, Portofel, nu înțelegi ? Dar dacă vrei să mergi și tu, mergi cu bicicleta ta...

— Mai mă țiu eu cu bicicleta mea de motocicleta dumitale ?...

— Te ții... am eu un plan de mecanic...

— Care ? întrebă Costică tot tare.

— Cauți o sîrmă, legi bicicleta ta de motocicleta mea și pornim... Nu dai din picioare, nu asuzi, ci mergi și tu... eu mașină, tu vagon !

— Mă duc dar să caut sîrma.

— Ai ? întrebă boierul.

Costică nu-i mai răspunse și plecă spre magazia cu scule, să caute sîrmă. Acolo însă nu găsi cheia prin buzunare ca să descuie lacătul pus la ușe, dar găsi o sfoară de Manila, sucită și îndoită în două. O desfăcu, o îndoi pe după mîini și trase în zvîcneală, să vadă de-o rupe, dar sfoara nu se rupse. „Leg cu asta, și e bună ca și sîrma“, gîndi el și veni îndărăt cu sfoara în mînă.

— Ai găsit sîrmă, Portofel ?

— Asta ! și el arăta sfoara.

— Nu ține, mă, du-te de caută sîrmă.

— Ține ! ține !... las pe mine. E de Manila, ține și un bou.

Boierul sui scara în catul de sus, iar Costică scoase de sub scară motocicleta și o așeză cu ghidonul spre poartă. Scoase apoi și bicicleta lui, care era tot sub scară și o culcă jos în urma motocicletei. Căută în geanta cu scule, scoase ungătorul și unse motocicleta, dar și bicicleta lui. Îmbrăcă și el paltonul cel îmblănit cu piei de miel și legă de cadrul motocicletei un capăt al sfoarei și apoi capul celălalt îl legă de furca ghidonului bicicletei lui.

Boierul scoborî scara.

— Gata, Portofel ?

— Gata, coconelule !... Dar să mergi mai încet... În sat săr cîinii... De calc vreunul, cad jos și acolo rămîi...

Boierul, fie că auzi, fie că nu, nu-i răspunse nimic, ci încălică pe motocicletă.

— Porțile, Dane, porțile ! răcni Costică.

Dan alergă și deschise amîndouă porțile.

Boierul porni încet. Portofel încălică și el din fugă pe bicicletă și, după două-trei pedalări, lăsă să se întinză ața și bicicleta să fie trasă de motocicletă, iar el rămase cu picioarele cumpănite pe pedale.

Pocnetul motorului era rar, și cîinii ce săriră, se țineau lătrînd pe de lăturile bicicletei.

Mergînd cu o iuțeală ca de 20 kilometri pe oră, Costică Portofel era încîntat.

Ieșiră din cele două sate : Restești și Bucurații și o porniră spre Ursărie, un sat numai de țigani ursari.

Aci boierul dădu vînt motocicletei.

Bicicleta începu să cam facă bîștiuri. Costică se simți înfiorat, dar nu-și pierdu cumpătul. Pocniturile motorului începură să se îndesească. Costică văzu pămîntul rotindu-se în fața-i ca o piatră de moară. El n-avea înlesnirea pe care o avea boierul, care se uita la cincizeci de metri înaintea lui. Bicicleta lui, depărtată de motocicletă numai de 3 metri, era la o depărtare prea mică. Simți că-i vine amețeală.

„Dacă aș cădea, aș muri !“ gîndi Portofel. O sudoare rece îi umplu fruntea și începu să pice în picături de pe vițele de păr.

— Coconașule ! !... strigă Portofel tare... Mai încet, mă amețesc.

„Coconașul“ n-auzi deloc. De pocnetele motorului, cîinii din Ursărie, țigani cu copii și femei ieșeau fuga spre șosea să se uite.

Boierul, ca să-l vază țigăncușele pe care le ciupea de obicei la plivitul grîului, dădu motocicletei viteză și mai mare. Acum Costică se simți și mai amețit.

Rdică ochii, îi înfipse în ceafa boierului și începu să răcnească :

— Ăău ! Au ! Aoleo !... Oprește, boierule !... Au !... Oprește măăă !... Ăîî !... Săriți !... Spuneți-i măă !... Ișiți-i înainte... Te împușc ! Oprește ! Mamăăă ! Tatăăă !... Bătrînicooo !...

Boierul însă, încîntat, stînd drept și cu ochii înainte, nici n-auzea și nici nu bănuia ce pățea Portofel al lui.

Țiganii cei mari, care pricepură primejdia, începură să facă semne din mîini și să strige, arătînd în urmă. Boierul însă nu pricepea ce vor acești ursari jumătate sălbateci și merse înainte. În capul Ursăriei era un pod de trecere peste Periș, o hoagă, ce acum era plină cu apă revărsată din pîrîul Tuța, veni mare din ploile de alaltăieri și de ieri.

Costică se simți fără glas, răgușise. Tot aerul i se păru plin de ceață. Zări podul și strîmbă puțin furca ghidonului. Se pomeni că zboară și se cufundă în apă.

N-a mai gîndit nimic.

Se pomeni apoi dasupra apei.

Înțelese : a fost azvîrlit în apă.

Dibui cu picioarele și dădu de fund...

Porni la mal.

Se văzu cu capul gol.

Unde a pierdut șapca ? în apă ori pe drum ? Nu putu să știe.

Ieși pe mal, ceva mai la vale pe pod.

Îi veni să rîdă de așa pățanie.

Auzi pocnetele motorului departe pe drum şi văzu pe boier ca pe un punct cafeniu în zarea drumului.

— Oarba ! zise şi el. Uite mă, să-mi puie capul !... Bogdaproste !... Tăticule, bătrînico... mă trimitea hoţul la voi pe negîndite. Auliu !... Cum n-avui revolverul la mine să-mpuşc hoţu !...

Merse la pod, cu apa ciuruind din haine, şi văzu bicicleta cu cadrul rupt şi îndoit ca un arc, roatele retezate şi chiar şeaua lipsă. Fusese izbită de streaja podului şi ruptă.

Costică simţi o căldură în capul pieptului, iar o sfîrşeală îi înmuie corpul şi şezu jos. Apa care se scurgea, făcu un lac, în care el sta, dar pe care nu-l simţi. Abia putu să şoptească : „Ia uite şi paguba !... Ia-mă, tată, în cer că prea prost sînt pe pămînt.“

Puse mîna la ochi, dar se gîndi : „Cum o să mă ia tăicuţu în cer, cînd n-o fi şi p-acolo balamuc de nebuni ca p-aici !...“

Pocnetele motorului îl treziră. Se uită şi văzu că boierul venea îndărăt. Băgase de seamă c-a pierdut pe Portofel al lui.

Trecu podul şi în dreptul lui se opri. Ţiganii soseau şi ei să vază minunea.

— Ce-ai păţit, Costicuţă ?

Portofel îl privi numai. Boierul văzu tot şi descălică.

— Eşti lovit rău ?...

Costică iar nu-i răspunse.

Boierul veni lîngă el şi după obiceiul lui puse mîinile în şolduri. Ţiganii începură : „Adalee !...“

— Portofelaşul meu !... Portofelaşul meu, să mi-l pierd eu aşa de lesne pe drum ?... Nu ţi-am spus să iei sîrmă, că aţa se rupe ?

Costică îl privi acum înfipt şi-i răspunse tare :

— Cu sîrmă, ai ?...

— Dacă n-asculţi !... zise boierul. Tu strici !

— Ne duceam dracului amîndoi, boierule !

— Ai ? întrebă boierul, ori mă dai dracului ?

— Nu te dau, dar te duceai şi dumneata... Cînd te oprea sîrma niţel, zburai cu capul de podele, de-ţi rămîneau creierii lipiţi pe ele.

Şi el se sculă şi-i spuse mai tare ce-ar fi păţit.

Boierul tăcu, dar spuse :

— Tot vina ta este, că tu ai zis să mergi cu mine !

— Aşa e, apa turbure curge totdeauna de la vale la deal, fiindcă la vale stă mielul şi la deal lupul.

— Ei lasă, c-o să-ţi dau bani diseară să-ţi cumperi bicicletă nouă... Da-n apă ce-ai cătat ?

— Pe dracu !

— Ei haide, strînge-o, leag-o cu sfoara, ia-o în braţe şi suie-te pe ataş.

— Eu, cucoane, să mai merg cu dumneata ? Nu mai merg.

— De ce, mă, de pe ataş nu mai cazi !

— Nu, nu... du-te înainte, oriunde vrei, eu mă întorc pe jos.

Boierul înălţă din umeri, întoarse motocicleta iar dincotro venise şi spuse :

— Să spui Floarei să-mi frigă un pui pentru diseară.

Încălică şi-i dădu drumul.

Costică Portofel strînse şi el hîrburile bicicletei şi porni cu capul gol, îndărăt la curte.

DIN PERIODICE

EPILIGUL RĂSCOALEI *

Trei ani trecuse din timpul răscoalei, trei ani petrecuți în leagănul făgăduielilor, în leagănul unor speranțe de trai mai bun. Sîntem în luna martie, timp cînd se împart locurile de cultivat în dijmă. Pe moșia fraților Penești, se vedea cîrdul sătenilor umblînd pe la capătul tarlalelor după ipistatul moșiei ce avea să le împarță locurile.

Ipistatul, un om mic de statură, tînăr cu privirea semeață și mîndră, ținea lista învoitorilor într-o mînă, iar cu cealaltă arăta care să ia loc aci și care dincolo. Doi isprăvnicei, cu sfoara de măsurat în mînă, dau curmezișul locului arătat, măsurînd pentru un pogon sau două, cît i se dă învoitorului. Țăranii cu sape în mîini, în cămăși și izmene, încinși cu brîne, desculți și cu căciuli în cap, făceau roată împrejurul ipistatului ori de cîte ori acesta se oprea.

— Vălvăroiu ! strigă logofătul.

Un țigan măruntel și nevoiaș răspunse tare :

— Zent ! și alergă, luîndu-și repede căciula jupuită din cap.

— Un pogon.

— Trei, domnișorule, mînca-ți-aș... trăi-ți-ar d-zeu coana și coconașu, începu să se roage.

— Hai, te cară, țigane ! Măsoară-i unul, Iorgule.

Iorgu, isprăvnicelul, îi dete trei stînjeni curmeziș. Vălvăroiu, scărpinîndu-se printre vițele rare de păr și asudat de nădușeală, începu să facă mușuroaie la capetele unde venise sfoara.

— Aici dați-mi mie, zise Codiță.

---

* Din romanul *Răsculații (n.a.).*

— Tu n-ai adus un miel, zise logofătul.

— N-am adus, că n-am oi, dar n-am adus cinci găini ? Căutați-mă la listă.

Și Codiță așteaptă fricos rezultatul acestor vorbe.

— Dă-i două, Iorgule.

— Patru, domnule Mișu... patru.

— Șoapta !

— Trei !...

— Te șterg, de mai crîcnești ceva !

Codiță tace și Iorgu îi dete 6 stînjeni curmeziș.

— Sulă !

— Prezent.

— Două pogoane, Iorgule !

— Eu am adus un miel și două găini, să-mi dați cinci pogoane.

— Ba nu, zău ? Îți dau două aici și două în altă tarla.

— Trei aici, că am boi buni, căruță, nevastă, nu sînt dator și n-am la nimeni locuri !... Pot munci și 15 pogoane...

— Ce fel, frate, tu poți munci toată moșia, dar cine ți-o dă ? Ăstorlalți de unde să le mai dau ? Sînteți 112 învoitori, cîte patru pogoane de aș da, ar trebui 448 de pogoane — noi n-avem decît 200 !

— Apoi ce ne facem, îl întrebară mai mulți ?

— Luați-vă la bătaie cu d-zeu de ce n-a dat moșie mai mare boierului !

— Tot boierului !...

— S-a-ngustat cărarea vieții și s-a lărgit drumul morții, vorbi moș Radu. Odinioară, cine gîndea c-o să ajungem la atîta lipsă. Moșia-i mare, dar o ară boierul pe seamă-și. A cincea partea ne-o dă nouă în parte, muncim nouă sute de pogoane ca să luăm productul în porumb de pe o sută. S-a-ntors vremea cu zgaidaracile-n sus ! Odinioară lua boierul una din zece, acuși ia țăranul una din zece ! Iarna n-avem porumb, n-avem nutreț, n-avem lemne ; n-avem straie pe noi, gaz în lambă, sare-n casă și nici birul să-l plătim. De unde să le mai cerem astea toate, dacă boierul își oprește tot pămîntul ?

— De la Domnul să le cereți, răspunse ipistatul pe glas bisericesc.

— Ne-a făcut datori și pielea de pe noi, căci cine are pămîntul are totul cu totul !... Învoiala ne-o urcă din

an în an. Una și una din rod, e prea greu și apoi pentru secere, pentru zilele cu mîinele, zilele cu carul și celelalte rușfeturi, ne-ați cerut deosibite acte, că am fi primit parale ! Dv. și d-zeu știe dacă ne dați vreo para chioară !... Dacă nu ne dăm legați și de mîini, și de picioare, locuri nu vreți să ne dați, și rămînem să murim ori să luăm ochi de fiară și să părăsim satul, să părăsim aceste locuri dragi, pe care ne-am petrecut copilăria ! Pîrleala ne stinge de pe fața pămîntului. Copii, flăcăi, fete, femei, bărbați, uncheși, mătuși — sînt cojite, arse și înnebunite toate și toți !... Și ne spuneți că porumbul aduce pîrleala... De ce, dacă ne vreți binele, nu ne dați locuri de grîu, nu ne lăsați și pe noi să mîncăm pîine ? Un muscal jugănar spunea că la ei se mănîncă numai pîine. Bulgarii și sîrbii mănîncă numai pîine, dar noi, numai noi ne-am făcut mămăligarii lumii, pîrliții și nenorociții lumii și asta din pricina nesațiului boieresc !... În alte părți, porumbul îl mănîncă porcii și boii, dar aici îl mîncăm noi, pentru că boi și vaci ne socotesc boierii noștri ! Și apoi tăria țării, noi, pîrliții ăștia, o facem. Nu vă e teamă, că slăbind noi, slăbește puterea țării și s-ar putea s-ajungeți musafiri aici unde ați întins o prea neomenească stăpînire ?

O droaie de slujbași ne roade ca niște viermi neadormiți. Săraci și ei, pîrliți și ei, caută să se-nțoleze, caută să se pricopsească cu din ce bruma agonisim și noi... Ne rod de foame ca și cîinii ce rod oasele de pe care omul a luat toată carnea. Ei sînt cîini și noi oase azvîrlite să ne roază ei !... Jandarmii, doi și trei de comună, trebuiesc hrăniți cu găinuși, cu untișor, cu brînză, adăpați cu bere, cu vin, cu țuică ; cinstiți cu bani, îngăduiți pe lîngă neveste, că altfel curge amenda pentru streajă, pentru nemăturatul șoselei, pentru băligar, pentru cîte și mai cîte... Agentul sanitar așa, moașa să-i dai pînză și ouă ; popa să-i dai pui, pomelnice și sărindare ; toți cu totul trebuiesc bine îmbuibați, bine îmbrăcați din trențele noastre, din munca ăstor brațe pîrlite !... Și slujbași ne vin mereu, mereu din ce în ce mai mulți, pentru că e nevoie de mulți lupi ca să ție îmbulucită și pe loc turma plină de spaimă și supusă sfîșierii. Cu mai puțini, turma s-ar duce nouă cu a brînzii !...

— Vorbești cam mult, moș Radule.

— Şi toate sînt, domnule! Urmăreşti-le cu judecata
şi vezi singur dacă minţ. Odinioară braţul meu era pu-
ternic! Eram plin de curaj. Ţineam fruntea sus. Acum
mă plec ca salcia pletoasă. Fruntea cade-n pulbere, sînt
sărac, sînt bolnav de pîrleală, sînt nevoiaş pornit pe dru-
mul morţii. Dar simt în mine gîndul viu, gîndul dezro-
birii, şi aş vrea ca gîndul ăsta frumos să-l dau în sufletul
ăstor trudiţi, să-i îndemn la bărbăţie, acum cît mai au
niţică putere. Să lupte, şi de n-or mai putea, să moară
în luptă. Bărbaţii nu trebuie să moară mortăciune, ci lup-
tînd. Drept la viaţă, ori moarte mai curînd!

— Ah, prost am fost, începu Sulă. Împuşcai ţărani
cînd fusei în răscoală, ca pe cîini. Şi văd că din sîngele
stropit pe cîmpul ţării n-a răsărit nici un bine pentru noi.

— Pentru că au murit blestemîndu-vă! îi răspunse
moş Radu.

— Aşa este, moşule! Un unchiaş chiar mie mi-a stri-
gat: „Şerpi şi scorpii să iasă pentru voi, copiii noştri,
care ne-aţi împuşcat, cum nu ne-ar fi împuşcat nici cei
mai streini duşmani ai noştri!“ Şi a murit, sărmanul:
glonţul îi scosese ficaţii prin coaste.

— Ai fost în răscoale? îl întrebă ipistatul.

— Am fost, vai de sufletul meu!

— Şi ai împuşcat?

— Drept n-am dat niciodată, dar mai ştiu şi eu dacă
glonţul pornit în grămadă nu trîntea suflete de-ale noas-
tre?...

— În ce parte ai fost?

— În Vlaşca, of! Cînd mi-aduc aminte, îmi vine să-mi
frîng gîtul de necaz! Am plecat de cu seară cu trenul
şi, într-un cîmp, unde căpitanul văzuse cerul roşind, a
oprit trenul şi ne-am dat jos. Focul era departe, căci am
mers toată noaptea pe jos. Prin Vlaşca nu mai fusesem
niciodată, aşa că nu ţin minte satele prin care am trecut.
Se vedea cerul roşind în satele răsculate. Dimineaţa am
intrat într-un sat unde ardeau casele boiereşti. Satul pă-
rea liniştit. Ţăranii şedeau în case, parcă nici usturoi nu
mîncaseră, nici gura nu le mirosea.

„— Cine a dat foc caselor boiereşti? întrebă căpi-
tanul.

— Ştiuleţii, domnule căpitan, ştiuleţii.

— Ce ştiuleţi, măi?

— Apoi ştim noi, cică sînt veniţi de la Bucureşti, oa-
meni de ăia ce se fac tobă de carte.

— Voi de ce i-aţi lăsat?

— Au venit noaptea şi erau mulţi, noi ne-am închis
în case.“

Minţeau ei, dar ei aşa spuneau. Am mers la primărie,
nu era nimeni. Am întrebat de notar, şi l-a chemat un
om. Căpitanul a intrat cu el în primărie şi l-a luat la
descusut. Ce-o fi spus ăla nu ştiu, că am pornit toţi şi
am mers la casa unuia care fusese învăţător. Era o casă
şindrilită şi naltă, cu trei odăi. Căpitanul ne spusese de
pe drum: „Să trageţi foc în oricine vi s-o comanda.
Cine o fi dovedit că n-a tras va fi scos în faţa frontu-
lui şi împuşcat. În satele răsculate, de vedeţi doi-trei
inşi la un loc, trageţi şi fără comandă. Ziceţi cuiva să
meargă şi nu merge, împuşcaţi-!“ Fiecare înţeleseserăm
că viaţa noastră era în joc dacă nu tragem. Tremura
inima în noi de frică şi de milă, că trebuia să tragem
noi în părinţii unor soldaţi ca şi noi, ce poate erau tri-
mişi şi ei în satul nostru să potolească cu gloanţe pe pă-
rinţii noştri, ce s-or fi răsculat ca aceştia! Tăceam trişti
şi tremuram. Întotdeauna soldatul e mut. Sergenţii ne
spun că viaţa soldatului nu costă nici cît un nasture la
bonetă, dar în răscoală viaţa noastră nu mai costă nici
un muc de ţigare. Astfel că, ajungînd la casa aceluia, am
ocolit-o cu armele la mînă, un pluton. Căpitanul, pri-
marul şi doi sergenţi au intrat înăuntru. Apoi a început
căpitanul să se răstească la el. Auzisem şi noi de afar:

„— Cine ţi-a dat cartea asta?

— Am primit-o cu poşta.

— N-ai primit-o, tîlharule, ai fost tu la Kogălniceanu
de ai luat-o!

— N-am luat-o“, răspundea el.

Copiii lui tremurau de spaimă. Nevasta ieşise pe
prispă plîngînd şi ţinînd un copil în braţe. Atîta jale şi
groază adusesem noi cu noi, că ne înfioram singuri. Eram
toţi cu cartuşele între degete, gata a trage şi-n dumne-
zeu de ne-ar fi zis!

L-au scos legat de mîini şi cu laţ după gît. Felul
ăla de înnodătură nu l-am mai văzut. Era aşa făcut, ca,

lăsînd mîinile jos, să se strîngă singur de gît. Sărmanul, albise ca varul de pe perete.

„— Tăticule, tăticule, unde te ia?! începură copiii.

— Ia copiii, femeie, și n-ai să ieși afară din casă că te va împușca sentinela“, și i-au lăsat doi soldați la ușă.

De aici am trecut gardul și am ocolit casa fratelui învățătorului; și l-am luat și pe ăla la fel legat. Notarul, se vede că-i pîrîse pe ei capi de răscoală. I-am dus la primărie. Primăria, o casă mare cu vreo patru odăi. I-a luat la cercetare iar și i-a închis apoi într-o odaie plină cu hîrtii. Căpitanul a început să sune tilifonu și a vorbit la București cu mărimile și tranc! a doua zi colonelul sosește în utomobil. Atunci cercetare pe ei! La plecare a spus căpitanului: „Ai făcut rău de nu i-ai împușcat de ieri. Mîine la douăsprezece să-i împuști și motivezi că au încercat să fugă.“ S-a pus în utomobil și s-a dus. Ei, săracii, auziseră din odaia lor ce vorbise colonelul și mă întrebară încet:

„— Așa e, neică, că mîine la douăsprezece ne-mpușcă?

— N-am auzit asta“, îi minții eu, dar ei începură să-mi spuie din fir în păr tot ce vorbise colonelul. Am tăcut. Aș fi vrut să-i fac scăpați, dar ușa odăii lor răspundea în odaia unde era masa primarului.

Ferestrele aveau drugi groși și apoi nu s-ar fi putut strecura printre atîția soldați ce făceau santinelă pe de rînd.

Sărmanii au început să-și numere ceasurile. Învățătorul a cerut hîrtie să scrie ceva copiilor și nevestei, dar n-a vrut să-i dea.

„— Să ne vie nevestele și copiii să-i mai vedem, d-le căpitan, se rugară ei.

— Pentru ce, mă? Nu e nevoie!

— Vrem să-i mai vedem înainte de a muri... Noi știm că mîine la 12 ne veți împușca!

— Nu vă împușcă nimeni...

— Am auzit ordinul d-lui colonel...

— Să vă sperie a zis așa!...“

Căpitanul îi mințea, cum am văzut și eu în urmă. Femeile nu le-au chemat și au trecut noaptea în lacrimi.

„— Ne împușcați, domnule căpitan începu învățătorul să se roage.

— Nu vă împușcă nimeni, a venit ordin să vă trimet la Giurgiu. Sergenții aleseseră 12 din noi și ne spusese să facem tot ce ni s-o ordona, căci cine n-o executa comanda e împușcat. Fusesem ales și eu în cei 12!

— Haideți, mergeți, luați-o pe ici. Le arătă prin grădină.

— Mergem pe drum!“ se rugau ei.

Sărmanii, bănuiau ce le e gătit. Eu parcă înțelegeam ceva și mă înfiora gîndul că de aș fi fost eu în fața a 12 soldați ce puteau la un semn să mă împuște pe la spate... Of! tremuram cu toții.

„— Pe-aici luați-o, ajungeți mai curînd la Giurgiu.

— Copiii mei! Copiii! începu să strige învățătorul.

— Înainte, proștilor, strigă căpitanul, nu vă împușcă nimeni.“

Porniră de-a-ndaratele, adică cu ochii la noi. Noi mergeam cu armele la mînă și cu încărcătoarele între degete. În fundul grădinii șase soldați săpau o groapă. Căpitanul le făcu semn din sabie să se ascunză, dar ei nu înțelegeau și rămaseră pe loc. Învățătorul văzu semnele căpitanului și crezînd că sînt soldați ascunși în ogradă să-i împuște fără să-i vază ei, se întoarseră și văzură pe soldații ce, înțelegînd semnele, fugeau de la groapă lîngă niște uluci.

„— Încărcați!“ șopti căpitanul. Încărcarăm. Zgomotul încărcătoarelor îi făcu să se uite îndărăt, dar noi mergeam cu armele tot la mînă. Ajunseră în dreptul groapei și, înțelegînd grozăvia, se întoarseră spre noi răcnind.

„— Foc! strigă căpitanul. Foc în ei!“ Într-o clipă armele fură la ochi și o salvă detună îngrozitoare. Căzură ca trăsniți: nici unul însă nu ochisem bine, căci învățătorul avea mîna de care era legat cu frati-său ruptă, iar frate-său un picior. Răcneau de ne umpleau de groază!

„Repede cu ei în groapă, ne strigă căpitanul.“ Locotenentul și căpitanul cu revolverele în mînă ne strigară: „Cu ei în groapă, căci altfel tragem în voi, de ce n-ați ochit bine!“

Ne repezirăm la ei și începurăm a-i tîrî de picioare la groapă.

„— O, lăsați-ne, lăsați-ne să murim pe mal, începură ei să se roage.

— Nainte cu ei ! ne strigă căpitanul.

— Să murim întîi, să murim ! Lăsați-ne să murim și apoi ne veți îngropa !

— Nainte !

Plîngeam și tremuram și noi.

— Un glonț, cîte un glonț numai, numai nu ne îngropați de vii, se rugară ei !“

Îi azvîrlirăm în groapă ! Învățătorul căzu cu capul în jos, pe burtă ; frate-său cu fața în sus și cu o mînă întoarsă sub el. Îl ținuse legătura legată de mîna lui frate-său !

„— Nu dați pămînt, nu dați pămînt pe noi de vii !...

— Azvîrliți ! Azvîrliți pămînt !... Dați-le pămînt !“

Lopețile și sapele fură apucate și începurăm a azvîrli pămînt peste ei. Fratele învățătorului bîstîcîia din piciorul zdravăn și cu mîna azvîrlea pămîntul de pe ochi și de pe gură.

„— Nu de vii, nu de vii !...“ se ruga el. Dar valurile de țărînă galbenă azvîrlită de șase cazmale și șase lopeți îi ascundeau. Îi înăbușirăm. S-auzeau gemetele lor înfiorătoare ! De pe noi curgea nădușeala. Fratele învățătorului scotea mîna în sus prin valurile de țărînă și se opintea, și se ridica în sus, ca un sobol, și scotea mîna mereu !... Mereu puneam pămînt, și mereu ieșea mîna, o mînă galbenă, încordată ca niște gheare, care vrea să ne apuce, să ne sfîșie, să ne tragă în valurile galbene de țărînă !... A ieșit mîna și piciorul pînă în rasul gropii.

„— Înmuiați-o cu o lovitură de cazma“, ne strigă căpitanul, dar nici unul n-a izbit în mîna încordată, în degetele ei încîrligate, ca ghearele morții !... Am pus pămînt împrejurul ei pînă odată a început să tremure degetele ca o foiță de plop, s-au încordat și mai tare și a rămas înfiptă în țărînă, ca o mînă de cerșetor flămînd !... Mi se părea că vrea să ne apuce, și am pus pămînt pe lîngă ea pînă am acoperit-o !

„— Dați-le pămînt ! Dați mîinii aceleia pămînt !“ zicea căpitanul.

Am făcut mormîntul mare și am cărat mărăcinii deasupra lui ca să nu miroasă cîinii mîna ce rămăsese în rasul gropii ; apoi am plecat.

— Grozavă faptă, vorbi moș Radu.

— Și cîte altele. Dar a fost nițică daraveră în urmă : primarul n-a vrut să iscălească procesul că într-adevăr împușcații au încercat să fugă de sub escortă.

— Și e fapt adevărat asta ? întrebă logofătul.

— Cum e adevărat că acum e soare pe cer ! Să-mi aduc aminte, spui și satul, și numele învățătorului. S-a făcut procesul singur de căpitan și omorul a rămas îngropat ca toate omorurile !... Mărimile nu țin socoteală de omoruri cînd le fac ei.

— Și ați făcut voi asta ? îl mai întrebă moș Radu.

— Am făcut-o, căci ce știam eu atunci ? Aveam piine de la manutanță, ciorbă de la cazan, haine de la magazie, pat și așternut la cazarmă. Nevoile de azi nu le cunoșteam. Azi am copii și eu, azi cerșesc pămînt, azi îmi plec adînc fruntea în pulberea drumurilor !... Am intrat în rîndurile pîrliților și înțeleg grozăvia păcatului ce am făcut atunci.

Ipistatul rămase gînditor, apoi zise :

— Mult sînge, multă viață risipită costă o prăjitură de la Capșa, ori o lună de ședere la băi.

Vorba asta n-o pricepură țăranii. Povestea lui Sulă îi îngrozise pe toți.

— Afumatul !

— Zent !

— Măsoară-i două, Iorgule !

— Trei, mîncați-aș...

— Vrei pămînt ? !... îl întrebă ipistatul rîzînd.

Moș Radu începu să cînte :

Cînd mi-o sta sufletu-n gît,
M-oi ruga numai atît :
Mai stai, suflete, pe loc,
Că mai am în mine-un foc —
Focu cînd mi-oi potoli
Poți ieși cîndu-i voi !...

HÎRTIA DE 500 LEI

— Uite și p-ăsta care vine l-a atins putreziciunea, spuse popa, arătînd cu mîna prin geamurile cîrciumii, pe Stan Păduraru, care venea încet și cu pușca militărească între spete, de la pădure.

— De ce ? îl întrebă cîrciumarul, care era cumnat cu popa.

— Pentru că „ciordește“ și s-a schimbat cu totul. Acu douăzeci de ani se uita la om altfel, mai blînd, mai înțelegător. De cînd a fost pus pădurar, privirea i s-a făcut cruntă, apoi îndrăzneață, iar acum e cu totul disprețuitoare. Îi zicea Stan Mosor, acum e Stan Păduraru și cînd i s-a născut fata, i-a pus numele Victoria.

— Dar asta nu e un rău ! vorbi dascălul.

— Nu e, dar un semn tot este.

Stan sosi, deschise ușa și intră și el în cîrciumă. Purta ipingeaua cu vipuști verzi pe la cusături, o tunică cu galoane verzi, iar în cap o căciulă mare, cu fund ; era un om scurtac, roșcovan, cu mustățile galbene și de trai bun se-ngrășase.

— Bună seara, cinstite fețe de oameni ! zise Stan.

— Bună seara, îi răspunseră ei.

Stan se descheie la bumbii ipingelii și o geantă cu paftale lucitoare se văzu atîrnată de gît și bătîndu-i șoldul stîng.

— Ai avut ceva vînzare azi ? îl întrebă cîrciumarul.

— Ciac-pac ! răspunse el.

— Cît ? îl întrebă și popa.

— N-am socotit... Pune și mie, Ioniță, numai o cinzeacă de țuică... Sînt ostenit.

— Nu bei cu noi ? îl întrebă dascălul. Astă-seară facem ralivonul.

— Revelionul ! îndreptă cîrciumarul.

— Reveionul ! îndreptă din nou popa.

— Ei, ce-o fi o fi, zise dascălul. Și-i întinse un țoi de țuică de la el.

— Asta mă îndatorează ! zise Stan, dar... în sfîrșit : Noroc !

— Noroc.

Ciocniră toți.

— Vrea să te... ungă... să-i dai un sfert de lemne mai ieftin, îi spuse popa.

— Nu se poate ieși din taxe... cît l-a taxat atît îi dau, răspunse pădurarul, după ce puse țoiul golit pe masă.

— De, de, zise popa, ați făcut cinci-șase sute de sferturi și ați trecut în proces două sute... Ați spus că dați din sferturi două tăietorilor, și le dați doar din zece sferturi două tăietorilor, și le dați doar din crăci...

Stan dădu căciula pe ceafă, privi pe popa, care zîmbea și aștepta răspunsul, făcu hîm ! și zise :

— Dă-mi Ioniță cinzeaca mea.

Cîrciumarul se uită peste toți și apoi puse o cinzeacă de țuică.

Stan o luă, deșertă din cinzeaca lui un țoi de țuică și-l întinse dascălului, privind disprețuitor peste toți.

— Eu am luat de la dumneata, vere dascăle, ia și dumneata de la mine.

Dascălul privi la toți, luă țoiul, ciocni cu el, gustă și și-l puse dinainte.

Stan gustă din cinzeacă, puse capul în jos și nu mai vorbi nimic.

Popa îl privea zîmbind. Apoi din ce în ce se-ncrunta și miniat vorbi :

— Vorbesc cu tine, cumnate... Cînd arde o casă plină de toate bogățiile și pompierii nu sosesc de nicăieri s-o stingă, atunci vecinii aleargă și ia din ea, pentru ei, ce le cade sub mînă. Stăpînul nu e acolea. Decît să le arză focul degeaba, mai bine să apuce cineva cîte ceva. Morală !

— Hmî ! răsuflă Stan.

Popa tot crunt :

— Cînd într-un palat bogat ar năvăli Mărunțelu, Sdrelea, Munteanu, Terente și alții de felul lor, dar mai simandicoși, degeaba ar striga stăpînul : „Domnule Sdrelea, îmi ia toți banii domnu Terente...“ Că Sdrelea e gata să umfle de chică tot pe hoțu de păgubaș. N-are timp să asculte și să facă dreptate, căci fiecare e cu gîndul cum să spargă scrinul lîngă care s-a oprit ; cum să rămîie al lui ce i-a căzut în labă... Sdrelea nu poate osîndi pe Terente !

— Hmî ! Hmî ! și Stan răsuflă cinzeaca în fund. Apoi crunt, spuse : Mai pune una... Ioniță !...

Cîrciumarul întrebă din ochi pe ceilalți, iar ei făcură semn să-i puie.

Stan se îndreptă de mijloc și vorbi.

— Și eu cu tine vorbesc, cîrciumare... Cine poate oase roade, cine nu, nici carne moale ! Fiecare fură de unde poate să fure... de pildă, văru Lixandru, de la lumînări !

— Mă bate popa ! zise Lixandru.

— Eu fur, tu furi, el fură ; noi furăm, voi furați, ei cu toții fură... mai știu de cînd mă-nvăța bietul dascăl Bădulescu.

— Asta e declinare ? întrebă cîrciumarul.

— Ba e conjugare !... Tu n-ai știut niciodată ce e aia gramatică !

— S-o dau dracului !... răspunse cîrciumarul.

— Fiindcă te legași de lumînări, spuse popa, mai aveți vreo pădure nepusă în tăiere ?

— Ce te privește ?

— Așa, fiindcă țara asta o socotim și a noastră.

— Grișită socoteală... Ai uitat fracțiile ordinare, părinte.

— Tu le mai ții minte ?

— Zece aveam la aritmetică. Dacă nu eram băiatul lui Mosor, ajungeam deputat.

— Apoi asta nu e greu... Brîncă a ajuns senator.

— Aaa... nu așa deputat să ridic deștu... să treacă patru ani și în ăștia să nu strig decît „ho !“ cînd mi-o face semn șefu !

— Da e vorba, pădurile statului, ca ale statului, dar ce aveți cu ale particulare ? Amenajament, duăzeci de mii lei plată... Ce e coproprietate ?...

— Treaba noastră !

— Ai dat în judecată pe Săndulescu, că a băgat vitele să pască în pădurea lui.

— Treaba mea.

— Ai dat în judecată pe Avram că a tăiat lemne de și-a ars cărămida, fără să ceară voie...

— Treaba noastră.

— E averea voastră și ceea ce e al nostru ?

— Poftim ! zise popa.

— Poftim ! răspunse și Stan.

Jandarmul cu notarul intrară pe ușă. Notarul era văr cu pădurarul. Popa tăcu. Stan isprăvi cinzeaca, se uită disprețuitor și zise :

— Cîinii latră, ursul trece ! Bună seara.

— Bună seara.

Ieși pe ușă. Toți se priviră întrebători...

Afară nigea.

Stan Pădurarul își scutură căciula de zăpadă izbind-o de stîlpul de la prispa casei, trînti cu picioarele în pămînt, ca să scuture și cizmele și apoi intră în casă.

În casă căldură și bine. Lîngă sobă, pe pat, sta Elvira, o fată de vreo șaptesprezece ani venită la Victoria, să petreacă seara amîndouă, să puie „punți“, după obicei ca să-și viseze ursiții. Victoria e prietină cu Elvira, își cunosc secretele, iar băieții, care le sînt lor dragi, sînt și ei prieteni.

În fața lui Stan, fetele se sculară în sus cam înfricoșate. Stan e prea crunt și prea rău uneori. Maria, nevastă-sa, îi stătu în față gata să-l ajute. El întinse mîna, și ea știu de ce, că îl apucă de cîte o mînecă și-i trase ipingeaua ; apoi o luă pe braț și porni cu ea în tindă, s-o atîrne într-un cui, să se zvînte încet.

Stan stătu pe pat. Victoria fu acum gata să tragă cizmele.

El întinse piciorul stîng și se propti cu mîinile pe pat. Victoria îi apucă piciorul de cizmă și începu să tragă de călcîi și de căpută dinspre vîrf. Cizma nu ieșea.

Sosi Maria și privi pe fii-sa zîmbind.

Stan, tot morocănos, aștepta.

— Aoleo, uite așa, Victorițo ! și apucă zdravăn de picior și cînd trase, trase și pe Stan jos din pat, dar cizma ieșise.

— He-he-he-heee... femeie !...

Se grăbiră amîndouă și-l sculară. Maria îi luă căciula din cap și i-o puse într-un cui bătut în peretele dinspre tindă. Cizma cealaltă ieși mai ușor.

Veni apoi să-i ia geanta de după gît.

— Asta nu ! și-i luă mîna și i-o dădu la o parte.

Maria îl mirosi.

— Te abătuși pe la Ioniță ?

— Ghicіși ?

— Miroși puțin a țuică. Cu cine te chefuiși ?

— Hmî !... Cu mărimili satului ; dar n-am avut eu chef de harță, că le arătam eu...

— Ți-au zis ceva ?...

— Da, mi-au poruncit să-ți poruncesc să-mi dai să mănînc și să nu te amesteci în tărîțe !

Maria înălță din umeri.

Stan luă geanta de după cap, o cîntări în mînă și, cu ochii la Victorița, spuse.

— Fata taichii... să nu te îndemne nen-tău să șterpelești ceva d-aici că-i știu cîți sînt... Să zici că „pui punte pe pîrău, să treacă și bun și rău, să treacă și scrisu tău“, că vine vrun tîlhar de băiat și-ți fură puntea cu bani cu tot.

— Nu, tăticule, nu pui eu mîna în geanta matale.

— Să nu pui, fata taichii, că are taica grija ta. Eu, cînd eram flăcău, hei, acu, douăzeci și unu de ani, am furat puntea pusă de mă-ta...

Nu e așa, fa ?

— Ce te-am ocărît eu atunci ! că nu știam că tu ești hoțul.

— M-am suit pe coșar... că o pusese sus pe creasta coșarului. Să mă fi găsit hoțu de socră-meu pe acolo, m-ar fi tulnicit cu bătaia... Pusese și ea un leu de argint... L-am furat și apoi pe la iulie am furat-o și pe ea, că socru-meu zicea că sînt pîrlit și nu vrea să mi-o dea... Ei, d-ar trăi el acuși, să vadă ce-nvîrtesc !...

Da tu, Elviro, fată, ce face mă-ta ?

— P-acolea cu treburile. A fiert piftii...

— Ei, nevastă... auzi..., pacèle...

— Are leica și pacèle.

O măsuță cu trei picioare, scunde de o palmă, fu așezată în mijlocul casei. Pe ea fu adusă o mămăligă, pîine, bucăți fierte de porc, din căpățînă, așa-zisa pacele, apoi friptură și se așezară la masă.

— Vino și tu, Elviro ! zise Maria.

— Eu am mîncat.

— Ei hai, vorbi Stan, două bătăi strică, dar două mîncări niciodată.

— Am mîncat, zău.

— Haide, eu poruncesc !

Victoria luă de mînă pe Elvira și o așeză la masă. Cînd mîncau, sosiră la geam țiganii cu Vasilca. Stan nu vru să-i asculte. Se sculă de la masă, deschise geanta pe care o atîrnase de un cui de perete și venea tocmai în dreptul unde-și punea capul, și luă din ea o hîrtie de douăzeci de lei.

— Dă-le Victorițo și spune-le să tacă și să plece.

Fata ieși și țiganii tăcură.

— Da fetii nu-i dai pentru „punte“ ?

— Bani pierduți !

— Așa e obiceiul.

Stan căută în geantă și scoase iar o hîrtie.

— Iacă și ție... A cerut mă-ta. Fata luă hîrtia și zise : „sărut mîna“, căci așa o obișnuiseră să le zică dacă îi dădeau ceva.

— Da parcă vorbiși de mărimile satului ? întrebă Maria, cine erau, ce ți-au zis ?

— E... să mai știi și tu ! Ia nu mai ști... Au ei drept, dar... dacă așa fac toți... eu să ies afară din lege ?

— Da ce faci tu ?

— Procorolu ! nu e așa taică ? Mă descoase... Elviro, mă-ta caută să ispitească pe tat-tău ? ba bine că nu...

— Ce ți-au zis ?...

— Hmî !... Nu știa șeful de jandari gramatică...

— Ce e aia ?

— Păi, vezi, tu nici nu știi ce e aia !... Amestica conjugarea cu declinarea... iar popa !...

— A fost și popa? dușmanul partidului...

— Ei... îl știu eu... Conjugarea e la verbe, declinarea e la substantive... Tu, Elviro, mai știi?

— Mai știu...

— Ia declină ceva.

— Lasă, mă, fata cu prostiile tale.

— Uuuf! orz la gîște și gramatică la curci...

— Nominativ: cal! zise Victoria.

— Bravo, Victorițo.

— Dativ: calul...

— Nu, genitiv: calului, zise Elvira.

— Bravo, Elviro!

— Vocativ... vocativ... iapă!

— Mînz! zise Maria.

— Îm... te amesticași și tu! Declinarea vine așa: Na Sițo, un pol... Dă-i Siții un braț de lemne. Ajunge Sițo, că sînt prea multe. Oprește-te, Sițo, că te ia dracu!

— Îmmmmî... Am s-o prinz și am să-i tai coadele! zise Maria.

— Da pentru ce neică, fiindcă-ți spusei cum se declină substantivele feminine?...

— Pentru ce i-ai dat și un pol?

— I-am dat eu un pol?

— Nu spuseși?

— Asta e declinare fa, nevastă! Victorițo, spune mă-tii ce e aia gramatică.

— Mamă, așa se declină!

— Lasă, Victorițo, că știu eu gramatica lui ce pramatie e.

Stan surîse, apoi se-ncruntă și tăcu. Sfîrșiră masa în tăcere.

Peste un ceas, Stan dormea cu sforăieli, culcat în pătuiacul de la sobă, cu geanta cu bani spînzurată aproape de nasu-i.

Victoria cu Elvira au pus punți, s-au jucat cu peria, pepteni, oglinzi și celelalte și tîrziu de tot s-au despărțit și ele și s-au culcat.

A doua zi mare tămbălău în casa lui Stan Păduraru. S-auzeau înjurături, drăcuieli, blesteme, că i s-au furat din geantă cinci sute de lei.

— Hoțul e din casă, răcnea el, ori tu, ori fii-ta mi-ați furat o hîrtie de cinci sute de lei.

— N-a avut cine s-o fure, mă, n-a avut, răcnea și Maria, ai pierdut-o tu aseară cînd te-ai abătut pe la biserica dracului.

— Crezi tu că din două cinzeci: o litră, mi-am pierdut mințile?

— Două, și cu două să le ție de urît, și cu una capac dasupra lor, s-a strîns.

— Fă, muiere, n-acoperi cu clănțenelele tale hoția ce-ai făcut-o. Eu, am fost ca și treaz aseară, că am fost necăjit. Nu s-a lipit de mine două cinzeci de țuică, parcă le-aș fi vărsat jos. Scoate hîrtia.

— Mă, ce taberi tu pe mine? Dacă te-o fi înșelat cineva cînd ai dat vreun rest? Ai dat în loc de o sută, o hîrtie de cinci.

— Scoate hîrtia, Mario, te cunosc după nas că ai tras-o la stînga.

Maria zîmbi.

— Vezi?... Dă-mi-o!

— Mă, ești nebun? Ți-a luat-o Sița, ieri, cînd ai cinstit-o de Anu nou cu un pol.

— Fă, vulpea dracului, și acuși zîmbi și el, n-am văzut pe Sița ieri.

— Alaltăieri.

— Fată, Victorițo, spune barim dac-ai luat-o tu.

— Tată, n-am umblat eu în geantă.

— Da ai văzut pe mă-ta?

— Deloc.

— Ei, Mario, te bat!

— Cadou de Sfîntu Vasile, bărbate, că Siții i-ai dat un pol, mie de ce să nu-mi dai o bătaie? Ai și drept: ți-a năzărit că ți-am furat banii.

— Măi a dracului muiere!

— Da, dă-mă răilor.

— Banii, fă! răcni el.

— Ce bani, mă!? răcni ea.

— Ptiu!

— Ptiu! scuipă și ea.

— De, mă, a dracului, s-o bat de Anul nou, o bat tot anul.

— Păi da, tot anul... nu ți-ai luat tobă, ce ți-ai luat nevastă?

— Fă Victorițo...

— Zău, tată, dacă i-am luat eu!

— Ei, ei, zise Stan, trebuie să mă duc să dau cu psaltiria.

— Așa, vezi? Da nu la popa ăsta, care ne e dușman, care ar spune și minciuni, numai ca să ne strice liniștea în casă. Mă duc eu la popa Ilie, că e bătrîn, e credincios și spune drept.

— De cînd?

— De cînd? de cînd e el om pe lume.

— Du-te, dar să știi că tot la el am să mă duc și eu.

— Mă, dacă tot e adevărat că ți-a pierit o hîrtie de cinci sute, apoi... Elvira a luat-o.

— Elvira?!

— Elvira.

— Fugi, fa, nu mai arunca păcatu altuia în capul unui nevinovat. Elvira e cinstită.

— Da, ca mă-sa, care s-a lăudat că Elvira e cu tine și care... și samănă!

— Și dac-ar fi, trebuie să-mi fac copilul de rîs?

— Dar pe mine vrei?

— Fă, din două una: ori fii-ta Victorița, ori tu ați furat hîrtia. Elvira n-ar fi pus mîna s-o pici cu ceară fierbinte.

— Eu, garantez de mine și de Victorița; nu iau pe seamă pe Elvira, care are ochii și obrajii taman ca ai tăi, iar gura și coadili ca ale mă-sii, ca ale sfrijitii de mă-sa. Ea samănă și mă-sii, și a furat! Eu mă duc să dau acatiste. Da, acatiste, să se aleagă de ea!

— Ietă mă, a dracului, cum își ia vînt! Fă, e Sfîntu Vasile, las că te bat mîine, nu azi!

— Da, pentru Elvira! Odată mă băteai pentru mă-sa, acum pentru ea. Eu mă duc la popa Ilie. Acatiste dau.

— Și-o să-l asculte pe el dumnezeu?

— L-ascultă, că e drept! Îi arăt eu, și ei și mă-sii.

Stan se uită la ea și s-apucă să sumeață o mînică. Maria îl văzu și ieși afară. El zîmbi fără voie. Se-mbrăcă apoi, își puse geanta de gît, pușca între spete și plecă.

— Să spui mă-tii să scoată hîrtia, că mîine nu mai e Sfîntu Vasile!

Sîmbătă pe la două, Maria și cu Ioana, o surățică a ei de pe vremuri, ajunseră la popa Ilie și acolo fură poftite de popa în bucătărie; Ioana se jeluise c-o suduie bărbatul din te miri ce și să-i facă slujbe, iar Maria ceru să spuie popii necazul ei, fără să mai auză nimeni. Popa intră cu ea în altă odaie și ea îi spuse:

— Uite ce e, ca să nu mai auză și ailaltă, nouă ni s-a furat în seara de Anul nou, adică joi seara, o hîrtie de cinci sute. În casă n-am fost decît eu, fii-mea Victoria și o fată streină, Elvira. Bărbată-meu, ba că nu, că eu ori fata noastră Victoria am furat hîrtia. Noi n-am furat-o, da fata străină poate. Bărbatul meu vrea să vie aici, adică zice el multe, dar nu prea face cîte zice, și să dea cu cartea. Dacă vine, o să-l cunoști. E cu verde pe la umeri, pe la mîneci.

— E pădurar? întrebă popa.

— Pădurar la stat. Și zic, o să-l cunoști, îl cheamă Stan. O să te puie să dai cu cartea. Cînd o zice Maria, cartea să nu cază, că Maria sînt eu, nevastă-sa și nu i-am luat, părințele, zic zău! Cînd o zice Victoria, cartea să nu cază că Victoria e fata noastră, și ea e cinstită părințele, de s-o lași într-o casă plină cu bani, n-ar fura un cinci. Da cînd o zice Elvira, atunci să cadă cartea, că e fata cea streină. Dar ei nu-i face nimic, că a fost prieten cu mă-sa și e fata chiar a lui. Da așa, știi, ca să ni-l luăm din cap. Eu uite, dau trei poli... poftim și sărut dreapta. Dar ține minte: eu Maria, fata Victoria, fata streină Elvira. Eu o să zic c-am dat acatiste. Că nu mai scap de el. E tare hoț! Mă bate.

Popa o ascultase zîmbind și luă cele trei monede de cîte douăzeci de lei.

— Să-l trimeți la mine.

— Nu, nu-l trimet, da numai dacă vine el, că uneori zice, dar nu face, dar acuși, mai știi, l-o pune dracu!

— Bine nepoată, dar cartea nu prea spune totdeauna mare lucru...

— Spune, nu spune, eu pentru aia ți-am plătit, să spui așa, nici pe mine, nici pe fată, pe Elvira. Ține minte, eu Maria, fata Victoria...

Ajunse ostenită acasă. Stan nu venise de la pădure. Seara tăcură amîndoi. După masă, văzîndu-l că tot are de gînd să tacă, începu ea.

— Nu mă mai faci hoață, mă ?

— Păi din cît ești, la ce să-ți mai adaug ? îi răspunse el.

— Și nu mai îmi ceri cinci sute de lei ?

— Am cîștigat azi opt sute.

— Bărbățele, Stănică, puișorule, dă-mi și mie patru !

— Dacă îmi spui cum mi-ai furat hîrtia.

— Îm dai ?

— Da.

— Cînd dormeai tu. Și acuși dă-mi patru sute.

— Daaa ? Care va să zică să facă nouă ! Nu-ți dau nimic.

— Vezi ce om ești ? Ziceai că omul, decît să mință, mai bine să tacă, și acu iacă minţiși.

— Pentru că ai mințit și tu c-ai furat hîrtia.

— Tocmai d-aia să-mi dai și mie. Da uite, vezi eu am făcut grișală. Am dat cu cartea, saltiria aia, cum îi zici tu, și a căzut pe — cine crezi ?

— Pe tine !

— Nu, cum era să cază dacă nu știam, a căzut pe Elvira.

— Pe Elvira ! ? întrebă Stan foarte mirat.

— Pe ea.

— Minți.

— Am dat și acatiste azi, pe numele ei, că m-ai necăjit.

— Ai dat acatiste ! ?

— M-ai necăjit.

— Proasto, proasto ! păi fata aia n-are ea drept să ia de la mine nimic ? Tii, tirană inimă ai !

— Am făcut-o.

— Și la popa Ilie ?

— La el.

— Păcat ! Ce-i dacă ar fi pus și ea mîna să ia de la tat-său !

Stan căzu pe gînduri, iar Maria surîdea hoțește. Tîrziu adormiră în noaptea aceea.

Un țăran călare intră în curtea popii Ilie.

Popa îl văzu de pe geam, cu vipuști verzi pe marginile ipingelii, cu verde pe la mîini și zise : „Pădurarul cu chestia. A... da cum îi zicea fetii streine ? Vinița ? Valeria ? Nu ! Elena ? Nu ! Maria ! Maria ! da, Maria."

Ieși în prag și-l primi.

— Bună ziua, părinte.

— Fii bine venit, fiule. Poftim.

Intrară amîndoi în camera de locuit a popii.

Stan își luă căciula din cap foarte respectos, cum învățase și el că trebuie să facă, atunci cînd intră în case de oameni cum se cade. La îndemnul popii stătu pe scaunul ce i-l arătă popa.

— Am venit, părințele, începu el, pentru o treabă. De, noi, ca țăranii, om mai fi crezînd și ce-o fi cu drept să se crează, și ce n-o fi drept. Mie, mi-a pierit din geantă cinci sute de lei. A venit nevastă-mea aici și ți-a dat să faci acatiste.

— D-ta ești Stan ?

— Da părinte.

— Nu am făcut acatistea pîn-acuși pentru că nu mi s-a dat numili hoțului.

— Păi n-ați dat cu psaltiria ?

— De... n-am dat.

— Da o fi ceva vorba asta : datu cu psaltiria ?

— Dacă ai credință, este ; dacă n-ai, nu este.

— Adică cum vine asta ?

— Așa, ceri în gîndul tău ca dumnezeu, prin vreun sfînt al lui, să-ți arate adevărul în treaba asta, un sfînt va fi gata să ți-l arate ; nu crezi, ci numai așa de gura lumei, te faci a crede, Satana, cu vreunul din îngerii lui, îți trîntește o minciună.

— Părințele, eu cred în dumnezeu !

— De crezi, adevărul ți se spune.

— Ia s-o facem, părinte, și p-asta.

— S-o facem, nepoate.

Popa luă patrahirul din dulap, unde-l ținea înfășurat în jurul cărții, îl închină, ceru servitoarei, o fetică de vreo zece ani, cățuia cu cărbuni și tămîie și spuse :

— Ce sfînt serbezi ?

— Sfîntu Stan nu e părinte, de, eu zic că să ne rugăm de sfîntu Vasile. Știi, el a fost prin văzduh, a văzut vămile, are mare putere asupra dracilor.

— Pe el să-l rugăm.

Popa tămîie casa, începu să citească, iar fetița popii, slujnica, fu oprită să ție cartea cu o sfoară în cruciș, vîrî cheia bisericii între îndoiturile aței și apoi arătă fetei cum să ție degetele cele mai mari de la mîini, iar pe unghiile acestor degete să se sprijine umerii cheii.

Popa, după ce ceti, zise :

— E vorba de a se ști un furtișag... Să cază cheia și cartea la numele hoțului.

Numește, nepoate.

— Maria ! zise Stan.

— Dacă furtul e Maria, arată !

Cartea căzu, căci degetele fetiței părură foarte tremurătoare.

— Dintr-o dată... de... să țiu eu.

Și popa apucă el cartea și sluji.

— Dacă furtul l-a făcut Maria, să arăți.

Cartea căzu. Dar aci Stan observă că chiar popa parc-ar fi vrut să cadă.

— Ia lasă, părinte, să țiu și eu...

Apucă să ție așa cum văzuse, dar, deși popa citea un psalm, Stan zicea din gură :

— Eu știu ce e drept și ce nu e drept... Banii, furați or fi fost și de mine, că dreptul meu parcă nu samănă a fi așa de moțat, dar... un alt hoț i-a furat... Vreau să știu care-i hoțul ! Zi, părinte, Elvira.

Popa și-aduse aminte și zise : „Da, da... sfinte Vasile, dacă Elvira a furat, arată !“...

Cartea nu căzu.

— Dacă Elvira a luat banii, arată, sfinte.

Cartea nu căzu.

— Zi părinte, Victoria, zi și Victoria.

— Dacă Victoria a furat banii !

— Cartea nu căzu.

— Sfinte Vasile, tămăduitorule de suflete, dacă a furat Elvira, arată !

Cartea nu căzu.

— Ia mai zi Maria, părinte, că sînt în stare să țiu cheia trei zile și să nu cază.

— Dacă Maria e hoțul, dă-ne semnul, sfinte Vasile.

— Ia-ia-ia-ia-ia !... Na !... Să crăp, să plesnesc, dacă n-am vrut să țiu cartea, dar ea a căzut !

Cartea căzuse.

— Mulțumesc, sfinte, mulțumesc, părinte, știu cine e hoțul...

— Maria e vreo fată streină ? întrebă popa încet.

— Cam, cam...

— Neamuri de departe ?

— Hmî... da, rubedenii.

— Ascultă fiule, cartea, de, uneori le nemerește, dar alteori... lasă de dorit... Dacă e vorba de vreo fată streină, nu căuta să-i faci rău.. S-o spui la lume, ori s-o duci la jandarmi... O să te-ntrebe de unde știi. S-aude... un popă, hai, din... cutare loc, dă cu bobii, adică cu cartea. Aștia d-acuși nu cred, au învățat multe d-ale lumii și puține d-ale lui dumnezeu. Pentru ei astea sînt mofturi... Nu cred în ele, și lor nu li s-arată semne !... Înțelegi dumneata, ar zice că sînt vrăjitor, că bag vrajbă în turma Domnului, deși dracii se încurcă în ea ca lupi săriți de mult s-o sfîșie... Nu face caz... Păgubașul e cu-n păcat, mă iartă, bătrînețele, hoțul e c-un păcat...

— Lasă părințele că știu ce-am de făcut...

Căzu cartea la Maria, poc !... zisei : „Fetiții îi tremură mîinile, n-are putere, deși e copil curat“. Ținuși cuvioșia ta și... tremurară mîinile — parcă de voie, — dar au tremurat de nevoie și căzu la Maria, poc ! Ținui eu, omul hotărît, și căzu tot la Maria... Cineva răsucea cheia să cadă. Maria e hoțu !

— Fiule !... îmi pare foarte rău că ai o inimă care vrea răzbunare, urmă popa blînd. Ce dăm în seama lui dumnezeu, noi nu mai avem amestic... Știi asta ? Ți-a omorît, sau ți-a dat cineva foc casei... și îl știi... Ei bine, dacă ai zis, „judecă-l Doamne“, nu mai ai drept să-l judeci, ori să-l dai la judecată, ori să te răzbuni !... Acuși, fetița ceea, o fi vreo sărăcuță, ispitită de sărăcie, trebuie s-o ierți...

— Ce fată, părinte, ce fată, e fată care are fată mare, e nevastă-mea !

— Nu e fata cea streină?

— Nu părinte, deși ți-o fi spus ea despre fata streină și să faci să cază psaltiria pe Elvira, fata streină, care nu e nici ea streină... Dar nu e casa mea basma, ca să se murdărească cei ce ar intra în ea cu cinste și credință.

Nu fac eu lumea de ocară!... Dar ceea ce trebuie, voi da cui trebuie.

Lasă părinte, că sînt eu dascăl de nevasta mea! Poftim un pol... Acatiste n-ai să faci. Ce s-amesticăm pe dumnezeu în gentele cu bani!... Cu cine știe ce matrapazlîcuri, trageri pe sfoară și hoții se strîng banii prin gente!... Ceea ce mă turbează pe mine este că vrea să arunce hoția ei pe altul nevinovat!... Asta e grozăvia! Păi bine, fur! sînt hoț; furi! ești hoț! furăm, hoți sîntem! Dar să fur eu și să zic că ăla a furat, apoi asta e faptă de Sodoma, părinte!... Asta e, să facă pe dumnezeu să dea voie dracului să ne ia cu chirvanu! Păi tocmai așa ceva vrea nevasta mea să iasă mărturie c-a furat altul ceea ce furase ea!... Și asta e prăpădul, e stricăciunea zilelor d-apoi! Lasă-mă, c-am să-i dau eu ce-i trebuie.

— Măi fiule, ascultă...

— Sărut mîna părinte... astfel de fapte nu trebuiesc iertate.

— Nepoate!

Stan ieși din casă, dezlegă calul de unde-l legase de stîlpul felinarului, încălică și zise:

— Saltă murgule, saltă, să nu ne treacă necazul... hoțul trebuie pedepsit!...

— Nepoate, îmi faci beleaua... Aude mitropolia că e un popă, care, ca să speculeze lumea, face pe ghicitoru.

— Părinte, vorbești cu Stan Pădураru... vorbești cu un om... tot hoț, dar mult mai cinstit ca hoții ceilalți de oameni cinstiți!

Dădu pinteni calului, mai zise: „sărut mîna“ și ieși pe poartă în fugă...

— Ia uite mă drăcie, zise popa, cum dracu uitai eu numele!... Elvira era cea streină!... Dar dacă n-o fi fost vinovată, și chiar sfîntul mi-a luat ținerea de minte și mi-a încurcat numele? Să vezi acuși nebunu, cum slutește muierea cu bătaia!...

Popa intră în casă închinîndu-se.

Stan descălică în bătătura caselor lui. Maria îl văzu, și înțelese, prin nu știu ce semne, că n-o să-i fie tocmai bine și-ncepu să tremure.

Stan intră în tindă, încuie ușa și băgă cheia în buzunar. Observă însă că, de hurducăielile calului, îi mai trecuse furia.

Maria ieși în pragul odăii și văzîndu-se încuiată cu el înăuntru, iar fata nu se brodise să fie acasă, simți fiori și mai reci prin șira spinării. Stan o prinse de mînă și o privi în ochi. Apoi o tîrî spre lada de la capul patului.

Cu o mînă o ținu și cu cealaltă se trudi să ridice capacul lăzei.

— E-ncuiată, spuse ea.

— Descui-o! îi spuse el sec.

— Stane! mai zise ea.

— Să nu-ncep să dau, că știi ce anevoie mă opresc!...

— Dă-mi drumul să caut cheia!

— Poftim! și se așeză în ușa casei cu mîinile în șolduri și cu ochii crunți.

Ea începu să caute cheia prin țoale, pe sub saltele.

— Pentru cinci sute de lei, Stane!...

— Cheia, cheia, și nu mai spori!... Ai milă de pielea ta, dacă de mine n-ai.

— Da-ți dau eu cinci sute de lei, numai nu mai fă atîta netrai în casă...

— Cheia! ori sparg lada!

— Îți dau cinci sute de lei!...

— Nu sînt tîlhar!... Cheia, că de unde nu sparg!

— N-o găsesc.

— A dracului!... Și se repezi în tindă și luă toporul și veni spre ladă.

— Uite cheia, am găsit-o, era la mine, la brîu, dar m-am zăpăcit, că numai femeie să nu fii și la un loc cu un bărbat înfuriat să stai.

El luă cheia, descuie, azvîrli pernele și velințele ce fuseseră puse teanc pe capul lăzei și-apoi ridică pleopa. Din ladă începu să scoată tot...

Dădu de trîmbele cu pînză. Începu să le desfășoare.

— Stănică... ți-am spus : ți-i dau eu cei cinci sute de lei.

— Aici sînt !

Desfăcu trîmba și... găsi într-o îndoitură nouă hîrtii de cîte cinci sute de lei.

Stan rămase cu gura căscată.

Apoi își reveni și începu să ia seamă la hîrtii.

— Uite-o... asta e... Săndulescu, scris pe ea, cu creion chimic !... Și mă făcuse să cred ce vrea ea să cred, nu ceea ce știam că trebuie să cred !... Apoi nevastă, azi nu mai e Sfîntul Vasile !

— Stănică !

Stan o luă de păr și o azvîrli jos !

— Iartă-mă. Am glumit !...

— Să glumesc și eu...

— Pentru cinci sute !...

— Nu, pentru că vrei să azvîrli hoția ta în spinarea altuia.

Începu s-o lovească cu pumnii. Maria se sculă în sus, dar el o grămădi iar și începu s-o lovească și cu picioarele. Furia îi creștea cu loviturile ce le da.

— Aoleo !... iartă-mă Stănică !

— Mai am vreme ! Na Elvira, na !... Na hoața !...

Afară la geamuri se auzi un răcnet, apoi strigătele de :

— Nu mai da tăticule, nu mai da, că eu am furat hîrtia !... Aoleo... O bați degeaba !... Eu sînt hoața !...

Stan se opri. I se păru că și asta ar fi cu putință... Fata și-o fi strîngînd zestre cu învoirea și povățul mă-sii.

Se duse și descuie ușa. Fata vru să intre. El o prinse de umeri cu amîndouă mîinele.

— Ai furat tu hîrtia ?

— Eu, tăticule !

— De ce ?

— Ca s-o pui... punte !

— Și ce scria pe hîrtie ?

— Scria... am uitat... scria Săndulescu !...

— Da, dar eu am mințit că mi s-a luat o hîrtie de cinci sute, n-a fost decît una de-o sută, și tu ascultași la geamuri !

— Da, una cenușie de-o sută, și scrie pe ea... Săndulescu !... Am greșit, nu e mama vinovată !...

— Unde e hîrtia ?

— Păi aia care o găsiși este !... Am pitit-o eu în ladă, făr să știe mama !

Stan duse mîna la frunte. Lacrămile începură să-i curgă din ochi. Apoi luă pe fii-sa de gît și-ncepu s-o sărute.

Fata nu mai știa ce să creadă, tăcuse și aștepta tremurînd.

— Vezi fa, vezi ? ! răcni el, uite îngerul ! Tu Victorițo, ai furat hîrtia, da ? ai furat-o...

— Iartă-mă, tăticule !

— Tu nu !... n-ai furat nimic, decît necazul lui tat-tău l-ai furat !... Tu, ești înger !... Vezi, fa !... Vezi ? Și samănă, nu ție, care ai furat atîtea hîrtii și ești o păcătoasă vrednică de iad ; samănă, nu mie, care sînt... ah !... cum m-au făcut șefii să fiu, ca să ne pricopsim toți... un hoț !... samănă, nu tatii, care furase găini, cînd fusese flăcău ; samănă numai sfintei mele mame, care își împărțea tutulor și sufletul din oase !...

— Tu, Satana ce furi, ce juri, și mai juri că altul a furat ce-ai furat tu !...

— Victorițo !... își șterse iar ochii, cu mînicele cămășei ei, tu n-ai furat !... uite hoața !... Și nici Elvira, soru-ta, n-a furat !...

Na ție hîrtia de cinci sute, și să știi că pentru tine mă bag rob să-ți fac zestre mare !...

Și el vîrî cu sila hîrtia de cinci sute în sînul fii-si..

HOȚI DE CIMITIRE...

Zurliu ciupi de braț pe Nae, acesta se opri din lucrul cu dalta. Amîndoi ascultară atenți. Nu auziră nimic. Nori negri acoperiseră cerul — totuși furtuna nu sosise. Fulgera întruna spre miazăzi. Foile teilor și ale castanilor de pe aleile cimitirului nu se mișcau.

— Ai auzit ceva ? întrebă Nae la urechea lui Zurliu.

— Mi s-a părut un scîrțîit de pietriș pe alee.

— O fi trecut paznicul.

Tăcură și ascultară. Nae ieși din anticamera cavoului și lipi urechea de pămînt să asculte. N-auzea nimic. Se-ntoarse îndărăt.

— Treci tu și lipește urechea de pămînt, eu trebuie să descojesc țimentul care nu s-o fi întărit el așa de mult d-aseară pînă acum.

Zurliu ieși la ușe și se uită în toate părțile, dar nu văzu nimic.

Nae începu rîcîitul țimentului dintre rostul pietrelor cioplite ce acopereau intrarea mormîntului porpriu-zis.

Ca o suflare ușoară, foile castanilor și teilor începură să șoptească.

Nae veni lîngă Zurliu și-i șopti :

— Hai să scoatem piatra.

Amîndoi puseră mîna pe belciugul pietrei centrale și traseră. Piatra se mișcă în afară și se auzi un zgrunțuit ca o scrîșnire de măsele. Se mai sforțară o dată și piatra fu scoasă. Zurliu tremura.

— De ce tot bîțîi așa ? îi șopti Nae.

— De...

— Mă tîmpitule, am văzut eu : ceas de aur, inele care sticleau în degete. Rochie scumpă de mătase și geantă de mînă mă, și geantă, probabil cu bani în ea, ca să aibă ce cheltui pe lumea... asta, ailaltă, nici eu nu pricep... Nu-ți fie frică, că mortul e mort, e de o mie de ori mai bun ca cel mai bun dintre oamenii vii.

— Intri dumneata pe gaură...

— Cu tine.

— Ah unchiule, mai bine spărgeam un magazin de biciclete, de mașini de cusut, decît să spargem un mormînt.

Nae îl ciupi de mînă.

O umbră mare neagră părea că a venit în ușa cavoului. Rămaseră nemișcați ținîndu-și răsuflarea. Umbra părea că mișcă, căutînd să-i zărească pe ei în întunericul și mai adînc.

— Nu e nimic.

Foile pomilor d-afară acum șopteau și mai tare.

Nae băgă mîna în gaura făcută și mai scoase o piatră. Apoi lărgi gaura, cît fusese de mare, de încăpuse pe ea coșciugul cu moarta. Puse pietrele alături.

— Haide năuntru.

— Unchiule, eu rămîi aici.

— Hai prostule năuntru... Acolo aprindem lanterna...

— Și ce bruma vezi cu lanterna ?...

— Vezi, pe dracu să te ia, vezi dacă nu s-a făcut strigoi ori stafie...

— Păi aprinde lanterna, bagă capul și uită-te... Nae scoase lanterna electrică din buzunar, să dădu cu capul alături și apăsă butonul. Un fascicol de raze izbi coșciugul și toată borta coșciugului.

Zurliu îl ciupi iar. Nae slăbi apăsarea și lanterna se stinse.

— Se vede lumina și afară...

— Nu e nimeni, hai...

— Intră...

Nae aprinse lanterna, vîrî mîna cu ea înainte, apoi capul și apoi intră de tot.

— Intră Costică...

— Mă uit d-aici... trebuie să stau de pază.

— Intră, măgarule, aici, că nu e nevoie de tine acolo.

— Nu intru unchiule — să fie al dracului cine o intra acolo. Dar dacă vrei, bag mîna şi-ţi ţin lanterna, ca să deşurubezi capacul.

Nae văzu că tremura şi el, ba i se păru că şi băierile de care atîrnă inima îi tremurau în piept.

— Costică, Costică, nu m-asculţi tu...

— Îţi ţiu lanterna şi bag capul.

— Hai ţine-o, dar sus, să văd pe de rînd.

Zurliu primi lanterna ce i se dădu de Nae, o clipă rămase stinsă.

— Apasă, tîmpitule, pe buton, ce vrei să... Lanterna se aprinse.

— Proaste sînt electricili astea... Carbidu, sireacu, e sfînt! Mai sus... Să ţii deştu mereu pe buton.

El scoase o şurubelniţă şi pipăi şurubul.

— Ad lanterna... e greu... şuruburile... of!...

Luă lanterna şi o puse pe capac, cu lumina spre el şi începu să deşurubeze...

— Zurliule?

— Da...

— Să stai aci, ce-o fi o fi...

— Stau...

— Intră prostule năuntru.

— M-am dat dracului, nu intru.

— Da nu te ia dracu, n-ai grijă, că eşti aşa de prost, că n-are ce face cu tine.

— Nu intru.

Nae Puiu munci ca zece minute numai la şuruburi. Văzînd că moarta n-are gînd să-nvieze, prinsese curaj şi gîndea că aci s-ar putea culca să tragă şi un puişor de somn.

Luă lanterna şi cu mîna liberă împinse capacul alături. Moarta, îmbrăcată în haine albe şi preserată cu flori proaspete, cu ghirlanda de lămîiţă pe frunte, sta nemişcată şi cu obrajii rumeni...

— Zurliule, fir-ai al dracului, a-mbălsămat-o hoţii de doftori, de zici că e vie şi doarme... A-mpudrat-o, de zici că e gata să ne-ntrebe ce căutăm aici... Ia vin şi tu de te uită...

— Da ce-am draci!...

— Zău mă, parcă e vie!

— Ferească dumnezeu!...

— Hei domnişoară..., să-ţi luom geanta, geanta, că n-ai ce face cu ea... Cîrciumarul, tatăl dumitale, n-are decît să-ţi dea alţi bani de pomană.

Nae zgămuşi prin flori şi găsi geanta şi vru s-o ia. Dar degetele moartei se strînseră pe ea.

— Cos...tică!

— Ce-i?!

— Mi se pare că...

— Că?!

— Intră şi tu.

— Nici mort!

Nae proiectă lumina lanternei iar pe faţa rumenă a moartei. I se păru că pleoapele tremură şi vor să se deschidă.

— Cooo...

— Ce, nene, ce?!

— Mă... parcă mişcă! Intră şi tu!

— Nu, nu, nu!...

— Aaaaa! Iîîî!... lanterna se stinse şi nu se mai auzi nimic. Zurliu o rupse la fugă, căzu, se sculă, căzu iar, iar se sculă şi ieşi pe alee. Aci fugi cît putu spre fundul cimitirului pe unde tăiaseră sîrmele ghimpate, de intraseră în cimitir. După ce ieşi afară, se opri s-asculte dacă nu cumva şi Nae, fratele lui tat-său, îşi venise în fire şi venea şi el în fugă. Nu se auzea nimic, decît foşnetul frunzelor. Ploaia nu sosise, ci se abătuse în altă parte.

— Dacă l-o fi strîns de gît moarta, treaba lui, el a zis că e mai fără pericol a fura de la morţi decît de la vii.

O luă spre potecă uitîndu-se mereu îndărăt şi apoi spre oraş. În laturea cerului dinspre miazănoapte începea să se însenineze. Luă poteca spre marginea oraşului.

*

Nu se luminase de ziuă, cînd „moarta" bătu la una din ferestrele casei părinţilor ei. Se spăimîntară mult cei dinăuntru, auzindu-i glasul şi văzînd-o în hainele albe în care o înmormîntaseră; dar în cele din urmă deschiseră uşa... Ea le explicase d-afară, că nişte jefuitori de morminte stricaseră piatra şi o treziseră cu lumina lor îndreptată drept în ochi.

— Şi, hoţii aceia nu te-au ucis?

— Unul a căzut acolo în locul meu, iar altul, ce-l simţeam afară, s-a dus spăimîntat.

Cîrciumarul vesti vecinii şi curtea lui se umplu de lume mirată. Un vardist vesti poliţia care veni să constate faptul şi apoi plecară la cimitir, să vază pe hoţul mort. Cînd ajunseră acolo, nu găsiră însă pe nimeni.

— Nu e nici unul aici!...

— Se vede că s-a trezit şi a luat-o şi el la picior... Dacă morţii fug din cimitir, apoi viii, cum de n-ar face-o!

Se constată că într-adevăr fusese cineva acolo, căci rămăsese pe loc o daltă, o lanternă şi o şapcă, pe care le luară să cerceteze...

Părinţii dădură un anunţ, ca hoţii să vie şi să fie răsplătiţi, că de nu erau ei, fiica lor rămînea moartă de-a binelea. Doi escroci veniră, dar arestaţi de poliţie şi cercetaţi, nu ştiură să spuie ce le-a rămas acolo şi cum era moarta. Mîncară cîte o bătaie bună şi tăie gustul şi la alţii să se mai facă dezgropători de morţi.

Nae însă spunea:

— Eu dacă m-aş duce, aş şti să le dovedesc c-am fost eu, dar o să afle poliţia şi ăia te-ntreabă şi te bate şi pentru morţii care nu i-ai dezgropat... Bodaproste, că atunci cînd s-a sculat moarta din tron, m-a călcat pe burtă şi... hîc!... mi-am venit în fire... Dar socotind-o strigoi, am tăcut ca mort. Cînd am văzut că nu-nfige dinţii în mine şi iese şi ea pe gaură, am zis: bodaproste... Şi ce fugea ea, dar ce am tulit-o şi eu!... D-atunci m-am lăsat de morţi... Morţii sînt mai periculoşi ca vii.

VAMEŞUL

În bătătura lui Neacşu Răducu se strînsese lumea ca la urs. Se vedeau bărbaţi, femei şi copii de toate vîrstele. Lumea stătea strînsă ciopor şi se auzeau cuvinte întretăiate, gălăgie, şi apoi deodată izbucneau strigăte speriate de femei şi copii: „Păziţi! Păziţi!... au...“

Copii, băieţaşi cu cămăşuţe şi izmene albe, încinşi cu betiţe, cu capetele goale cu cîte o pleaşcă de pălărie; fetiţele, cu fustiţe roşii ori negre, cu codiţele scurte şi subţiri ca nişte nojiţe, şi toţi desculţi, se mişcau mai repede ca toţi. Ei ieşeau din amestecul de lume, se-mbrînceau fugind, cădeau unul peste altul, răcneau, rîdeau...

Un unchiaş mărunţel, adus de spinare, cu capul gol, desculţ şi descins, era centrul acestei îngrămădiri de lume.

Privirea unchiaşului era aci blîndă, aci sperioasă, iar ochii îi rîdeau într-un moment şi i se umpleau de lacrimi în altul.

Moş Neacşu Răducului dăduse de mare necaz: venise veste la primărie că feciorul lui, sergentul Marin din Vînători, a murit pe front. Vestea asta turburase mintea şi sufletul moşului.

„Cum, să moară singurul meu fecior, singurul meu fecior?!... Au! Au! Sergentul meu!... Feciorul meu!... Una, două, trei... nainte la magazie! Marş!...“

Şi moşul o rupea la fugă la magazie. Atunci lumea ferea în lături; femeile strigau „păziţi“, iar copiii fugeau, căzînd. Asta era pricina că se adunase lumea ca la urs.

Moșul înnebunise.

Lina, nevasta sergentului Marin, cu mîna la falcă și cu un copilaș ca de doi ani în poală, stătea jos pe prispa casei și tăcea. Vestea morții soțului ei o lovise și pe ea, dar nu așa de grozav ca pe bietul moșneag.

Un om, Constantin Cerban, cu obrajii împliniți, roșcovan, îmbrăcat în straie țărănești mai bune, cu vestă, de postav, pe care se vedea atîrnînd lanțul nichelat al ceasornicului, își făcu loc prin lume și ajunse aproape de unchiaș.

Cu amîndouă mîinile proptite pe cureaua încinsă pe deasupra brîului roșu, stătu răscrăcărat și țanțoș, privi și nu zise nimic, și nu-ntrebă nimic.

„Marin al meu!... Feciorul meu!... Sergentul meu!... Au! Una, două, trei, la magazie, marș!“

Și moșul iar o porni la fugă spre magazie, producînd aceleași țipete, aceeași fugă spre magazie, aceeași mișcare de lume.

Țăranul cel țanțoș vorbi:

— Trebuie legat!

— Cu ce să-l legăm? răspunse altul, că n-are nici frînghie!...

Lina, de unde stătea pe prispă, se sculă cu copilul în brațe și răspunse:

— Da de ce să-l legați?

— Cum de ce să-l legăm?... Tu nu vezi c-a-nnebunit?

— Și sare în capul cuiva?

— O să te strîngă de gît la noapte, că e nebun.

— Ce-ți pasă dacă m-o strînge?!...

Baba Sanfira, soția lui moș Neacșu, se amestecă și ea în vorbă:

— De ce să-l legați, Constandinică maică?... El doar atît zice și doar atît face:

— Legea zice, babo, legea zice.

— Caută, fa Lino, o frînghie! îi zise altul.

— Da n-avem frînghie... De cînd ne-au luat caii în richiziție, ce era să mai facem cu frînghiile... Și-apoi atît ar mai trebui, să vă dau frînghie să legați și pe socru-meu!

Moșu avea clipe și mai potolite, dar iar începea:

„Feciorul meu!... Sergentul meu!... Una, două, trei, la magazie, marș!“

Spre seară, curiozitatea lumii fiind potolită, se risipiră toți pe la casele lor.

Baba Sanfira și noru-sa, Lina, ținînd una cu amîndouă mîinile o mînă a moșului, iar cealaltă, tot cu amîndouă, mîna cealaltă, căutau să-l ție pe loc și prin vorbe să-i scoată nebunia din cap.

— N-a murit Marin al nostru, îi spuneau ele. Te-a mințit primarul.

— Mi-a arătat hîrtie scrisă! răcnea moșul.

— Te-a mințit de necaz că l-ai înjurat odată...

— Sergentul meu!... Feciorul meu!... Una, două, trei, la magazie, marș!

Și pornea cu ele tîrîș spre magazie.

Gheorghiță, copilașul, parcă pricepînd și el ceva, începea să răcnească, rămas în picioare lîngă stîlpul prispei.

Lina lăsa atunci pe socru-său de mînă și se repezea să liniștească copilul, să nu se sperie mai rău...

Chinurile acestor două femei, rămase să lupte cu pornirea moșului și să-ngrijească de el, ținură pînă iarna tîrziu, cînd moșul se mai potoli, dar rămase tehui la cap, mai mult tăcut și tot c-o țandără de nebunie.

II

E primăvară, prin mai.

În bătătura primăriei se strînsese lume multă.

Înăuntru, cu ferestrele și ușile deschise, să intre aer curat și să iasă fumul de tutun, de la țigările supte pe furiș, cum și mirosul de sudoare de oameni înghesuiți, se afla „comisia de pămînt“: judecătorul, un ofițer, invalizi, învățătorul, preotul și alți fruntași ai satelor. Comisia lucra de trei zile și azi trebuia să sfîrșească lucrările.

După tabloul întocmit de primărie și de perceptorul Richițeanu, noul notar striga oamenii; iar comisia cerceta pe fiecare; unde a luptat, cum se numeau ofițerii, ce acte și foaie de matricolă are?... Pe alții: de ce au căzut prizonieri, cu ce ofițeri au căzut, în ce lagăr au fost închiși, ori de unde au fugit?...

Oamenii, înțelegînd că de comisia asta atîrnă să li se dea ori nu pămînt, stăruiau toți, se înghesuiau toți, se rugau unii de alții să le acopere pe cele rele, că le sînt în joc copilașii, mai amenințau pe ici-colea și se apărau toți de cercetările comisiunii.

„Pe vremea asta, fraților, cățeaua trebuie să nu latre, c-o găsim apoi cu dinții rînjiți împușcată în porumb!... A fost o nenorocire de care s-a apărat fiecare cum l-a tăiat dovleacul!...“

Comisia vedea că adevărul adevărat nu putea să-l scoată din gura lor și încerca prin întrebări meșteșugite, prin apel la simțămîntul lor de dreptate, să spuie adevărul.

— Ai rămas fără o mînă, mă!... Tu ai venit acasă cu un picior de lemn!... Spuneți pe cei care s-au dat prizonieri, pe cei care s-au făcut polițiști prin sate și au jefuit pe părinții și soțiile voastre. Spuneți-i, să-i ștergem de la pămînt!

Invalizii se uitau la spate. Zăreau, printre mulțimea de capete, și pe cei care le spusese toți c-au fost polițiști și au denunțat bucatele ascunse, porcii tăiați la Crăciun, și au deșertat lăzile de rufe, coșarele de vite și ascunzătorile de bucate ca să le ia nemții, dar se gîndeau: „Comisia pleacă... trădătorii rămîn cu noi!...“

Cu capetele în jos și resemnați, răspundeau:

— Noi am luptat pe fronturi... Noi nu știm pe cei care au făcut așa păcătoșii!

— Dar v-au spus soțiile voastre, părinții voștri!... Spuneți-i!...

— Nu-i știm noi!

Comisia atunci striga pe cei mai bătrîni:

— Spuneți voi, cei rămași acasă, voi, cei care ați suferit!

— De... pe vreme de urgie dumnezeiască, cînd e război, cine mai poate să fie bun?!... Să-i vază dumnezeu și să le plătească! Ce-a fost a trecut și noi am uitat!

Comisia, dezgustată, trecea apoi pe tablou și pe cei dubioși, așa cum fuseseră trecuți pe tabloul primăriei.

*

Spre seară, comisia a ieșit să plece. Cînd s-au așezat în trăsuri, s-au pomenit toți membrii ocoliți de femei,

care se ghionteau una pe alta, și se-ndemnau zicînd: „Zi tu, fa!... Zi tu!... ba zi tu!...“

Judecătorul, văzînd grămădeala lor și lipsa de curaj, întrebă:

— Ei, dar cu voi ce e?

— Bărbatul meu a murit pe front și m-a lăsat cu șase copii! și se opri aci.

— Al meu, zise alta, m-a lăsat cu patru și n-am ce le da să mănînce!... și se opri și asta.

— Al meu a murit la Mărășești... Copiii îmi sînt goi și desculți!...

Perceptorul Richițescu se-nălță în vîrful ghetelor, ca să vază pe aceea care spusese așa. O văzu și răspunse el:

— E vară... pot umbla desculți!

Ofițerul se uită la el cam mirat, dar nu-i zise nimic.

— Eu am doi și am pe cap și pe socru-meu și soacră-mea, bătrîni: cocliți!...

— Aia, să-i lași să moară, zise iar Richițescu, rîzînd. Și-au trăit traiul, și-au mîncat mălaiul.

Judecătorul se uită și el înciudat la perceptor.

Lina, soția sergentului Neacșu Marin, ridică copilul în sus, dasupra capului tuturor și strigă:

— Eu cu ăsta am rămas!... Socru-meu a-nnebunit de focu fii-său... e nebun și acum! Soacră-mea n-are nici o putere... Pămînt n-avem!... Eu sînt bolnavă... Bărbatul meu a murit la Predeal!...

— Și ce ridici copilul așa? se răsti la ea Richițescu. Curînd-curînd tu o să iei pămînt la popa...

— Domnule perceptor, nu te-amesteca, se cam răsti judecătorul.

— Și ce vrei tu, femeie?

— Ce vrea toată lumea: pămînt!...

— Nu spusei eu? sări Richițescu cu ton întrebător.

— Domnule Richițescu, dumneata n-ai fost în război cu soțul meu. Ai stat acasă și te-au făcut primar nemțesc! Cu cinci oi m-ai știut, pe cîte cinci mi le-ai dat Etapei!...

Lina, cu copilul coborît acum din brațe, ieși în față, cu ochii mari, duși în cap, slabă și pocîltită, dar cu privirea îndrăzneață și sticloasă.

Judecătorul privi crunt spre Richițescu, iar ofițerul, izbindu-și cizma cu cravașa, întrebă :

— Cum, dumneata n-ai luat parte la război, domnule ?

— Perceptorii au avut ordine să stea pe loc ! răspunse Richițescu.

— Și nu ți-a ajuns numai atît, te-ai mai făcut și primar ? îl întrebă în batjocură judecătorul.

— Ce primar ? întrebă el. Primar așa a fost și popa Bucur ! N-am depus nici un jurămînt, și apoi m-au pus ei, cu sila... Eu, însă, am protejat satul meu !...

— Pe care i-a cășunat, ne-a lăsat în sapă de lemn ! răspunse o femeie, ciulindu-și capul după spatele celorlalte, ca să nu fie văzută...

— Dumneata ești scris la pămînt ? îl întrebă judecătorul.

— Eu am pămînt destul.

— Și mai te afli și acum perceptor ? îl întrebă judecătorul.

— Dacă am garanție și n-am făcut pușcărie !?

— Păcat ! păcat că-ți mai stă capul pe umeri !... Primarule, de ce n-ai trecut femeile pe tablou, conform instrucțiunilor ?

— Eu abia iscălesc... domnu Richițescu a făcut singur, că el s-a priceput ! răspunse primarul.

— Notarule ! ce ai păzit ?

— Eu am fost detașat acum aici !... se scuză el.

Judecătorul se dădu jos cu grefierul și ofițerul, și din nou intrară în primărie.

— Toate femeile, strigă el, să intre și să-și spuie numele, copiii și ce știu despre soții lor... Bărbați, lăsați-le să vie și stați și voi să ne dați informații...

Femeile umplură ele acum primăria și se grămădiră la geamuri afară, cele ce nu-ncăpură-năuntru.

Comisia le cercetă reclamele lor prin grai, stabiliră văduvia lor, numărul copiilor, și le trecură pe tablou... Între ele, cu drept să i se dea pămînt, fu trecută și Lina lui Neacșu Marin, sergentul de la Vînători, mort la Predeal în lupte...

III

„Guiic, guiic", se văita un purcel, jigărit de jep, care era legat de stîlpul casei lui Neacșu Răducu.

Căsuța mică, scundă și veche ajunsese și ea tot atît de jigărită ca purcelul. Pereții se aplecaseră spre spate sub greutatea coșului iar din stîlpii din față, doi din patru scăpaseră din căței și lăsaseră grinzile și călcătorile să stea sau să alunece în voia lor.

Baba Sanfira văruise peretele din față, iar pe cei din lături și din spate îi brezase cu dungi late de pămînt galben, pe unde astupase și ea crăpăturile.

Moș Neacșu Răducu mai zilește, dar nu prea își mai dă seama de așa ceva. A rămas ca un copil prea mic, care nu știe ce vrea, nu știe ce spune și nu poate face nimic. A rămas să-l ție baba și ea să facă tot rostul casei. Lina, nora lor, nevasta sergentului Marin, a murit de vreo patru ani. Gheorghiță, acum copil de vreo unsprezece ani, e dus la școala satului. Baba Sanfira e singură în casă și toarce unei femei niște caiere de lînă. Stă cu spatele răzimată de soba mai mult rece. Afară începuse iarna. Căzuse un prășcău de zăpadă de două degete, ce parcă amenința că are să se topească curînd-curînd, de n-o mai cădea altul.

Purcelul slab, flămînd și zgribulit de frig, se învîrtise de la un timp împrejurul stîlpului pînă ajunsese să stea cu gîtul lipit de stîlp. În loc să se oprească, căuta să scape, se opintea să rupă, dar se strîngea de gît mai rău. Cîtva timp a mai gîjîit înăbușit, dar apoi n-a mai putut și s-a lăsat pe coadă și a rămas așa atîrnat.

O femeie, înfofolită la cap cu o broboadă cafenie și cu o scurteică de casă neagră, în picioare cu niște troașe de ghete, venea pe drum, ținînd în brațe un copilaș înfășurat într-o foaie albă de pătură.

În dreptul casei babei, trecu șanțul șoselei și o luă drept la casă. Curte, porți sau garduri, nu se mai pomeneau de mult aici.

Femeia cînd ajunse la prispă și văzu purcelul, gata-gata să-și dea duhul, începu să strige :

— Mamă Sanfiro, mamă Sanfiro, purcelul !

Baba, cam surdă de bătrînețe, n-o auzi și nu-i răspunse.

Femeia, dacă văzu, lăsă degrabă copilul jos pe prispă, apucă purcelul și-ncepu să ocolească cu el pe sus stîlpul, ca să dezvăluiască priponul. Cînd sfîrși, puse purcelul jos, care căzu mototol.

— A murit.

— Schiu! strănută purcelul și începu să sufle.

— Ei lasă, că ai scăpat.

Îl împinse cu piciorul, purcelul încercă să se scoale și abia putu.

Femeia își luă copilul în brațe și se duse cu el la ferestre. Ea ascultă s-auză ceva semne că se găsește cineva în casă. De moș Neacșu i-ar fi fost frică să intre.

— Mamă Sanfiro, mamă Sanfiro, ești acasă? strigă ea tăricel.

— În casă, maică, în casă... Care ești, intră la maica, îi răspunse baba dinăuntru.

Femeia intră. Cu ochii plini de lumina soarelui de-afară, ce pe albeața zăpezii se reflecta în valuri orbitoare, aci în casă nu mai văzu nimic.

— Bună ziua, mamă Sanfiro.

— Bună ziua, maică, bună ziua... Treci la pat...

— Iartă-mă, măicuță, dar zău dacă văd... aici mi se pare întuneric.

— Aici, maică, aici... încet... of!... scăuneciul e în drum... Neacșule, dă-te la o parte.

Femeia, mai pe dibuite, nemeri pătuiacul și stătu jos.

— Îți descurcai purcelul. Se-vîrtise de stîlp cu ștreangul, pînă nu mai sufla...

— Taci, maică!...

— Da! Cînd a-nceput să sufle, a sughițat.

— Auzi, mă Neacșule, auzi?...

— Ce, fa, ce? răspunse moșul, strein de orice preocupare.

— Purcelul, tu n-auzi, purcelul?

— Și dacă...

— Tot așa îi mai e? întrebă femeia.

— Tot, maică, ...doar nu mai comandă ca la armată, da-ncolo nimic nu știe... și de mîncat, mănîncă!... Și

d-aia am dat și eu magazia de zid, pe care o aveam, lui domnu Richițescu, și ne-a dat și el purcelul ăsta!... Credeam că ne mai îndulcim și noi de Crăciun... Dar nu s-a-ngrășat deloc...

— Păi nu vezi că e plin de jep? Și i-ați dat magazia numai pe el? întrebă femeia mirată.

— Păi ce era să facem? Venise și peste noi altă belea... El a dat-o la spate și ne-a făcut mare bine!

— Orișicum, o magazie de zid p-o jepătură de purcel!...

— Ne-a dat la spate cu altele, maică... Dar crede-mă, maică, a cui ești?... Că după gură te semui, dar după chip nu mai văd bine nici eu...

— Cum, mamă Sanfiro, nu mă mai cunoști?

— Te cunosc, maică, te cunosc, vai de mine... dar bătrînețele... uite, nu știu de unde să te iau...

— Sînt Leana lui Andrei!...

— Ptiu!... bată-te norocul, maică! Tu ești, Leano?... Și la ce-ai venit tu la maica?...

— Uite, mamă Sanfiro... am dobîndit și eu un băiețaș... că m-am măritat în Odoaia Turcului...

— Să-ți trăiască, pupa-te-ar maica, să-ți trăiască!

— Să dea dumnezeu!... Dar uite, nu știu ce tot are... Seara doarme un somn, și-odată: chiu!... și-ncepe să răcnească de parcă-l pui în țeapă...

— A murit vreunu în casa aia, maică, păcătos, și nu s-a mai putut sui mai sus... O fi duhul ăluia, care necăjește pe copil!...

— Și noi tot așa ne-am gîndit, și d-aia am venit să-i descînți dumneata de sperietură...

— Vai de mine, măicuțule!... Păi n-ai auzit că nu mai descînt?

— N-am auzit; dar de ce să nu mai descînți?...

— Păi vezi, maică, asta e beleaua... După legile astea păgînești d-acuși, doftorii ne-a oprit să mai descîntăm; iar stăpînirea a dat poruncă să ne puie la taxie de descîntătoare! ...De trei ani plătesc cîte o sută optzeci de lei pe an. Și acum mai mărindu-se dările, a venit poruncă să dau trei sute șaizeci de lei pe an!... Domnu Richițescu mi-a spus însă că mă dă la spate... scrie că nu mai descînt deloc și peste doi ani mă scade... Apoi mi-a spus să nu descînt decît pe furiș; că dacă îl află pe el că m-a ascuns, îl pune de plătește înzecit... Și d-aia, maică, i-am dat și noi magazia, fiindc-a cerut-o.

— Cum, mamă Sanfiro, plătești dumneata taxă pentru descîntec?

— Cum, maică, nu mă crezi?... Uite p-asta că e cruce...

— Mamă Sanfiro, dar la noi nu e Baba Ioana care descîntă de deochi și n-o apucă nimeni?...

— O fi, maică, dar dacă de mine și-o fi lătrat cineva gura... Uite, eu plătesc, și ea nu...

— Să nu fie șmecheria vameșului ăsta de Richițescu?...

— Nu e, maică, că cine nu plătește acuși!... Ai o mașină de cusut în casă și coși soru-ti o rochie, trebuie să plătești șapte sute de lei ca croitoreasă!... Pui o coadă de topor la unu, plătești taxă de dulgher ori faci un pătul lui domnu Richițescu și te scapă!... Și-apoi el ne-a făcut și alt bine... Linii noastre îi dăduse pentru băiat cinci pogoane de pămînt. Dar Lina a murit. Atunci a venit porunca să se ia pămîntu îndărăt, de la ăi care au murit... Domnu Richițescu a venit la mine și mi-a spus: „Ce e de făcut?... Spui la stat c-a murit împroprietărita, să vie poruncă să vă ia pămîntul, ori tac, pînă se-nvechește daravera și se face băiatul mare și i-l dau lui?“

— Păi să taci, i-am zis noi...

— Atunci îl ar eu și voi să spuneți că mi l-ați dat în parte!...

— Așa spunem!

Și el, maică, ține și pămîntul, pînă s-o face băiatu dă vîrstă, că încai să aibă și el pămînt, atunci cînd o fi mare; că de, dacă n-a trăit noru-mea!...

— Pămîntul l-ați plătit?...

— Da, l-a plătit noru-mea din pensia ei... Nu-i da nici un ban din ea, oprea tot pentru pămînt!... și atunci murind ea, ne-a luat și carnetul de pensie, că dacă noi n-avem drept, ce să facem?... Și d-aia spui, maică, nu mai descînt, că mă află lumea și mă spune.

— Să nu-mi descînți dumneata mie, mamă Sanfiro, care mi-ai dat viață, că și mie mi-ai descîntat cînd am

fost mică?! Nu se poate!... Nu te las, măicuță!... Lasă vameșul ăsta, păcătosu, c-o să-și tragă el păcatele odată! Am auzit și noi ce face el prin sate... Cum împarte cu el pensia văduvele de război, sub cuvînt că ale de mai au ibovnici pierd dreptul la pensie!... Lasă-l, mamă Sanfiro, lasă vameșul, că n-o să afle!... Spunea dascălul Manole din Crețulești că era păcat în legea veche să dea cineva mîna cu vameșii, ori să mănînce la masă cu ei, ori să se rudească cu ei!... Ăsta vameș d-ăia este!... E spurcat și te spurci cînd îi dai mîna, ori te uiți în crucea lui de om!... Descîntă copilașul meu, că n-o să spui la nimeni!...

— Maică, maică! dacă m-o afla?

— Nu te spui nici mamei!...

Baba Sanfira, după ce se mai văită nițel, luă copilul în brațe, se duse cu el și îl înălță în fața icoanei din peretele dinspre răsărit. Suflă deasupra lui de trei ori, îngenunche și începu să descînte încetișor:

— Cum îl cheamă?

— Ionică.

Baba descîntă iar. Leana îi șopti:

— Ești bătrînă, de ce nu vrei să-ți fur descîntecul, să fac și eu bine altora, cînd n-ai mai fi dumneata?

— Așa e... încearcă să prinzi și să ții minte cele ce auzi...

Baba Sanfira descînta acuma tare:

Maica Domnului și-a noastră,
În palatul ei din rai,
Iese-acuma la fereastră,
C-auzi cînd o chemai...

Uite pruncul Ionică...
D-un duh rău e supărat...
Pune-i paznic pe un înger,
Că e prunc nevinovat!...

Maica Domnului și-a noastră,
În palatul ei din rai,
Rîde-acuma la fereastră,
Pruncul cînd i-l arătai.

Dreapta-ntise peste dînsul.
Îngerul sosi-ntr-o clipă,
Ionică stă ca puiul
Învelit d-a lui aripă !

Nu mai plînge noaptea-n somn,
Duhuri rele fug de el ;
Ionică crește mare,
Sănătos și frumușel !...

Baba sfîrși descîntecul, închină pruncul și-l dădu mamei sale în brațe.

Femeia mulțumi și deznodă dintr-o batistă o monetă de doi lei și o azvîrli babei jos ca să aibă leac pruncul.

— Să nu mă spui, pupa-te-ar maica !...

— Mamă Sanfiră... nu sînt copilă !

Femeia plecă petrecută de babă pînă pe prispă. Aci baba se duse la purcel, care tot mai era cărăui de ce pătise, și-ncepu să-l scarpine și să-i vorbească :

— Ghițică al maichii, Ghițică... O să te bag și-n tindă, să-mi mai spargi și p-acolo d-ale străchini !...

IV

— Doamne, Doamne, cînd ne-i mai scăpa de Richițescu ? se văita o femeie ce venea pe o potecă de cleată, tocmai dintr-un sat, de la o depărtare de vreo patru kilometri.

De ce-l mai rabzi, Doamne, cînd nimănui nu mai e folositor ; cînd la toți face rău, cînd de toți își bate joc ? Ce ți-am făcut noi, păcătoasele de muieri, de ne ții hoțul pe cap ?...

Ea mergea bombănind din gură și căznindu-se să vadă poteca pe unde mai este, să nu se mai pomenească pe alături de arătură. Se întunericise, căci soarele apusese de cînd era ea plecată din deal. La hoaga Ciobanului se-ntîlni cu vreo șase-șapte cheferiști, ce se duceau la haltă să apuce trenul — cursa lucrătorilor — și să se ducă la București. Cheferiștii mergeau înșiruiți pe potecă și, văzînd în fața lor pe Cîrstina, ca o momîie care nu se dă în lături, feriră ei, și unul întrebă :

— Dar care ești asta de te-a apucat noaptea p-aici ?

— Eu, leică, eu sînt : Cîrstina...

— Și de unde vii ?

— Păi din deal, leică. Fusei la Richițescu, credeam că mi-o da pensia... Mă tot minte mereu... Carnetul mi l-a luat de doi ani și d-atunci îmi dă și mie cîte un pol, doi... Zice că s-a desființat pensia și că d-aia ne-a luat carnetele... că le-a strîns, leică, la toate... Și-i muncim la sapă, la dărăcit, îi coasem cămăși cu flori, că cică se roagă el de ăia mari să ne mai dea cîte ceva... Unele, care-i mai rîd, care de... nu prea se dă așa în lături de la ce vrea el de la noi, mai apucă cîte ceva : dar mie îmi spune : „Urîtă ești, uf !“ — de, prăpădi-l-ar dumnezeu, ce are cu mine ? Auzi că d-aia s-a lăsat bărbatu-meu să moară pe front, fiindcă mă știa pe mine ciumă acasă !... Rîiîde de mine... Cică, nici să-i torc nu sînt bună, că n-am un ochi !...

Cheferiștii, mai mult tineri, începură și ei să rîză. Pe Cîrstina o știau ei cum este : avea un ochi alb, era buburoasă pe față și moale în mișcări. Ea se uită la ei cu ochiul zdravăn și plecă apoi, bombănind iar tare :

— Apoi ce, voi sînteți niscaiva poame mai bune ? Dacă nu erați și voi suflete rele, apoi nu vă trimitea dumnezeu p-aici prin iadul pămîntului... Tot ai dracului sînteți și voi...

— Ca și dumneata, lea Cîrstino, îi întoarse altul vorba mai din urmă.

Cheferiștii, ducîndu-și fiecare cîte un coșuleț de papură, în care-și aveau mîncarea, trecură de ea și nu se mai văzură în întuneric. Cîrstina mergea înainte, dibuind acum poteca și cu cotorul nuielii ce o avea în mînă și simțind-o bătută și cu talpa picioarelor desculțe.

În capul Bucuroaii de pe linia Țigăniei, săriră cîinii Neceștilor. Ea începu să lovească pămîntul într-un loc cu nuiaua ce-o avea în mînă și să zică : „Nii, nii, nii !...“

Cîinii, pesemne înțelegînd cît este de fricoasă, o ocoliră, iar unul se repezi și-o apucă de fustă și trase zdravăn.

— Nii, hoo !... Aoleo !... Aoleo !... Mă mănîncă, săriți ! începu ea să strige.

Cîinele fugi, însă cu o fîșie din fustă; altul sări iar și-o apucă și el de fustă, din partea celaltă, și rupse altă fîșie.

— Aoleo... Aaa... săriți!... Niii! Mă mănîncă! Și, zăpăcită de frică și mai tare, izbea tot pămîntul într-un loc, iar cîinii veneau pe lîngă nuiaua ei și îi smulgeau fusta în fîșii.

Un țigănuș veni pe fuga și izbi cîinii, care fugiră chelălăind.

— Aoleo, a!... mi-au rupt fusta, uite; de nu era fusta largă, ajungeau la picioare cu gura și mă împărțeau bucățele!

— Dumneata ești, lele?... Da de ce nu dai cu nuiaua, că văd că e de sînger și destul de groasă?

— Păi, n-am dat?... Da sînt lupi!... Țineți lupiii la bătătură... Să-mi plătești fusta acuși, că vai de păcatele mele cum am cumpărat-o.

— Să-ți plătesc eu fusta?... Da ce, ți-am rupt-o eu?

— Tu, tu mi-ai rupt-o!... Cîinii tăi mi-au rupt fusta.

— Da apără-te, lele, că d-aia ți-a lăsat dumnezeu mîini... Dacă stai în mînă cu baritai nuiaua și nu dai cu ea în cîini, apoi treaba dumitale — dar dacă nu te aperi, apoi te mănîncă și gîscanii, nu numai cîinii...

— Eu nu știu, să-mi plătești fusta, că te dau în judecată.

— Pe mine, lele?

— Pe tine, mă.

— Taci, că să fiu..., acuși zic „șau pe ea, Bismark“, și te-mparte de nici nu mai am cu cin să mă judec. Ce, sînt cîinii mei?...

— Păi, ai tăi sînt.

— Taci, c-acuși zic „luați-o“... Venii să te scap și vrei să-mi capăt beleaua?...

— Legați-vă cîinii, ori împușcați-i, se mai răsti ea.

— Ce fel, frate, că vii dumneata să-mi păzești găinile de hoți?... Ia ia-o din loc, c-apoi te dau să te împartă cîinii... Scurt! Îi asmuț, de te mănîncă de tot!

Cîrstina tăcu și porni înainte. Țiganul o petrecu pe departe. Acuși fusta șofilită lăsa să i se vadă cămașa albă. De frică nu mai bombăni deloc din gură și trecu linia fără s-o mai simță vreun cîine.

Pe podul de la Prodan se opri însă și începu iar să bombănească. Aci era o distanță între șirurile de case.

— Pă toți i-ai făcut ai dracului, pă toți, Doamne! Nu puteai să omori toți cîinii de pe pămînt, și să lași numai pisicile?... Da, că și ei sînt răi... Ooof!... dă ce nu murii eu în locul lui Soare al meu?!... Ai dracului cîini, al dracului Richițescu, ai dracului țigani, ai dracului rumâni!... Doamne, pîrlește barim pe Richițescu, că el mă poartă p-aici, să mă sfîșie și cîinii! Jupoaie-l, sfîntulețule, cum ne jupoaie și el. Fă barim atîta lucru și tu!...

Cîinii lui Dumitru Mihalache o simțiră și începură să latre. Cîrstina se opri în loc. Văzînd că ei o pornesc la poartă, să iasă în drum, Cîrstina se întoarse îndărăt pe pod, tremurînd.

— Doamne, ce să fac eu acuși? șopti ea. Aici mă mănîncă cîinii!...

Începu să se jelească încet. Cîinii zăuteau acum a lup! Un băiețandru venea fluierînd dinspre primărie. Pe pod văzu și el o mogîldeață neagră, îmbrobodită cu o broboadă groasă, de-i făcea capul cît o ciutură de puț. Băiețandru se opri și se uită s-o cunoască. Credea că-i vreo fată, care vine de la puț cu donițele cu apă, și-a dat norocul peste el. Se aplecă la ochii-i:

— Care ești, neicuțule?

— Eu sînt, leică, eu, Cîrstina lu Soare...

Băiatul se strîmbă și se dădu trei pași în lături.

— Dar pe cine aștepți aici?

— N-aștept pe nimeni, leică, dar mi-e frică de cîini... Uite, cîinii Neceștilor mi-au rupt fusta... Ăștia mă-mpart acum de tot... Îmi găsesc mîine oamenii ciolanele roase pe sub pod!...

— Păi văz că ai nuia strașnică în mînă...

— Ce să fac cu ea, leică, ce să fac cu ea, că nu se sperie de nuia?... Sînt cîini ai dracului, răi!...

— Eu merg cu mîinile în buzunar și nu se dau la mine...

— Păi ești cruce de voinic, leică, și d-aia... Știu ei cu cine au d-a face.

— Hai să te petrec eu.

— Hai, leicuțule, hai... să te trăiască dumnezeu, că tu nu ești hoț pe pămînt.

Și Cîrstina plecă cu băiețandrul. Mergind, ea avea acum cu cine să bombănească. Gîndurile ei, care de obicei parcă i se strigau în cap, ieșeau acuși pe gură cu glas și mai tare...

— Uite, pîrli-l-ar dumnezeu — pînă acuși mă ținu... Îi torsei cîlți de procov ; dar banii — pensia — tot nu mi-o dădu ; cică săptămîna asta o să se roage el să ne mai dea ceva...

— Ai scăpat nebătută ? o întrebă băiețandrul.

— Chipurile, am scăpat.

— Păi țața Pătița spuse că dumneata n-ai scăpat, ci numai ea.

— Păi, proastă ca ea cine mai e ?...

— Nu e proastă dacă a scăpat nebătută.

— Minte, leică... Păi, dacă e vorba să spui eu drept... I-a dat și ei cîțiva pumni, că-i rînjea lui în fața nevesti-si. Ea, știi, ce-a zis el, a zis și ea și avea curaj. Femeia lui, de... auzise de mult !... Și se uita la ea s-o-nghită ! Dealtfel, a lui se uită rău la toate văduvele de război, că e calic, leică calic din partea muierilor, de parcă e pașă — iar ea îl știe ce poamă este. Pînă nu i-a zis : „Ce tot rînjești, fa, fasulea aici ?“ Știi, ca să-l facă p-al dracului în fața nevesti-si. „N-am bani... Ești ștearsă, fiindcă ai ibovnic. Toate femeile cu ibovnici, e ordin să le șterg de la pensie și să le ție ibovnicii ; iar nu statu.“ Și de, i-a dat vreo cîteva, d-aia a venit ea mai devreme... Dar nu i-a dat tare, că de...

Cînd i-am zis și eu astă-seară : „Isprăvii cîlții, a asfințit soarele... E rost de bani ?“... „Ce rost ? N-are statul bani ! Voi ați pîrlit statul !...“ „Păi, ce-ai zis ieri, cînd mi-ai zis să viu la cîlți ?“ „Ce a murit ieri s-a îngropat azi... N-am bani ! Eu am batoză de plătit, vapor de plătit, moară de plătit !... Nu-mi arde mie de voi !“ Și doar mi-a făcut un brînci...

— Lelea Pătița zicea că ți-a dat și cîțiva pumni în spinare.

— Minte, leică, minte !... Nu m-a durut deloc.. Și-apoi ea nici nu văzuse, că plecase de mult înaintea

mea... Dar a dracului proastă, de ce să mă facă ea de rîs în sat, că am mîncat bătaie ?!...

Ajunseră în capul dinspre apus al Bucuroaiii. Aci se isprăvea satul și deci și cîinii. Băiețandrul se opri și-i spuse rîzînd :

— Țața Pătița n-a spus nimic, da zisei eu așa, ca să aflu ce-ai pățit pe-acolo.

Cîrstina se opri în loc mirată. Se uită să vază unde e ajunsă. Era în dreptul cimitirului. Băiatul îi spuse :

— În Folești nu merg — du-te acum și singură.

Băiatul o rupse la fugă îndărăt. Cîrstina, văzîndu-l plecat, iar începu să bombăne singură :

— De, Doamne, de... credeam că ăsta o fi al tău ; că l-ai fi brodit mai bun ; cînd colo, nici ăsta... hoț și el !... O să mă facă de ocară la toți, că ne bate Richițescu ca pe vaci... Ooof, of !... Numai eu sînt proastă pe lume... Ce căutai eu să-i spui hoțului ce am pățit ?!... Doamne, pîrlește barim pe Richițescu, fă și tu atîta lucru !...

V

Femei și bărbați, strînși mulți dinaintea primăriei. Primarul vestise lumea că cineva mare de la București vine în anchetă contra lui Richițescu. Să fie cu toți prezenți la primărie.

Femeile vorbeau :

— Eu zic să-l spunem, surioare, ce-o să ne facă ?

— Și să cerem să ne dea carnetele de pensie.

— S-arătăm chitanțele. Mie mi-a luat o hîrtie de cinci sute de lei și-n chitanță scrie o sută optzeci... Restul l-a păpat.

— Dar mie mi-a trecut cinci cîini la bir... Și am numai trei, s-amestică și un țigan în vorbă.

— Ei, cîinii nu e lucru mare... Că-ți păzește casa și bătătura și de, dacă trebuie să plătească și ei bir, să plătim noi pentru ei, dacă ne trebuie cîini.

— Păi am trei, n-auzi ?... Și plătesc pentru cinci...

— Lasă să dai, sări Cîrstina cu gura, că poate cîinii tăi mi-o fi rupt fusta într-o seară cînd veneam din deal...

Să dai și o sută de lei de cîine, că fusta mea fàcea trei sute !

— Hodoronc-tronc și tu !...

Țiganul se supără și ieși din ceata femeilor unde intrase nepoftit.

— Mă, ce hoție și cu izlazu ăsta !... A-nvoitără, vere,
peste cinci sute de oi din alte sate și două sute patru-
zeci de vaci... Banii dă-nvoială îi încasează și nu-i trece
în condici, zice că e ordin, și-i împarte ei între ei... Și
izlazu îl lasă tot dator la stat, și tot plin de scaieți.

— Știi, te-aude primarul, vorbește mai încet.

Țăranii tăcură.

— Mă, pe care l-ai pune în sat tot hoț se face. Are pornirea fiarei care, îndată ce vede mîncarea, se repede s-o și-nhațe. Sîntem prea sălbateci.

— Păcate...

— Da cum încolțim noi acum pe Richițescu, asta e
asta ?... Că dacă ieșim la față, și nu-l mută cu slujba
d-aci, am datără de dracu... ne persecută, ne secfes-
trește, ne-nchide la arest și ne umple ceafa de pumni ;
dracu-l vede în arest cînd te umflă !

— Ei, eu zic că de ținem toți cu gura, îl mută... Sîntem un sat, mă... și un sat o avea crezare !

— Ce să-l mute, mă ? !... Care e măcelarul ce-și bate cîinii care-i prind porcii și i-i ține să-i înjunghie ?...

— Așa e...

— Păi vedeți !...

— Am dat-o și acuși !...

— Da cine l-o fi reclamat ?... Te pomenești că zice că noi... și să vezi belea !...

— Mai știi !...

— Da dacă ținem, îl mută, mă, îl mută...

— Are și proptele, mă, are proptele țepene !... Eu
nu-nțeleg nici pe boierii ăștia... Cum s-apucă ei să puie
cuvînt bun pentru un hingher ca Richițescu ?... Curcani,
gîște, unt, ouă — da dă-le în Han-Tătar încolo, și vezi,
oțul, merită să-ți pui tu, cogeamite boieru, obrazul pen-
tru un vameș ?

— Păi ei ce sînt, mă ?

— Așa e. Eu m-am dus la coconu Sică, să i-l reclam. După ce tocai eu ce aveam pe suflet, ca o piatră de moară, începu conu Sică, răstit la mine :

— „Jelbi, jelbi, nu mai știți decît să faceți jelbi !

— Mai răsuflăm și noi prin ele !... Plesnim altfel !

— Birurile trebuiesc date, mă, scurt ; trebuie să plătiți !... Și dacă nu v-o mai îndemna și el cu cîteva palme, voi uitați că mai sînteți și cetățeni...

— Păi a trecut în recipisă o sumă, și eu am dat mai mult...

— Gogoși, pleacă d-aci !“.

Și am plecat, bodaproste... să-l facă și pe el dumnezeu vreodată Stan Pătrunjel ca pe mine !... Să aibă limbă, și să nu știe ce spune cu ea ; să aibă dreptate, și să nu i-o dea nimeni !

— Ei și-acuși. O să dărîmăm noi vameșul din scaun ? Și-apoi tu ți-ai plătit lotul definitiv ?

— Nu mi s-a întîmplat, că-l plăteam...

— Ei, he, e nevoie, e nevoie și de cîte unul să ne mai scarpine la ceafă, răspunse altul.

— Așa e, mă ; da știi cum ieși dintr-o bătaie ?... Dezgustat, obosit, fără curaj, prost și te simți mic, mă, mic de tot. Vedeți voi frunza aia ? Ca o frunză ruptă, mă !... Unde mai e mîndria ta de om, de fiu al lui dumnezeu !...

— Crescut p-aici în sînul dracului ! completă altul, rîzînd.

— Tu ești un măscărici.

— Și tu ceva mare de tot, frati-meu.

Se puseră toți pe rîs. Apoi altul spuse :

— Noi rîdem și nevoia jupoaie tei să ne lege !

— Stați, fraților, să lămuresc pe Ion, că mă făcu măscărici. Bine, mă, spui tu că pierzi mîndria după ce mănînci bătaie. Așa o fi ; dar nu simți tu c-a strîns-o el și a pus-o pe el ?... Din puținică mîndrie ce-o mai avem și noi, își adună el p-a lui... Nu-l simți obraznic, îngîmfat și fără nici o milă ?... Cînd dă și tu stai, nu se simte el că e puternic și grozav ?... Milă lui nu-i trebuie.

— Păi dacă lua mila de la noi, avea milă, răspunse altul.

— Mila e dar ceresc, și ce-ți dă dumnezeu nu prea pot să-ți ia oamenii... așa că lui nu i-a dat dumnezeu mîndria cea bună, și atunci bate și el pe unu ca noi și ia mîndria noastră, și o face să fie în el obrăznicie și îngîmfare!... Știți voi că numai albinele ling flori și leapădă miere; celelalte mănîncă miere și leapădă altceva; albina este sfîntă, însă. Ea cînd înțeapă, atunci și moare! Nu-i este îngăduită ei facerea de rău. Cînd produce suferință cuiva, atunci moare ea de suferința ce și-a făcut-o ei și mai mare.

Richițescu cum o să guste flori și o să lapede miere?

Este un biet păcătos, pus staroste peste păcătoși, asta e el.

— Și să-l pîrîm?

— Dacă vă mănîncă pielea, pîrîți-l!... Dar cuconu Sică îl protejează. Gardul cu proptele nu cade...

— Nu-l protejează, mă, că spunea Ticnafes din curte că l-a înjurat mai deunăzi de l-a spurcat.

— Pentru ce?

— Ticnafes nu știa.

— Ei, atunci, fraților, e rost. Dacă nu-l proptește boierul, îl suflăm. Spunem toți care ce ne-a făcut. Mie mi-a luat cinci trimestre într-un an.

Richițescu ieși afară din primărie, cu capul gol, cu condeiul pus peste ureche, privi crunt peste toți și strigă:

— Neci!

— Ordonați! răspunse un țigănuș mărunt, scăpat în primăvara aia de armată, căci „statul nu-l găsise bun nici de tobă“.

— Du-te cu scrisoarea asta la cuconașul Sică... Dacă nu poate veni, să-ți dea scrisoarea ce i-am cerut-o eu aseară, că vine prietenul dumnealui în anchetă... Dar ia vin încoa...

Țiganul îl urmă în chilia unde se țineau dosarele vechi. Acolo îi șopti, de n-auzi nimeni nimic, și apoi afară îi dădu un plic mare galben.

— Neci, Neci, stai... De masă să-i spui, că domnul inspector e la mine! Repede!... Le arăt eu golanilor!

Intră în primărie țanțoș.

Oamenii începură să-și dea cu coatele:

— Auzirăți, mă, auzirăți?... Este ce vă spusei eu? Îl susține cuconu Sică? Ne luăm după spusele lui Ticnafes, o cioară proastă!

— Și eu am fost de părere să-l lăsăm în plata lui dumnezeu, rosti altul.

— Da, mă, și dumnezeu nu mai poate... Parcă simte el suduielile și hoțiile perceptorului?... Ce-l doare pe el?... Ce-l doare, mă, pe dumnezeu, pielea noastră?...

— Mă, lasă-l în plata lui dumnezeu, are el dumnezeu motivele lui! Știe el ce face!

— Bine, o fi avînd dumnezeu motivele lui, da e vorba, motivele lui sînt gîndite; ale noastre sînt simțite. E rău așa, e bine așa — lesne de zis — dar una e cînd judeci cu gîndul și alta e cînd simți cu spinarea sau cu obrajii!... Motive gîndite și motive simțite nu-i totuna, băieți. Ei, uite, era să-l înjunghi cînd mă bătuse săptămîna trecută. El da și eu gîndeam: „Uf!... acu dau și eu; dar îmi rămîn copiii pe drumuri... Pentru un hoț ca ăsta, ocna mă mănîncă, pe cînd el, dacă m-ar ucide, îi dă un an, ori îl achită, că plătește la trei martori cîte o mie de lei și jură că eu am vrut să-l omor, iar «bietul» ucigaș s-a apărat“. Eu încă mai găseam motive cu gîndul dar, cînd am simțit că-mi vine să trag cu cuțitul, am rupt-o la fugă... Zic: „D-o mai veni după mine, păi dumnezeu să mă ierte!... decît cu popă la cap, mai bine cu jandarmi la spate!... Stau și dau!“

— Nu mai scăpăm noi de ăsta! vorbi Cîrstina.

— Aoleo, ce nenorocire ar fi să nu mai moară omul! vorbi alt rumân. Numai moartea curmează planuri grozave, și nenorociri obștești. Vă amintiți, ăștia mai bătrîni, ce păcătoși ne sugeau în trecut!... Viermi erau și viermii i-a mîncat...

— Pe tine o să te mănînce greierii.

— Pe mine furnicile și rîmele. Dar e așa cum spui eu. Unde mai sînt percitorii ăia, care, cînd băteau din picior, tresărea copilul în mă-sa? Răi, bețivi, lacomi și jefuitori. La cine să te plîngi? Osă venea cu șase clopote la gîtul a șase telegari și îngheța satul: „Zapciul!“ Și cîți jandarmi făloși, pretențioși, care trăgeau beți cu pușca în lungul satului!... Cîte unul, cîte unul au fost chemați de pămînt în coaja lui și nu s-au mai întors... Eh!... O să fim chemați și noi, noi ăștia: biruiții, dăjduiții, bătuții de toți... Eu nu mai stau la reclamație!... Să scoț eu urîții din țară, cînd ei ne scot chiar pe noi din sănătate ?... Să vă dea dumnezeu izbîndă, băieți. Eu îl las în judecata lui dumnezeu.

Țăranul plecă.

Cîrstina și Păscăloaia porniră și ele.

— Ce facem ?

— Să mai stăm...

— Ca pentru ce ?

— Dacă ne-a zis primarul ?...

Descurajarea intră și mai mult în ei. Femeile începură să plece cîte patru-cinci, cîte cinci-șase. După ele porniră și bărbații. În zarea drumului nu se ivea nici o trăsură, nici o mașină venind.

Vătășelul Neci se-ntorcea.

— Ce a zis boierul, i-a dat bilet ? îl ispiti un sătean.

— Uite-l... și țiganul clipi șiret din ochi.

— Hai, mă, că nu e rost ; nu ne-a nins nouă să nu ne degere. Scăpă el de bulibășie, cînd își sparse casa de bani, de aruncă beleaua pe Marin al lui Barbu, de mîncă ăla moarte, c-o fi spart-o el... El cu cheia la el și Marin — fără cheie — hoțul care i-a furat banii !

— Te bagă în pușcărie d-a dreptul, mă, răspunse Ionică Hîrcan. Pune niște pîrliți să jure că ai făcut cine știe ce năzbîtie și te curăță dintre cinstiți, îmi rămîn copiii arătați cu deștiul.

— Vorba Cîrstinei mai bine : „Să-i pîrlească dumnezeu“, zise altul.

Richițescu ieși pe prispa primăriei și spuse tare :

— Neci, du-te și spune coconașului c-a anunțat la telefon domnu inspector că vine mîine !... Scăpară azi golanii, d-ai regulez eu mîine.

Intră iar în primărie.

Oamenii acum plecară cu toții.

— Are noroc și pace !

— E omul dracului, mă, și vede dracu de el !...

Dracu nu-i ca dumnezeu : „Ia, lasă, că veniți voi la mine ; vă răsplătesc eu de ce ați îndurat pe pămînt“. Dracu-și vede, nene, de oamenii lui, nu se-ncurcă, căci el socotește p-aici împărăția lui.

Bătătura primăriei rămase goală.

VI

La ora trei jumătate după-prînz, un automobil deschis se opri dinaintea primăriei. Un domn, bine îmbrăcat, roșcovan și cu părul cărunt, se dădu jos și, cu o geantă dă hîrtii în mînă, intră înăuntru. Pe bătătura primăriei nu mai era nimeni. Primarul, notarul și Richițescu ieșiră în ușa dintre săli și stătură drepți.

— Bună ziua, domnilor.

— Să trăiți, domnule inspector.

— Dar nu văz nici un om, nu i-ați vestit ?

— Ba i-am vestit, dar... n-au nimic de reclamat.

— Cine e domnu primar ?

— Eu, domnule inspector.

— Ș-ai vestit dumneata oamenii din trei sate și n-a venit nici unul ?

— Sînt ocupați cu căratul grîului, domnule inspector.... Cît despre vreo jalbă contra domnului Richițescu, n-au nici unul idee. Dumnealui e om cumsecade și ne cere „concursul“ mereu, iar noi i-l dăm. Cine știe ce nespălat...

— Te rog, destul.

— Păcat, domnule inspector, începu și Richițescu, să vă luați după gura dușmanilor, după a unuia, care a mîncat — pardon — care vrea să-mi ia pîinea de la gură ! Eu, fiind activ în serviciu, supăr pe toți ; iar dacă dumneavoastră vă luați după toți, eu ce prestigiu mai am... Rătanii de țărani sînt rătani. Nu vor să plătească de bunăvoie. Eu, dacă îmi fac datoria, caz rău !

— Să vorbești cînd te-oi întreba.

Jandarmul sosi și el, gîfîind.

— Domnilor, uite legitimația, sînt inspector financiar... Te rog, domnule șef, și pe dumneata, domnule primar, să mergeți cu mine prin sat, pe la casele oamenilor. Haideți...

Autoritățile începură să se scarpine în cap. Richițescu nălbi oleacă ; la asta nu se așteptase.

Inspectorul scoase din geantă o hîrtie și citi un nume :

— Mergem la Tudora Păscăloaia, apoi la... vă spun acolo... Sui-te lîngă șofer, domnule șef, și arată drumul.

Dumneata, domnule primar, lîngă mine, dumneata, domnule Richițescu, în fața noastră. Arată drumul.

Mașina porni.

— Șofer, să mergi mai încet.

La podul de la școală se-ntîlniră cu un șir de care încărcate cu snopi de grîu, ce-l ducea la arie. Șoferul merse încet, ca să nu intre cu mașina în șanț. Țăranii mergeau pe lîngă care. Richițescu zise tare, ca să fie auzit :

— Nu prindem pe nici unul acasă !... Toți sînt la treabă.

Vorba asta de „prindem" nu scăpă neauzită.

Țăranii mînară mai repede și se strînseră să vorbească, speriați. D-aci alții și mai cu seamă femeile porniră în sat să ducă „vestea grozavă" că cineva, cu jandarmul și cu Richițescu și cu primarul, umblă să prinză pe cei bănuiți c-au reclamat pe Richițescu, omul cuconului Sică.

Mașina merge însă mai repede decît vestea și inspectorul se opri în drum la podișca Păscăloaiei. Cîteva femei torceau cîlți pe podișcă, din cele care n-aveau grîu de cărat.

— Femeilor, femeia Tudora... și inspectorul căută în servietă hîrtia. Richițescu făcu un gest să fugă.

— Păscăloaia...

— Da, răspunse o femeie din ele, care, sculate în sus, nu știau cum să fugă.

— Stă aici ?

— Da, aici, dar nu e acasă, răspunse femeia lui Costea.

— Știi bine ?

— Păi, sînt vecină.

Primarul făcu semn de mulțumire abia simțit.

— Să jumule buruian pentru vacă, minți alta.

— Am spus eu că nu prindem, nu prindem, zise Richițescu iar.

Păscăloaia venea din casă de la a lui Costea, c-o strachină cu boabe de porumb fierte. A lui Costea îi făcu semn să stea acolo. Primarul și jandarmul se făcură că n-o văd.

— Da femeia Cîrstina lui Soare ?

— O, aia are o judecată la Tîrgoviște...

— Smaranda lui Sulă... haideți la ea.

Smaranda, care vorbise pînă aci, răspunse :

— Asta barem o știu, e dusă peste Argeș...

Jandarmul, ca să-și ție rîsul, se frichini la nas. Primarul se uită în sus la un salcîm, iar Richițescu se amestecă iar :

— Au prins de veste, ce spui eu !

— Ce-au prins, domnule, de veste, n-au prins de nici o veste ! Nu le-a vestit nimeni. Întoarce, șofer !

Automobilul fu întors îndărăt, căci nainte, din pricina unui pod stricat de la război, nu se mai putea merge.

Automobilul se duse, stîrnind acum praful.

— Ați văzut, surioarelor, din ce scăparăm ? se văită Smaranda lui Sulă către celelalte.

— Păi, ce zici, dacă are ragele !... Tot pe noi vin cu jandarmii să ne lege de acasă...

— Săracu jandarmu ! mă vedea, și nu spunea că eu sînt vinovata !

Păscăloaia venea și ea acum, cu strachina cu boabe.

— Ăla era, fa surioarelor ?

— Ăla, făă... Pe tine te scotea Ncihipercea în frunte. Primarul — ce om bun — mi-a făcut semn din sprincene să spunem că nu sîntem... Și Richițescu, cît îi el de rău, acuși ne-a pus parte !... Vorbea cu mine, fă, și nu mă spunea că eu sînt Smaranda.

— Fă, cînd e vorba, Richițescu de hoț, e hoț : dar cînd e să dai de belea, pune umărul și te saltă. Nu-l credeam, zău, dacă îl credeam în stare... Omul nostru, făă, omul nostru... E hoț și el, de, că cine nu e hoț azi ? Și pe cine o să-nșele și el, pe dracu, nu pe noi ? Da eu, de... nu l-am reclamat... Mi-este necaz ; îl ocărăsc și-l blestem eu cînd nu-mi dă nimic din pensie, și mai mă-njură, și mai îmi amintește și de bărbat, cu patru-cinci pumni, că zău de la moartea bărbatului dacă am mai fost bătută decît de el — dar ca să-l dau pe mîna jepilor ăi mari n-o fac... Bate femeile !... Ei și ?... Fleașc... fleașc — zici : „Uite, mă, al dracului, încai nu mă ia și pe mine de nevastă la el, să știu de ce mă bate..."

Cîrstina venea c-o legătură de buruian în cap de la cîmp. În dreptul lor se opri.

— Făă, făă, din ce scăpași și tu !

— Din ce, fă ?...

— Păi nu venise să ne lege...

— Cine ?!...

— Un ăla mare de la București... cu jandarmi, făă, cu primarul făă, cu notarul făă !

— Nu era, fa, notarul.

— Ai, nu era ?

— Nu era.

— Parcă fu, fa ?

— Ai, fuse, fa ?

— Eu n-am luat seama; dar mi se pare că era !... Și, fetică, Richițescu, percictorul, se strîmbă, să nu spunem, să nu spunem că sîntem noi alea căutate... De cine a spus că ești... Ori unde spusei, fa ?

— Că e la Tîrgoviște...

Femeile începură să mănînce boabe fierte și să vorbească nainte „din ce scăpară ele".

Vestea în sate se răspîndi acum repede. Fiecare om, în frica lui mai adăuga cîte ceva de la el, și venirea inspectorului se preschimba într-o grozăvie fără pereche pentru ei.

— Conu Sică, conu Sică a dat ordin !... Cine a făcut jalba să fie dat în judecată de calomnie... Cu ce să te judeci cînd n-ai nimic ? Te bagă hoțu la fund !... Mai bine : nu știu, n-am văzut ! Judicata ?... Ce e judicata ? Hățișurile legilor, în care te rătăcești și te-ncurci de ieși de-acolo jupuit gata.

— A venit vremea d-apoi : ieșiți, morți, să intrăm noi, spuse altul.

Toți povățuiră copiii, că d-o veni jandarmul și o întreba, să spuie că nu e tat-său acasă.

La primărie însă inspectorul nu se lăsa tras pe sfoară.

— Trebuie, domnule perceptor, să-ți dai demisia ; sînt ferm convins că ești un escroc.

— Domnule inspector...

— Un escroc !...

— Nu vă luați după o anonimă...

— Domnule primar, astă-seară vom merge cu jandarmii din casă în casă și vom lămuri oamenilor ce vrem de la ei și ce cerem de la ei... Dumneata, domnule, ai delapidat și ai escrocat, auzi ?!... Ai trecut în recipise o sumă, în cotoare alta, și ai încasat alta. Dumneata ai strîns carnetele de pensie ale văduvelor de război și le-ai încasat sumele, iscălindu-te pe ele prin tragere de degete, iar nu prin amprente digitale. Dumneata stăpînești pămîntul văduvelor de război sub diferite motive. Mîine, constatînd astea la fața locului, o să te ferec în lanțuri și o să te trimit la parchet. Ești hoț, escroc, delapidator, trădător !...

— Poftiți demisia, domnule inspector, dacă credeți așa... Îl aflu eu p-ăla de mi-a făcut floarea asta... N-o să-i fie bine la cap !... Om sînt și eu, și încă...

Richițescu scoase din buzunar demisia și o puse pe masă.

— O aveai scrisă gata ?

— Păi aflasem de ieri, c-am fost pe la minister, și am și eu oameni... Și la urma urmelor nu numai eu fac d-astea !

— Escrocule !...

— Acuși nu mai sînt perceptor, domnule inspector, poftiți să sigilăm casa.

— Vei da în primire perceptorului trimis.

Inspectorul luă petiția, scrise pe ea ceva și o băgă în geantă. Primarul, sfios, întrebă :

— Mai mergem pe la oameni ?

— Nu, că le-am luat vameșul de pe cap. Bună ziua. Să spui oamenilor că le-am luat „vameșul din spinare".

Inspectorul ieși și se sui în mașină.

Richițescu, crunt, vorbi :

— Aflu eu pe cel ce mi-a copt turta... Uuuf ! Ah... o să-l urmăresc și o sută de ani !... Dar la urma urmelor ce zor am ?... Am moară, am mașini de treierat, am pămînt cumpărat !... Tot eu sînt mai tare !...

VII

Richițescu rămăsese „demisionat" din percepție. Oamenii se mirau cum de a plecat el așa de bunăvoie și fără ca ei să-l apese cu ceva. El însă spunea : „Tot eu sînt tare !... Am două garnituri de treierat și n-avea cine să-mi vază de ele, de aia am dat demisia. Da știu eu și cine și-a alergat gura. După treieriș îmi iau postul la loc. Îi arăt eu lui! Le-arăt eu lor!..."

O mașină de treierat o adusese să treiere grîul arendașului din Folești. Mașina veche, cum era la fel și vaporul, urla și fîsîia de dimineața pînă seara. Femeile, văduve de război, venite la clacă la „boier", îi ascultau fricoase laudele.

— Tot ale mele sînteți și voi!... Ce dacă vi s-au dat carnetele? Face Onaș pe mai cinstitu, ai?... Dar nu-l știu eu cine e?... O să-l mut... că și el și-a alergat gura!... Și tocmai el, ai... de, de... El, care nu iscălește un certificat pînă nu i se dă o sută de lei!...

Femeile tăceau, ori se jurau că ele n-au făcut nici o „lăcrimație" pe nicăieri.

Richițescu se îmbrăcase în niște haine murdare, pline de ulei și de praf de cărbune. Făcea pe mecanicul la „vaporul" lui.

Un țigan de la Olaru îi slujea de focar și de ungător. Țiganul atunci văzuse și el ungător de ulei în mînă. Muncise la mașină pînă aci, dar nu ca acum: conductor, ungător și de toate... Vaporul vechi fîsîia și pierdea aburul pe lîngă șuruburi, piston și țevărie. Richițescu, crezînd că este el în stare să-i dea de rost, strîngea șuruburile, iar pe alte le izbea cu ciocanul, de le nituia acolo, ce mai trebuiau arce, resorturi...

La marea supapă de siguranță, părîndu-i-se că resortul lasă prea ușor de iese aburul afară, a strîns mutelca pînă unde a mers și apoi a turtit capul șurubului de tot. Supapa de siguranță nu mai putea dar să funcționeze. Sticla de nivel, plină de pămînt, depus în curbătura de jos, nu mai funcționa nici ea, și arăta că apă în cazan este destulă; iar presiunea rămăsese mereu la opt atmosfere — nici tubul manometrului nu mai funcționa. Astea însă erau lucruri nepricepute și vaporul umbla „în bobota", neștiindu-se nici presiunea vaporilor, nici apa din el, cîtă este, ori nu mai este.

Arendașul isprăvise de treierat. Cîțiva oameni, socotiți mai ai moșiei, sau din cei ce se aveau mai bine cu arendașul, aduseseră și ei grîul lor la aria „boierească" și acum începuse treierul la ei.

Treierase pînă la prînz.

La prînz, Richițescu se duse la cîrciumă, mîncase și băuse cam mult. Aici iar se lăudase și iar amenințase, așa în vînt, că are să se răzbune grozav pe cei ce l-au pîrît. „Îi știe el!"

După prînz se duse la mașină.

Țiganul ungea mașina, pe unde se pricepea și el.

Richițescu strigă la el:

— Haide, flașguștere, treci aici, să-i dăm drumul! Treceți, măă, fiecare la locul lui... că n-am poftă să bîzîie mașina de pomană... Fetele de la boabe... Hei... acolo, la urma mașinii, unde curg paiele... coșarii sus!

Țiganul veni.

— Ce-l ții, mă, la 8 atmosfere?... Bagă paie și ridică-l la 12... Să văz ici... douăsprezece.

— Fîsîie, zău, mînca-ți-aș, din toate oasele... Pare ridicat mai mult de doisprezece!

— Carnaxi, guștere, nu crîcni în front! Și-i trase o palmă.

Țiganul se rezemă de roată și zise:

— Apoi să fiu de nu l-oi face să zboare; dacă mă bați pe mine de pomană!...

— Mi-ești slugă?

— Apoi nu ca să mă bați, ci ca să bag paie aici, na!...

— Nu spori, flașguștere... Hei!... gata, mă! și puse mîna pe țignal și trase, și apoi de manivelă.

Dar odată cu fluierul, se făcu un întuneric și lumea se pomeni trîntită jos într-o beznă de aburi. Detunătura formidabilă, cei de aproape nici n-o percepură. Vaporul, ca o ghiulea uriașă, zbură pe deasupra batozei ca la treizeci de metri mai sus de ea, și căzu în urma ei ca la cincizeci de metri. Jos însă, nu stătu, ci făcu un alt salt, și mai căzu de aci la douăzeci de metri. Roatele porniseră însă îndărăt și se opriseră în gîrlă. Paiele ce fuseseră p-acolea erau măturate, de rămăsese locul curat ca pe piatra bisericii. O fată, într-o căruță, începu să se vaiete: piciorul ei era rupt. Un țigănuș ce ajuta focarului fusese azvîrlit cu paiele tocmai în gîrlă, dar nu suferise nimic. Țiganul focar, izbit de roate, era trîntit pe spate și murise. Oamenii se sculau de jos și fugeau, închinîndu-se. Căruțele cu grîu se răsturnaseră, iar caii sforăiau în hamuri și trăgeau să scape. Oamenii își mai veniră în fire. Un alt țigan gemea în niște paie. Se duseră și găsiră pe o rudă a țiganului focar.

— Ei, dar domnu Richițescu unde e ?...

Începură să-l caute.

Țigănușul ce fusese azvîrlit cu paiele se urca pe mal.

— Domnul Richițescu e în gîrlă ?

— Nu știu.

Unul călcă cu piciorul pe niște paie azvîrlite și auzi gemînd dedesubt.

Căută în paie. Richițescu era acolo.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă el zăpăcit și trezit atunci.

Oamenii îl sculară în sus. El se uită și nu mai văzu vaporul.

— Unde mi-e vaporul ?! Cine mi-a luat vaporul ?!

Ridică mîinile în sus, dar pielea odată căzu în jos ca niște șorici jupuit.

— Domnule Richițescu... pielea dumitale... ești opărit !

— Ce ?! Eu ?!

Se uită și el și se văzu.

— Auliu, m-am dus ! M-am isprăvit !

Vru cu mîna dreaptă să tragă pielea la loc pe mîna stîngă, dar pielea căzu fleteici și pe mîna dreaptă.

Oamenii îl ocoliră. Pielea pe piept îi plesnea și parcă o șofilea cineva nevăzut, cum șofiliseră și cîinii Neceștilor fusta Cîrstinii !...

— M-am dus, fraților, m-am dus... Adio !...

Se-mpletici să cază. Oamenii îl sprijiniră.

Arendașul Metaxa sosi în fugă de-acasă, spăimîntat și el de grozava bubuitură. Primarul, notarul și jandarmul veniră și ei. Sătenii apoi veneau din toate părțile cu femei și copii.

— Repede, Sandule, trăsura, spuse arendașul, să ducem opăriții la gară, și de-aci la spital.

Oamenii începură să revășească paiele. Mai găsiră doi inși opăriți și azvîrliți leșinați ca la treizeci de pași. Fură strînși toți. Richițescu sta acum întins pe spate și spunea că-l ustură puțin, că... o să scape... Peste o jumătate de oră, toți răniții fură porniți la gară. Țiganul mort fu declarat numai rănit și lăsat apoi mort acasă la țigancă, că... murise pe drum ! Ce aîtea încurcături cu procuror, doctor, paznici...

Oamenii se-nchinau, iar Cîrstina, văzînd și ea întîmplarea, șoptea :

— Păi, iartă-mă, Doamne, dacă te-ai fi luat și de pe gura unei proaste ca mine !... De... nu l-am opărit eu !

Peste două zile veni vestea că Richițescu a murit în spital a doua zi... Ceilalți or să se vindece...

MOȘ GHEORGHE SCORUȘ

— Bună dimineața, moș Gheorghe.

— Bună dimineața, îmi răspunde moșul și se gîndește cum să înceapă o vorbă mai lungă cu mine. Ochiul stîng îi e cam zgîit, dar cu dreptul privește așa, că-ți face părerea că e aidoma unui stăvilar, în dosul căruia sînt strînse o mare de gînduri gata să răbufnească. Îl privesc și eu și apoi încep să ciugul cu două degete la boabe de struguri din via lui Costaforu, de la Berca.

— Domnule Iancu...

— Spune, moș Gheorghe.

— Ori pleci azi la București ?

— D-abia am venit ; dar de ce ?

— Am mare nădejde la dumneata.

Și moșul se gîndește la un bacșiș din partea mea. Nu simte el că are a face cu un... scriitor, care de toate relele poate să aibă parte, numai de bani nu ? Nu-l mai întreb de nădejdea lui, că mi-era c-o rătunjește prin grai, și-atunci, ce mă fac ?... trebuie să-i dau la plecare cel puțin zece lei ! Moșul însă trebuie să dea cep stăvilarului lui de gînduri :

— Domnule Iancu, știi că era să mor aseară ?

— Și ți-ai luat seama, moș Gheorghe ?

— Păi.

Înțeleg că moșul n-are cine știe ce de spus, dar vrea să mă facă atent și la el, nu numai la strugurii pe care îi „păzește“ el ca vier credincios al boierilor.

— De ce era să mori, moșule ?

— Hei !... Aseară se-ntunericise bine, da bine de tot... Ce mai, se vedeau stelele.

— Și lună, că acum e lună, la 24 septembrie...

— Ei da, și lună.

— Și ?...

— Auz prin vie : fîș ! fîș !... fîș !... Măi !...

— Hoț ?

— Ași.

— Vrun urs ?

— Nici.

— Vulpe ?!

— Nu, domnule...

— Da ce ?

— Cucoana aia poloneza, care nu știe românește ! Asta de la boieri...

— Și ?

— Tocmai p-aici pe sus, singură...

— Și d-asta ai vrut să mori ?

— Păi zic : „Ce-o fi !?... Te pomenești c-au venit tîlharii la struguri !...“

Mă uit la moș Gheorghe care se ține departe de mine ca la cinci pași și-l pricep... E hoț, moșul, nici nu mîne la vie. Mîne el noaptea unde mîne, dar numai sus în vie, nu. Stratul de fîn, culcușul lui din covergă, e tot așa cum l-am văzut în ziua dintîi. Nu s-a tăvălit în el trup de om adormit ; dar el vrea să spuie că mîne noaptea acolo, și d-aia, ca păzitor strașnic al strugurilor, era să moară, fiindcă auzise prin vie : fîș ! fîș ! fîș !... Crede că eu o să spui boierilor : „Aveți un strașnic vier... toată noaptea dîrdîie de frig sus pe deal, în vie !“

Moșul, cînd m-a văzut întîi, a crezut că și eu sînt boier. Acum însă se-ndoiește, fiindcă m-am sculat prea de dimineață și am pornit-o-n vie. Mă „cercetează“ cam ce-aș putea fi. Iau un ciorchin de strugure și ies la margine și stau jos pe dîmb, cu picioarele atîrnate.

— Șezi și dumneata jos, moș Gheorghe.

— Apăi că, dacă zici...

— Și-ți mai zice, cum ?

— Gheorghe Scoruș.

— Ești d-aici din sat ?

— Ași, sînt din Pîclele... Uite încolo... Colo e Dîlma... din dealul Dîlmii, Pîclele sînt devale.

— Ai copii ?

— Patru, doi cu baba d-acum ; doi cu baba dinainte.

— I-ai căpătuit ?

— Da... Diavolul ăsta mic : Costică, e militar ; da de frică să nu se mărite asta pe care a luat-o, s-a dus, a momit-o cu vorba, și-a-nfipt mîna-n ea. „Chiu ! Vai ! Hău !“ n-a lăsat-o : „Taci grijania mă-ti, că te dătun ! Ce, vrei să te ia altul ?“ și-a adus-o acasă !...

— Așa cu sila ?

— Ce cu sila ?... Femeia nu zice niciodată : da, totdeauna : ba. Nu știi vorba ?... „Cînd o zice zău și zău, ea atunci minte mai rău !“ Chiuia și ea, c-așa e obiceiul să chiuie, ca să-i scoată ochii — hoață, taică — cînd o uita mămăliga nesărată : „Tu m-ai luat !... tu m-ai luat cu sila... că eu nu te luam !... Acuși, de...“ Hei, da dacă e șmecher : „Taci grijania ; nu mai scoate coarne că ți le retez !...“

— Mă-sa, tat-său, ce-au zis ?

— Păi ce era să zică, așa e obiceiul... Hei he... spunea profesorul că rumânii ai dintîi, de la Rîm, și-au furat nevestele de la alții : sabinii. Păi la noi, mai mult de jumătate așa se-nsoară... le fură ca pe mielușele.

— Și sînt mulți necununați la popa ?

— Dee, păi mai sînt ; că nu să-ntîmplă bani, domnule Iancu... Nunta se face cu cheltuială... Nașii, lăutarii, popa, mesenii... Da așa, o ia într-o seară, face casă și copii cu ea și s-a văzut căpătuit mai pe ieftin !...

— Jandarmii, zapciul, nu s-amestecă în însoțirile astea cu japca ?

— Ee... cîte o seacă de muiere văduvă, cal fără frîu, și tigvă în care urlă vîntul, mai face puțină gălăgie ; da tabără oamenii cu vorba, și-i închide moara.

— Are fata, noră-ta, ceva zestre ?

— Păi are ceva...

— Da, bine moșule, dealurile astea ale Buzăului sînt prea golașe... Mi se pare că e sărăcie pe la dumneavoastră...

— Ei taică, este, este, nu prea este sărăcie. Pămîntul e bun, e bun ca dumnezeu care l-a făcut ! Oamenii sînt răi, ei îl fac să fie sterp și să trăiască păcătoși pe coaja lui sfîntă... Păi uită-te... Colo e dealul Dîlmii. A fost secetă mare și s-a uscat iarba. Dar tot e o iarbă mică roșie și sărată !... Suge apă din ceața norilor !... și pasc oile și-și fac o carne gustoasă, de nu te mai saturi de ea cînd o frigi. Valea de aci îi zice : Murătoarea, fiindcă e sărată, și face poftă de mîncare la vite. Vine din deal de la Fierbături. Ai fost pe-acolo ?

— Am fost ieri.

— Ai văzut ?... Iese din jos : polc-polc, un aer care arde cînd îi dai foc cu chibritu. Spune conu Nicu că dedesubt e pitrol. O fi, că d-aia ia foc la chibrit ! Și are fier, și pucioasă, că să vindică ăia, care zac de „febră aftoasă“ la picioare ca vacile... Zice că-i înjunghe pe os, mai mult noaptea și cînd se strică vremea !... Pămîntu nu e rău, oricum o fi !... Uită-te și vezi cum dealurile stau lungite cu fața-n sus la soare. Se uită drept la dumnezeu sfîntulețu, iar pe ele, pulberiș de oițe, de rumâni, de vite, pomi, vii... viață d-a lui dumnezeu. De-ar fi oamenii toți buni, muncitori și știutori, apoi pămîntu de la un cap la altul ar fi rai, rai, domnule Iancu, rai curat !... De toate cresc pe pămînt dacă le pui și orice se găsește pe el, este bun de cîte ceva. Ai fost la via a mare a boierilor ?

— N-am fost.

— Să te duci... E colo în dosul mînăstirii Berca. Să vezi ce face munca dintr-un deal sterp !... Acolo e vie, d-asta bună, cu struguri boierești. Sînt nuci și cîțiva pomi pe margini. Prin via de astă-primăvară, mică — căci abia peste trei ani rodește — sînt puși pepeni și sfecle de nutreț. Sînt pepeni ca pietrile. O să vezi la alții vii și locuri cu porumb și cu dovleci. O să vezi cireși — nu e vorbă, n-au acum cireșe, dar au avut prin Cirișar — pruni tomnatici sau brumării, prune grase, meri și peri. Orice deal și coastă de deal, cu muncă și cu pricepere, cu cinste și cu dumnezeu într-ajutor să face un colț de rai.

Uite colo e pădurea Banului. Sînt bursuci și vulpi ; iepuri nu prea sînt, că-i mănîncă vulpili de mici. Da de una bine le face, că rod coaja puilor de pomi iarna !...

În vale curge Sărățica. Apa e sărată, că pe la Cănești, muntele e zid de sare. În grădina omului e zid de sare... stîncă de sare.

— Cred că oamenii d-acolo nu mai cumpără sare.

— Da de unde, domnule Iancu !... Vine jardaru și le face inspecție, și de-i găsește cu sare din grădină, îi dă în judecată, îi amendează, îi sărăcește, îi bagă-n pușcărie ! D-aia zic, că de-ar fi oamenii buni, știutori și muncitori, tot pămîntul, tot, ar fi un rai !... Vine un marțafoi, care, dacă nu s-ar imparfoma, ar puți ca hoitul, și cere să-l alegem dipotat... După ce-l alegem face lege, că a lui e sarea pămîntului, al lui pitrolu pămîntului, al lui muntele ăla, care-i zice tot Dîlma, căci acolo e sare, că ai lui sîntem și noi cu toții ! Și e leneș și e căzătură și e îngîmfat, ca un nepriceput, care nu recunoaște pe dumnezeu... De s-ar sui un marțafoi de ăștia în vîrful Dîlmii di ici, nu al Dîlmii de colo, că ala-i munte, ar vedea altfel viața. Vîntul i-ar turbura freaza părului și s-ar simți că e mîngîiat de îngeri. Vîntul l-ar trage de haine și i-ar spune : hai să zburăm pe dasupra văilor adînci, pe dasupra dealurilor înalte, cum face uliul ăla de colo, și să vedem frumusețea țării rumânilor. Uite în vale, cum șerpuiește apa Buzăului. Uite brazii de la conacu lui Iarca. Uite turnurile mînăstirii de maici Răteștii... Uite pe de rînd rumâni blînzi și muncitori, cum fac dealurile, grădini d-ale raiului !... Vezi-i, iubește-i și lasă-i să lucreze !... Își cresc copilașii cum se pricep. Fetițele sînt fragede ca florile. Băieții sînt buni ca pînea caldă. Lasă-i în pace, marțafoiule, nu-i tîrî pe la judecătoria din Pîrscov, ori pe la tribunalul din Buzău, că au sărat mămăliga cu sare din grădina lor !... Fă-te muncitor, deșteptule, dacă ești cu minte și fă-ți și tu un colț de rai. Să-ți văd căsuța rîzînd la soare printre crăcile pomilor, ori în mijlocul viei !... Pune-ți răzoare de flori, fă-te om înstărit și nu mai turbura viața muncitorilor ! Nimenea nu te oprește să fii un rumân cumsecade !... Nu mai trăi în spinarea creștinului cum trăiește căpușa în spinarea oii !... Dar nu se urcă d-alde ăștia pe dealuri și pe munți, ci stau la orașe, să facă legi strîmbe, că doar-doar or face pămîntul iad, și pe noi satani !... S-a stricat lumea, domnule Iancu, s-a stricat, și s-a stricat parcă fără leac. Din an în an se fac legi rele, și nici o lege din cele rele nu se desființează, ba vine alta și-o mai întărește în rele. Pînă în alegere, toți să ne bage în sîn... dă păr !... „E, legea aia, a iepurilor, e rea !... spunem noi. O desființăm !“ „E rea legea aia a puștii,

că nu ne dă voie s-avem și noi un pistol în casă !... spune altu. O desființăm !...“ Și-i votăm, ori nu-i votăm, că a dracului cutie — cutia dracului — tot ei ies din ea dipotați ! Și nici o lege rea n-o desființează. Fiecare se-ntrece cum să facă legi și mai rele. Muncesc cu condeiele ziua și noaptea cum să facă legi rele, ce nu sînt decît lanțuri pentru noi ! Vezi-i, Doamne, și mută-i de pe pămînt cu tot neamul lor !... Ai ? or ăi fi și dumneata unul din ăia ?

— Nu moșule, eu sînt ca și dumneata, un biet om...

— Ei, da, o fi..., și moșul tăcu.

De mult ne sculasem și urcasem vorbind, sus pe pisc. Moș Gheorghe, băgînd de seamă că și-a luat avînt, mă-ntrebă :

— Da dumneata, domnule Iancu, ce meserie ai ?

Mă scărpinai în ceafă și zîmbii.

— Iiiii... ești d-al nostru.

— După ce cunoști ?

— Păi rumânu cînd nu-i vine să spuie că e rumân cum dă dumnezeu, se scarpină în ceafă... Da e vorba, ceva-ceva, tot trebuie dumneata să faci... altfel ?... Ce faci ?

— Sînt d-ăia care scriu... cărți.

— Cărți ?!... D-alea care învață copiii la școală ?

— Nu...

— Păi de care ?

— Hmî !... D-alelalte... basme..

— Aaaa !... Păi la ce folosesc basmele ?

— Ele spun în pilde viața oamenilor...

— Și cîștigi ceva cu munca asta ?... Eu cred că mai nimic...

— Mai nimic.

— Păi atunci de ce n-o lași ?

— Păi dacă nu pot...

— Nu poți ? Nu-nțeleg.

— Moșule ai auzit vreun lăutar cîntîndu-și lui singur mai bine de cum cîntă la o mulțime de oameni ?

— Am auzit.

— Ai auzit cum cîntă cîte o fată, încet și singură, cîntîndu-și ei, să se-auză ea, numai ea ?

— Am auzit.

— Ei, de ce își cîntă ăștia singuri?... Își cîntă lor, că le vine să-și cînte! Așa și eu, îmi scriu „basmele“ mele, că-mi vine să le scriu! Ce-mi pasă că le-o citi ori nu le-o citi nimenea! Eu prin ele mi-am răcorit sufletul; am spus cele ce am văzut și-am simțit pe pămînt... Am spusu-mi mie, hîrtii ce mi-au păstrat spusele, și celor care or vrea să afle ce mi-am spus eu mie. Le-o place, bine; nu le-o place, zor n-am; eu am spus adevărul cum l-am simțit și l-am gîndit eu.

— Păi ziseși că spui basme?

— Vorba vine, dar eu nu spui tocmai basme. Dacă vreodată s-o face mai mare dreptate între oameni, o să se vază că despre dreptatea mai dreaptă am vorbit eu...

— Aaa... înțeleg ce ești dumneata... ești ca doftorul ăla din Pîrscov: Vasile Voiculescu, care s-a mutat la București și a scris un basm: *Fata Ursului*... Ăla are frate, soră, casă acolo în capul podului de dincoaci...

— A, nu... dar scriu și eu tot ca doftoru ăla.

— Și ești doftor?... Că uite am și eu o durere ici...

— Rinichii?...

— Știu eu... mă taie dimineața cînd m-aplec..

— Bine, o să-ți dau o rețetă.

— Să trăiești, domnule doftor... Mi-o dai pe degeaba? Să trăiești, să trăiești, domnule doftor... Uuu... ce bine!... Păi mîine, mergem prin Pîclele, să-mi vezi satul. Simțeam eu că ești ceva și dumneata...

PUTINICA CU MINCIUNI

Odată, în vremea de demult, cînd la o sută de oameni se găseau zece drepți, iar nu ca acum, la zece mii de oameni abia se găsește unul drept, trăia undeva, într-o țară depărtată, un om, căruia unii îi ziceau Ion Mincinosul, iar alții Ion Strîmbul. Dar Ion nu era nici cel mai mincinos dintre toți și nici cel mai strîmb; ba dimpotrivă, el nu putea spune nici o minciună și nu putea să facă nici o strîmbătate. Cum însă majoritatea oamenilor o formau și atunci tot cei mincinoși și cei strîmbi, el rămînea întotdeauna în minoritate și, dacă gura lui spunea adevărul, sute de alte guri spuneau că el minte și că adevărul nu e cum îl spune el, un om singur, ci este cum îl spun ei: sutele și miile de inși. Ion însă era încăpățînat, el nu se da bătut, ci spunea mereu ce știa el că e adevărat și drept. Din pricina asta ajunsese să trăiască între oameni ca o pisică într-o curte în care mai sînt și zece dulăi. Ajunsese să poarte toate ponoasele și să fie socotit că el face toate păcatele oamenilor în mijlocul cărora trăia. Ce făceau ei rele, spuneau că el, Ion, le-a făcut. Stăpînirea, care vede faptele oamenilor stăpîniți cu ochii celor mai păcătoși, îl luase la ochi, și ca să nu turbure liniștea celor răi, umbla, nici mai mult nici mai puțin să le puie pe bietul Ion. De suferinți și de pedepse, Ion trebuise să plece din satul lui și să caute alte locuri, cu oameni mai cinsiți și mai drepți. Dar cum nu putea să-și schimbe firea, adică își lua cu el și năravul de a spune drept oricui și oriunde, curînd era luat în ochi și aci, încurca socotelile celor răi, li se părea că el le stă împotrivă și iar trebuia să plece, urmărit de aceeași stăpînire oarbă și păcătoasă. Rătăcelile astea ale lui au mers pînă ce s-a dus vestea despre el și în Sfatul vornicilor și al marelui logofăt al împărăției.

Marele logofăt era într-adevăr un om nalt un stînjen și o palmă și era și cel mai îngîmfat dintre toți slujbașii. Credea marele logofăt, că el singur cuprinde în capul lui toată mintea din capetele tuturor; că, dacă este el cu capul lui, apoi capetele celorlalți sînt de prisos și, dacă lui i se pare într-un fel, apoi chiar și lui dumnezeu trebuie să i se pară tot așa, doar el era marele logofăt.

Cum dar i-a intrat în cap ideea că trăiește în împărăție și un om ca Ion Mincinosul, care spune că el spune drept, hai numaidecît să-i facă el de cap. Chemă pe vornicul trebilor dinlăuntru și-i spuse să facă ce-o face și să-nchidă pe așa-numitul Ion Mincinosul că prea se plînge lumea de răutățile ce le face, dar să-l închidă în așa fel, ca să nu-l mai vază soarele niciodată.

Marele vornic dădu porunca armașului și acesta dibui prin împărăție pe Ion, îl găsi, îl prinse și-l băgă într-o peșterá, în care cei bogați stăteau acolo pînă mureau și putrezeau. Cînd vornicul spuse marelui logofăt că Ion Mincinosul e închis în peșteră, marele logofăt zise: „Să se zidească și gura peșterei, ca acolo să-i putrezească oasele!“ Și porunca asta fu ascultată, și Ion Mincinosul fu închis ca să moară în peșteră.

*

Cum rămase Ion la întuneric și cum văzu ce stînci mari formau zidul ce astupase gura peșterei, porni spre fundul ei, împiedicîndu-se, ba de căpățîni și de schelete de morți, ba de cîte pietre și fel de fel de oase. Merse mai departe, însă crezînd, că, dacă oamenii s-au amestecat fără drept în viața lui, apoi se va amesteca și dumnezeu cu drept și el nu va pieri in peșteră.

Cît o fi mers el așa, cît o fi cotit pe șerpuiturile unui izvor ce aci se ivea dasupra pietrilor, și aci cădea printre ele și pierea, n-a putut să-și dea seama, că a obosit și s-a culcat pe cojocul lung cu care fusese îmbrăcat din întîmplare cînd îl luaseră oamenii stăpînirii. L-a furat somnul și iacă ce-a văzut în vis :

Un om negru sta în picioare lîngă el și-l privea zîmbind. Ion s-a făcut că întreabă pe omul negru :

— Și pe tine te-au închis mai-marii Pămîntului aici ?

— Mai-marele Pămîntului sînt eu și deci nimeni nu mă poate închide pe mine, îi spuse omul negru.

— Împăratul ești dar ?

— Da, sînt împăratul.

— Ah, mărite împărate, strigă Ion, iacă ce mi-au făcut hoții tăi... m-au închis fără vină !... Dă-mi drumul mie și închide-i pe ei, că n-au în ei nici omenie, nici cinste, nici credință... Întotdeauna te-am socotit împăratul cinstiților, iar nicidecum împăratul hoților, al tîlharilor și al ucigașilor !... Să mă crezi, măria-ta, că chiar doream să viu în fața-ți și să mă plîng.

Omul Negru zîmbi și-i spuse :

— Era bine de tine dacă făceai ca toți, vorbeai ca toți, credeai ca toți... Împotriva vîntului e greu de mers ; împotriva oamenilor e cu neputință de stat. Puterea lor e mai mare ca puterea vijeliii, ura lor e mai arzătoare ca focul, iar minciunile lor mai groaznice ca adîncurile oceanului !... Trebuia să-nțelegi oamenii și... între lupi să urli ca lupii !... să-ți amesteci glasul cu cei ce laudă, cînd laudă ; cu cei ce hulesc, cînd hulesc ; să fii o parte din lumea în care trăiești. Dar tu ce-ai făcut ? Te-ai deosebit de lume... ai spus drept cînd alții mințeau ; ai ajutat omul, cînd alții voiau să-l ucidă. Ai stat împotriva lumei și de aceea ai ajuns aici în peșteră !

— Eu am vorbit Adevărul ! Eu am fost Dreptul !

— Ei bine, bine, cei ca tine sînt sarea care oprește de a nu se-mputi pămîntul de tot ; iar popoarele au putrezit, sînt pulbere. Hoituri care umblă... Adevărul li se pare minciună, și minciuna adevăr. Sînt putrezi, Ioane, și trebuie să nu te amesteci. Știu că cei ca tine sînt toată puterea de viață a lumei. Vrei să-ndrepți lumea ?... Trebuie să mori în suferințe, să mori tu în locul păcătoșilor. Suferințele sînt partea ta și ponoasele sînt imnurile tale de laudă ! Tu ești modelul adevăratului suflet de om și ciocăniturile trebuie să le simți, dar tăria ta sufletească trebuie să rămîie neclintită și nezgîriată de nici o unghie de bestie, de nici o daltă de nemernic. Ți-ai ales partea asta, suferă și mori !

— Și-adică nici tu, împăratul, nu-mi dai drumul d-aici ?

— Nu !

— Și trebuie să stau ?

— Pînă vei muri...

— Ești negru la chip, împărate, că ești negru și la suflet, răspunse Ion necăjit.

— Eh !... eh !... Sînt alții albi la chip și negri la suflet. Asta nu e un semn.

— Dă-mi drumul, măria-ta ! se rugă Ion.

— Nu pot !

— Atunci nu ești împăratul !... Da, da, nu ești împăratul, care poate tot. Ba văd... două cornițe ascunse-n părul negru, ești Satana !

— Da, sînt Satana, îi răspunse omul negru, și-mi pare bine că m-ai ghicit ; dar tot eu sînt și adevăratul împărat și încă al pămîntului întreg !

— Rogu-te, zise Ion, fă-mi să-nțeleg : al cui e pămîntul, e al dumitale, cum spui, ori e al lui dumnezeu, cum cred eu ?

— Pămîntul e al meu ! și toți sînt ai mei, afară de tine, care nu vrei să fii ! În puterea mea sînteți însă toți cei veniți aici. Eu vă sînt dădacă, eu vă sînt ajutorul sau dușmanul. Eu sînt satana, copilul răzgîiat al lui dumnezeu și mi-ați fost dați mie, ca niște pui de vrabie în mîna copiilor. Știi și tu ce fac copiii puilor de vrabie. Îi leagă de picioare cu cîte o ață ; le jumule din pene ; le pun cîte un proțap în gură, cu un cuvînt ; se joacă cu ei pînă-i omoară ! Voi, și tu, sînteți în puterea mea ca și un șoarice în gura pisoiașului. Se joacă cu el pînă ce odată îl trosnește în fălci și-l mănîncă, neavînd milă de spasmurile și chinul lui !

Ion rămase cu gura căscată de mirare.

— Și adică dumnezeu n-are milă ?

— În împărăția mea eu poruncesc !

— Dar ce-am făcut eu ca să am oamenii împotrivă, pe tine să te am de dușman, iar dumnezeu să stea neamesticat ?... Ce-am făcut eu, ca să fiu dat ție ca un șoarice în gura pisicei ?

— Dar ce-a făcut un pui de vrabie, cînd e dat să se joace copiii cu el ?

Ion se gîndi și apoi întrebă :

— Ca să scap d-aici, ce trebuie să fac ?

— Să te-nchini mie cu vorba și fapta, adică să minți cu socoteală, nu mereu, căci atunci nu te va mai crede nimeni ; să fii strîmb, cînd vei simți că strîmbătatea ta nu poate nimeni s-o priceapă ; cu un cuvînt : să te pleci legii ce am dat-o eu pămîntului.

— Să mint eu ?

— Să minți, căci și asta e un articol din legea mea.

— Și care e legea ?

— Întresfișierea ! să vă mîncați unii pe alții ! Dușmăniți-vă ! Pîrîți-vă ! Furați-vă ! Jefuiți-vă ! Ucideți-vă !...

— Dar atunci care suflet va mai fi pîinea de sacrificiu, prescurea de făcut trupul și sîngele Domnului pe altarul vieței, dacă și eu voi trece de partea ta ?

— Ce-ți pasă cine ?!... Nu poți trăi bine decît făcînd rău !

— Nu pot !

— Nu poți ?... e vai de tine !

— Fie !... Hulească-mă lumea, vorbi Ion, ucidă-mă cu pietre chiar, eu rămîi acel ce-am fost și acel ce simt că sînt : adevărul și dreptatea. Te rog, Satano, cată-ți în altă parte omul !

— Suferă dar, după cum ți-am spus : suferința e partea unuia ce face ca tine. E sarea pămîntului.

— Și fără să vreau sufăr. Dar vezi ? Eu sper într-o lume mai bună, cu o îndurare dumnezeiască mai mare, și pentru speranța mea, nesocotesc viața mulțumită ce mi-o făgăduiești dacă fac ca ceilalți.

— Vei rămîne cel păcălit...

— Treaba lui dumnezeu !

Omul cel negru, care-i spusese că e Satana, se făcu nevăzut. Ion zise :

— Doamne, nu îngădui să fiu ca un șoarice în ghearele răilor, ca un pui de vrabie în mîna copiilor. Fă-mă să-nțeleg ce e adevărat și dă-mi puterea și curajul să spui mereu adevărul, dar să-l spui în așa fel, că nimeni să nu-l poată tăgădui... Amin !

Se-nchină și iacă un flăcău în alb stătu în fața-i.

— Ioane, vei merge încotro te-or duce pașii. Vei ține izvorul unde va fi deasupra: te vei ține după urletul lui, unde va fi ascuns... Vei ieși într-o rîpă... vei găsi acolo o căciulă albă. Cu ea nu te va vedea nimeni, cînd o vei purta pe cap... Cînd vei vrea să fii văzut, căciula s-o păstrezi în sîn. Scoală-te, căci vei putea să spui adevărul cu mai multă putere.

Flăcăul se făcu nevăzut. Ion se pomeni deștept în întunericul peșterei. Înțelese că ce-a văzut pînă acum a fost vis, se-nchină, se sculă în sus și porni după șoaptele izvorului.

Merse Ion cine știe cîte zile și cîte nopți, fiindcă în peșteră fiind întuneric beznă, el n-avea nici un semn cînd e ziuă ori cînd e noapte, și se pomeni că zărește o mică licurice de lumină dasupra capului lui. Văzînd asta, îngenunche jos și începu să se roage. După ce se rugă, porni în lături, că doar o da de niscaiva stînci pe care să se urce pînă la lumină. Tot dibuind, observă că și izvorul scobora tot d-acolo, începu să pipăie și cu mare băgare de seamă să se urce în sus pe pereții peșterei. Aci iar nu știe cît s-a urcat, că a văzut o spărtură în stîncă, iar afară soarele bătea în perete și azvîrlea înăuntru razele, cum le-ar azvîrli o oglindă.

Închinîndu-se se vîrî pe spărtură și... ieși afară. Se văzu la poalele unei prăpăstii și sub stînca unui vîrf de munte, poate cel mai înalt munte din părțile acelea.

Ieșise la lumină și afară în lume și iar îngenunche și se rugă lui dumnezeu. Cînd se sculă în sus, văzu o căciulă albă...

— Ah !... iată căciula din vis !

O luă și o puse în cap.

Lîngă el, într-un scob de stîncă se strînsese apa ca pînă la brîu de adîncă. Se duse și se uită în apă. Nu văzu nimic. Își luă căciula din cap și o vîrî în sîn, și acum se văzu îngenuncheat pe marginea lacului. Scoase căciula și nu se mai văzu. O luă și o băgă în sîn și iar se văzu. Începu să strige bucurat : „Doamne, Doamne !... îngerul nu m-a mințit ! Căciula asta mă face nevăzut !“

Scoase căciula din sîn și o puse în cap și porni în jos.

„Ce aș fi făcut eu singur în peșteră și fără nici o speranță ?... Am avut un tovarăș în întunericul meu. Credința că dumnezeu mă vede, mă știe și mă ajută... De nu l-aș fi avut, ce-aș fi făcut ?...“

Văzu un alun încărcat de alune.

Se duse să culeagă, să mănînce, ca să-i treacă foamea.

Un lup mare se afla dedesubt, cu urechile țepure și mirosind cu nasul în vînt.

Ion se opri tremurînd de frică.

Își aduse aminte că el are căciula pe cap și deci e nevăzut nici de lup. Ochi un pietroi, îl luă și lovi cu el lupul, care sări aproape peste el și o rupse la fugă devale în brădet.

Ion rîse și-ncepu să-i dea chiote. Lupul nu se mai văzu și Ion începu să mănînce alune.

După ce se sătură, porni devale gîndindu-se în fel și chip.

*

Merse pînă apuse soarele și văzu o tîrlă de ciobani. Se duse acolo și nevăzut stătu în preajma lor. Cîinii ciobanilor lătrau a om strein, miroseau, dar nu-i dau de rost, căci el intrase în tîrlă și asculta la ce vorbeau ciobanii.

Se-ncredință că ciobanii erau oameni simpli, dar buni la suflet și cînd puseră ei masa, se așeză și el nevăzut între putinile de brînză, luă un crod de mămăligă și o felie de brînză și mîncă încet, ca să nu i se auză cumva plescăiturile.

După ce mîncară ciobanii, se culcară risipiți împrejurul oborului de oi, iar peste el închiseră ușa tîrlei și el se culcă aolo fără nici o grijă.

Dimineața, cînd se deșteptară ciobanii, se deșteptă și el ; așteptă pînă umplură o găleată de lapte dulce, bău ca o jumătate de oală, și plecă de la tîrlă mai departe.

*

Merse vreo săptămînă în șir, mîncînd nevăzut din mîncarea ce prisosea oamenilor și văzîndu-le faptele lor cele mai ascunse, și ascultîndu-le gîndurile și planurile lor cele mai tăinuite.

Intră apoi într-un tîrg mare.

Rămase în tîrg o lună de zile și ieși cu părul vîlvoi, ingrozit și închinîndu-se, socotind în mintea lui că trebuie să fugă mai degrabă, ca dumnezeu să nu înceapă să plouă foc peste capetele atîtor păcătoși spurcați.

Rătăci apoi prin multe alte sate și tîrguri, dar pornea mai departe, îngrozit de cele ce vedea că sînt în stare să facă oamenii în ascuns.

*

Într-o zi se odihnea la umbra unei sălcii pletoase, de pe marginea unui drum de olac. Căciula era lîngă el. Se vede că l-a furat puțin somnul, că s-a pomenit izbit de-un picior și strigat :

— Hei, golane ! Scoală și scoate apă să ne adăpi pe noi și pe cai !

Cînd se uită, văzu doi călăreți împărătești, îmbrăcați în fireturi.

Ion puse mîna pe căciulă și și-o puse în cap, hotărît să scoată apă pentru acești mari boieri, cînd îi auzi răcnind :

— Dracul !

— Cum ? Ce ?... Unde s-a dus ? întrebă cellalt.

— Dracul !... S-a făcut nevăzut... Ăsta e semn rău ! vorbi unul.

— Ba e semn bun, îi răspunse cellalt.

*

„Oameni, gîndi Ion, cînd se face cineva nevăzut, zic că dracul este, iar nu vrun înger... Poate că au dreptate, îngerii nu se coboară nici în sufletul lor murdar, cum nici eu nu m-aș coborî în niște murdării, și nici împrejurul lor, cum nici eu n-aș sta pe lîngă niște hoituri. Dracu, se vede, stă mai des împrejurul lor și de aia îl au în gură și-n gînd.“

— E semn rău, zise cel dintîi, pentru că ar putea să ne ucidă dorobanții de pază ai diligenții cu bani.

— Ba e semn bun, îi răspunse cel de al doilea, pentru că dracul, care ține cu toți cei necinstiți și răi, ne-a ieșit în cale.

— Dar nu l-ai văzut că dormea ?

— L-am văzut, dar se făcea că doarme !

— Atunci zici ? întrebă celălalt.

— Zic, să alegem locul de pîndă... Colo în vale așezăm o parte din haiducii noștri și ici la puț alta. Trece diligența de puț, aceia îi taie calea. Aceștia se fac că-i scapă... și ucid totul... Banii sînt ai noștri... Dau poruncă să pornească vistiernicul de județ poimîine, și-i dau o roată de o sută de călărași. Dar poimîine noapte, îi atacăm cu oamenii noștri și așa că banii trimiși nu mai ajung niciodată la vistieria împărătească.

— Dar dracul, dacă s-o amestica dracul ?

— Dracul ? ține cu noi... Nu e așa jupîn drace ? întrebă unul zîmbind.

— Așa, așa ! răspunse Ion.

Călăreții se speriară și o rupseră la fugă, închinîndu-se.

Ion se gîndi : „Măi, ce hoți are și-mpăratul pripășiți pe lîngă el !... Na !... au hotărît să-i fure banii !... Stăi, că am s-o văz și p-asta.“

Și Ion hotărî să nu se depărteze mult de locul acesta, ca să vadă ce-o să se mai întîmple poimîine seară.

Poimîine seară, Ion fu iar la puțul cu salcia pletoasă din marginea drumului de olac. Văzu viind în murgul serei o ceată mare de oameni călări, care descălicară și ascunseră caii într-o pădure, ce era ca la două sute de pași de acolea. Îi văzu apoi că se despart în două cete și că se culcă toți pe burtă și așteaptă tăcînd.

Cînd era gata să răsară luna, niște zgomote de clopote mari, niște hăituri puternice și un tropot mare de cai se auzi venind dinspre apus.

Era diligența cu banii vistieriei de județ, căci o sumă de călăreți cu armele la spinare, călăreau unii înaintea ei, alții pe de laturi, iar alții în urmă.

Ion le strigă :

— Gătiți-vă puștile flăcăi, căci hoții sînt ascunși aci.

Călăreții nu prea auziră, dar hoții auziră și slobozîră armele în ei. Peste patruzeci de călărași căzură, unii răcnind, alții gemînd în pulberea drumului. Surugiii de la diligență mînară mai tare, dar alte puști le trîntiră caii din nainte și diligența se opri cu roatele în trupurile cailor care se zbăteau. Călărașii începură să tragă și ei, dar zăpăciți, trăgeau orbește, iar din ei picau mereu. Cei treizeci de inși rămași, o rupseră la fugă.

Hoţii ocoliră diligenţa. Vistiernicul de judeţ era ucis, împreună cu doi surugii şi cu ofiţerul ce comandase pe ostaşi.

— Înhămaţi trei cai d-ai noştri, porunci unul din hoţi şi repede cu diligenţa la conac...

Hoţii aduseră şi înlocuiră pe cei trei ucişi cu alţii şi diligenţa porni pe un drum spre pădure. Ion se urcă în codirla diligenţii şi merse şi el cu hoţii.

Ajunse la un mare conac boieresc ; diligenţa fu băgată pe o poartă a ogrăzii, lăzile cu bani descărcate în iatacul boierului, care porunci :

— Ardeţi diligenţa în cuptorul de pîine ; ucideţi caii ei şi-i îngropaţi şi faceţi să nu mai rămîie din tot ce a fost decît cenuşă.

— Aşa vom face, mărite ispravnic ! zise unul, şi Ion rămase mirat, înţelegînd că marele hoţ era chiar ispravnicul judeţului.

Apoi diligenţa, cu hamurile ei, cu totul, fu arsă, caii înjunghiaţi şi îngropaţi în groapa gheţăriii şi nimic nu mai rămăsese decît cenuşă.

„Ei, Doamne, cum o să spui eu asta, cine o să mă crează, cînd hoţul nu e un biet pîrlit, care a plecat să fure, fiindcă n-avea avere !?...“

Pe la prînz, călăraşii rămaşi aduseră veste ispravnicului că 68 din ei au fost ucişi, că diligenţa au furat-o haiducii ; că ei au scăpat cu fuga.

— Nemernicilor !... răcni ispravnicul, o să vă bag în ocnă, că n-aţi păzit banii măriei-sale, că nu v-aţi luptat pînă la unul.

Şi porunci altor călăraşi să-i ducă pe toţi la închisoare.

— Ah ! Ah !... Sfinte Doamne, multe rabzi pe spinarea altora, zise Ion, iată capul tîlharilor, mare judecător !

Stătu nevăzut la curtea ispravnicului mai multe zile, află numele tuturor hoţilor, din care vreo trei erau zapcii de plasă şi apoi hotărî să plece.

„Un lucru îl am de mîngîiere în toată viaţa asta ce-o duc pe mine nu mă vede nimeni, iar eu pe toţi îi văd. Şi apoi nu mai am grijă nici de mîncare şi nici de adăpost“, gîndi Ion.

Plecă iar în lume.

*

Odată, ajuns la o staţie de diligenţă, auzi că marele armaş şi cu marele spătar o să treacă pe-acolo.

„Ah !, gîndi Ion, omul care m-a zidit în peşteră, vreau să-l văd.“

Şi se opri să-l vadă.

Cînd sosi diligenţa, văzu că înlăuntrul ei mai era loc pentru alţi trei-patru ca să şadă, şi se sui năuntru şi plecă şi el cu cei sosiţi.

Pe drum, cei doi mari oameni împărăteşti vorbeau despre împărat şi anume : să-l răstoarne.

Ion rămase şi de asta mirat.

Cum ? oamenii împăratului să-i fie aşa de necredincioşi ?... N-aveau moşii destule, robi destui, bănet fără număr ? Ce vroiau mai mult ?

Ion nu pricepea planuri şi chichiţe d-astea şi fără voia lui ascultă tot complotul lor.

„Ei, ei, gîndea el, se vede că cei mari sînt mai păcătoşi decît cei mici. Împăratul şi-o fi meritînd oamenii ce-i ţine împrejuru-i şi cărora le-a dat caftane de boieri... Cum e turcul şi pistolul !“

Ajunse cu diligenţa într-un tîrg mare, unde altădată fusese scaunul ţării. Se ţinu scai de cei doi boieri şi merse astfel la un general, care trebuia să vie cu oastea de sub comanda lui, şi într-o zi, cînd o fi de gardă, să puie mîna pe împărat şi să-l închidă.

În sfîrşit, ca Ion să vadă şi astea, stătu cît stătură şi cei doi demnitari şi plecă şi el.

Ajuns la tîrgul de scaun, se gîndi ce trebuie să facă. Să spuie ce ştie, cine o să-l creadă ? Să-l prindă numaidecît şi, ca să-i astupe gura, o să-l ucidă cît vor putea mai repede. Rămase dar nehotărît să vază ce-o mai fi. Umblînd nevăzut prin fel de fel de palate, dormind oriunde-i plăcea, văzu lucruri şi fapte ce numai dumnezeu cel nevăzut le-o fi văzînd.

Într-o zi, umblînd aşa hai-hui, nimeri şi în curtea palatului împărătesc... Ce-ar fi dacă ar vedea şi viaţa ascunsă a împăratului ?... Intră în palat şi colindă prin toate odăile. Într-una văzu o femeie frumoasă, scriind la o masă. O fi împărăteasa, gîndi el, şi rămase acolo. Iacă veni și un bărbat tînăr și se repezi la ea și începu s-o sărute.

„Eh, eh ! gîndi el, o să-mi aducă aminte ăștia că trebuia să mă-nsor și eu“ și rămase tot pe loc.

— Scumpul meu, zicea ea, de ce nu putem să ne iubim pe față ? Ce soartă tristă aveți și voi împărații. Luați cîte o domniță, fată de împărat, o femeie și ea ca toate femeile, poate mai urîtă ca cea din urmă țărancă și lăsați frumusețile pe seama supușilor voștri.

— Așa e, scumpa mea, dar ce-ți pasă.

— Îmi pasă, că aș vrea să domnesc eu și nu ea, care e urîtă.

— Las-o în pace... Tu ești frumoasă și ești bună de iubit, ea e înțeleaptă și e bună de domnit.

Femeia frumoasă se strîmbă, dar în așa fel că împăratul, căci el era bărbatul, nu-i văzu strînsul fălcilor.

„La urma urmelor, gîndi Ion, om și împăratul și poate fi și el iubit sau urît de femeie... iar femeia, cînd nu iubește bărbatul, dar îi iubește culmea pe care s-a suit el în lume, îl amăgește și-i încurcă drumurile vieții.“

— Trandafirul meu roșu ! o mîngîie împăratul.

— Ah !... am auzit că ei îi zici : lăcrămioara mea de argint ! Vreau să-mi zici mie așa, iar ei să-i zici altfel...

— Un nume, ce e un nume, ce ții la el atît ?...

— Să-i zici : ciulinele meu drăguț, pămătuful meu de șters.

— Nu-ți paie rău de ea.

— Mi-ești drag... nu vrrau să auz c-o giugiulești... Mor de ciudă !

— Să nu mori, draga mea, căci atunci...

— Ai umbla mult pînă să mai găsești alta care să te iubească ca mine...

Împăratul o strînse în brațe și Ion se furișă pe ușă în sală.

*

Ion se duse în sala tronului împărătesc și văzu acolo mulțime de generali strînși.

Mai tîrziu, veni și împăratul.

Marele spătar ceru aducerea generalului cutare în tîrgul de scaun, generalul ce primise să puie mîna pe împărat.

Împăratul iscăli porunca să vie.

„Hait, gîndi Ion, tot îl răstoarnă... Dar adică ce am eu cu el ?... Am, căci e mai bun ca marele spătar, că poporul o să fie mai asuprit atunci... Împăratul e om iubeț și oamenii iubeți nu pot să fie răi la inimă și negri la suflet.“

Încercă să scape pe împăratul... Dar cum ? El, carte nu avea, el n-avea altă putere decît gura lui care nu se putea spurca cu minciuni.

Se duse în piața tîrgului, unde era o mare cruce de piatră înfiptă acolo de alt împărat și se sui pe ea și își luă căciula din cap, o vîrî în sîn la spate și începu să strige :

— Oameni seci, cinstiți tîlhari, oameni de toată mîna, și buni și răi, și-ai dracului și ai lui dumnezeu, ascultați cuvîntul meu, căci multe păcate d-ale voastre vreau să vă spui... Oamenii se uitară în sus și el începu să le spuie ce răi sînt, ce păcătoși și cum relele ce le îndură sînt doar de la ei și nu de la dracu ori de la dumnezeu...

— E profet, spuneau unii.

— E mincinos ! strigau alții.

Dar el, strigînd și mai tare, vorbea mereu, arătînd păcatele și celor mici și celor mari.

Cît vorbi de păcatele celor mici, cei mari ce se brodiseră p-acolea, rîseră ; dar cînd începu să vorbească și despre păcatele lor, se încruntară și începură să strige furioși, să vie garda, să dea jos și să ducă la-nchisoare pe acest golan ce batjocorește cu minciunile lui tot ce e mai mare în țară.

Alții plecară la Vornicie, alții la Spătărie, alții chiar la marele logofăt să se plîngă.

Ion însă, de pe brațele crucei de piatră, fulgera cu vorba lui mulțimea.

— Eu știu, spunea el, că profeții n-au fost niciodată iubiți de oameni ; eu știu că ei în groapa leilor au fost azvîrliți ; în cuptoare încinse au fost fripți, în ștreanguri au fost legănați de vînt !... Știu că nu puteți să mă iubiți, și nici eu nu pot iubi tîlharii și ucigașii ; dar eu iubesc omul cel bun, omul care trebuie să fie locuitorul fericit al pămîntului ; eu iubesc ce e drept, ce e adevărat, pe cel ce-şi caută viaţa lui umblînd pe căile domnului... Păcătoşilor, cei mari ; armaşul, spătarul şi generalul cutare au hotărît uciderea împăratului !.. Împăratul e om al dragostei ; cel ce iubeşte nu poate să fie cu totul rău... Ce-o să fie cînd spătarul va fi împărat ?...

Lumea asculta acum mirată.

O trupă de călăreţi venea în goană.

Lumea fu împinsă şi gonită cu lovituri de lance.

Comandantul oastei striga :

— Împăratul vrea să mergi la el să-i povesteşti şi lui despre ce vrea să-i facă marele spătar. Dă-te jos.

Ion crezu şi se dete jos.

Ostaşii puseră mîna pe el.

— Legaţi-l ! strigă comandantul, şi la temniţă cu el, să-l spînzurăm acolo...

— Dar eu vream să dau ochi cu împăratul ! strigă el, căci eu adevărul îl vorbesc.

— Să dai ochi cu împăratul, aşa ?... Împăratul nu stă de vorbă cu un golan şi un mincinos ca tine... Cu tine o să stea de vorbă gîdele...

Ion oftă şi văzu că acum, cu toată căciula lui, i s-a înfundat, căci ea era în sîn, iar el, legat cu mîinile la spate. Fu mai mult tîrît, decît dus, spre marginea oraşului, unde era temniţa.

Cînd ajunse în faţa temniţei, iacă o trupă de călăreţi, iar în fruntea ei călare împăratul.

— Împărate ! Împărate, strigă el, eu sînt Ion Mincinosul, care spui adevărul, care am văzut multe şi ştiu multe... Ca să nu-ţi spui cum vor duşmanii să se scape de tine, mă duc să mă spînzure...

— Opriţi ! strigă împăratul. Ce e cu acest om ?

— E un nebun, un mincinos, e — după cum aflarăm acum — vestitul Ion Mincinosul, care a fost închis şi zidit în peştera osîndiţilor la moarte...

— Cine l-a osîndit atunci ?

— Marele logofăt.

— Cine l-a osîndit la spînzurătoare acum ?

— Marele spătar.

— Ce-a făcut ?

— A minţit, batjocorind pe toată lumea...

— Dar el spune că eu am duşmani...

— Minte, că doar Ion Mincinosul este...

— Duceţi-l la palat, închideţi-l în beci, că mîine am să stau de vorbă cu el.

— Împărate, strigă Ion, mîine o să fie prea tîrziu... La noapte tîlharii îmi fac de petrecanie... O să spuie că m-am spînzurat singur... doar marele spătar mi-e duşmanul meu şi-al tău...

— Armaşule, ia-l în paza ta pînă mîine.

— Nu mă da pe mîna armaşului, că duşmanul tău şi al meu este şi el, strigă Ion.

— E nebun ! e nebun !... strigară toţi... Pe toţi îi pîrăşte !

— Da, ei pe mine toţi, şi eu singur pe ei toţi, dar ei mint, iar eu adevărul spui... Uite, boierul acela bătrîn să-mi fie paznic... În casa lui am fost. Faptele lui ascunse le-am văzut — cinstit şi credincios este...

Şi el arătă un om bătrîn, care era simplu sfetnic al împăratului.

— Boierul cutare să-mi fie paznic !...

— Ia-l în primire, cinstite boier ! zise şi împăratul. Mîine mi-l vei aduce la curte şi-l vom asculta şi judeca.

Boierul porunci la oamenii lui, care luară între ei pe Ion şi-l duseră cu ei, la casa boierului. Împăratul îşi urmă drumul.

★

Aci, la casa boierului, fu dezlegat şi închis într-o odaie. Ion se simţi liber, putea acum să-şi puie căciula în cap şi să se facă nevăzut ; dar acum se simţi legat de cinstea lui. Boierul paznic ar fi fost pedepsit de fuga-i. Putea să fie ucis un om cinstit din pricina necinstei lui.

Stătu în odaie ca şi cum n-ar fi putut face nimic.

Boierul îi trimise mîncare şi apoi veni să-l întrebe.

Ion povesti de complot, de furtul banilor şi de cîte şi mai cîte. Boierul îl ascultă tăcînd. Apoi plecă şi-l încuie în odaie, punînd paznic la uşă.

Dimineaţa, fu dus la curtea împărătească.

Văzu o spînzurătoare ridicată în bătătură şi o putină mare lîngă ea.

Ion începu să tremure de frică, dar se gîndi : „De nu m-or lega, tot scap. Or fi hotărîți, ca după ce m-or spînzura, să-mi facă carnea pastramă... altfel ce-ar face cu putina.“

Curtea palatului fierbea de boierime. Vestea că Ion Mincinosul, n-a putrezit în peșteră și că iar a ieșit în lume să mintă cîte în lună și-n soare, se dusese pe de rînd.

Marele logofăt, intrat în iatacul împăratului, spunea :

— De ce urechile măriei-tale să se spurce ascultînd minciunile celui mai vestit dintre mincinoși ?... Nu e faptă de împărat că asculți așa golan. Poruncește mai bine să fie spînzurat.

— Acest om e vestit, vorbi și marele spătar, ca mincinos. Satul lui l-a izgonit de mult din pricina minciunilor ce le spunea... Trecutul lui de păcătos vă-ndreptățește să-l spînzurați fără să-l ascultați.

— Trecutul prepară prezentul, zise și marele armaș. Pentru ce să-i dați atîta luare-aminte ?... Cînd a zis marele logofăt un cuvînt, a zis adevărul... Marele logofăt înlocuiește toate judecățile și toate capetele din lume... și odată ce a hotărît moartea mincinosului, morții să fie dat... Capul marelui logofăt face de prisos capetele tuturor celorlalți... Pot să piară, numai al lui, nu !... Deci, ce valoare ar avea capul unui mincinos ?

— Mi-am dat cuvîntul să-l ascult... Dacă e cel mai mare mincinos, am hotărît să nu-l spînzur dacă ar fi în stare să umple o putină cu minciuni... De aceea am poruncit să se puie lîngă spînzurătoare o putină mare.

— E pierdut !... zise armașul.

— Foarte bine, împărate... Mincinosul tot al gîdelui este ! rosti marele logofăt. Cum o să umple el o putină cu minciuni !

Ieșiră mulțumiți.

Ion, ocolit de paznicii boierului, sta în picioare cu călăul lîngă el și lîngă putină.

Ieși împăratul și se sui pe scaunul ce fusese înălțat în fața podinii spînzurătorii.

Toată lumea își ținu răsuflarea.

Împăratul privi mult pe Ion. Om ca toți oamenii.

— N-are coarne ! zise el către marele logofăt.

— N-are.

— Și nici rău nu pare.

— Oh ! e cel mai rău dintre răi, căci fură cinstea oamenilor cu minciunile ce le spune. În toată lumea nu se găsește unul mai rău ca el. Puteți ierta o mie de tîlhari, dar nu pe el !...

Împăratul începu cercetarea — de unde e, de ce a plecat din sat ?

Ion spuse tot, fără să ascundă nimic.

— Te-a dat satul afară ?

— Da, pentru că hoțului îi ziceam hoț, pungașului : pungaș, mincinosului : mincinos, iar ei toți m-au poreclit pe mine Ion Mincinosul, că eu sînt hoțul, pungașul, mincinosul.

— Uite ce e, Ioane... Nu numai satul tău ți-a dat numele de mincinosul, ci și boierii țării... Am hotărît, că, dacă vei fi în stare să umpli putina de lîngă tine cu minciuni, scăpat să fii ; dacă vor vedea ei că n-ai putut s-o umpli, călăul îți va face de petrecanie... Așază-te, băiete, și spune minciuni.

Ion se-nclină și vorbi :

— E vremea cînd minciunile sînt socotite adevăruri, iar adevărurile socotite minciuni... Iată minciunile mele ! și el începu să povestească, cum l-a dat afară din sat sătenii lui, și cînd sfîrși zise : „ptiu minciună în putină“.

Spuse apoi cum a ajuns într-un tîrg, cum a fost bătut și dat afară și d-acolo, și iar : „ptiu minciună, în putină !“

Spuse cum un ispravnic de județ a jefuit visteria, a ucis casierul și a cerut apoi pedepsirea soldaților ce-au scăpat neuciși de el... și : „ptiu, minciună în putină !...“

Boierii începură să tremure.

Spuse apoi despre complotul boierilor, cu amănunte, cu rosturi întocmai pe tocmai, că marele spătar strigă :

— Pune-i, călăule, ștreangul de gît ! Asta e cea mai mare minciună ce s-a putut spune...

— Oprește-te călău, strigă și împăratul, minciuna asta încape în putină !... Minte înainte, mincinosule. Ion făcu iar : „ptiu, minciună în putină“.

Ion povesti altele și : „ptiu, minciună în putină !“

Apoi spuse de general, de stăruința celorlalți ca să fie adus, de tot ce s-a plănuit, și : „ptiu, minciună în putină !“

— Spînzură-l, călăule ! strigă și marele logofăt, căci și de mine minte, că eu am fost un gură-cască și n-aș fi priceput aceste uneltiri...

— Stai, călăule, aici eu judec ! strigă împăratul. Minte, mincinosule ! Minte mereu...

Ion începu zîmbind. Căciula o avea în mînă.

— Și era un împărat drăguț și blînd și iubeț de femei frumoase... Amanta lui, care se făcea că-l iubește pentru el, iar nu pentru că e împăratul, îl sucea cu vorba fel și chip... „Eu sînt mai frumoasă ca ea... De ce să fie ea împărăteasa și nu eu ?“ „Ea e înțeleaptă, e bună de domnit ; tu ești frumoasă, ești bună de iubit !...“

„Trandafirul meu cel roșu“, îi zicea el. Ea îi zicea : „Nu mai zice nevestii tale : lăcrămioara mea de argint ! Zi ciulinele pămîntului meu...“

— Ho-ho... mincinosule, strigă împăratul, c-ai umplut putina ! Oprește-te, că nu ne-a fost vorba să-mi umpli și bătătura cu minciuni.

— Ptiu minciună, în putină ! zise Ion.

— Pleacă Ioane !... Sînt prea puternici dușmanii. Ești drept, dar... și eu te dau afară din împărăție.

— Să trăiești, împărate, că eu mi-am făcut datoria.

— Trăiește și tu, Ioane, dar afar din țara mea...

Ion scoborî treptele spînzurătorii și privi prin lume... Cînd fu neobservat, puse căciula în cap și se făcu nevăzut...

D-atunci nu mai știe nimeni pe unde și prin ce țară o mai fi rătăcind Ion Mincinosul...

I. C. Vissarion — fotografie din 1915.

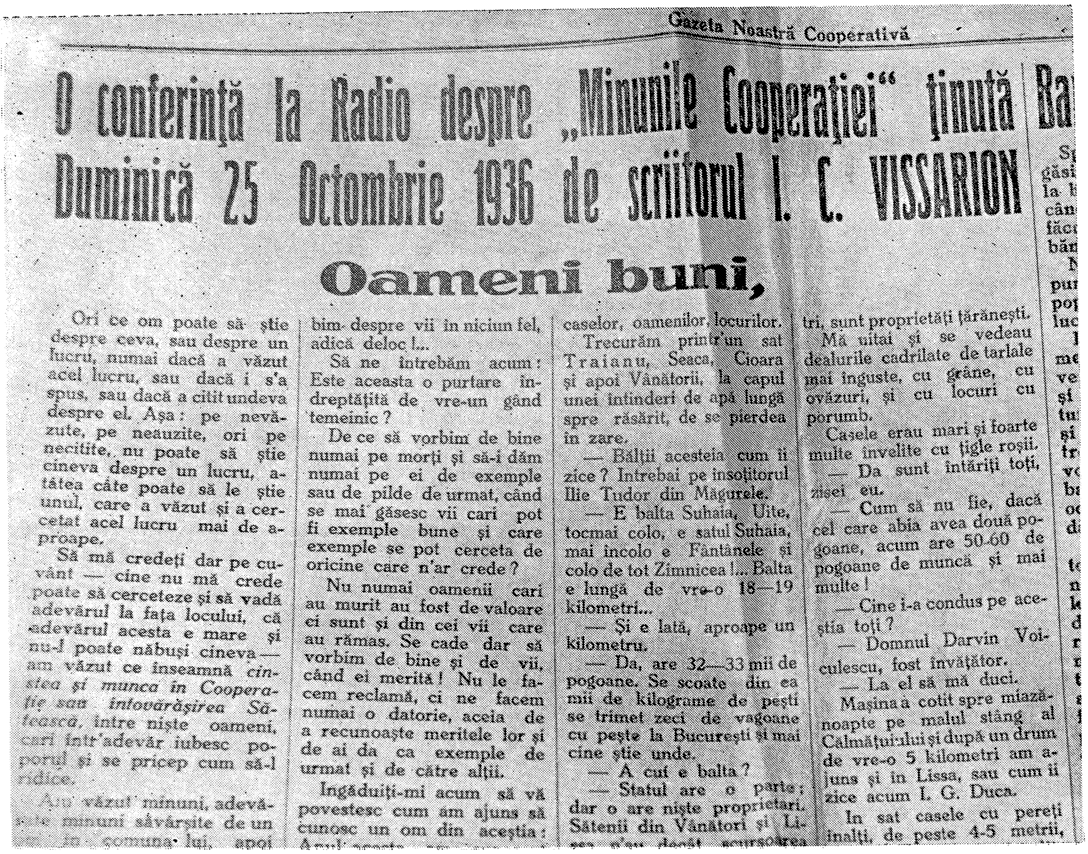

Conferință ținută pe radio, în 1936, publicată în „Gazeta noastră cooperativă", din care se vede dorința lui Vissarion de a ridica viața, din trecut, a satului.

Gazeta Noastră Cooperativă

O conferință la Radio despre „Minunile Cooperației" ținută Duminică 25 Octombrie 1936 de scriitorul I. C. VISSARION

Oameni buni,

Ori ce om poate să știe despre ceva, sau despre un lucru, numai dacă a văzut acel lucru, sau dacă i s'a spus, sau dacă a citit undeva despre el. Așa: pe nevăzute, pe neauzite, ori pe necitite, nu poate să știe cineva despre un lucru, atâtea câte poate să le știe unul, care a văzut și a cercetat acel lucru mai de aproape.

Să mă credeți dar pe cuvânt — cine nu mă crede poate să cerceteze și să vadă adevărul la fața locului, că adevărul acesta e mare și nu-l poate năbuși cineva — am văzut ce înseamnă *cinstea și munca în Cooperație sau întovărășirea Sătească*, între niște oameni, cari într'adevăr iubesc poporul și se pricep cum să-l ridice.

Am văzut minuni, adevărate minuni săvârșite de un [illegible] în comuna lui, apoi [illegible] bim despre vii în niciun fel, adică deloc!...

Să ne întrebăm acum: Este aceasta o purtare îndreptățită de vre-un gând temeinic?

De ce să vorbim de bine numai pe morți și să-i dăm numai pe ei de exemple sau de pilde de urmat, când se mai găsesc vii cari pot fi exemple bune și care exemple se pot cerceta de oricine care n'ar crede?

Nu numai oamenii cari au murit au fost de valoare ci sunt și din cei vii care au rămas. Se cade dar să vorbim de bine și de vii, când ei merită! Nu le facem reclamă, ci ne facem numai o datorie, aceia de a recunoaște meritele lor și de ai da ca exemple de urmat și de către alții.

Ingăduiți-mi acum să vă povestesc cum am ajuns să cunosc un om din aceștia: Anul acesta [illegible] caselor, oamenilor, locurilor.

Trecurăm printr'un sat Traianu, Seaca, Cioara și apoi Vânătorii, la capul unei întinderi de apă lungă spre răsărit, de se pierdea în zare.

— Bălții acesteia cum îi zice? Intrebai pe însoțitorul Ilie Tudor din Măgurele.

— E balta Suhaia. Uite, tocmai colo, e satul Suhaia, mai încolo e Fântânele și colo de tot Zimnicea!... Balta e lungă de vre-o 18—19 kilometri...

— Și e lată, aproape un kilometru.

— Da, are 32—33 mii de pogoane. Se scoate din ea mii de kilograme de pești se trimet zeci de vagoane cu pește la București și mai cine știe unde.

— A cui e balta?

— Statul are o parte; dar o are niște proprietari. Sătenii din Vânători și Lisa n'au decât scursoarea [illegible] tri, sunt proprietăți țărănești.

Mă uitai și se vedeau dealurile cadrilate de tarlale mai înguste, cu grâne, cu ovăzuri, și cu locuri cu porumb.

Casele erau mari și foarte multe învelite cu țigle roșii.

— Da sunt întăriți toți, zisei eu.

— Cum să nu fie, dacă cel care abia avea două pogoane, acum are 50-60 de pogoane de muncă și mai multe!

— Cine i-a condus pe aceștia toți?

— Domnul Darvin Voiculescu, fost învățător.

— La el să mă duci.

Mașina a cotit spre miazănoapte pe malul stâng al Călmățuiului și după un drum de vre-o 5 kilometri am ajuns și în Lissa, sau cum îi zice acum I. G. Duca.

In sat casele cu pereți înalți, de peste 4-5 metrii,

ULTRAJ

Bagă de seamă martor : ai jurat pe sfînta cruce să spui adevărul, vorbi judecătorul.

— Numai adevărul îl spun, domnule judecător.

— Pe unde sînt înfipți bulumacii reclamantului ?

— Pe locul reclamantului, adică pe locul lui Nae Ion.

— Are lați bătuți pe bulumaci ?

— Are trei lați, unul jos, altul mai spre jumătate și altul mai spre capul de sus al bulumacilor.

— Cînd te-ai uita de sus în jos, în rasul laților bătuți, unde cad ei, p-al cui loc ?

— Tot p-al lui Nae Ion.

— Domnu avocat al inculpatului are vreo întrebare de făcut martorului ?

— Da.

— Puneți-o.

— Sînt îngrădite printre lați nuiele puse în picioare, adică cotorul în jos și vîrful în sus ?

— Da, sînt îngrădite, că altfel toate păsările ar fi trecut de colo pînă colo.

— Unde cad cotoarele nuielilor, p-al cui loc ?

— Domnule judecător, lațul de jos resfira cotoarele nuielilor așa : un cotor pe locul reclamantului și altul pe locul inculpatului, adică jumătate și jumătate.

— Bun ! zice avocatul. Aduce pagubă clientului meu : Ion Ciuciu ?

— Pagubă... nu-i aduce.

— Cum, cum ?! Auziți, domnule judecător minciună ? Cade cotorul nuielilor lui pe locul meu și mi-l umbrește, nu crește iarbă, nu mă pot folosi de locul meu !... Păi tocmai fiindcă face pagubă, clientul meu a stricat acea împrejmuire a reclamantului ; iar reclamantul îi face numaidecît proces de distrugere ! Capul nuielilor resfirate sînt la noi, deci chiar acest martor mincinos, fiindcă e al reclamantului, aici spuse adevărul !

— Da eu nu mint, domnule avocat...

— Nu polemiza cu mine ! Odată ce spui că nu produce pagubă, ești mincinos, martor mincinos !

— Domnule judecător, întreb martorul, da el : Ion Ciuciu, n-a arat locul niciodată ?

— Nu.

— Ce crește pe loc ?

— Pe el ? păi de : bătătură țigănească, crește pe ea scaieți, bozii, ce credeți că pune flori ?

— Auziți, domnule judecător, cum îmi insultă clientul, îl face țigan, fiindcă e negru !

— Păi, domnule judecător, tat-său bătrîn și mă-sa bătrîna au fost robi boierești, i-a dezrobit Iliad !

— Auzi, auzi !? Știe și el de Iliad !

— Ești rom ? întrebă judecătorul pe inculpat.

— Nu sînt rom, domnule judecător, eu sînt țigan, dar dacă sînt țigan, ce am țigănit pe masa lui, să mă poreclească țigan ?

— E lăutar, domnule judecător.

— E artist, domnule judecător, e muzicant ! sări avocatul.

— Ce dracu le tai așa gogonate, domnule avocat ? el nu e muzicant, e țambalagiu, n-a cîntat cu muzica de cînd e el.

— Poftiți, domnule judecător, mă face mincinos !...

— Păi țambalagiul ăsta are casa peste trei case de mine și nu-l știu eu ce e el, și-l știți dumneavoastră tocmai d-aici ?

— Polemizezi cu mine ?

— Eu nu... polemizez cu dumneata, dar eu am jurat să spun adevărul... Ăsta a stricat gardul reclamantului — dacă vreți să știți — ca să intre găinile reclamantului în bătătura lui. Acolo el pune o copaie cu gura în jos și o sprijină într-un băț, c-un cap în sus. Bățul e legat la jumătate c-o ață lungă ; el pune boabe sub copaie, găinile, puii reclamantului intră sub copaie să ciugule boabele, el stă în tindă, și cînd au intrat găinile sub copaie, zvîc de ață, copaia cade, și-apucă găinile dedesubt. El le prinde, le taie și le mănîncă ca p-ale lui !

— Da, domnule judecător, toate găinile, p-ale mele, p-ale vecinilor, așa ni le prinde, spune și reclamantul. D-aia mi-a stricat gardul despre el, că nu mai veneau găinile la el — și acum mi l-a și ars, să-și facă mămăligă !

— Domnule judecător, începu avocatul, aveți o răbdare prea mare. Aici nu e vorba de furt, și declarația asta mincinoasă, nu face obiectul procesului. O putem considera ca neexistentă. Noi ne judecăm pentru o distrugere, pe care n-am făcut-o, pentru că, cotorul nuielilor cădeau pe locul nostru.

Adică, n-am eu drept să dau la o parte de pe locul meu un obiect al dumitale, pe care l-ai azvîrlit așa, să-mi faci pagubă ? Ba am, chiar cînd acel obiect se numește gard ! Dar vedeți dumneavoastră, că atît reclamantul, cît și martorul, sînt niște oameni răi, certați cu codul penal... Au făcut pușcărie !

— Am făcut eu pușcărie ?! întrebă mirat reclamantul. Eu, domnule ?

— Da.

— Cînd ?

— Tu știi, dar eu așa am auzit.

— Nu e adevărat, domnule judecător !...

— Nu e adevărat ?

— Nu !

— Da martorul tău a făcut pușcărie trei luni pentru furt — l-am apărat eu !

— Nu e adevărat, domnule judecător, sări și martorul. Eu n-am făcut pușcărie pentru furt.

— N-ai venit tu, mă, legat de la Tîrgoviște, cu alții doi hoți, să vă judecați aici ?

— Eram în privință, domnule judecător. La lăsatul secului de brînză, s-a-mbătat niște oameni și s-au luat la bătaie. Eu și cu alți doi am sărit să scăpăm pe cel care îl răzbiseră doi cumnați care-l băteau. Pe-ntuneric, nu știu cine a dat în capul unuia, că lovitul s-a făcut că moare și pierde graiul. Nevasta lui a spus că noi l-am lovit și domnu procurol ne-a trîntit în pușcărie, că, dacă moare lovitul, să ne aibă prinşi gata. Lovitul n-a avut însă nici pe dracu şi atunci, la trei luni, ne-a adus aici să ne judecăm. Domnu judecător a dat ordin să ieşim din puşcărie ; dar domnu procurol nu s-a lăsat şi a făcut apel şi iar ne-a ţinut în puşcărie, pînă a zis şi domnu trebunal să ieşim afară, că ne-ajunge ! Domnu procurol mai vrea să facă şi la Bucureşti apel, da noi am plîns nainte-i şi-a zis : „hai, duceţi-vă... vă pun în libertate !“ Şi ne-a pus... Asta a fost puşcăria mea !...

— Şi la judecătorie n-aţi fost condamnaţi ? întrebă avocatul clipind din ochi.

— Am fost, tocmai atîtea zile cîte am stat în privinţă, ca să nu tragem statul în judecată, că ne-a ţinut la puşcărie de pomană ! Nu ne-ai apărat dumneata şi nu ne-ai spus aşa, dumneata ? Duceţi-vă acasă băieţi, că trei luni şi atîtea zile nu le mai faceţi, fiindcă vi se ţine în seamă privinţa.

— Aşadar, eşti puşcăriaş !?

— Ba nu, că alt avocat ne-a făcut apel şi sîntem în apel.

— Eşti puşcăriaş ! Eşti condamnat ! Vedeţi, domnule judecător, cu ce fel de martori vine reclamantul, să dovedească o distrugere care nu există !... Reclamantul are, în viaţa lui şi el o osîndă... e şi el puşcăriaş : mi-aduc eu aminte bine.

— Neam de neamul meu n-a fost în puşcărie ! spune reclamantul. De ce rîzi de mine ?

— Mi se pare mie că te-am apărat eu, odată !

— Am fost tot reclamant, cînd îmi furase tot ăsta trei găini din coteţ şi le-am găsit şi fulgii şi picioarele, cu semnul meu, la el în vatră.

— Şi te-a condamnat, domnule rom ?

— Domnule judecător... picior de găină ăla, picior de găină ălălalt. Cine a jurat că m-a văzut pe mine cînd le luam din coteţ ? Am fost achitat.

— Mi le-a plătit, spuse reclamantul.

— Ca să scap de gura lui, că blestema mereu, domnule judecător, de credea lumea că i-am furat cel puţin o vacă !

— Da Nae Ion ăsta, tu ca vecin, nu ştii, a făcut vreodată puşcărie ? întrebă avocatul pe clientul său.

— Dibaci tare ! De cîte ori a fost găsit cu trifoi, cu fîn, cu grîu crud să dea la cai, ori cu porumb să-ngraşe porcul, a scăpat... Om cu noroc !

— Auziţi, domnule judecător, ce specimen este şi reclamantul : e şi el un hoţ, cum este şi puşcăriaşul ăsta pe care l-a pus martor !

— Domnule judecător, de ce lăsaţi pe domnul avocat să spună atît de multe minciuni pe socoteala noastră ? întrebă martorul.

— Mă faci pe mine mincinos ?! sări avocatul.

— Păi dacă minţi, cum să nu te fac ?

— Mint eu ?

— Minţi, dă n-am pomenit alt mincinos, mai mincinos ! Dă-o dracului, minte mai puţin !... Fii cu obraz !...

— Domnule judecător, eu mă formalizez, cer să le dresaţi proces pentru ultraj... Amîndoi m-au făcut mincinos ! Eu ca om al legii sînt lezat în prestigiul meu !...

— Da eu nu ţi-am zis nimic, domnule avocat, că ştiu eu că tot lupului i se dă dreptate... Ţi-ai bătut joc de mine cum ai vrut... Dacă legea, făcută de dumneavoastră, vă dă drept ca să ne batjocoriţi cum vă vine la gură şi nouă nu ne dă drept să ne ştergem de noroiul ce ni-l azvîrliţi în ochi, noi tăcem. Eu am tăcut şi tac... Dar dacă ştiam că oi păţi ocara asta, al dracului să fie cine mai făcea proces !... Acuşi are dreptate numai cine are avocat...

— Domnu avocat, sări martorul, mă face hoţ şi puşcăriaş şi dacă-i spun că minte, vrea să-mi facă proces ! Păi dreptate e asta ? Dreptatea scrisă în lege nu se găseşte întocmai ca ceea pe care ne-a scris-o dumnezeu în inimă şi-n minte ? Cum adică : numai noi hoţi, şi avocaţii cinstiţi ?

— Domnule judecător, mă formalizez ! I-am atras atenţia să nu polemizeze cu mine. L-am făcut atent să răspundă cuviincios la întrebările pe care legea îmi dă drept să le fac. Un avocat are drept să scormonească antecedentele oricărui om care vine la bara justiţii. Numai cunoscîndu-le antecedentele, justiţia va şti pe cine are în faţă şi va judeca ! Mi-am exercitat dreptul meu, iar martorul — cum te cheamă mă — a... Ion Zăvoi, m-a ultragiat !... Cer să suspendaţi şedinţa şi imediat să-i faceți proces de ultraj și tot imediat să fie judecat. Mă constitui cu cinci mii de lei parte civilă.

— Cum, cum ?! să-ți dau eu cinci mii de lei ? Da pă ce ? Ce, aici e la colnic ? Ești hoț, dumneata ?

— Auziți, domnule judecător ?

— Martor, te declar inculpat... Suspend ședința. Aprod... cheamă jandarmul să-l țină arestat pînă la judecată ! rosti judecătorul.

Martorul rămase cu gura căscată. Se făcu o tăcere completă. Oamenii după bănci rămaseră ca încremeniți să audă mai bine și nici nu mai suflau. Un jandarm, care se brodise afară martor, intră înăuntru.

— Treci la spatele dumnealui, e declarat arestat.

— Doamne, Doamne, și dacă s-o amîna procesul iar ajung în pușcărie la Tîrgoviște ! se văită martorul.

Ion Zăvoi se bătu cu palmele peste obraji. Începu să tremure și ochii i se umplură de lacrimi.

— Adică tot eu, tot eu ! se văită el.

— Nu vorbi ! se răsti judecătorul.

Grefierul scrise după dictare și procesul fu încheiat. Avocatul iscăli, fu pus și Ion să iscălească și jandarmul și grefierul.

— Deschid ședința... Aprod strigă : Ion Zăvoi !

— Prezent.

— Avocat Pișcot.

— Prezent.

— Ion Matache, grefier.

— Prezent.

— Ești învinuit, Ion Zăvoi, că în ședința publică, ai ultragiat cu vorbe necuviincioase, ca mincinos, hoț, pe domnul avocat Pișcot, în chiar exercițiul funcțiunii de avocat și în sala de ședință. Ce ai de zis ?

— Nimic !

— Domnul reclamant ?

— Cer un leu despăgubiri civile, ca să știe că un avocat este un magistru ; cer să fie pedepsit, dar cu minimum de pedeapsă.

— Inculpat, mai ai ceva de zis ?

— Nimic.

— Judecata — pentru motivele ce se vor vedea — condamnă pe inculpatul Ion Zăvoi la 250 de lei amendă.

Cu apel. Hai, ieși afară.

— Sînt liber ? întrebă el.

— Da, ieși afară...

— Doamne ! Liber ! Și porni spre ușă încet și apoi ieși.

— Aprod, strigă : Ion Ciuciu.

— Prezent.

— Nae Ion.

— Prezent.

— Domnul avocat să-și continue pledoaria.

— Cum vedeți, onorate domnule judecător, noi n-am tăgăduit la cercetarea jandarmului că n-am dat la o parte gardul reclamantului. La o precedentă înfățișare — nu mă pusese pe mine avocat — am declarat că i-am dat gardul jos. Un singur martor, al reclamantului — și văzurăți ce model de martor — declară că nuielile au fost pe proprietatea noastră. Eram deci în drept să le luăm la o parte, ceea ce am și făcut. Prin urmare unde e vina noastră ? Ea nu există ! Cerem dar achitarea și condamnarea reclamantului la portul citațiilor, onorar de avocat și despăgubiri civile — cît socotiți să ne dați...

— Reclamantul mai are ceva de zis ?

— Nimic.

— Judecata : achită ! strigă altul.

Ion Ciuciu ieși rîzînd în urma avocatului.

CÎND ÎȘI VÎRĂ DRACUL COADA...

Un hoț și un pungaș neavînd de lucru — că soiul acesta de oameni sînt cam tot șomeri, fiindcă nu le place munca — mergeau pe drum vorbind. Ei între ei se socoteau doi vînători fără permis și căutau ponturile, sau vînatul, sau fraierul.

Ajunseră într-o mahala în dreptul unor case curățele, ce arătau de departe că locuitorii din ele n-ar fi tocmai săraci.

— Cam ce-am putea vîna d-aci ? întrebă pungașul.

— Să luăm seama ! răspunse hoțul.

Din curte ieși tocmai atunci un domn borțos în vîrstă ca de patruzeci de ani, ce semăna a dascăl sau a paracliser de biserică. Aci locuia se vede dascălul mahalalei. El îi privi crunt, căci îi văzuse uitîndu-se lacomi în curtea lui și-i întrebă răstit :

— Pentru ce priveați în curtea mea ?

— Pentru ca să vedem dacă n-ai pus la uscat vreun colac pe gard ! răspunse pungașul.

— Sîmbătă se vine la cerșit, azi e joi.

— Golanii mănîncă și joia ! îi întoarse vorba hoțul.

— Ștergeți-o, pușlamalelor... N-am colaci, n-am nimic să vă dau ! La muncă, nu la șomerlîc ! Oameni să sfărîme pietre în mîini umblă după cerșit !...

Dăscălița, care, se vede, auzise glasul răstit al soțului ei, veni la poartă, privi și ea cu dispreț pe cei doi și apoi zise :

— Să le alegi mari, să nu-ți dea hoțu de băcan cine știe ce ghiuciuri. Cu cît mărul e mai mare și mai frumos, cu atît plăcinta iese mai gustoasă.

— Lasă că mă pricep eu.

Hoții ciuliră urechile și o luară pe partea cealaltă a străzii și merseră șoptind și nepăsători.

*

Intră dascălul la un băcan ce avea și fructe și alese optsprezece mere mari și frumoase...

— Le iau pentru plăcintă, neică... Să vezi ce plăcintă știe să facă dăscălița mea...

— Știe...

— Ia vezi-le cît cîntăresc...

Băcanul le cîntări :

— Un kil jumate, dascăle.

— Bine, neică, bine...

Puse merele într-o basma, plăti și plecă spre casă.

Pungașul alesese și el de la negustorul de alături optsprezece cepe, care trăseseră tot un kilogram și jumătate, le pusese prin buzunare și porni după dascăl.

Ajuns lîngă el, începu să-și facă meșteșugul : îi lua un măr și-i punea o ceapă, îi lua un măr și-i punea o ceapă — pînă la poartă, dascălul avea în basma optsprezece cepe. Pungașul, rămas afară și pe partea cealaltă a străzii, schimbă haina cu a hoțului și rămase în așteptare.

*

Intră dascălul în casă.

— Am cumpărat năpuroșnia neichii, niște mere să le mănînci cu ochii ! O să iasă o plăcintă minunată... Iată-le și desfăcu basmaua. Dar rămase și el mirat.

— Ha-ha-ha, rîse dăscălița. Te trimit la foc, tu-mi aduci busuioc ; te trimit la mere, uiți de ce te-am trimis și-mi cumperi cepe !... Halal !...

— Aaa !... Iată ce și-a închipuit hoțu de băcan !... Apoi nu-i dau voie să glumească cu mine. Am să-i trag un zavrac...

Și strînse basmaua cu cepele și porni la băcan. Pe drum pungașul — căci de aia era pungaș — ia-i o ceapă, pune-i un măr, ia-i o ceapă, pune-i un măr, pînă cînd în basma se găseau la loc cele optsprezece mere.

*

— Da bine, domnule băcan, cum îndrăzneşti dumneata să faci glume nesărate cu mine? Eu, fruntaşul mahalalei?...

— Eu, dascăle?! Dar ce-am făcut, ce fel de glumă am făcut, vai de mine?!

— Mi-ai dat, în loc de optsprezece mere, alese de mine, optsprezece cepe! ... Asta nu se face, domnule, asta e obrăznicie! Poftim!

Şi dascălu desfăcu basmaua pe tarabă, dar rămase iar mirat... În basma erau cele optsprezece mere alese.

— Ce înseamnă asta, domnule dascăl? întrebă acum supărat băcanul. Vii, c-o falcă în cer şi cu alta-n pămînt, să mă-nghiţi, nu altceva, că ţi-am dat ceapă în loc de mere — şi mă faci obraznic! Nu sînt astea mere, ce sînt?

— Ei a dracului năpuroşnie... pardon: nevasta şi-a bătut domnule joc de mine! Ea a făcut, ce dracu o fi făcut... Iartă-mă domnule, că nevasta e hoaţa.

— Altă dată să-ţi măsori vorbele, că de... Eu sînt negustor cinstit şi-mi servesc muşterii cum trebuie, doar ne ştim.

Dascălul strînse basmaua cu merele şi porni iar acasă. Pe drum pungaşul iar: ia-i un măr, pune-i o ceapă; ia-i un măr, pune-i o ceapă, ia-i un măr, pune-i o ceapă, pînă cînd dascălul avea în basma iar cepe în loc de mere.

*

Intră dascălul în casă.

— Să ştii de la mine, toanto şi tîmpito, că de azi încolo îţi tai pofta să mă mai pui în ceartă cu negustorii mei! Nu se fac astfel de glume şi mai cu seamă cu mine, faţă bisericească... De ce îmi arăţi cepele tale, cînd bietul om mi-a dat mere? Poftim mere! Şi desfăcu basmaua.

— Mere sînt astea, tontule? Astea-s mere, năucule?... Mă faci pe mine toantă, căscăundule? Mere sînt astea? Ai orbu găinilor? Mai trăseşi vrun ţoi pe undeva?... Vii cu ochii turburi să mă faci chioară pe mine, fiindcă eşti orb şi nu vezi tu?... Na mere, mere, mere d-astea... Taie, gustă, de vezi, mere sînt?

Dascălul rămase acum ca năucit. Luă cepele în mînă, le mirosi şi muşcă una din îndemnul dăscăliţei.

— Mere sînt, ori cepe?

— Cepe!

— Te leagă la gard hoţul, se vede că te-a simţit că tot îi mai tragi clopotele băcăniţei! Păi nu se mai uită la tine, că e mai tînără.

— Aaaa! făcu dascălul, asta întrece orice glumă!... Pungaş!... Asta-i bătaie de joc. Mă duc să-i azvîrl cepele în cap!

Strînse legătura cu cepele şi plecă iar la băcan.

Pe drum pungaşul iar începu: ia-i o ceapă, pune-i un măr; ia-i o ceapă, pune-i un măr — şi dînd de ceapa muşcată, muşcă şi el un măr — şi îl puse în basma. Ei dar o să ziceţi, dar dascălu, nu simţea? Păi nu simţea, că pungaşul d-aia e pungaş, să şterpelească punga, sau portofelul, şi omul habar să n-aibă. Şi-apoi pungaşul meu era regele pungaşilor, altfel nu i-aş fi povestit chiar eu isprava, ci aş fi lăsat-o pe seama altuia. Eu nu mă încurc cu povestiri mici şi neînsemnate!...

*

Intră dascălul la băcan.

— Ia ascultă, domnule!... Eu n-am ştiut că dumneata mai înainte de a te face negustor, ai fost scamator de bîlci, de ăia, care mănîncă vată şi scoate ouă; înghite cîlţi şi scoate panglici de mătase, îi dai în mînă ceasornicul şi-ţi arată un porumbel ce zboară!... Mănîncă-ţi dumneata merele dumitale... că astea numai mere nu sînt!

Dar — iar rămase dascălul uimit. Cepele din basma semănau acum a mere curate!...

— Domnule dascăl! Ai avut azi vrun praznic! zise băcanul. Nu sînt astea mere?... Astea? Uite, chiar ai muşcat unul!...

Dascălul luă mărul, muşcă iar şi zise:

— Zău dacă mărul ăsta nu mi s-a părut acasă că e ceapă! nu înţeleg, m-a obrocit nevasta, m-a fermecat şi pace!

— Mănîncă un măr întreg de vezi ce e.

Dascălul declară că e măr bun şi încă ce măr.

— Atunci care e scamatorul, dascăle?

— Dăscălița, ori chiar dracul, totuna e.

Strînse dascălul basmaua și plecă acasă...

Pe drum pungașul : ia-i mărul, pune-i ceapa, ia-i mărul, pune-i ceapa... și văzînd că găsește numai șaptesprezece mere, puse și el numai șaptesprezece cepe.

*

Ajunse dascălul iar acasă.

— Le-ai schimbat ?

— Nu știu !

Și lăsă legătura pe masă.

— Și astea sînt mere, ai ? începu ea cu mîinile în șolduri.

Dascălul privi la ele, le numără, găsi șaptesprezece, se-nchină, se ciupi de nas, mușcă altă ceapă și simțind că-l ustură, șezu pe scaun prostit.

— Ce sînt astea, tontule ?

— Nu știu, năpuroșnia neichii !

— Sînt mere, or sînt cepe ?

— Nu mai văd nimic !

— Nu le guști, că sînt cepe ?

— Nu gust nimic !

— Unde e una din ele ?

— Păi am mîncat-o fiindcă mi s-a părut măr !

Mă duc, mă duc la părintele Nae să-mi citească de căpială... Și-a vîrît dracul coada... Trebuie să-l gonim, altfel nu știu ce se mai poate întîmpla.

Dăscălița îl lăsă în pace și el porni la popa.

Pungașul vîzînd că dascălul a ieșit fără basma, veni din partea cealaltă și-ntrebă :

— Tot n-ai pus la uscat vrun colac.

Dascălul se uită și nu-i răspunse.

Pungașul și hoțul mîncară merele crude, fără să le mai facă plăcintă.

NOTE

Draci și strigoi — Legendele fantasmelor populare, broșură tipărită la București, Editura Librăriei H. Steinberg, 1899, cu prilejul împlinirii vîrstei de 20 de ani.

Are următoarea *Prefață :*

Toate	Astea sînt	Povești
Sînt	născociri	bătrînești
Glume	sau istorii	de demult

I. C. Vissarion

comuna Costești, jud. Dîmbovița

astfel alcătuită încît se poate citi și în diagonală și pe verticală, pentru a se evidenția ideea că narațiunile sînt glume, născociri, povești, istorii. Ilustrația este realizată realist. Cuprinde : *Miaza Nopții, Ielele, Zburătorul, Strigoii, Stafia, Ovidinioasa sau Cața, Toarțele, Dracul, Spiridușul, Șoimanele, Nagodile, Pricolicii sau Vîrcolacii, Căpcăunii sau Ciapcăunii, Joimărițele* — pagini de mitologie românească pe care Vissarion o cunoștea suprinzător de bine, cum rezultă din *Căpcăunii.*

Valoarea acestor creații este inegală ; am reținut în cuprinsul acestor *Note* legenda *Căpcăunii,* pentru a ilustra viziunea și stilul scriitorului din momentul debutului :

Departe, în niște pustietăți, erau odată — dacă n-or mai fi și acum — niște bădărani de oamenii nalți de cîte paisprezece și cincisprezece palme domnești. Soiul ăsta de oameni nu era ca noi. Capul lor era cu două fețe ; o față, cu toate ale ei, era unde avem noi ceafa, iar alta în față. Aveau două guri mari; dinții lați și tari. Buzele groase și lăbărțate, ca cele de prepelicar. Ochii mari și sperioși, iar nasul turtit pe buze. Aceștia erau ceapcînii. Locuința lor era în pustietăți, aproape de smîrcurile mărei. Dînșii mîncau numai oameni, pe care-i frigeau în cuptoare, cum frigem noi mieii. Pe o gură îmbucau omul cu totul, iar pe cealaltă scoteau oasele.

Demult, de cînd erau păduri mai multe, niște fete plecaseră după alune.

Mergînd ele prin pădure și tot căutînd alune, se pomeniră înconjurate de patru căpcăuni. Doar că nu muriră de frică. Căpcăunii le legară de mîini, le luară în spinare și porniră cu ele. Merseră ei ce merseră și ajunseră la un colnic; acolo alți doi căpcăuni păzeau șease cai. Căpcăunii aruncară fetele pe oblîncurile șelii, le legară la ochi, încălecară lîngă ele și porniră la drum. Ajunseră la malul unui rîu lat. Acolo se puseră în caice și trecură într-un ostrov. Cînd fură dezlegate la ochi, fetele se văzură în curtea unor case făcute din bulumaci de brazi tăiați și încheiați ca vizdurile de puț. Fură închise într-o odaie. De mîncare li se da numai pîine amestecată cu miez de nucă și prăjită în unsori.

Fură ținute așa două luni de zile. Se îngrășară deabia mai puteau deschide ochii.

Cînd veni vremea să plece căpcăunii la vînătoare, iar căpcăunoaicele să culeagă ghindă pentru porci, fetele rămaseră numai cu o căpcăună bătrînă. Aceasta încinse cuptorul și chemă pe fata cea mai grasă. Îi zise:

— Pic, maică, pe lopată!

Fata șezu pe lopată și căpcăuna o aruncă în cuptorul încins. Tovarășele ei văzînd că nu mai vine, întrebară pe bătrîna despre dînsa. Căpcăuna le răspunse că i-a dat drumul din robie, fiindcă i-a gătit niște bucate cum n-a mîncat ea de cînd e.

Fetele bănuiră ceva, dar nu ziseră nimic.

În ziua următoare, baba veni iar și chemă pe una din ele:

— Hai maică, să-mi gătești și tu un fel de mîncare ca-n țara voastră, și dacă mi-o plăcea îți dau drumul și ție.

— Surioară, surioară, zise cea rămasă, jură-mi că te vei reîntoarce înapoi după ce vei fi gătit mîncarea, să-mi spui și mie cînd pleci.

— De, surioară, să vedem ce fel de bucate îmi cere; dar orișicum, tot viu să-mi iau ziua bună.

Căpcăuna ieși cu ea și, ajungînd la cuptor, îi zise ca și celeilalte:

— Pic, maică, pe lopată!

Fata se așeză pe lopată și fu aruncată în cuptor. După ce o fripse bine, baba o mîncă și pe dînsa.

În ziua următoare veni și la cea de-a treia și-i zise:

— Hai măicuță de-mi gătește și mata, și-ți dau drumul.

— Da surata de ieri ce s-a făcut?

— Ei, ce s-a făcut!? Ia s-o dus ca-n zbor pe sus. Cum s-a văzut liberată, a pornit-o la drum tot hăulind și cîntînd și spre țara ei zorind. Hai acum și tu ca ea, să-mi gătești cum ei putea, să te duci în țara ta.

Roaba pricepu că surorile ei sînt pierdute, dar n-avu ce face și urmă pe căpcăună. Cum intră în odaie și simți căldura cuptorului, i se zburli cosițele. Căpcăuna luă lopata și zise iar:

— Pic, maică, pe lopată!
— Pic d-ta de-mi arată!

zise fata. Căpcăuna se lăsă pe lopată zicînd: „Uite-așa!“ Dar fata o azvîrli repede în fundul cuptorului și trase capacul. Apoi se duse prin odăile căpcăunilor, luă cîți bani putu și fugi. Fugi, fugi, pînă la marginea ostrovului; dezlegă caicul, se azvîrli în el și trecu la mal. Cînd se dete jos, o luă razna prin trestie.

Căpcăunii, cînd veniră la prînz, începură a spune că miroase a maică coaptă și a țîță friptă. Uitîndu-se în cuptor, găsiră pe căpcăună neagră de prăjită. O scoaseră de acolo și-o luară la fugă prin ostrov. Luaseră după ei o droaie de copoi și de prepelicari. Aceștia găsiră urma fetei și ajunseră la marginea ostrovului. Dacă văzură căpcăunii că fugara a trecut deja dincolo, se azvîrliră în apă și trecură și ei la mal. Copoii începură să urle. Cînd auzi urletul, fata se vîrî în apă pînă la gît. Cînd trecură cîinii și căpcăunii, se dădu un minut la fund. Dacă văzură și văzură aceștia că n-o găsesc, se întoarseră în ostrov. Atunci fata ieși din apă și o porni înainte, în știrea lui dumnezeu. Taman se făcea noapte. Stelele apăreau una cîte una. Scăpată, o luă după Drumul robilor și merse, merse, zile lungi și călduroase, nopți negre și friguroase, pînă ajunse acasă. Aci spuse la toți ce-a pățit, așa c-am auzit și eu și v-am povestit și d-voastră. În urmă s-a măritat cu un flăcău frumos și a făcut o nuntă care-a ținut trei zile încheiate. Am fost și eu la ea și am jucat pînă mi-am rupt cizmele. Mai mare paguba decît chefu !

Toate celelalte povestiri sînt scrise în același mod.

După informațiile pe care le deținem, această carte nu se păstrează la nici una din marile biblioteci, singurul exemplar pe care îl avem l-am aflat în biblioteca lui Vissarion.

★

CUVÎNT DE INTRODUCERE

Este prefața pregătită de Vissarion pentru un volum de proză ce urma să apară în 1944, care, însă, n-a mai apărut. Transcrierea s-a făcut după manuscrisul autorului aflat în posesia lui Victor Crăciun.

DIN VOLUME

MÎRLANII

Apare în „Biblioteca de popularizare a Cercului de editură socialistă «România muncitoare»“, în 1912 (pe copertă 1911). Biblioteca publicase *Muncă salariată și capital* de Karl Marx, *Karl Marx — schițe biografice, Femeia muncitorului, Votul universal* etc. ; tot aici apăruse *Spre țărmul dreptății* de D. Th. Neculuță.

La 31 decembrie 1910, I. C. Vissarion primește o scrisoare de la Theodor Iordănescu, prin care este invitat să colaboreze la ziarul „România muncitoare“. Cu redactorii acestei publicații făcuse cunoștință printr-un prieten, I. Dik-Dicescu (Isidor I. Kanton), cunoscut socialist în epocă, editor al revistei „Rațiunea“, la care de asemenea colaborase. Din paginile revistei pătrunde

apoi în cercul de editură. Nuvela este astfel prefațată de cunoscutul militant și scriitor M. Gh. Bujor.

„Țăran care-și muncește singur bucata de pămînt, tînăr înzestrat cu mult spirit de observație și cu multă simțire, Vissarion, care a suferit și sufere, laolaltă cu ceilalți robi ai pămîntului, aceleași greutăți și aceeași soartă vitregă, nu putea să nu fie izbit de una din plăgile cele mai noi, dar și cele mai grozave, ce bîntuie țărănimea : plaga jandarmului rural (...). Țăranul simplu și cumpătat ce e Vissarion, a avut un mare și nebiruit învățător : natura, care l-a deprins să spună lucrurile de-a dreptul, fără întortocheri de fraze sau de gîndire, fără acel potop de vorbe și de imagini fabricate spre a ascunde goliciunea fondului sterp, simplu cum e și acest învățător însuși în redarea celor mai obișnuite ca și a celor mai mărețe tablouri.

Simplitatea, necăutată, nesilită, naturală, este una din însușirile de căpetenie ale lui Vissarion. Ea se întîlnește în toate lucrările lui — dintre care cele mai multe și mai de seamă sînt încă în stare de manuscris (...).

Ca învoitor și neoiobag el a venit în legătură cu semenii săi, cu autoritățile, cu toată clădirea aceea nemăsurată, supra-omenească, nevăzută, cu mii și mii de înfățișări, ca un balaur din povești, ce se numește stat, și care, fără milă, fără îndurare, apasă din ce în ce mai mult pe spinarea încovoiată a neoiobagilor și le trimite peșcheș tot mai mulți schingiuitori de trupuri și de suflete, tot mai multe lipitori, și lupi tot mai mulți.

De aceea lucrările lui cuprind un mare fond de adevăr — și, de aceea, și un mare fond de milă și de revoltă.

Citiți *Mîrlanii*. La fiece rînd, la fiece pagină veți simți aceasta. Veți simți înduioșarea înmuindu-vă inimile și umezindu-vă ochii, veți simți biciul indignării și al revoltei arzîndu-vă și trupul și sufletul. Și cînd veți mîntui de citit această icoană dureroasă, atunci veți avea oglinda vie a unui colț din viața dusă de acest norod necăjit, umilit, batjocorit, călcat în picioare, adus în halul unui popor sălbatic (...).

Preocuparea de problemele sociale este, dealtfel, caracteristica lucrărilor lui Vissarion. Ea culminează în cele două lucrări mai mari și inedite ale lui, în *Răsculații* — roman al cărui subiect îl formează răscoala din 1907 — și în *Lupii*, piesă în care autorul pune în scenă lumea de durere, de nedreptate și de umilire, căreia îi dau ființă raporturile dintre țăran și boier.

Prin această legare strînsă a artei de viața contemporană cu toate nevoile, frămîntările și idealurile ei, țăranul nemanierat Vissarion dă dovadă că-și dă seama care trebuie să fie misiunea înaltă a scriitorului și rostul creațiunii sale artistice și dă și o bună lecție tuturor scriitorilor noștri de azi, care își cheltuiesc energia și talentul — vorbesc de acei care îl au — în confecționarea poemelor istorice, în construirea poeziilor menite să izbească nu prin cuprins sau valoare literară ci prin extravaganța lor, în însușirea nuvelelor și romanelor fără viață, fără adevăr, sortite să apară și să dispară în aceeași tăcere de mormînt.

Țăran în carne și oase, Vissarion se deosebește în primul rînd de acei dintre scriitorii noștri pe care critica îi numește «poporaniști» și «țărăniști» dar care, privind prin prisma altor interese și altei clase viața de la țară, nu-i zăresc decît partea superficială și n-au comun cu dînsa decît doar sumanul și numele eroilor“...

Scrierea demascatoare este recenzată călduros de Iosif Nădejde (în „Facla“, din 27 mai 1913) care o caracterizează, „o pagină admirabil de bine prinsă din lungul martiriu pe care-l suferă țărănimea de la această plagă modernă, numită *jandarmul rural*“.

Povestirea este reprodusă după broșura din 1911.

FĂRĂ PÎINE

Publicată de același Cerc de editură socialistă, în numărul 32 al colecției „Biblioteca «România muncitoare»“, din 1912.

Nuvela a fost inclusă apoi în volumul *Corvin* (1928).

NEVESTELE LUI MOȘ DOROGAN

Nuvela cu acest titlu a apărut mai întîi în „Biblioteca literară «Germinal»“ a Biroului de editură, expediție și librărie Cultura, din București, în anul 1913, cu supratitlul *Din farmecul dragostei libere*.

Cel dintîi recenzent, M. Sorbul („Rampa“, 28 septembrie 1913), afirma : „Fără a avea pretenția că lansez un nou scriitor, d. I. C. Vissarion fiind cunoscut și apreciat în serioase cercuri literare, cred că noul poporanist va fi curînd, curînd, unul din scriitorii cei mai apreciați ai generației mai tinere“.

La rîndul său Gala Galaction scria în „Viața românească“ (nr. 10—12, 1914) :

„Mărturisesc că întîlnind pe Vissarion și scrierile lui, mi-am zis : iată, în sfîrșit, un adevărat cunoscător al oamenilor și al lucrurilor de la țară ! Dar am căutat să analizez și să drămuiesc impresiunea mea. De ce mi se pare mie că Vissarion descrie mai adevărat și mai întocmit pe țăranii noștri decît toți ceilalți care au încercat același lucru (lăsîndu-l la o parte pe de-a pururi pomenitul Creangă) ? Pentru că țăranii printre care am trăit eu, pînă la doisprezece ani, semănau aidoma cu cei ai lui Vissarion... Țăranii care apar, în puternicile viziuni literare ale lui Vissarion parcă sînt de la noi. Iată, mi-am zis eu, ce mă face să găsesc că Vissarion zugrăvește pe țărani ca nimeni altul.“

Împreună cu alte lucrări, nuvela va fi reeditată, cu același titlu, *Nevestele lui moș Dorogan*, în 1916, la București, cu o *Scrisoare* a lui I. Al. Brătescu-Voinești, pe care Vissarion o pune ca prefață :

„Dragă Vissarion,

Nu poți să-ți închipui în ce încurcătură m-ai pus prin cererea de a scrie o prefață la volumul dumitale de nuvele și schițe.

Întîi m-am așezat la masă, am luat condeiul și, după ce l-am sucit și l-am învîrtit timp de un sfert de ceas, am sărit în sus :

— Nu scriu ! N-am scris în viața mea prefețe. Nu mă pricep. Și apoi cărțile bune n-au nevoie de prefață. Numele lui Vissarion e destul de cunoscut din «Viața românească», din «Flacăra» și din toate revistele. Și chiar dacă n-ar fi publicat nici un rînd pînă azi, dacă numele I. C. Vissarion ar apare pentru întîia oară pe orizontul literaturii românești, volumul lui va avea și fără prefață un mare succes. Cei dintîi doi-trei cititori, care-l vor cumpăra, vor vorbi de el, cu un entuziasm, care va hotărî și pe alții să și-l procure ; aceștia vor hotărî prin admirația lor pe alții și în scurtă vreme o să fie nevoie de altă ediție. Vissarion n-are nevoie de prefață. Nu scriu !

Plimbîndu-mă enervat prin casă, m-am pomenit gîndind :

«Așa e : nuvelele lui Vissarion n-au nevoie de prefață, cum n-are nevoie de reclamă un cîntec frumos. Volumul lui, nefiind produsul unui suflet rafinat și blazat, în căutare de ceva nou și nemaifăcut și care din această pricină să aibă nevoie de o prealabilă inițiere a cititorului — se va impune de îndată prin farmecul irezistibil al unei povestiri simple, sincere și în același timp sclipitoare de vioiciune... Așa e. Ei! Dar el își închipuie că i-ar fi de folos o prefață scrisă de tine. De ce să nu-i faci plăcerea? Adu-ți aminte la apariția în cîte o revistă a unei nuvele de-a lui, cum, după ce o citeai o dată singur, îți adunai entuziasmat familia, ori un cerc restrîns de prieteni și le-o citeai; adu-ți aminte de hazul pe care-l făceați și de clipele de fericire pe care vi le-a procurat. Un elementar sentiment de recunoștință te obligă să nu-l refuzi — și iată că acum se mai adaugă și recunoștința izvorîtă din măgulirea ce-ți pricinuiește o asemenea cerere, venită din partea celui mai fecund și mai talentat dintre scriitorii noii generații. Haide! scrie-i prefața...»

M-am așezat din nou la masă, am reluat condeiul, l-am sucit, l-am învîrtit, am fumat țigară peste țigară și iar am sărit în sus:

— Nu știu să scriu prefețe; nu știu și pace! iar cît despre recunoștința ce datoresc lui Vissarion, pentru clipele de fericire ce mi-a procurat citirea nuvelelor lui, nu pot să i-o dovedesc mai bine decît lăsînd ca volumul lui să aibă un succes deplin, fără ajutorul unei prefețe scrisă de mine...

Dar iată că în clipa în care vreau să închei această scrisoare, rugîndu-te să mă ierți că te refuz, și să primești o prietenească strîngere de mînă, îmi trece prin minte gîndul: ce-ar fi dacă ai publica aceste rînduri?... ce zici?...

Cu dragoste,
Ioan Al. Brătescu-Voinești

12 noiembrie, 1915
București“

Volumul este primit favorabil iar Duiliu Zamfirescu face *Raportul* propunînd cartea pentru a i se acorda premiul „Năsturel“, al Academiei. Schițele și nuvelele nu sînt însă premiate, preferîndu-se lucrarea lui Chiru-Nanov, *Pe căile profeților*.

De pe coperta broșurii din 1913, aflăm că la această dată, scriitorul avea în manuscris următoarele lucrări: *Lupii* (piesă de teatru), *Copilul întunericului* (piesă de teatru), *Visul grozav* (piesă de teatru), *Brebenel* (nuvele), *Vrăjitoarea* (nuvelă), *Jurnalul doftorului Ventuză* (memorii de slujbași), *Cu plosca* (schiță), *Dragostea lui Mărtăcel* (schiță), *Domnul Titi* (roman), *Răsculații* (roman), *Volentia* (studiu asupra zborului), *Senzațional* (roman științific), *Privighetoarea neagră* (roman), *Un spînzurat* (povestire).

Volumul de „nuvele și schițe“, din 1916, cuprinde, pe lîngă *Nevestele lui moș Dorogan*, următoarele: *O întîmplare veche*, *Judecata*, *Conu Alecu Jurubiță*, *Ileana*, *Un toi la bătrînețe*, *Sfîrșit de manevră*, *Izlaz ieftin*, *Ciorbă de găină*. O parte din ele fuseseră publicate anterior și anume: *Izlaz ieftin* în „Flacăra“, 1913, nr. 4, p. 34—35; *O întîmplare veche*, în „Viața românească“, 1914, nr. 10—12, p. 110—124; *Judecata*, în „Viața românească“, 1914, nr. 20, p. 239—251; *Un toi la bătrînețe*, în „Viața românească“, 1915, nr. 7—9, p. 39—55.

Referindu-se la această ediție, C. G. Costa-Foru consemna (în „Adevărul“, din 24 noiembrie 1916): „Îmi place cu deosebire să citesc pe Vissarion, cum îmi place să gust din apa limpede a izvoarelor de munte. Din sufletul său muncit de gînduri, țîșnesc puternice adevăruri, simțiri trăite sau prinse și înțelese, cugetări și întrevederi care, scrise cu un rar talent, pătrund adînc în tainele inimilor. Pana sa răscolește cu o firească îndemînare, mai ales în viața celor mici și nebăgați în seamă. Vissarion trăiește el însuși într-un sat din Dîmbovița, unde, din puțină carte românească, și-a format cultura și simțul literar. Cu atît mai curat și mai personal îi e darul scrisului.“

Iar Victor Anestin (în *Universul literar*, nr. 11, 1916): „Vissarion are darul povestirii, cum rar găsești acest dar la scriitorii noștri tineri. Poate că știe să povestească frumos, tocmai pentru că nu a citit multe alte povești străine, a citit doar povești românești, dar materialul l-a luat chiar din jurul lui. A cunoscut, desigur, mai pe toți țăranii pe care-i descrie așa de bine, i-a cunoscut cu toată naivitatea și șiretenia lor, cu tot sentimentalismul și brutalitatea lor. I-a cunoscut și i-a descris apoi așa de bine pentru că i-a iubit, le-a înțeles nevoile, pentru că nevoile lor erau și ale lui.“

Același conținut are și ediția a II-a, publicată tot la București, în 1922, care cuprinde la început, din nou, scrisoarea-prefață a lui I. Al. Brătescu-Voinești, *Crezul meu asupra literaturii* de I. C. Vissarion, și *Raportul* lui Duiliu Zamfirescu pentru prezentarea cărții la Premiul „Năsturel“.

Nuvela *Izlaz ieftin* apare și într-un volum cu acest titlu, împreună cu *Isprăvi drăcești* (reluată din *Privighetoarea neagră*) și cu *Pirmis* în colecția „Pagini alese din scriitorii români", Cartea românească, București, 1924.

După ediția din 1916, au fost reproduse: *Nevestele lui moș Dorogan, O întîmplare veche* (intitulată anterior *Ileana), Judecata, Un toi la bătrînețe, Izlaz ieftin.*

FLORICA ȘI ALTE NUVELE

Volumul este publicat în 1916, la Casa de editură „Librăria nouă", din București, avînd 262 p.

Cuprinde: *Florica, Tain de drum, Pirmis, Domnul care ciupește, Facerea Evei, Vizitiul subprefectului, Sufletul păcătosului, Cătălina, Starea de asediu, Isus și tîlharul, Ispiteala lui Sima, Bubele rele se ard cu fierul roșu, Reclamație, Să nu dai suflet ucigașului, În tren, Butoiașul lui Coriie, Pricoliciul, Tata Ioniță.*

Volumul se bucură de un deosebit succes, epuizîndu-se în scurt timp din librării și fiind apreciat de I. Al. Brătescu-Voinești care îl și propune, îndată după război, la unul din premiile Academiei. În urma *Raportului de premiere,* N. Iorga scria în „Neamul românesc" (nr. 123, din 1919):

„Dar la Academie s-a auzit miercuri și recunoașterea deplină a unui foarte mare talent. E acela al d-lui Vissarion. Cartea lăudată de d. Brătescu-Voinești, *Florica,* e într-adevăr ce s-a scris mai bun în povestirea românească de mai mulți ani încoace. O nouă înfățișare populară, și totuși de o extremă finețe, a naturii noastre și a ființei morale a poporului românesc...

Și scrisul însuși al d-lui Vissarion, care aducea făgăduielile cele mai frumoase încă de la apariția cărticelei sale despre *Draci și strigoi,* e unul din glasurile nouă, care se înmulțesc cînd avem atîta nevoie de ele."

Opera obține Premiul „Adamachi" pe 1918 și scriitorul este anunțat de aceasta printr-o adresă semnată de I. Negruzzi, datată 13 iunie 1919.

Premierea determină republicarea volumului, la Editura „Cartea românească" [f.a.], avînd 288 de pagini și conținînd încă patru povestiri: *Acum... e prea tîrziu, Fluieră brîulețul și joacă hora, O potriveală ciudată, Să ne curățăm casa.*

Pe coperta interioară este înscrisă mențiunea: Operă premiată de Academia Română.

Din această ediție, revizuită de autor, au fost reproduse bucățile: *Florica, Tain de drum, Vizitiul subprefectului.*

PRIVIGHETOAREA NEAGRĂ

Anunțată încă din 1913, ca roman, *Privighetoarea neagră* Nuvele și schițe, apare la Institutul de arte grafice și editură „Minerva", București, 1916, cuprinzînd pe lîngă nuvela care-i dă titlul, următoarele: *Satul lui Sf. Petre, Viorele, Țiganul popă, Buciumatu, Poziția, Meșter, Căpcana, Isprăvi drăcești, Chirigiul Grosu.* Lucrările fuseseră publicate anterior astfel: *Meșter,* în „Flacăra", 1914, nr. 29, p. 234—237; *Căpcana,* în „Flacăra", 1914, nr. 44—45, p. 358—361; *Isprăvi drăcești,* în „Viața românească", 1915, nr. 1—3, p. 56—61; *Chirigiul Grosu,* în „Flacăra", 1915, nr. 2, p. 583—586; *Viorele,* în „Flacăra", 1915, nr. 24, p. 218—220; *Satul lui Sf. Petre,* în „Viața românească", 1915, nr. 4, p. 5—19; *Privighetoarea neagră,* în „Rampa", foileton, 1915.

După această ediție au fost reproduse povestirile *Meșter, Căpcana, Chirigul Grosu.*

În „Drum drept", (nr. 22, din 1916), N. Iorga recenza astfel volumul:

„Cea mai complicată literatură e cea mai simplă. Nu e un paradox, findcă literatura cealaltă, fabricată, pleacă de la reflexii și teorii și prin aceasta înlătură din nesfîrșitele componente ale sufletului sincer, setos de acea mărturisire care e literatura, atîtea elemente care pot fi tocmai cele esențiale.

Și complexitatea sinceră a operei literare, dacă nu e singura ei însușire, e totuși una din cele mai însemnate. Nu urmărești, ca în cazul fabricațiilor teoretice, o problemă a cărei dezvoltare o înțelegi pas cu pas și a cărei încheiere o presimți, ci la fiecare întorsătură — și sînt multe! — natura te așteaptă cu tot ce poate iscodi nou și fraged.

A fost astfel o plăcere pentru mine să deschid ultima carte a d-lui Vissarion, pe care nu-l urmărisem prin junglele indiene ori prin pretențioasele expoziții de flori artificale care se fac a fi grozav de otrăvicioase. Nimic nu înștiința pe cititor că este ceva nou, și, totuși, noutatea izvora la fiecare pas, cu unde curate și mai puțin curate, dar izvora și nu mai avea sfîrșit.

Noutate în ce vrei și în ce nu te-ai fi gîndit să vrei. Noutate în vocabularul rar, în formele cuvintelor, în zicale și întorsături de frază. Noutate în ceva mai greu : datini și obiceiuri, jocuri și petreceri, viața populară sub toate aspectele ei, care, pe acest pămînt românesc, totuși restrîns, e așa de felurită, nu numai de la județ la județ, dar de la o vale la alta. Noutate în amintirile adevărate ale unui om care se spovedește, fără a te trage de mînecă, asupra lucrurilor extraordinare din trecutul său, așa încît dumneata trebuie să furi cuvintele șoptite. Noutate, în sfîrșit, în singura rezervă de stil, fără nimic cumpărat de la prăvălia de critică din colț, cu articole de import occidental."

MARIA DE ALTĂDATĂ

Apare în 1920, la „Cartea românească" și conține lucrări tipărite în presă, în special după război. (Este al zecelea volum al scriitorului și al patrulea, compact, de nuvele și schițe.)

Cuprinde : *Maria de altădată*, *Psaltirea*, *I-a căzut în vatră*, *Cu Cristos se pune el ?* *Plăvanii*, *Mama Safta îngropată de vie...*, *Zavergii*, *Neculae Brojbă*, *Bașabuzucul*, *La militărie*, *O ceartă*, *Pățania lui Ion Nădrag*, *Bietu nenea Iancu*, *Strigoiul*, *Cartea la 1848*, *Cioara bunicului*, *La 48*, *Pleacă-te rob*, *Nu e acasă*, *Vasile Scîrțău*.

Lucrările apăruseră astfel : *La 48*, în „Flacăra", 1914, nr. 48—49, p. 388—389 ; *Cu Cristos se pune el ?* în „Flacăra", 1915, nr. 2, p. 18—19 ; *Bașabuzucul*, în „Flacăra", 1915, nr. 5, p. 56—58 ; *La militărie*, în „Flacăra", 1915, nr. 12—13, p. 80—82 ; *Plăvanii*, în „Flacăra", 1916, nr. 47, p. 551—553 ; *Zavergii*, în „Flacăra", 1919, nr. 36, p. 301—302 ; *Maria de altădată*, în „Luceafărul", 1919, nr. 3—4, p. 67—69 ; *Mama Safta îngropată de vie...*, în „Luceafărul", 1920, nr. 8—9, p. 111—114 ; *Pățania lui Ion Nădrag*, în „Roumanian Daily News", New York, 8 iulie 1933.

Au fost selectate povestirile : *Plăvanii*, *Mama Safta îngropată de vie...*, *Bașabuzucul*, *Pățania lui Ion Nădrag*, *Cartea la 1848*, *Cioara bunicului*.

CORVIN

Apare în același an cu *Ber Căciulă Împărat*, la 1928, Editura „Cultura românească", avînd 207 pagini și cuprinzînd : *Corvin*, *Din conced*, *Danțul dracului*, *Mielușelul*, *Pentru un cățel*, *Afar din număr*, *O mîngîiere pe tîmple*, *Pe jupuite*, *Știu ei*, *Văru Ion*, *Speraclu*, *Fără pîine*, *O boală cu nume poznaș*, *Averea răposatului*, *Altfel de pomană*.

Se deschide cu aceste rînduri ale autorului :

„În diferite edituri am tipărit pînă acum paisprezece cărți cu aceasta. Din aceste paisprezece cărți, unele s-au epuizat și nu s-au mai tipărit ; altele s-au epuizat și s-au retipărit cu adaose de bucăți noi, înlăturîndu-se și unele greșeli de tipar sau de stil prea boacăne ; s-au epuizat iar și iar s-au tipărit, ajungînd pînă la a III-a ediție. Apoi prin diferite reviste și ziare am mai publicat diferite bucăți din cînd în cînd. Cred, dar, că am fost citit pînă acum de o bună sumă de cititori. Dacă însă cititorii mei și-ar fi procurat cărțile, nu numai de la librărie, ci le-ar fi cerut de la mine direct prin scrisoare și mandat poștal, cred că numărul lor ar fi fost mai mare — vorbesc se-nțelege, de acei cititori cărora le plac scrierile mele și care voiesc să le aibă în bibliotecă. [1]

Librarii din provincie nu se prea ostenesc să ceară cărțile literare de la marile librării. Se mulțumesc să desfacă papetărie, cărți poștale ilustrate pentru baluri, cărți de școală, ceva cărți traduse și prea puține cărți din autori români, dar și acelea fiind scrise de autori care știu să bată toba cînd își pun cărțile în vînzare.

Cititorii, care nu văd cartea în vitrină ori pe mesele de desfacere ale librarilor, chiar dacă au auzit ceva despre carte, sau au mai citit ceva din acel autor, uită s-o mai ceară.

Ca să micșorăm acest rău, ca să stimulăm interesul librarilor, ca cititorii să poată urmări mai de aproape și mai repede acțiunea artistică a unui scriitor ce le-a plăcut, eu vestesc pe cititorii mei că, scrierile mele, cele încă neepuizate, se pot procura și de la mine prin scrisoare și mandat poștal.

Costul lor este acesta :

1. *Nevestele lui moș Dorogan* (nuvele), lei 30 volumul.
2. *Florica* (nuvele), lei 90 volumul.
3. *Maria de altădată* (nuvele), lei 25 volumul.

---

[1] Edițiile scrierilor mele sînt mai îngrijite în privința stilului și ale greșelilor de tipar decît volumele apărute în prima ediție, și au și noi bucăți adăugate. *(N.a.)*

4. *Vrăjitoarea* (nuvele), lei 25 volumul.
5. *Petre Pîrcălabul* (roman), lei 30 volumul.
6. *Ber Căciulă* (povestiri), lei 120 volumul.
7. *Ber Căciulă Împărat* (alte povestiri), lei 50 volumul.
8. *Sub călcîi* (note din timpul nemților), lei 20 volumul.
9. *Cîntecele lui Iancu* (versuri) două broșuri a 5 lei broșura.

În privința cărților mele, dacă nu le vedeți lăudate prin gazete, apoi lăudați-le dumneavoastră pe la prieteni, *dacă v-au plăcut*. Prin procedura asta înlăturăm și lăudătorii interesați și nesinceri, precum și pe cei de meserie. Aș mai vrea — din partea celor care nu socotesc asta pretenție absurdă — să am și părerile sincere ale cititorilor mei și mijlocul ar fi : o carte poștală !... Pentru bucata din cartea *Florica* intitulată *Să ne curățăm casa*, am primit scrisori insultătoare. Aș vrea să primesc și scrisori fără insulte. Ei dar, prea multe vreau !...

Cu toată dragostea,
I. C. VISSARION

Com. Costeștii din Vale, județul
Dîmbovița, prin gara Titu"

Cele mai multe sînt incluse în volum fără să fie publicate în presă. În reviste apar doar fragmente din *Corvin*, în „Urlătoarea", nr. 3, 1923 ; *Din conced*, în „Veselia" nr. 6, 1926 ; *Danțul dracului*, în „Universul literar", XLIII, 1927, *Speraclu*, în „Revista copiilor și a tinerimii", nr. 5, 1927.

Au fost incluse, în ediția de față, după volumul din 1928 și cu îndreptările făcute de scriitor : *Danțul dracului, Speraclu, Pentru un cățel, Averea răposatului.*

ÎNVIETORUL DE MORȚI

Apare la București, „Editura Fundației", în 1935, în colecția „Cartea satului", 120 p., cu ilustrații (8 planșe) de A. Jiquidi.

Din numărul foarte mare de povestiri publicate și păstrate în manuscris apar doar 11 : *Învietorul de morți, Satul lui Sf. Petre, Surica lui nenea Iancu, Cîrlanul de dar, Nu mai treceți, măă !, Toane de nevastă, Cu caii în stricăciune, Dai ? N-ai !, Uite popa ! nu e popa... Asta-i popa ?, La plimbare cu motocicleta, Cum m-am legat eu și de sfinți.*

Este ultimul volum de schițe și povestiri apărut în timpul vieții scriitorului. I. C. Vissarion făcuse, după 1928, mai multe încercări de a-și publica povestirile, propunînd următoarele titluri de volume pe care le avea terminate : *Vameșul, Întrunire politică, Putinica cu minciuni, Pe drumuri cu jalba, Mielușelul, Un vînt de tinerețe.*

Lucrările apăruseră astfel : *Satul lui Sf. Petre*, în „Viața românească", nr. 4, 1915 ; *Surica lui nenea Iancu*, în „Universul literar și artistic", nr. 494, 1930 ; *Cîrlanul de dar*, în „Adevărul literar și artistic", nr. 500, 1930 ; *Uite popa ! nu e popa... Asta-i popa ?*, în „Adevărul literar și artistic", nr. 532, 1930 ; *Dai ? N-ai !*, în „Adevărul literar și artistic", nr. 601, 1932.

DIN PERIODICE

În vara anului 1951, I. C. Vissarion își adună în mijlocul curții cărți, manuscrise, caiete de însemnări și le dă foc. Gestul fusese premeditat, dar, cu toate acestea, vecinii și familia au reușit să salveze numeroase lucrări în special cele publicate în revistele și ziarele : *Adevărul, Adevărul literar și artistic, Albina, Almanahul „Adevărul" și „Dimineața", America, Ancheta, Ardealul, Avîntul, Calendarul ilustrat pentru popor, Calendar politic dîmbovițean, Cele trei Crișuri, Cronica, Curierul, Cuvîntul liber, Dacia, Dimineața, Drum nou, Facla, Farul, Flacăra, Foaia tinerimii, Gazeta cooperatorului, Gazeta noastră cooperatistă, Gazeta țăranilor, Glasul săteanului, Graiul Dîmboviței, Hazul satelor, Izbînda ilustrată, Lamura, Luceafărul, Micul agricultor, Ordinea, Păcală, Pămîntul, Poporul muncitor, Rampa, Ramuri, Răsăritul, Revista Fundațiilor, Revista învățătoarelor și învățătorilor, România muncitoare, Satul, Sburătorul, Scena, Steluța, Universul copiilor, Universul literar, Viața românească, Viața satelor, Viața satului, Viitorul social* etc. Multe din acestea erau publicații obscure de provincie, unele apărînd chiar în comunele din județele Munteniei. Prin urmare, chiar dacă erau tipărite, circulația povestirilor era restrînsă. Să mai adăugăm că o parte din aceste colecții nu se păstrează, sau sînt descompletate, la marile biblioteci, pentru a se observa că I. C. Vissarion este prea puțin cunoscut de publicul de astăzi. Multe din ele au fost semnate cu pseudonimele : Iancu, Nenea Iancu, I. Constantinescu, I. C. Vissarioneanu, Ion Costeșteanu, Ion Trupeanu, V. Arion, Ion Sivaris, Osiris C. Navi, Rozalbu, Ion Vernea, I. Ventuză, Ber Căciulă, Giovanini, Arago, Moș Dorogan, Ion Dorogan, I. Corviniș, I. Cepeleac etc.

Menționăm că cele mai multe din aceste tăieturi din presă au fost corectate, revizuite, adăugite, modificate de scriitor în vederea republicării, unele luînd de fapt o cu totul altă înfățișare.

Alături de acestea se păstrează maldăre de manuscrise, care, singure, dau imaginea unui scriitor prea puțin cunoscut : romanele *Răsculații, Copilul întunericului* și *Cartea omului neînțeles,* povestirile care trebuiau să formeze volumele *Vameșul, Nina, Întrunire politică, Snoave și anecdote,* piesele de teatru *Ochii negri* și *Visul grozav,* caietele de memorii, corespondența, jurnalul de vise și altele.

Povestirile din această secțiune au fost transcrise după cum urmează :

Epilogul Răscoalei, apărută mai întîi în „România muncitoare", nr. 27—31, 1910, apoi în *Scrieri alese,* București, ESPLA, 1959.

Hîrtia de 500 lei, apărută în „Satul", an. II, nr. 18, mai 1932.

Hoți de cimitire..., apărută în „Satul", an. IV, nr. 47, octombrie 1934.

Vameșul, publicată mai întîi în „Revista Fundațiilor", nr. 8, 1936, apoi în *Scrieri alese,* București, ESPLA, 1959 și în volumul *Vameșul,* București, „Cartea românească", 1976, ținîndu-se seama și de textul manuscrisului, aflat în păstrarea noastră.

Moș Gheorghe Scoruș, apărută în „Satul", an. IV, nr. 72, noiembrie 1936.

Putinica cu minciuni, apărută în „Satul", an. IV, nr. 73, decembrie 1936.

Ultraj, apărută în „Satul", an. VII, nr. 74, ianuarie 1937, ținîndu-se seama de modificările și corecturile autorului.

Cînd își vîră dracul coada..., apărută în „Satul" an. VII, nr. 75, februarie 1937.

CUPRINSUL

Studiu introductiv V
Tabel cronologic XLI
Notă asupra ediției LV

DIN VOLUME

Cuvînt de introducere, de I. C. Vissarion 3

MÎRLANII (1911) 11
FĂRĂ PÎINE (1912) 49

NEVESTELE LUI MOȘ DOROGAN (1916) . . . . . .

Nevestele lui moș Dorogan 69
O întîmplare veche 103
Judecata 123
Un toi la bătrîneță 141
Izlaz ieftin 162

FLORICA ȘI ALTE NUVELE (1916)

Florica 173
Tain de drum 187
Vizitiul subprefectului 193

PRIVIGHETOAREA NEAGRĂ (1916)

Meșter 211
Căpcana 220
Chirigiul Gosu 232

MARIA DE ALTĂDATĂ (1920)

Plăvanii 249
Mama Safta îngropată de vie... 253
Bașabuzucul 264
Pățania lui Ion Nădrag 275
Cartea la 1848 282
Cioara bunicului 288

CORVIN (1928)

Danțul dracului 301
Pentru un cățel 340
Șperaclu 331
Averea răposatului 346

ÎNVIETORUL DE MORȚI (1935)

Învietorul de morți 355
Surica lui nenea Iancu 365
La plimbare cu motocicleta 375

DIN PERIODICE

Epilogul Răscoalei 385
Hîrtia de 500 lei 394
Hoți de cimitire... 412
Vameșul 417
Moș Gheorghe Scoruș 448
Putinica cu minciuni 455
Ultraj 473
Cînd își vîră dracul coada... 480

Note 485